НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ІМ. М.С. ГРУШЕВСЬКОГО

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК
“СОФІЯ КИЇВСЬКА”

Вячеслав Корнієнко

КОРПУС ГРАФІТІ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ (XI – початок XVIII ст.)

Частина X, том 1:

північні сходова вежа та хори

Київ
2020

УДК 930.2:003.071]:27(477-25)"10/17"
ББК 63.2+86.372-505(4 Укр-2К)
К67

Корнієнко В.В.

Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.). – К.: Горобець, 2010. – .

ISBN 978-966-2377-01-9

Ч. X, т. 1: Північні сходова вежа та хори. – К., 2020 – 488 с.: іл.

ISBN 978-966-02-9326-7 (загальний, Ч. X)
ISBN 978-966-02-9327-4 (Т. 1)

У першому томі десятої частини “Корпусу графіті Софії Київської” публікуються 595 графіті, що знаходяться на фресках північної сходової вежі та північних хорах Софійського собору, а також на фасадній штукатурці північної групи куполів храму. Епіграфічні пам’ятки публікуються з описом їх розташування, аналізом та інтерпретацією текстів, датуванням за кількома параметрами, наведенням фотографій та прорисовок. Складовою частиною книги є низка покажчиків, які дозволяють читачеві легко відшукати кожен напис чи малюнок на сторінках книги.

УДК 930.2:003.071]:27(477-25)"10/17"
ББК 63.2+86.372-505(4 Укр-2К)

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор **Ірина Борисівна Матяш**
доктор історичних наук, професор **Надія Миколаївна Нікітенко**
доктор історичних наук, професор **Василь Іринархович Ульяновський**
кандидат історичних наук **Інна Леонідівна Калечиц**

Підготовлено до друку в рамках виконання
“Комплексної програми дослідження, реставрації та популяризації Софійського собору у 2016–2021 рр.”

Затверджено до друку Вченою радою Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України (протокол № 5 від 12.03.2020 р.)

ISBN 978-966-2377-01-9
SBN 978-966-02-9326-7 (загальний, Ч. X)
ISBN 978-966-02-9327-4 (Т. 1)

© В.В. Корнієнко, 2020
© Національний заповідник “Софія Київська”, 2020
© Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 2020

ПЕРЕДМОВА

Перший том десятої частини багатотомного "Корпусу графіті Софії Київської" присвячений публікації 595-ти епіграфічних пам'яток XI – початку XVIII ст., що збереглись у північній сходовій вежі та на північних хорах собору, а також на фасадній штукатурці північної групи куполів храму. У другому томі публікуються 728 дипінті та графіті, що збереглись на стінах південних хорів та південної сходової вежі. Оскільки у попередніх частинах "Корпусу"[1] та в окремому виданні[2] вже неодноразово висвітлювались особливості застосовуваної методики для дослідження графіті, то обмежимось лише зазначенням основних моментів роботи.

Поверхня стіни, що умовно розбивалася на сітку квадратів, досліджувалася з метою виявлення наявних графіті та їх меж, після чого кожен напис або малюнок фотографувався. Для фотографування епіграфічних пам'яток на фресках та личкувальному розчині джерело освітлення розташовувалося під кутом по відношенню до поверхні стіни. Фотографія графіті друкувалася, і по ній безпосередньо в соборі виконувалась прорисовка. Після виконання чистової прорисовки вона сканувалася та з'єднувалася з фотографією у тому ж масштабі.

Епіграфічні пам'ятки в книзі згруповані за розділами відповідно до місця розташування в межах архітектурного об'єму храму; кожен розділ поділений на підрозділи за площиною стіни, на якій виконані графіті, – фреска, шиферна плита тощо. На початку кожного підрозділу наводиться коротка інформація про її розташування в межах досліджуваної архітектурної ділянки, визначення образів святих, стан збереження стародавнього тиньку в цілому, загальна кількість вже опублікованих та нововиявлених графіті. В подальшому кожний напис або малюнок публікується за відповідною структурою із вказівкою низки основних моментів.

---

[1] В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. I: Приділ св. Георгія Великомученика К. 2010, 464 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. II: Приділ свв. апостолів Петра і Павла, К. 2011, 272 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. III: Центральна нава, К. 2011, 400 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. IV: Приділ свв. Іоакима та Анни (північна сторона), К. 2014, 656 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. V: Приділ свв. Іоакима та Анни (південна сторона), К. 2015, 440 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. VI: Приділ архангела Михаїла, К. 2015, 464 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. VII, т. 1: Західна зовнішня галерея, К. 2016, 240 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. VII, т. 2: Західна внутрішня галерея, К. 2017, 352 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. VIII: Південні внутрішня та зовнішня галереї, К. 2018, 680 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. IX: Північні внутрішня та зовнішня галереї, К. 2019, 392 с.

[2] Докл. див.: В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської XI – початку XVIII ст.: Інформаційний потенціал джерела*, К. 2014, с. 22–45.

Номер. Порядковий номер надається кожному графіті, він відображає порядок вивчення епіграфічної пам'ятки, полегшуючи її подальший пошук.

Публікація. Зазначається, ким була здійснена попередня публікація графіті, або повторна публікація іншими авторами із відмінними прочитаннями чи інтерпретацією. Усі різночитання дослідників в ідентифікації окремих літер розглядаються у підсторінкових посиланнях.

Опис. Коротко характеризується стан збереженості давнього тиньку в місці розташування графіті, наводиться прочитання напису в тому вигляді, в якому він зберігся на стіні, реконструкція тексту та його переклад; якщо це малюнок, то наводиться його стислий опис. Також до цієї частини включені, за необхідності, розгорнуті коментарі.

Значна частина написів збереглась у пошкодженому стані, окремі літери втрачені, інколи пропущені авторами спеціально або помилково, тож в описовій частині використовуються кілька видів позначень для втрачених або відсутніх літер. Для зручності читачів варто навести значення тої чи іншої позначки:

"-" – цей знак передає втрачені внаслідок вибоїв літери в тій частині, коли наводиться прочитання напису на стіні; варто зауважити, що в деяких випадках неможливо впевнено визначити, скільки саме літер втрачено, тому не завжди один цей знак відображає одну втрачену літеру; це спеціально не оговорюється;

"[ ]" – квадратні дужки застосовуються для відтворення впевнено визначених втрачених внаслідок пошкоджень тиньку літер;

"( )" – у цих дужках розкриваються поставлені під титла частини тексту, якщо літери не мають цифрового значення; ці ж дужки застосовуються у випадках, коли автор помилково пропустив літеру або літери в слові, а також під час відновлення скорочених слів без титл, якщо контекст напису вказує, що маємо справу саме зі скороченим варіантом тексту;

"{ }" – фігурні дужки позначають ті частини тексту, які відновлені за контекстом у випадку, якщо напис залишився незавершеним, або тоді, коли для впевненої реконструкції тексту бракує даних;

"/ /" – скісні дужки вживаються тільки в тих випадках, коли в тексті наявні випадкові подвоєння літер, що обумовлюється випадінням шматків тиньку в момент виконання однієї літери, що спонукало автора прокреслити її знову поруч;

" | " – вертикальна риска використовується для позначення поділу на рядки.

Хронологія. Структурно цей підрозділ містить дві складові – зазначені хронологічні межі та параметри, за якими датується графіті. В ок-

ремих випадках, якщо в основних межах датування можливе виділення більш вірогідного часового проміжку, то після перших двох обов'язкових складових наводиться знову ймовірний хронологічний діапазон та уточнюється, на підставі яких параметрів він встановлений. Для датування графіті, по можливості, залучається максимальна кількість параметрів.

Перший з параметрів був встановлений на підставі ретельного вивчення форми прорізів, що дозволило визначити три основні етапи можливого створення графіті:

1) – друге десятиліття XI ст., тобто, часи зведення та декоративного оздоблення собору, що підкреслює згладжена форма каналів прорізів, нерідко зі слідами фарби в них;
2) – друга чверть XI – кінець XVI ст., форма каналів прорізів нерівна, що свідчить про їх видряпування по сухому тиньку, однак краї прорізів плавні, що обумовлене їх руйнуванням під дією факторів вивітрювання;
3) – кінець XVI – кінець XVII ст., форма каналів подібна до попереднього періоду, однак фактори вивітрювання майже не позначились на краях прорізів, тому вони виглядають дещо розірваними.

Звісно, датування пам'яток софійської епіграфіки за таким критерієм є доволі умовним, адже другий проміжок часу охоплює близько шести століть. Проте, на жаль, для багатьох епіграфічних пам'яток храму, насамперед, малюнків, він залишається наразі єдиним можливим.

Другий параметр умовно можна назвати стратиграфічним. Оскільки деякі автори виконували свої написи чи малюнки на вже існуючих або змушені були зміщати рядки через їх наявність, то, за умови знання чіткішої хронології бодай одного з графіті, існують можливості для уточнення часу виконання й іншої епіграфічної пам'ятки.

Третій параметр, який дозволяє встановити відносно стислу хронологію виконання графіті, є палеографічний аналіз його складових.

В основу палеографічного датування написів XI–XV ст. покладені напрацювання А. Зализняка, що спиралися на аналіз форм написання літер новгородських берестяних грамот XI – середини XV ст.[3], та Б. Рибакова, що спиралися на вивчення саме речової палеографії XI–XIV ст.[4] Однак напрацювання обох авторів слід залучати доволі обережно, позаяк

[3] А.А. Зализняк, *Палеография берестяных грамот и их внестратиграфическое датирование,* [у:] В.Л. Янин, А.А. Зализняк, *Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 1990–1996 гг). Палеография берестяных грамот и их внестратиграфическое датирование*, Москва 2000, с. 134–429; роботи були апробовані на київських епіграфічних матеріалах: А.А. Зализняк, *К изучению древнерусских надписей,* [у:] В.Л. Янин, А.А. Зализняк, А.А. Гиппиус, *Новгородские грамоты на бересте (Из раскопок 1997–2000 гг.)*, т. XI, Москва 2004, с. 233–287.

[4] Б.А. Рыбаков, *Русские датированные надписи XI–XIV веков*, Свод археологических источников, вып. Е – 144, Москва 1964, 48 с., илл.

сучасні дослідження доводять відмінність форм написання літер представниками новгородської та київської писемних шкіл, і низка палеографічних ознак не співвідносяться хронологічно, а деякі київські форми написання літер взагалі відсутні у новгородських грамотах. Ця обставина примушує здійснювати відповідну кореляцію під час визначення хронології написів[5]. Для її уточнення, окрім впевнено датованих графіті Софії Київської, залучаються писемні пам'ятки XI–XVII ст., які мають київське походження, для чого використовуються їх факсимільні видання або, за їх відсутності, зібрані Я. Запаском описи з фотографіями сторінок рукописів[6], легенди на монетах початку XI ст. (Володимира, Святополка та Ярослава)[7], результати сфрагістичних студій[8].

Фактично палеографічне датування відбувається по двох шкалах, які співвідносяться між собою та аналізуються, що, за браком місця у книзі, спеціально не оговорюється, а датуючі палеографічні матриці не наводяться. В цій частині наводиться також опис найважливіших для визначення хронології записів ознак, проте таке датування не є "датуванням за вибраними ознаками", воно враховує всі літери напису, проте частина з них має доволі широкий діапазон побутування, який не впливає на обмеження хронологічних меж мовжливої появи графіті.

Для встановлення часу виконання графіті XVI – початку XVIII ст., окрім залучення епіграфічних матеріалів, застосовуються напрацювання Є. Карського[9], Л. Черепніна[10] та В. Панашенко[11].

Четвертий параметр, який застосовується для датування пам'яток софійської епіграфіки, можна назвати типологічним. Групи записів, виконаних однією мовою, графічною або формульною системами, нерідко зустрічаються в обмежені хронологічні проміжки. Тому за типологічним методом, якщо немає можливості чіткіше визначити час появи графіті, датуються такі групи:

1) глаголичні написи датуються у межах другої чверті XI – кінця XIII ст.[12];

[5] Докладніше див.: В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської*, с. 45–57.
[6] Я.П. Запаско, *Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга*, Л. 1995, 480 с.
[7] М.П. Сотникова, И.Г. Спасский, *Тысячелетие древнейших монет России: Сводный каталог русских монет X–XI веков*, Ленинград 1983, 240 с.
[8] В.Л. Янин, *Актовые печати Древней Руси X–XV вв.*, в 2-х т., Москва 1970, т. 1. Печати X – начала XIII в., 328 с., илл.; В.Л. Янин, П.Г. Гайдуков, *Актовые печати Древней Руси X–XV вв.*, Москва 1998, т. 3: Печати, зарегистрированные в 1970–1996 гг., [електронний ресурс], режим доступу: http://www.siegel.ru/; *Тисяча років української печатки. Каталог виставки*, К. 2013, 502 с.
[9] Е.Ф. Карский, *Славянская кирилловская палеография*, Ленинград 1928, 494 с.
[10] Л.В. Черепнин, *Русская палеография*, Москва 1956, 616 с.
[11] В.В. Панашенко, *Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. (на матеріалах Лівобережної України)*, К. 1974, 112 с.
[12] А.А. Медынцева, *Древнерусские надписи новгородского Софийского собора XI–XIV века*, Москва 1978, с. 30; Л.В. Столярова, *Древнерусские надписи XI–XIV вв. на пергаменных кодексах*, Москва 1998, с. 56–69.

2) грекомовні написи датуються в межах другої чверті XI – кінця XIII ст.[13];
3) латиничні написи датуються кінцем XVI – кінцем XVII ст.[14];
4) вірменомовні написи датуються в межах початку XV – початку XVI ст.[15];
5) записи обчислення кількості проведених поминальних служб датуються у межах другої чверті XI – кінця XIV ст.[16];
6) записи за усталеною формулою "Господи, поможи рабу своєму" датуються у межах другої чверті XI – кінця XV ст.[17]

Категорія. Графіті згруповуються за певними характеристиками, що виносяться як додаток до книги, дозволяючи без складнощів віднайти всі графіті, що віднесені до певної групи. Епіграфічні пам'ятки поділяються на дві великі групи – написи та малюнки, а кожна з них розбивається за зовнішніми характеристиками на менші категорії. Серед ***написів*** виділені такі: 1) молитовні написи; 2) пам'ятні написи; 3) цитати та посилання на твори книжної писемності; 4) написи-прокляття; 5) написи-покаяння; 6) написи-запитання; 7) підписи до фрескових образів; 8) окремі слова та словосполучення; 9) написи музичного змісту; 10) написи календарного змісту; 11) абетки, склади та окремі літери; 12) написи, зміст яких не встановлений; 13) фрагменти написів; 14) записи цифр; 15) записи лічби. ***Малюнки*** поділяються на такі категорії: 1) хрести, монограми та теонімограми; 2) зображення ангелів та святих; 3) символи, пов'язані з частинами людського тіла; 4) предмети релігійного вжитку та артефакти; 5) символи, пов'язані з землею та небом; 6) антропоморфні зображення; 7) зооморфні зображення; 8) орнітоморфні зображення; 9) іхтіоморфні зображення; 10) герпетоморфні зображення; 11) зображення рослин; 12) зображення храмів та інших споруд; 13) сюжетні зображення; 14) емблеми.

До книги також включені плани Софійського собору з вказівкою місць розташування графіті, а також зображення (фотографії та прорисовки) написів та малюнків, вказівник поділу за категоріями, покажчик слів, вживаних у текстах, іменний покажчик та покажчик графіті, які дозволять легко віднайти потрібну епіграфічну пам'ятку на сторінках тому.

---

[13] А.А. Евдокимова, *Языковые особенности греческих граффити Софии Киевской*, автореф… канд. филологических наук, Санкт-Петербург 2008, с. 23.
[14] Н.О. Сінкевич, В.В. Корнієнко, *Латиничні графіті XVI–XVII ст. Софії Київської: до питання класифікації та атрибуції написів*, Труди Київської Духовної Академії 5: Спеціальний випуск, присвячений 300-літтю з дня упокоєння гетьмана Івана Мазепи. Матеріали науково-практичної конференції "Гетьман Іван Мазепа – будівничий Української Православної Церкви" (22–23 вересня 2009 р., м. Київ) (2009) 165–171.
[15] В.В. Корнієнко, *Вірменські графіті на стінах Софії Київської та деякі питання розташування й часу функціонування "вірменської каплиці"*, Культура і мистецтво вірменської діаспори в Україні: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 19–20 листопада 2011), Л. 2012, с. 54.
[16] В.В. Корнієнко, *Графіті – записи лічби з Софії Київської: нове джерело для дослідження розвитку ідей "малої есхатології" Давньої Русі*, Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Збірник наукових праць за матеріалами II давньоруських історико-філософських читань "Філософські ідеї в культурі Київської Русі" (Полтава, 10 червня 2009 р.), Полтава 2009, с. 102.
[17] В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської*, с. 235–237.

Розділ I
ГРАФІТІ ПІВНІЧНОЇ СХОДОВОЇ ВЕЖІ

I.1. Графіті на фресці з зображенням полілітії

Знаходиться на північній стороні стіни сходової вежі на рівні першого сходового майданчика (табл. I, a). Первісний фресковий тиньк у цьому місці пошкоджений низкою дрібних вибоїв та подряпин, проте в цілому він зберігся добре. Графіті виконане на середній панелі полілітії, що знаходиться під круглим орнаментованим медальйоном, ліворуч від дверної пройми між вежею та північною зовнішньою галереєю. Під час досліджень епіграфічній пам'ятці надано порядковий номер 6379 (табл. I, b, 1).

Графіті № 6379 (табл. IV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 70 см від підлоги та на відстані 139 см від лівого кута стіни[18].

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

I.2. Графіті на фресці з зображенням борців

Знаходиться на стіні вежі на рівні першого сходового майданчика, між дверними проймами, що ведуть з вежі до північної зовнішньої та західної внутрішньої галерей (табл. I, a). Фреска в цьому місці збереглась частково, адже ліворуч, праворуч та знизу первісний тиньк втрачений. Проте верхня частина зображення простежується доволі чітко, незважаючи на дрібні пошкодження тиньку вибоями. На досліджуваній ділянці виявлене одне графіті, що отримало номер 6380 (табл. I, b, 2).

Графіті № 6380 (табл. IV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 186 см від підлоги та на відстані 68,5 см від лівого ребра дверної пройми між вежею та північною зовнішньою галереєю.

Опис. На фресці прокреслена велика літера J.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

---

[18] Тут і далі, зважаючи на вигин поверхні стіни або стовпа вежі, усі горизонтальні координати подаються по довжині поверхні стіни.

І.3. Графіті між фресковими композиціями із зображенням морського чудовиська (ліворуч) та сценою виходу імператриці (праворуч)

Знаходиться на стіні вежі на рівні сходового маршу між першим та другим сходовими майданчиками, праворуч від дверної пройми між вежею та західною внутрішньою галереєю (табл. I, а). Фрескові композиції з зображенням морського чудовиська та сценою виходу імператриці збереглись частково, між ними помітні залишки смуг розгранки – саме на цій поверхні виявлено три давніх графіті, що отримали номери 6381, 6382 та 6383 (табл. I, b, 4).

Графіті № 6381 (табл. V, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 193 см від рівня другої сходинки маршу та на відстані 126 см від лівого ребра дверної пройми між вежею та західною внутрішньою галереєю.

Опис. На фресці прокреслені літери JR T JK.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6382 (табл. V, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від рівня другої сходинки маршу та на відстані 108 см від лівого ребра дверної пройми між вежею та західною внутрішньою галереєю.

Опис. Ліва сторона малюнка не збереглась через обвали тиньку, проте за збереженими складовими можемо встановити, що на фресці був видряпаний малюнок птаха: на поверхні стіни можемо розрізнити крило, хвіст, тулуб та лапу.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Орнітоморфні зображення.

Графіті № 6383 (табл. VI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 140 см від рівня другої сходинки маршу та на відстані 133 см від лівого ребра дверної пройми між вежею та західною внутрішньою галереєю.

Опис. Права частина напису знищена обвалом тиньку. За наявними складовими можемо встановити, що на фресці був виконаний запис особового та родового імен автора. Перше збереглось повністю: Аньдри(и) ‘*Андрій*’, а від другого залишились тільки дві перші літери Кр.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

I.4. Графіті на личкувальному розчині стіни

Знаходиться на стіні вежі на рівні верхньої частини сходового маршу між першим і другими майданчиками, а також на рівні другого сходового майданчика (табл. I, а). Під час реставраційних робіт у цьому місці була відкрита та залишена у вигляді архітеткрного зондажа довга смуга личкувального розчину, на якій виявлено чотири графіті, що отримали номери 6384, 6385, 6386 та 6387 (табл. I, b, 6).

Графіті № 6384 (табл. VI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 53 см від рівня п'ятої сходинки маршу та на відстані 4 см від лівого ребра нахиленого дерев'яного бортика зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину виконаний знак, схожий на літеру Λ або на перегорнуту літеру Ƴ.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6385 (табл. VII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 105 см від рівня другого сходового майданчика та на відстані 27 см від лівого ребра дерев'яного бортика зондажу над початком другого сходового майданчика.

Опис. На поверхні личкувального розчину подвійними замкненими рисками виконаний малюнок хреста, нижня частина щогли якого набагато довша за верхню.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6386 (табл. VII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 113 см від рівня другого сходового майданчика та на відстані 33 см від лівого ребра дерев'яного бортика зондажу над початком другого сходового майданчика.

Опис. На поверхні личкувального розчину видряпаний знак, що за своїм виглядом нагадує подвійну літеру W, праву частину якої перетинає вертикальна риска.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6387 (табл. VIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 54 см від рівня другого сходового майданчика та на відстані 53 см від лівого ребра дерев'яного бортика зондажу над початком другого сходового майданчика.

Опис. Верхня частина малюнку не збереглась, від нижньої помітна овальна лінія, що замкнена вертикальною рискою з правого боку. З лівого над нею прокреслена коротка горизонтальна лінія, від якої вгору ліворуч видряпані дві скісні.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

І.5. Графіті на личкувальному розчині стіни

Знаходиться на південній стороні стіни вежі біля давнього входу до сходової вежі з вулиці (табл. I, a). У цьому місці на висоту давнього порталу відкрите первісне мурування, на личкувальному розчині якого сучасними дослідженнями виявлені чотири графіті, що отримали номери 6388, 6389, 6390 та 6391 (табл. I, b, 7).

Графіті № 6388 (табл. VIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 102 см від рівня шиферної плити давньої підлоги та на відстані 79 см від лівого ребра порталу, що примикає до мурування вежі.

Опис. На поверхні личкувального розчину видряпана незавершена літера М, автор якої прокреслив лише її ліву половину.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6389 (табл. VIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 82 см від рівня шиферної плити давньої підлоги та на відстані 76,5 см від лівого ребра порталу, що примикає до мурування вежі.

Опис. На поверхні личкувального розчину тим же автором, що й згадане вище графіті, виконана літера М.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6390 (табл. VIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 139,5 см від рівня шиферної плити давньої підлоги та на відстані 68 см від лівого ребра порталу, що примикає до мурування вежі.

Опис. На поверхні личкувального розчину видряпаний малюнок простого чотириконечного хреста.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6391 (табл. IX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 85 см від рівня шиферної плити давньої підлоги та на відстані 55 см від лівого ребра порталу, що примикає до мурування вежі.

Опис. На поверхні личкувального розчину видряпані дві фігури. Верхня має вигляд розімкненої зверху літери ◊ з прямою стороною замість дуги праворуч. Через пошкодження поверхні неможливо встановити, чи ця пряма доходила до самого верху овальної частини, чи закінчувалась на середині її висоти, як зараз; внизу від овалу ліворуч вниз відходить скісна риска. Розташована праворуч внизу менша фігура нагадує літеру Λ.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

I.6. Графіті на личкувальному розчині стіни

Знаходиться на рівні другого сходового майданчика, а також на рівні початку сходового маршу між другим та третім сходовими майданчиками вежі (табл. I, a). На поверхні відкритого під час реставраційних досліджень личкувального розчину виявлені два давні графіті, що отримали номери 6392 та 6393 (табл. I, b, 8).

Графіті № 6392 (табл. IX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 136 см від рівня першої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 136 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні личкувального розчину видряпана фігура у вигляді видовженого півовалу, замкненого у лівій частині вертикальною рискою. Від лівого нижнього кінця вниз відходить довга хвиляста лінія, яка нагадує покладену ліворуч літеру S.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6393 (табл. X, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 103 см від рівня першої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 126 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні личкувального розчину видряпане контурне зображення верхньої частини вершника зі списом, який спрямований у фігуру, що подібна закресленій кількома лініями літері П.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Сюжетні зображення.

І.7. Графіті на фресці з зображенням імператора Костянтина VIII

Знаходиться на рівні сходового маршу між другим та третім сходовими майданчиками (табл. II, а). Фреска у цьому місці збереглася частково, а ліворуч, праворуч та внизу наявні втрати, закриті нейтральним світлим тоном. Для уникнення подальших можливих ушкоджень фреска закрита захисним склом. Поверхня тиньку вкрита численними дрібними вибоями та подряпинами. На досліджуваній ділянці виявлено сім графіті, що отримали номери від 6394-го по 6400-й (табл. II, b, 1).

Графіті № 6394 (табл. X, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 154 см від рівня четвертої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 153 см від п'яти першої арки від початку сходового маршу[19].

Опис. Права частина напису не збереглась через обвал давнього тиньку, а його складові пошкоджені низкою вибоїв та подряпин:

помѧ҃ Г҃ди Ст---

З відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином: Помѧн(и) Г(оспо)ди Ст[ефана].

Пом'яни, Господи, Стефана.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед д із довгими ніжками, м з нахиленими щоглами та виступами зверху, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6395 (табл. XI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 162 см від рівня четвертої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 113 см від п'яти першої арки від початку сходового маршу.

Опис. На фресці видряпана скорочена форма особового імені автора Al(exander) '*Олександр*'[20] та повна родового – Berney '*Берней*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6396 (табл. XI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 162 см від рівня четвертої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 92 см від п'яти першої арки від початку сходового маршу.

[19] Оскільки поверхня стіни вежі має округлу форму на всю висоту сходового маршу, для окреслення горизонтальних координат тут і далі відстань дається від п'яти арки, що розташована ближче до досліджуваної ділянки стіни по ходу підйому по вежі.

[20] Повна форма імені відновлена як найвірогідніша.

Опис. По фресковому тиньку продряпані в два рядки вертикальні засічки. Перед кожним рядком виконані знаки, що нагадують літеру ѳ, в якої замість лівої дуги прокреслена пряма лінія, або ж латинську літеру D з виступаючими вгору верхніми частинами дуги та прямої. Крім цих знаків, у верхньому рядку були видряпані дві вертикальні засічки, а в нижньому через пошкодження тиньку їх залишилось чотирнадцять, причому вони закреслені трьома горизонтальними лініями.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 6397 (табл. XI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня четвертої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 167 см від п'яти першої арки від початку сходового маршу.

Опис. Права частина напису знищена обвалом тиньку, збереглись тільки літери MISŁA. Найвірогідніше розглядати їх як початок запису родового імені автора: Misła[wsky] '*Мислављський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6398 (табл. XII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 149 см від рівня четвертої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 128 см від п'яти першої арки від початку сходового маршу.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Thomasz Shah '*Томаш Шах*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6399 (табл. XII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 140 см від рівня четвертої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 151 см від п'яти першої арки від початку сходового маршу.

Опис. Права частина напису знищена обвалом тиньку, простежуються тільки літери BAZLU, що, найвірогідніше, варто розглядати як запис родового імені автора: Bazlu[k] '*Базлук*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6400 (табл. XIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня четвертої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 147 см від п'яти першої арки від початку сходового маршу.

Опис. Напис частково пошкоджений вибоями, що знищили одну літеру посередині рядка, решта збереглись: SLOA-WSA.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

І.8. Графіті на фрагменті фрескової композиції

Знаходиться на стіні вежі на рівні сходового маршу між другим та третім сходовими майданчиками (табл. II, а). Фреска практично повністю втрачена, збереглась верхня ліва частина композиції з лінією розгранки, під зображенням мисливського собаки. На досліджуваній ділянці виявлене одне графіті, яке отримало номер 6401 (табл. II, b, 2).

Графіті № 6401 (табл. XIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 154 см від рівня восьмої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 48 см від п'яти четвертої арки від початку сходового маршу.

Опис. На поверхні фрески видряпані літери ⲎⲒⲀⲔⲎⲎ.

Датування. Кінець XI – кінець XII ст.; за формою написання ⲁ з видовженою вгору та вниз спинкою.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

І.9. Графіті на фрагменті фрескової композиції

Знаходиться на стіні вежі на рівні сходового маршу між другим та третім сходовими майданчиками (табл. II, а). На невеликому збереженому клиноподібному фрагменті фрески, пошкодженої до того ж низкою вибоїв та подряпин, збереглось одне давнє графіті, що отримало номер 6402 (табл. II, b, 4).

Графіті № 6402 (табл. XIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 115 см від рівня дванадцятої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 132 см від п'яти п'ятої арки від початку сходового маршу.

Опис. На поверхні фрески простежуються виконані тим же автором, який прокреслив попередній напис, літери ⲤⲀⲖⲎ ⲤⲀⲖⲎ.

Датування. Кінець XI – кінець XII ст.; за формою написання ѧ з видовженою вгору та вниз спинкою.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

I.10. Графіті на фрагменті фрескової композиції

Знаходиться на рівні сходового маршу між другим та третім сходовими майданчиками (табл. II, а). Фреска збереглась частково, у вигляді перегорнутого п'ятикутника у лівому куті стіни; її поверхня щільно вкрита дрібними вибоями та подряпинами, контури зображення розібрати не вдається. На досліджуваній ділянці виявлене одне графіті, що отримало номер 6403 (табл. II, b, 6).

Графіті № 6403 (табл. XIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 145,5 см від рівня тринадцятої сходинки маршу між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 54 см від п'яти шостої арки від початку сходового маршу.

Опис. На фресці перед великим вибоєм помітні літери ѺР.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

I.11. Графіті на фрагменті фрескової композиції

Знаходиться на рівні третього сходового майданчика, ліворуч від південної дверної пройми (табл. II, а). Давня фреска збереглась частково, у вигляді перегорнутого трикутника, її поверхня щільно вкрита дрібними вибоями та подряпинами, що частково зашпакльовані. Під час досліджень С. Висоцького був опублікований один малюнок, що знаходиться тут, він отримав номер 266; крім нього, на поверхні виявлено ще чотири графіті, які одержали номери від 6404-го по 6407-й (табл. II, b, 7).

Графіті № 266 (табл. XV)

Публікації. С. Висоцький[21].

Розташування. Знаходиться на висоті 171 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 98 см від п'яти сьомої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески прокреслений чотириконечний хрест у вигляді виконаної подвійними рисками плетінки. Зверху та внизу простежуються складові теонімограми: ІС ХС та ИІ [КА].

[21] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской (по материалам граффити XI–XVII вв.)*, К. 1976, с. 122, табл. CXLV, 3.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання простої ⟨і⟩, ⟨и⟩ з діагональною перемичкою, простої ⟨х⟩ без бічних засічок; найвірогідніше, середина XII – кінець XV ст.; за типовістю поширення таких форм ⟨і⟩ та ⟨х⟩.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6404 (табл. XIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 193 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 85 см від п'яти сьомої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці по сирому тиньку був прокреслений малюнок простого чотириконечного хреста.

Датування. Друга чверть XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6405 (табл. XIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 194 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 95 см від п'яти сьомої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпані літери ⟨ѺѺ⟩.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6406 (табл. XIV, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 155 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 176 см від п'яти сьомої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. По фресковому тиньку видряпані дві дзеркальні літери ⟨ѧ⟩.

Датування. Друга третина XII – кінець XIV ст.; за формою написання дзеркальної ⟨ѧ⟩.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6407 (табл. XVI)

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 42,5 см від п'яти сьомої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески був видряпаний малюнок чотириконечного хреста, довкола перехрестя якого у нижніх та правому верхньому сегментах виконано по півколу.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

I.12. Графіті на фресці з зображенням імператора Василя II

Знаходиться на рівні третього сходового майданчика, праворуч від південної дверної пройми (табл. II, а). Біля неї та у нижній частині давній фресковий тинькь втрачений, а поверхня збереженого тиньку вкрита численними вибоями та подряпинами, що місцями дуже пошкодили давні графіті. На поверхні фрески зустрічається також низка сучасних написів, видряпаних по тиньку або виконаних ручкою; для уникнення подальших пошкоджень композиція нині закрита захисним склом. Під час досліджень С. Висоцького було опубліковано дев'ять розташованих тут графіті, № 154, в тому числі № 154а та № 154б, № 175, № 176, в тому числі № 176а, № 249, № 291, в тому числі № 291а. Окрім них, на досліджуваній ділянці виявлено ще п'ятдесят три графіті, що отримали номери 426–429, 464–466, а також від 6408-го по 6453-й (табл. II, b, 8).

Графіті № 154 (табл. XVII, 1)

Публікації. С. Висоцький[21].

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 188 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Збереженість напису доволі добра, його складові, глибина прорізів яких зменшується до кінця рядка, можемо впевнено визначити:

мц҃анюлавъкє[22]

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

М(ѣ)с(а)ца июла въ кє.

Місяця липня у 25-те.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за формою написання літер л та а з покриттям, ц з платформою по низу рядка.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 154а (табл. XVII, 2)

Публікації. С. Висоцький[23].

Розташування. Знаходиться на висоті 145 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 186 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Збереженість напису доволі добра, незважаючи на те, що по його складових було прокреслено згаданий вище текст (№ 154):

мц҃анюла

[21] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 67, табл. LVIII, 1; LIX, 1.
[22] Літери дати кє С. Висоцький пропустив.
[23] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 67, табл. LVIII, 1; LIX, 1.

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:
М(ѣ)с(ѧ)цѧ июлѧ.
Місяця липня.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за формою написання літер л та ѧ з покриттям, ц з платформою по низу рядка.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 154б (табл. XVII, 3)

Публікації. С. Висоцький[24].

Розташування. Знаходиться на висоті 144 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 186 см від п’яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис особового та родового імена автора: Iohannes During ‘*Йоганн Дюрінг*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 175 (табл. XVIII)

Публікації. С. Висоцький[25]; В. Колесов[26]; В. Янін[27]; А. Залізняк[28].

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 217 см від п’яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Стан збереженості тиньку в місці розташування напису в цілому добрий, його складові можна впевнено прочитати:

сⷶеⷥгꙸрнгорн[29]-рыѥвнчьбольшн[30]ѥсмьвподь |
ѩцѣхь[31]абѣсомтѧтворюл̄[32]аꙁн[33]нмѧ[34]оүүүі

---

[24] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 67, табл. LVIII, 1; LIX, 1.
[25] *Ibid.*, с. 78, табл. LXXIII, 1, 2.
[26] В.В. Колесов, *[рец.] С.А. Высоцкий. Средневековые надписи Софии Киевской. По материалам граффити XI–XVII вв. Киев, “Наукова думка”, 1976. 455 стр. + 164 табл.*, Вопросы языкознания 1 (1978) 151.
[27] В.Л. Янин, *Эпиграфические заметки*, Вопросы языкознания 2 (1992) 28.
[28] А.А. Зализняк, *К изучению древнерусских надписей*, с. 252–253.
[29] А. Залізняк подавав літеру як втрачену, проте вона добре збереглась; натомість наступна ю знищена тріщиною у тиньку.
[30] Наступні літери С. Висоцький читав як емоливъ, А. Залізняк – як [ѥ]смь[въ д]ь. Збереженість літер у цьому місці добра, їх можна впевнено прочитати як ѥсмьвподь.
[31] На місці літер хь С. Висоцький помилково читав літери лбо.
[32] С. Висоцький розглядав цю літеру як а, проте вірогідніше за контекстом розглядати її як л, тим більше, що не помітно слідів перемички. Над нею помітна щогла надрядкової літери, що за контекстом, з урахуванням коректури А. Залізняка, може бути реконструйована як в. Наступна літера в рядку також не має перемички, тому нагадує літеру л. За контекстом її слід ідентифікувати як а.
[33] Цю літеру С. Висоцький помилково ідентифікував як ъ.
[34] Літеру ѧ обидва дослідники помилково визначили як а, а наступні літери були пропущені.

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:
Се азъ Григори(и) [Ю]рьѥвичь больши(и) ѥсмь в(ъ) подьꙗцѣхь а бѣсом(ь) тѧ творю [б]лазнимѧ оуууі.
Ця я, Григорій Юрійович, старший серед іподияконів, а тебе, вважаю, спокушає біс. А-а-ах.

На думку А. Залізняка, з якою можемо цілком погодитись, Григорій Юрійович звертається до невідомої особи у суперечці стосовно свого, Григоря, переважного права виконувати розпорядження у якійсь конфліктній справі як старшому, або ж стосовно привласнення цією третьою особою прерогатив старшинства серед іподияконів.

Датування. Остання чверть XII – початок XIII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою та покриттям, л та ѧ з покриттям, б з високою або звичайною петлею, в з виступом зверху, нахиленої ліворуч з із заломом хвоста або вертикальної з переломом, криволінійної р з петлею кутом донизу, вертикальної дзеркальної у, х з маленьким верхом та широким низом, ѣ з високою петлею, що спускається під рядок.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 176 (табл. XIX, 1)

Публікації. С. Висоцький[35].

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 214 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим та третім сходовими майданчиками.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису доволі непоганий, його складові можемо впевнено прочитати:

аврамѿмолисѧ | ꙁтогоспорꙋ[36]к-илѩхь

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:
Аврам(ъ) ѿтмолисѧ з(ъ) того спорꙋ к[ы]и Лѩхь.
Авраме, який Лях, відмолися через ту суперечку.

Найвірогідніше розглядати напис як виконаний третьою особою, адресований Аврааму, аби він відмолив гріхи, пов'язані з якоюсь суперечкою. При цьому, для уточнення особових даних адресата послання, наприкінці автор графіті зазначав його прізвисько або родове ім'я.

Датування. Середина XII – перша чверть XIV ст.; за формою написання а з петлею із двома заломами, в з виступами зверху та знизу, вертикальної з із заломом хвоста, прямолінійної р з округлою петлею на весь рядок, що не змикається зі щоглою, п з виступом зверху, ѩ без перемички; найвірогідніше, кінець XIII – перша чверть XIV ст.; за типовістю поширення такої форми ѩ та п.

Категорія. Пам'ятний напис.

[35] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 78, 80, табл. LXXIII, 1, 2.
[36] Наступні літери були вказані на прорисовці С. Висоцького, проте у тексті не згадувались.

Графіті № 176а (табл. XIX, 2)

Публікації. С. Висоцький[37].

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 225 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. С. Висоцький зазначав, що за записом про Авраама знаходяться інші літери, які нагадують приписку, виконану іншою рукою. Дійсно, після закінчення напису № 176 знаходиться іншим автором видряпаний дворядковий текст, літери якого через особливості виконання важко впевнено та однозначно ідентифікувати.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 249 (табл. XX, 1)

Публікації. С. Висоцький[38].

Розташування. Знаходиться на висоті 171 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 122 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Стан збереження поверхні тиньку в місці розташування напису дуже добрий, тож текст можемо впевнено прочитати:

Ѡлеѣеи Римарь.

Олексій Римар.

С. Висоцький розглядав друге слово як вказівку професійної приналежності Олексія. На мою думку, вірогідніше слово Римарь тлумачити як його прізвисько, утворене від професійної діяльності.

Датування. Друга чверть XII – кінець XIII ст.; за формою написання нахилених праворуч є, и з горизонтальною перемичкою, прямолінійної р, що повністю знаходиться у рядку, з петлею кутом вгору, м з провисаючою петлею та нахиленими щоглами, ь з округлою петлею.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 291 (табл. XXI)

Публікації. С. Висоцький[39].

Розташування. Знаходиться на висоті 162 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 173 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці прокреслений малюнок вершника, причому спершу було виконано зображення коня, а потім до нього домальований вершник. Зображення пошкоджене написом № 6409.

---

[37] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 80.
[38] *Ibid.*, с. 129, табл. CLXIV, 1.
[39] *Ibid.*, с. 116, табл. CXXXIII, 2; CXXXIV, 2.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIV ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Сюжетні зображення.

Графіті № 291а (табл. XX, 2)

Публікації. С. Висоцький[40].

Розташування. Знаходиться на висоті 169 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 190 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Незважаючи на пошкодження вибоями та написом № 6408, на фресці добре помітний запис особового імені автора: Іосифъ '*Йосип*'.

Датування. Кінець XII – кінець XIII ст.; за формою написання простої і, и з горизонтальною перемичкою, ъ з округлою петлею.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 426 (табл. XX, 3)

Публікації. Н. Сінкевич та В. Корнієнко[41].

Розташування. Знаходиться на висоті 170 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 143 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Ian Holowinsky '*Ян Головінський*'.

Літери прорізані гострим предметом, за винятком прошкрябаної дужки першої літери I, що робить її схожою на латинську P. Рівний ступінь патинізації прорізів дозволяє встановити приблизну одночасність виконання усіх складових напису. Можливо, перед нами приклад взаємозаміни одного слова іншим, внаслідок чого графіті можна прочитати таким чином: pan Ian Holowinsky '*пан Ян Головінський*'.

Головінські були знаним шляхетським родом у Волинському та Київському воєводствах[42]. Згадки про Яна зустрічаються під 1632 та 1633 р., в останньому випадку він з братами Стефаном та Лукашем отримав спадок від дядька Єжи Лясоти[43].

Датування. Кінець XVI – друга чверть XVII ст.; за ідентифікацією особи автора.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[40] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 116, табл. CXXXIII, 2; CXXXIV, 2.
[41] Н.О. Сінкевич, В.В. Корнієнко, *Op. cit.,* с. 169.
[42] K. Niesiecki, *Korona Polska przy złotey wolnosci starożytnemi Wszystkich Kathedr, Prowincyi, y Rycerstwa kleynotami Heroicznym Męstwem y odwagą, naywyższymi Honorami; a naypierwey Cnotą, Pobożnością, y Swiątobliwością ozdobiona Potomnym zaś wiekom na zaszczyt y nieśmiertelną sławę Pamiętnych w tey Oyczyźnie Synow podana*, t. II, Lwów 1738, s. 366; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 7: Grabowscy – Hulkiewiczowie, Warszawa 1904, s. 312–314.
[43] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. II, s. 366; A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 7, s. 313.

Графіті № 427 (табл. XXII, 1)

Публікації. Н. Сінкевич та В. Корнієнко[44].

Розташування. Знаходиться на висоті 201 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 109 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески у три рядки видряпаний запис особового та родового імен автора, а також рік виконання: Lukasz Holowinsky 1648 '*Лукаш Головінський 1648*'. Він обведений подвійною округлою рамкою.

Згадки про Лукаша Головінського зустрічаємо під 1633 р., коли він разом із братами Стефаном та Яном отримав спадок від дядька Єжи Лясоти, а також під 1648 р. у зв'язку із заповітом дружини Лукаша[45].

Датування. 1648 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 428 (табл. XXII, 2)

Публікації. Н. Сінкевич та В. Корнієнко[46].

Розташування. Знаходиться на висоті 165 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 139 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці у три рядки видряпаний запис особового і родового імен автора, а також рік його перебування у Святій Софії: Baltazar Stocky 1614 '*Бальтазар Стоцький 1614*'.

У Речі Посполитій існували дві родини Стоцьких, гербів Равич та Ясенчик[47]; найвірогідніше, автор Бальтазар походив з родини останньої, тісно пов'язаної з Поділлям[48].

Датування. 1614 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 429 (табл. XXII, 3)

Публікації. Н. Сінкевич та В. Корнієнко[49].

Розташування. Знаходиться на висоті 163 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 123 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрескового тиньку у три рядки видряпаний запис особового та родового імен автора, а також рік виконання тексту: Ioannes Stocky 1614 '*Йоанн Стоцький 1614*'.

---

[44] Н.О. Сінкевич, В.В. Корнієнко, *Op. cit.,* с. 169.
[45] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 7, s. 313. Див. також коментар до № 426.
[46] Н.О. Сінкевич, В.В. Корнієнко, *Op. cit.,* с. 169.
[47] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. III, Lwów 1740, s. 366; J. Dunin Borkowski, *Spis nazwisk szlachty polskiej*, Lwów 1887, s. 421.
[48] Див. також коментар до № 429.
[49] Н.О. Сінкевич, В.В. Корнієнко, *Op. cit.,* с. 169.

Автора напису найвірогідніше ототожнити зі згаданим у книзі Кременецького земського суду в листопаді 1624 р. возним "єнералом" Волинського воєводства Яном (Йоанном) Стоцьким[50].

Датування. 1614 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 464 (табл. XXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 214 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 10,5 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески у два рядки видряпані особове та родове імена автора: Ian Mocko '*Ян Моцко*'. Текст обведений круглою рамкою.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 465 (табл. XXIV)

Розташування. Знаходиться на висоті 219 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 17 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески, незважаючи на пошкодження тиньку, можемо реконструювати запис особового та родового імен автора: [Iaku]b Hostył[o]w[s]ky '*Яків Гостіловський*'. Текст обведений круглою рамкою.

Яків походив з родини Гостіловських, відомості про представників якої зустрічаються у XVII ст.[51]

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 466 (табл. XXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 216 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 7,5 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески прокреслений малюнок пера.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Предмети релігійного вжитку та артефакти.

---

[50] *Кременецький земський суд. Описи актових книг XVI–XVII ст.*, вип. III: книги № 23–35 (1616–1625 рр.), К. 1965, с. 256. Див. також коментар до № 428.

[51] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 7, s. 364; J. Pocıej, *Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących dziesięcin kościelnych na Rusi, powagą metryk królewskich koronnych i litewskich, tudzież dekretów roty rzymskiej, zbioru praw volumina legum zwanych i innych wiarogodnych dokumentów wsparty, rozwiązaniem nektórych w tym przedmiocie zarzutów objaśniony i chronologicznie ułożony*, Warszawa 1845, s. 49.

Графіті № 6408 (табл. XXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 171 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 178 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Складові напису пошкоджені низкою вибоїв та частково закриті шпаклівкою, проте в цілому стан їх збереження непоганий:

ѧꙁпл[52]ıѡ̈лє[53]тѧ ҂ѕ҃ꙁ҃ꙁ҃

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Ѧз(ъ) п(сѧ)л(ъ) Іѡ(ѧ)н(ъ) лєтѧ ҂ѕ҃ꙁ҃ꙁ҃.

Я писав, Йоанн, року 6907 (1399).

Датування. 1399 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6409 (табл. XXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 165 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 178 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Складові напису пошкоджені вибоями та автографом Йоанна (№ 6408), тому окремі його складові неможливо впевнено визначити:

μı҃ε---οειεεεεεηαα

ı҃εκα-ο---εδρ̊ιѡ̈μϫονη

Реконструювати повний текст через низку втрат та пошкоджень літер доволі проблематично. У нижньому рядку вірогідно відновити текст запису двох особових імен: [Θ]ε(ο)δορ(ος) '*Θεόδωρος, Федір*' та Ιω(α)ν(νης) '*Ἰωάννης, Йоанн*'[54].

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних графіті у Софії Київській.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 6410 (табл. XXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 165 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 132 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці прокреслена літера ⰲ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

---

[52] Літери пл написані у вигляді лігатури.

[53] Літери лє написані у вигляді лігатури.

[54] Називний відмінок цих двох імен визначений як найвірогідніший, утім, форма скорочення дозволяє відновити їх також у інших відмінках.

Графіті № 6411 (табл. XXIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 172 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 102 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески прокреслене слово ꙗокѕ ‘*року*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед розімкненої ѕ у вигляді двох вертикальних рисок, ꙗ із довгою вигнутою щоглою та ѕ з довгими вигнутими вусами, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6412 (табл. XXIII, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 165 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 220 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпана скорочена форма запису особового імені автора: Andr(zey) ‘*Андрій*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6413 (табл. XXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 149 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 169 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора, а також рік відвідання ним Святої Софії: Ian Studnicki 1636 ‘*Ян Студницький 1636*’.

Це вже другий автограф Яна Студницького, виявлений у Софії Київській. Перший знаходиться на кришці саркофагу князя Ярослава Володимировича у східній частині північної внутрішній галереї храму, цей запис був виконаний Яном на три роки раніше, у 1633 р.[55] Ці графіті свідчать про неодноразове відвідання цією особою Києва та його головного храму, проте для визначення того, ким вона була, наразі бракує відомостей про родину, що їх дослідники фіксують починаючи з XVIII ст.[56]

Датування. 1636 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[55] Графіті № 6112. Див.: В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. IX, с. 201.

[56] Див.: G.J. Studnicki, *Studniccy z Barwałdu. Genealogia czyli Rodowód. W hołdzie zmarłym, na pożytek Żyjącym, dla pamięci Potomnych według Ksiąg Parafialnych Barwałdzkich*, Wadowice; Barwałd 1993, 44 s.

Графіті № 6414 (табл. XXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 192 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 29 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Василии Делеевьскии '*Василь Деліївський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамеред д із довгими ніжками, и з діагональною перемичкою, к у вигляді двох розімкнених рисок, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6415 (табл. XXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 139 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 88 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески прокреслена монограма Ісуса Христа, утворена накладанням одна на одну літер І та Х.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6416 (табл. XXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 83 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпані тринадцять вертикальних засічок, нахилених праворуч. Рядок опускається донизу.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 6417 (табл. XXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 119 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 97 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис повної форми особового імені автора та скорочена – родового: Ива[н](ъ) А. '*Іван А.*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6418 (табл. XXVIII)

Розташування. Знаходиться на висоті 152 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 155 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Woycych Jarcze[w]sky ‘*Войцех Ярчевський*’.

Автора напису можемо вірогідно ототожнити з єзуїтом Войцехом Ярчевським гербу Наленч, який помер у Львові у 1645 р.[57]

Датування. Кінець XVI – 1645 р.; за ідентифікацією особи автора.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6419 (табл. XXIX)

Розташування. Знаходиться на висоті 148 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 218 см від п’яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора, а також рік відвідання ним Софійського собору:
Ioannes Jenczki a(nno) D(omini) 1627.
Йоанн Єнцький року Божого 1627.

Датування. 1627 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6420 (табл. XXX)

Розташування. Знаходиться на висоті 169 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 230 см від п’яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису збереглась добре, тож його ретельно виконані складові можна впевнено прочитати:

бы͡лтꙋ͡тгры | горе̑дѣ[58]дови̑ | напок[59]лоненинıе | с҃: соѳи̑

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:
Был(ъ) тꙋт(ъ) Грыгореи Дѣдович(ь) на поклоненıе С(ватои) Соѳии.
Був тут Григорій Дідович на поклоніння Святій Софії.

Григорій Дідович-Трипольський був автором віршу “Корінь умілості перший Граматика, учить слів та мови”[60] книги “Євхаристіон” (Київ 1632) – збірки віршів, якими професор риторики лаврської школи Софроній Почаський та спудеї вітали Петра Могилу зі святом Воскресіння Христового[61]. Зважаючи на вичурне оформлення напису, що засвідчує добре володіння автором навичками письма, цілком вірогідним буде ото-

[57] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. II, s. 401.
[58] Літери дѣ написані у вигляді лігатури.
[59] Літери ок написані у вигляді лігатури.
[60] *Українські гуманісти епохи Відродження*: антологія: у 2 ч. [упоряд., перед. сл., прим. В.Д. Литвинова; відп. ред. В.М. Нічик], ч. 2 [М. Грек, С. Пекалід, А. Чагровський та ін.], К. 1995, с. 270; ЕΥХАРІΣТНРІОN АЛБО ВДѦЧНОСТЬ… / Підг. до видання В.М. Мойсієнко, З.В. Головецька, Житомир 2016, с. [8–9].
[61] М.О. Максимович, *Собрание сочинений*: [в 3 т.], т. 2: Отделы: историко-типографический, археологический и этнографический, К. 1877, с. 202.

тожнити його зі спудеєм лаврської школи, який походив з відомої на Київщині шляхетської родини[62].

Датування. Друга третина – середина XVII ст.; за ідентифікацією особи автора.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6421 (табл. XXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 149 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 140 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Збереженість фрескового тиньку в місці розташування напису добра, його складові можемо впевнено прочитати:

мц҃асемт

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

м(ѣса)ца семт{авра}.

Місяця вересня.

Датування. Початок XII – кінець XIV ст.; за формою написання нахиленої праворуч є, триногої т з виступом зверху, ц з платформною по низу рядка, а з верхньою засічкою.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6422 (табл. XXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 145 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 176 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпані скорочені форми запису особового та родового імен автора: Анд(рѣи) Д. '*Андрій Д.*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з горизонтальною перемичкою, д з довгими ніжками, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6423 (табл. XXXI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 181 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Напис практично повністю знищений вибоями та подряпинами, але за збереженими складовими можна реконструювати текст як запис особового імені автора: [Сим]іон(ъ) '*Симеон*'.

[62] Г. Літвін, *З народу руського. Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1659–1648)* / пер. з польськ. Л. Лисенко, К. 2016, с. 286–287.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.
Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6424 (табл. XXXII)

Розташування. Знаходиться на висоті 159 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 155 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці видряпаний малюнок коня. Особливо детально автором пророблені риси морди, хоча голова тварини в нього вийшла занадто видовженою. Грива передана вертикальними рисками.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 6425 (табл. XXXIII)

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 175 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці прокреслений малюнок коня. Автор намагався правильно зобразити контури голови та шиї, грива на якій передана вертикальними рисками. Проте деталізації рис морди він не виконав.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 6426 (табл. XXXIV)

Розташування. Знаходиться на висоті 151 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 176 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці прокреслений малюнок жирафи. Автор з великою реалістичністю передав обриси голови тварини на довгій шиї, натомість тулуб у нього вийшов схематичним.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 6427 (табл. XXXV)

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 136 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці прокреслений малюнок коня, який скаче. Попри намагання автора реалістично передати контури тіла тварини, права передня нога вийшла в нього непропорційно більшою порівняно з іншими. Під час виконання малюнка він пошкодив грекомовний напис (№ 6429).

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за формою прорізів та за особливостями розташування.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 6428 (табл. XXXVI)

Розташування. Знаходиться на висоті 152 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 205 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці прокреслений малюнок птаха, обриси тіла якого передані правильно, проте лапи не промальовані. Під час видряпування напису-графіті зі згадкою Аврама Ляха (№ 176) його автор пошкодив верхню частину малюнка.

Датування. Друга чверть XI – перша чверть XIV ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Орнітоморфні зображення.

Графіті № 6429 (табл. XXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 138 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці прокреслені літери ⳨, що є традиційним скороченням грецького слова-звернення K(υρι)ε '*Κύριε*, *Господи*'.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних графіті у Софії Київській.

Категорія. Молитовний напис

Графіті № 6430 (табл. XXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 194 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 270 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Права частина трирядкового напису знищена внаслідок обвалу тиньку. За наявними складовими можна встановити, що тут були виконані записи особового та родового імен автора, а також рік відвідання ним Софійського собору. У верхньому рядку помітні чотири перші літери особового імені, що дозволяють його впевено реконструювати таким чином: Stan[islaw] '*Станіслав*'. У середньому рядку, де був запис родового імені, залишились дві початкові літери Dz та фрагменти ще двох літер за ними, тож родове ім'я реконструювати не вдається. Від запису року залишилась лише фраза-введення: a(nno) D(omini) '*року Божого*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6431 (табл. XXXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 215 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 269 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці помітний запис особового імені автора: Albertus '*Альберт*'. Права частина рядка, де міг міститись запис родового імені автора, не збереглась внаслідок обвалу тиньку.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6432 (табл. XXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 156,5 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 244 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис двох особових імен: Ѧндрїи Іѡаннъ[63] '*Андрій, Йоанн*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед ѧ з горизонтальною перемичкою, д з горизонтальною перемичкою без ніжок, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6433 (табл. XXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 166 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 289 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Права частина напису не збереглась внаслідок обвалу тиньку, проте можна встановити, що на поверхні фрески тим же автором видряпаний запис таких самих особових імен: Ѧндрїи Іѡа[нн]ъ '*Андрій, Йоанн*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед ѧ з горизонтальною перемичкою, д з горизонтальною перемичкою без ніжок, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6434 (табл. XXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 266 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Права частина обведеного прямокутною рамкою напису знищена обвалом тиньку, проте за наявними складовими можна встановити,

[63] Літери нн виконані у вигляді лігатури.

що на фресці були видряпаний запис особового та родового імен автора: Jozef Usza[cky] '*Йосип Ушацький*'.

Автор напису походив з родини Ушацьких гербу Баран[64].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6435 (табл. XXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 162 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 266 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Права частина напису не збереглась внаслідок пошкодження тиньку. Можемо, утім, за загальною структурою та наявними літерами встановити, що тут була видряпана скорочена до однієї літери А форма особового імені автора, а також повна – родового, від якого залишились перші чотири літери DOLA. Це дозволяє відновити повну форму імені як Dola[nowsky] '*Долановський*' або Dola[nsky] '*Доланський*'[65].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6436 (табл. XXXIX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 185 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 228 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Незважаючи на затертість поверхні тиньку можемо встановити, що на фресці видряпаний запис особового імені автора та скорочена форма року виконання: Іоанн(ъ) (16)16 '*Йоанн 1616*'[66].

Датування. 1616 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6437 (табл. XL, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 171 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 260 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Права частина напису знищена обвалом тиньку, проте можна встановити, що тут видряпаний запис особового та родового імен автора.

---

[64] K. Niesiecki, *Op. cit*., t. IV, Lwów 1743, s. 442.

[65] A. Boniecki, *Op. cit*., t. 4: Czetwertyńscy – Dowiakowscy, Warszawa 1901, s. 347.

[66] Звісно, допустиме також тлумачення цифри "16" як незавершеного запису повного року 16(...). Проте такий варіант видається менш вірогідним.

Перше збереглось повністю: David ‘*Давид*’. Від другого залишились лише перші чотири літери ZIAN, які найвірогіднішим буде реконструювати таким чином: Zian[kowsky] ‘*Зянковський*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6438 (табл. XL, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 178 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 231 см від п’яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису затерта, а літери розчищені частково. На фресці був виконаний запис особового та родового імен автора, а також мав бути вказаний рік виконання: Georgius Przelsky roko ‘*Георгій Пшельський року*’. Можливо, помилка автора в останньому слові стала причиною того, що самі цифри не були видряпані.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6439 (табл. XLI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 220 см від п’яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески доволі ретельно видряпані особове та родове імена автора: Стефанъ Заχо(въ) ‘*Стефан Захов*’. Закінчити напис Стефанові перешкоджала наявність рамки запису Йозефа (№ 6434).

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема є у вигляді дзеркальної трійки, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6440 (табл. XLI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 190 см від п’яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, тому можна розібрати лише краще збережений запис особового імені автора на початку рядка: Jan ‘*Ян*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6441 (табл. XLI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 157 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 176 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески прокреслені літери LBKAJ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6442 (табл. XLII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 193 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 248 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, його верхня частина не збереглась, залишились тільки літери R, S або Z, OSNIOS.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6443 (табл. XLII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 193 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 225 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Тиньк у місці розташування напису пошкоджений вибоями, частково знищений внаслідок розміщення дротів та ламп електричного освітлення. Утім, можемо встановити, що на фресці були видряпані скорочена до однієї літери М форма особового імені автора та повна родового: Muzko '*Мужко*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6444 (табл. XLII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 188 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку, на поверхні стіни можемо прочитати запис особового імені автора: Іѳ҃літ(ъ) '*Іполит*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6445 (табл. XLIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 143 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 147 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Ian M Bobowski '*Ян М. Бобовський*'.

Автор напису походив з родини Бобовських гербу Гриф[67], однак наразі важко співвіднести його із її конкретним представником. Адже в родині було кілька Янів, кожен з яких теоретично міг відвідати Святу Софію в означений проміжок часу та залишити свій автограф на її стіні.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6446 (табл. XLIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 171 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 157 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис року: ҂ахкз '*1627*'.

Датування. 1627 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6447 (табл. XLIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 166 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 151 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпана подвійною рискою велика літера О, за нею одинарною – велика N. Над нею праворуч помітні дві менші за розмірами літери ЄМ. Зважаючи на структуру напису та розташовані поруч подібні тексти, найвірогідніше розглядати його як скорочену форму запису двох особових імен: Он(дрѣи) Єм(єлиѧнъ) '*Андрій, Омельян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з верхньою перемичкою та є у вигляді дзеркальної трійки, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6448 (табл. XLIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 168 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 207 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

---

[67] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. I, Lwów 1728, s. 113–114; A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 1: Aaron – Boniccy, Warszawa 1899, s. 303–305.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис двох особових імен: Jako[b] '*Яків*' у верхньому рядку та Simon '*Симон*' у нижньому.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6449 (табл. XLIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 172 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 206 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Поверхня фрески у місці виконаного дрібними літерами напису сильно пошкоджена вибоями, внаслідок чого впевнено можна прочитати лише особове ім'я автора: Andre[i] '*Андрій*'. Від родового ж імені залишилось саме закінчення: -wsky.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6450 (табл. XLIV, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 144 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 228 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Поверхня фрески у місці розташування малюнка сильно затерта, на ній простежуються дві фігури, розташовані на певній відстані одна від одної, проте виконані одним автором. Верхня складається з трьох округлих ліній, нижня, відставлена дещо праворуч, складається з двох паралельно розташованих півкіл, ще двох округлих ліній ліворуч, чотирьох дещо нахилених праворуч вниз горизонтальних рисок під ними.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6451 (табл. XLV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 122 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 245 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На фресці великими літерами виконаний запис особового імені автора: Каріѡн(ъ) '*Каріон*'. Перед ним видряпана велика літера Ѕ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед великих літер ѕ та к, и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, р з довгою вигнутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6452 (табл. XLV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 121 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 240 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового імені автора: Ст[ѳф]а[н](ъ) '*Стефан*'. Текст був пошкоджений згаданим вище записом Каріона (№ 6451).

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з хвилястою спинкою, великої початкової с та триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6453 (табл. XLVI)

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 245 см від п'яти восьмої арки від початку сходового маршу між другим і третім сходовими майданчиками.

Опис. Незважаючи на пошкодження складових напису кількома графіті (№ 6434 та № 6439), на поверхні фрески можемо прочитати особове та родове імена автора: Adam Czarnowsky '*Адам Чарновський*'.

У Речі Посполитій було кілька родин Чарновських, гербів Холева, Граб'є, Лада[68], тому впевнено віднести Адама до якоїсь з них не виявляється за можливе.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

I.12. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться на рівні третього сходового майданчика, на вертикальній поверхні восьмої арки від початку сходового маршу між другим та третім сходовими майданчиками (табл. II, a). Поверхня фрески вкрита тріщинами та вибоями, що нині закриті шпаклівкою. На досліджуваній ділянці виявлено два графіті, що отримали номери 6454 та 6455 (табл. II, b, 10).

Графіті № 6454 (табл. XLVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 228 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 80 см від лівої п'яти арки.

Опис. На поверхні фрески у два рядки видряпаний запис особового імені автора: Дѥмі҃ан(ъ) '*Дем'ян*'.

[68] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. I, s. 364; A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 3: Chmielewscy – Czetowscy, Warszawa 1900, s. 314–318.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед д з довгими ніжками та виступом зверху, є у вигляді дзеркальної трійки, н з горизонтальною перемичкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6455 (табл. XLVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 216 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 28 см від лівої п'яти арки.

Опис. Незважаючи на пошкодження тріщинами та вибоями, напис можемо впевнено прочитати: старѣц(ь) Даниилъ '*старець Данило*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед д з довгими ніжками, р з видовженою щоглою, великої початкової с, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

І.13. Графіті на фресці з зображенням коронаційного виходу Анни

Знаходиться на стіні вежі на рівні третього сходового майданчика, між західною та північно-західною віконними проймами (табл. III, а). Структурно фреска складається із зображення самої сцени коронаційного виходу та орнаментальної композиції праворуч, біля північно-західної віконної пройми. У нижній частині фрески наявна смуга втрат давнього тиньку, закрита реставраційною вставкою нейтрального тону. Поверхня фрески вкрита численними вибоями та подряпинами, сюжет простежується слабо. На фресці до того ж наявна низка сучасних написів; для уникнення подальших пошкоджень композиція нині закрита захисним склом, під час монтування якого були пошкоджені декілька давніх графіті. С. Висоцький опублікував п'ять графіті з цієї ділянки, № 244, в тому числі № 244а та № 244б, № 245 та № 250. Окрім них, на досліджуваній ділянці виявлено ще тридцять чотири давніх графіті, що отримали номери від 6456-го по 6489-й (табл. III, b, 1).

Графіті № 244 (табл. XLVIII, 1)

Публікації. С. Висоцький[68].

Розташування. Знаходиться на висоті 165 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 35 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, усі його складові можемо впевнено визначити:

[69] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 115, табл. CXXXIX, 2; CXXX, 2.

Рокꙋ ҂ах҃мв был(ъ) тꙋт(ъ) Федор(ъ) Михаилович(ь).
Року 1642 був тут Федір Михайлович.

Датування. 1642 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 244а (табл. XLIX, 1)

Публікації. С. Висоцький[70].

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 34 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Внаслідок низького рельєфу прорізів складові напису простежуються дуже слабо, особливо у нижньому рядку:

вл[71]о͡код----- | выд[72]ско

Реконструкція тексту ускладнена, лише на початку рядка можна прочитати ім'я або прізвисько автора: Влоско '*Влоско*', яке було утворене, вочевидь, від етноніма "волох"[73].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед великої початкової в, д з довгими ніжками, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 244б (табл. XLVIII, 2)

Публікації. С. Висоцький[74].

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 36 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Grzegorz Zunk '*Ґжеґож Цунк*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 245 (табл. L, 1)

Публікації. С. Висоцький[75].

---

[70] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 115, табл. CXXXIX, 2; CXXX, 2.
[71] С. Висоцький визначав цю літеру як ѧ.
[72] Перші літери С. Висоцький читав як незавершену фразу бы тꙋ.
[73] Див.: А.К. Шапошников, *Волохи, волхвы и славянский этногенез*, Студії з ономастики та етимології. 2013, К. 2013, с. 187–189.
[74] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 115, табл. CXXXIX, 2; CXXX, 2. Дослідник згадав тільки "нерозбірливе графіті польською або латинською мовою".
[75] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 115, табл. CXXXI, 2; CXXXII, 2.

Розташування. Знаходиться на висоті 157 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 192 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Внаслідок низького рельєфу прорізів складові напису слабо помітні на фресці, особливо у його нижньому рядку:

бы҆ ту҆ филон норокови- [76] | рокꙋ ҂ах҃ме

З відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином: Был(ъ) тут(ъ) Филон(ъ) Норокови[ч](ь) рокꙋ ҂ах҃ме.

Був тут Філон Норокович року 1645.

Датування. 1645 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 250 (табл. XLIX, 2)

Публікації. С. Висоцький[77].

Розташування. Знаходиться на висоті 157 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 192 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Незважаючи на дрібні пошкодження тиньку в місці розташування напису, його складові можемо впевнено визначити:

ту҆ бы҆ гришъко ст҆[78]фан[79] к҆озм[80]ович

З відновленням пропущених фрамгентів текст виглядає таким чином: Тут(ъ) был(ъ) Гришъко Стефан(ъ) Козмович(ь).

Тут був Гришко-Стефан Козмович.

Верхня літера к була дописана пізніше, вочевидь, самим Григорієм, адже рядкова скорописна к в нього вийшла не зовсім вправно.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед б з округлим покриттям, г з відворотом ліворуч, розімкненої к у вигляді паралельних рисок, триногої т або надрядкової т у вигляді хреста, ы з перемичкою по низу рядка, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6456 (табл. L, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 159 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 98 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

---

[76] Літеру р С. Висоцький помилково читав як ꙋ, наступні за нею літери він пропустив, а наприкінці замість ви читав ко.

[77] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 116, табл. CXXXIII, 3; CXXXIV, 3.

[78] Літери ст написані у вигляді лігатури, С. Висоцький розглядав їх виключно як одну т.

[79] Закінчення слова фан С. Висоцький тлумачив як ꙋрїє.

[80] С. Висоцький прочитав лише ліву половину м як літеру а, наступні він пропустив.

Опис. Стан збереженості поверхні стіни в місці розташування напису добрий, текст можемо впевнено прочитати:

Помени Г(оспод)и Коментариа.

Пом'яни, Господи, Коментарія.

Можливо, у текст мовиться про отця Коментарія, ігумена Межигірського монастиря[81], який видряпав молитву на стіні Святої Софії.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед є у вигляді дзеркальної трійки, и з діагональною перемичкою, триногої т, а також за формою прорізів; найвірогідніше, друга чверть XVII ст.; за ймовірною ідентифікацією особи автора.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6457 (табл. L, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 159 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 112 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис родового та особового імен автора: Гасик[82](ъ) Тар(асии) '*Гасик Тарасій*'. Повна форма імені автора визначена як найвірогідніша.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з діагональною перемичкою, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6458 (табл. LI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 174 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 49 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Напис частково пошкоджений внаслідок кріплення захисного скла, проте текст можемо впевнено прочитати:

Недостоиныи Дамиан(ъ) Золин(ъ) ахфі.

Недостойний Дем'ян Золін 1619.

Датування. 1619 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6459 (табл. LI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 130 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 12 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

---

[81] О. Кузьмук, *Поменник Межигірського монастиря: публікація рукописної пам'ятки XVII ст.*, Болховітіновський щорічник 2011, К. 2012, с. 145.

[82] Літери ик написані у вигляді лігатури.

Опис. Початок напису знищений обвалом тиньку, а його складові пошкоджені дрібними вибоями та іншими написами:

--помознрабоусвоемоупе-роу

З розбивкою на слова наявний текст виглядає таким чином:

… помози рабоу своемоу Пе[т]роу.

…поможи рабу своєму Петру.

Датування. Друга чверть XII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою, б з виступом зверху та петлею кутом вперед, е з язичком донизу, нахиленої ліворуч з із переломом, р з маленькою голівкою, дзеркальної у.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6460 (табл. LII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 175 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 68 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні стіни можемо бачити видряпаний у два рядки напис. У верхньому простежуються літера б під титлом та літери стм, виконані у вигляді потрійної лігатури. У нижньому присутні літери ту, оформлені у вигляді лігатури, та, на деякій відстані від них, окрема літера б.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлою спинкою та т із довгим покриттям, а також за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6461 (табл. LII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 164 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 180 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні стіни виконаний запис особового та родового імен автора: Jan Zabloczky ‘*Ян Заблоцький*’.

Ян (Йоанн) Заблоцький згадується серед студентів Краківського університету під 1596 р., тож, зважаючи на час поширення латиничних графіті у Софійському соборі, теоретично можемо припустити, що саме ця особа могла залишити напис на стіні храму[83].

Датування. Кінець XVI – перша половина XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській, за формою прорізів та вірогідною ідентифікацією особи автора.

Категорія. Пам’ятний напис.

[83] A. Chmiel, *Album studiosorum universitatis Cracoviensis*, t. III, f. II. (ab Anno 1589 ad Annum 1606), Cracoviae 1904, p. 198.

Графіті № 6462 (табл. LIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 140 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 10 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Ліва сторона напису не збереглась внаслідок обвалу тиньку, зумовленого розширенням віконної пройми:

------ꙗабоусвоѥ | -----ѣанови

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

…ꙗабоу своѥ[моу Дем]ѣанови.

… рабу своєму Дем'янові.

Датування. Кінець XI – середина XII ст.; за формою написання в з петлею кутом вперед, в з переломом, петлі якої не торкаються щогли, о з однією прямою замість дуги, ꙗ з петлею, що не змикається зі щоглою.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6463 (табл. LIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 218 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 225 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На фресці, незважаючи на низький рельєф прорізів та пошкодження її поверхні вибоями, можемо прочитати напис: ꙗокѵ 1626 '*року 1626*'.

Датування. 1626 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6464 (табл. LIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 169 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 130 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На фресці видряпане особове ім'я автора: Seweryj '*Северій*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6465 (табл. LIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 169 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 45 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку дрібними вибоями та подряпинами, текст можна впевнено прочитати:

М(ѣса)ца априла кz.

Місяця квітня 27-го.

Датування. Початок XV – кінець XVI ст.; за формою написання ѧ з вигнутою петлею та видовженою вертикальною спинкою, вертикальної ꙁ із переломом хвоста, и з нахиленою перемичкою, ц зі зміщеним хвостом.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6466 (табл. LIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 144 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно затерта, особливо постраждали літери наприкінці рядка. За наявними складовими можемо встановити, що тут був виконаний запис про перебування автора у соборі, що починався фразою тут(ъ) б[ыл](ъ) '*тут був*'. Ім'я автора через пошкодження літер встановити не виявляється за можливе.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема б з хвилястим покриттям, триногої т з виступами зверху, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6467 (табл. LIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 187 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 205 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслені три групи літер по три у кожній групі: СNѲ МИС ИВЪ. Передостання літера виконана у дзеркальному відображенні.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, ъ з хвилястою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6468 (табл. LV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 181 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 161 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На фресці видряпане особове та родове ім'я автора: Stanislaw Grodzycky '*Станіслав Ґродзицький*'.

У Речі Посполитій існувало кілька родин Ґродзицьких, у декількох з них знаходимо згадки про особу на ім'я Станіслав (гербів Гриф, Лада, Огончик)[84], що хронологічно співпадають із часом поширення латиничних

[84] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. II, s. 310–311; A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 7: Grabowscy – Hulkiewiczowie, Warszawa 1904, s. 390–101.

написів у Софійському соборі. Проте наразі в жодному випадку не вдалося знайти інформації про зв'язок котроїсь із них з Києвом.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6469 (табл. LV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 179 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 161 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На фресці видряпаний запис особового та родового імен автора: Alexander Chowsky '*Александр Ховський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6470 (табл. LV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 173 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 171 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Незважаючи на затертість тиньку та певну схематичність у виконанні літер, текст можна впевено прочитати:

Петро Золотов(ъ) року ҃а҃х҃·б҃і.

Петро Золотов, року 1619.

Датування. 1619 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6471 (табл. LVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 161 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 160 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На фресці був виконаний запис особового та родового імен автора, з яких перше збереглось повністю: Tomasz '*Томаш*'. Від другого через пошкодження тиньку залишились лише початкові літери Ly(...).

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6472 (табл. LVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 159 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 224 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески ретельно видряпаний запис особового імені автора: Іѧков(ъ) ‘*Яків*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед ѧ з петлею, що торкається лівої щогли, надрядкової в у вигляді вісімки, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6473 (табл. LVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 189 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 13 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески помітні літери СН. Перед ними поверхня тиньку пошкоджена, тому, найвірогідніше, ці літери є закінченням більшого за обсягом тексту.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6474 (табл. LVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 132,5 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 225 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески простежуються літери ТУ, які, найвірогідніше розглядати як початок незавершеного слова ту{т}(ъ) ‘*тут*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6475 (табл. LVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 159 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 25 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис особового імені автора: [І]оан(ъ) ‘*Йоанн*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема а з видовженою хвилястою спинкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6476 (табл. LVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 192 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 70 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески у два рядки виконаний запис трьох особових імен: Василеи Іωсафат(ъ) Маръко '*Василь, Йосафат, Марко*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з видовженою хвилястою спинкою. є у вигляді дзеркальної трійки, м з видовженою вгору нахиленою щоглою, р з довгою хвилястою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6477 (табл. LVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 29 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески, незважаючи на пошкодження написами Йоанна (№ 6475) та Ґжеґоша Цунка (№ 244б), можемо простежити літери запису особового та родового імен автора. Перше впевнено можна прочитати як Jakobos '*Яків*', а ось друге через особливості виконання може бути прочитане як Kalsky '*Кальський*' або Kątsky '*Контський*'.

Напис представника цієї родини – Яна, виявлений у Георгіївському приділі (№ 1021)[85]. З найбільшою часткою вірогідності він був співвіднесений з родиною Контських гербу Брохвич, найтісніше пов'язаних з Руським та Подільським воєводствами Речі Посполитої[86]. Яків Контський згадується як посесор с. Сапогів Подільського воєводства у 1615 р.[87]; найвірогідніше, він і є автором запису у північній вежі Софії Київської.

Датування. Кінець XVI – перша половина XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та ймовірною ідентифікацією особи автора.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6478 (табл. LIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 192 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 205 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування трирядкового напису добрий, текст можемо впевнено прочитати:
Z Bychowa 1619 Stefan mnoho hreszny rab syłom.
З Бихова 1619-го Стефан многогрішний раб обставинам.

Датування. 1619 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[85] В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. I, с. 90, табл. CL.
[86] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. II, s. 492–493; A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 9: Jelowscy – Kęstowiczowie, Warszawa 1906, s. 368–371.
[87] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 9, s. 368.

Графіті № 6479 (табл. LIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 144 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 16 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески бачимо видряпану велику літеру K та меншу Z, далі помітні літери, вірогідно, AA, за ними йдуть NCVCC.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6480 (табл. LX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 34 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Збереженість напису добра, ретельно видряпаний текст можемо впевнено прочитати:

Пом(ѣни) Г(оспо)ди д(ꙋ)шꙋ.

Пом'яни, Господи, душу.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед д з видовженою верхньою частиною та довгими ніжками, п з виступом зверху, ꙋ зі зміщеною скісною, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6481 (табл. LX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 119 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 66 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На фресці видряпане дієслово-прохання помени '*пом'яни*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6482 (табл. LXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 140 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 55 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслений запис особового та родового імен автора: J(a)n Lomsky '*Ян Ломський*'.

У Речі Посполитій існувало кілька родин Ломських[88], тому визначити, до якої з них належав автор графіті, не виявляється за можливе.

[88] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. III, s. 149; A. Boniecki, A. Reiski, *Op. cit.*, t. 15: Liwscy – Łopuscy, Warszawa 1912, s. 373–375.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6483 (табл. LXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 143 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 140 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрескового тиньку у вигляді монограми видряпане дієслово-прохання помѩни '*пом'яни*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6484 (табл. LXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 157 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 12 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. Ліва сторона напису знищена внаслідок обвалу тиньку через розтесування віконної пройми. У верхньому рядку збереглась лише літера Λ. У нижньому простежуються літери Х, лігатура ИК, О, ѲИ, ꙁАК, II та II.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед, великої χ з довгими ніжками, и з діагональною перемичкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 6485 (табл. LXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 141 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 143 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслена хрестоподібна фігура, що нагадує монограму. У верхній частині обабіч умовної "щогли" помітні поставлені під титла літери С та О.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6486 (табл. LXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 143 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 203 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески дуже тонкими лініями видряпаний запис особових імена: Самꙋил(ъ) '*Самуїл*' та Соумеон(ъ) '*Симеон*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед ϵ у вигляді дзеркальної трійки, c у вигляді грецької сігми, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6487 (табл. LXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 173 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 245 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески у два рядки видряпані літери Ch та A.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6488 (табл. LXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 163 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 184 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслені великі літери LBNSO.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6489 (табл. LXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 202 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 61 см від правого нижнього кута західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Wojciech Wiszenka ‘*Войцех Вішенка*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

І.14. Графіті на фресці з зображенням сцени передачі мантії імператору Василю II

Знаходиться на рівні сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори (табл. III, а). Збереженість давньої фрески дуже погана, контури постатей ледь простежуються. У нижній частині фрески наявна смуга втрат давнього тиньку, закрита реставраційною вставкою нейтрального тону, так само великі втрати наявні

у правій верхній частині фрески. Поверхня давнього тиньку вкрита численними вибоями та подряпинами, вона сильно затерта. Під час дослідження С. Висоцького був опублікований один напис – № 248, розташований на досліджуваній ділянці, де виявлено також сорок п'ять давніх графіті, що отримали номери від 6490-го по 6534-й (табл. III, b, 3).

Графіті № 248 (табл. LXV, 1)

Публікації. С. Висоцький[89].

Розташування. Знаходиться на висоті 167,5 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 41 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Збереженість напису добра, тому текст можемо впевнено прочитати: Прокопии свѧщєник(ъ) '*Прокопій священик*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед р з вигнутою довгою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6490 (табл. LXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 169 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 150 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Обведений овальною рамкою напис зберігся частково, його складові сильно пошкоджені подряпинами та іншими написами, тиньк у місці його розташування до того ж сильно затертий:

---н---ром--б҃-нав-------ахи | рокуп-оє----

Через значні пошкодження тексту у верхньому рядку можна реконструювати слово б[ы]л(ъ) '*був*', а наприкінці цього та на початку наступного рядка – фразу: ахи року '*1608 року*'.

Датування. 1608 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6491 (табл. LXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 184 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 68 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису в цілому добрий, текст можна впевнено прочитати:

[89] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 116, табл. CXXXIII, 1; CXXXIV, 1.

Рок(у) ҂ахѕ был(ъ) тѹт(ъ) Стефан(ъ) Кореницки(и).
Року 1606 був тут Стефан Кореницький.

Датування. 1606 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6492 (табл. LXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 187 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 64 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Згаданий вище напис Стефана було прокреслено по іншому тексту, що, незважаючи на пошкодження, можна прочитати впевнено: рокѹ а҃х҃ '*року 1600*'.

Датування. 1600 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6493 (табл. LXVI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 184 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 72 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис особового імені автора: Jan '*Ян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6494 (табл. LXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 171 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 75,5 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслені літери фо.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6495 (табл. LXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 131 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 85 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслена літера Р.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6496 (табл. LXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 162 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслена літера А, яка пошкодила лінію рамки напису № 6490.

Датування. 1608 р. – кінець XVII ст.; за скорописною формою написання літери, за формою прорізів та за особливостями розташування.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6497 (табл. LXVII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 168 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 15 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслена літера S.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6498 (табл. LXVII, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 205 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 157 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслена літера М.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6499 (табл. LXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 83 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці видряпане особове ім’я автора: Гав[90]рилъ ‘*Гаврило*’.

[90] Літери ав написані у вигляді лігатури.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.
Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6500 (табл. LXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 162,5 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 79 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці прокреслене особове ім'я автора: Сава '*Сава*'.
Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.
Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6501 (табл. LXVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 157 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 77 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Напис частково пошкоджений автографом Гаврила (№ 6499), що знищив частину його складових:

да мо ра ------ авьк.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед р з довгою хвилястою щоглою, а також за формою прорізів.
Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6502 (табл. LXVIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 163 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 149 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Напис пошкоджений рамкою графіті № 6490, проте за наявними складовими текст можна прочитати: ѥродиакон(ъ) '*ієродиякон*'.

Датування. Кінець XVI – 1608 р.; за формою прорізів та за особливостями розташування.
Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6503 (табл. LXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 83 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 116 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Збереженість напису добра, його текст, незважаючи на дрібні пошкодження складових, можемо впевнено прочитати:
Мног(о)грѣшныи был(ъ) инок(ъ) Іванъ.
Многогрішний був інок Іван.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед б з плавним вигином перекладини, в з вигнутою щоглою, г з відворотом ліворуч, розімкненої к у вигляді двох паралельних рисок, р з довгою щоглою, ѣ та ы з високою хвилястою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6504 (табл. LXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 135 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 85 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. В іншому місці тим же автором було розпочато, але не завершено, аналогічний текст: многогрѣ{шныи} '*многогрішний*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед г з відворотом ліворуч, р з довгою хвилястою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6505 (табл. LXX, 1–2)

Розташування. Знаходиться на висоті 148 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 157 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Збереженість напису добра, видряпаний великими літерами текст можемо впевнено прочитати:
Тимофеи Ѳеѡдорович(ь) року (҂а҃х҃)·ѳ҃і.
Тимофій Федорович року 1619.

Датування. 1619 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6506 (табл. LXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 164 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 111 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці видряпане дієслово-прохання спа(си) '*спаси*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.
Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6507 (табл. LXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 164,5 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 111,5 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески видряпана літера Ш.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.
Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6508 (табл. LXXI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 174,5 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 198 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Напис знищений обвалом тиньку, збереглась тільки нижня частина літери Б. Найвірогідніше, перед нами початок слова б[ыѧ](ъ) ‘*був*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою написання б з петлею кутом вгору, а також за формою прорізів.
Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6509 (табл. LXXI, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 174 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 194 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис двох особових імен: Григории Наѹ[м](ъ) ‘*Григорій, Наум*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед р з довгою щоглою, ѹ з прямою нижньою частиною, а також за формою прорізів.
Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6510 (табл. LXXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 167 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 129 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески помітні літери ДОРО. Найвірогідніше, перед нами початок запису особового імені: Доро[феи] ‘*Дорофій*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед д з довгими вигнутими ніжками, р з довгою хвилястою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6511 (табл. LXXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 175 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 115 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслені доволі схематично літери у три рядки. У верхньому рядку видряпані три літери ЄВМ, у середньому знаходяться шість літер ІИІССИ, у нижньому – чотири літери МОЄѦ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед є у вигляді дзеркальної трійки, ѧ без перемички, а також за формою прорізів.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 6512 (табл. LXXII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 167 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 123 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Напис пошкоджений автографом Дорофія (№ 6510), який знищив частину його складових. Можемо визначити, утім, що на фресці було виконано запис особового та родового імен автора, перше збереглось повністю: Macej '*Мацей*', а від другого залишився лише початок: Pon або, вірогідніше, Pom.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6513 (табл. LXXII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 176 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 129 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці видряпане особове ім'я автора: Petr '*Петро*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6514 (табл. LXXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 174 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 139 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Незважаючи на пошкодження поверхні стіни вибоями, на поверхні фрескового тиньку можна прочитати запис особового та родового імен автора: ѳєѡдор(ъ) С(...)говски(и) ‘*Федір С(...)говський*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед є у вигляді дзеркальної трійки, д з довгими ніжками, лежачої надрядкової ρ, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6515 (табл. LXXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 180 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 147 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці прокреслений запис особового та родового імен автора: Ian Boczkowski ‘*Ян Бочковський*’.

У Речі Посполитій було кілька родин Бочковських[91], серед представників яких було декілька осіб з таким ім’ям, тож встановити походження Яна не виявляється за можливе. Прикметно, що в Софії Київській виявлений ще один автограф представника цієї родини – Бальтазара Бочковського[92].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6516 (табл. LXXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 162 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 253 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Напис практично повністю знищений обвалом тиньку, відносно добре збереглось тільки закінчення, що дозволяє реконструювати тут запис особового імені автора: [Дем]іановичъ(ь) ‘*Дем’янович*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

---

[91] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 1, s. 317–319.

[92] Графіті № 6209: В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. IX, с. 225–226.

Графіті № 6517 (табл. LXXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 182 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 100 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Незважаючи на певну схематичність у виконанні літер та використання автором складних лігатур, текст можна впевнено прочитати: Ра[93]бъ Вси[94]лии три и пат(ъ) року.

Раб Василь, три й п'ять року.

Датування. 1635 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6518 (табл. LXXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 165 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 102 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці видряпане особове ім'я автора: Кли[95]м(ъ) '*Клим*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6519 (табл. LXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 186 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 141 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Alexande(r) Koleski '*Олександр Колеський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6520 (табл. LXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 188 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 25 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Тиньк у місці розташування напису пошкоджений низкою вибоїв та подряпин, тому окремі його складові не збереглись:

[93] Літери ра написані у вигляді лігатури.
[94] Літери вси написані у вигляді лігатури.
[95] Літера и написана у дзеркальному відображенні.

--ѧ------роу--м--------м--иѵ---

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6521 (табл. LXXV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 189 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 162 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески у вигляді монограми прокреслений запис особового імені автора: Ѳеѡдоръ ‘*Федір*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6522 (табл. LXXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 191 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 102 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці простежуються виконані в один рядок літери:

кре петръ ѯь мтлі

Наразі зрозуміти зміст тексту складно, позаяк впевнено можемо прочитати лише одне особове ім’я: Петръ ‘*Петро*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед р з вигнутою щоглою, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 6523 (табл. LXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 155 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 216 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно затерта та пошкоджена численними подряпинами, внаслідок чого можна прочитати лише окремі літери:

-----ѧп-----и--------ос----

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з горизонтальною перемичкою, п з виступом зверху, а також за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6524 (табл. LXXVI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 155,5 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 208 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці прокреслена скорочена форма запису особового імені автора: Миχ(аилъ) ‘*Михайло*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з діагональною перемичкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6525 (табл. LXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 197 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 142 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці прокреслений запис особового та родового імен автора, а також рік його відвідання Софійського собору: Jan Hornowsky 1637 ‘*Ян Горновський 1637*’.

Ян належав до родини Горновських гербу Корчак Великого князівства Литовського[96], однак впевнено визначити особу автора наразі складно, оскільки в родині було кілька осіб з таким ім’ям.

Датування. 1637 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6526 (табл. LXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 199 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 148 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Запис Яна Горновського знищив ще один латиничний текст, від якого збереглось тільки закінчення родового імені: -obolsky.

Датування. Кінець XVI ст. – 1637 р.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській, за формою прорізів та за особливостями розташування.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6527 (табл. LXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 208 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори

[96] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. II, s. 372; A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 7, s. 343–346.

та на відстані 161 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. Права частина напису знищена обвалом тиньку, проте можемо визначити, що його верхній рядок містив запис особового та родового імен автора. Перше збереглось повністю: Stanyslaw ‘*Станіслав*’, а друге – частково: Rogoj[ski] ‘*Рогойський*’. У нижньому рядку знаходиться скорочена форма запису року – 16[97].

Датування. 1616 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6528 (табл. LXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 186,5 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 175 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслена скорочена форма запсу особового імені автора: ѳєд(ѡръ) ‘*Федір*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6529 (табл. LXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 187 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 172 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На поверхні фрески прокреслений запис особового імені автора: Ꙗкимъ ‘*Яким*’. Далі помітна літера Б, яку найвірогідніше розглядати не стільки як скорочену форму запису родового імені автора, а, за подальшим контекстом, радше як скорочену форму дієслова в(ылъ) ‘*був*’. Такий варіант узгоджується із записом року у нижньому рядку: 1616.

Датування. 1616 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6530 (табл. LXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 209 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 158 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

[97] Безперечно, можна розглядати ці цифри як позначення тисячі та сотень незавершеного запису року, проте такий варіант виглядає менш вірогідним, напис має вигляд завершеного.

Опис. На фресці прокреслені літери ИР.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з діагональною перемичкою та ρ з довгою вигнутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6531 (табл. LXXIX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 210 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 172 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці прокреслені літери КІ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6532 (табл. LXXX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 165,5 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 30,5 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці прокреслені повна форма запису особового імені автора та скорочена родового: Jan K. '*Ян К.*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6533 (табл. LXXX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 191 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 115 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці прокреслене особове ім'я автора: Jan '*Ян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6534 (табл. LXXX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 241 см від рівня першої сходинки маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 14 см від правого верхнього кута північно-західної віконної пройми.

Опис. На фресці прокреслене особове ім'я автора: Іan '*Ян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

І.15. Графіті на личкувальному розчині стовпа

Знаходиться на рівні першого сходового майданчика (табл. I, a), навпроти дверної пройми до західної внутрішньої галереї собору. Під час реставраційних робіт тут було виконано вертикальний зондаж, що відкрив давнє мурування. На личкувальному розчині затирання утоплених рядів плінфи виявлено десять давніх графіті, що отримали номери від 6535-го по 6544-й (табл. I, b, 3). Варто зазначити, що окрім власне графіті, у нижній частині зондажу наявні сліди відбитків дитячих пальців, тому, не виключено, що виявлені тут графіті були виконані саме дітьми.

Графіті № 6535 (табл. LXXX, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 91 см від рівня першого сходового майданчика та на відстані 27,5 см від лівого краю зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину прокреслені літери ПѺ. Найвірогідніше, це скорочена форма дієслова-прохання по(мози) '*поможи*'

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6536 (табл. LXXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 143 см від рівня першого сходового майданчика та на відстані 22 см від лівого краю зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину прокреслена хрестоподібна фігура, яка складається з вертикальних та косих рисок. Ліворуч видряпані також три округлі лінії, що утворюють подібну до неправильного трикутника фігуру, в якої усі сторони знаходяться на певній відстані одна від одної та не змикаються.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6537 (табл. LXXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 88 см від рівня першого сходового майданчика та на відстані 12,5 см від лівого краю зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину прокреслене коло, обабіч якого видряпані кілька скісних рисок.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6538 (табл. LXXXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 108 см від рівня першого сходового майданчика та на відстані 2 см від лівого краю зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину прокреслена фігура у вигляді чотирикутника, одна сторона якого дугова. Поверх фігури видряпаний малюнок чотириконечного хреста.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6539 (табл. LXXXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 108 см від рівня першого сходового майданчика та на відстані 2 см від лівого краю зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину прокреслена фігура, що має вигляд літери Р з петлею кутом донизу, від основи прямої щогли якої праворуч відходить горизонтальний відрізок, який на певній відстані під прямим кутом піднімається вгору на висоту приблизно середини "щогли", а потім від його верху вниз відгалужується скісна лінія. Поруч із нею помітні ще три невеликі скісні лінії.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6540 (табл. LXXXII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 111 см від рівня першого сходового майданчика та на відстані 26 см від лівого краю зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину прокреслений прямокутник. Біля його лівої сторони видряпана ще дугова скісна риска, а під нею горизонтальний відрізок, що разом утворюють трикутник. Під нижньою стороною прямокутника прокреслена невелика горизонтальна риска.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6541 (табл. LXXXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 125 см від рівня першого сходового майданчика та на відстані 18 см від лівого краю зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину дещо незграбно прокреслена монограма імені Βασιλειος '*Βασίλειος, Василь*'.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6542 (табл. LXXXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 94 см від рівня першого сходового майданчика та на відстані 37 см від лівого краю зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину прокреслена близька до квадрату фігура, біля лівої та правої сторін якої знаходяться додаткові риски, у вигляді літери ⷯ ліворуч та дещо піднятої вгору горизонтальної риски праворуч, що утворює зі стороною квадрату літеру ѥ.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6543 (табл. LXXXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 97 см від рівня першого сходового майданчика та на відстані 19,5 см від лівого краю зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину прокреслена літера Ⱘ.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6544 (табл. LXXXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 89,5 см від рівня першого сходового майданчика та на відстані 5,5 см від лівого краю зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину прокреслена монограма з літер Ɑⰱⰲⰳⰴ.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

І.16. Графіті на фресковому тиньку стовпа

Знаходиться на стовпі на рівні другого сходового майданчика (табл. I, а). Від композиції збереглась лише верхня права частина, сюжет на якій практично не простежується, поверхня сильно затерта, на ній наявний сучасний напис. На досліджуваній ділянці виявлено одне графіті, якому надано номер 6545 (табл. I, b, 5).

Графіті № 6545 (табл. LXXXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 174 см від рівня другого сходового майданчика та на відстані 7 см від лівого краю збереженої фрески.

Опис. На поверхні фрески прокреслена голова коня.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

І.17. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться на стовпі на рівні сходового маршу між другим та третім сходовими майданчиками (табл. II, а). Збереженість фрески непогана,

попри низку вибоїв, подряпин та сучасних написів. На досліджуваній ділянці виявлене одне графіті, що отримало номер № 6546 (табл. II, b, 3).

Графіті № 6546 (табл. LXXXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 166 см від рівня п'ятої сходинки між другим і третім сходовими майданчиками та на відстані 26 см від п'яти другої арки від початку сходового маршу.

Опис. На фресці прокреслене особове ім'я автора: Иѡан[98]ъ '*Йоанн*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з маленькою голівкою та довгою спинкою, и з діагональною перемичкою, ъ з довгим покриттям, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

І.18. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться на стовпі на рівні сходового маршу між другим та третім сходовими майданчиками, ближче до останнього (табл. II, a). Збереженість фрески погана, зображення ледь простежується, на поверхні наявна низка сучасних написів. На досліджуваній ділянці виявлене одне давнє графіті, що отримало номер № 6547 (табл. II, b, 5).

Графіті № 6547 (табл. LXXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 144 см від рівня чотирнадцятої сходинки між другим та третім сходовими майданчиками та на відстані 40 см від п'яти п'ятої арки від початку сходового маршу.

Опис. На поверхні фрескового тиньку простежуються літери, що нагадують монограму ФШ, а також літери ДЛГОР, причому над чотирма останніми прокреслене довге горизонтальне титло.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед д з довгими ніжками, р з довгою вигнутою щоглою, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

І.19. Графіті на фресковому тиньку стовпа

Знаходиться на стовпі на рівні усієї довжини третього сходового майданчика (табл. II, a). Збереженість фрески погана, сюжет не простежується, вся поверхня затерта та пошкоджена вибоями, подряпинами і значною кількістю сучасних написів, видряпаних чи написаних кульковою

[98] Літери ан написані у вигляді лігатури.

ручкою або олівцем. На досліджуваній ділянці виявлено сорок дев'ять давніх графіті, що отримали номери від № 6548-го по 6596-й (табл. II, b, 9).

Графіті № 6548 (табл. LXXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 138 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 34 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпані літери ПОМ, що є скороченою формою дієслова-звернення пом(ѣни) '*пом'яни*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6549 (табл. LXXXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 169 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 30 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, тож текст можемо впевнено прочитати:

Матвеи Поповичъ рокъ (҃а)҃х҃г҃.

Матвій Попович року 1603.

Датування. 1603 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6550 (табл. LXXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 163 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 38 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Збереженість поверхні тиньку в місці розташування напису добра, текст можна впевено прочитати як запис року виконання а(nn)о 1651 '*року 1651*' та зазначення ініціалу особового імені автора: J.

Датування. 1651 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6551 (табл. LXXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 178 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 18,5 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис особового та родового імен автора: Стефан(ъ) Ѣровицкии '*Стефан Яровицький*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед ѧ з округлою петлею та вигнутою спин-

кою, в з округлими петлями та щоглою, ρ з довгою щоглою, ф із довгою вигутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6552 (табл. LXXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 171 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 32 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис двох особових імен: Миχ(аилъ) Іван(ъ) '*Михайло, Іван*'. Причому дві останні літери першого та перша літера другого імен виконані у формі лігатури.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з довгою щоглою та маленькою петлею, в з округлими петлями та вигнутою спинкою, м з нахиленими виступаючими вгору щоглами, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6553 (табл. LXXXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 169 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 63 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Незважаючи на певну схематичність у виконанні літер та дрібні пошкодження тиньку, текст можна впевнено прочитати:

По(мѣяни) Иоанна.

Пом'яни Йоанна.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, п з виступом зверху, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6554 (табл. LXXXVIII)

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 67 см від п'яти першої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис особового та родового імен автора: Walenty Bonicky '*Валентин Боницький*'.

У Софійському соборі це вже третій автограф представника родини Боницьких[99], інформації про яку, на жаль, вкрай мало[100].

[99] Перші два, № 6274 та № 6348, див.: В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, т. IX, с. 241, 259.

[100] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 1, s. 385.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6555 (табл. LXXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 189 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 62 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Складові виконаного у чотири рядки напису пошкоджені вибоями, проте його текст можемо впевнено реконструювати:

Мног[аа] многаа многа(а) л[є]та Юрiи Митровь

Многая, многая, многая літа, Юрій Митрів.

Датування. Друга чверть XV – кінець XVI ст.; за формою написання а з опуклою петлею, и з горизонтальною та н з діагональною перемичками, в з верхньою петлею, скісною до основи щогли, прямолінійної р з петлею кутом донизу, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6556 (табл. LXXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 121 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 5 см від п'яти першої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний малюнок простого чотириконечного хреста.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6557 (табл. XC, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 168 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 51 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески прокреслений запис особового та родового імен автора: Jan Palusz '*Ян Палюш*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6558 (табл. XC, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 192 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 69 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески видряпане молитовне звернення автора: Помени Г(оспод)и Ивана.

Пом'яни, Господи, Івана.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з округлими петлею та спинкою, в з округлими петлями та щоглою, г з довгою щоглою та виступом зверху, є у вигляді дзеркальної трійки, и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, п з виступом зверху, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6559 (табл. XCI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 203 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 72 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Васил(ии) Митрицки(и) '*Василь Митрицький*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлими петлями та щоглою, и з діагональною перемичкою, р з довгою вигнутою щоглою, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6560 (табл. XCI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 179 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 8,5 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески прокреслена літера В.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6561 (табл. XCII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 58 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового імені автораки: Ѡ҃симию '*Оксимію*'. Зважаючи на відмінок імені, найвірогідніше розглядати його як молитовне звернення з проханням про поминання.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з діагональною перемичкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6562 (табл. XCII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 199 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 28 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслене слово-звернення Г(ѡспод)и '*Господи*'.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6563 (табл. XCIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 181 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 22 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески прокреслені літери ѲѠЄ та, на деякій відстані, N без перемички.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед є у вигляді дзеркальної трійки, а також за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6564 (табл. XCIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 159,5 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 46 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески простежується запис родового та особового імен автора: Мѧлино[101]є(ъ) Іѡѧ[102]нн(ъ) '*Малінос Йоанн*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед ѧ з вигнутою спинкою, є у вигляді дзеркальної трійки, и з діагональною та н з горизонтальними перемичками, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6565 (табл. XCIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 159 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 51 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески, незважаючи на затертість поверхні та слабо розчищені прорізи, можна прочитати літери: ІѠЈГѠЈПІ[103]ѦѲІѲ.

---

[101] Літера ѳ пошкоджена вертикальною подряпиною, яка робить її схожою на ф.

[102] Літери ѳ та ѧ виконі у вигляді лігатури.

[103] Над літерами пі видряпане трикутної форми титло.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою частково розчищених від шпаклівки прорізів.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 6566 (табл. XCIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 143 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 22 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена вибоями, що знищили частину його складових. У верхньому рядку, утім, читаємо запис особового та родового імен автора: Іоанъ Шимакови[чь] '*Йоанн Шимакович*'. У нижньому рядку знаходився запис року, проте збереглась тільки середня частина тексту: три літери слова [р]окѹ 'року' та фрагментована літера дати а.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлими петлями та щоглою, ѹ у вигляді кола з кутком зверху, використанням системи літочислення від Різдва Христового, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6567 (табл. XCV)

Розташування. Знаходиться на висоті 126 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 35 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Права частина дворядкового напису не збереглась через пошкодження тиньку, проте його текст можна повністю реконструювати:
Помяни Г(оспо)д[и рабу] свою Ѳеодор[у].
Пом'яни, Господи, рабу свою Феодору.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед д з довгими ніжками, р з довгою петлею, п з виступом зверху, великих літер п, г, с та ѳ на початку слів, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6568 (табл. XCVI)

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 14 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Збереженість дворядкового напису добра, незважаючи на низку пошкоджень тиньку, на фресці читаємо запис особового та родового імен автора: Stanislaw Dzierzkowsky '*Станіслав Дзєржковський*'.

У Речі Посполитій дослідники виділяють дві родини Дзєржковських, гербів Яструбець та Топор[104], проте відомості про їх представників наводяться у вкрай пізніх джерелах.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6569 (табл. XCVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 148,5 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 44 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування трирядкового напису добрий, текст можна впевнено прочитати:

Был(ъ) тут(ъ) Матв(єи) Ѳєѡдор(ъ) Ѡдоєвич(ь) ро[к](у) ҂ахкѕ.

Був тут Матвій-Федір Одоєвич року 1626.

Датування. 1626 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6570 (табл. XCVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 141 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 51 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Напис пошкоджений кількома вибоями, що закриті наразі шпаклівкою. Проте можемо встановити, що тут біли виконані особове та родове імена автора: Григории Повхо[в]и[ч](ь) '*Григорій Повхович*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлими петлями та щоглою, г з виступом зверху, и з діагональною перемичкою, р з довгою вигнутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6571 (табл. XCVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 181 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 30 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Напис пошкоджений вибоями та іншими графіті, проте більшість його складових можемо ідентифікувати:

-нпомоꙁнра | боусвоємоу | попрѥше--

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

[104] Див.: A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 5: Dowiattowie – Gąsiorkowicz, Warszawa 1902, s. 197–198.

[Г](оспод)и помози рабоу своемоу по прѣшен[ию].
Господи, поможи рабу своєму при загрозі.

Під нижнім рядком молитви маленькими літерами автором дописано власне ім'я, яке він пропустив: Пѣтрѹ '*Петру*'.

Датування. Друга третина XII – початок XIII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою, в з високою петлею, в з петлями, що не торкаються щогли, р з петлею кутом донизу, зближених оу.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6572 (табл. XCVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 179 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 30 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслене особове ім'я автора напису: Jan '*Ян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6573 (табл. XCIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 151 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 9 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслені літери ПѺ, найвірогідніше, скорочена форма дієслова-прохання по(мѧни) '*пом'яни*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6574 (табл. XCIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 183 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 65 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслене дієслово-прохання помини '*пом'яни*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, за формою написання и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, великої початкової п з виступом зверху, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6575 (табл. XCIX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 205 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 63 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці досить вичурними літерами прокреслене особове ім’я автора напису: Pietr ‘*Петро*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6576 (табл. C, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 204 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 66 см від п’яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслена скорочена форма запису особового та повна родового імен автора: Al(exander)[105] Dolsky ‘*Олександр Дольський*’.

На жаль, відшукати інформацію саме про цього представника шляхетської родини Дольських[106] наразі не вдалося.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6577 (табл. C, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 213 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 53 см від п’яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслений запис особового та родового імен автора: Ja[n] Halosky ‘*Ян Галоський*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6578 (табл. CI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 203,5 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 62 см від п’яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці видряпане особове ім’я автора: Матфє(и) ‘*Матвій*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з округлою петлею та спинкою, є у вигляді дзеркальної трійки, м зі скісними щоглами, які виступають вгору, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

[105] Повна форма імені відновлена як найвірогідніша.

[106] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. II, s. 55–56; A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 4: Czetwertyńscy – Dowiakowscy, Warszawa 1901, s. 451.

Графіті № 6579 (табл. CI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 210 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 52,5 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці були прокреслені особове та родове імена автора, з яких перше збереглось повністю: Jakub '*Яків*', а від другого залишилось лише закінчення -czky.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6580 (табл. CI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 148 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 27 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслені літери РО.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6581 (табл. CII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 151 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 29 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку, видряпаний на стіні текст можемо впевнено прочитати:

Помени Г(оспо)ди.

Пом'яни, Господи.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6582 (табл. CII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 190 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 49 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці видряпані тридцять дев'ять вертикальних засічок.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 6583 (табл. CIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 175 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 22 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Збереженість напису добра, незважаючи на дрібні вибої на поверхні стіни, текст можемо впевнено прочитати:
Михаило Ми[х]аилови[ч](ь) рокѣ ахмв.
Михайло Михайлович року 1642.

Датування. 1642 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6584 (табл. CIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 174,5 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 21 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслені дві літери А.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою написання а з горизонтальною перемичкою та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6585 (табл. CIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 150 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 52 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслене дієслово-прохання помѧни '*пом'яни*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з вигнутою спинкою, и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, п з виступом зверху, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6586 (табл. CIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 136 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 67 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслене особове ім'я автора: Ѳасили(и) '*Василь*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з вигнутою спинкою та маленькою петлею, в з округлими петлями та щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6587 (табл. CIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 155 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 59 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Поверхня фрескового тиньку в місці розташування напису пошкоджена низкою вибоїв та подряпин, закритих шпаклівкою. Внаслідок втрат від тексту збереглись тільки літери ѠЄ, дві щогли та Ѣ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлими петлями та щоглою, є у вигляді дзеркальної трійки, а також за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6588 (табл. CV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 134 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 19 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Тиньк в місці розташування дворядкового напису пошкоджений низкою вибоїв та затертий, внаслідок чого від нього залишились тільки окремі складові. Утім, за збереженими частинами наявний текст можемо реконструювати таким чином:

Вас[или](и) был(ъ) … [а]χлѳ.

Василь був … 1629.

Датування. 1629 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6589 (табл. CV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 184 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 42 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслені літери ΛЄΛΠΆЗ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з вигнутою довгою спинкою та маленькою петлею, є у вигляді дзеркальної трійки, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6590 (табл. CV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 183 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 45 см від п'яти другої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслений запис повної форми особового та скороченої форми родового імен автора: Adamek H. '*Адамек Г.*'

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6591 (табл. CVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 166 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 71 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Напис дуже пошкоджений великою тріщиною, внаслідок чого у верхньому рядку простежується лише запис особового імені автора Григори(и) '*Григорій*' та закінчення родового -вич(ь). У нижньому рядку помітна літера М та, на деякій відстані, літера З або двійка.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлими петлями та щоглою, г з виступом зверху, р з довгою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6592 (табл. CVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 151 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 65 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, внаслідок чого впевнено визначити можемо лише дві літери ИС.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6593 (табл. CVI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 44 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис особового імені автора: Ian '*Ян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6594 (табл. CVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 176 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 34 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпана літера В та дві вертикальні риски за нею.

Датування. Друга чверть XI – середина XII ст.; за формою написання в з нижньою петлею кутом вперед.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 6595 (табл. CVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 133 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 55 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески видряпана літера ѧ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6596 (табл. CVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 190 см від рівня підлоги третього сходового майданчика та на відстані 39 см від п'яти третьої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, незважаючи на дрібні пошкодження та низький рельєф прорізів, його складові можна впевнено прочитати:

г҃нпомоꙁнрабусвоемуандрнѧну

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабу своему Андриѧну.

Господи, поможи рабу своєму Адріану.

Датування. Остання третина XII – середина XIII ст.; за формою написання а з опуклою петлею, б з високою округлою петлею, в з округлою нижньою петлею, вертикальної з із переломом, р з петлею кутом донизу, ѧ з покриттям.

Категорія. Молитовний напис.

I.20. Графіті на фресковому тиньку стовпа

Знаходиться на стовпі на рівні сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори собору (табл. III, а). Збереженість фрески на центральному стовпі погана, сюжет не простежується, вся поверхня затерта та пошкоджена вибоями, подряпинами і значною кількістю сучасних написів, продряпаних чи написаних кульковою ручкою або олівцем. На досліджуваній ділянці виявлено сорок одне давнє графіті, що отримали номери 420, а також від 6597-го по 6635-й (табл. III, b, 2).

Графіті № 420 (табл. CVIII)

Публікації. Н. Сінкевич та В. Корнієнко[107].

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від рівня четвертої сходинки маршу від третього сходового майданчика до виходу на західні

[107] Н.О. Сінкевич, В.В. Корнієнко, *Op. cit.,* с. 169.

хори та на відстані 30 см від п'яти шостої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Права частина напису знищена обвалом тиньку, внаслідок чого не збереглось закінчення першого та третього рядків. Утім, наявні складові дозволяються впевнено реконструювати текст:
Sancta Soph[ia] digneris orare ad Deum pro anima mal[e][108] Agneliis Stocka 1626.
Свята Софіє, благоволи молитися до Бога за бідну душу Агнелії Стоцької. 1626.

Варто відмітити невідповідність відмінків особового імені згаданої у тексті особи – Агнелії, адже замість очікуваного Agneliae видряпане Agneliis, а родове ім'я взагалі подане без відмінювання.

У попередній публікаці напис тлумачився як молитва за душу померлої Стоцької, видряпана її чоловіком, проте структура тексту вказує на найвірогідніше особисте виконання молитви Агнелією. Це третій напис представників родини Стоцьких, виявлений у Софійському соборі[109].

Датування. 1626 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6597 (табл. CVII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від рівня першої сходинки маршу від третього сходового майданчика до виходу на західні хори та на відстані 50 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис особового імені автора: Ian '*Ян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6598 (табл. CIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від рівня четвертої сходинки маршу від третього сходового майданчика до виходу на західні хори та на відстані 14 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Иѡсифъ Грꙋковичь(ь) '*Йосип Грукович*'.

---

[108] У попередній публікації ми давали два можливі варіанти реконструкції цього слова: ma[łżonki] та ma[nis]. Зважаючи на розміри втраченої частини, пропонуємо відповідніший текст реконструкції.

[109] Див. також коментар до № 428 та № 429.

Автограф Йосипа Груковича вже зустрічався серед графіті Софійського собору – у західній внутрішній галереї[110]. Ця особа була першим ігуменом невеликого (на 5 ченців) монастиря, заснованого 1635 р. за фундацією дружини брацлавського підкоморія Вільгельма Стеткевича Анни Огінської у власному маєтку при церкві Святої Трійці в с. Прилуках, неподалік від Мінська[111].

Датування. Початок – друга третина XVII ст.; за визначенням особи автора; найвірогідніше, початок XVII ст. – 1635 р.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6599 (табл. CIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 127 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 43 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці видряпане особове ім'я автора: Ѳеодоръ '*Федір*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6600 (табл. CX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 127 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 43 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески видряпані великі літери MW.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6601 (табл. CX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 189 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 23 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Права частина напису не збереглась внаслідок обвалу тиньку: Року (҂а҃)х҃ л҃и ф[еѡдоръ].

Року 1628 Федір.

Датування. 1628 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[110] В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. VII, т. 2, с. 291.

[111] Митрополит Макарій (Булгаков), *История русской церкви*, т. 9, [електронний ресурс], режим доступу: http://libclub.net/M/MakariyMitropolit/MakariyMitropolit-93-66.htm; В. Зварич, *Белый храм над рекою… (исторический обзор приходской жизни в деревне Прилуки Минского района)*, Минские епархиальные ведомости 3 (Минск 2006) 66.

Графіті № 6602 (табл. CX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 172 см від рівня першої сходинки маршу від третього сходового майданчика до виходу на західні хори та на відстані 43 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Jan Dobek '*Ян Добек*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6603 (табл. CXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 220 см від рівня першої сходинки маршу від третього сходового майданчика до виходу на західні хори та на відстані 22 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески у два рядки видряпаний запис особового та родового імен автора: Иванъ(ъ) КожѮ[112]ховъскии '*Іван Кожуховський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлими петлями та щоглою, скорописної ж, и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6604 (табл. CXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 184,5 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 26 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслена літера М.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6605 (табл. CXI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 185 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 23 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслене особове ім'я автора: Антонъ '*Антон*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з горизонтальною перемичкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

[112] Літери жѮ виконані у вигляді лігатури.

Графіті № 6606 (табл. CXI, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 180,5 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 24 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслені літери ПNПГ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6607 (табл. CXI, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 204 см від рівня першої сходинки маршу від третього сходового майданчика до виходу на західні хори та на відстані 43 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку, незважаючи на сильну її затертість, помітні літери NКО та, на деякій відстані, ФАДС.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6608 (табл. CXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 169 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 8 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці видряпаний запис особового та родового імен автора: Stanislaw Lasky '*Станіслав Ласький*'.

У Речі Посполитій існувало кілька родин Лаських, серед представників яких у XVI ст. зустрічались кілька осіб на ім'я Станіслав[113]. Проте встановити можливий зв'язок котрогось з них із Києвом наразі не вдалося.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київські та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6609 (табл. CXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 178 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 52 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслений запис особового та родового імен автора: Stanislaw Poniawski '*Станіслав Понявський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київські та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[113] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. III, s. 32–40; A. Boniecki, A. Reiski, *Op. cit.*, t. 15, s. 187–200.

Графіті № 6610 (табл. CXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 142 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 25 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового імені автора: Михаило '*Михайло*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6611 (табл. CXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 144 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 22 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці простежуються літери Мхфѳ. Найвірогідніше розглядати їх як скорочену форму запису двох особових імен: М(и)х(аилъ) '*Михайло*' та ф(ѳ(доръ) '*Федір*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед ѳ у вигляді дзеркальної трійки, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6612 (табл. CXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 126 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 25 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку прокреслений запис особового імені автора: Иѡан(ъ) '*Йоанн*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6613 (табл. CXIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 128 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 29 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису, незважаючи на дрібні вибої та подряпини, можна назвати добрим, позаяк видряпаний тут текст можемо впевнено прочитати:

Joan(nes) Przepolsky a(nno) D(omini) 1642.

Йоанн Пшепольський, року Божого 1642.

Датування. 1642 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6614 (табл. CXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 151 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 44 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку простежується запис літер К҃[114]ДН[115]ѦІ. Через пошкодження тиньку за цими літерами важко встановити, чи напис залишився незавершеним, чи його складові були знищені. Проте невеликі ділянки непошкодженого тиньку в місці ймовірного розташування продовження напису схиляють до думки, що він, найвірогідніше, містив тільки ці складові.

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

К҃ днѧ і(юнѧ)/і(юлѧ).

20 дня червня/липня.

Датування. Друга чверть XIV – початок XV ст.; за формою написання ІС-подібної к, Δ-подібної високої д, н з високою перемичкою, ѧ з верхньою засічкою.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6615 (табл. CXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 162 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 42 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена вибоями та затерта, внаслідок чого простежити можемо тільки його окремі складові:

им--м----ıѧн-----ноув-----мирос-----

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6616 (табл. CXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 152 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 30 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Johan(nes) Ewansky '*Йоганн Еванський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[114] Титло, що нагадує нині літеру ѥ, було виконане у вигляді горизонтального відрізка, який перетинають три вертикальні риски; з останніх права не збереглась.

[115] Літери дн написані у вигляді лігатури.

Графіті № 6617 (табл. CXIV, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 175 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 71 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески у два рядки видряпаний запис особового імені автора та рік відвідання ним Святої Софії: Акѡв[ъ] а҃х҃і '*Яків 1610*'.

Датування. 1610 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6618 (табл. CXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 179 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 70 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески був видряпаний запис особового та родового імен автора. Перше збереглось повністю: Piotr '*Петро*'. Друге у середній частині пошкоджене вибоєм, тож надійно визначити, з якої родини походив автор, не виявляється за можливе: Ma(...)ywsky.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6619 (табл. CXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 167 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 82 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески простежуються доволі схематично виконані літери ҁ або ѻ, а також ѧ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6620 (табл. CXV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 16 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески виконаний запис повного особового та скороченого родового імен автора: Симон(ъ) С. '*Симон С.*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед великих с, и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6621 (табл. CXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 170 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 42 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески простежується запис особового та родового імен автора: Mikolaj Szewski '*Микола Шевський*'.

Це вже другий автограф представника родини Шевських, виявлений у Софійському соборі – перший (№ 6149), виконаний Самуїлом у 1607 р.[116], знаходиться на саркофазі князя Ярослава Володимировича.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6622 (табл. CXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 169 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 83 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці видряпане дієслово-прохання помани '*пом'яни*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6623 (табл. CXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 136 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 11 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці видряпане дієслово-прохання по(ма)ни '*пом'яни*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6624 (табл. CXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 165 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом

[116] В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. IX, с. 211. У коментарі до цього графіті мною зазначалось, що А. Бонецький згадує невідомого Шевського під 1603 р. (A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 4, s. 314), проте пов'язати цю особу з автором одного з софійських "автографів" Шевських не виявляється за можливе.

на західні хори та на відстані 62 см від п’яти шостої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена та затерта, проте текст все ж можна прочитати:

Року Б(о)ж(ого) ҂ахоѕ ПИ поп(ъ).

Року Божого 1676 П.І. піп.

Датування. 1676 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6625 (табл. CXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 139 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 20 см від п’яти п’ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Права частина напису не збереглась внаслідок вибою, проте наявний текст можна впевнено прочитати:

Иванъ Камінъский мѣсяца авгꙋ[ста]…

Іван Камінський, місяця серпня…

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з горизонтальною перемичкою, в з округлими петлями та щоглою, и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, ъ з високою вигнутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6626 (табл. CXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 167 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 85 см від п’яти п’ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Ліва частина напису не збереглась внаслідок обвалу тиньку. У верхньому рядку можемо бачити лише літеру Ъ, у нижньому помітні пошкоджені літери ЗЛ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед з у вигляді трійки з більшою за верхню нижньою частиною, ъ з вигнутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6627 (табл. CXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 151 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 63 см від п’яти п’ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису щільно вкрита дрібними вибоями, внаслідок яких частина складових напису знищена:

мит-мл-и | ника-о---

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з діагональною перемичкою, к у вигляді двох вертикальних рисок, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6628 (табл. CXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 223 см від рівня третього сходового майданчика та на відстані 60 см від п'яти четвертої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці помітні вісім вертикальних засічок.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 6629 (табл. CXX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 111 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 1 см від п'яти шостої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрескового тиньку у два рядки виконаний запис:
Prokop Alexander roku 1625.
Прокіп Александр року 1625.

Датування. 1625 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6630 (табл. CXX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 165 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 1 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці у два рядки доволі незграбно виконаний запис:
Hic fuit L. a(nno) 1686.
Тут був Л. року 1686.

Датування. 1686 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6631 (табл. CXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 166 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом

на західні хори та на відстані 1 см від п'яти шостої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, текст можна впевнено прочитати:

Был(ъ) тут(ъ) иереи Андреи Полтин(ъ).

Був тут ієрей Андрій Полтин.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з довгою спинкою та маленькою петлею, д із довгими ніжками, є у вигляді дзеркальної трійки, р з довгою вигнутою щоглою, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6632 (табл. CXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 110 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 102 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На фресці прокреслене слово року '*року*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6633 (табл. CXXI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 111 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 103 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. Напис пошкоджений вертикальною зашпакльованою тріщиною, від нього збереглись залишки літер А чи И, Р та, можливо, О, П чи В.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6634 (табл. CXXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 112 см від рівня четвертої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 20 см від п'яти шостої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового імені автора: И[118]ван(ъ) '*Іван*'. Літери були частково пошкоджені написом № 6629.

Датування. Кінець XVI – 1625 р.; за формою прорізів та за особливостями розташування.

Категорія. Пам'ятний напис.

[118] Літера и виконана у дзеркальному відображенні.

Графіті № 6635 (табл. CXXIII)

Публікації. Г. Григорян (№ 15; № 414)[119].

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком та виходом на західні хори та на відстані 47 см від п'яти п'ятої арки від початку третього сходового майданчика.

Опис. На поверхні фрески можемо простежити складові шестирядкового напису, частково пошкодженого вибоями, внаслідок яких від низки його складових збереглись тільки окремі риски, що не дозволяють правильно ідентифікувати літери:

մէ-լ պե--------- | գրի----վ--ս------ն | --------ե-ա-եփլմ |
պ----եակռենռւ | թվռ̄ե | --խս

Через неоднозначність ідентифікації окремих літер реконструкція тексту ускладнена. Г. Григоряну так само не вдалось прочитати напис, він зазначив лише, що зміг прочитати фразу Մելիքէթ եպիսկոպոս '*Меліксет єпископ*', а також рік виконання напису: ռծէ '*1057 (1608)*'. Сучасними дослідженнями обидва варіанти прочитання не підтвердились. Впевнено вдалося прочитати лише п'ятий рядок напису із зазначенням часу виконання: թվ(ին) ռ̄ե̄ '*року 1085 (1626)*'.

Датування. 1626 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

I.21. Графіті на фресковому тиньку стовпа

Знаходиться на стовпі на рівні сходового маршу між виходом на західні хори собору та приміщенням у верхній частині вежі (табл. III, a). Нині ця частина закрита дверима, за якими на стовпі збереглась невелика видовжена ділянка фрескового тиньку, на ній простежуються залишки лінії розгранки червоного кольору. На досліджуваній поверхні фрески було виявлено тринадцять графіті, що отримали номери від 6636-го по 6648-й (табл. III, b, 4).

Графіті № 6636 (табл. CXXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 77 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 19 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. Права частина напису не збереглась внаслідок обвалу тиньку, залишився тільки початок фрази:

[119] Г. Григорян, *Армянские надписи киевского собора Святой Софии*, Вестник общественных наук 4 (Ереван 1979) 93; *Դիվան հայ վիմագրության*, պրակ VII: Ուկրաինա, Մոլդովա. Կազմեց Գ.Մ. Գրիգորյան, Երեւան 1996, էջ 156.

Бꙑлъ тꙋтъ Ма…
Був тут Ма…

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скоропи́сними формами написання літер, насамперед великої в з вигнутою щоглою та відворотом ліворуч, ы з перемичкою по низу рядка, м з нахиленими щоглами, що виступають вгору, т з вигнутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6637 (табл. CXXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 68 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 14 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. Права частина напису не збереглась внаслідок обвалу тиньку, залишилося лише слово бы(лъ) '*був*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6638 (табл. CXXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 74,5 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 17 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6639 (табл. CXXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 84 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 22 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. На фресці прокреслені літери БЛ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скоропи́сними формами написання літер, насамперед великої в, а також за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6640 (табл. CXXIV, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 102 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 24 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. На фресці прокреслені літери ГР.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скоропи́сними формами написання літер, насамперед ρ з довгою вигнутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6641 (табл. CXXIV, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 94 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 20 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. На фресці прокреслені літери ТР.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед ρ з довгою вигнутою дугою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6642 (табл. CXXIV, 6)

Розташування. Знаходиться на висоті 72 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 14 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. Права частина напису знищена обвалом тиньку, на фресці простежуються лише літери ꙊК.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6643 (табл. CXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 75,5 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 31 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. На поверхні фрески помітні літера Р та цифри 44. Найвірогідніше реконструювати текст як запис року: ρ(оку) (16)44 ‘*року 1644*’.

Датування. 1644 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6644 (табл. CXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 61,5 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 36 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. На поверхні фрески простежуються літера К та неясна монограма інших літер нижче неї. Уся поверхня тиньку в цьому місці пошкоджена низкою вибоїв.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6645 (табл. CXXV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 88,5 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 38,5 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис особового імені автора: Іван(ъ) ‘*Іван*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед великої і, в з округлими петлями та щоглою, н з горизонтальною перемичкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6646 (табл. CXXV, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 61,5 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 22 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. На поверхні фрески прокреслений рік виконання напису та ініціали автора: ахє лє ‘*1605 Л.Є.*’.

Датування. 1605 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6647 (табл. CXXV, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 90 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 37 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. На поверхні фрески прокреслені літери АХ. Найімовірніше розглядати цей текст як запис 1600 року.

Датування. 1600 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6648 (табл. CXXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 70 см від рівня першої сходинки сходового маршу між третім сходовим майданчиком і виходом на західні хори та на відстані 33 см від кута між стовпом та дверима.

Опис. Добре збережений напис можемо впевнено прочитати:

бы҃тꙋтъгрыг[120]орѐдедови҃ | напоклонениниесоѳи҃ с҃:

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Был(ъ) тꙋтъ Грыгореи Дедович(ь) на поклонение Соѳии С(вѧ)т(ои).

Був тут Григорій Дідович на поклоніння Святій Софії.

Це вже другий автограф Григорія Дідович-Трипольського, зафіксований у північній сходовій вежі собору[121].

Датування. Друга третина – середина XVII ст.; за ідентифікацією особи автора.

Категорія. Пам’ятний напис.

[120] Літери ыг написані у вигляді лігатури.

[121] Див. коментар до № 6420.

I.22. Графіті на личкувальному розчині стіни

Знаходиться на рівні сходового майданчика виходу на західні хори собору (табл. III, а). У цьому місці відкрита невелика ділянка первісного мурування, на якому простежуються залишки двох графіті, що отримали номери 6649 та 6650 (табл. III, b, 5).

Графіті № 6649 (табл. CXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 114 см від рівня сходового майданчика виходу на західні хори та на відстані 12 см від правого кута зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину помітні дві нахилені ліворуч риски.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6650 (табл. CXXVI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 110 см від рівня сходового майданчика виходу на західні хори та на відстані 11 см від правого кута зондажу.

Опис. На поверхні личкувального розчину видряпані літери ХНѦ.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

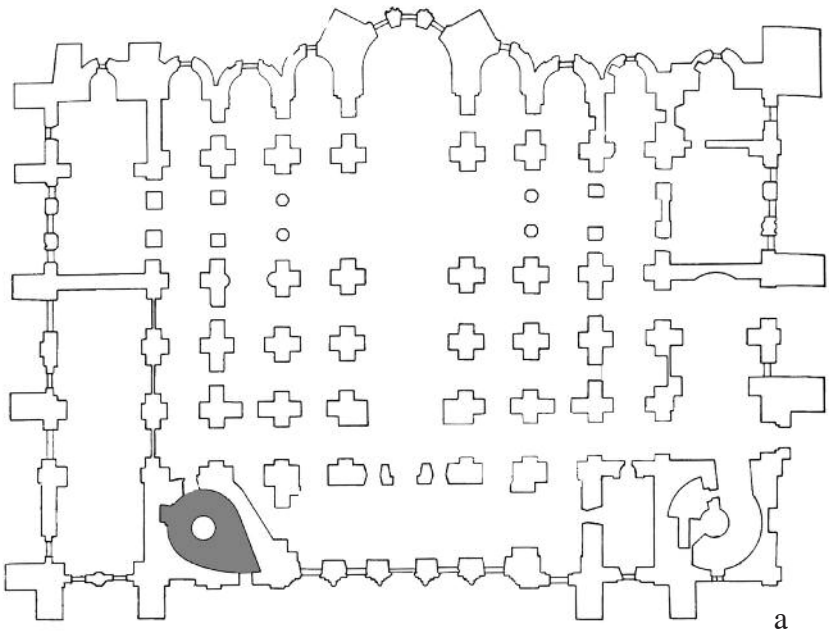

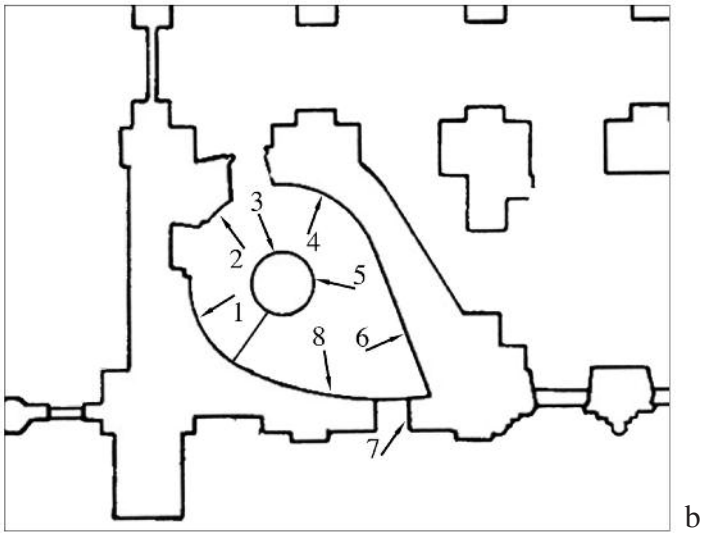

Таблиця І

a – схема першого поверху Софійського собору. Сірим кольором виділений архітектурний об'єм північної сходової вежі; **b** – схема північної сходової вежі з позначенням місця розташування графіті від першого до другого сходових майданчиків: **1** – № 6379; **2** – № 6380; **3** – №№ 6535–6544; **4** – №№ 6381–6383; **5** – № 6545; **6** – №№ 6384–6387; **7** – №№ 6388–6391; **8** – №№ 6392–6393

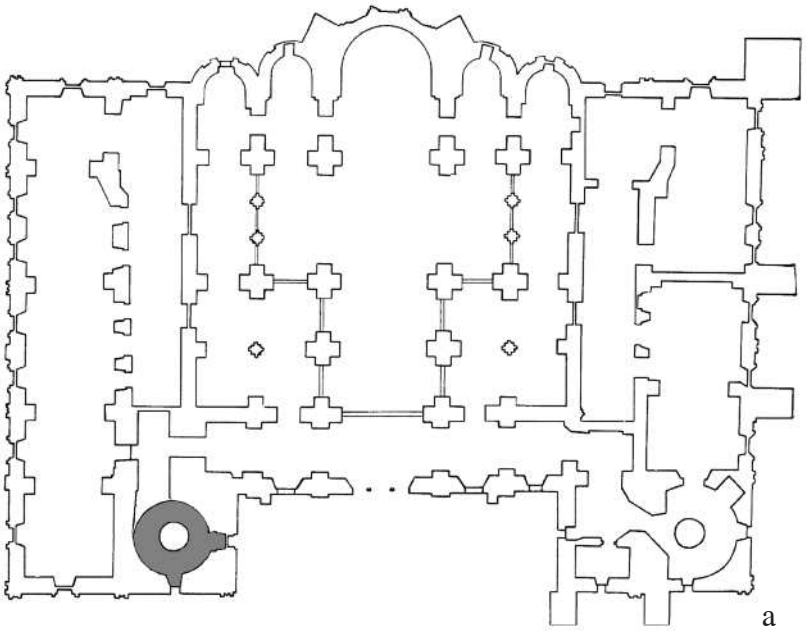

a

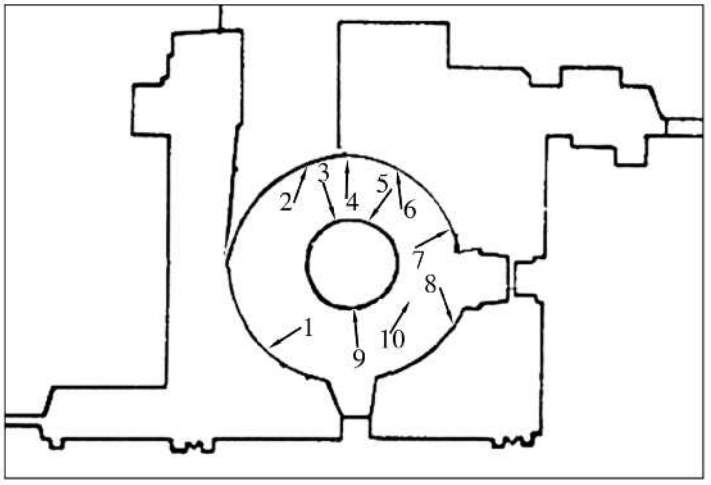

b

Таблиця II

a – схема другого поверху Софійського собору. Сірим кольором виділений архітектурний об'єм північної сходової вежі; **b** – схема північної сходової вежі з позначенням місця розташування графіті від другого до середини третього (до західного вікна) сходових майданчиків:
1 – №№ 6394–6400; **2** – № 6401; **3** – № 6546; **4** – № 6402; **5** – № 6547; **6** – № 6403; **7** – №№ 266, 6404–6407; **8** – №№ 154, 175, 176, 249, 291, 426–429, 464–466, 6408–6453; **9** – №№ 6548–6596; **10** – №№ 6454–6455

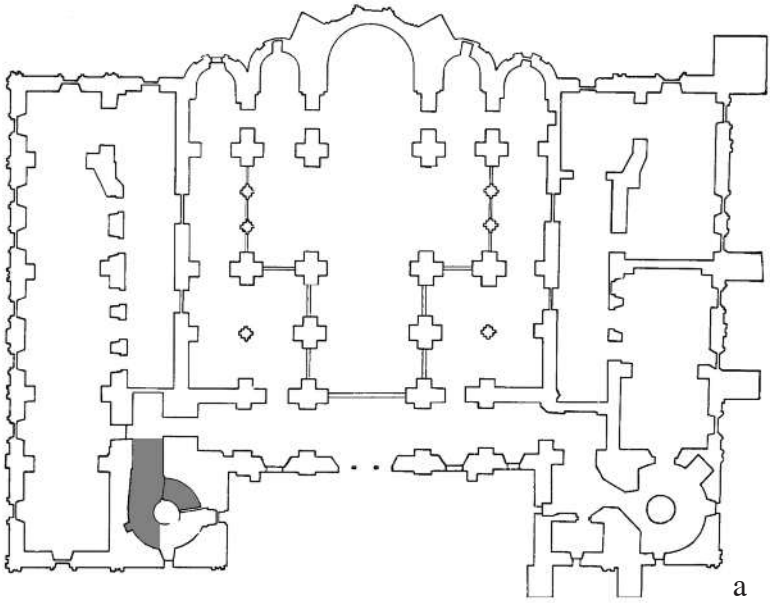

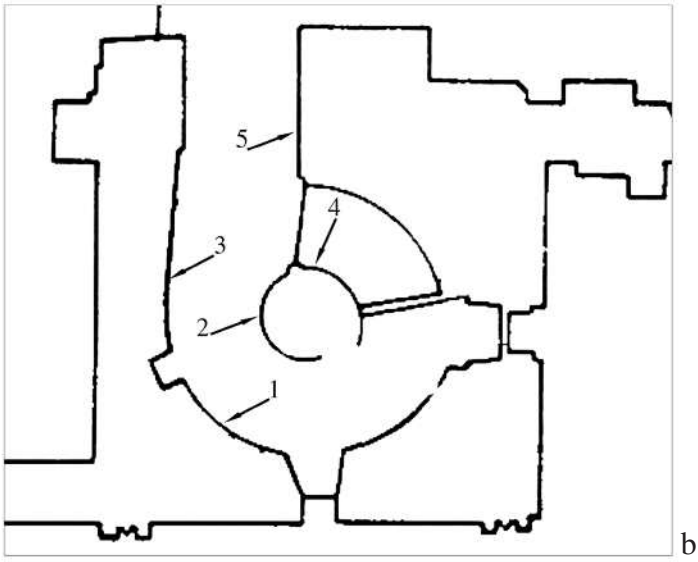

Таблиця III

a – схема другого поверху Софійського собору. Сірим кольором виділений архітектурний об'єм північної сходової вежі; **b** – схема північної сходової вежі з позначенням місця розташування графіті від середини третього (від західного вікна) до четвертого сходових майданчиків:
1 – №№ 244, 245, 250, 6456–6489; **2** – №№ 420, 6597–6635;
3 – №№ 248, 6490–6534; **4** – №№ 6636–6648; **5** – №№ 6649–6650

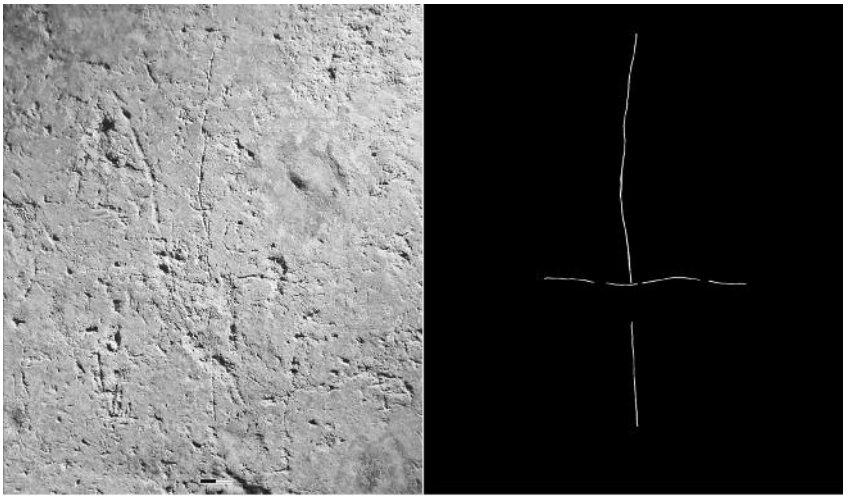

1

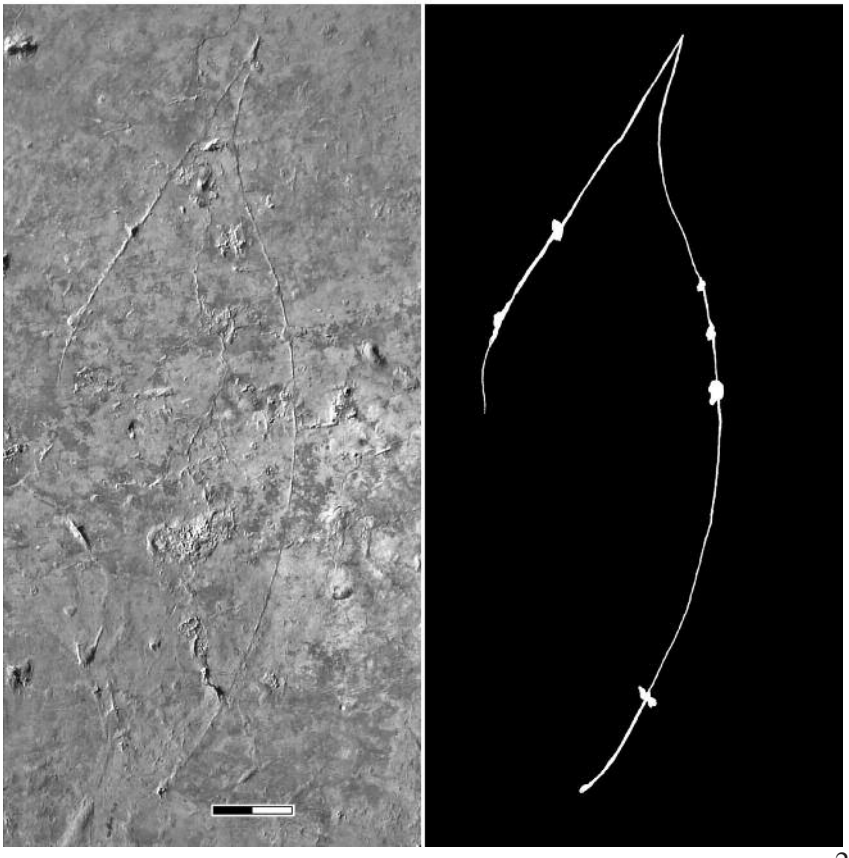

2

Таблиця IV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6379; **2** – № 6380

1

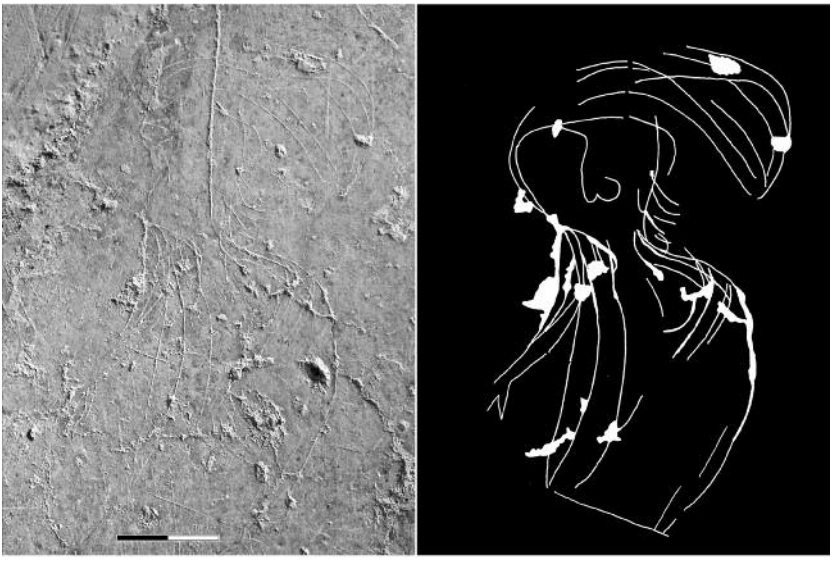

2

Таблиця V
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6381; **2** – № 6382

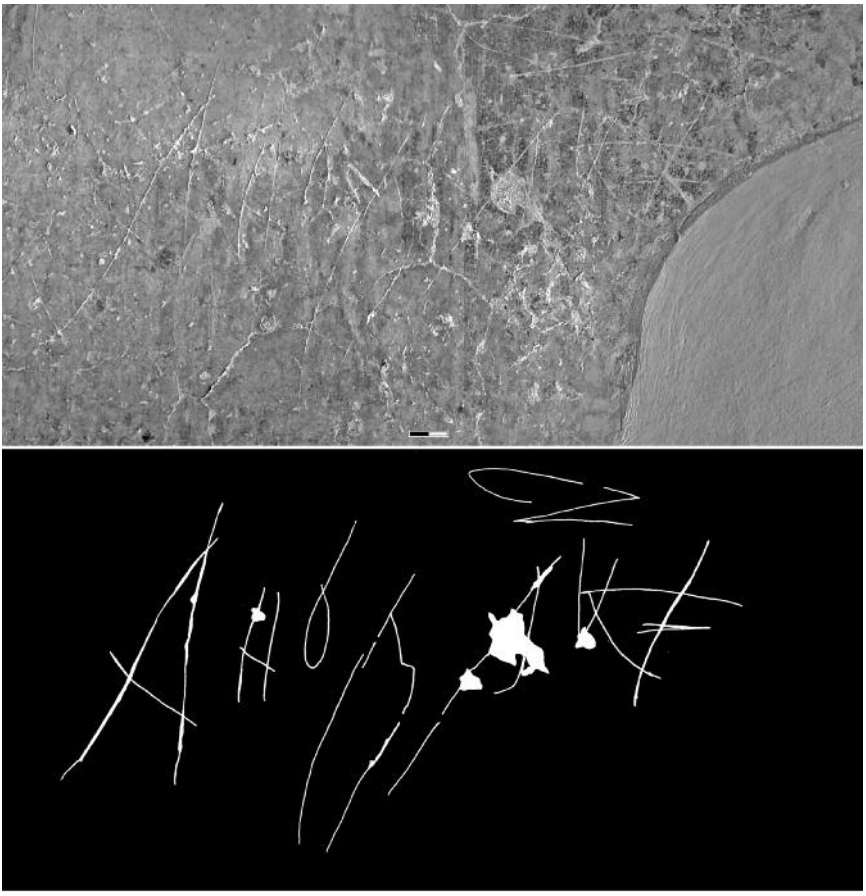

1

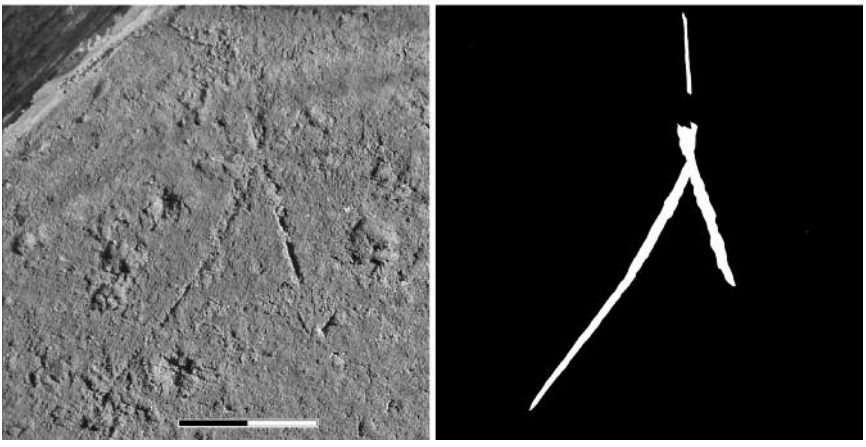

2

Таблиця VI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6383; **2** – № 6384

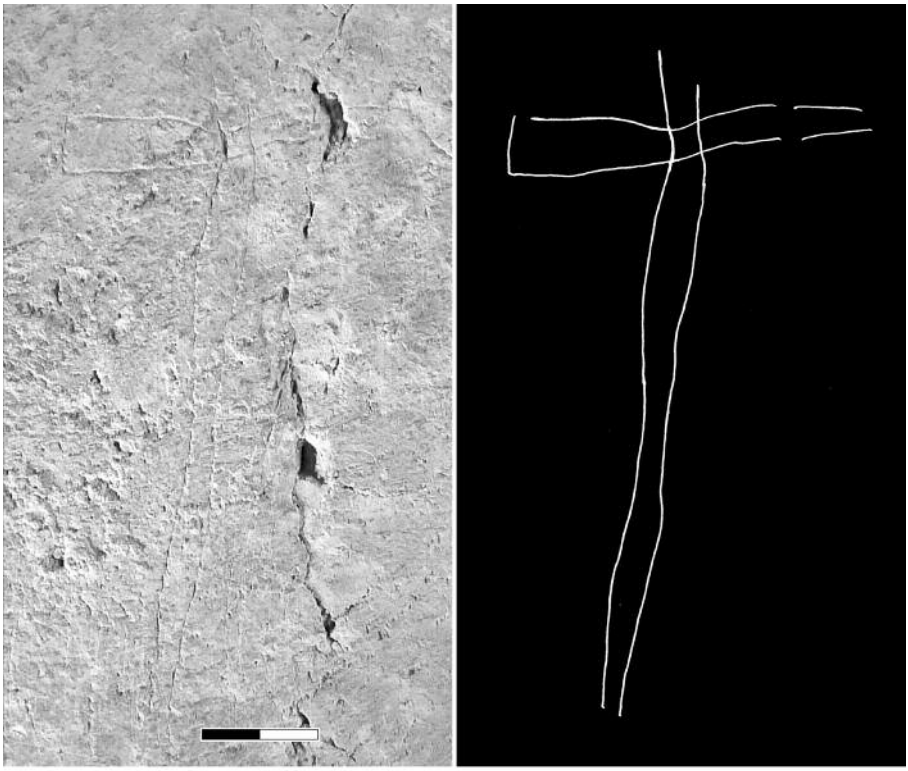

1

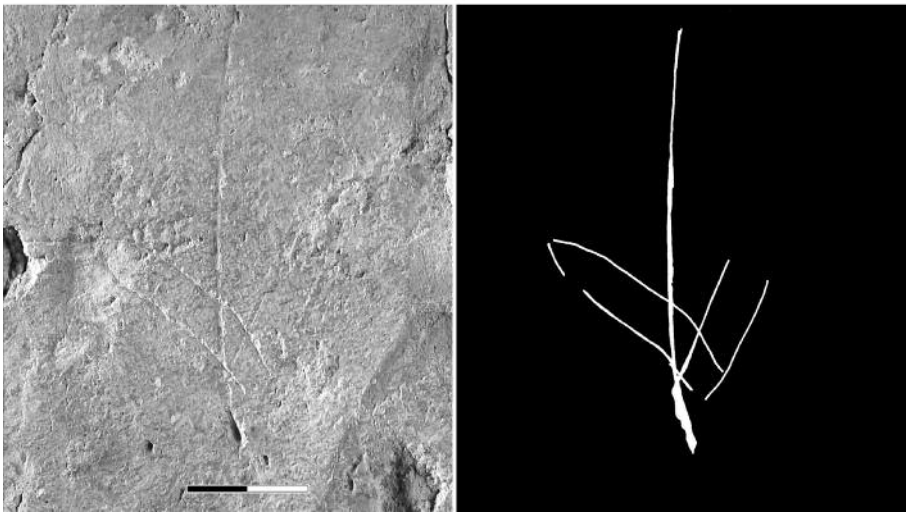

2

Таблиця VII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6385; **2** – № 6386

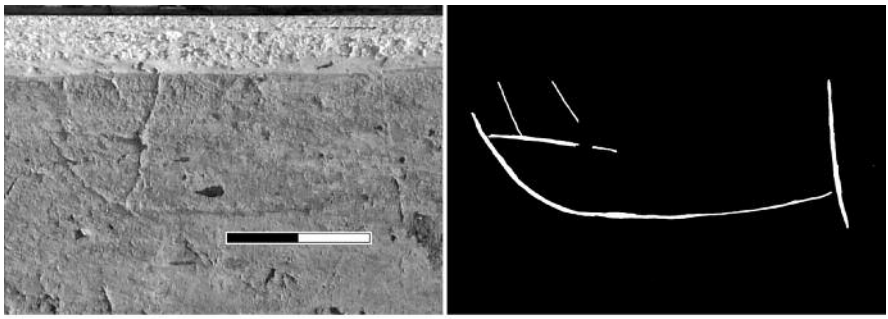

1

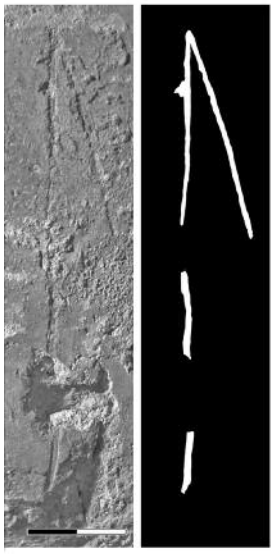

2

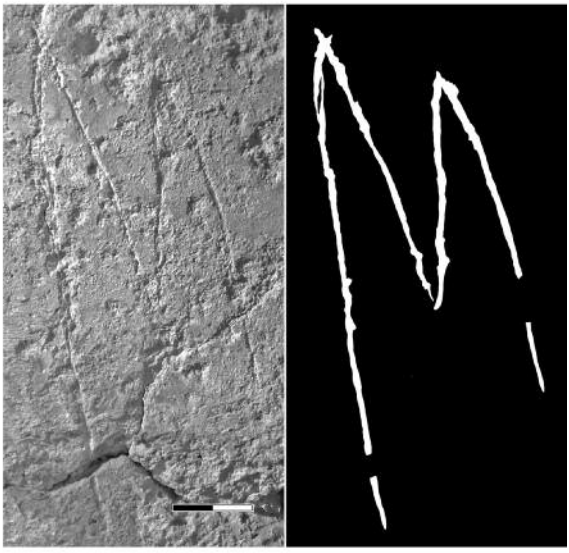

3

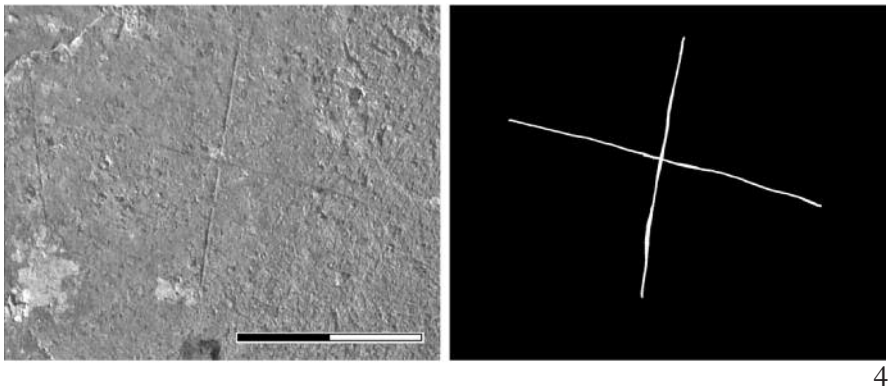

4

Таблиця VIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6387; **2** – № 6388; **3** – № 6389; **4** – № 6390

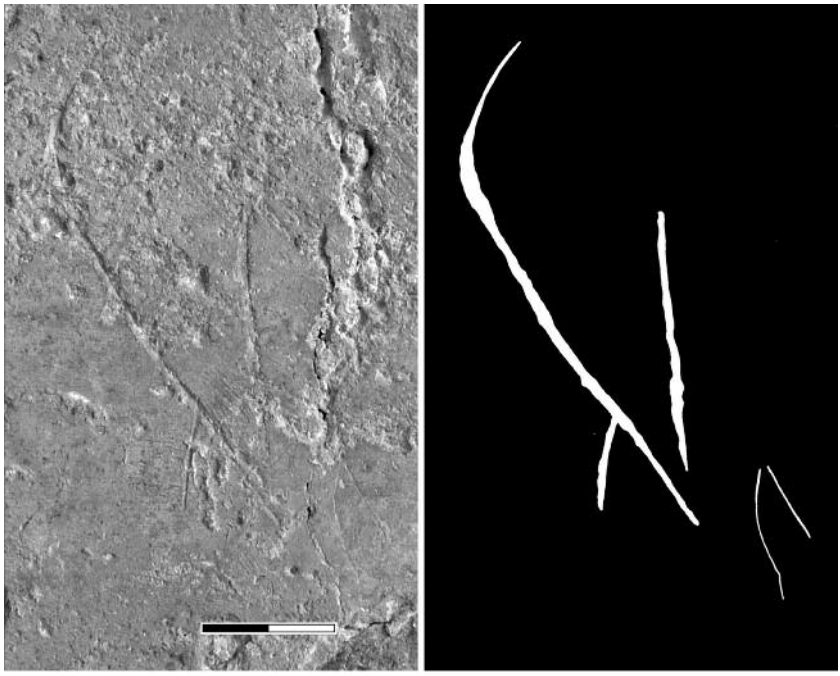

1

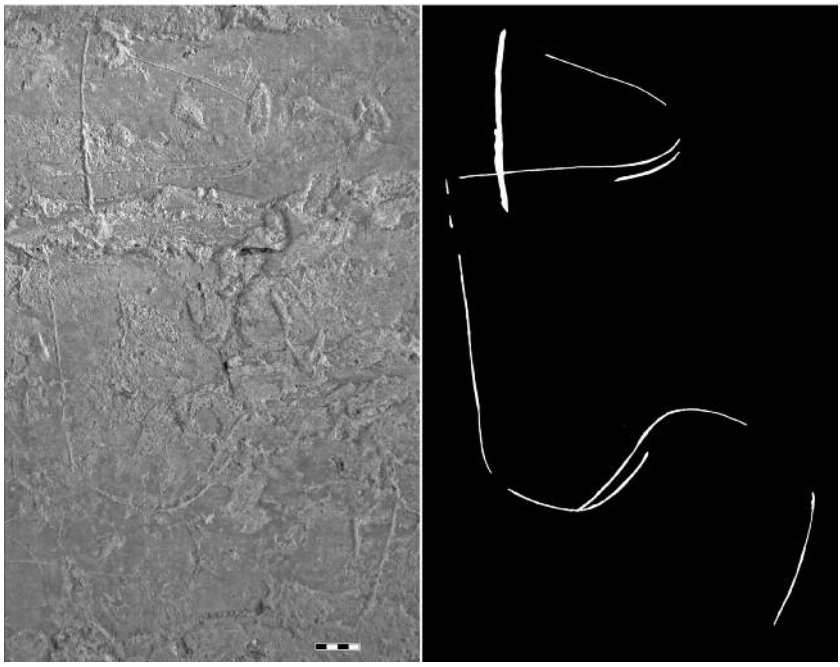

2

Таблиця IX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6391; **2** – № 6392

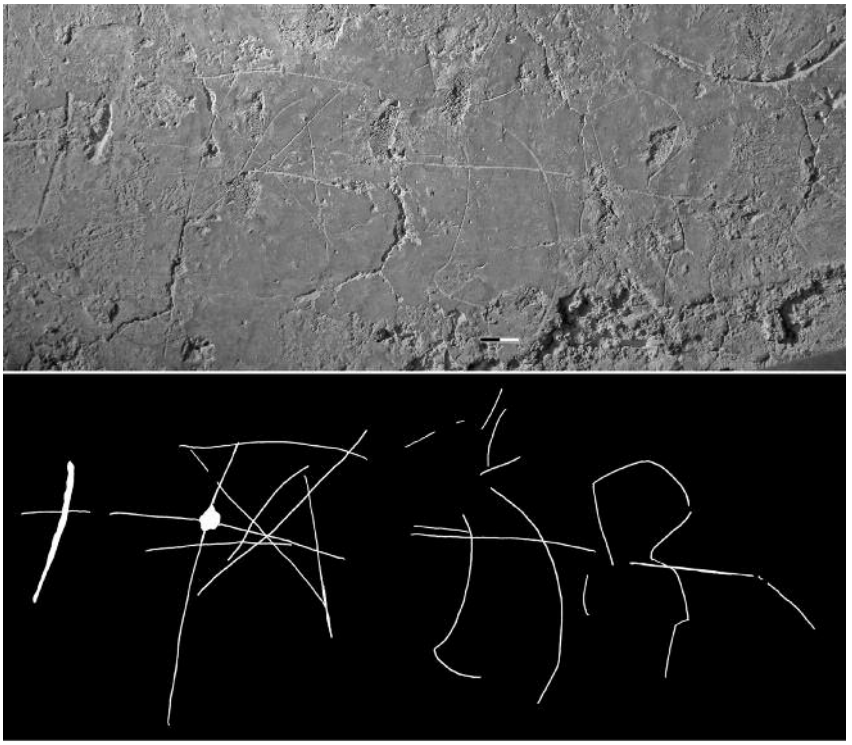

1

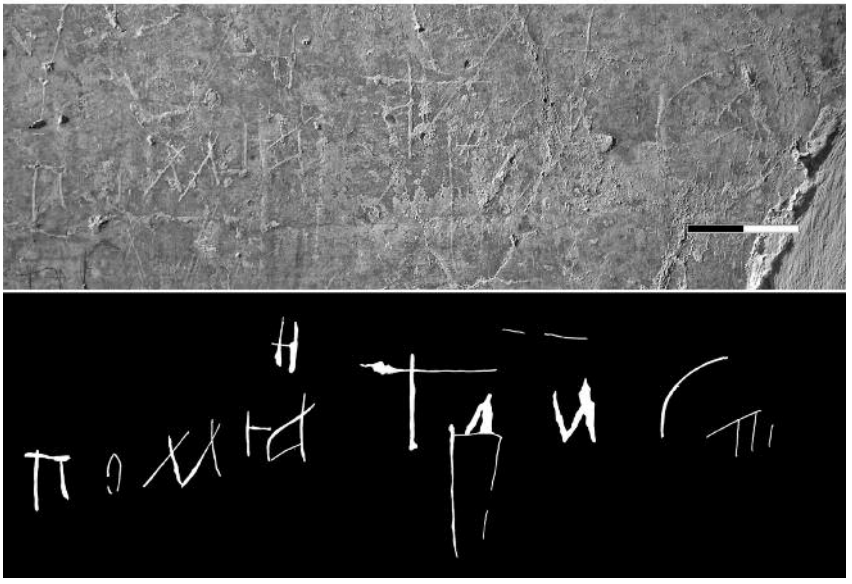

2

Таблиця X
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6393; **2** – № 6394

1

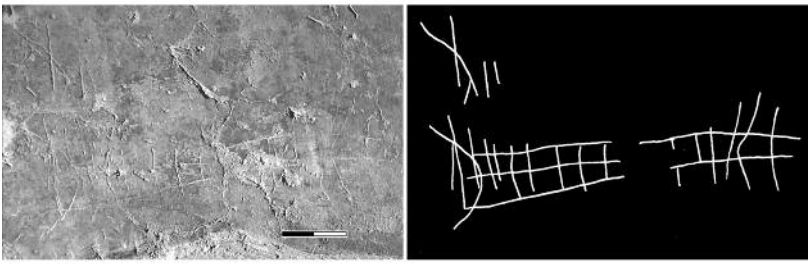

2

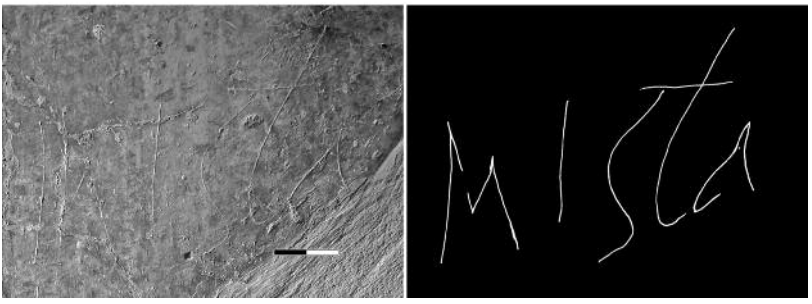

3

Таблиця XI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6395; **2** – № 6396; **3** – № 6397

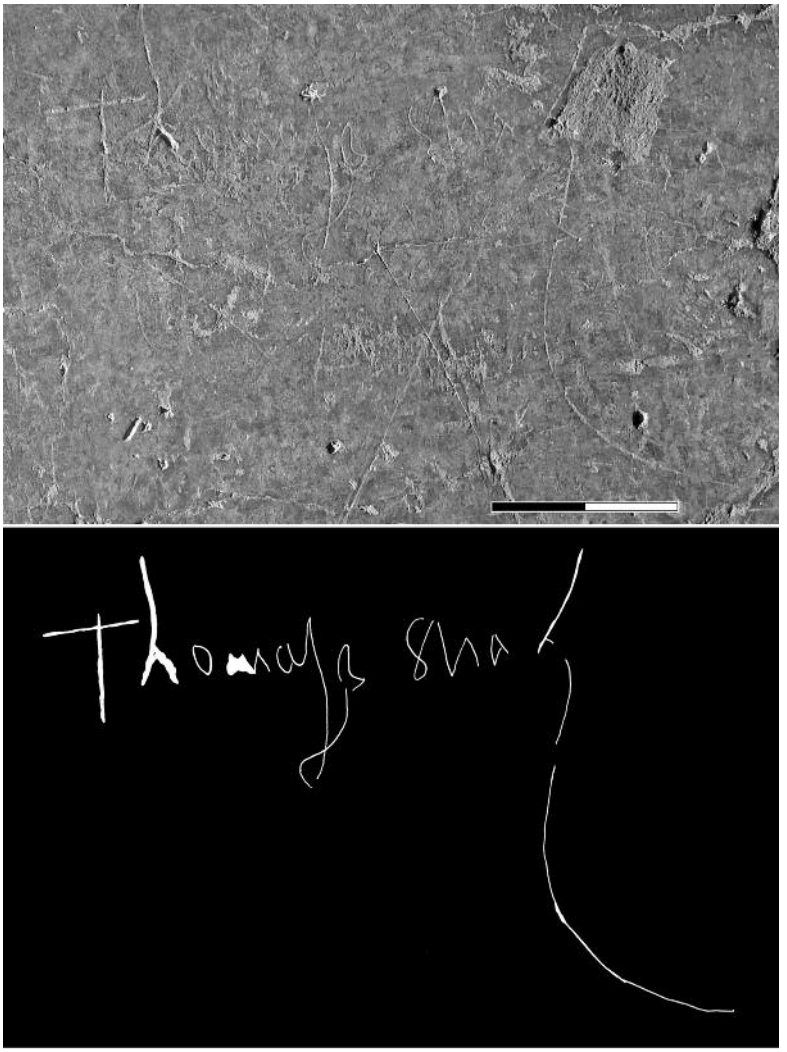

1

2

Таблиця XII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6398; **2** – № 6399

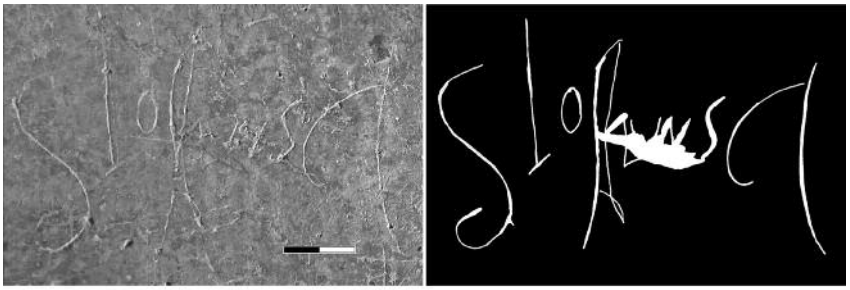

1

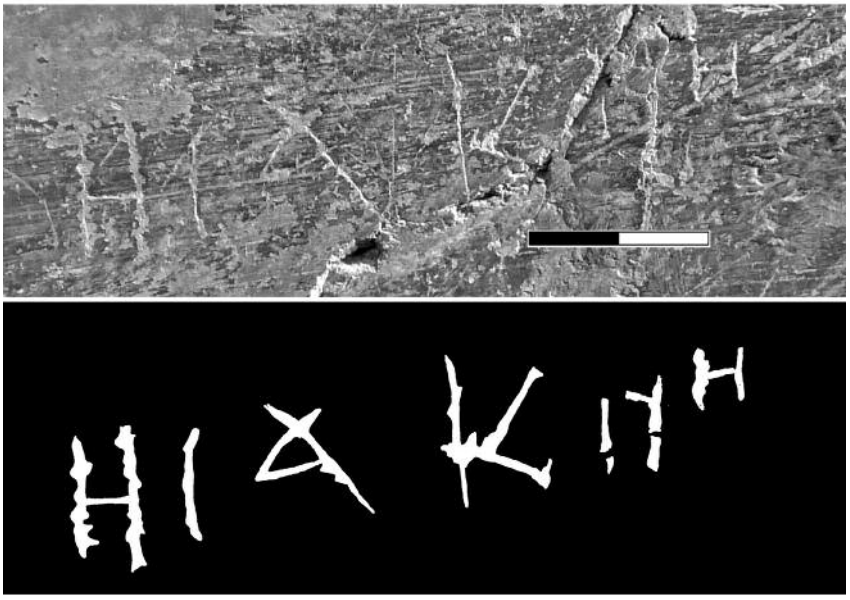

2

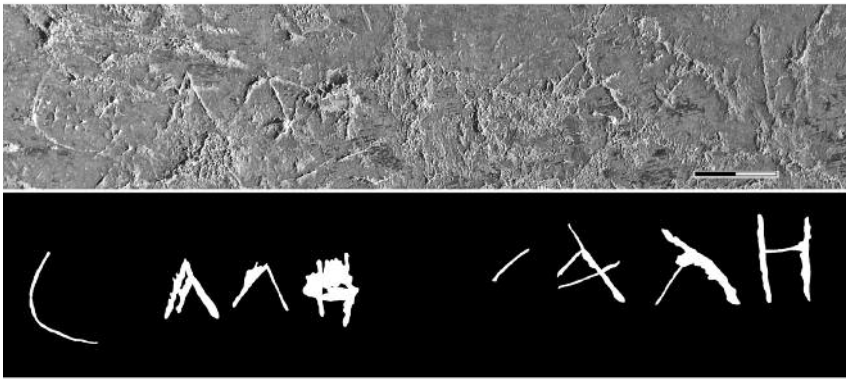

3

Таблиця XIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6400; **2** – № 6401; **3** – № 6402

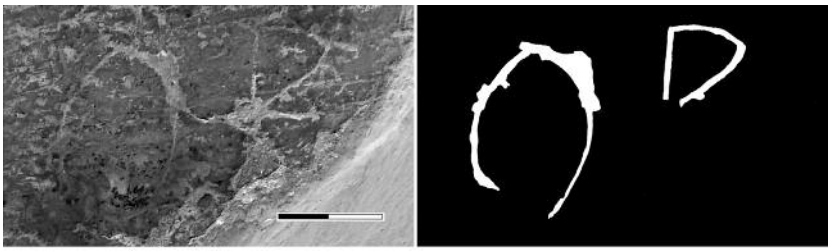

1

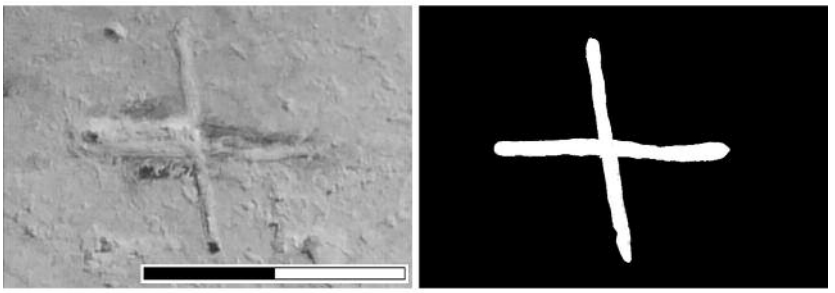

2

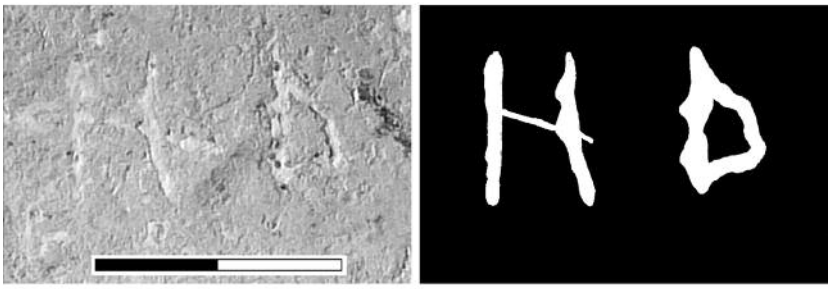

3

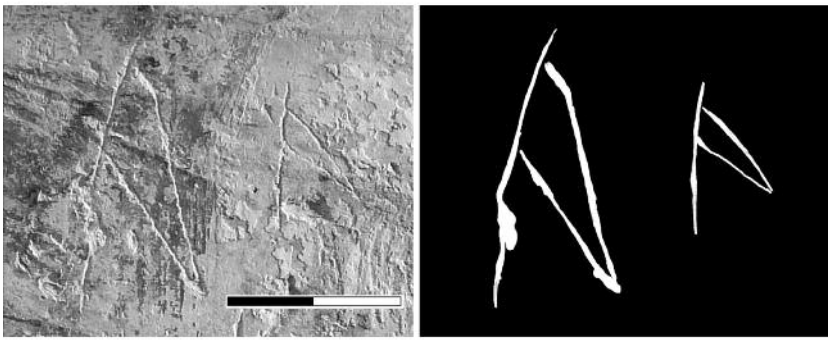

4

Таблиця XIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6403; **2** – № 6404; **3** – № 6405; **4** – № 6406

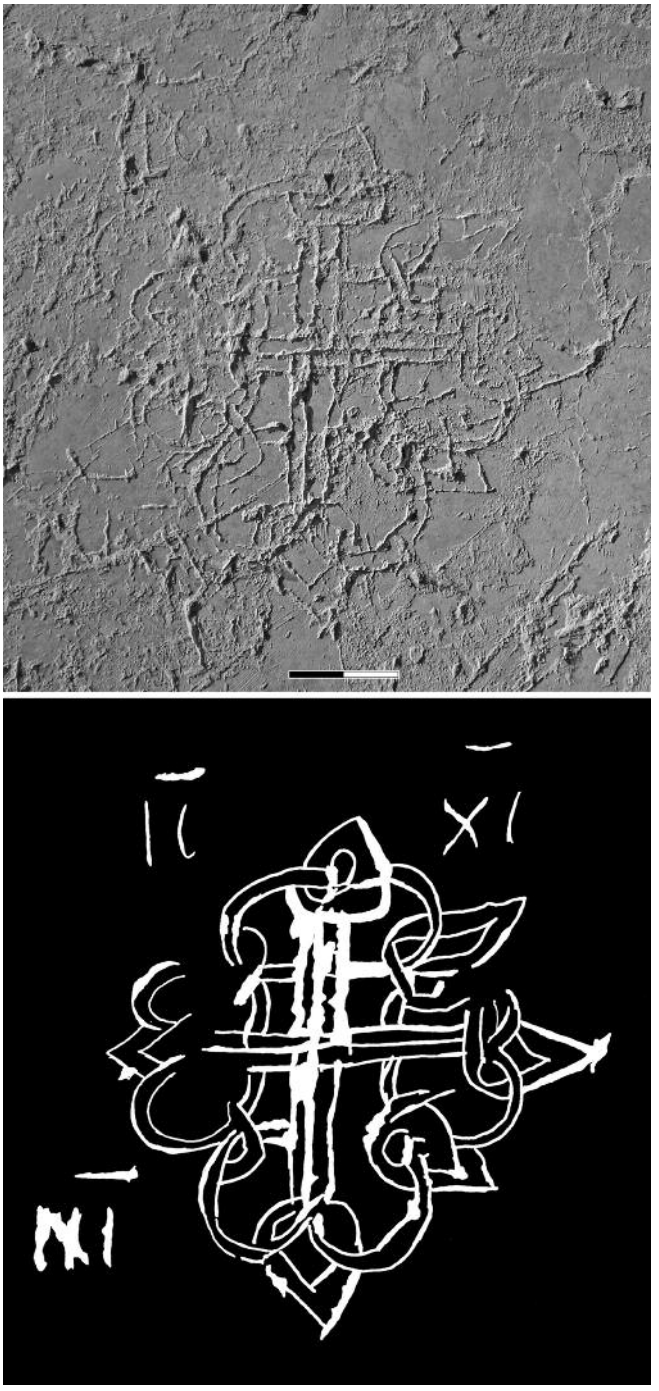

Таблиця XV
Фотографія та прорисовка графіті № 266

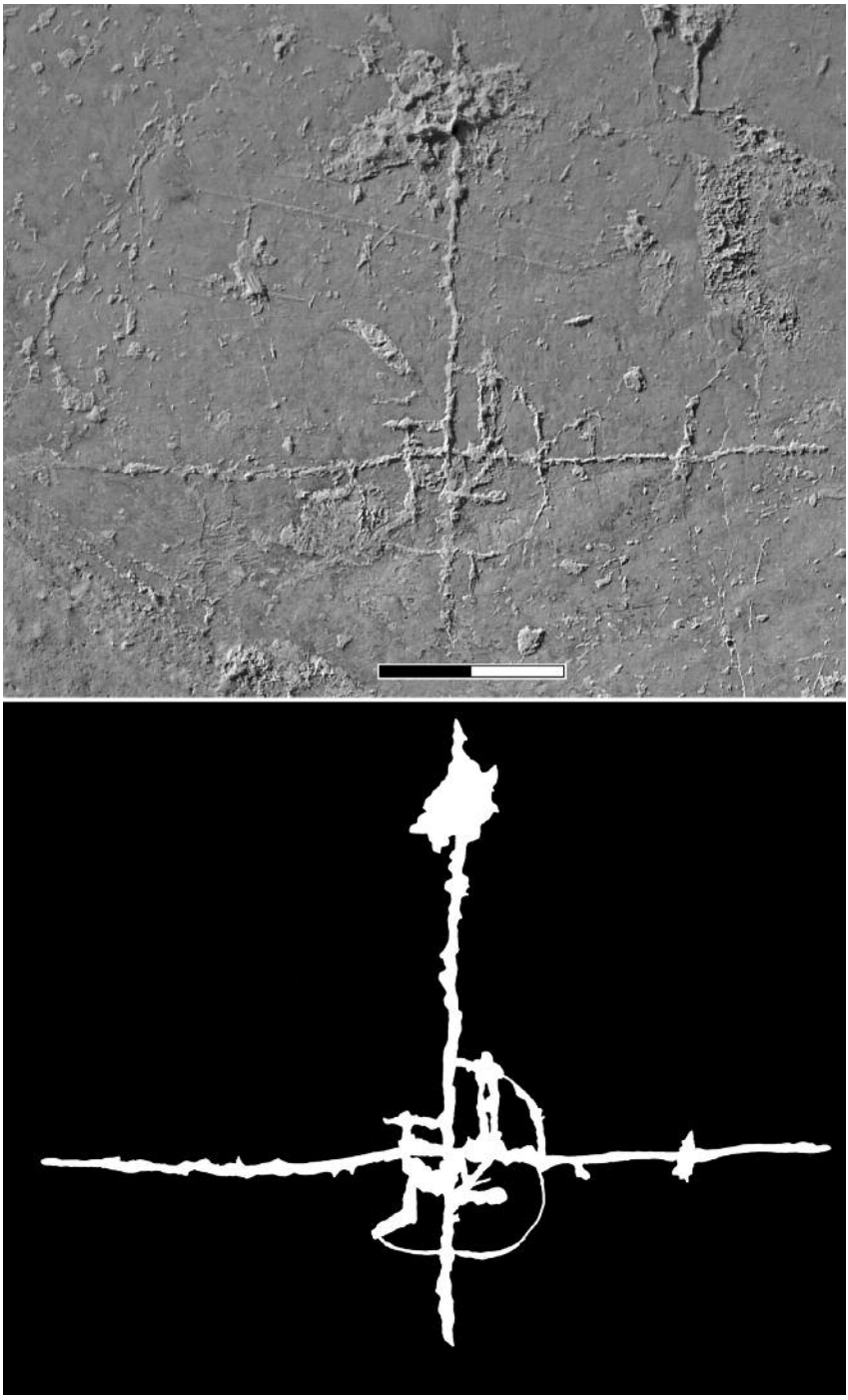

Таблиця XVI
Фотографія та прорисовка графіті № 6407

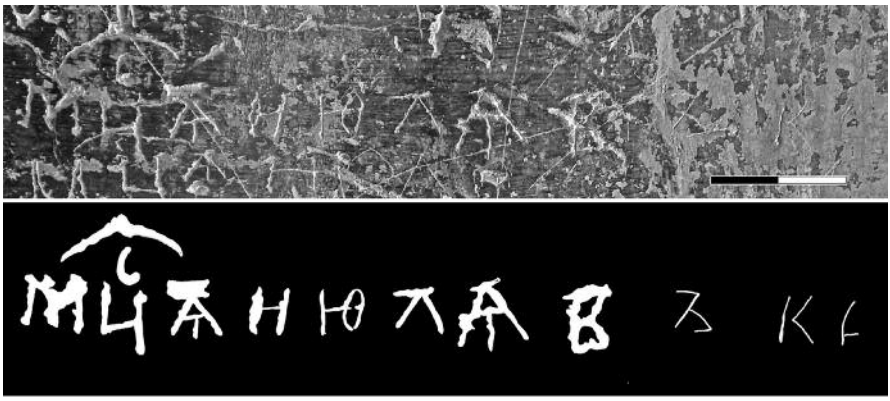

1

2

3

Таблиця XVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 154; **2** – № 154а; **3** – № 154б

Таблиця XVIII
Фотографія та прорисовка графіті № 175

1

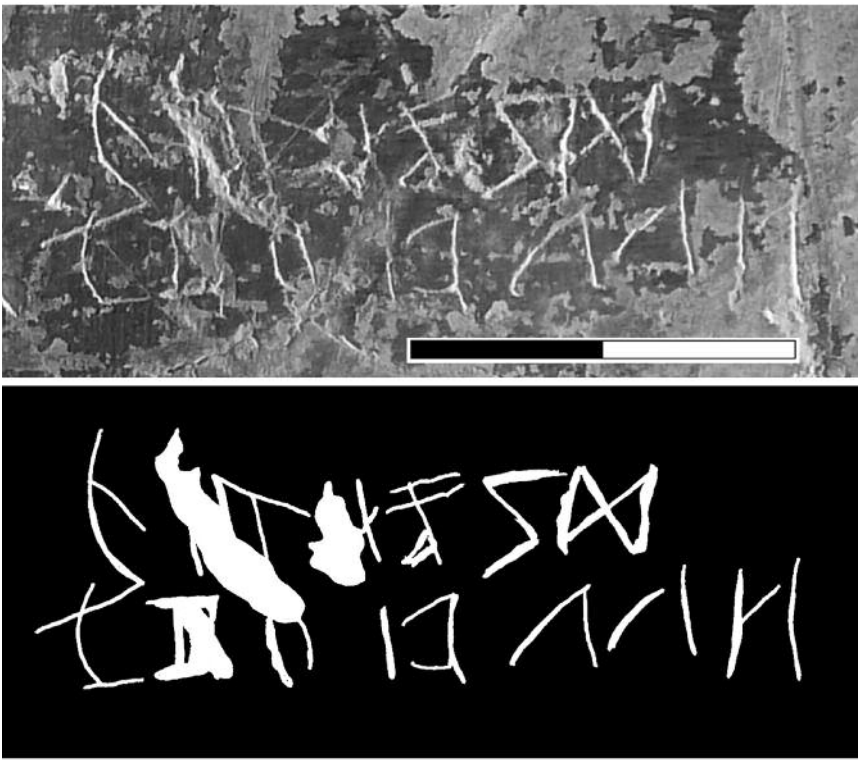

2

Таблиця XIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 176; **2** – № 176а

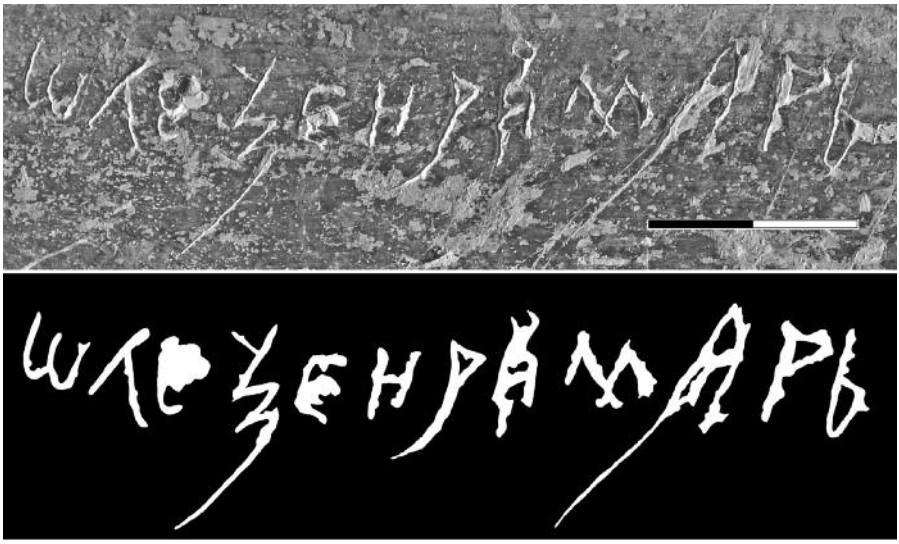

1

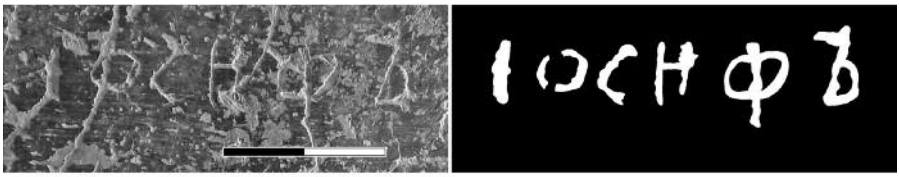

2

3

Таблиця XX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 249; **2** – № 291а; **3** – № 426

Таблиця XXI
Фотографія та прорисовка графіті № 291

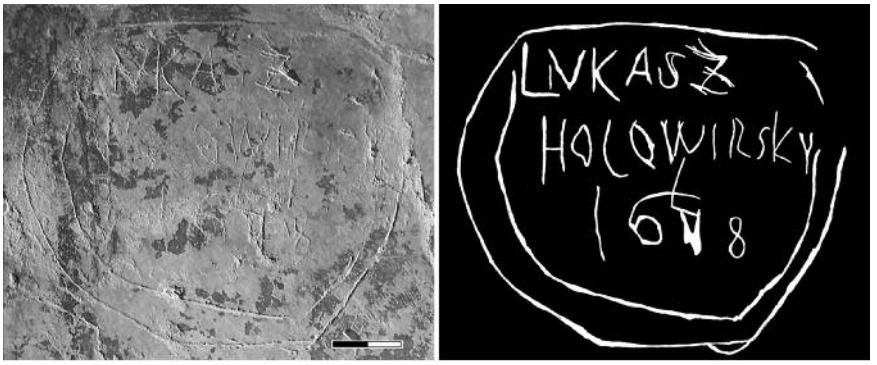

1

2

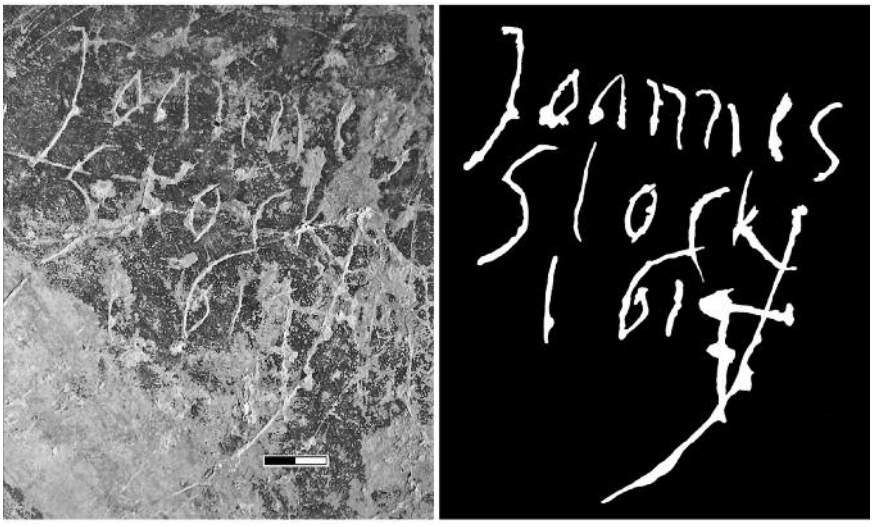

3

Таблиця XXII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 427; **2** – № 428; **3** – № 429

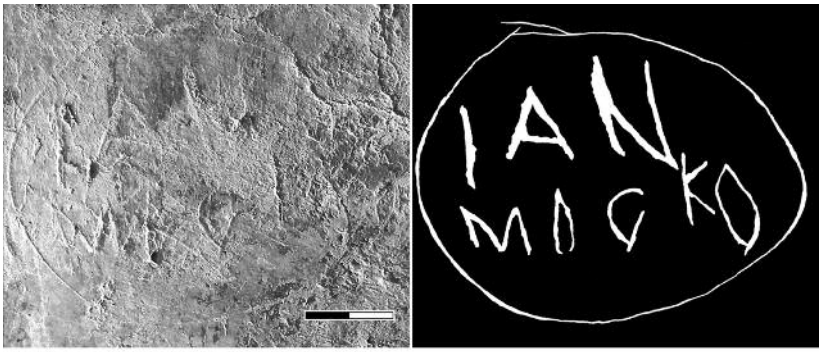

1

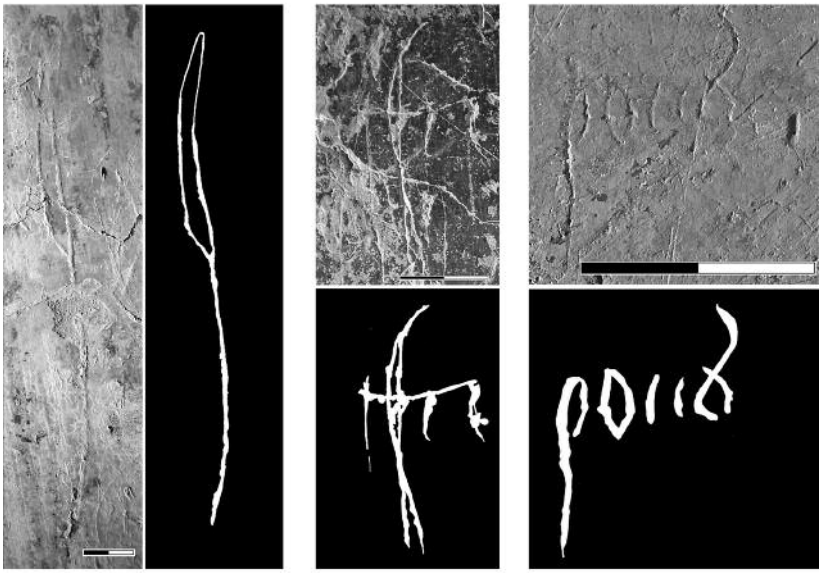

2 3 4

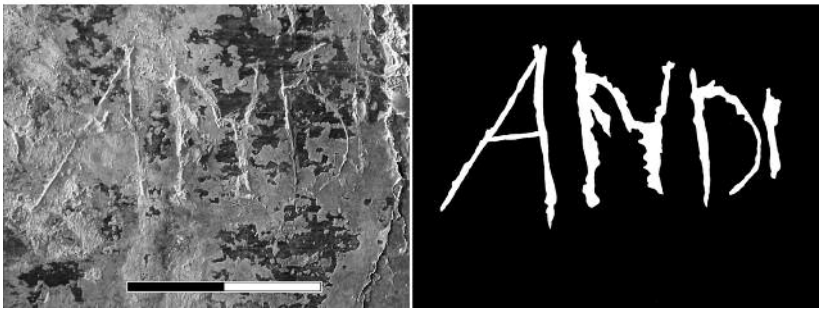

5

Таблиця XXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 464; **2** – № 466; **3** – № 6410; **4** – № 6411; **5** – № 6412

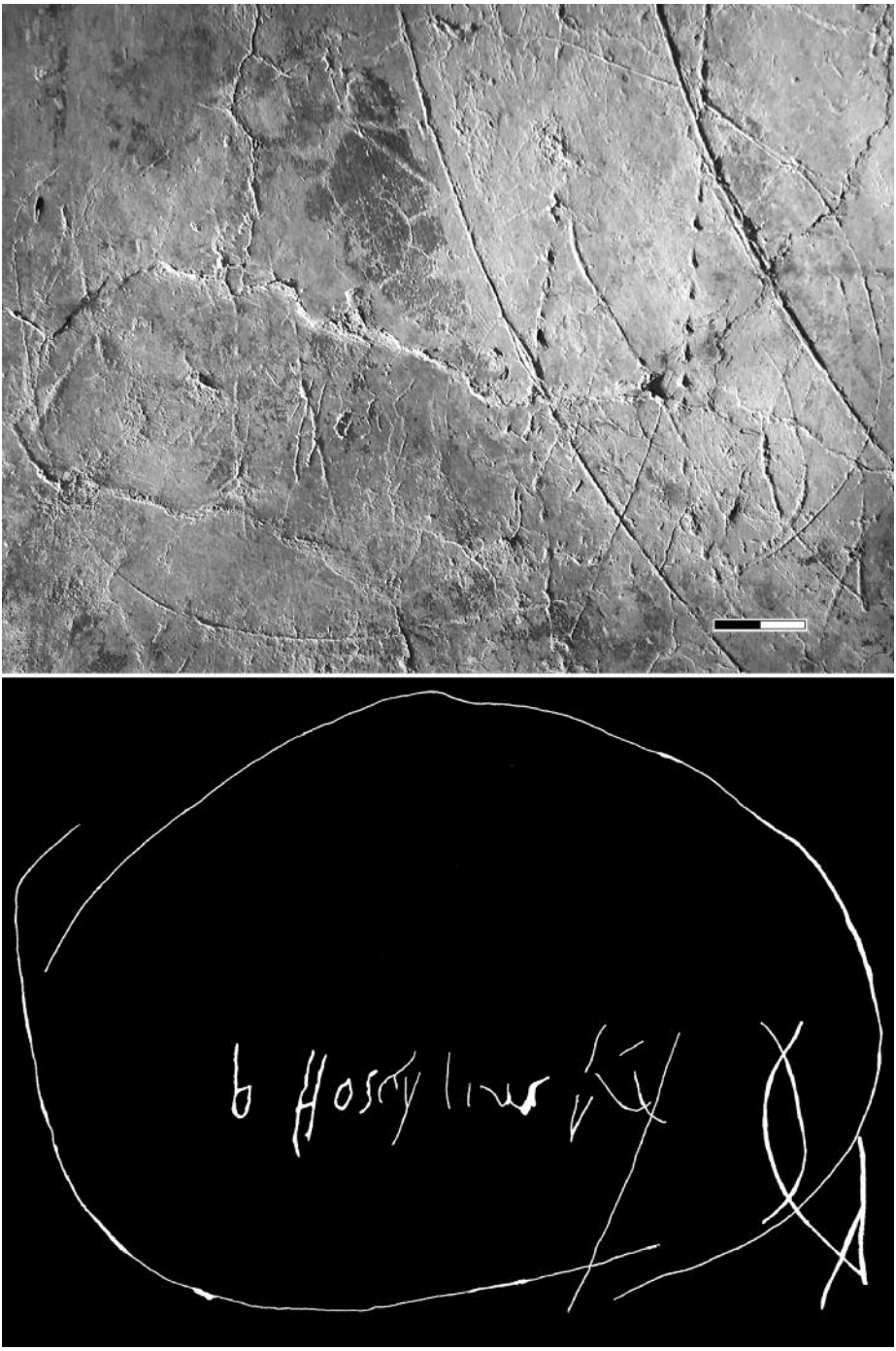

Таблиця XXIV
Фотографія та прорисовка графіті № 465

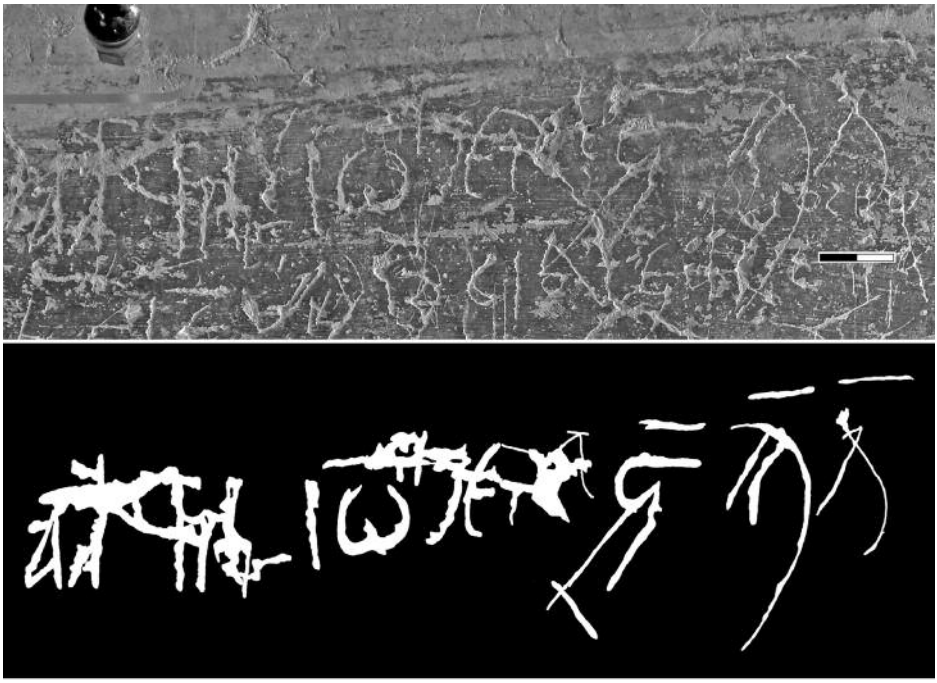

1

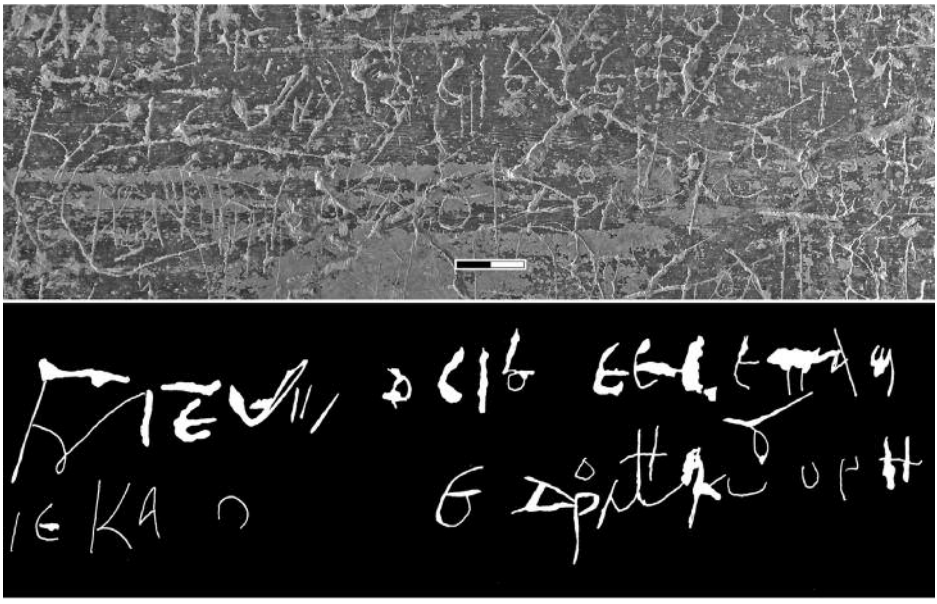

2

Таблиця XXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6408; **2** – № 6409

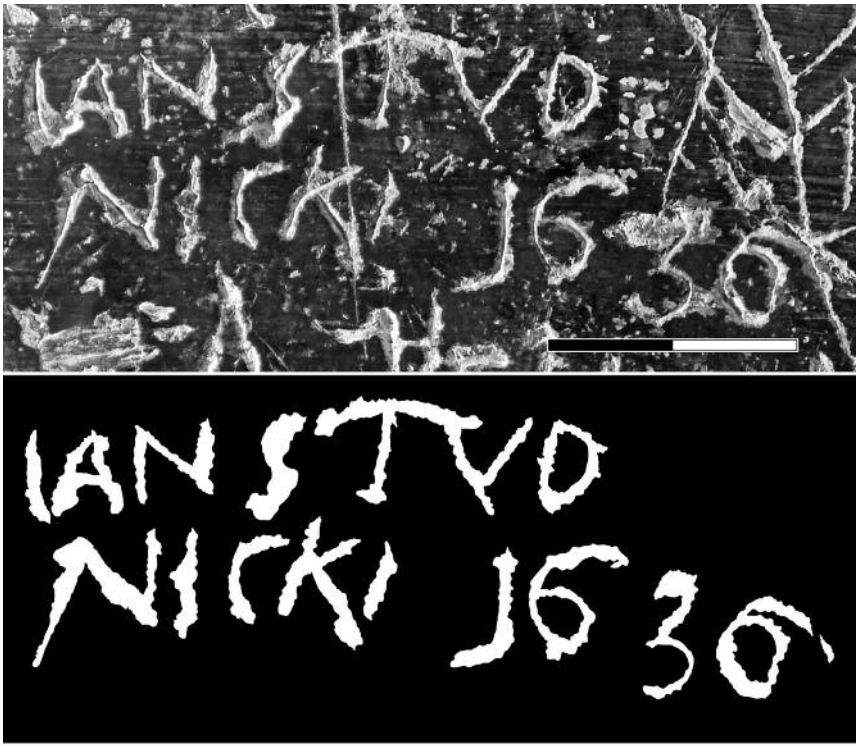

1

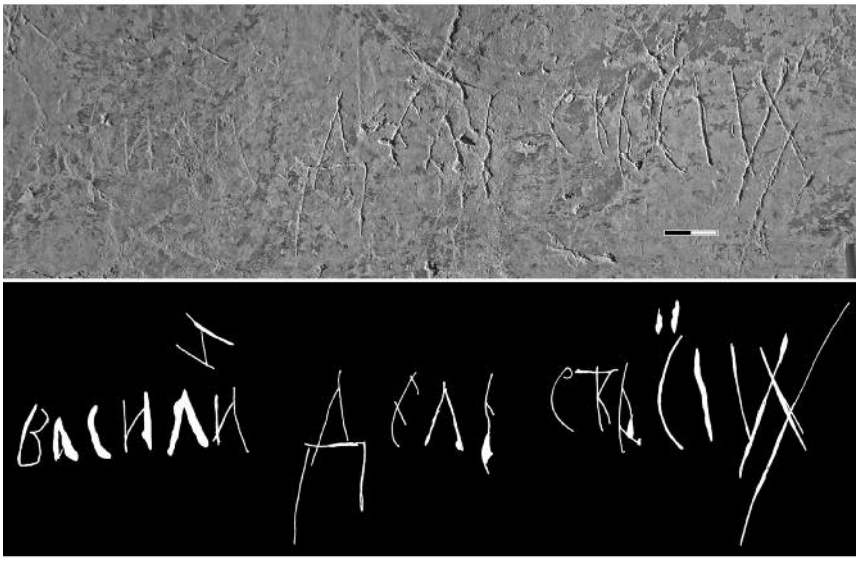

2

Таблиця XXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6413; **2** – № 6414

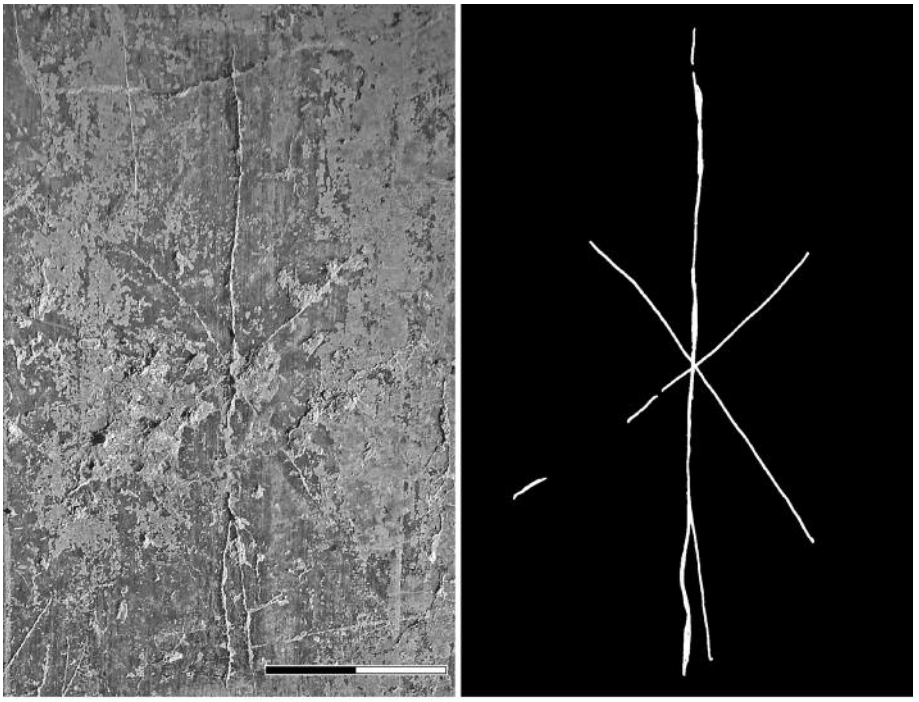

1

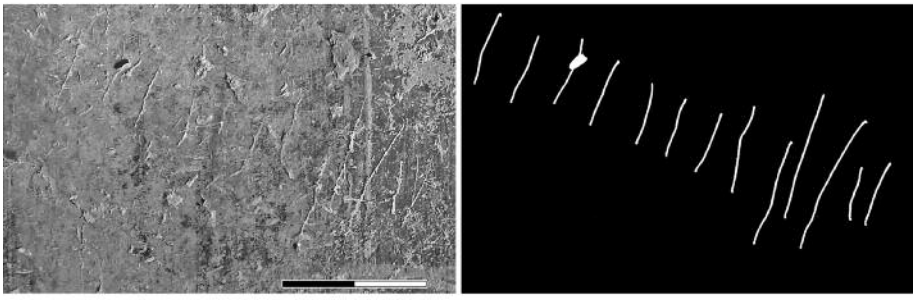

2

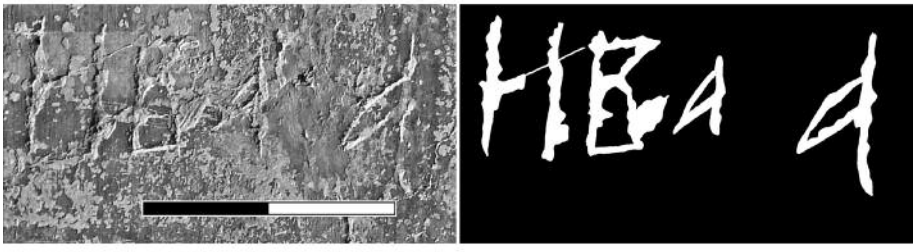

3

Таблиця XXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6415; **2** – № 6416; **3** – № 6417

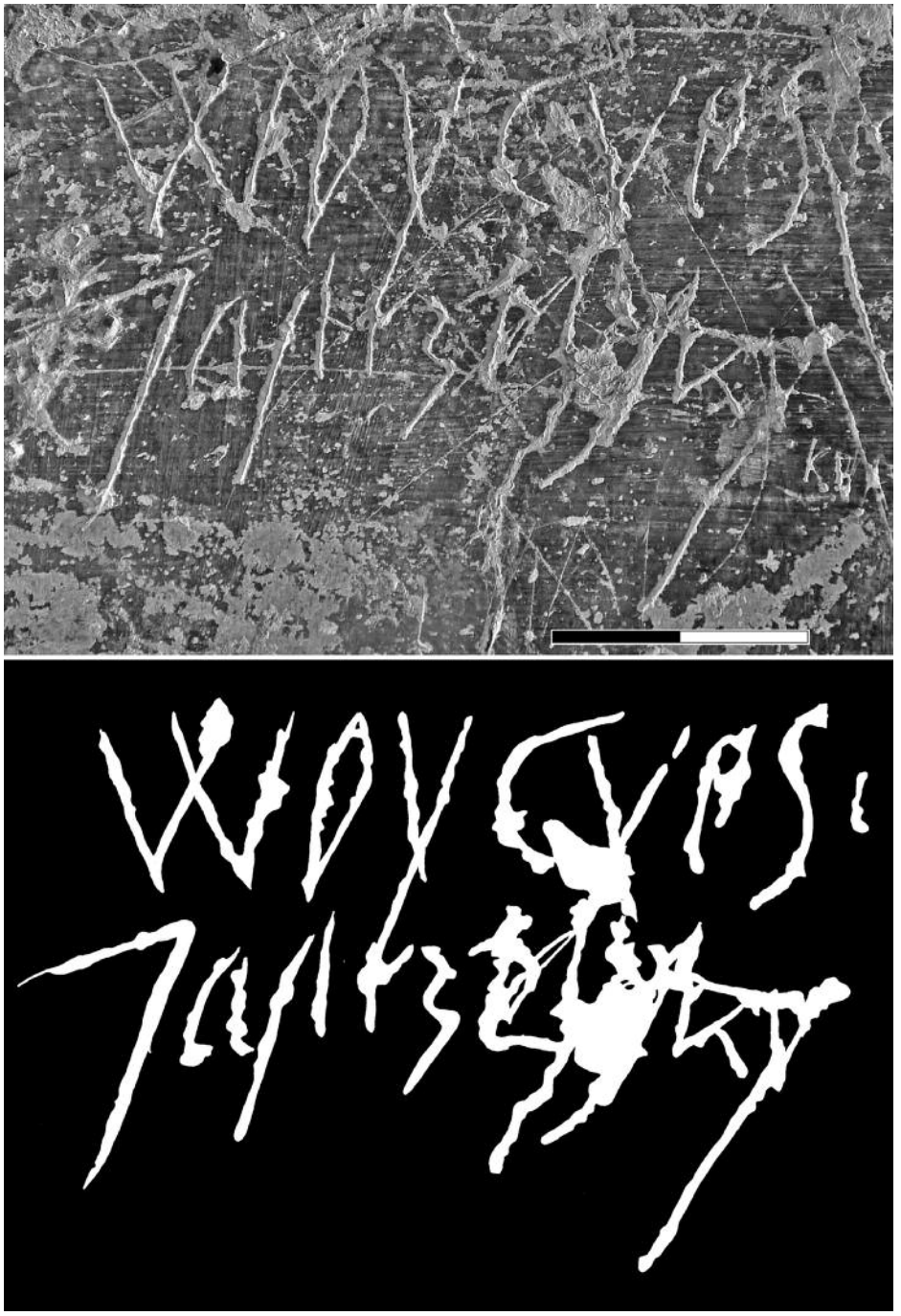

Таблиця XXVIII
Фотографія та прорисовка графіті № 6418

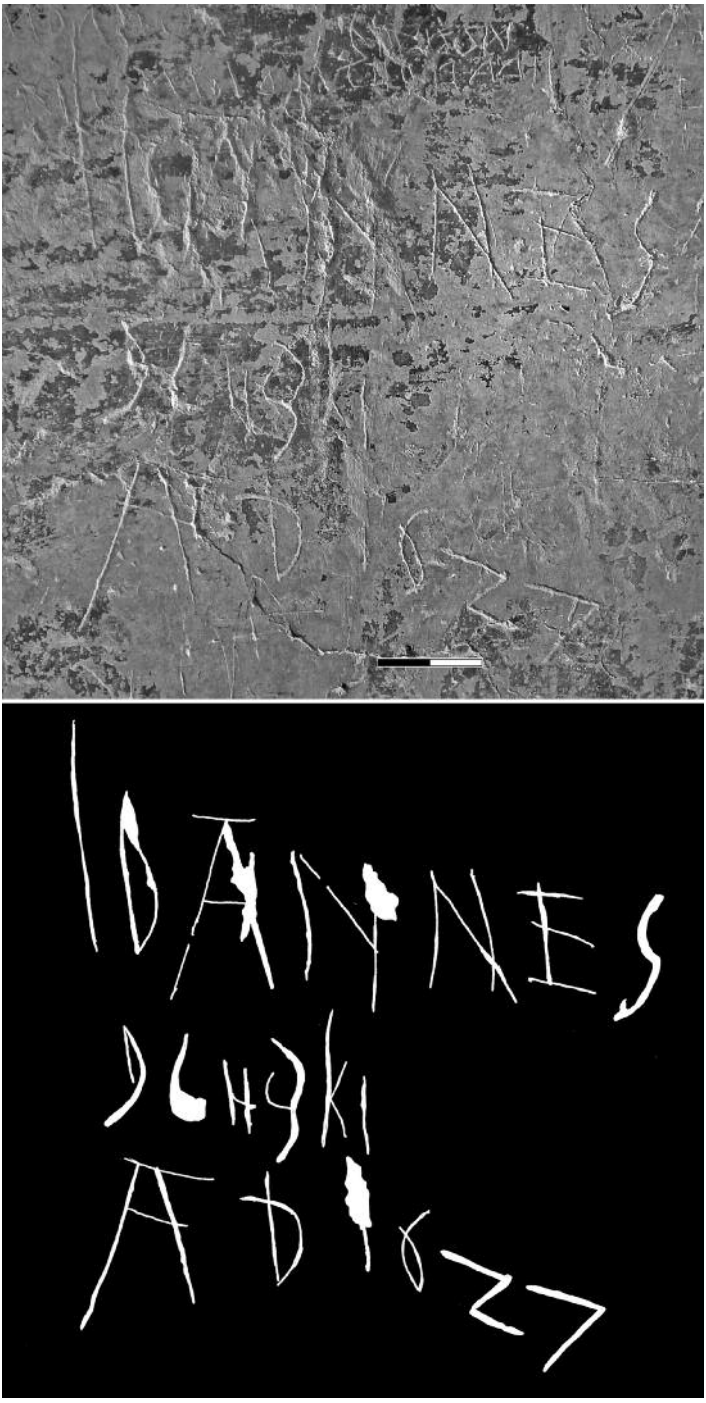

Таблиця XXIX
Фотографія та прорисовка графіті № 6419

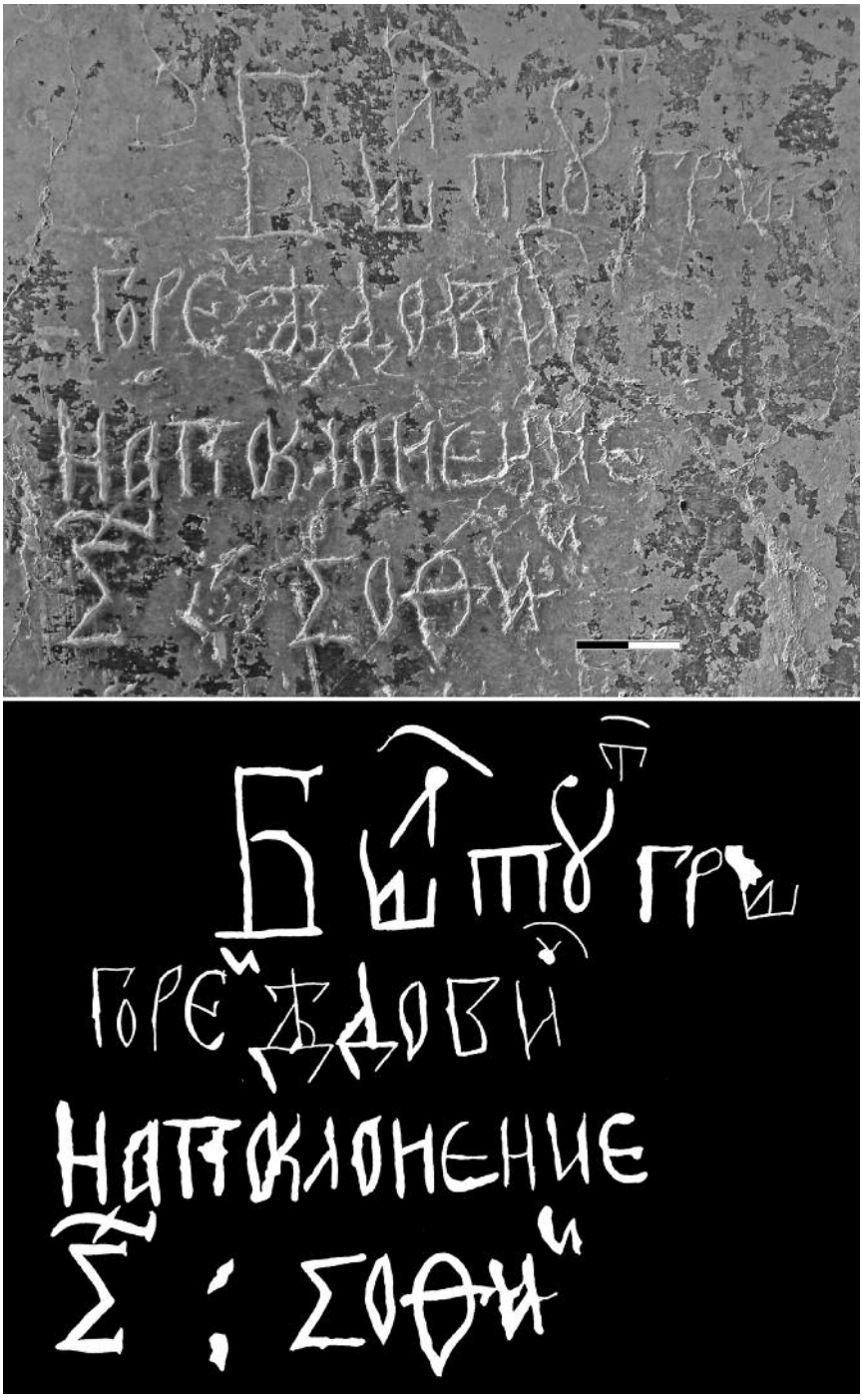

Таблиця XXX
Фотографія та прорисовка графіті № 6420

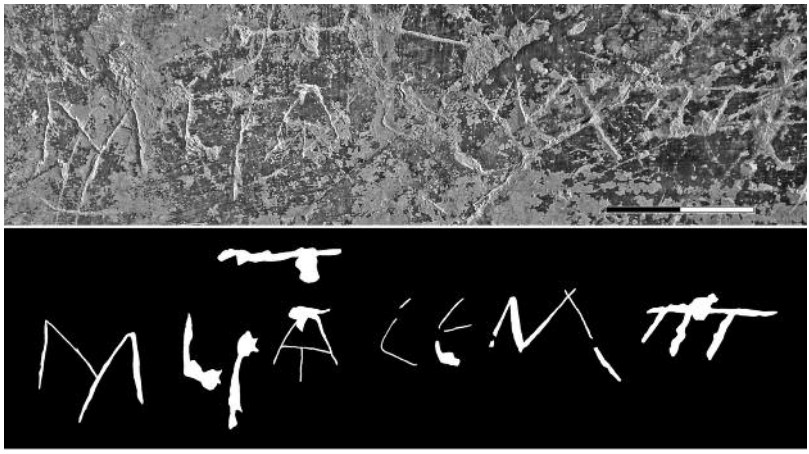

1

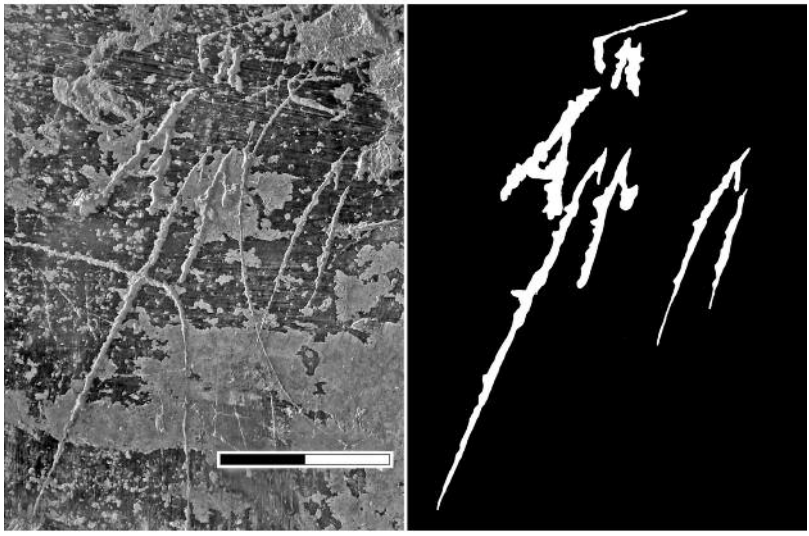

2

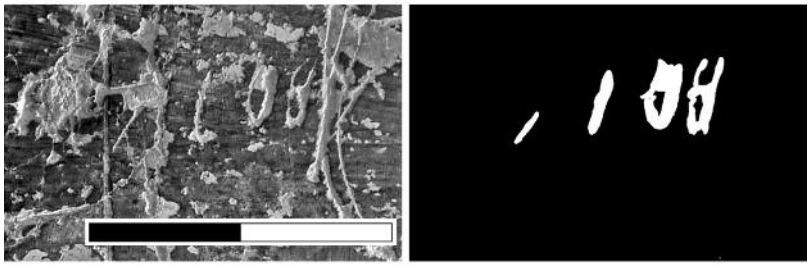

3

Таблиця XXXI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6421; **2** – № 6422; **3** – № 6423

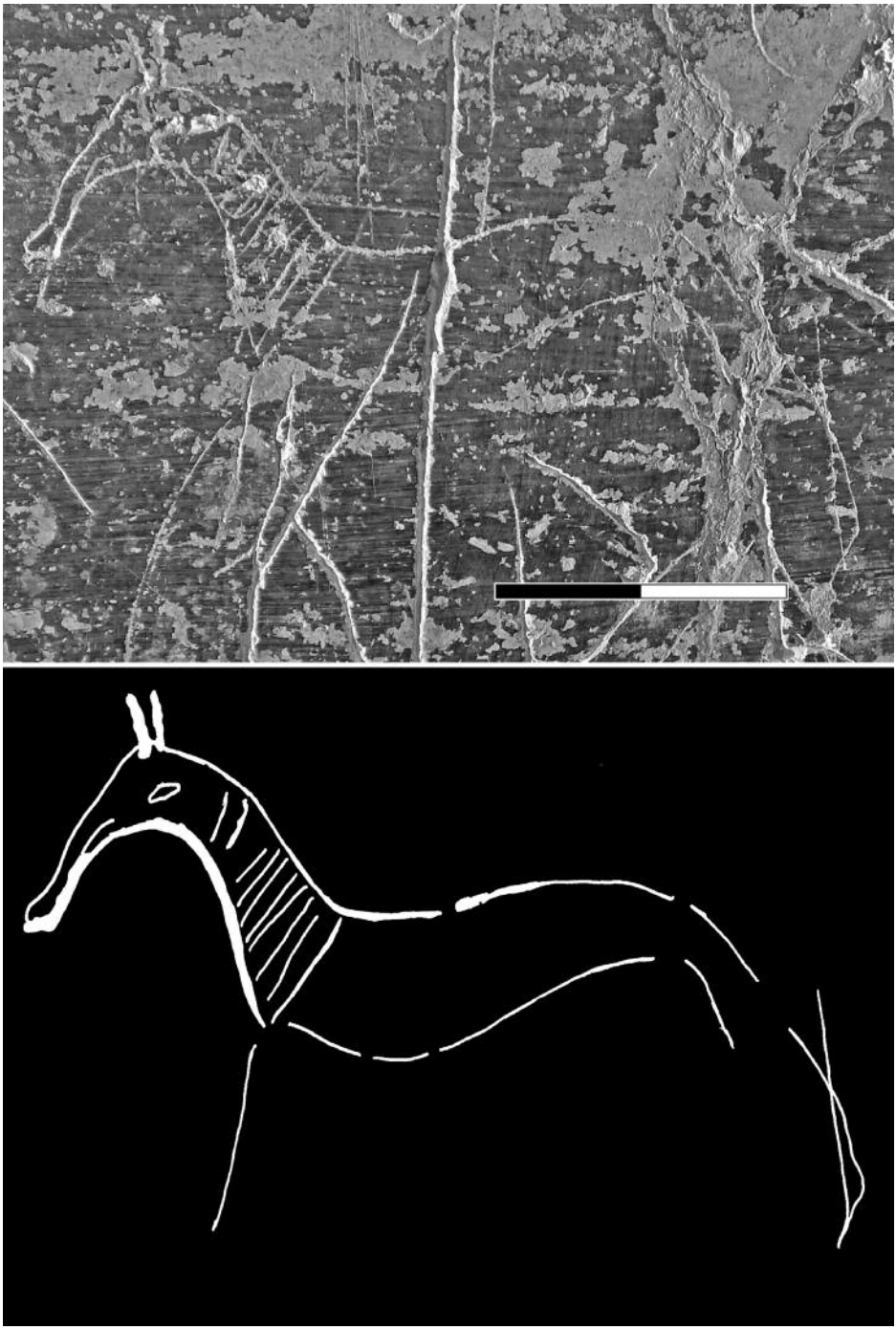

Таблиця XXXII
Фотографія та прорисовка графіті № 6424

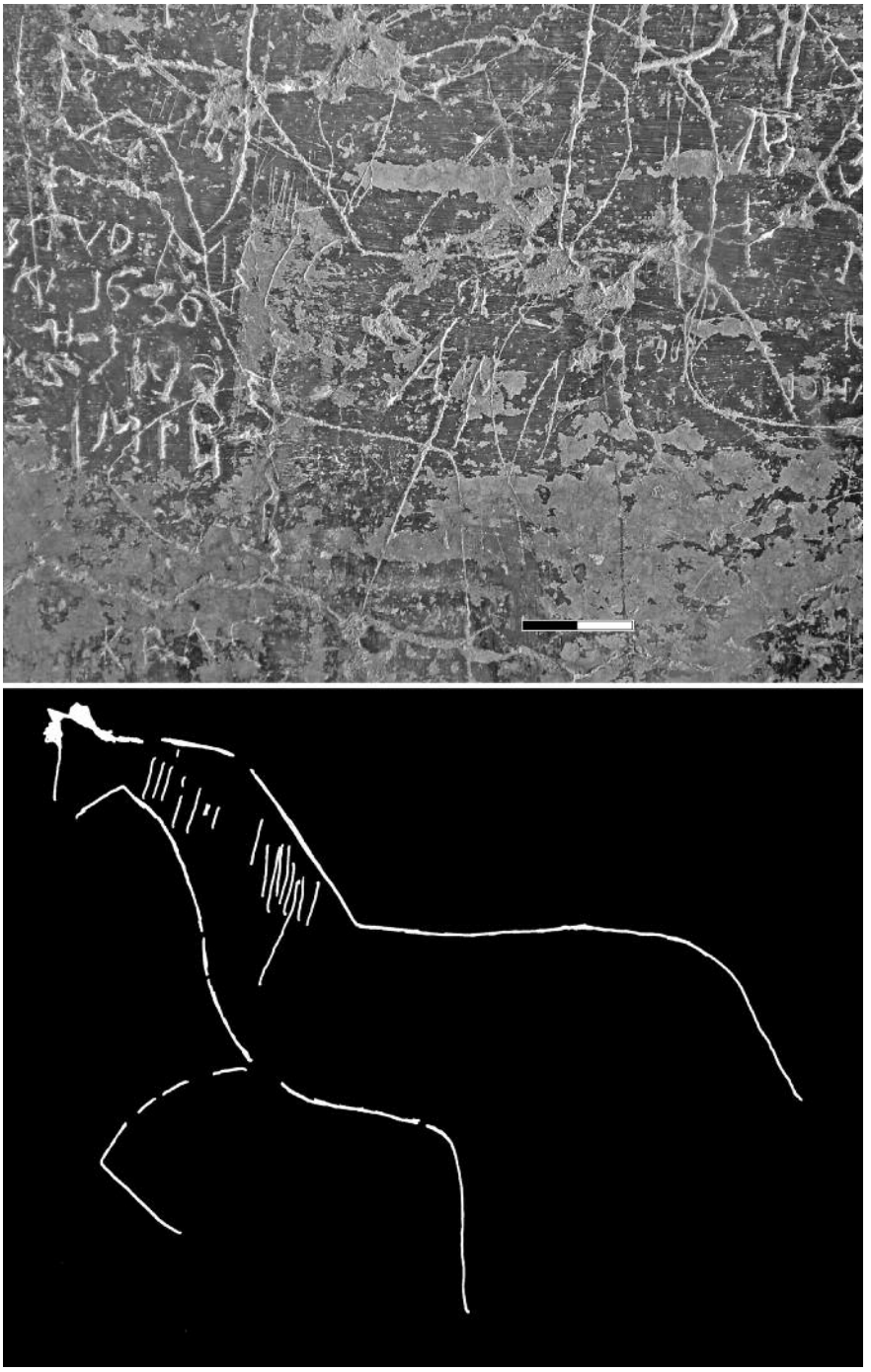

Таблиця XXXIII
Фотографія та прорисовка графіті № 6425

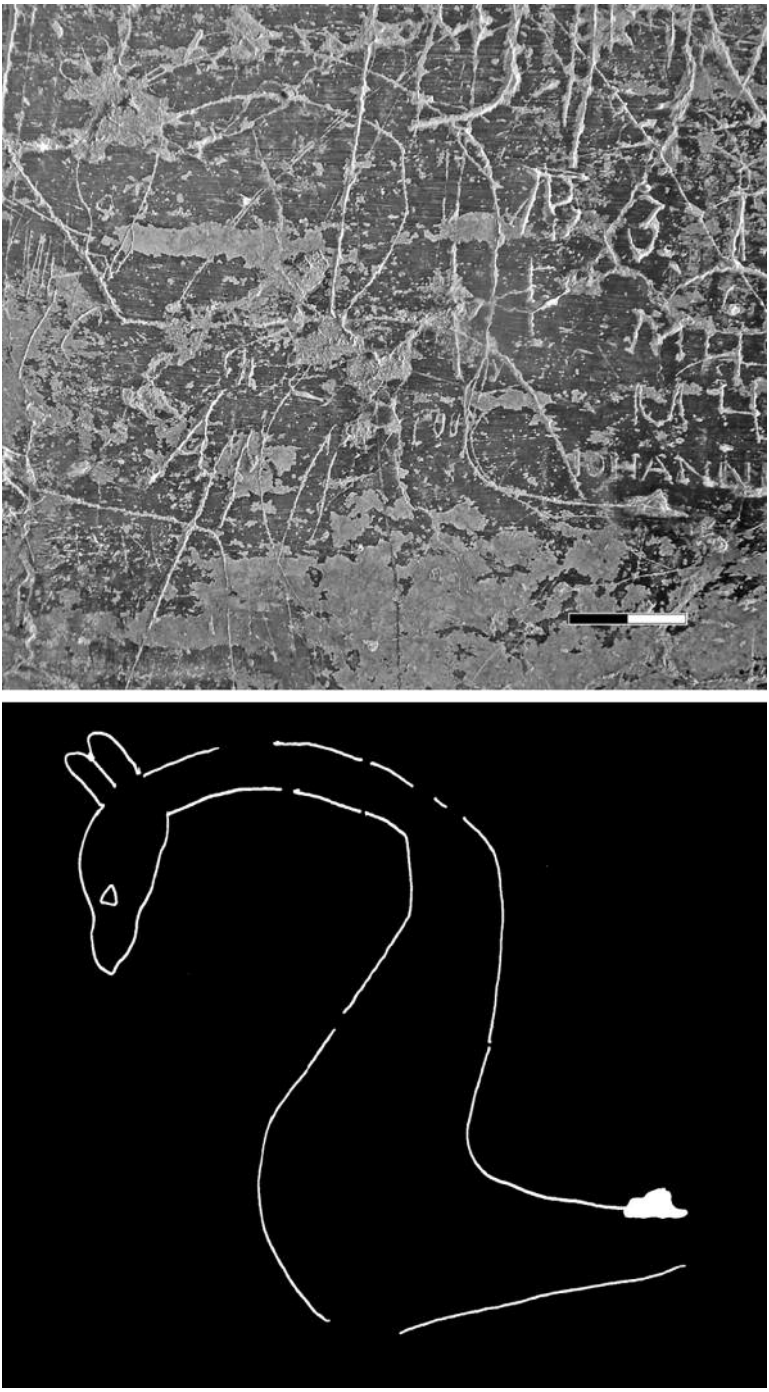

Таблиця XXXIV
Фотографія та прорисовка графіті № 6426

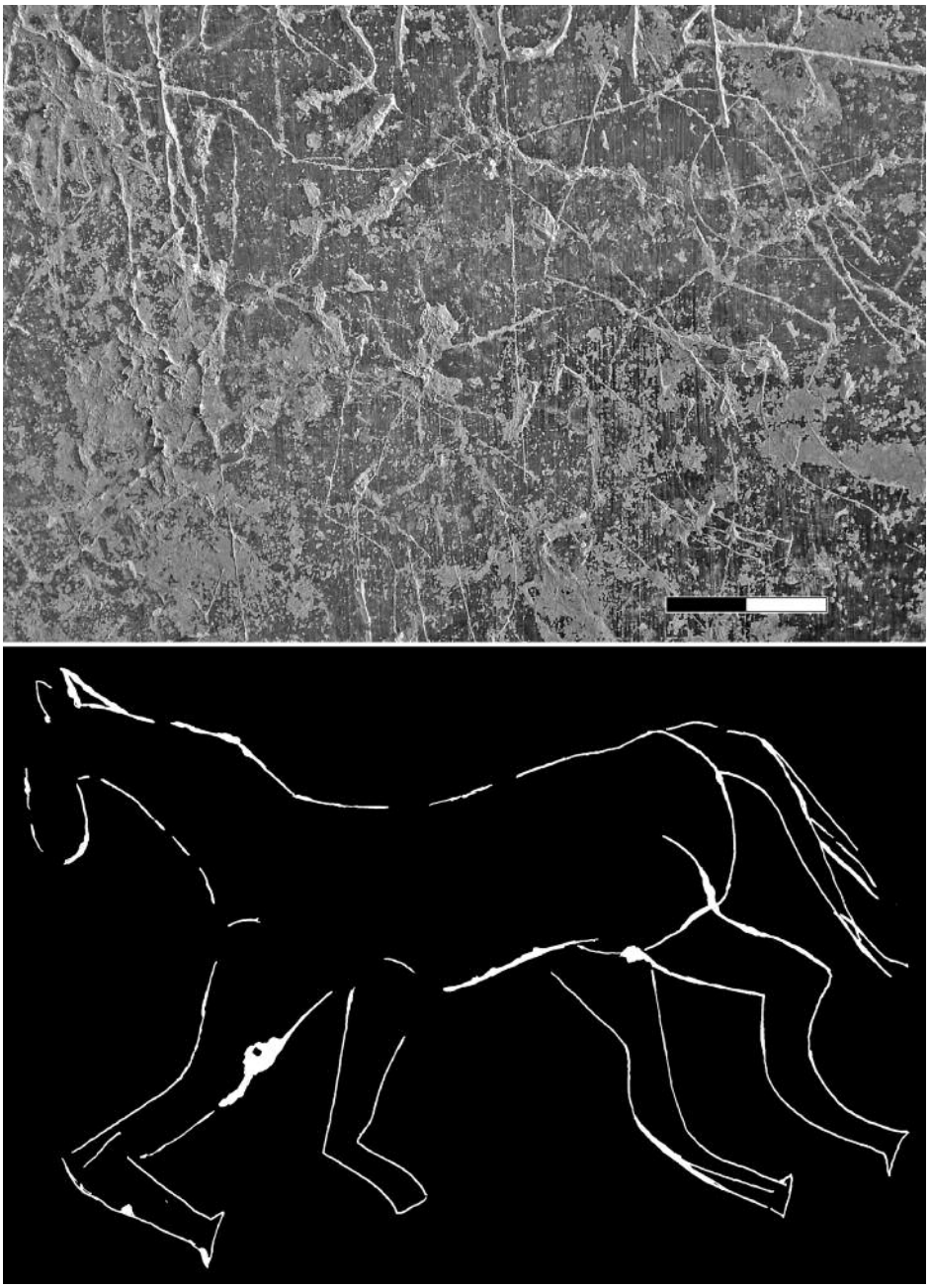

Таблиця XXXV
Фотографія та прорисовка графіті № 6427

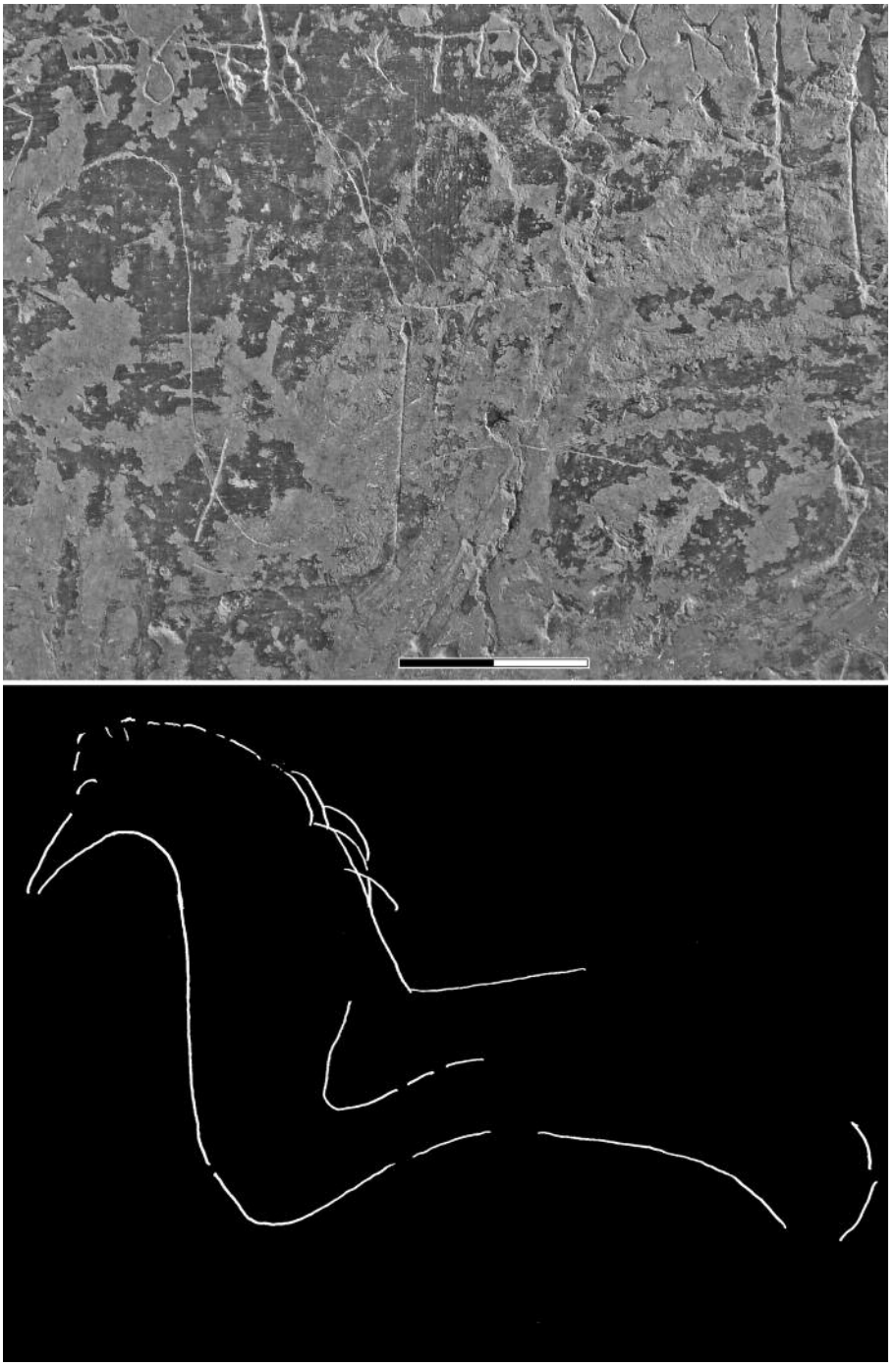

Таблиця XXXVI
Фотографія та прорисовка графіті № 6428

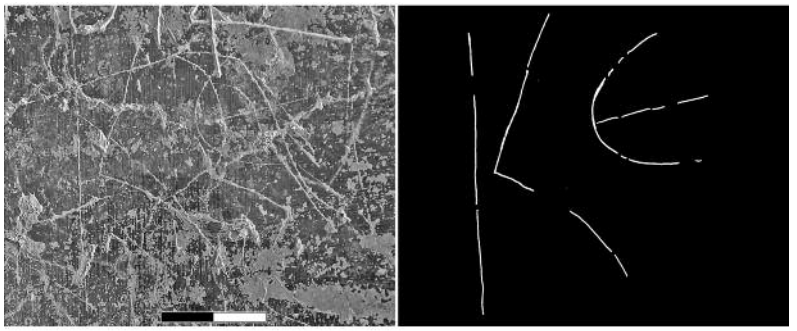

1

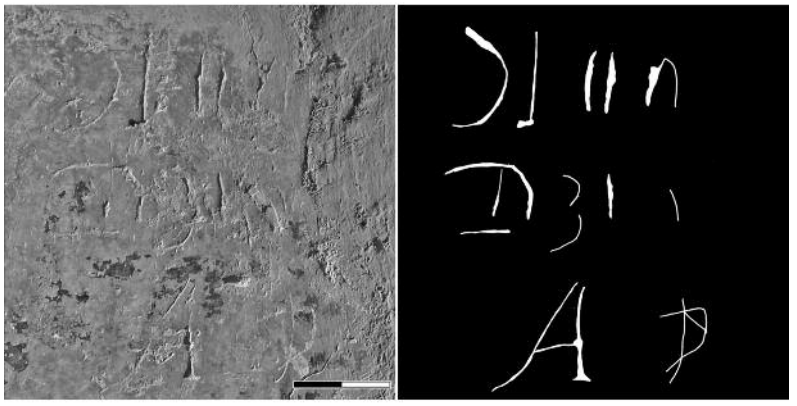

2

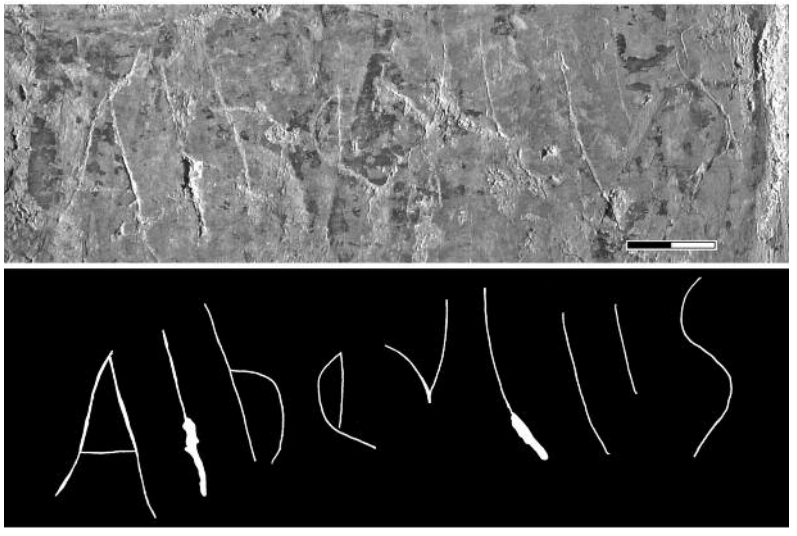

3

Таблиця XXXVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6429; **2** – № 6430; **3** – № 6431

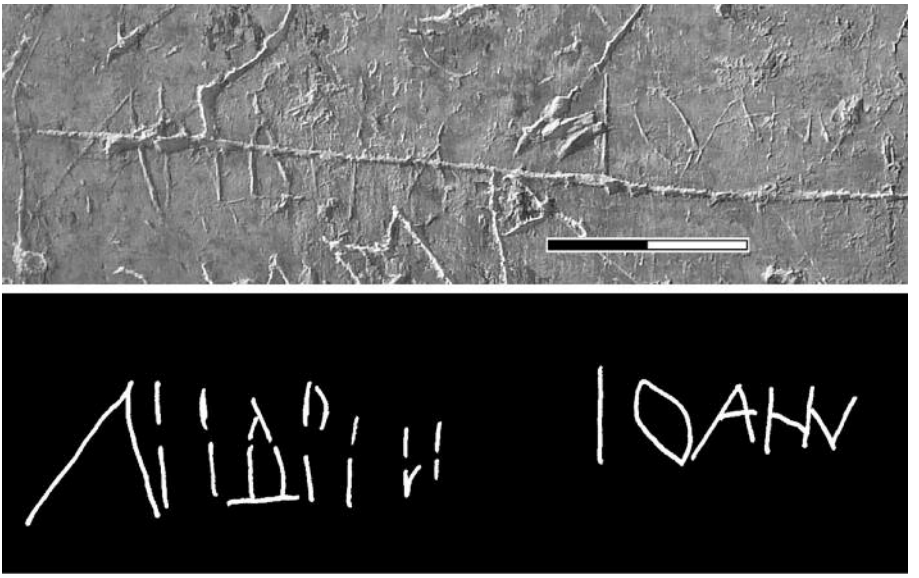

1

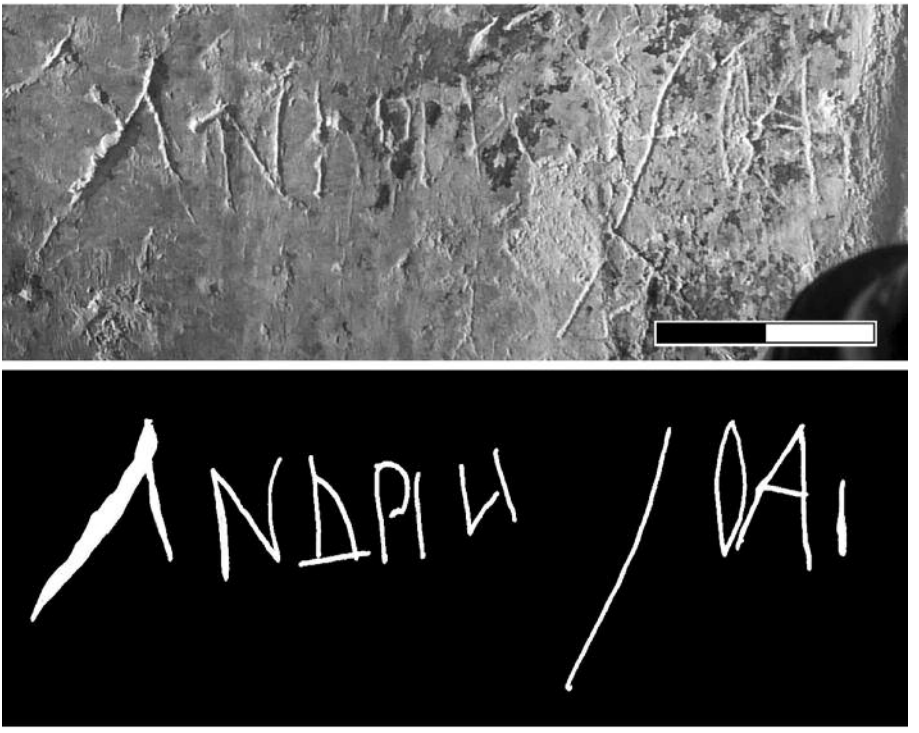

2

Таблиця XXXVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6432; **2** – № 6433

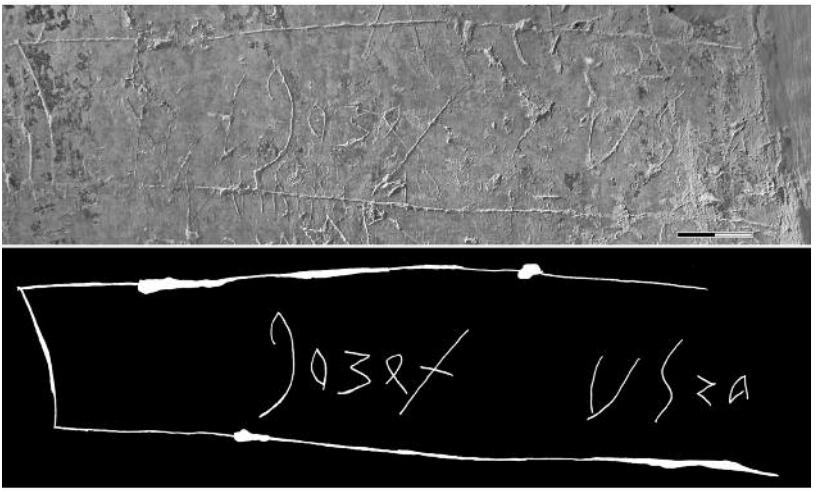

1

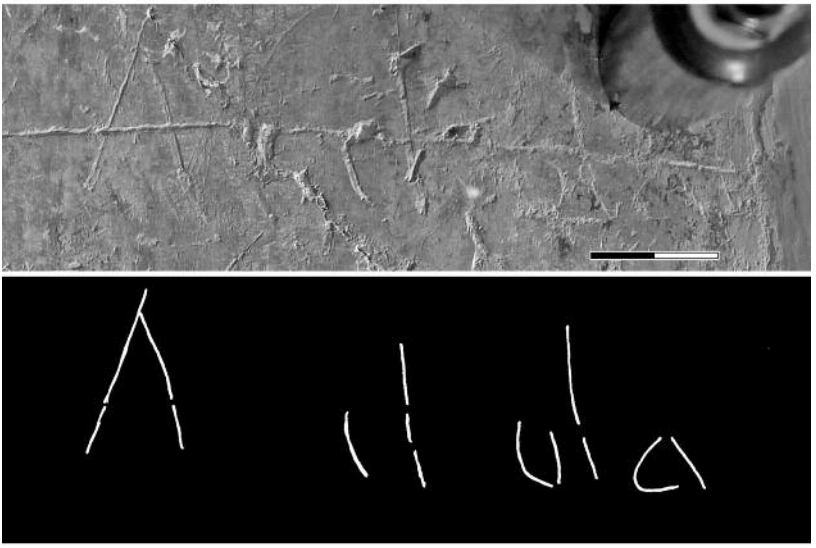

2

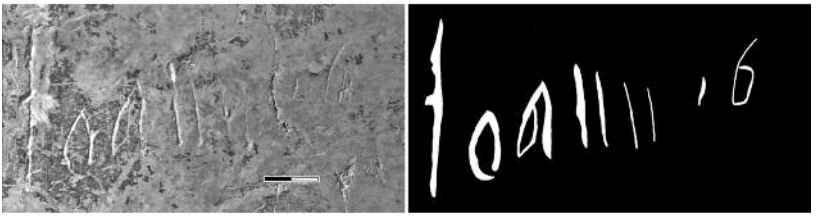

3

Таблиця XXXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6434; **2** – № 6435; **3** – № 6436

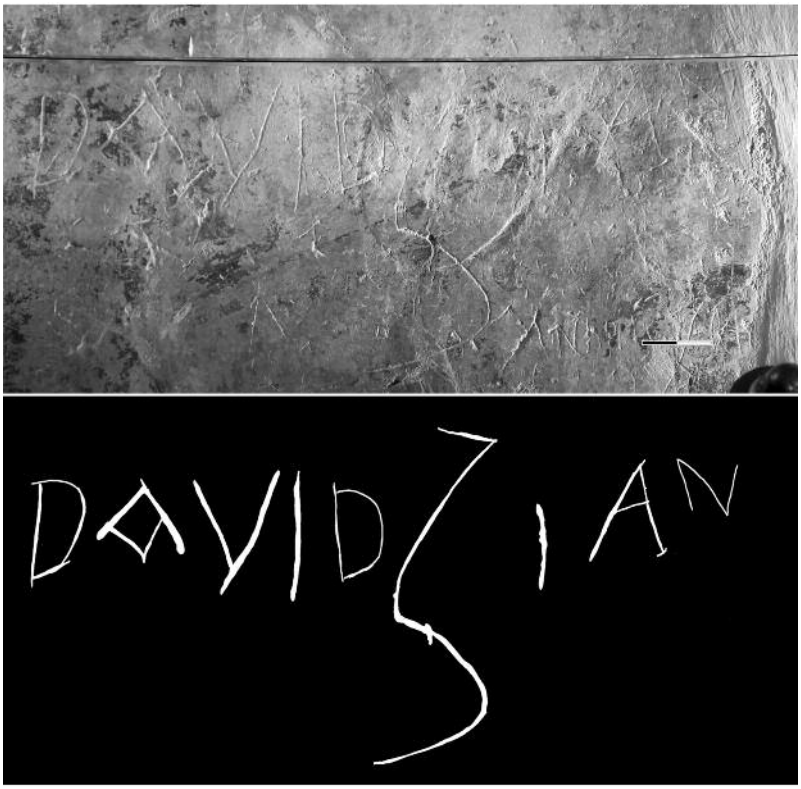

1

2

Таблиця XL
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6437; **2** – № 6438

1

2

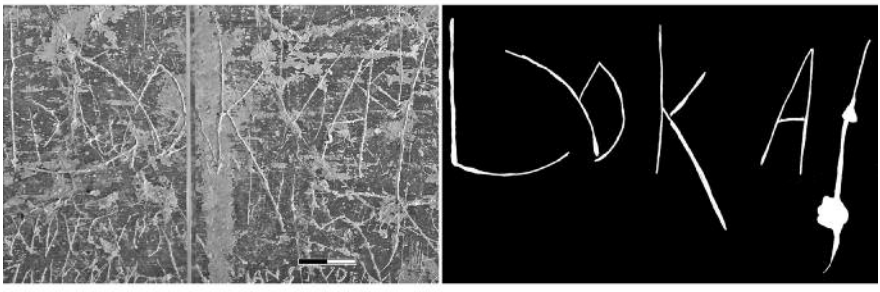

3

Таблиця XLI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6439; **2** – № 6440; **3** – № 6441

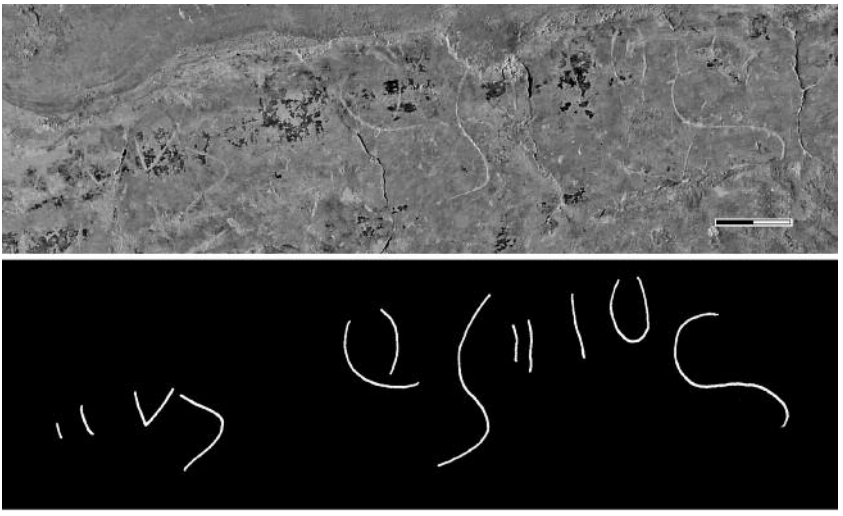

1

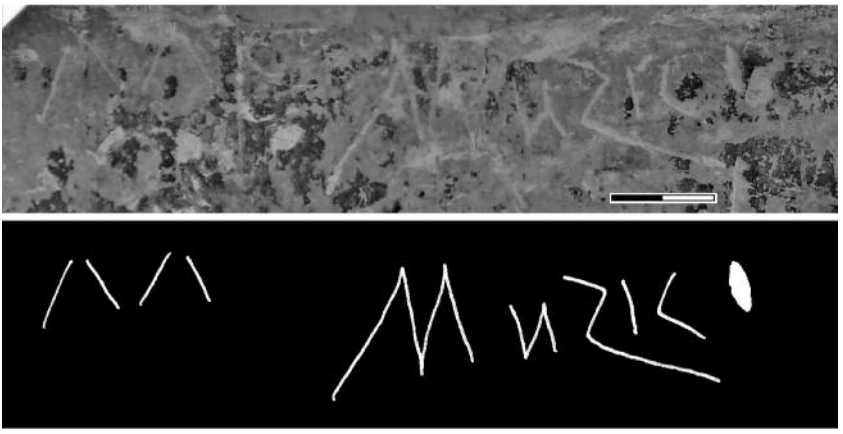

2

3

Таблиця XLII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6442; **2** – № 6443; **3** – № 6444

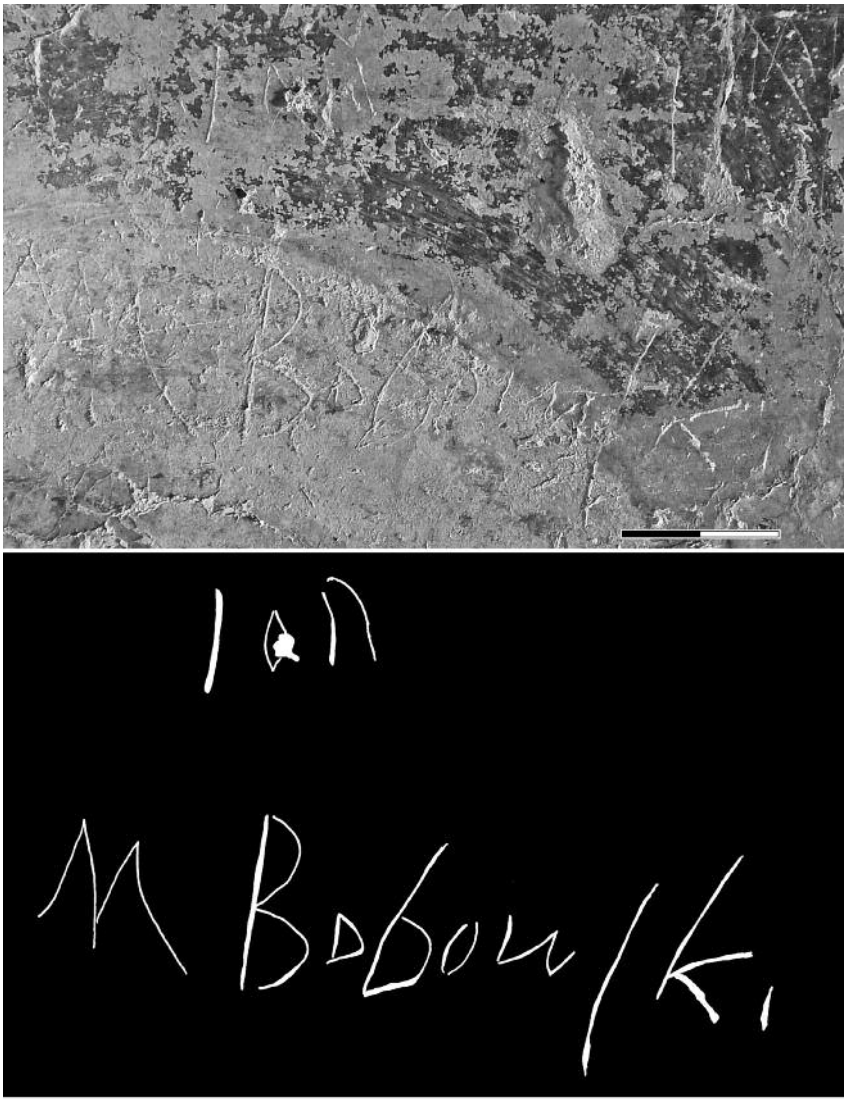

1

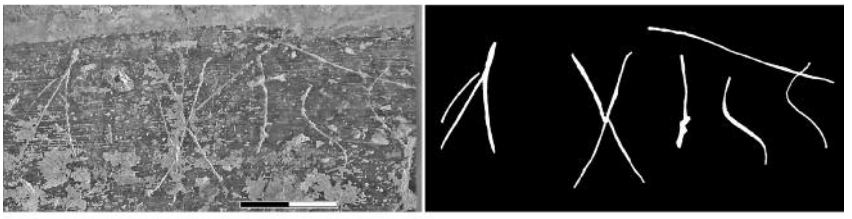

2

Таблиця XLIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6445; **2** – № 6446

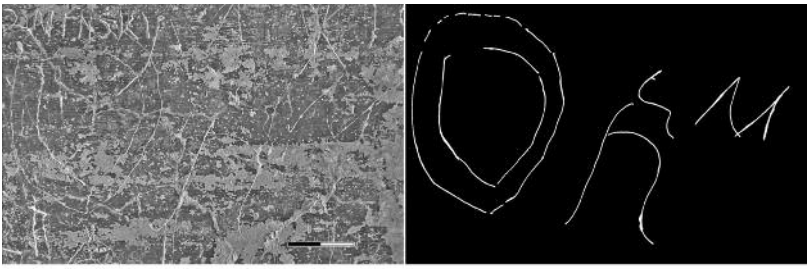

1

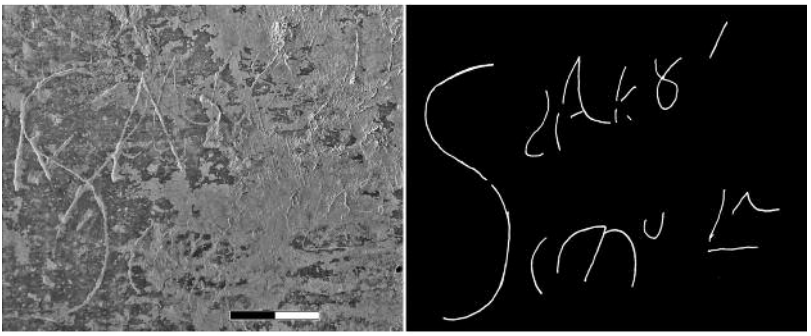

2

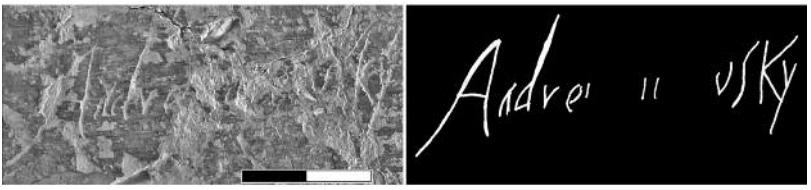

3

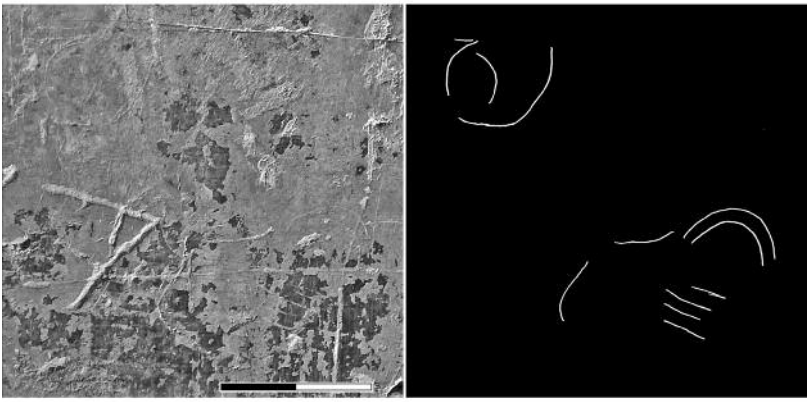

4

Таблиця XLIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6447; **2** – № 6448; **3** – № 6449; **4** – № 6450

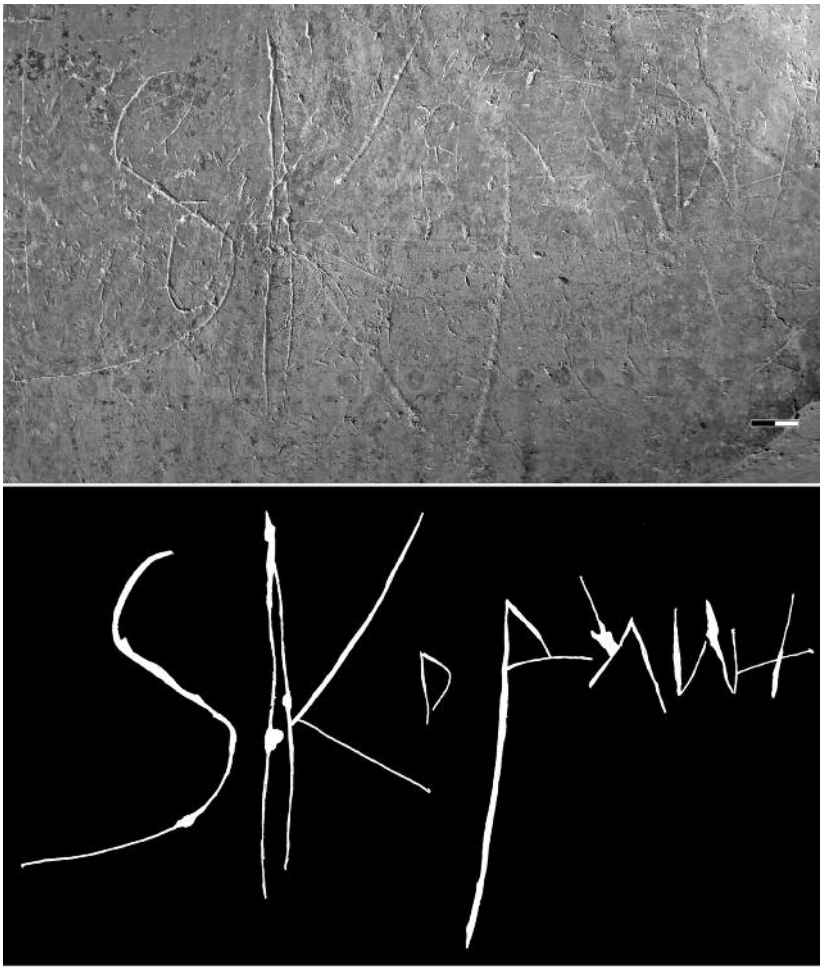

1

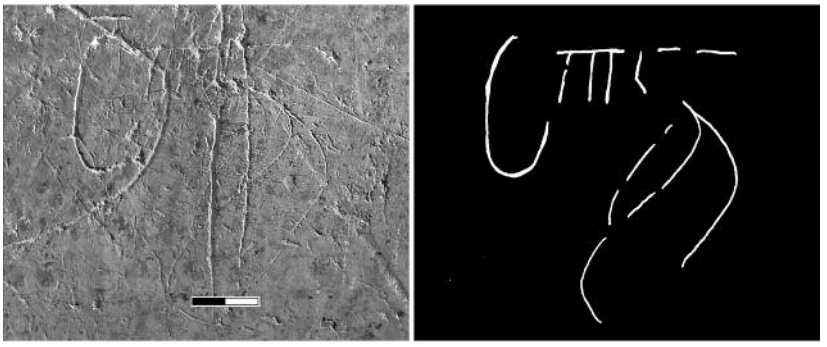

2

Таблиця XLV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6451; **2** – № 6452

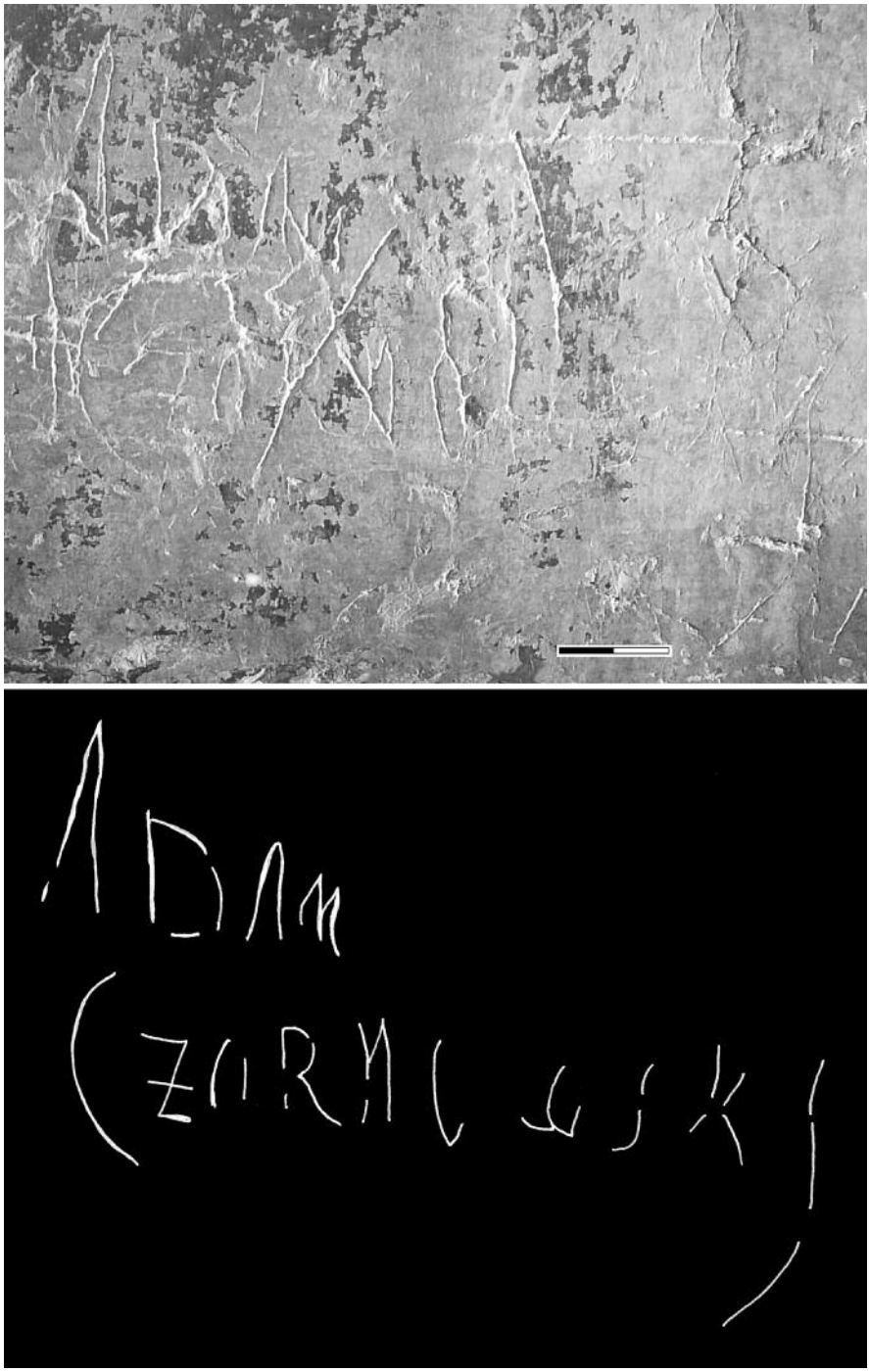

Таблиця XLVI
Фотографія та прорисовка графіті № 6453

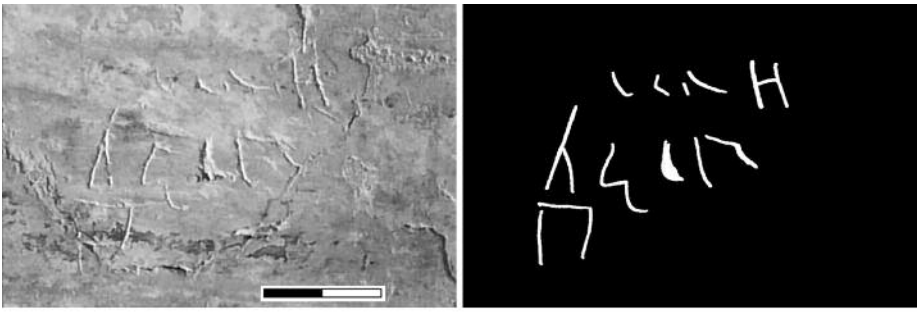

1

2

Таблиця XLVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6454; **2** – № 6455

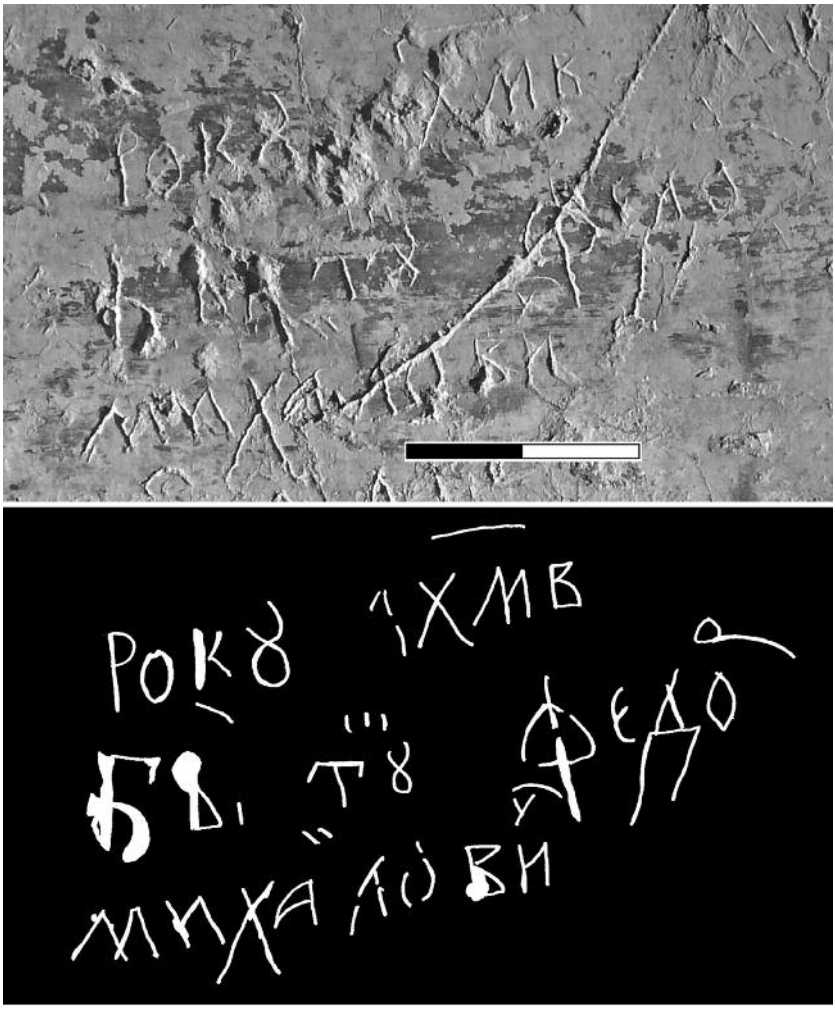

1

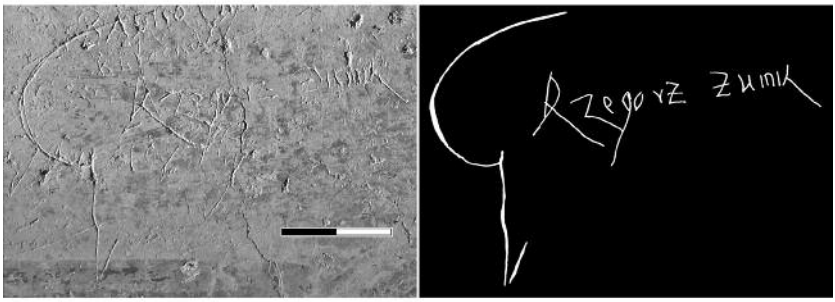

2

Таблиця XLVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 244; **2** – № 244б

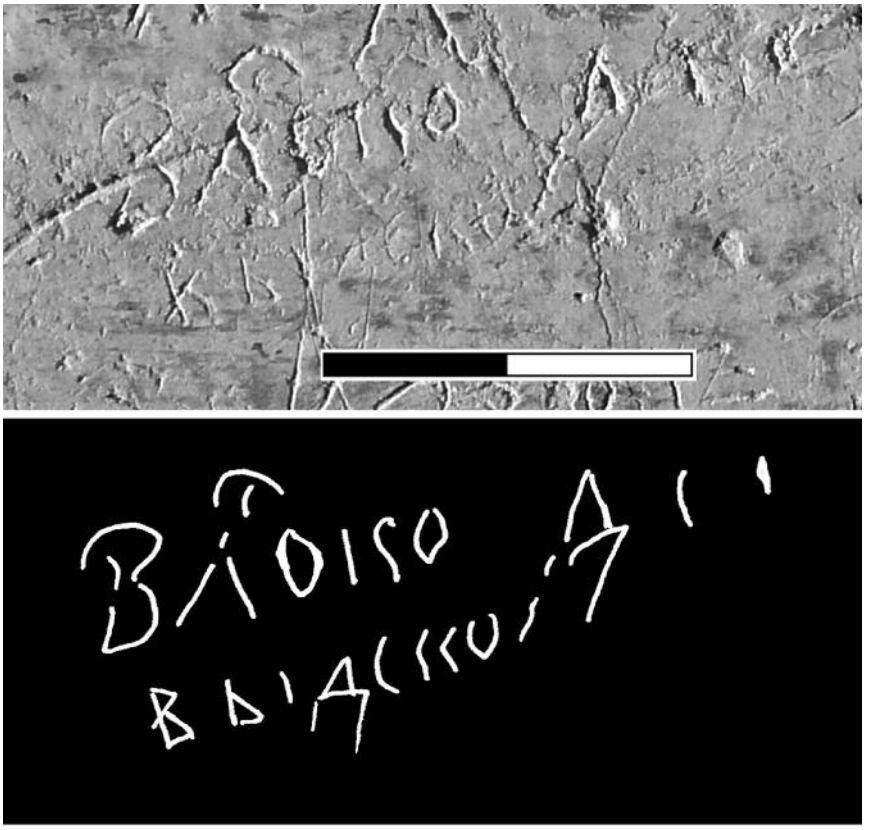

1

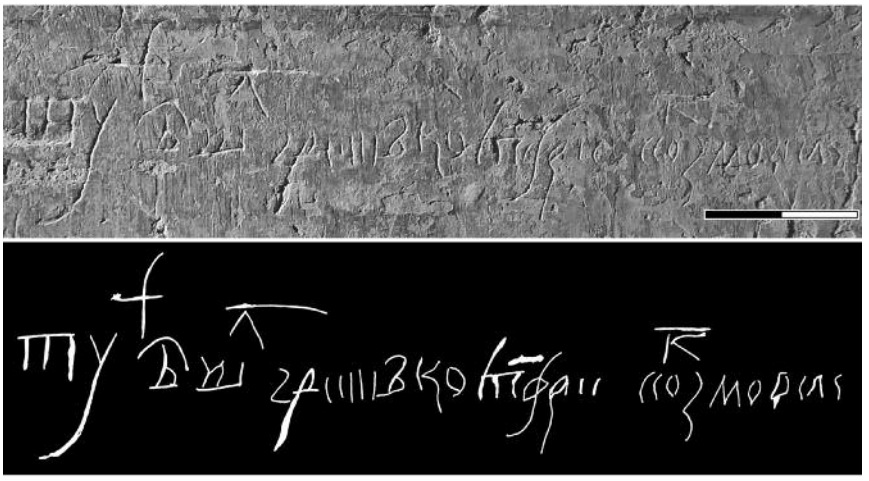

2

Таблиця XLIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 244а; **2** – № 250

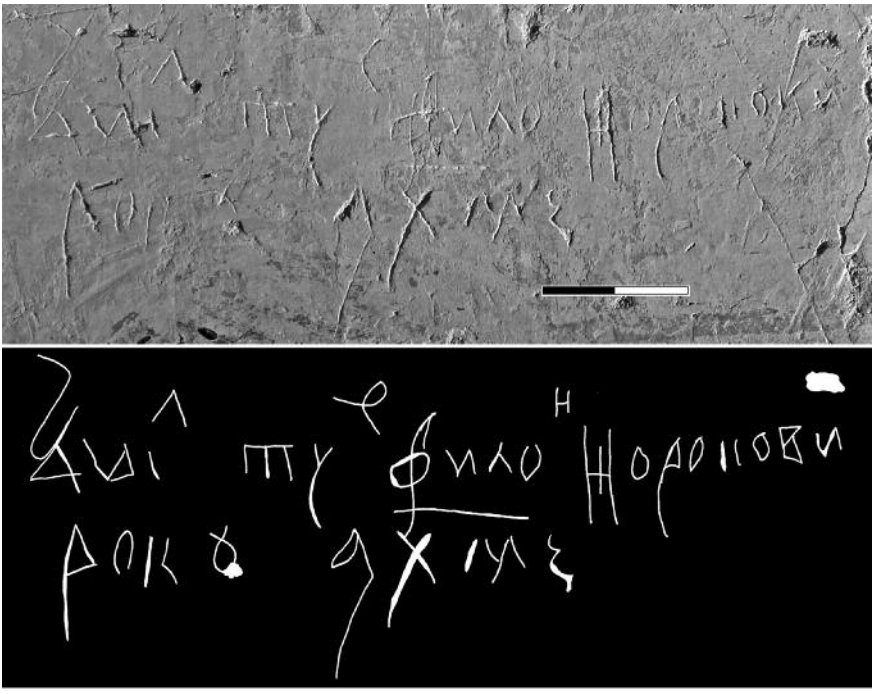

1

2

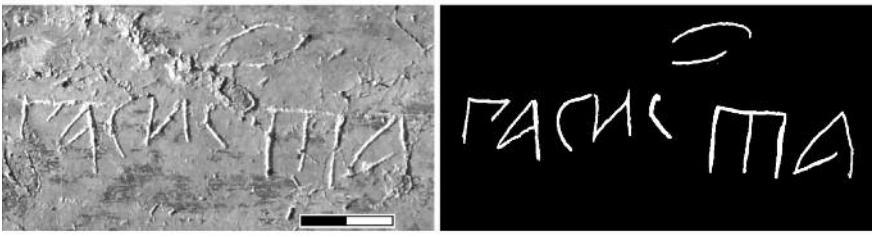

3

Таблиця L

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 245; **2** – № 6456; **3** – № 6457

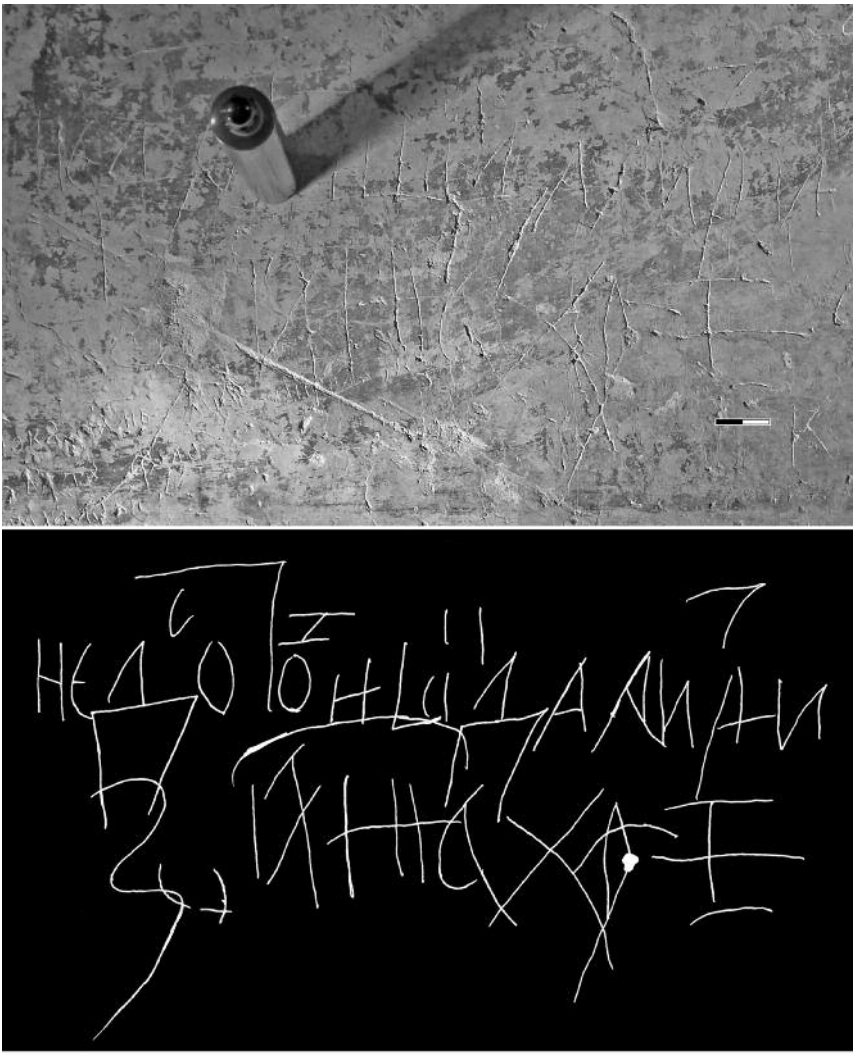

1

2

Таблиця LI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6458; **2** – № 6459

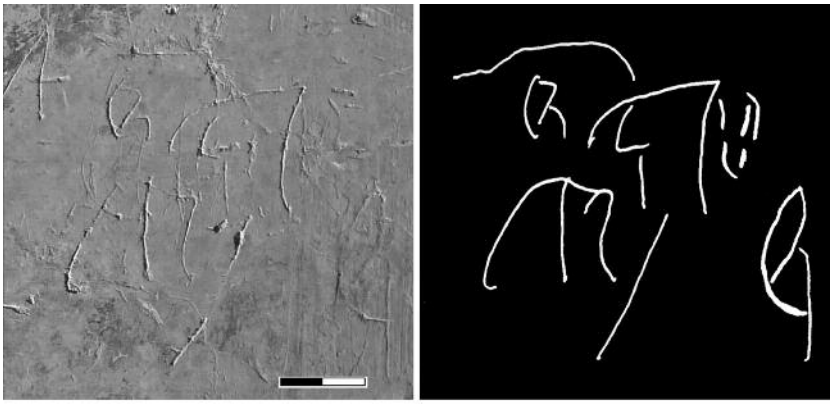

1

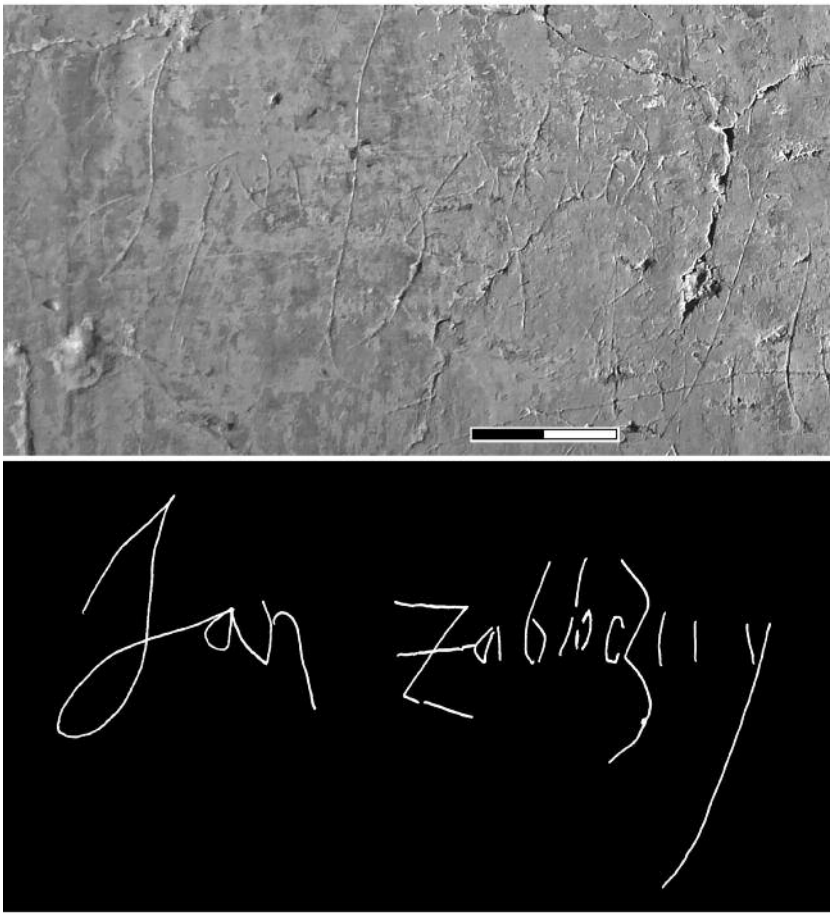

2

Таблиця LII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6460; **2** – № 6461

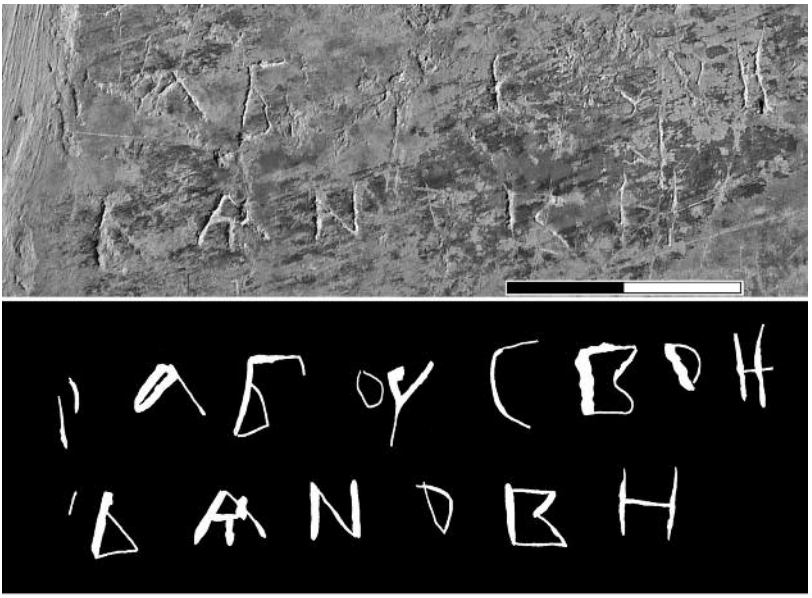

1

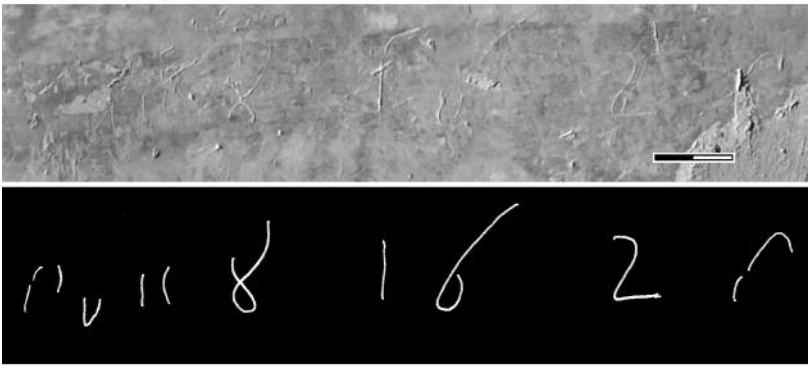

2

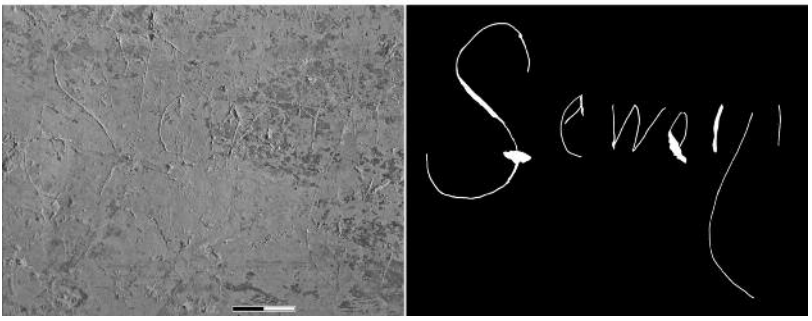

3

Таблиця LIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6462; **2** – № 6463; **3** – № 6464

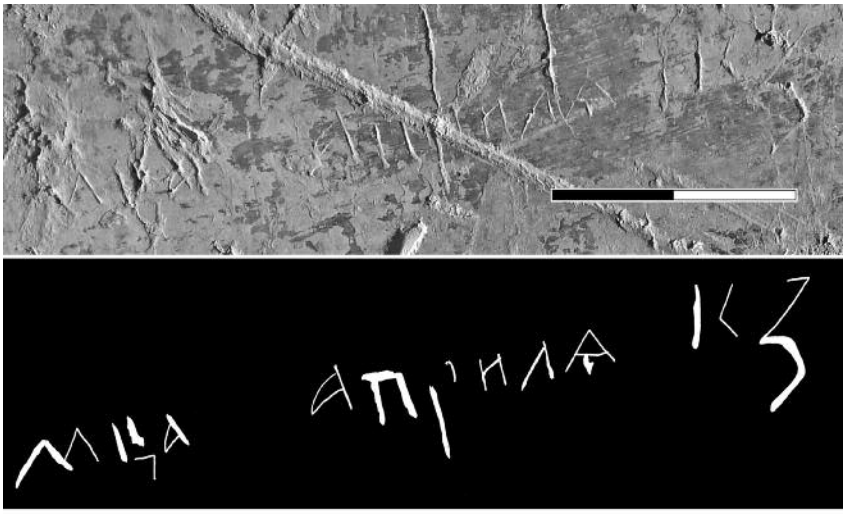

1

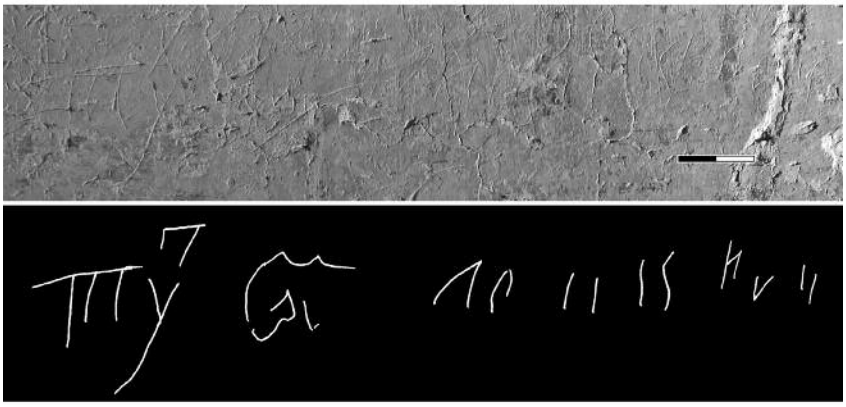

2

3

Таблиця LIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6465; **2** – № 6466; **3** – № 6467

1

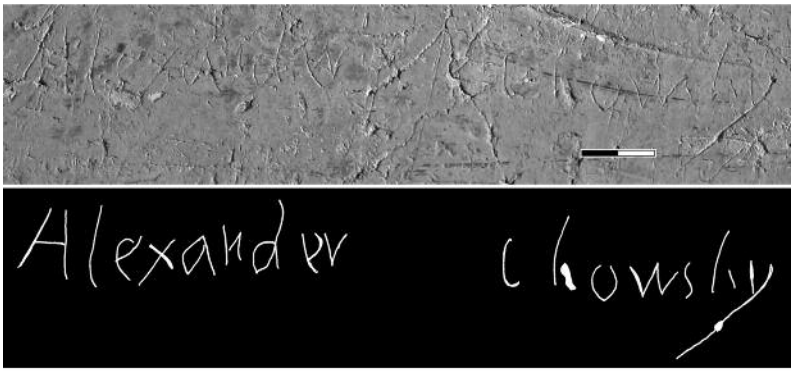

2

3

Таблиця LV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6468; **2** – № 6469; **3** – № 6470

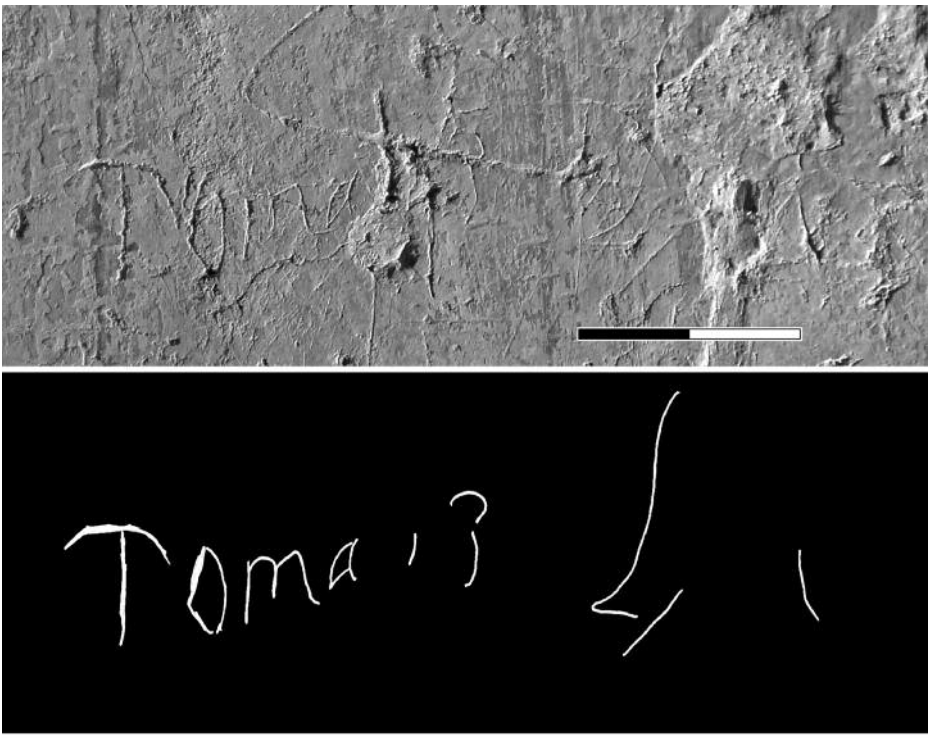

1

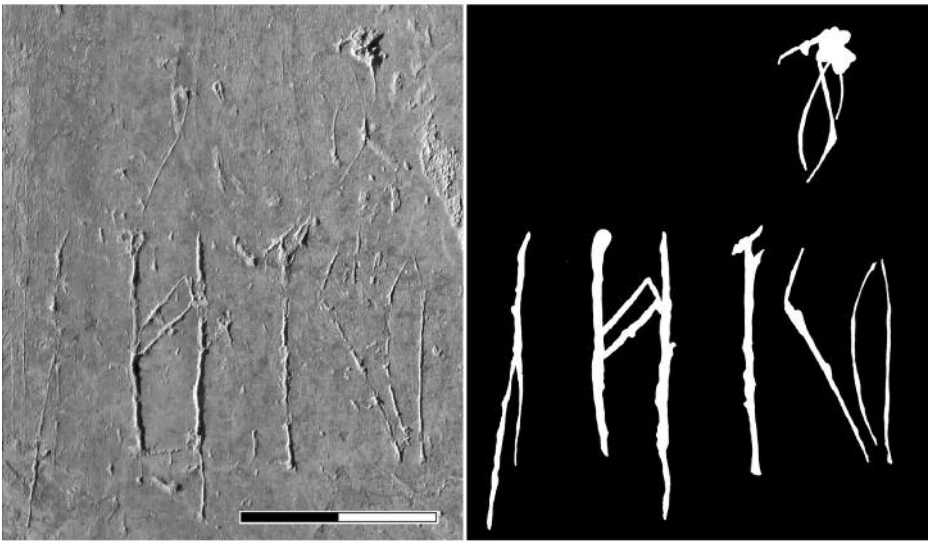

2

Таблиця LVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6471; **2** – № 6472

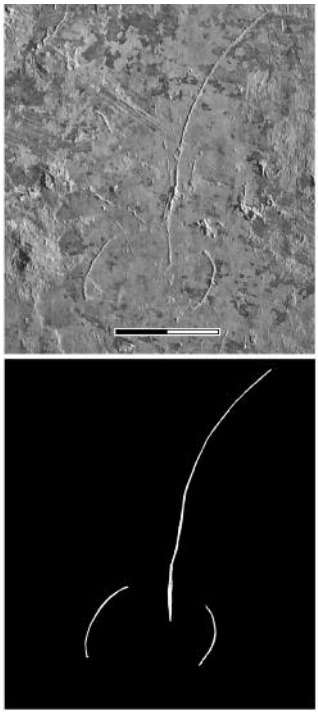

1

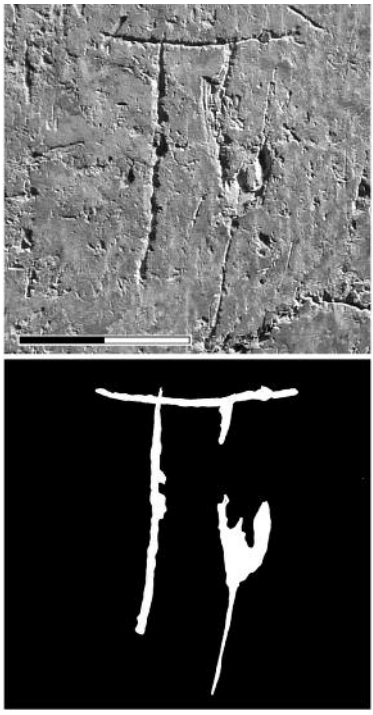

2

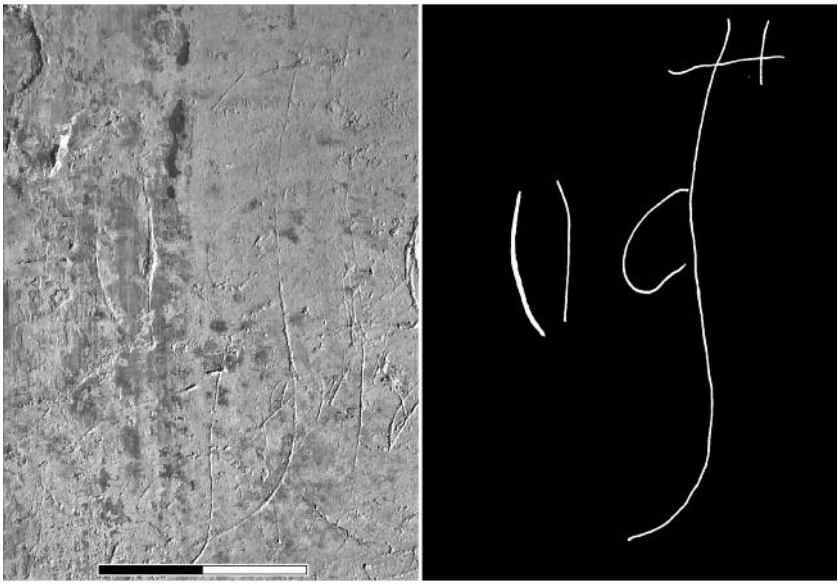

3

Таблиця LVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6473; **2** – № 6474; **3** – № 6475

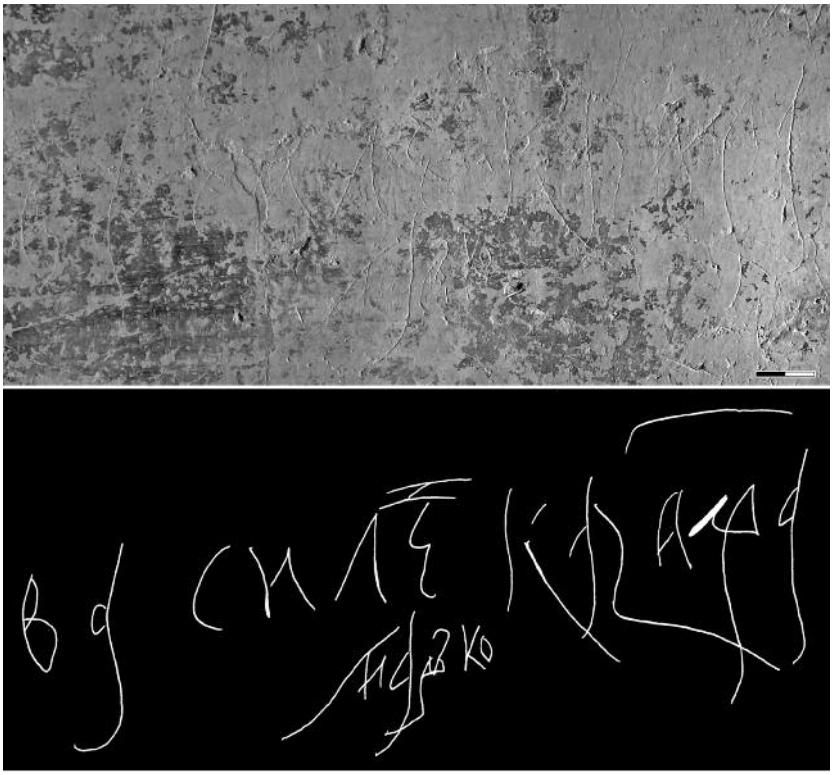

1

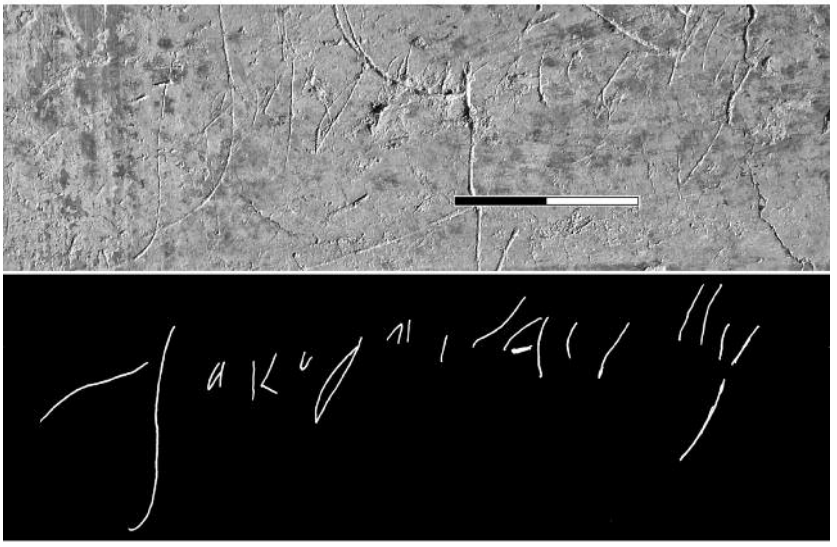

2

Таблиця LVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6476; **2** – № 6477

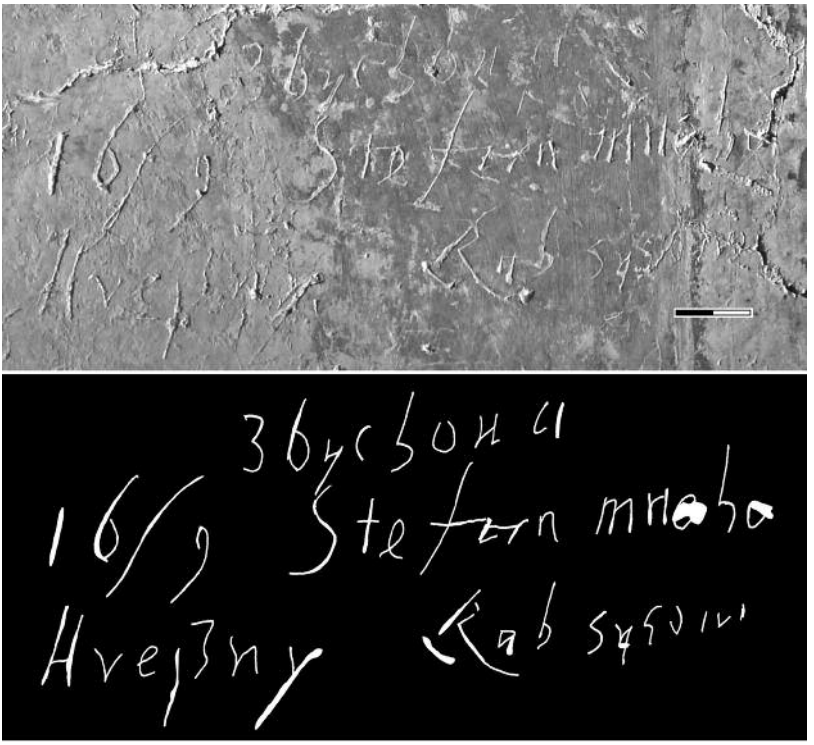

1

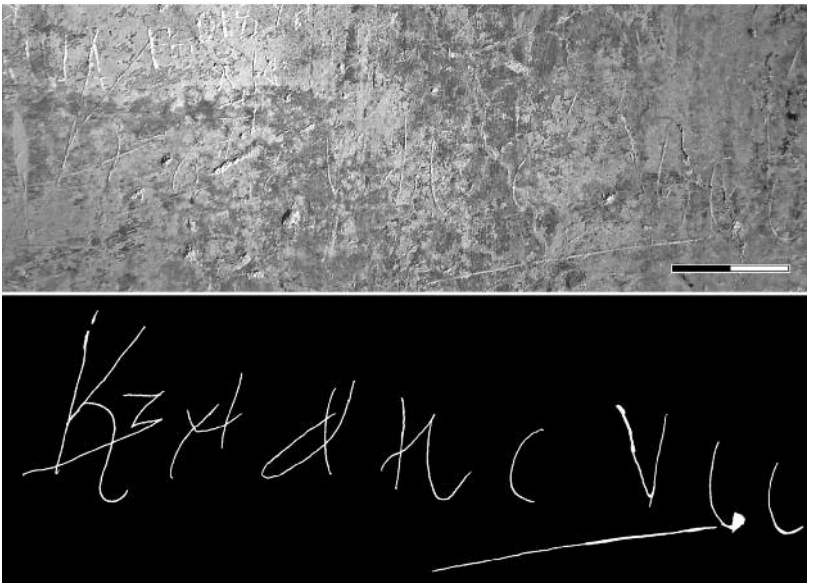

2

Таблиця LIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6478; **2** – № 6479

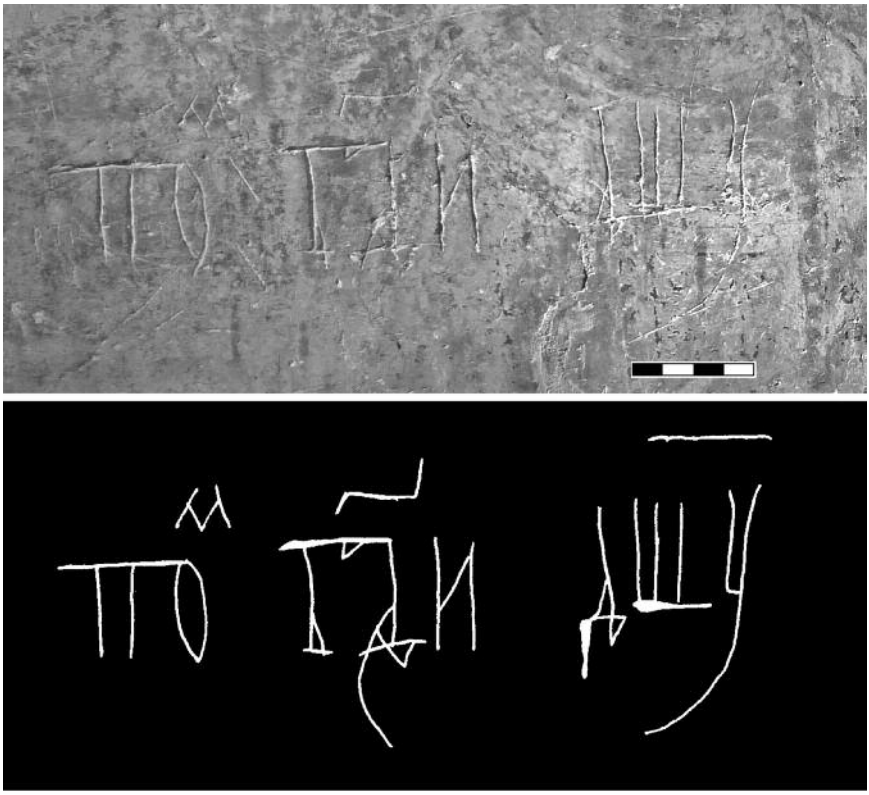

1

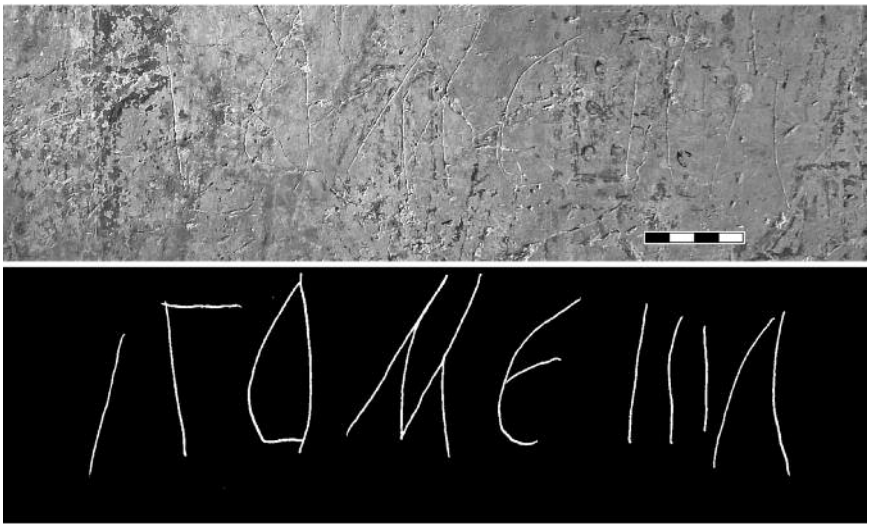

2

Таблиця LX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6480; **2** – № 6481

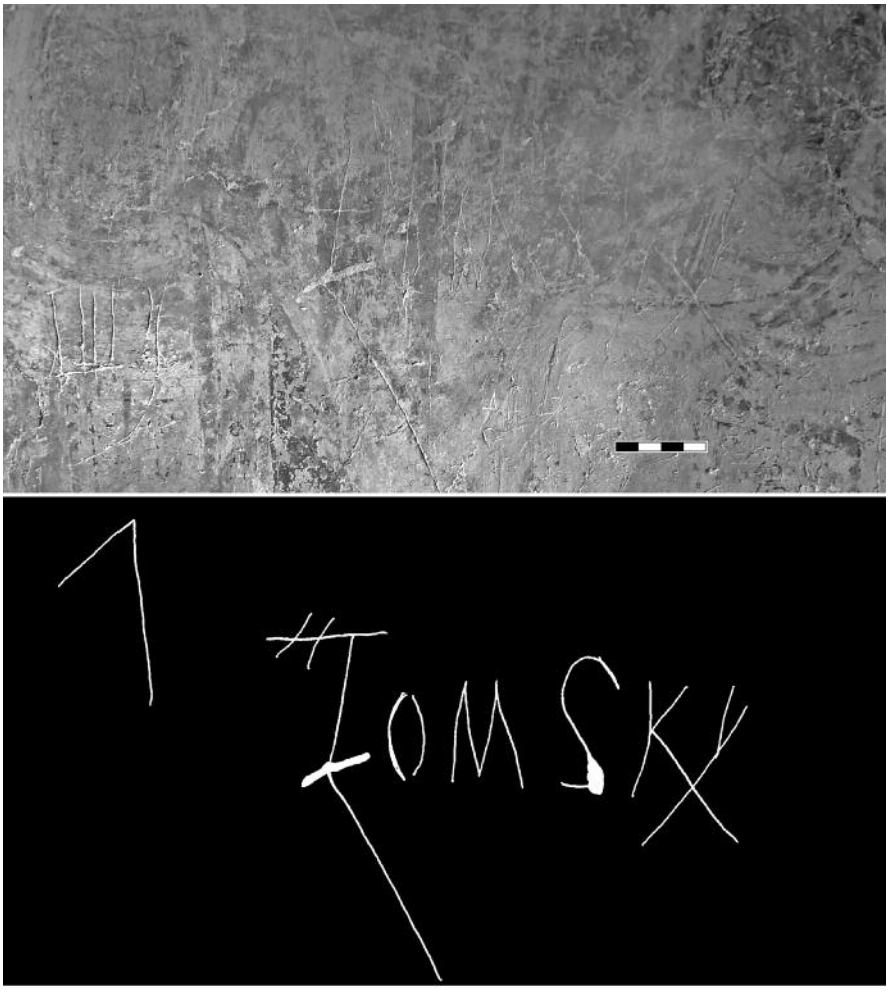

1

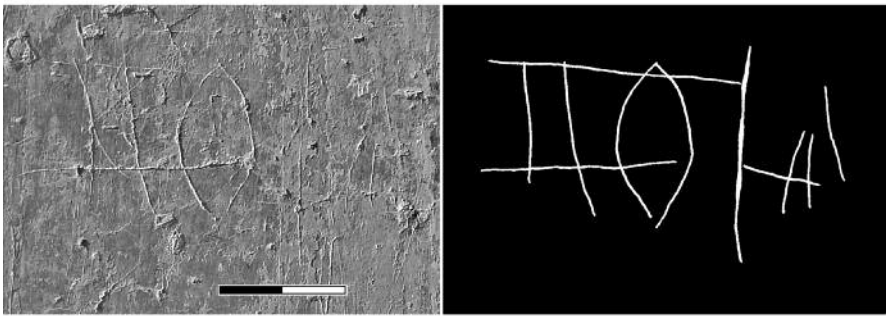

2

Таблиця LXI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6482; **2** – № 6483

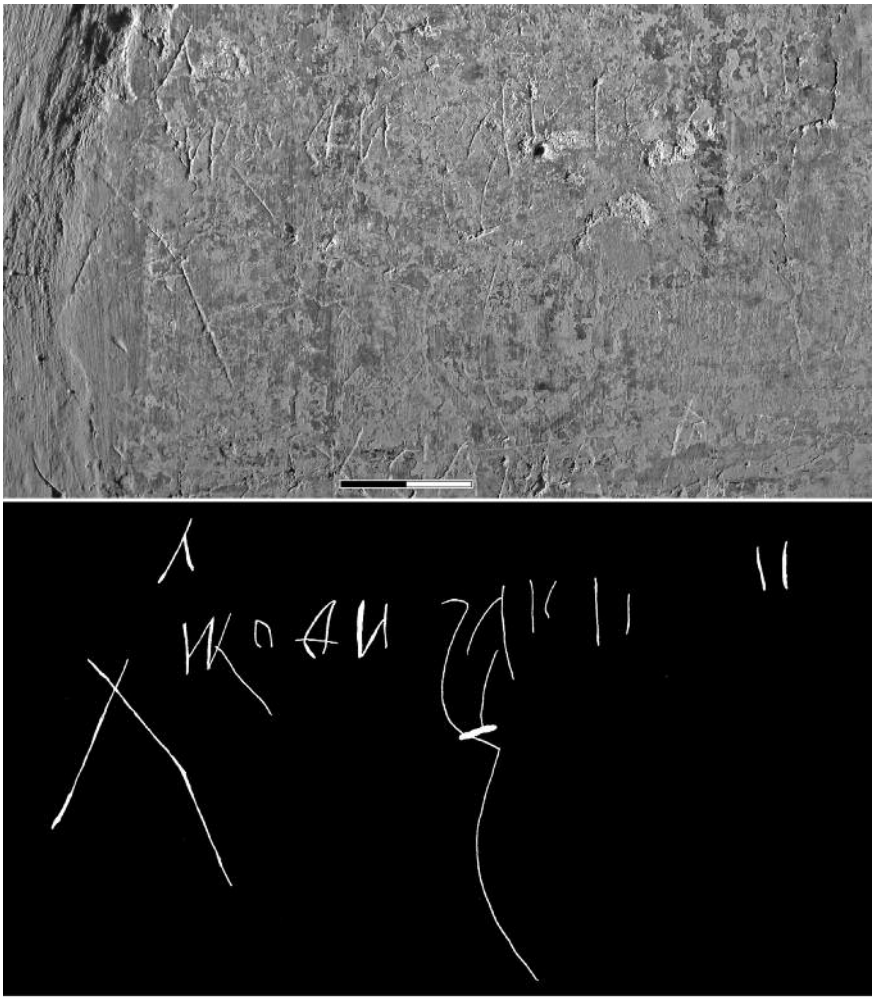

1

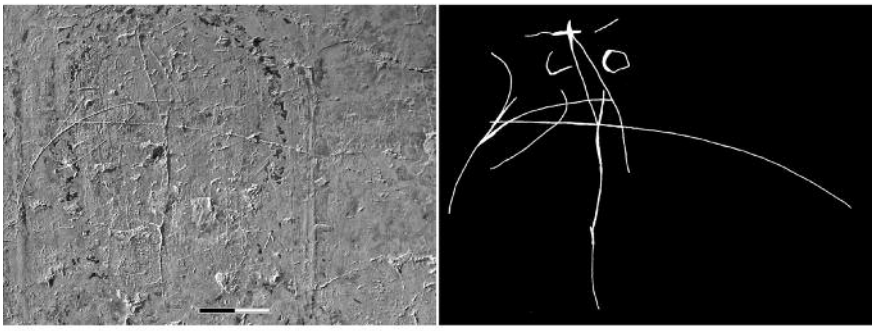

2

Таблиця LXII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6484; **2** – № 6485

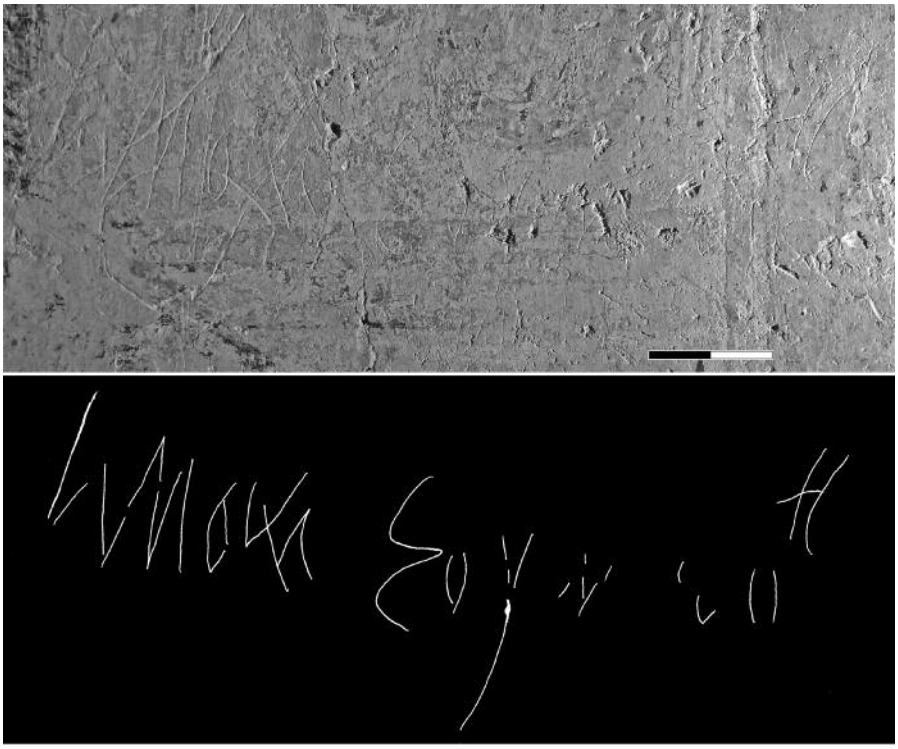

1

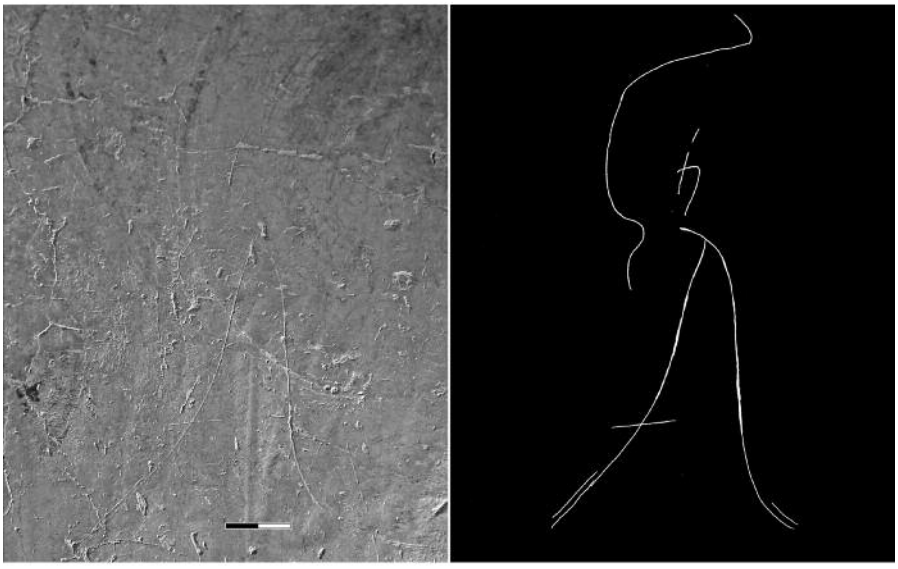

2

Таблиця LXIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6486; **2** – № 6487

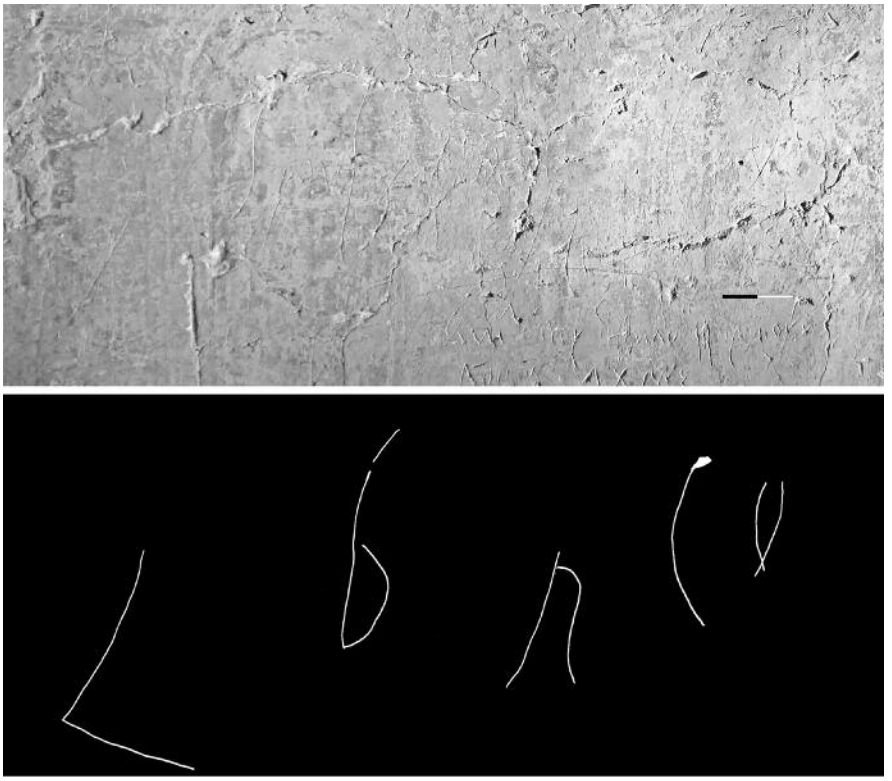

1

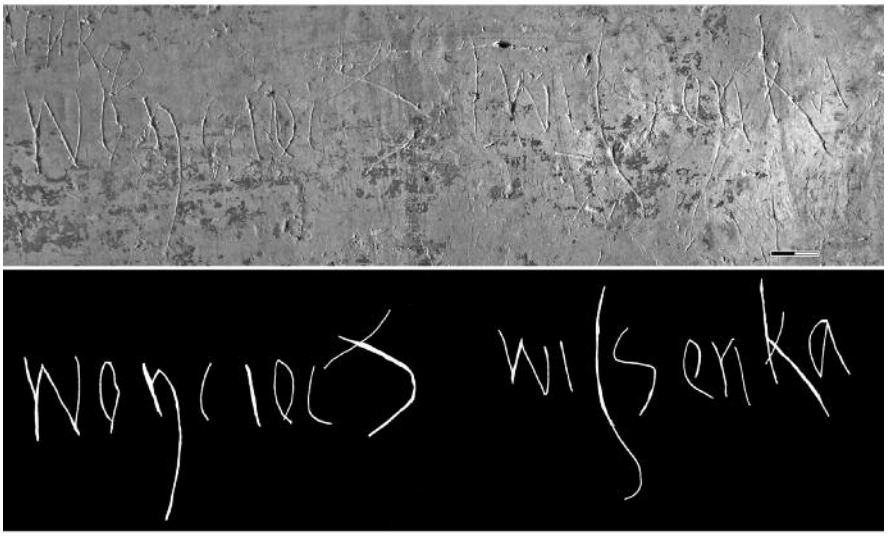

2

Таблиця LXIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6488; **2** – № 6489

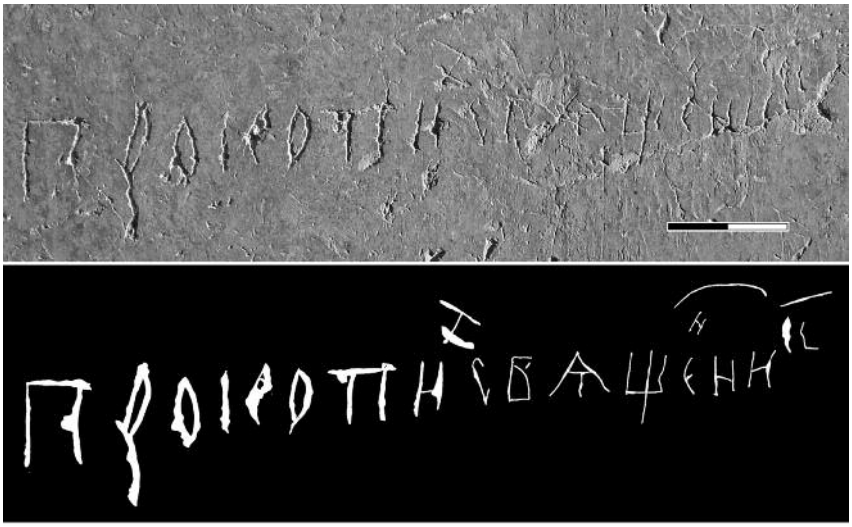

1

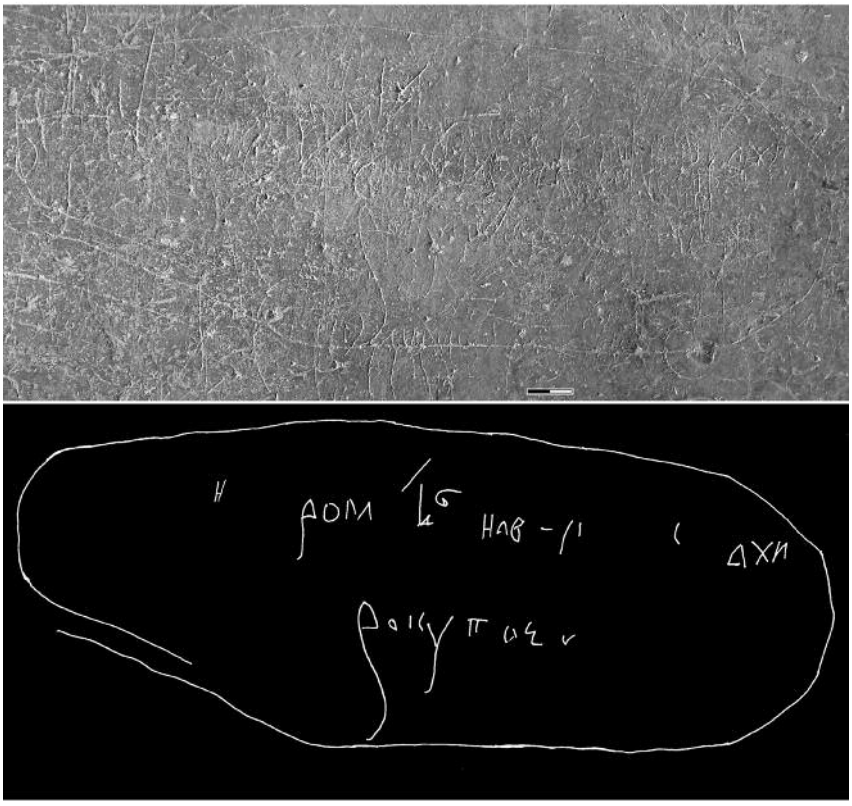

2

Таблиця LXV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 248; **2** – № 6490

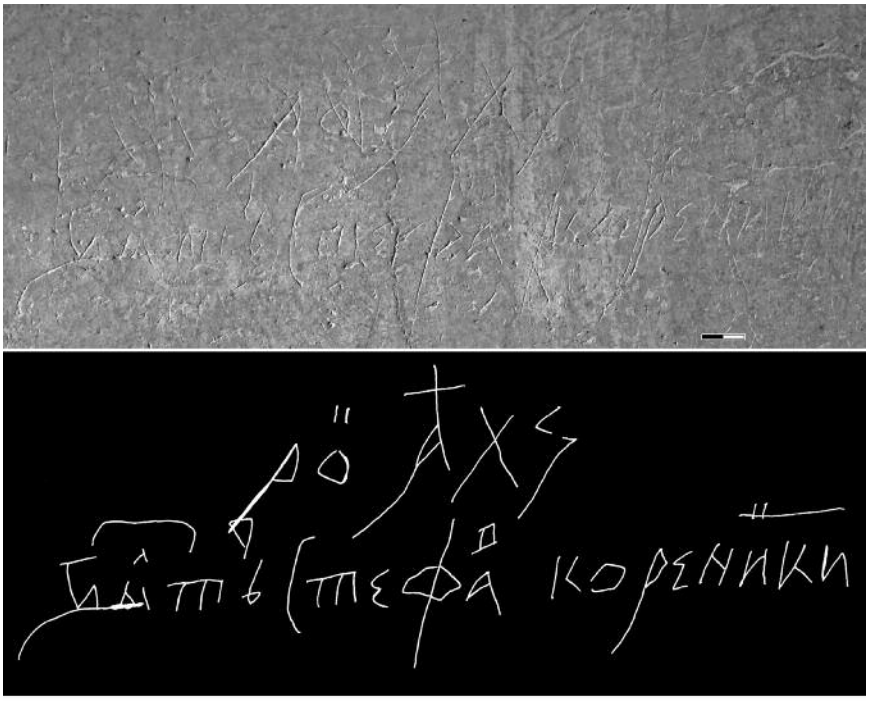

1

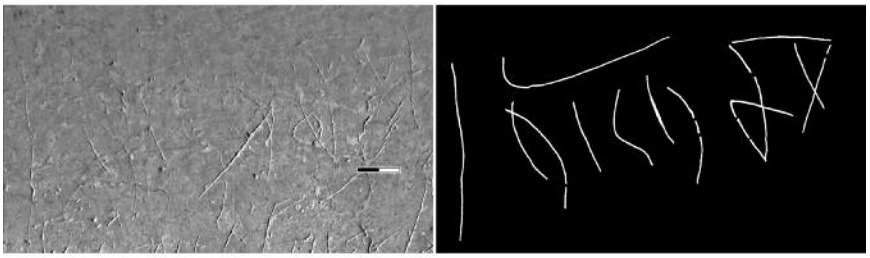

2

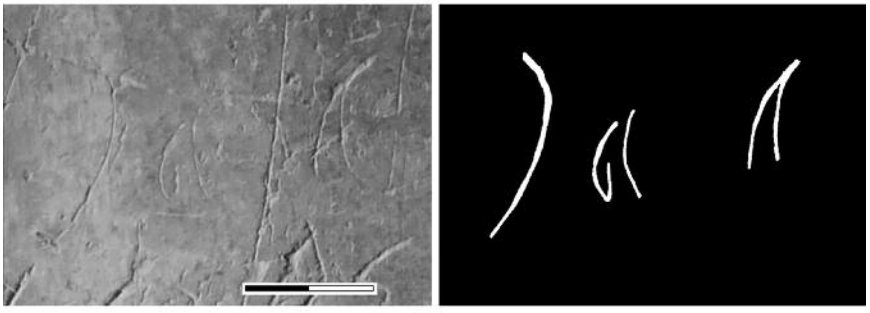

3

Таблиця LXVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6491; **2** – № 6492; **3** – № 6493

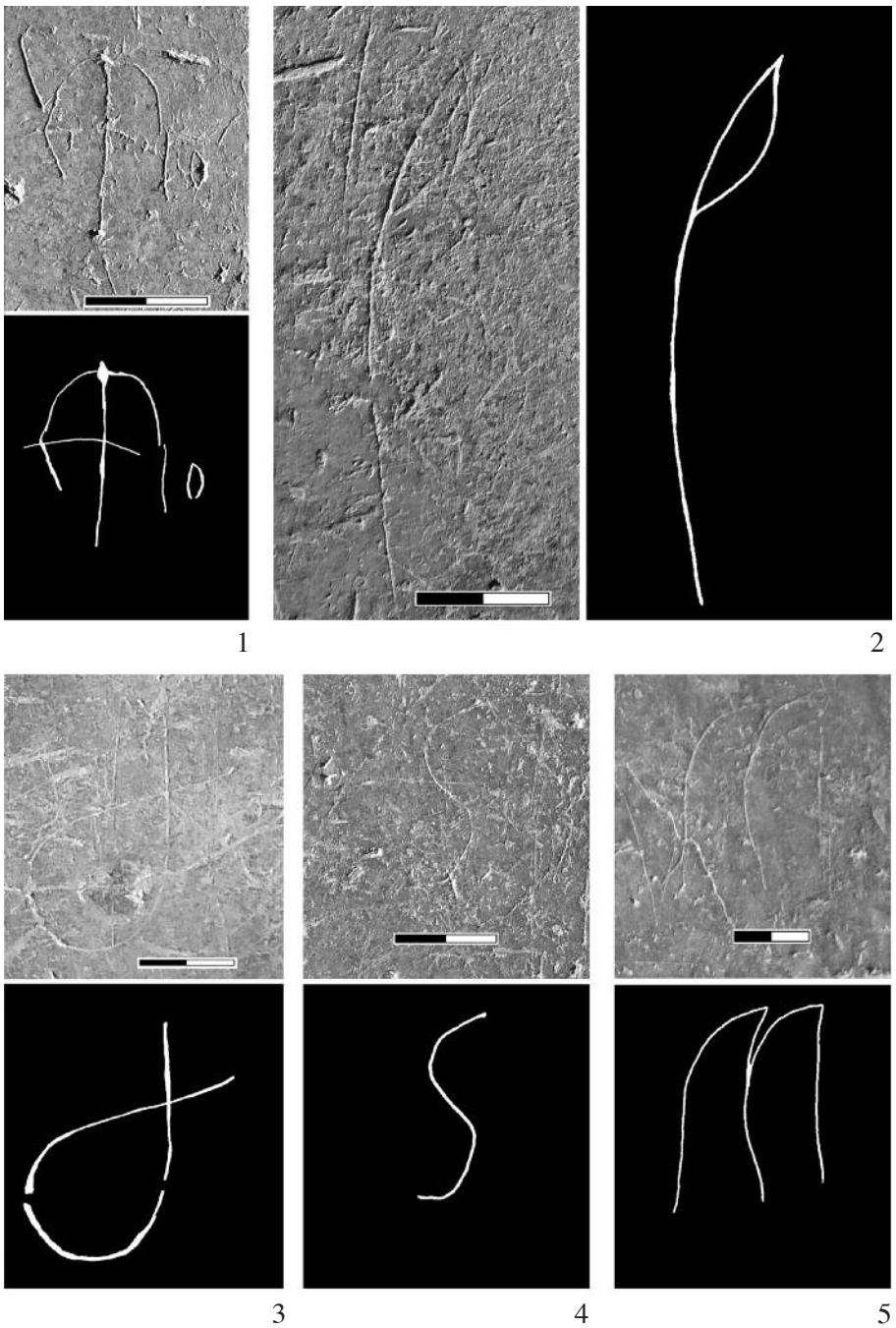

Таблиця LXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6494; **2** – № 6495; **3** – № 6496; **4** – № 6497; **5** – № 6498

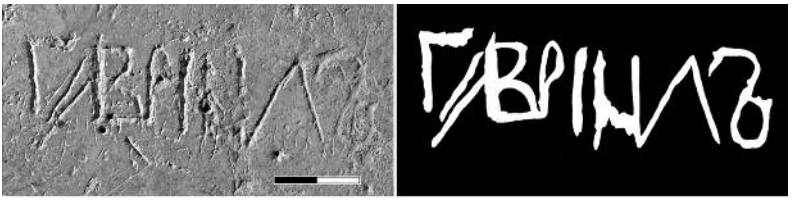

1

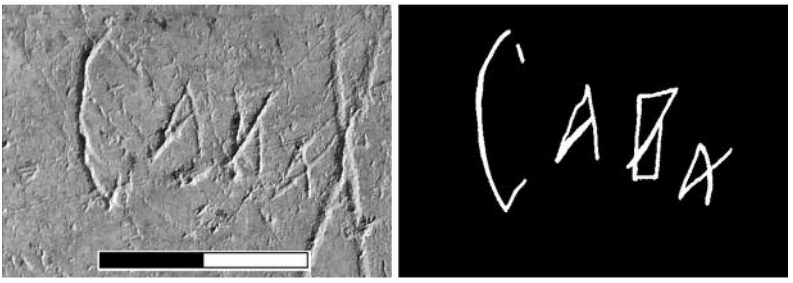

2

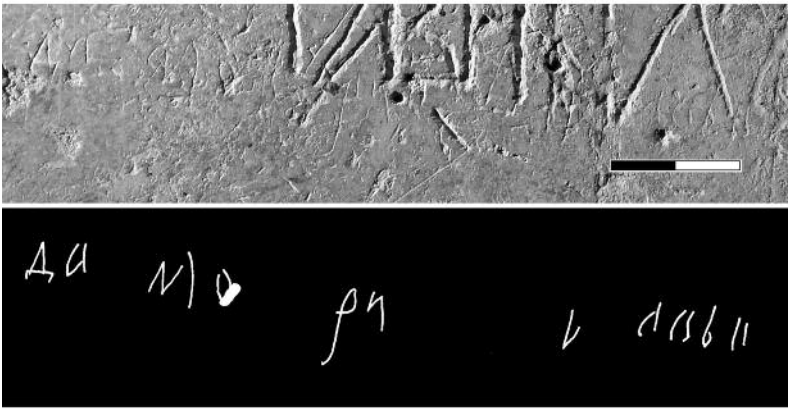

3

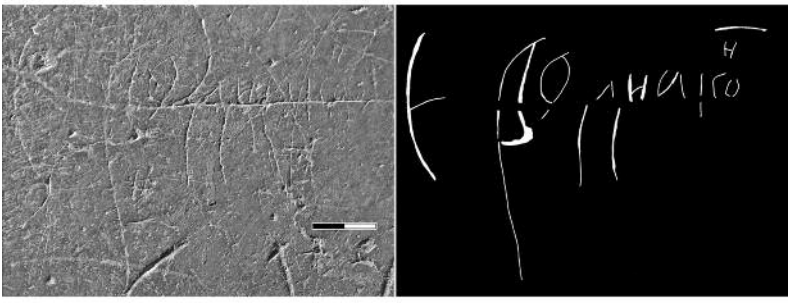

4

Таблиця LXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6499; **2** – № 6500; **3** – № 6501; **4** – № 6502

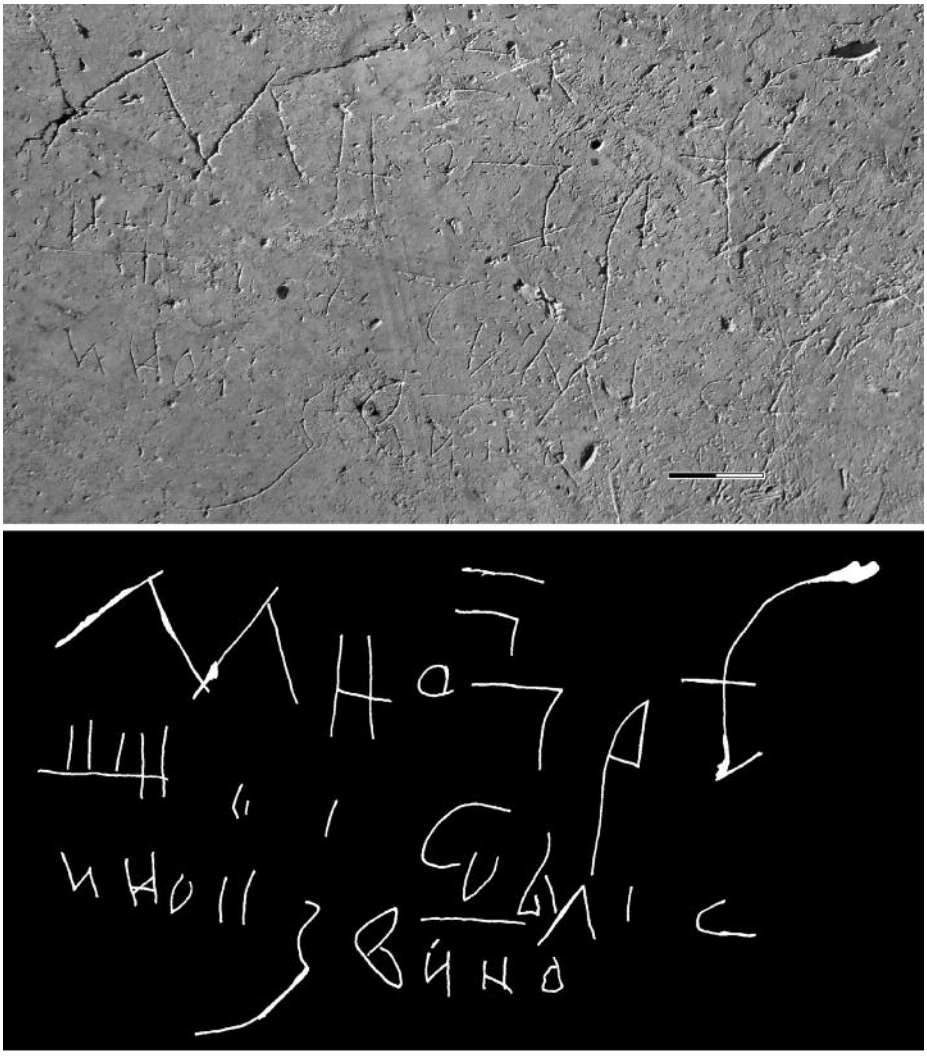

1

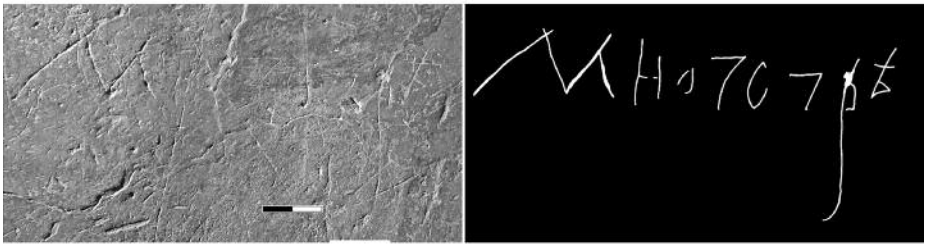

2

Таблиця LXIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6503; **2** – № 6504

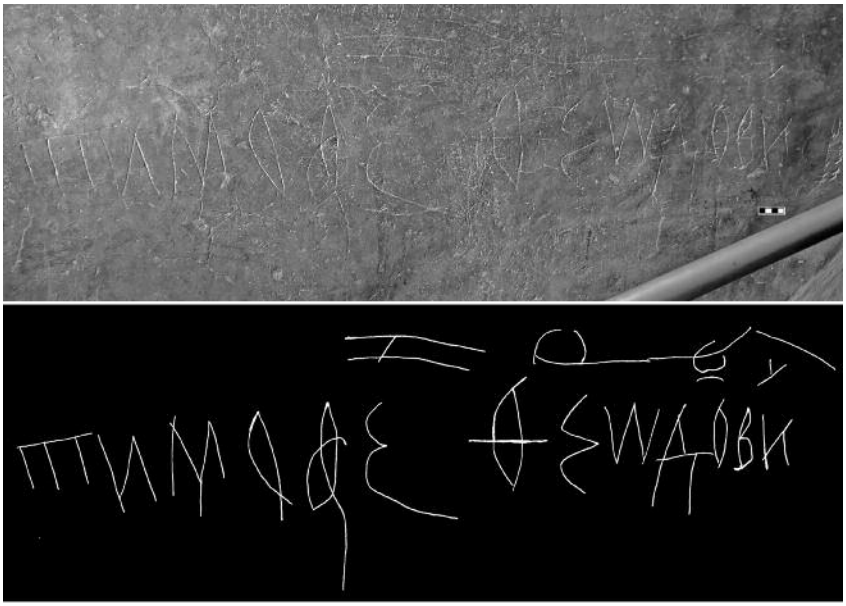

1

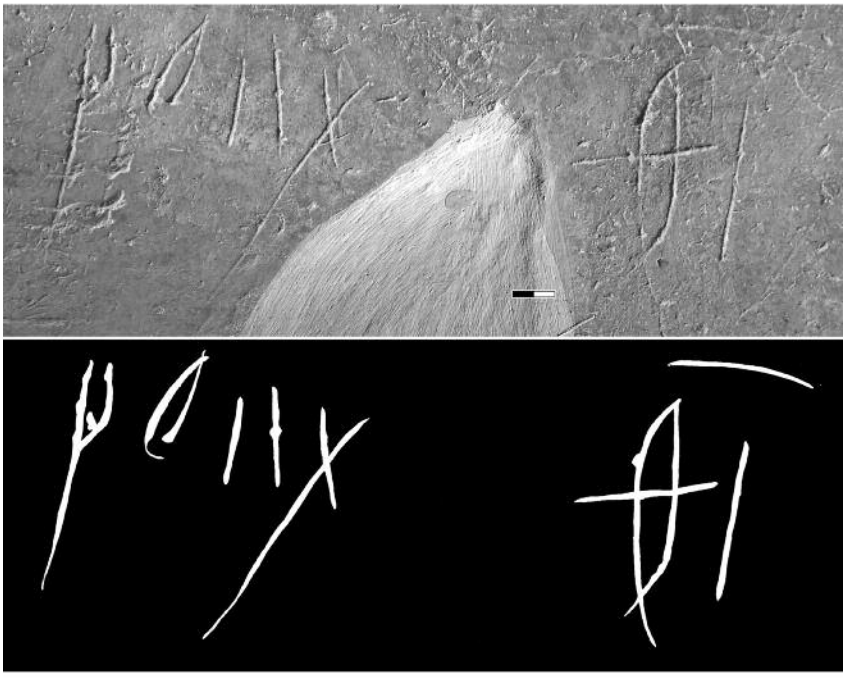

2

Таблиця LXX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6505 (ліва частина);
2 – № 6505 (права частина)

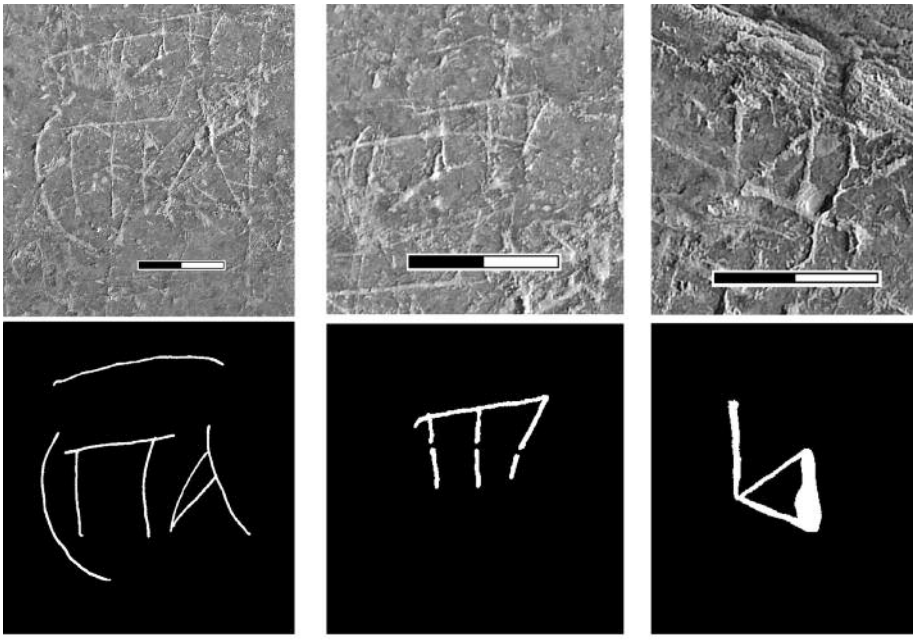

1 2 3

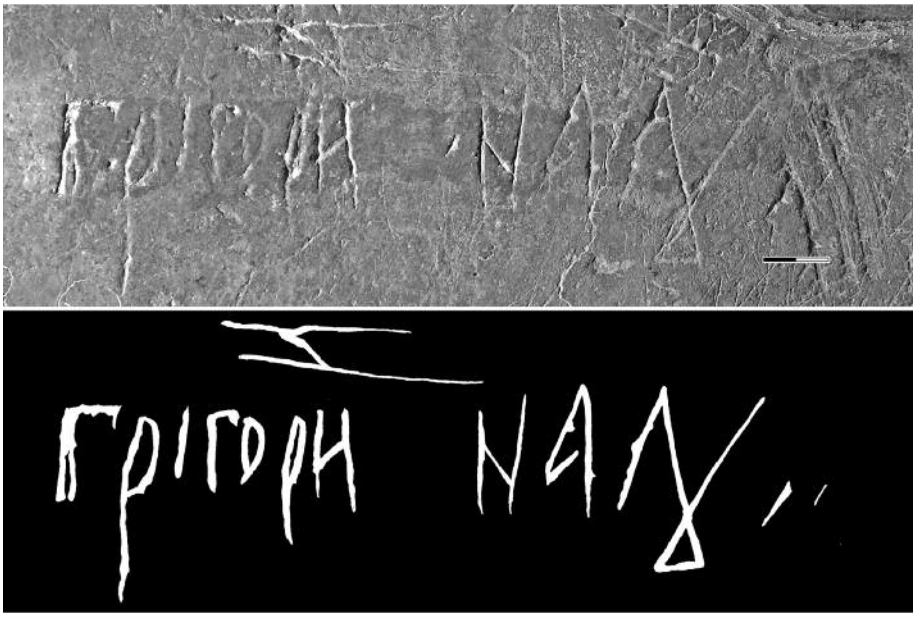

4

Таблиця LXXI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6506; **2** – № 6507; **3** – № 6508; **4** – № 6509

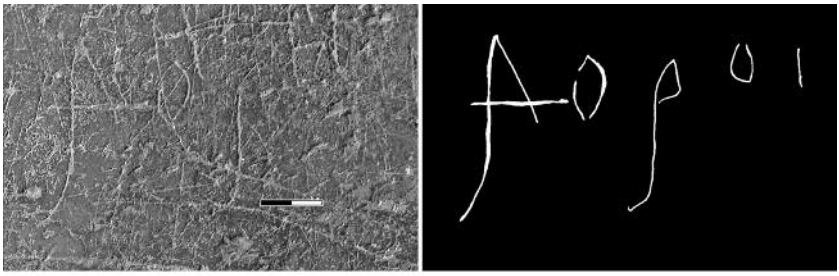

1

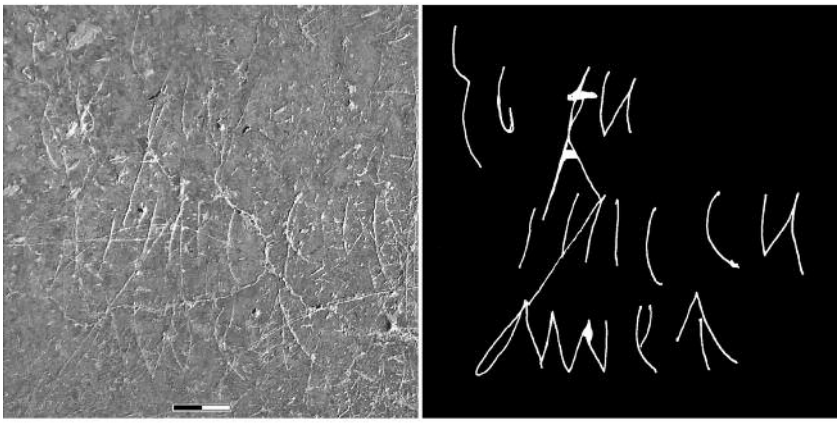

2

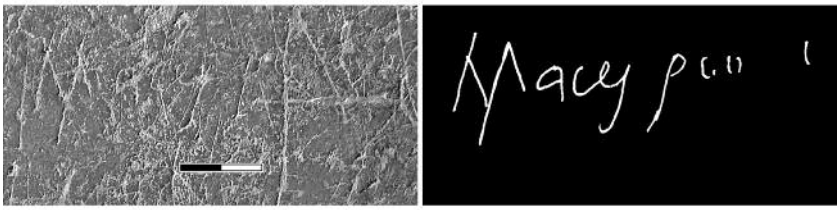

3

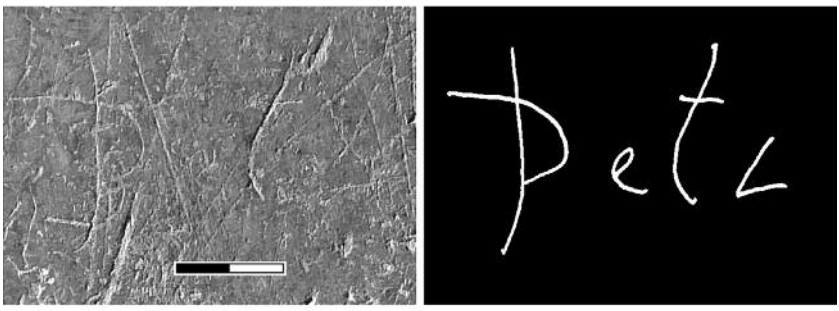

4

Таблиця LXXII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6510; **2** – № 6511; **3** – № 6512; **4** – № 6513

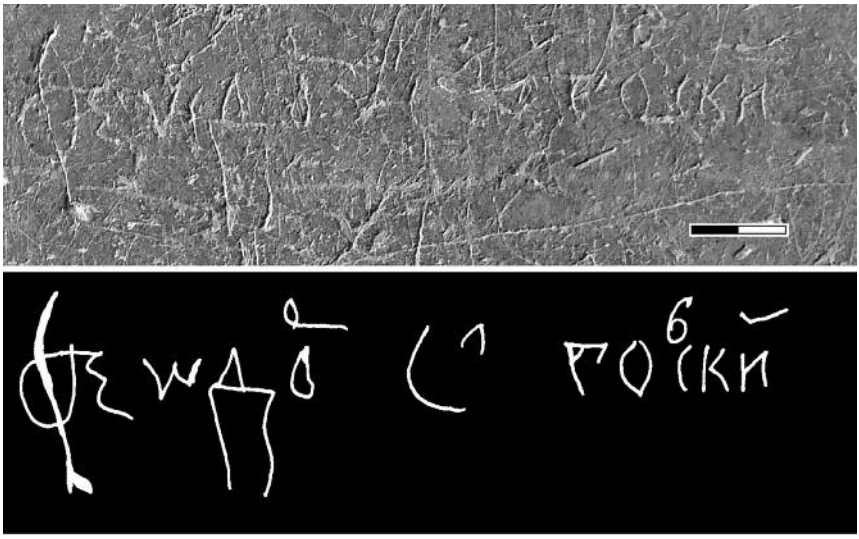

1

2

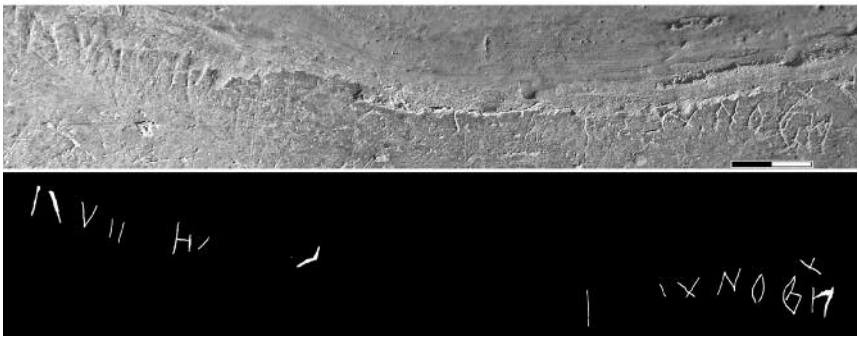

3

Таблиця LXXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6514; **2** – № 6515; **3** – № 6516

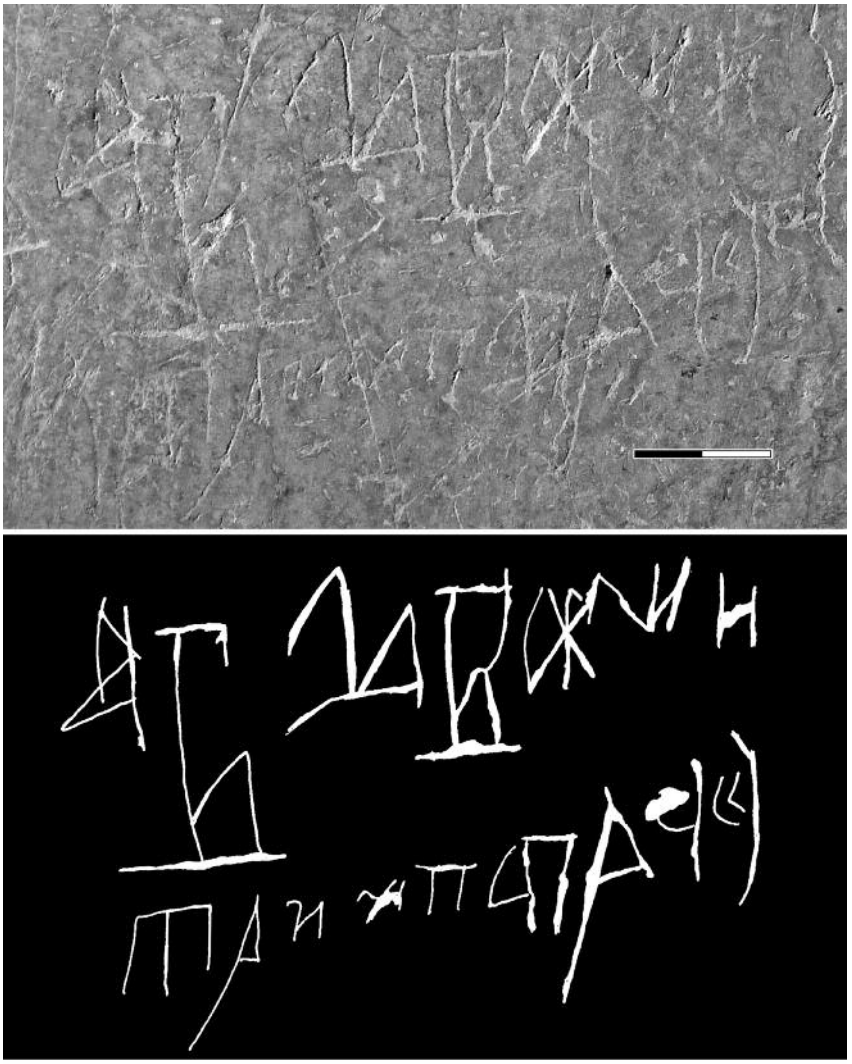

1

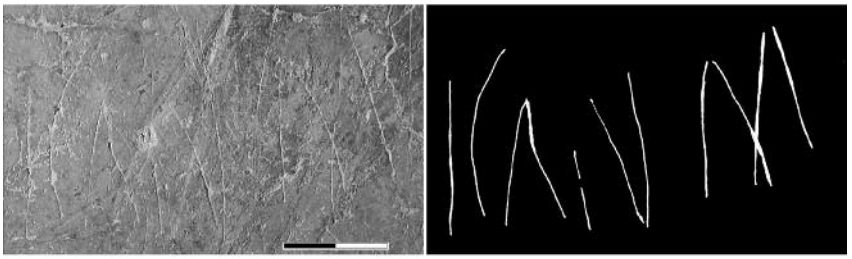

2

Таблиця LXXIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6517; **2** – № 6518

1

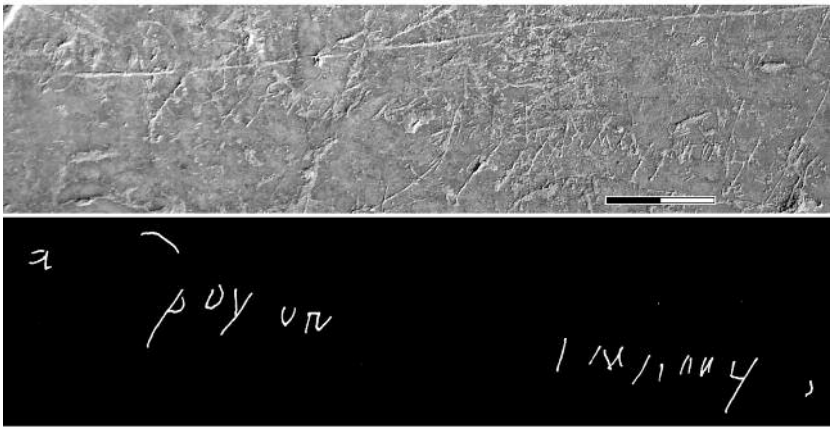

2

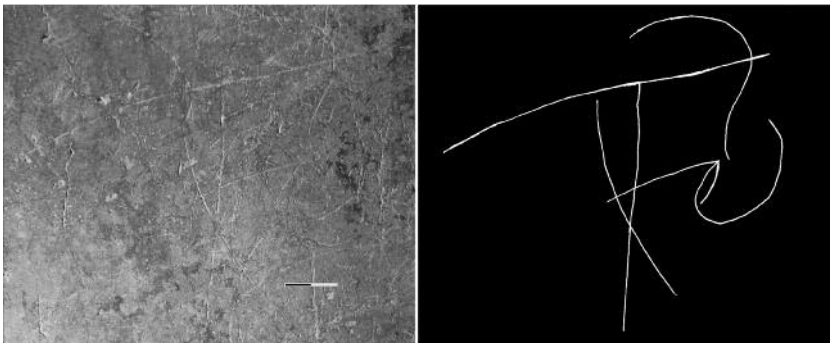

3

Таблиця LXXV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6519; **2** – № 6520; **3** – № 6521

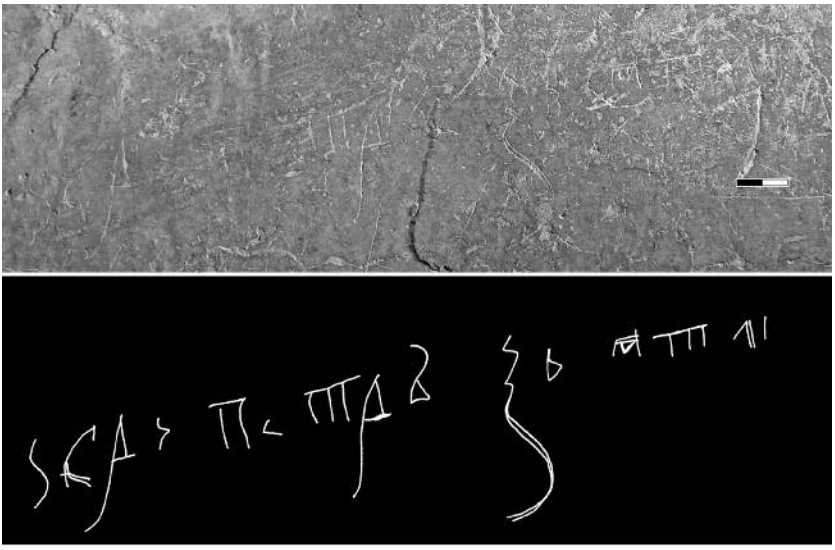

1

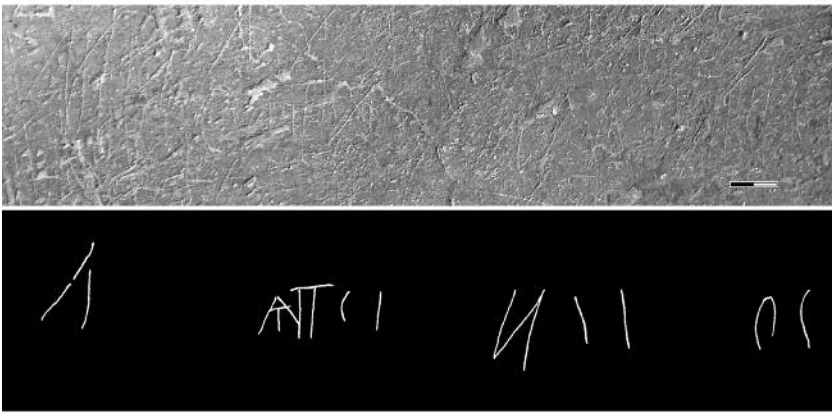

2

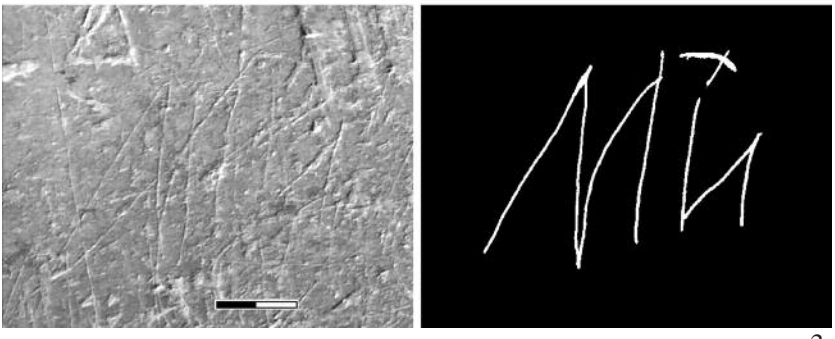

3

Таблиця LXXVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6522; **2** – № 6523; **3** – № 6524

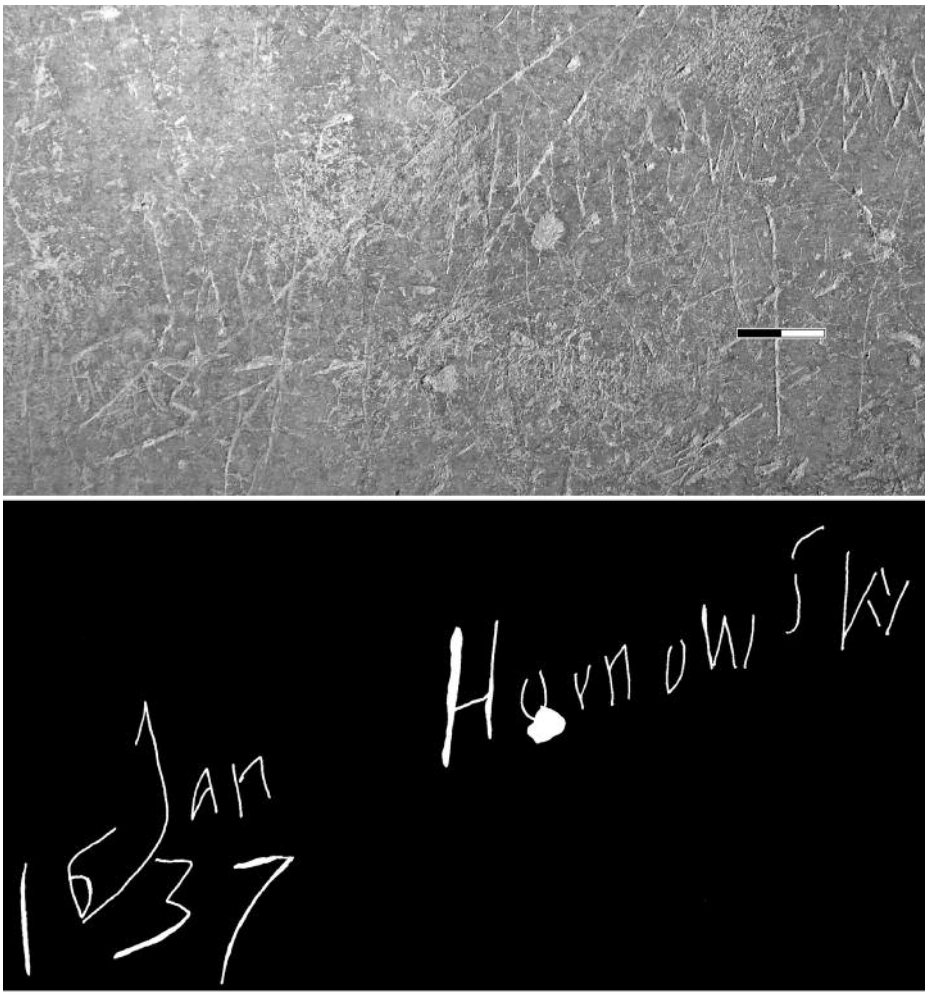

1

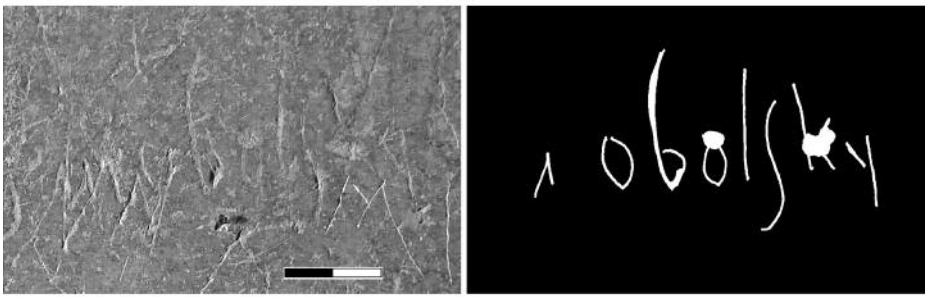

2

Таблиця LXXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6525; **2** – № 6526

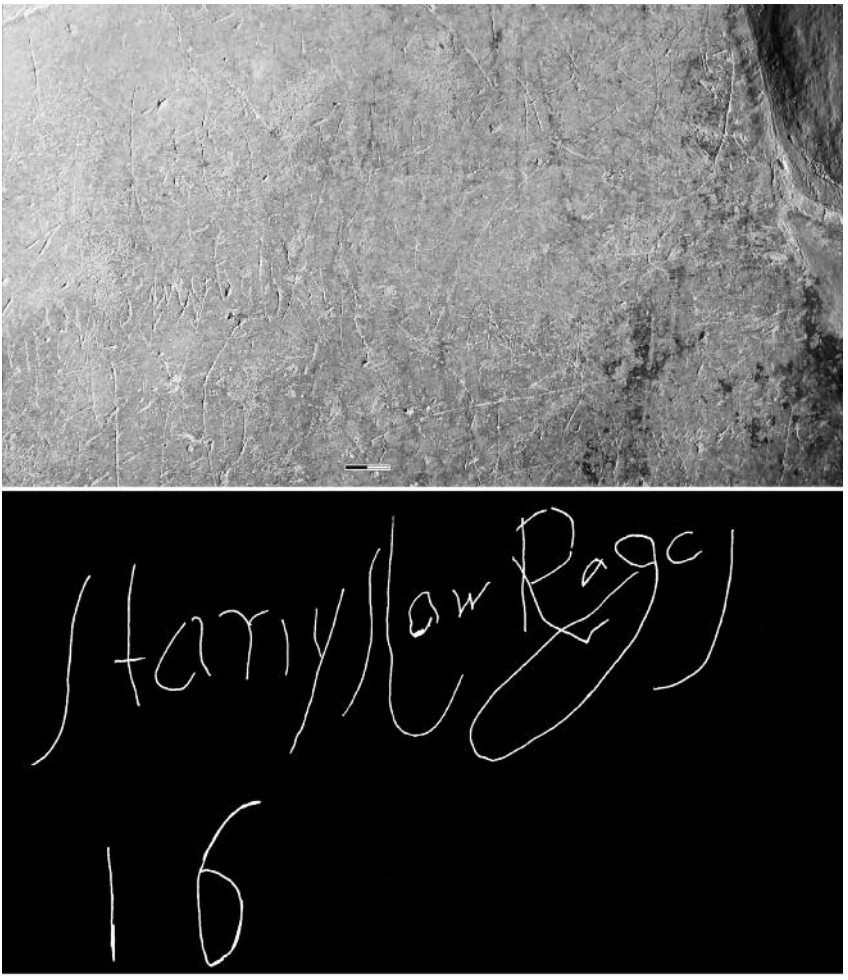

1

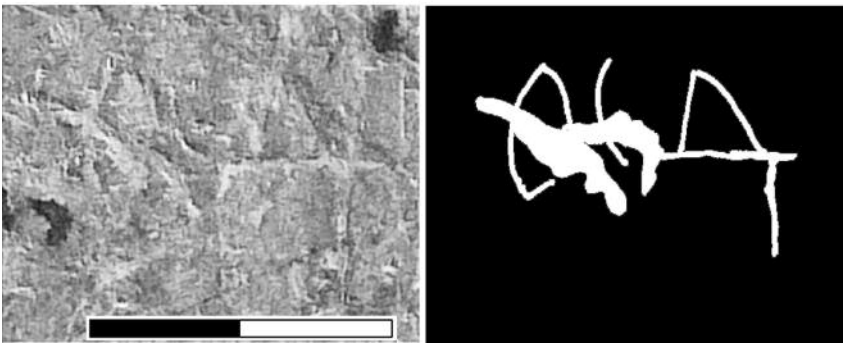

2

Таблиця LXXVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6527; **2** – № 6528

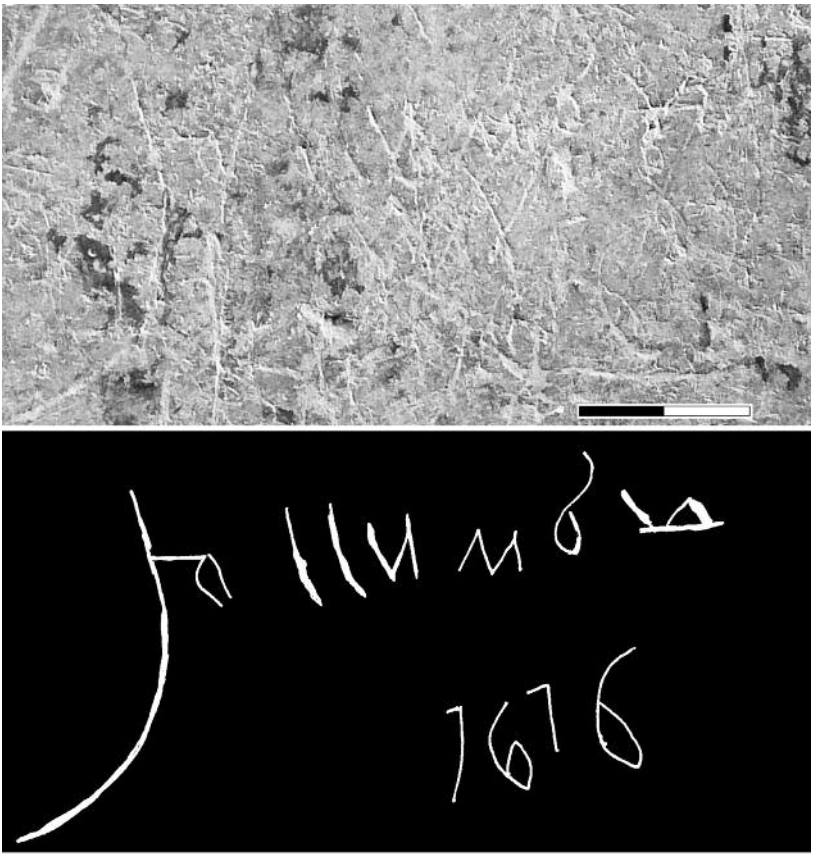

1

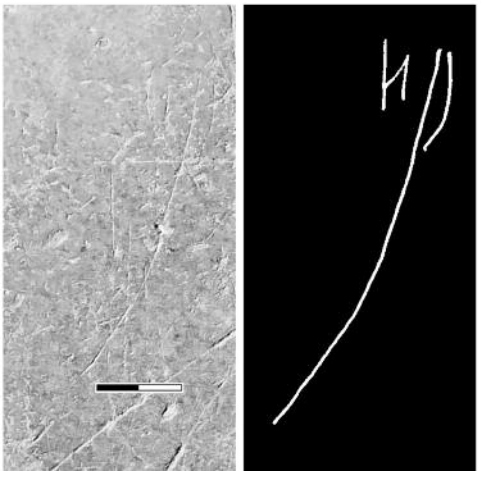

2

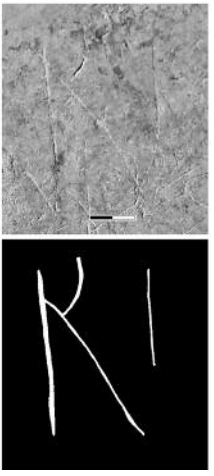

3

Таблиця LXXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6529; **2** – № 6530; **3** – № 6531

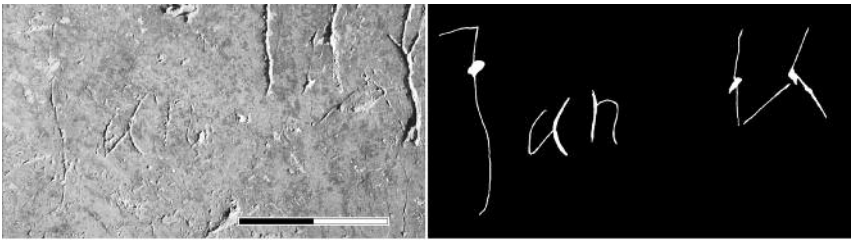

1

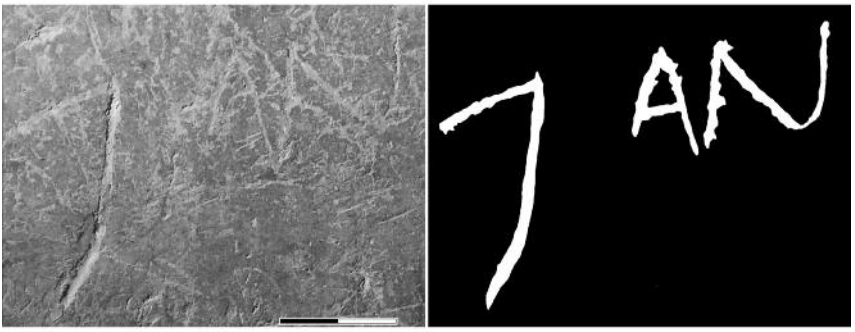

2

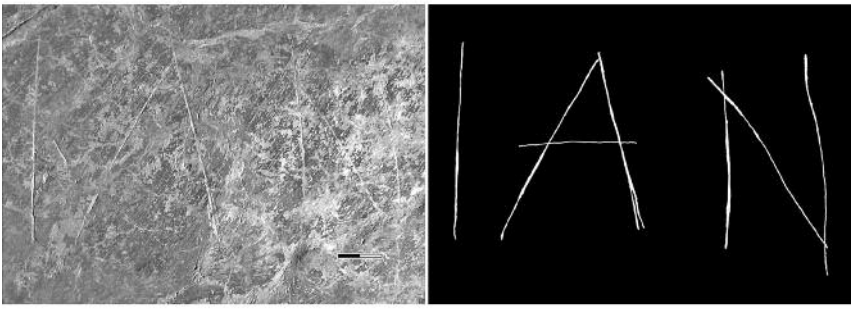

3

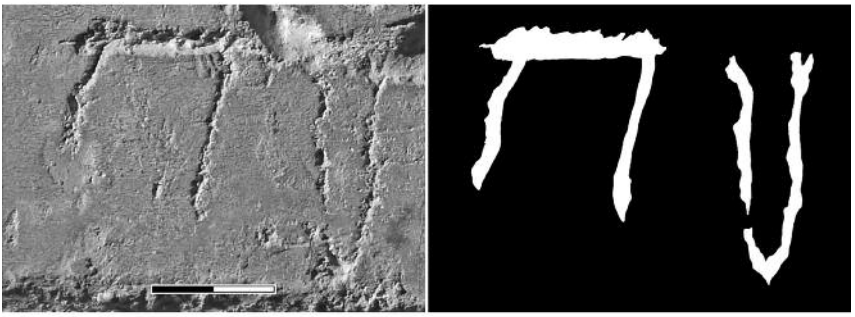

4

Таблиця LXXX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6532; **2** – № 6533; **3** – № 6534; **4** – № 6535

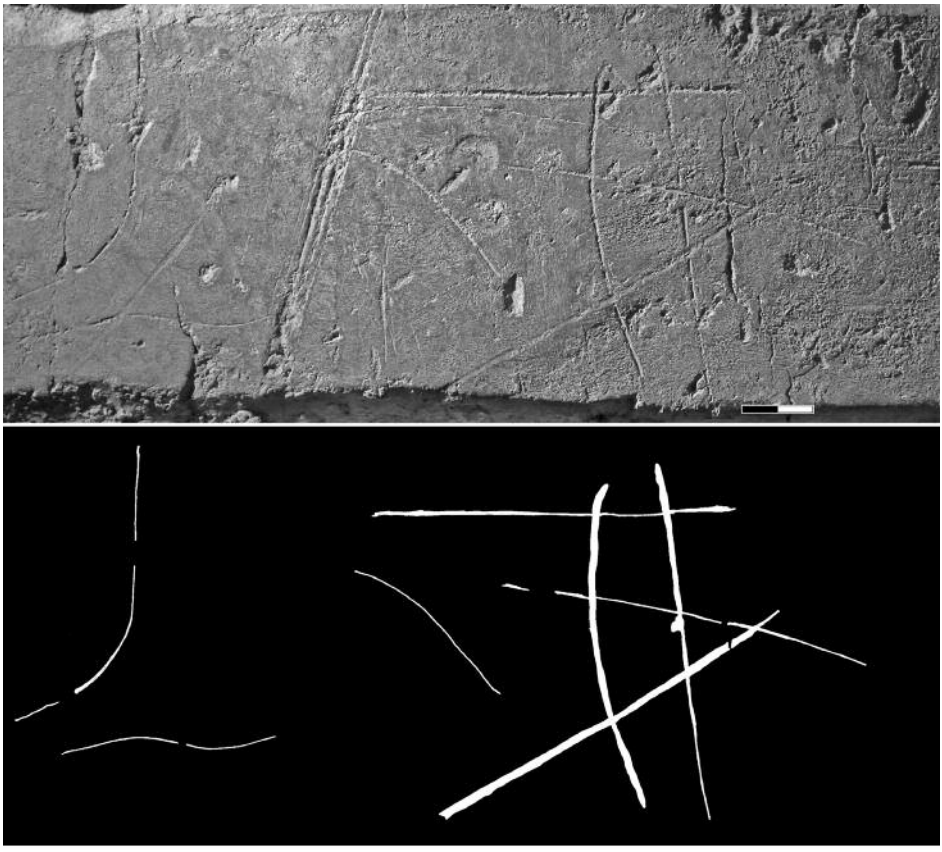

1

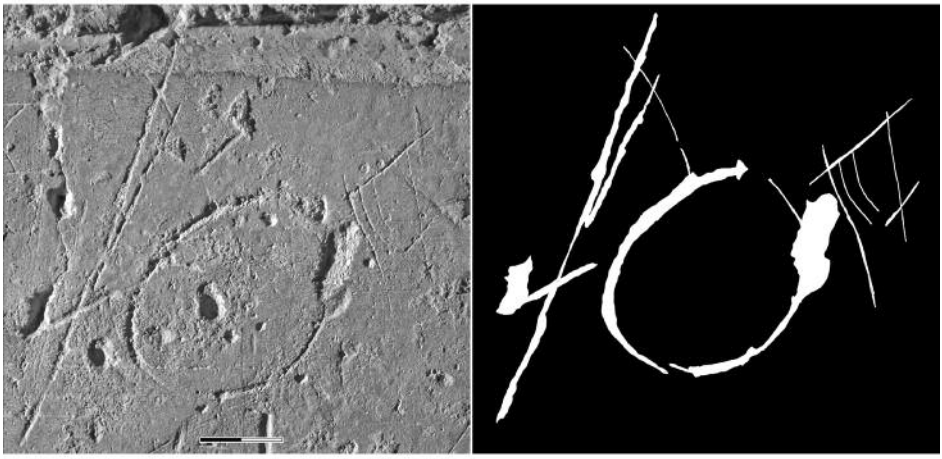

2

Таблиця LXXXI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6536; **2** – № 6537

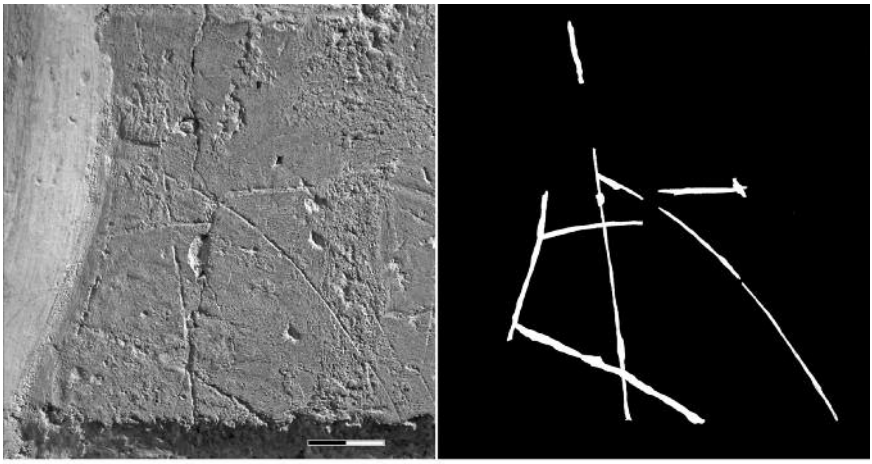

1

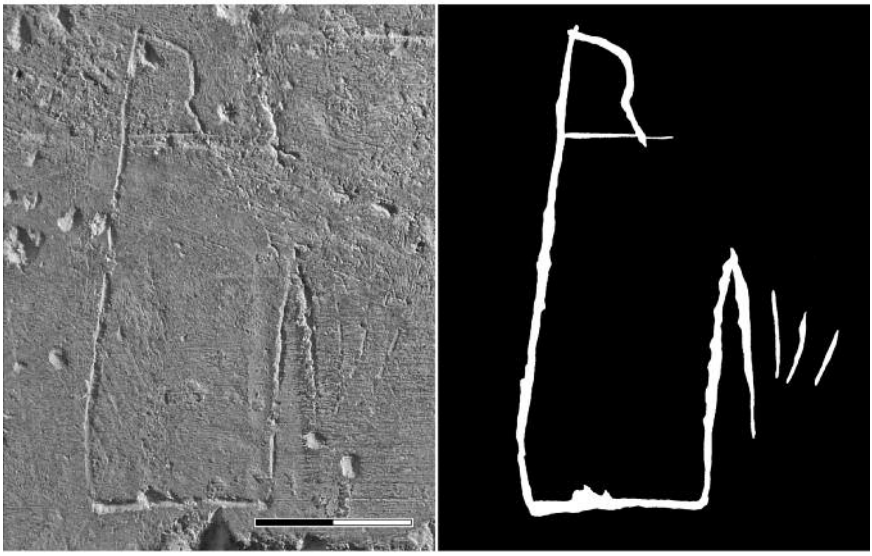

2

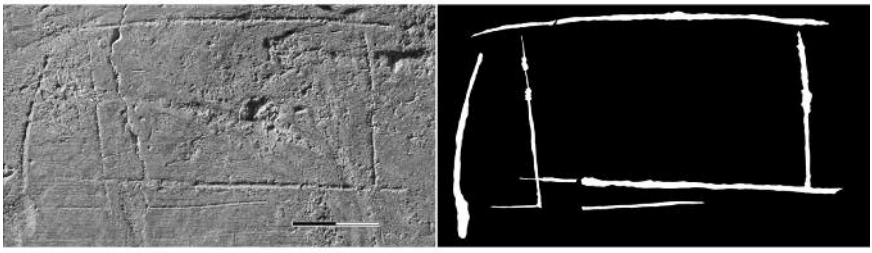

3

Таблиця LXXXII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6538; **2** – № 6539; **3** – № 6540

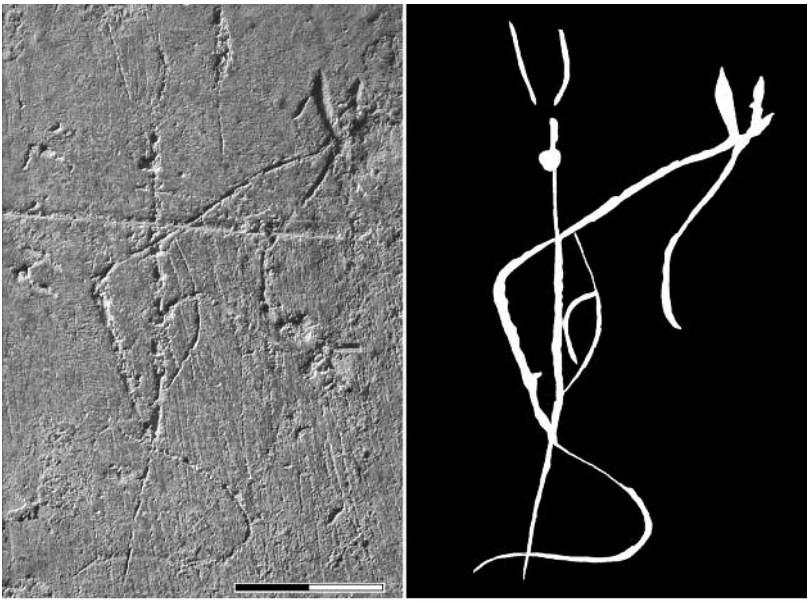

1

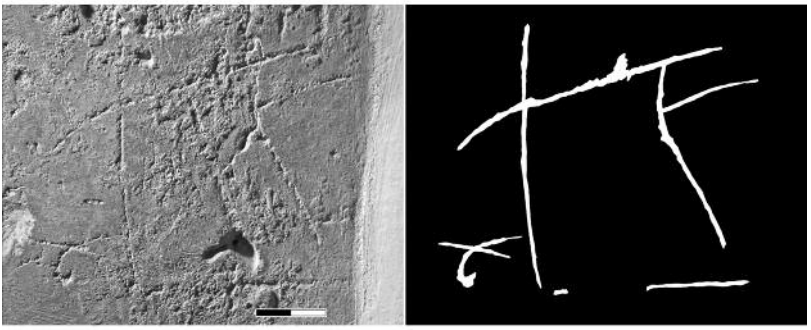

2

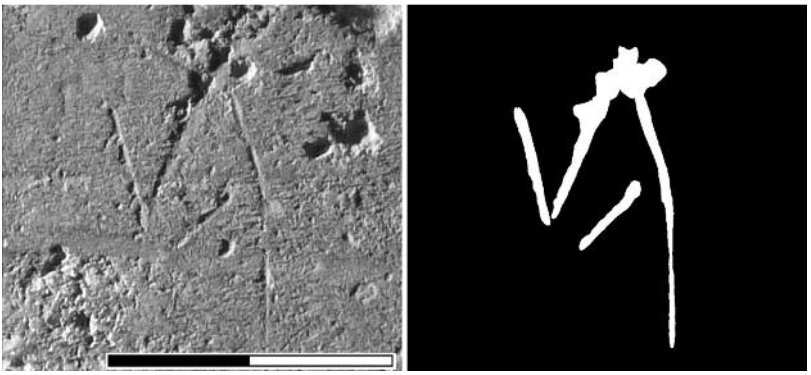

3

Таблиця LXXXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6541; **2** – № 6542; **3** – № 6543

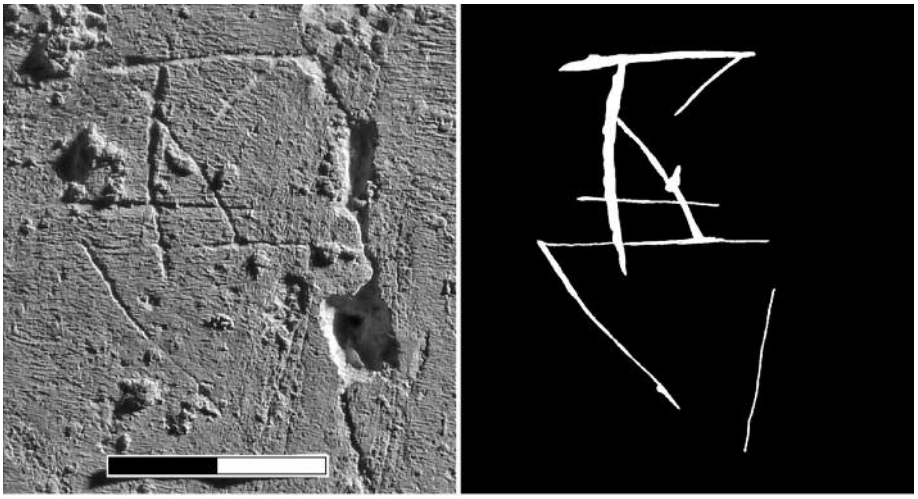

1

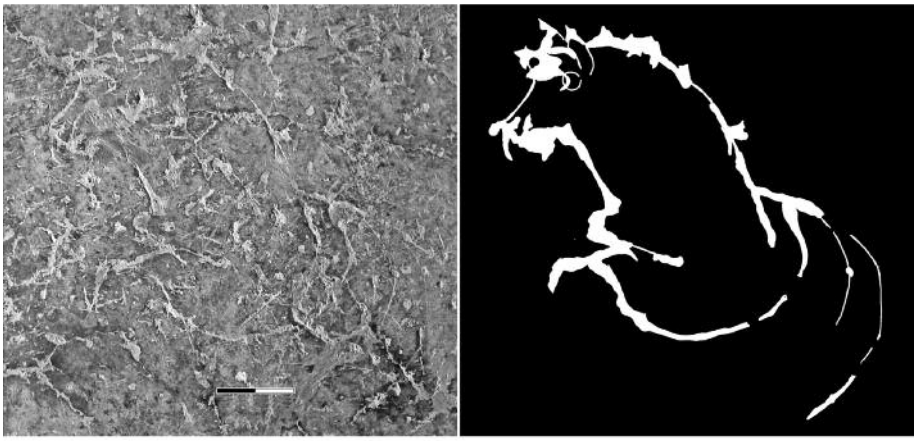

2

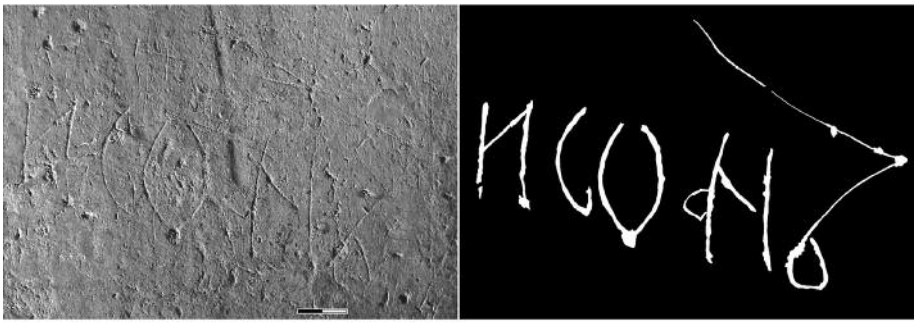

3

Таблиця LXXXIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6544; **2** – № 6545; **3** – № 6546

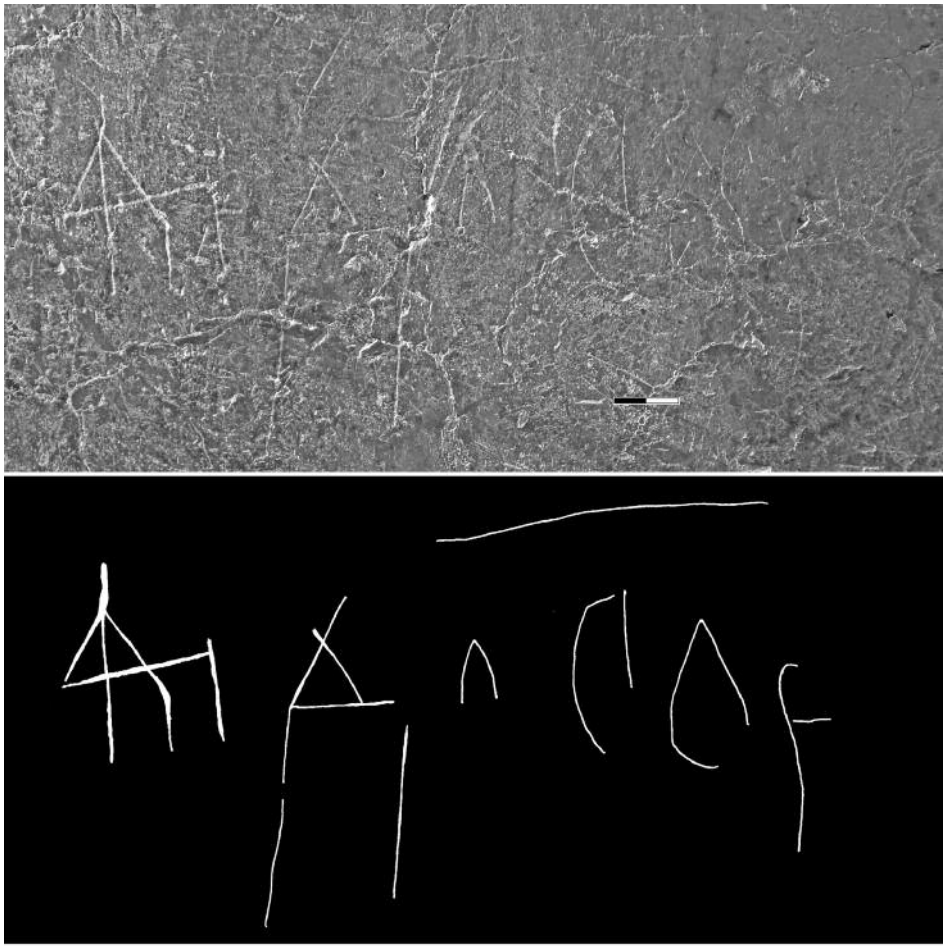

1

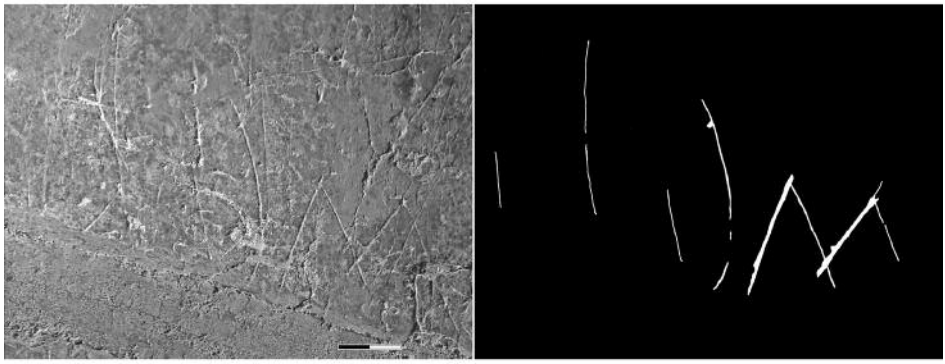

2

Таблиця LXXXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6547; **2** – № 6548

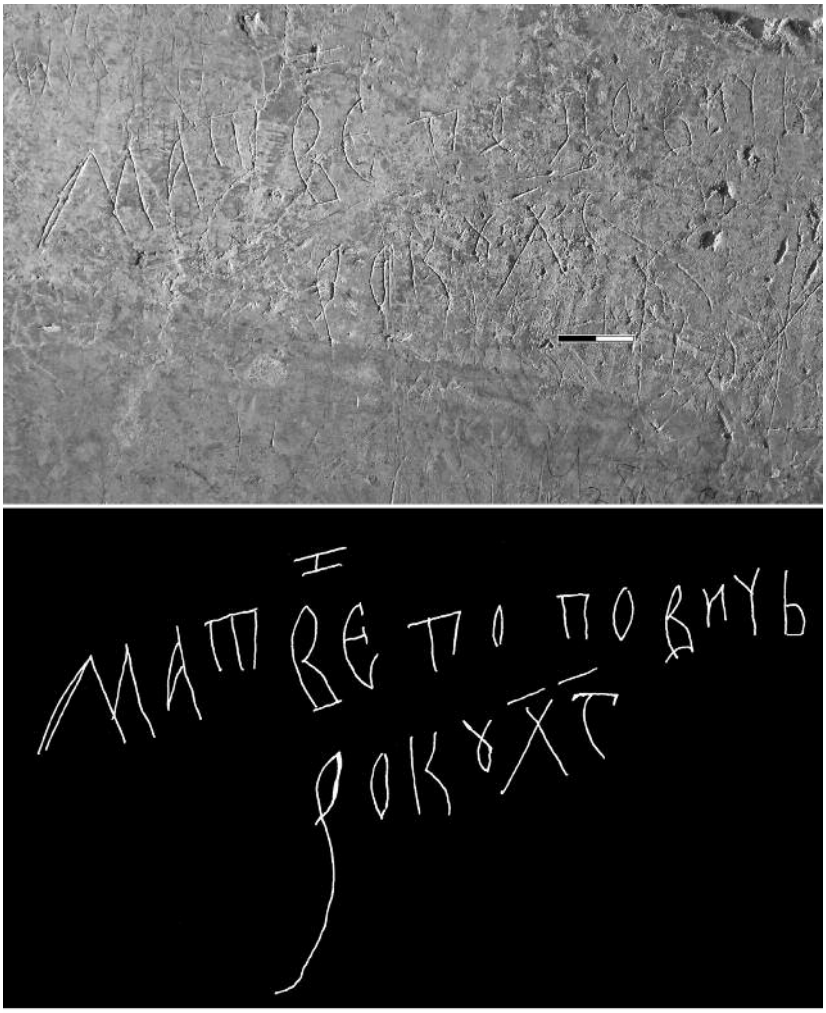

1

2

Таблиця LXXXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6549; **2** – № 6550

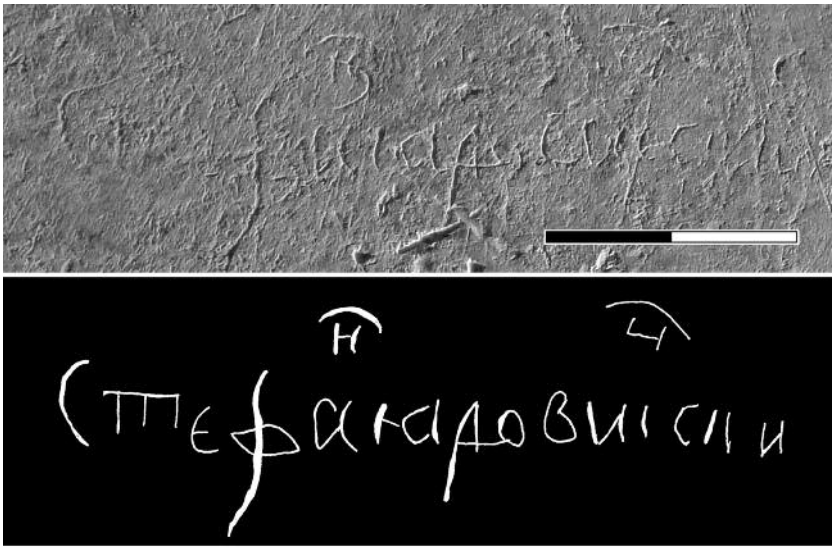

1

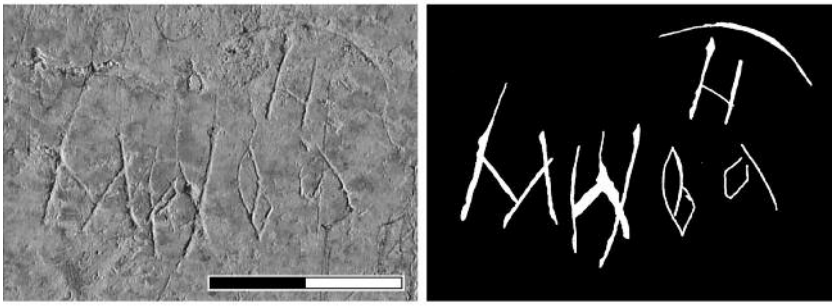

2

3

Таблиця LXXXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6551; **2** – № 6552; **3** – № 6553

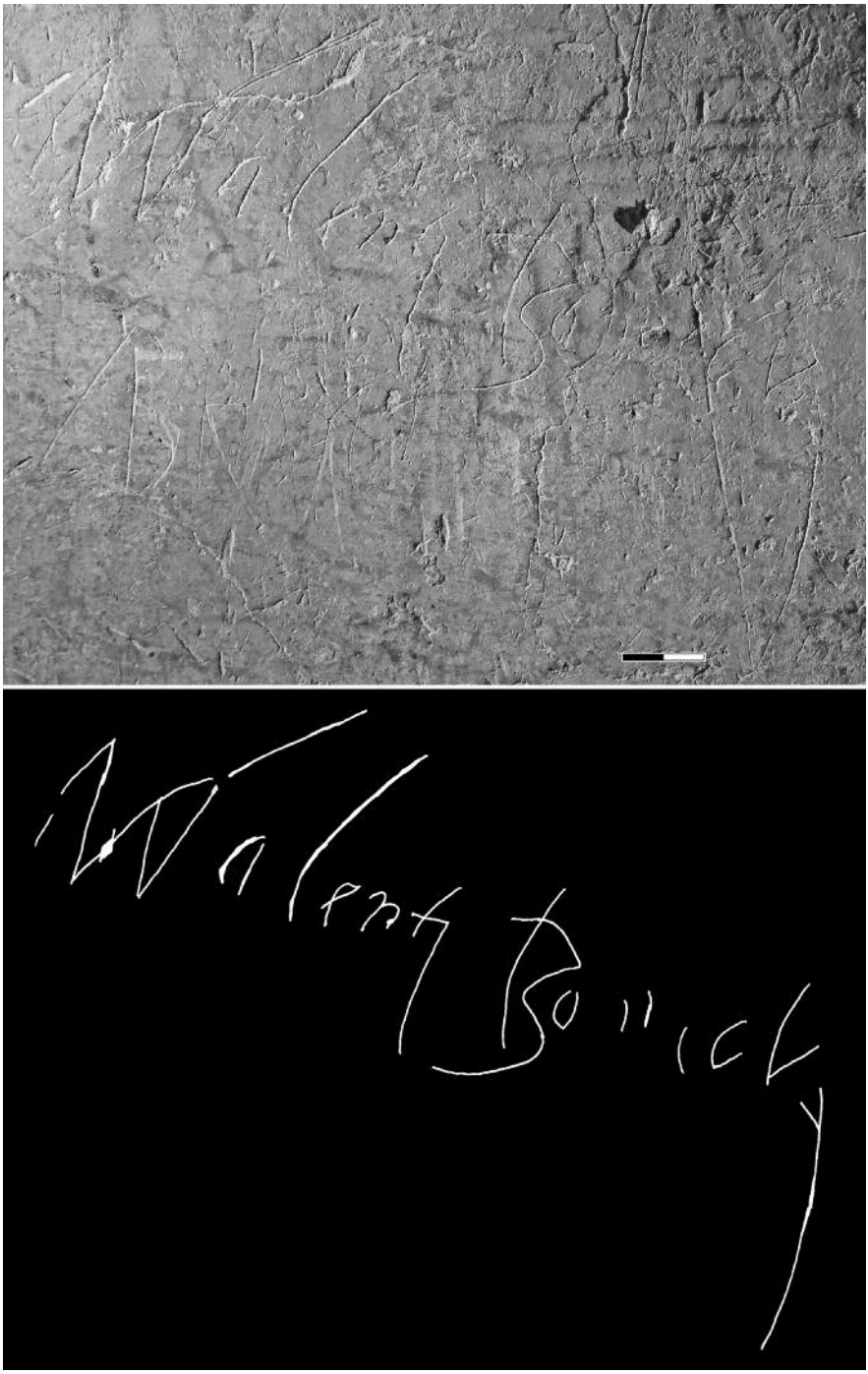

Таблиця LXXXVIII
Фотографія та прорисовка графіті № 6554

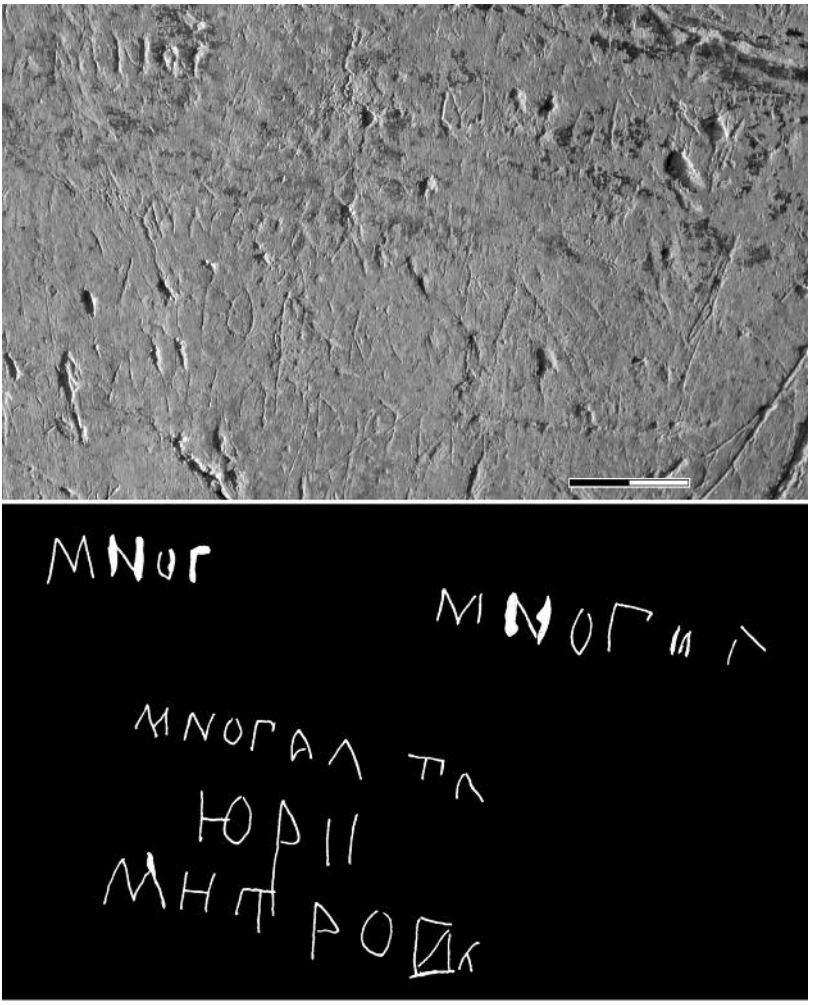

1

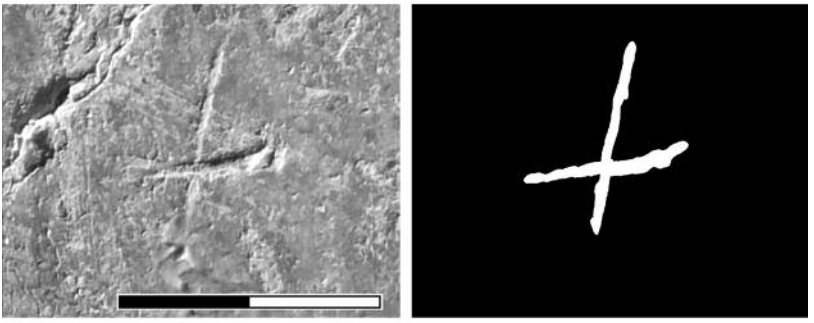

2

Таблиця LXXXIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6555; **2** – № 6556

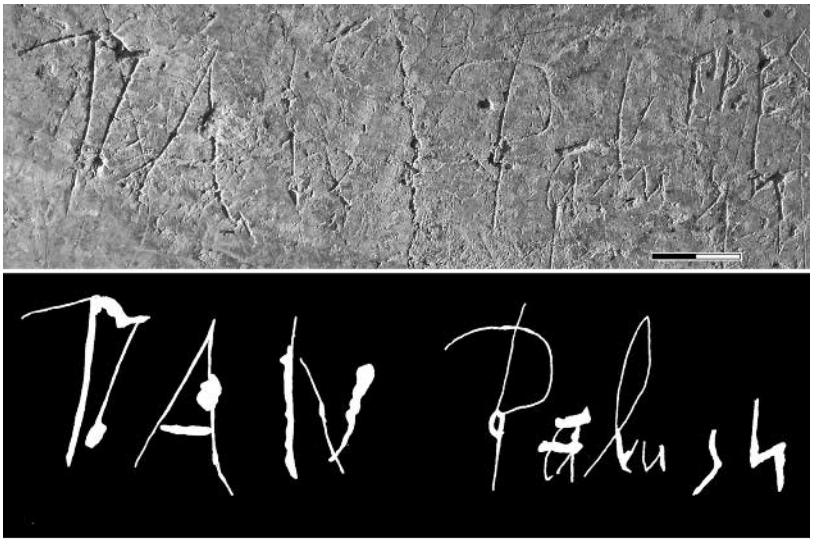

1

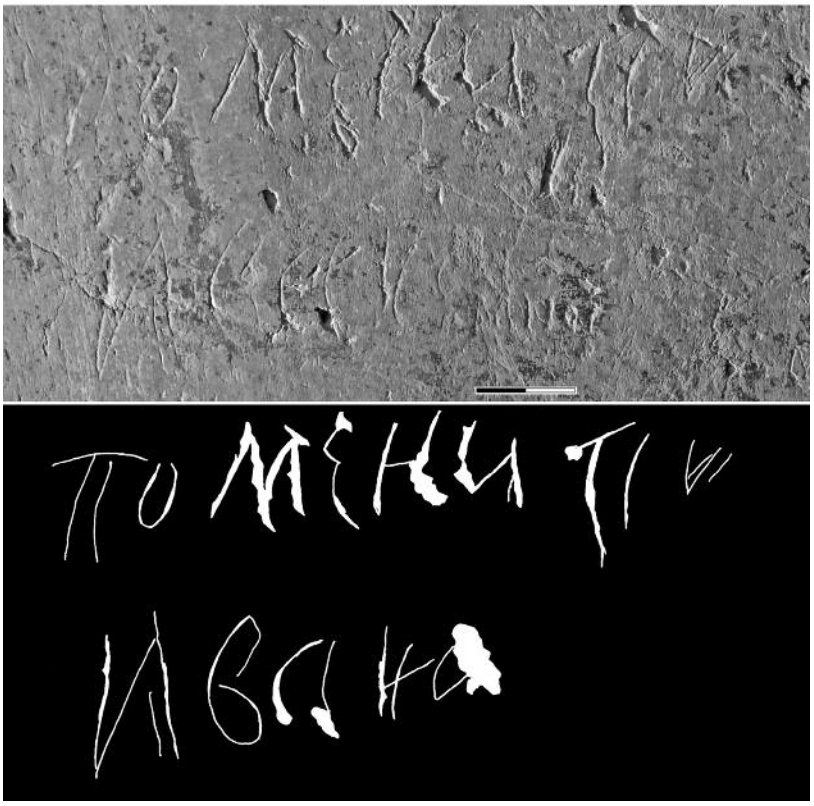

2

Таблиця XC
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6557; **2** – № 6558

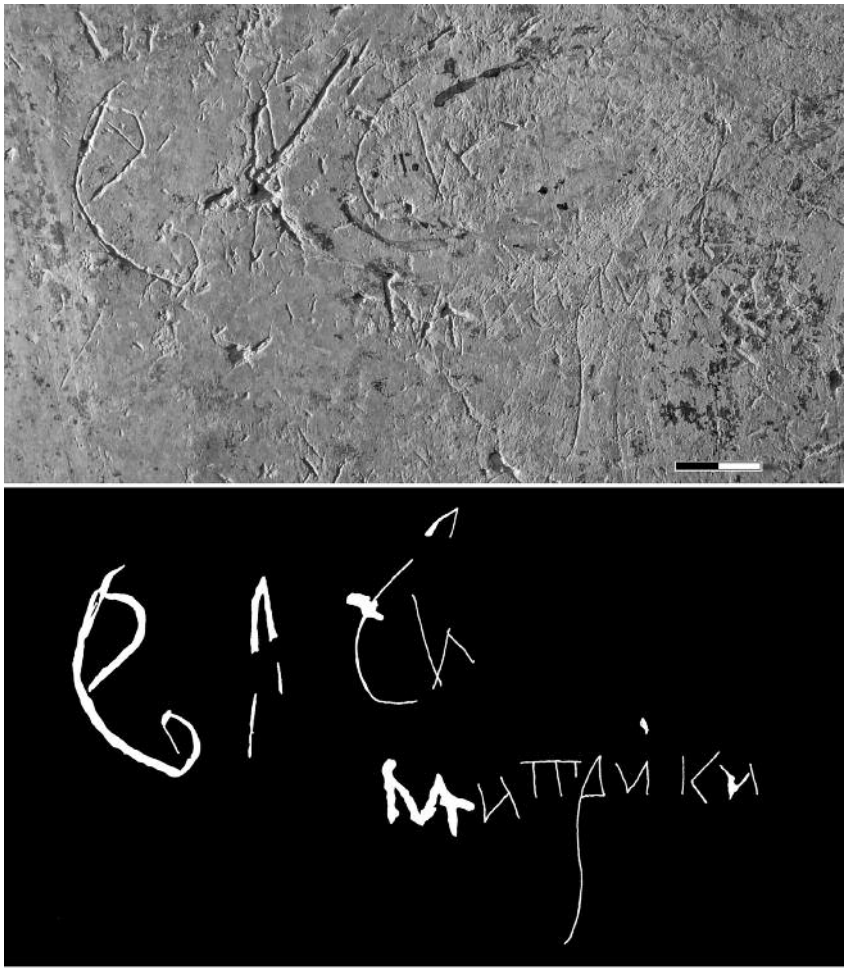

1

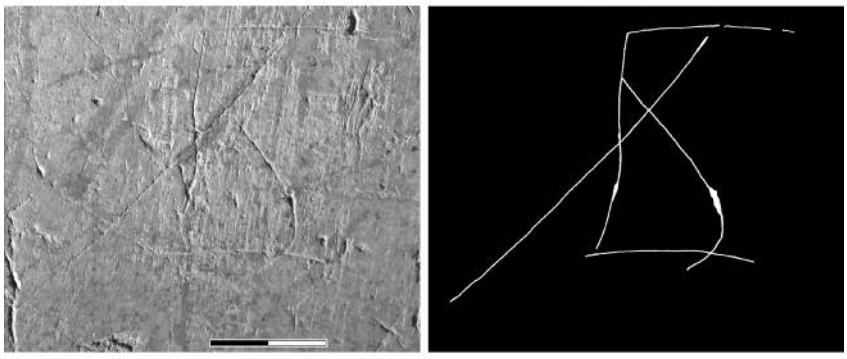

2

Таблиця XCI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6559; **2** – № 6560

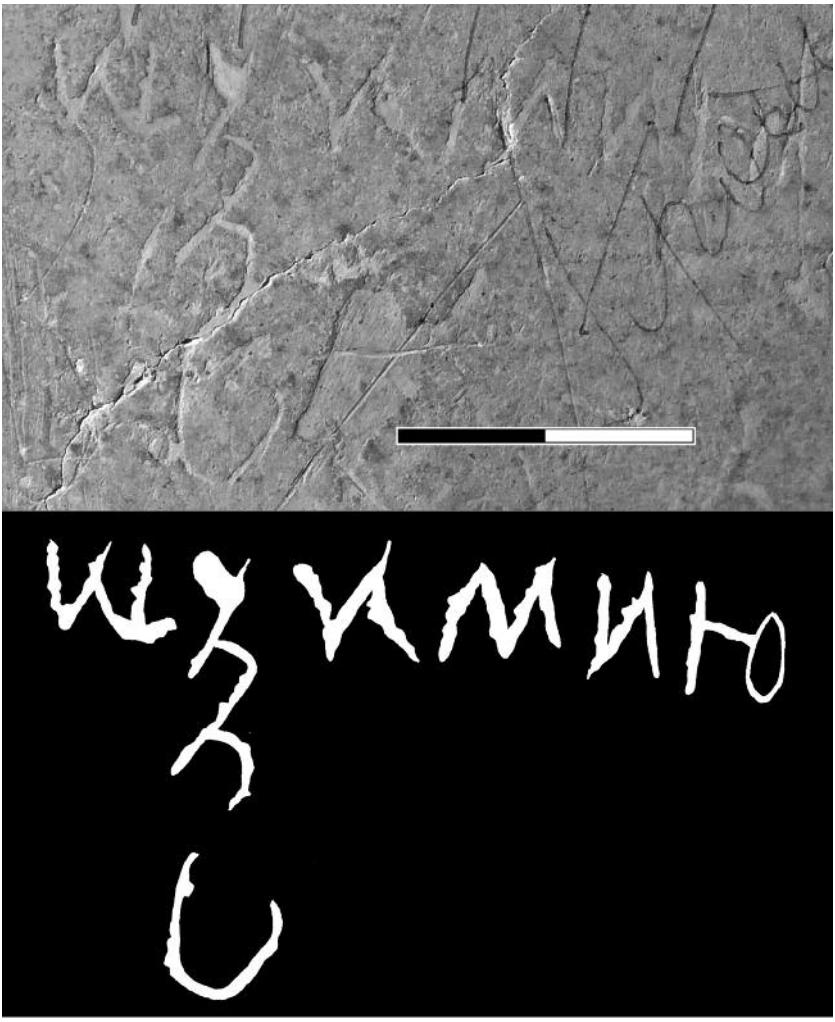

1

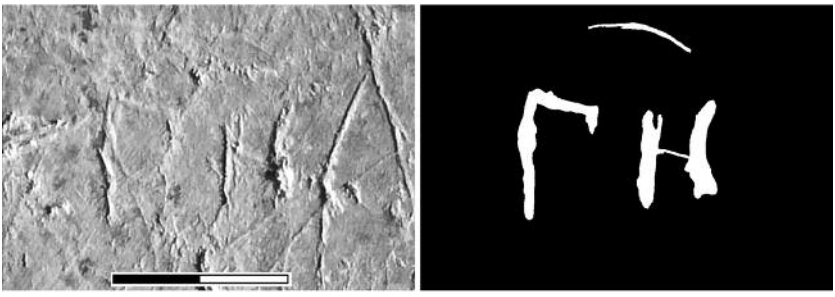

2

Таблиця XCII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6561; **2** – № 6562

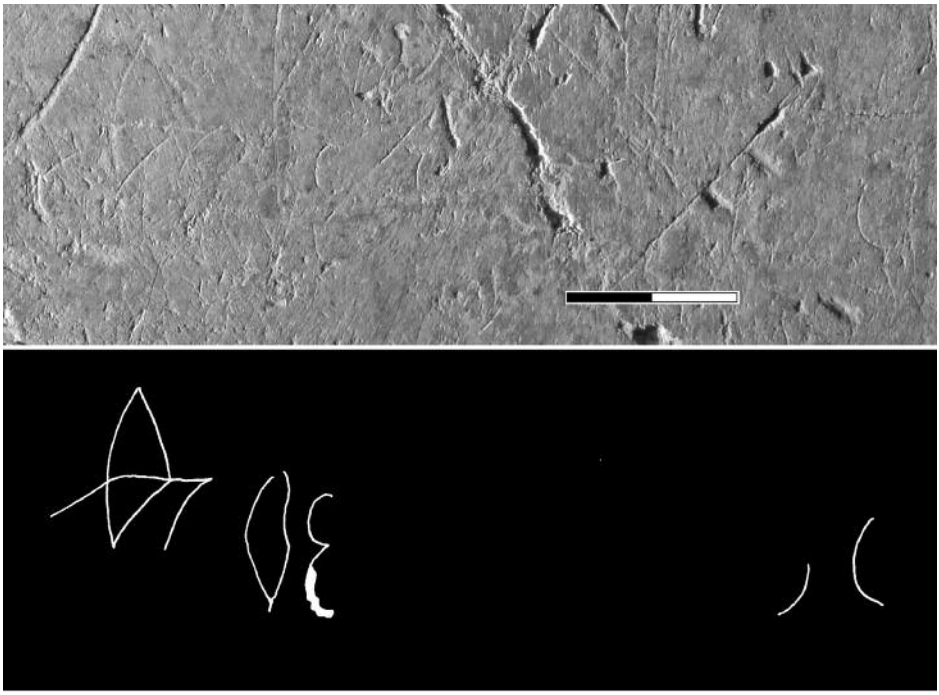

1

2

Таблиця XCIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6563; **2** – № 6564

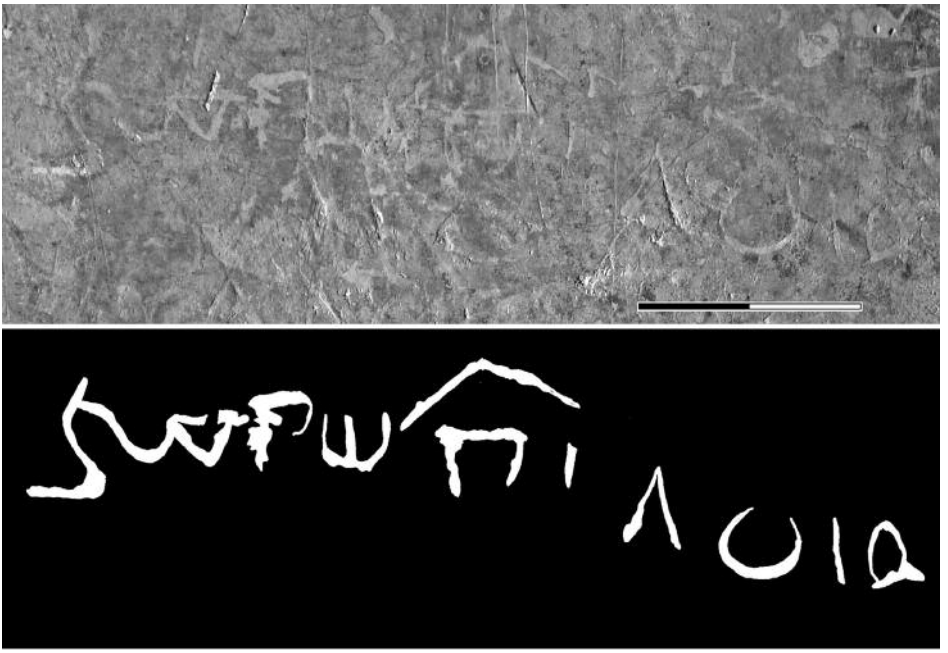

1

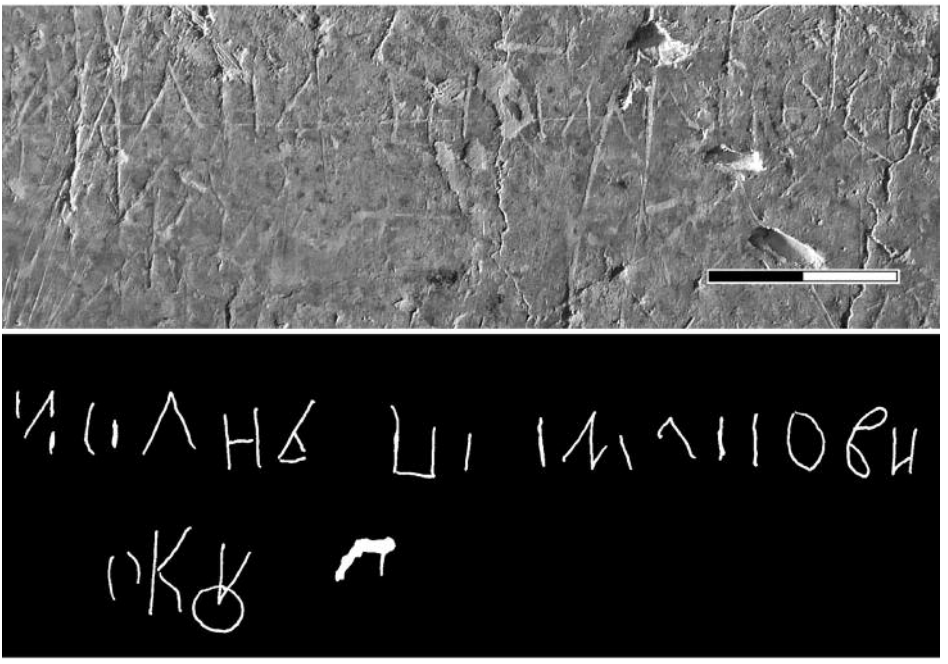

2

Таблиця XCIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6565; **2** – № 6566

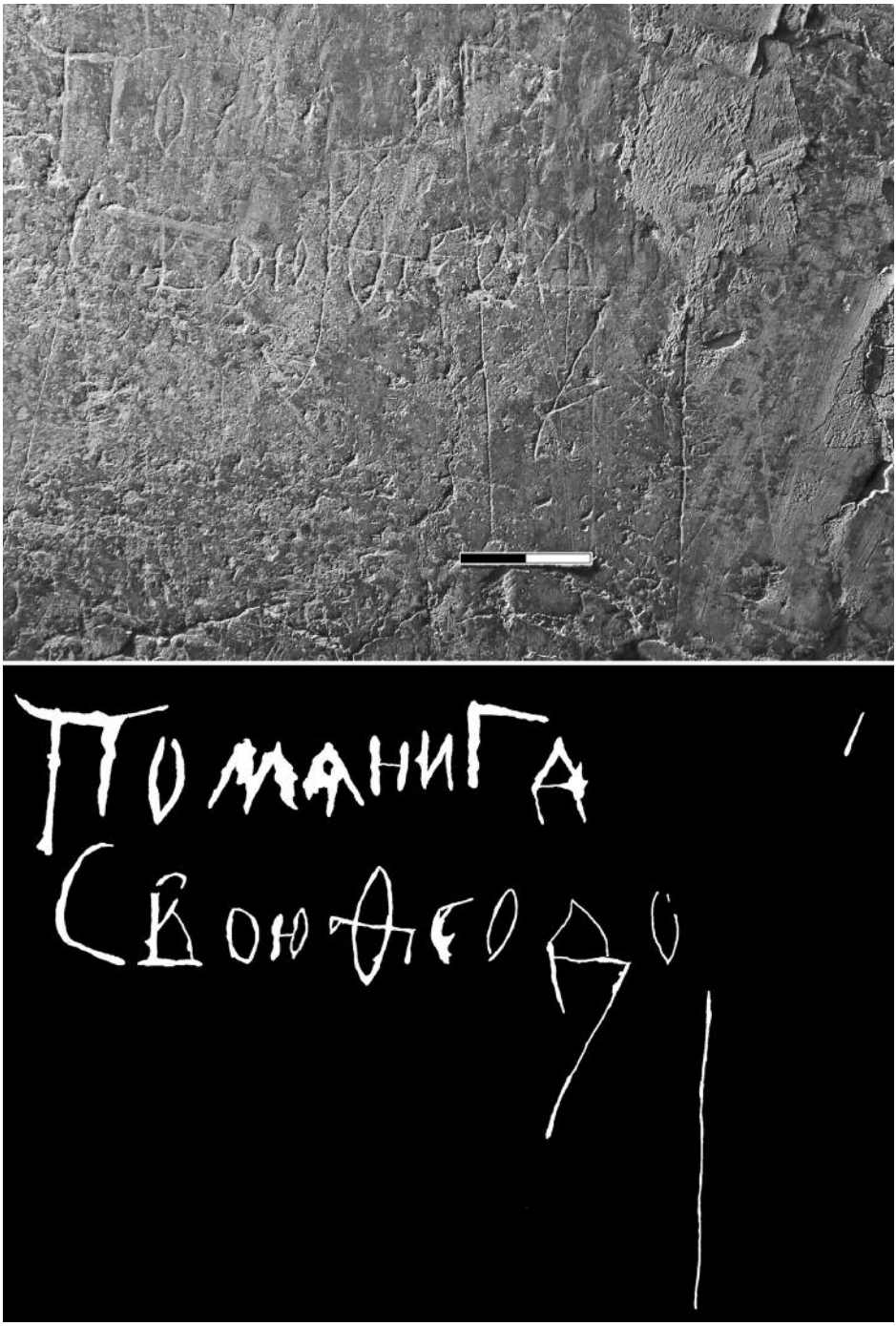

Таблиця XCV
Фотографія та прорисовка графіті № 6567

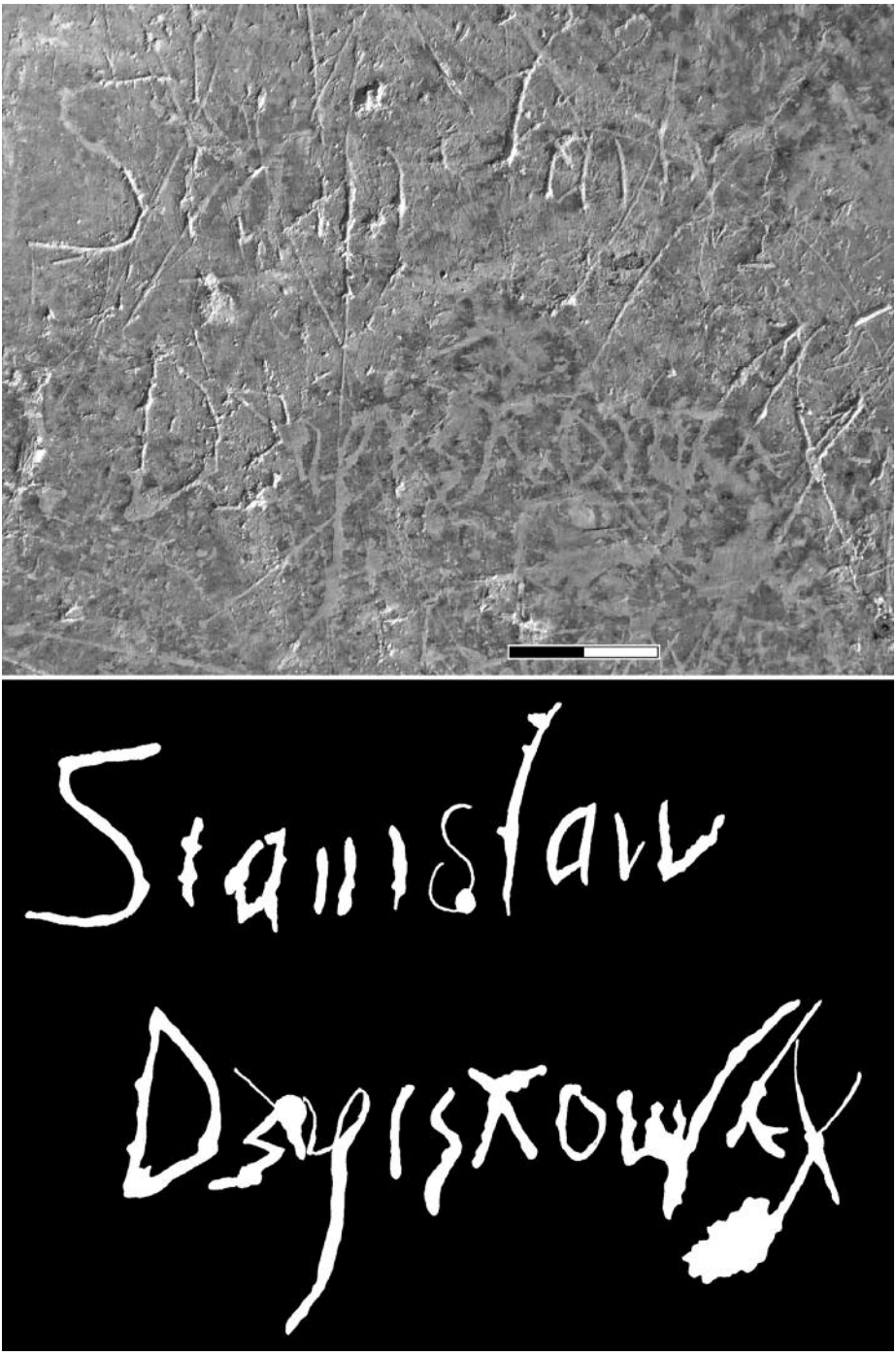

Таблиця XCVI
Фотографія та прорисовка графіті № 6568

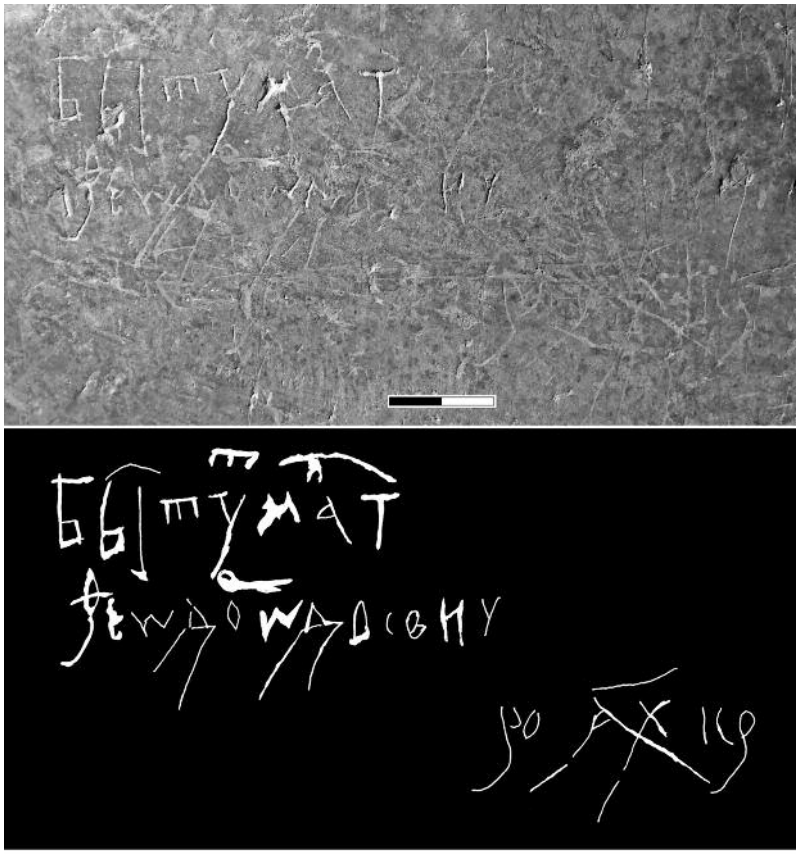

1

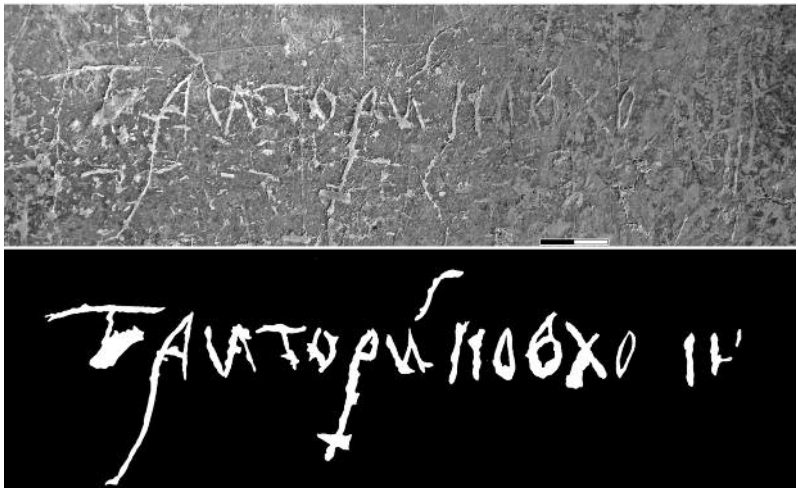

2

Таблиця XCVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6569; **2** – № 6570

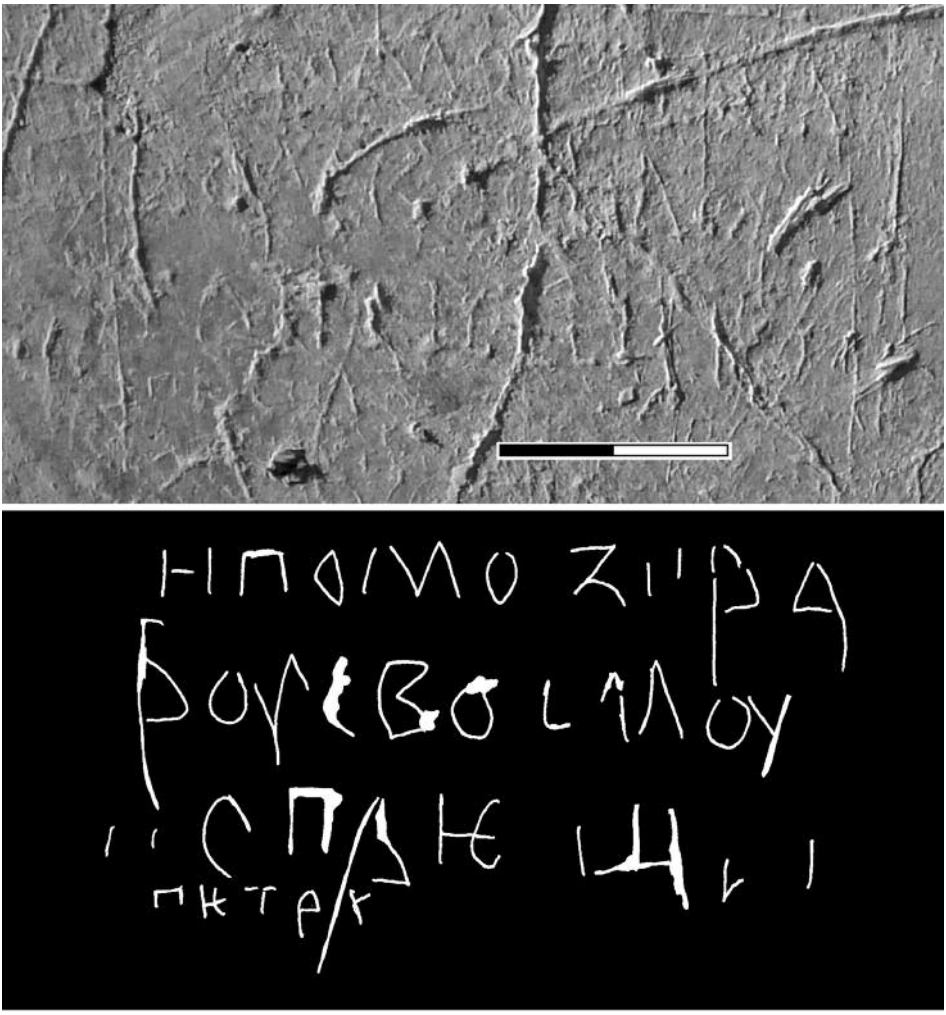

1

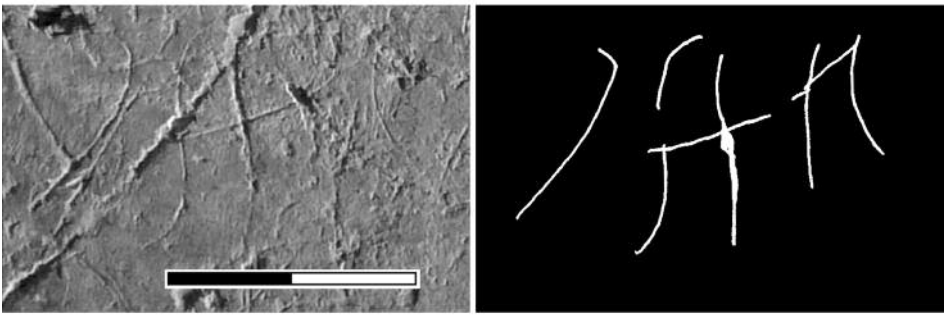

2

Таблиця XCVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6571; **2** – № 6572

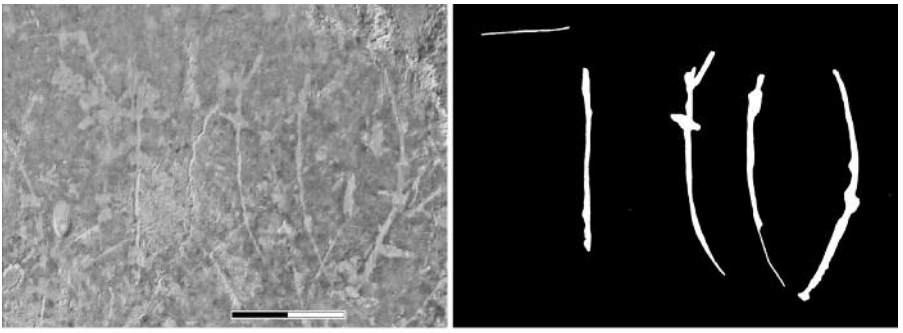

1

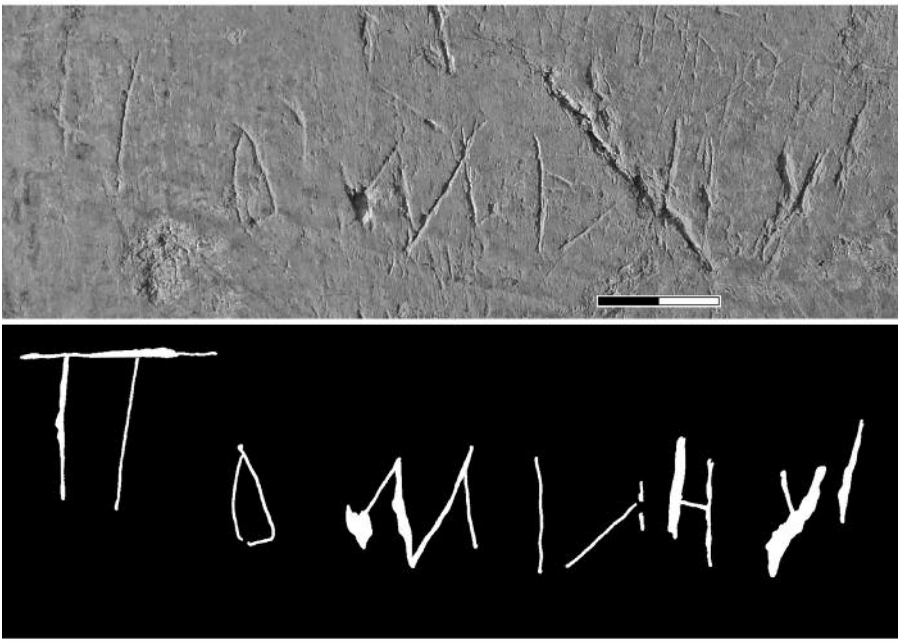

2

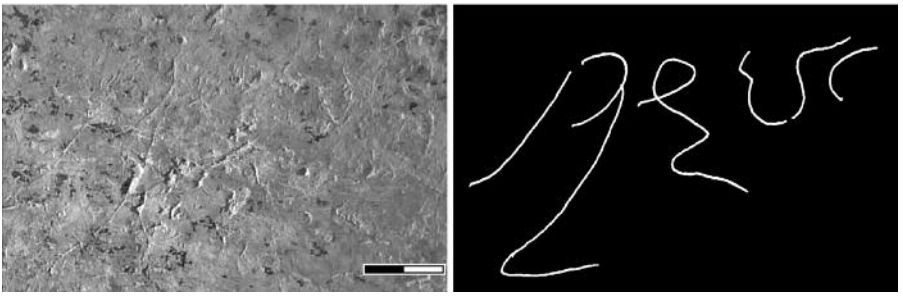

3

Таблиця XCIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6573; **2** – № 6574; **3** – № 6575

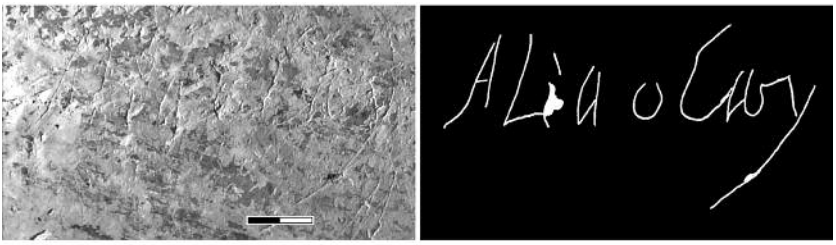

1

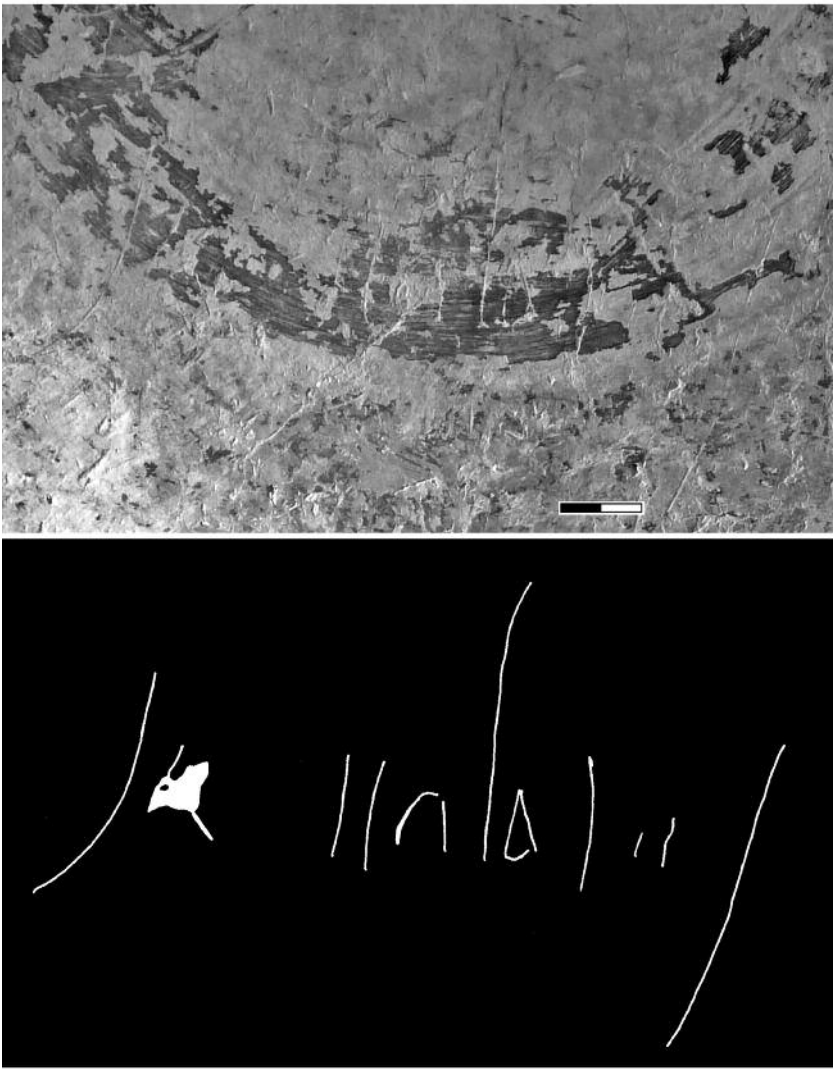

2

Таблиця С
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6576; **2** – № 6577

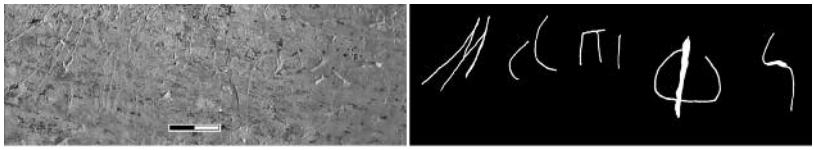

1

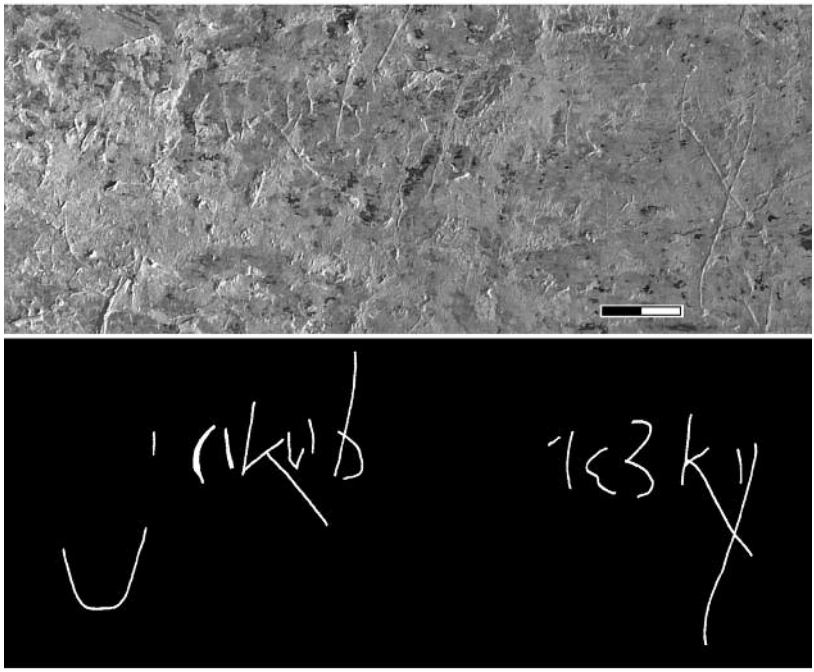

2

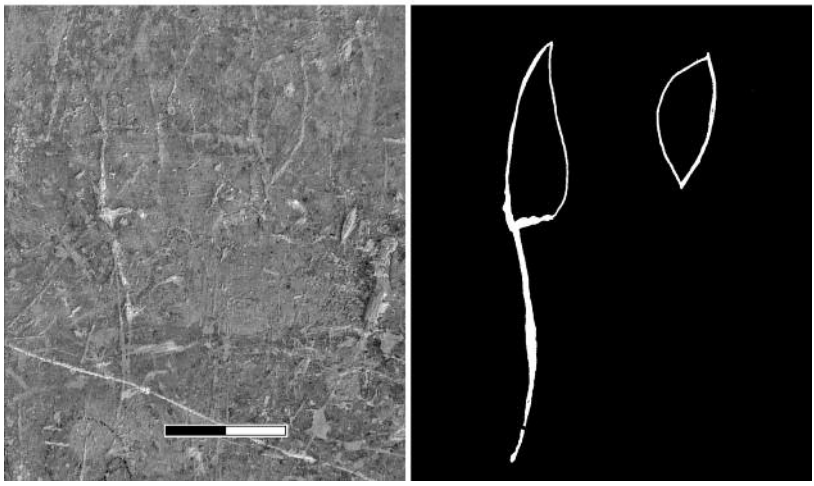

3

Таблиця CI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6578; **2** – № 6579; **3** – № 6580

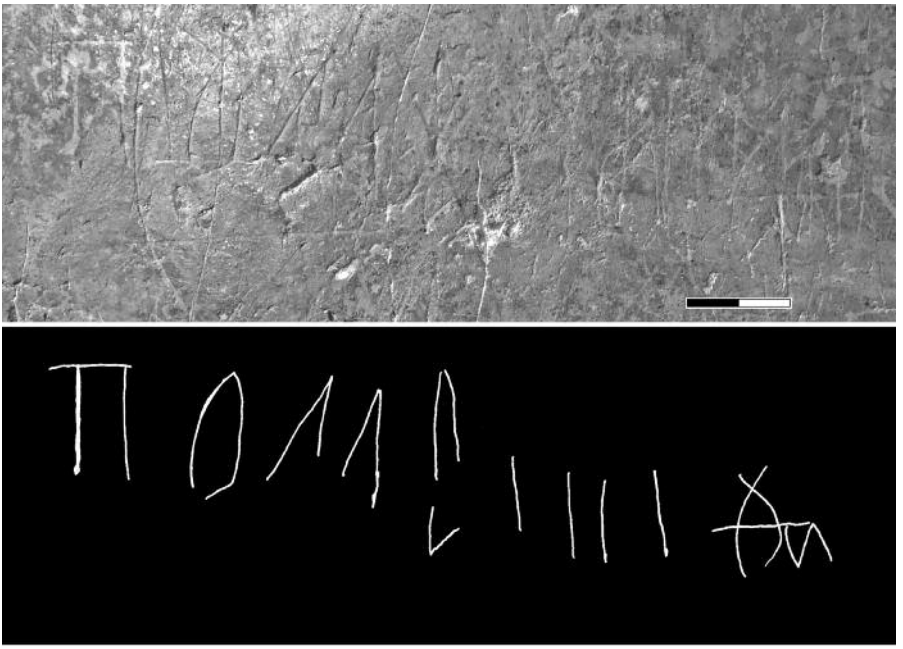

1

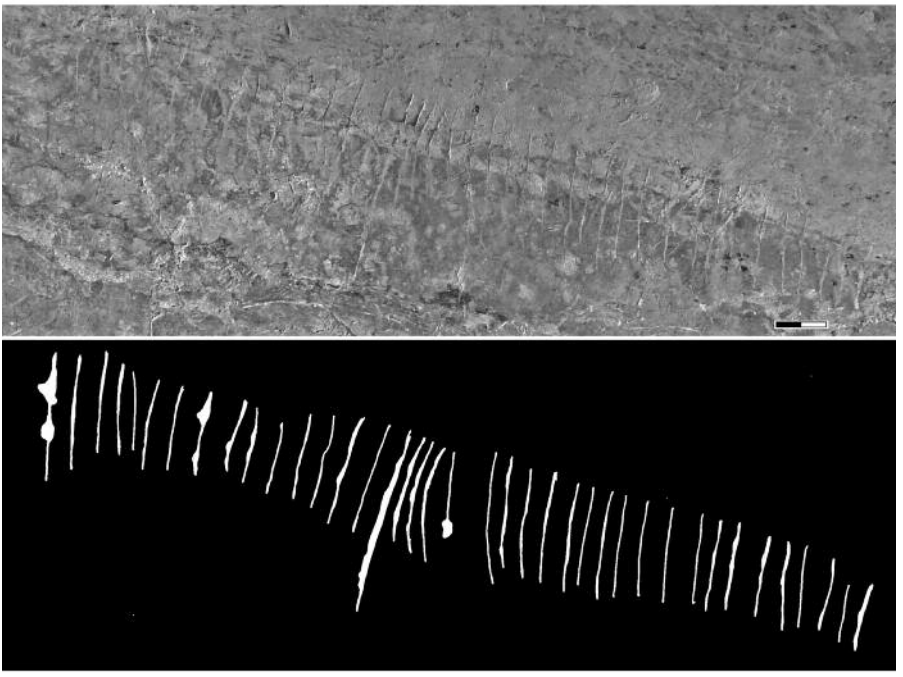

2

Таблиця CII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6581; **2** – № 6582

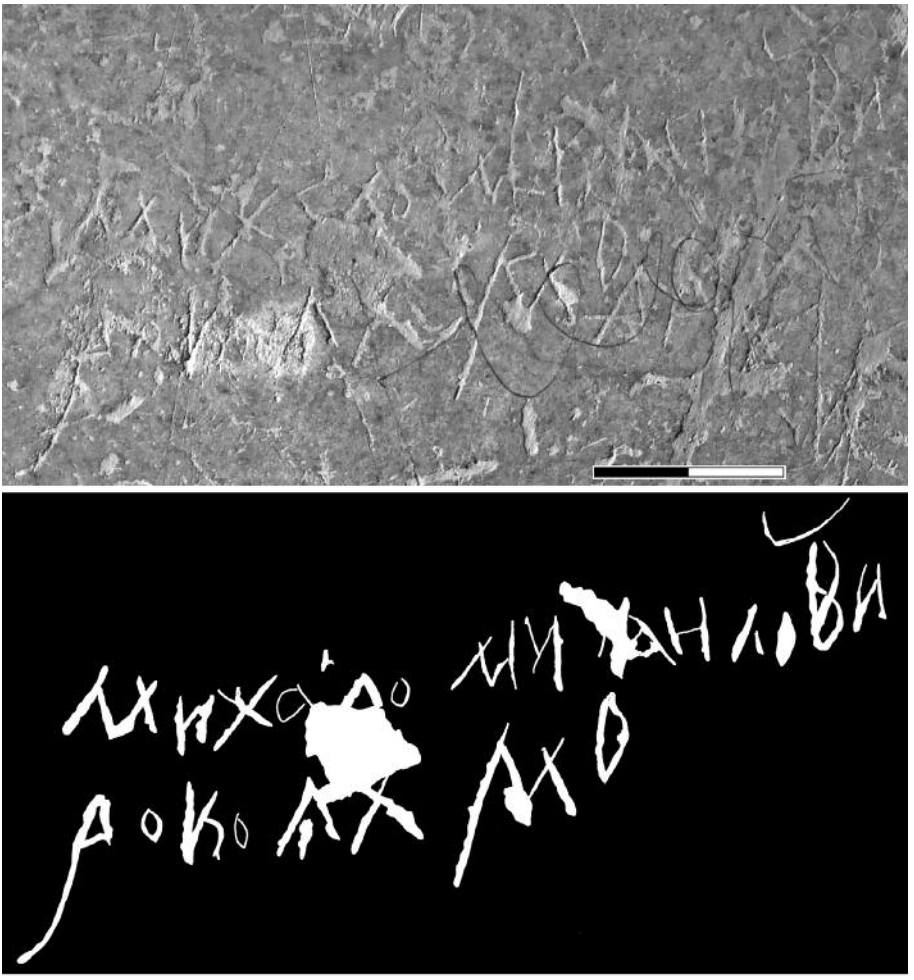

1

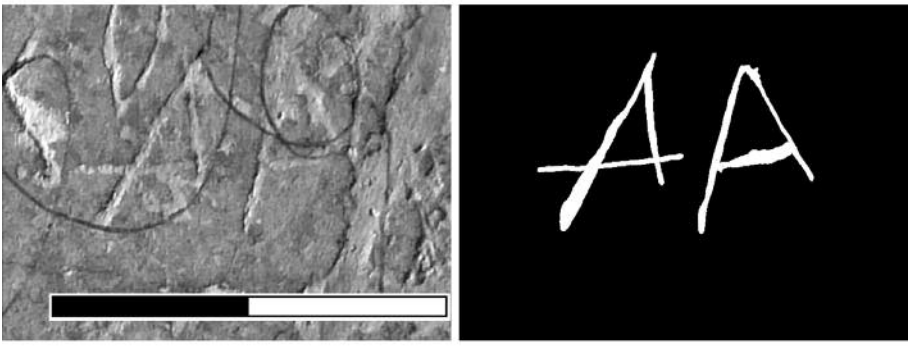

2

Таблиця CIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6583; **2** – № 6584

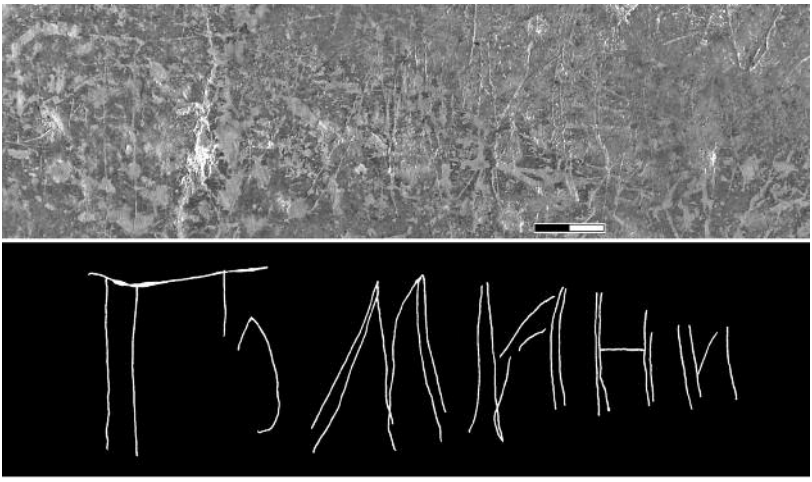

1

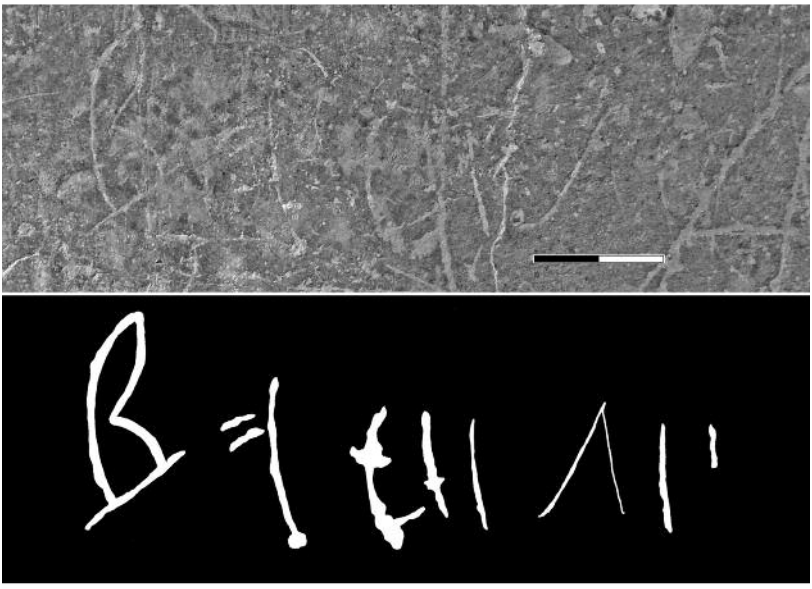

2

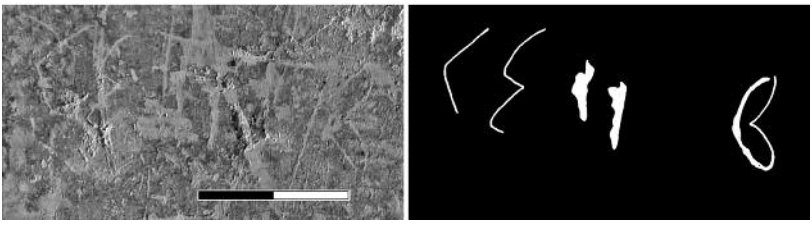

3

Таблиця CIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6585; **2** – № 6586; **3** – № 6587

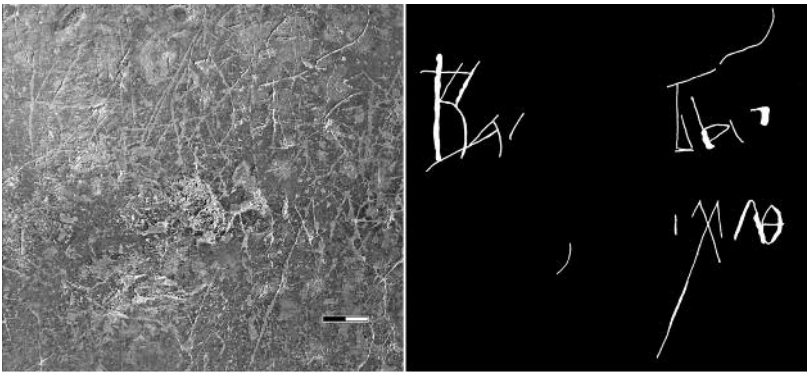

1

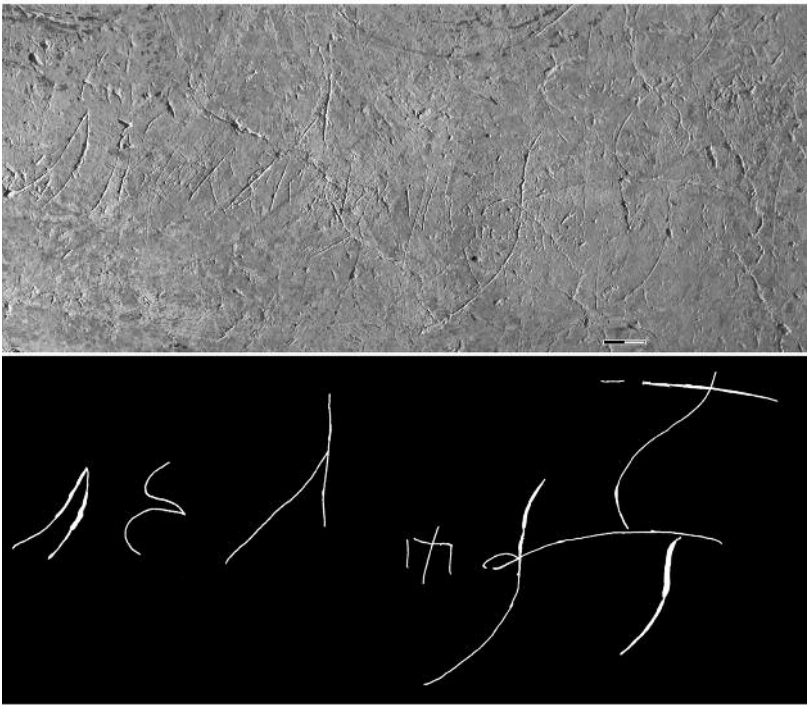

2

3

Таблиця CV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6588; **2** – № 6589; **3** – № 6590

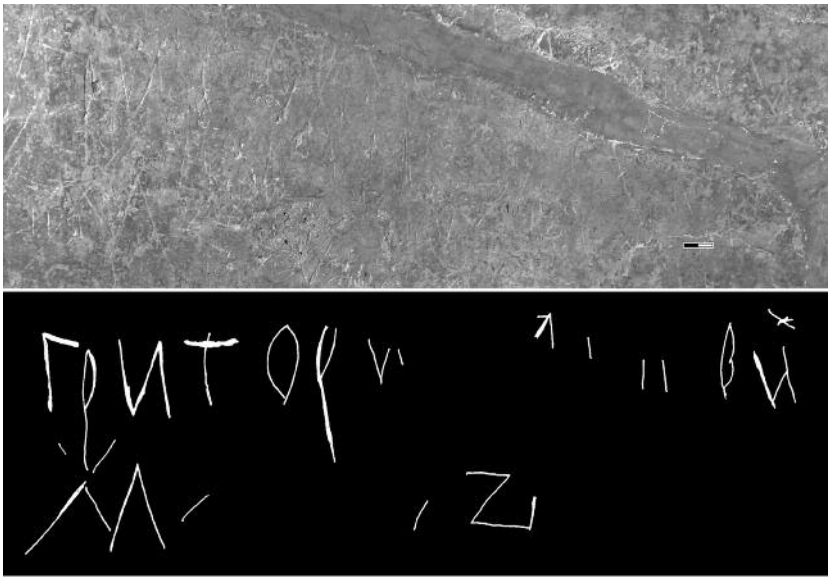

1

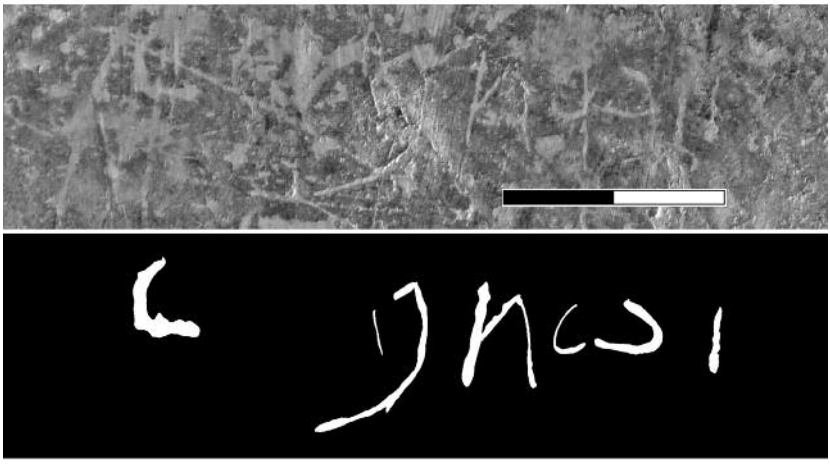

2

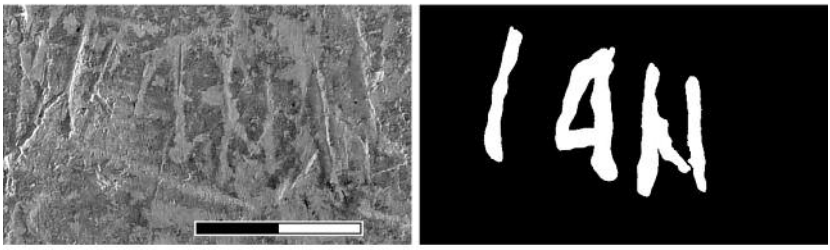

3

Таблиця CVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6591; **2** – № 6592; **3** – № 6593

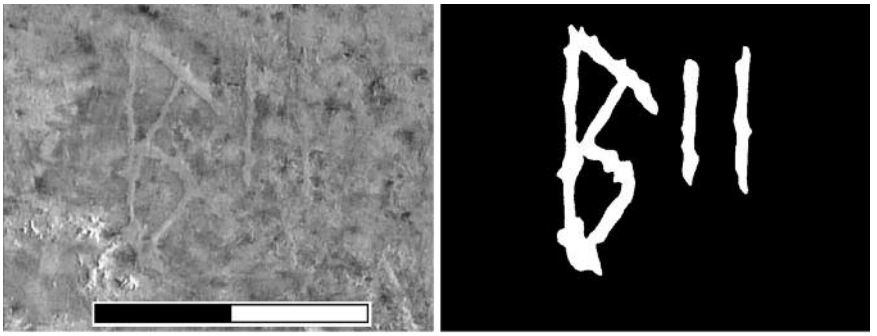

1

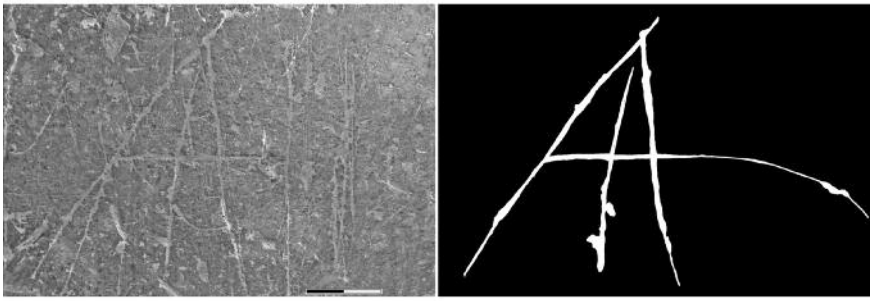

2

3

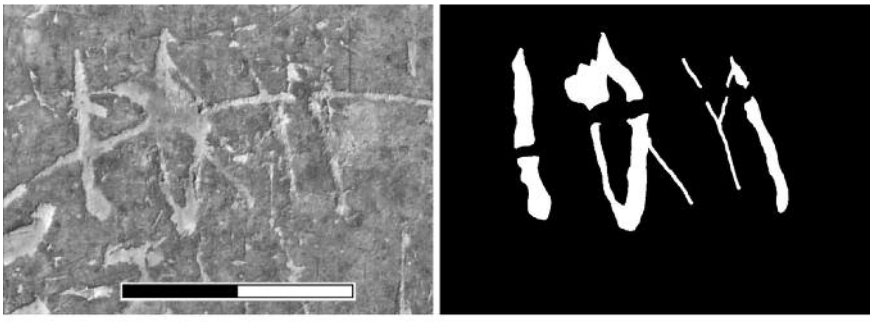

4

Таблиця CVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6594; **2** – № 6595; **3** – № 6596; **4** – № 6597

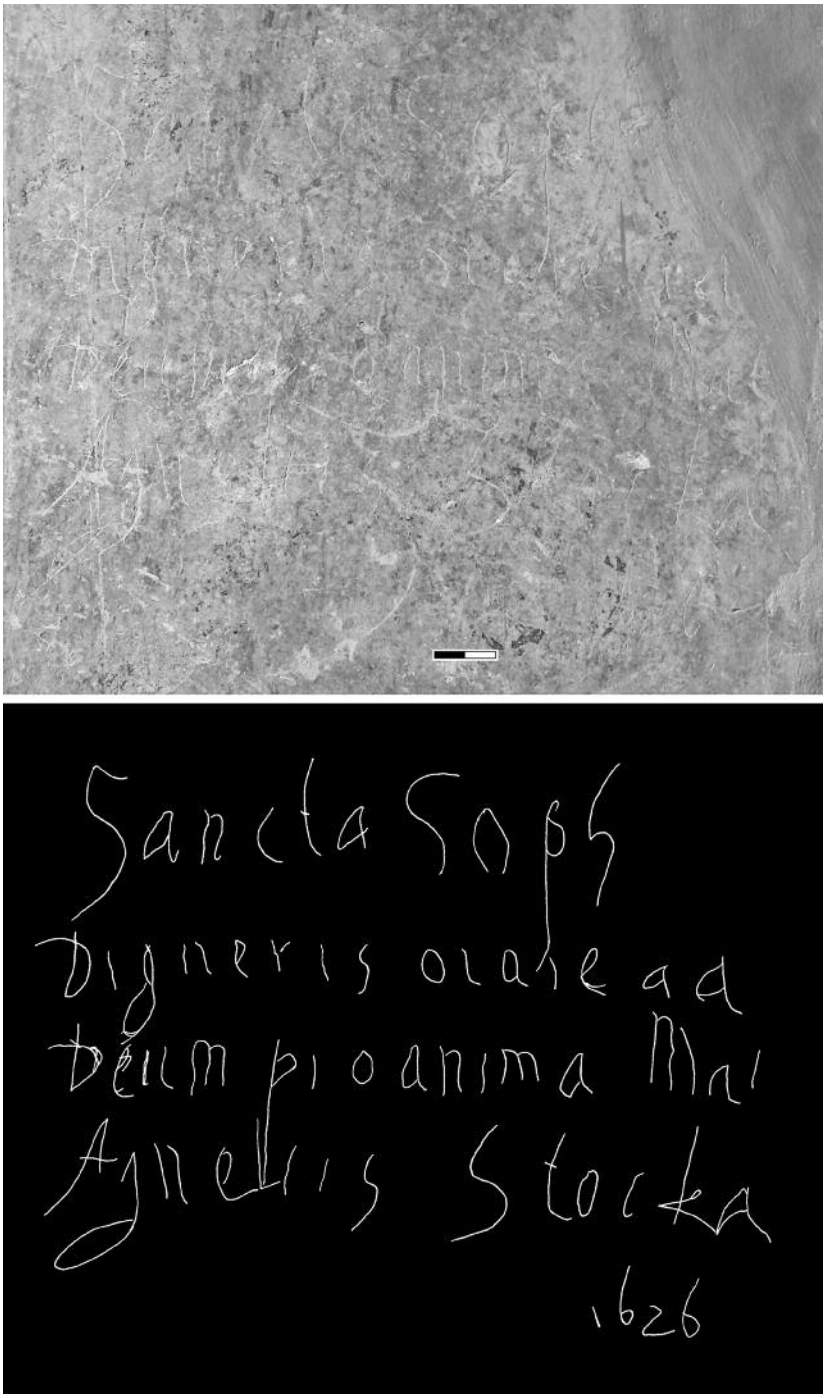

Таблиця CVIII
Фотографія та прорисовка графіті № 420

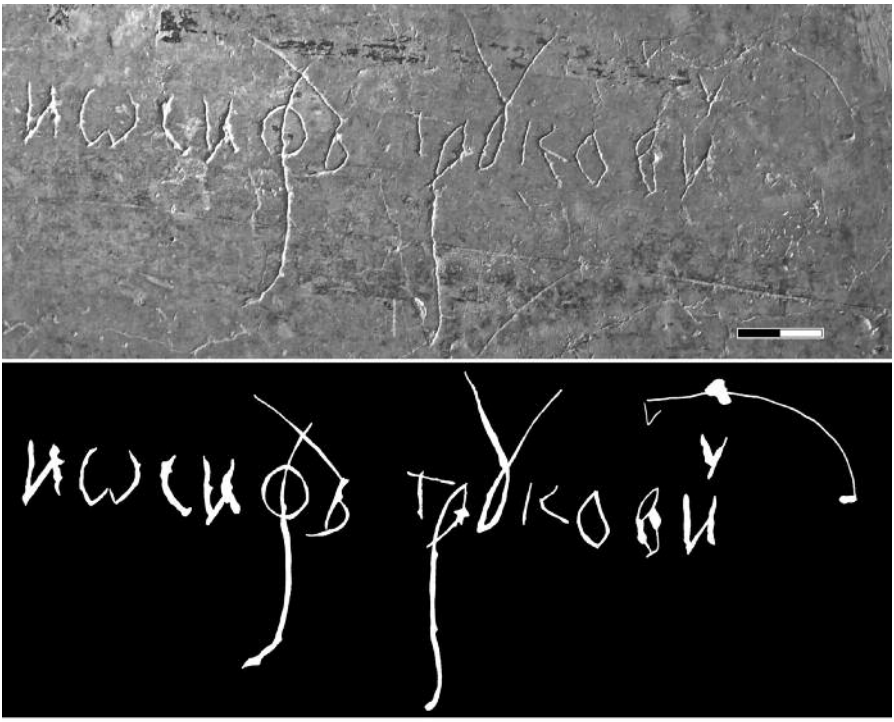

1

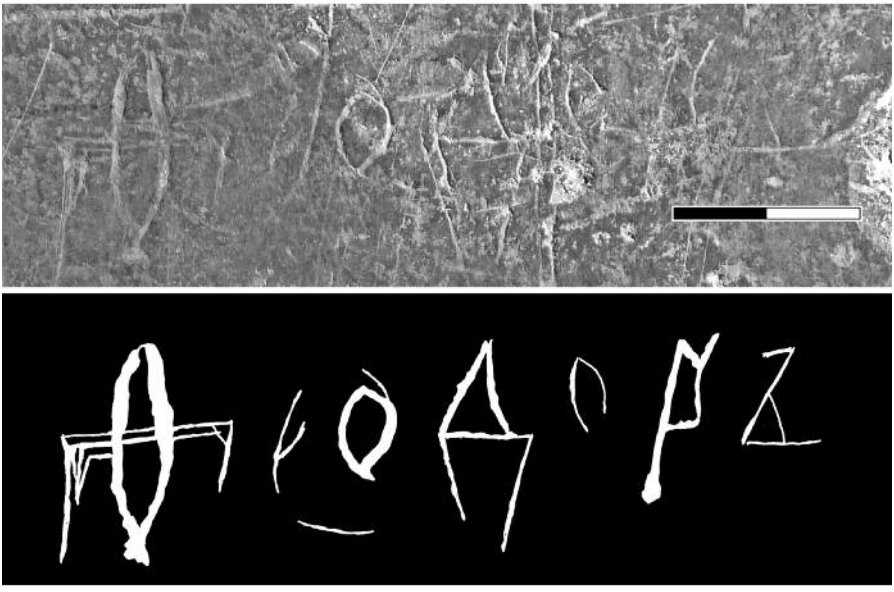

2

Таблиця CIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6598; **2** – № 6599

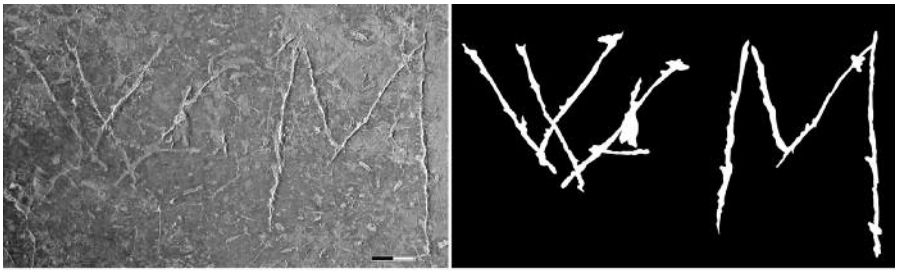

1

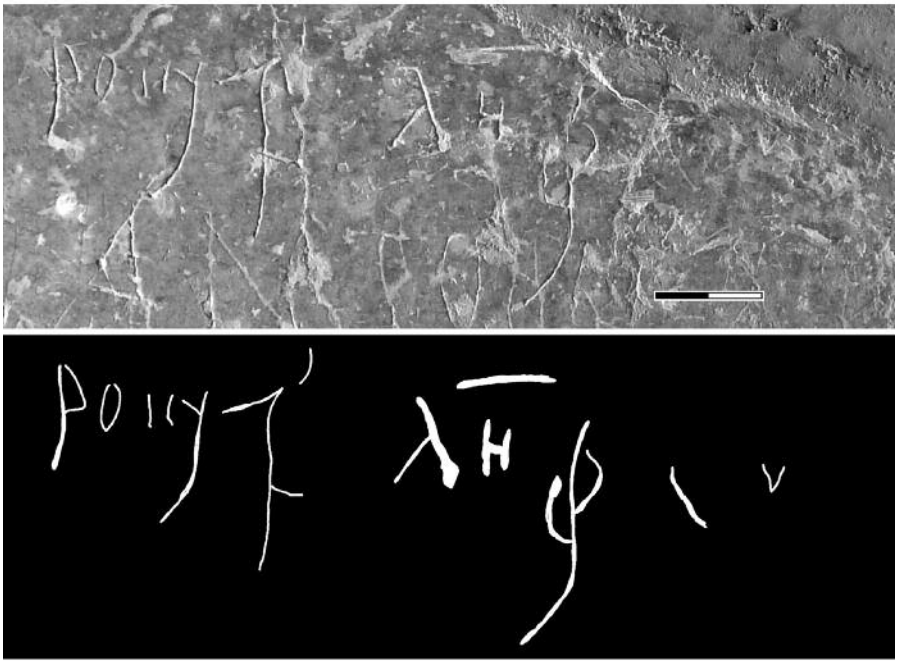

2

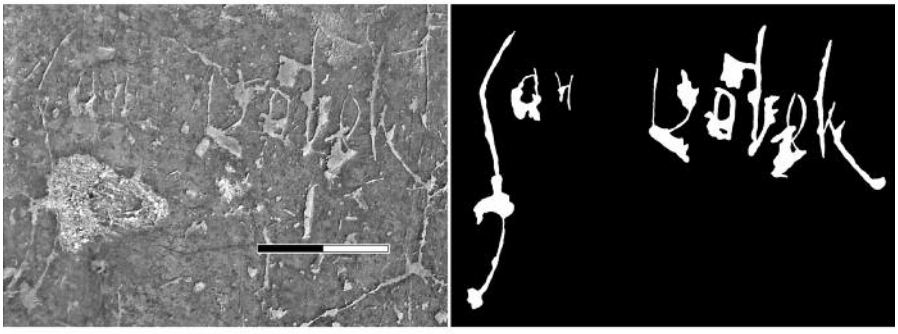

3

Таблиця CX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6600; **2** – № 6601; **3** – № 6602

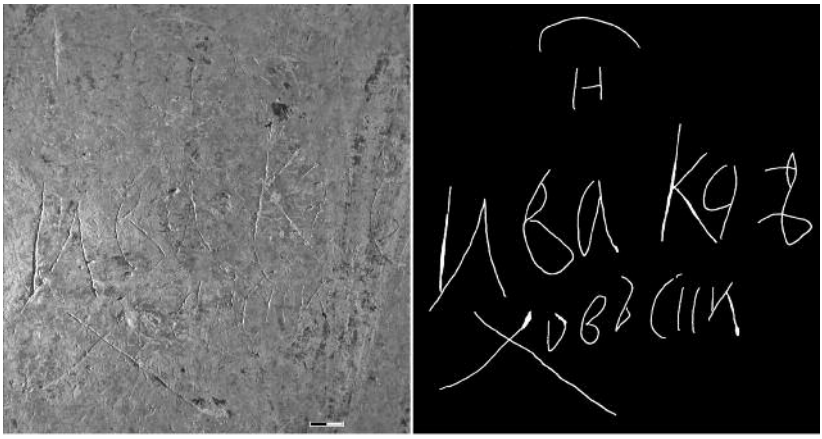

1

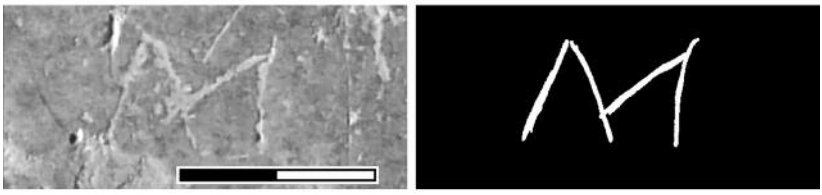

2

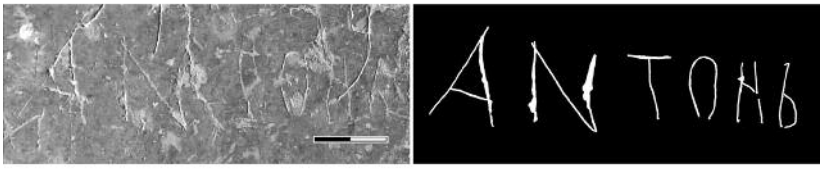

3

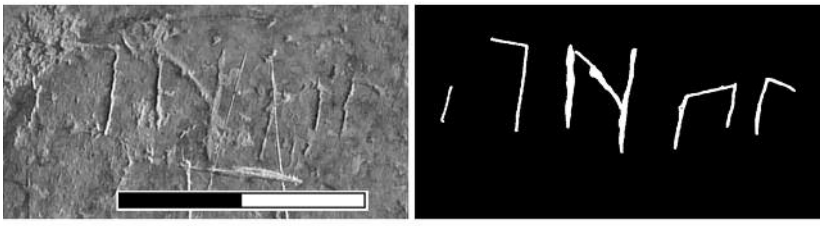

4

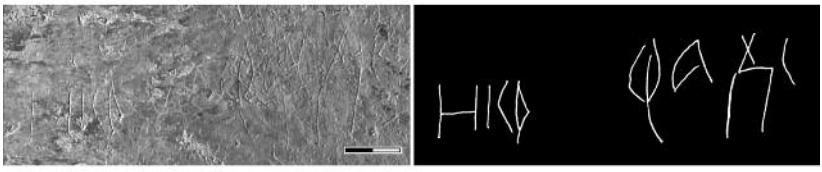

5

Таблиця CXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6603; **2** – № 6604; **3** – № 6605; **4** – № 6606; **5** – № 6607

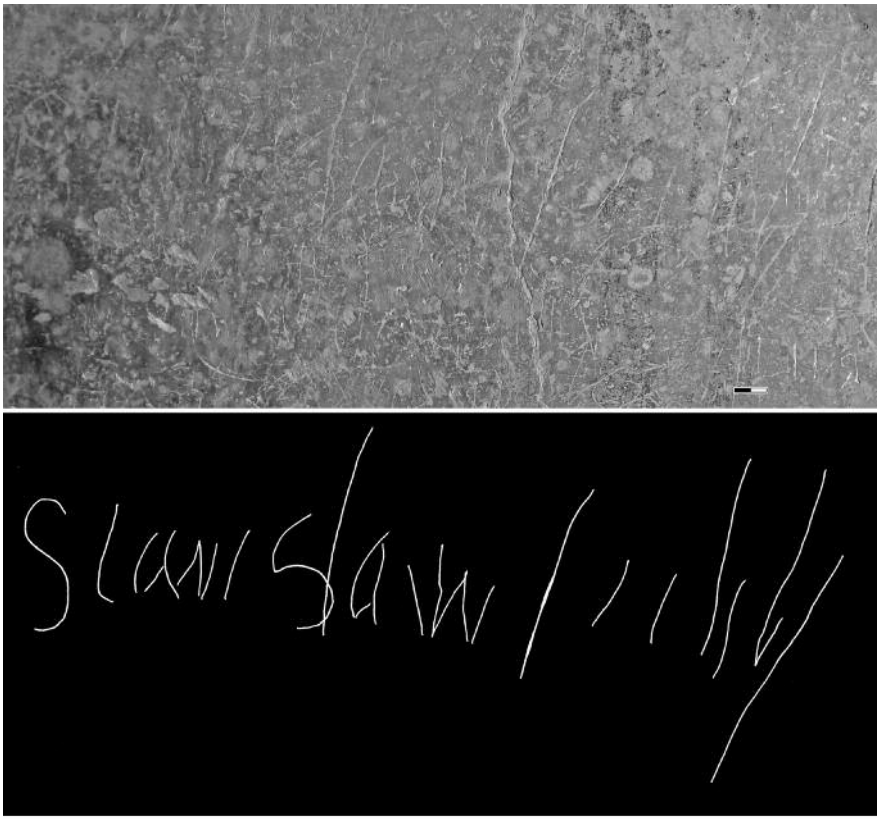

1

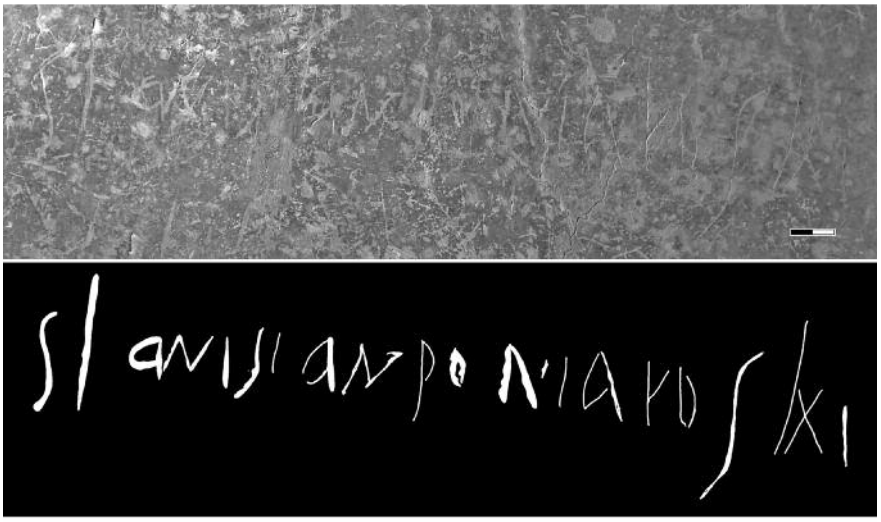

2

Таблиця CXII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6608; **2** – № 6609

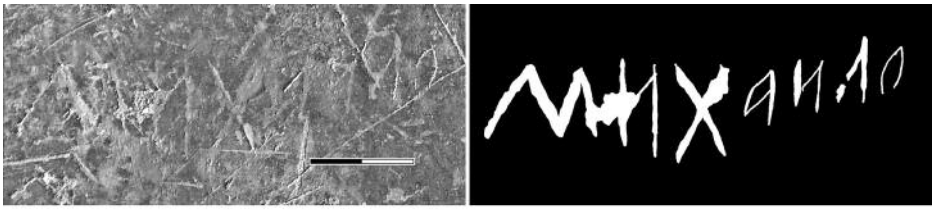

1

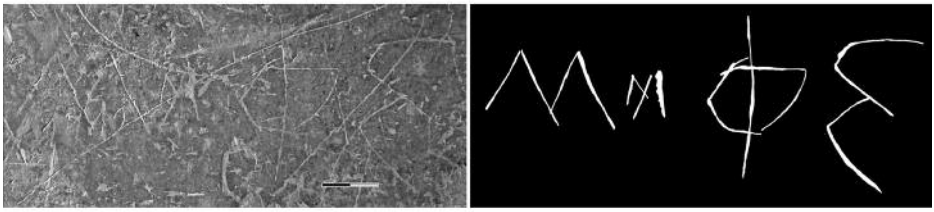

2

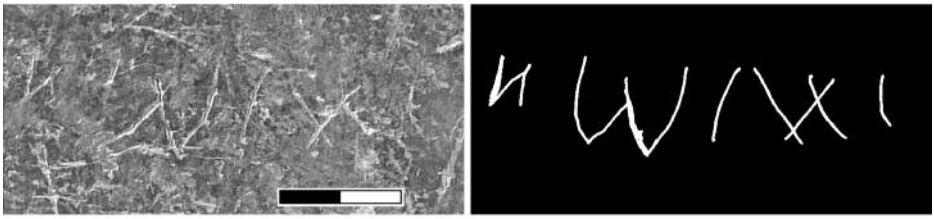

2

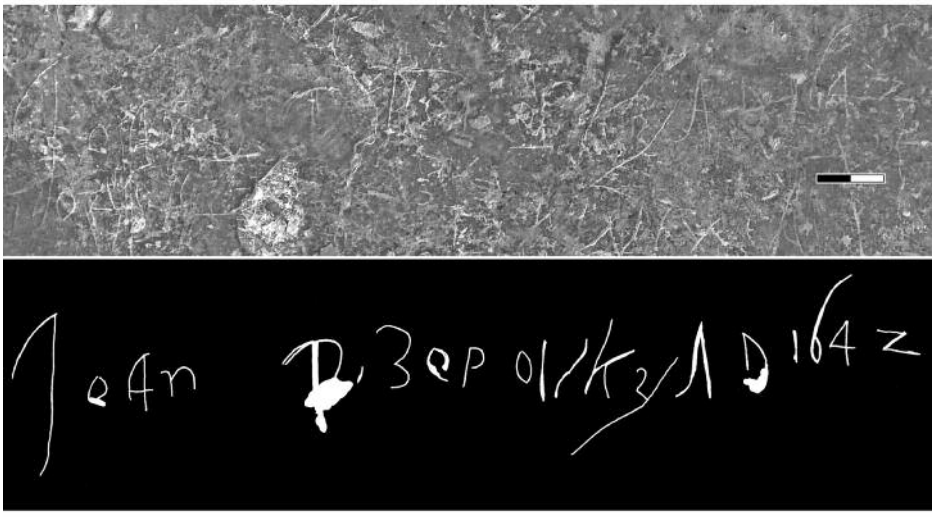

4

Таблиця CXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6610; **2** – № 6611; **3** – № 6612; **4** – № 6613

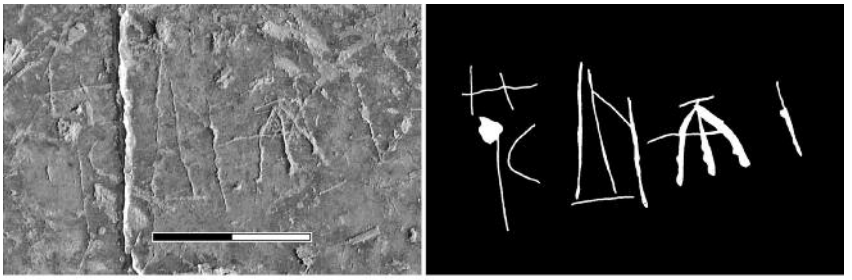

1

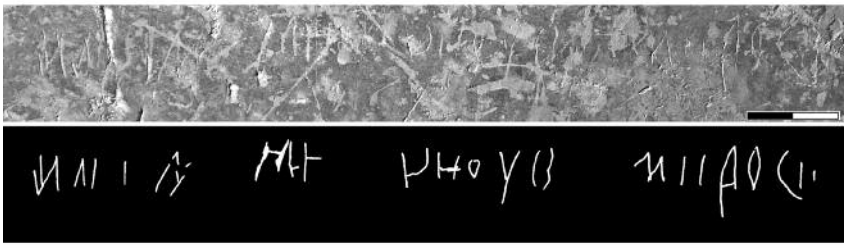

2

3

4

Таблиця CXIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6614; **2** – № 6615; **3** – № 6616; **4** – № 6617

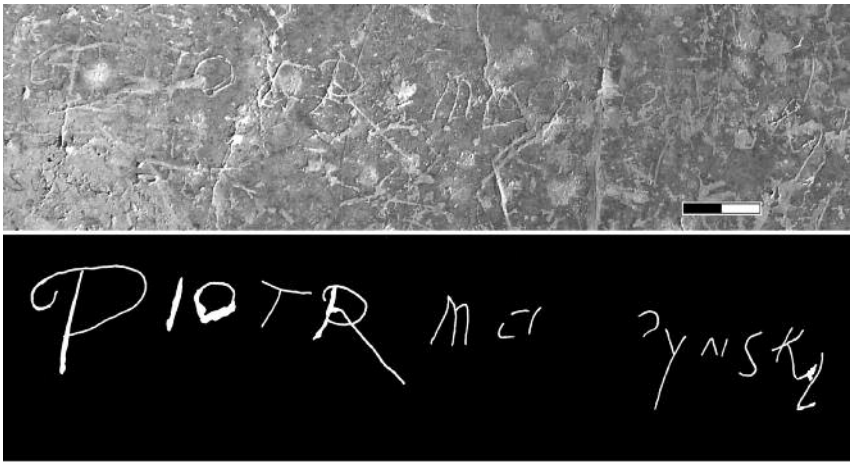

1

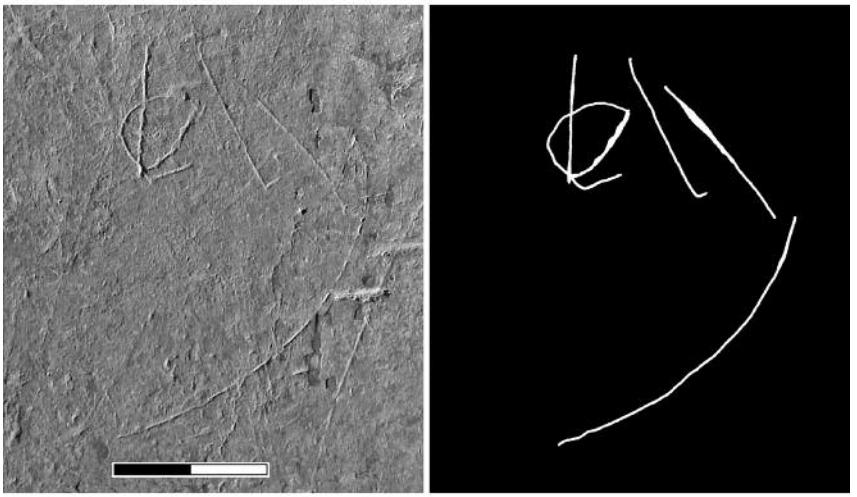

2

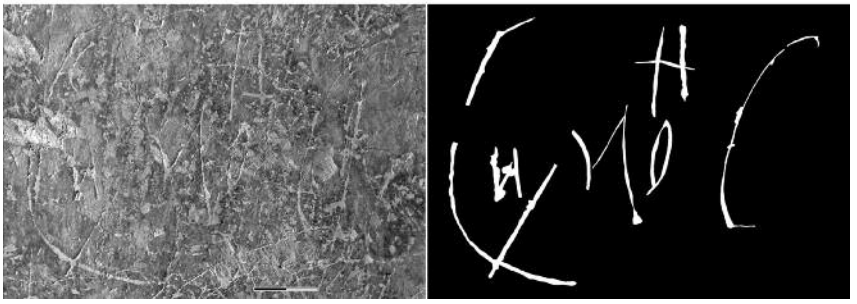

3

Таблиця CXV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6618; **2** – № 6619; **3** – № 6620

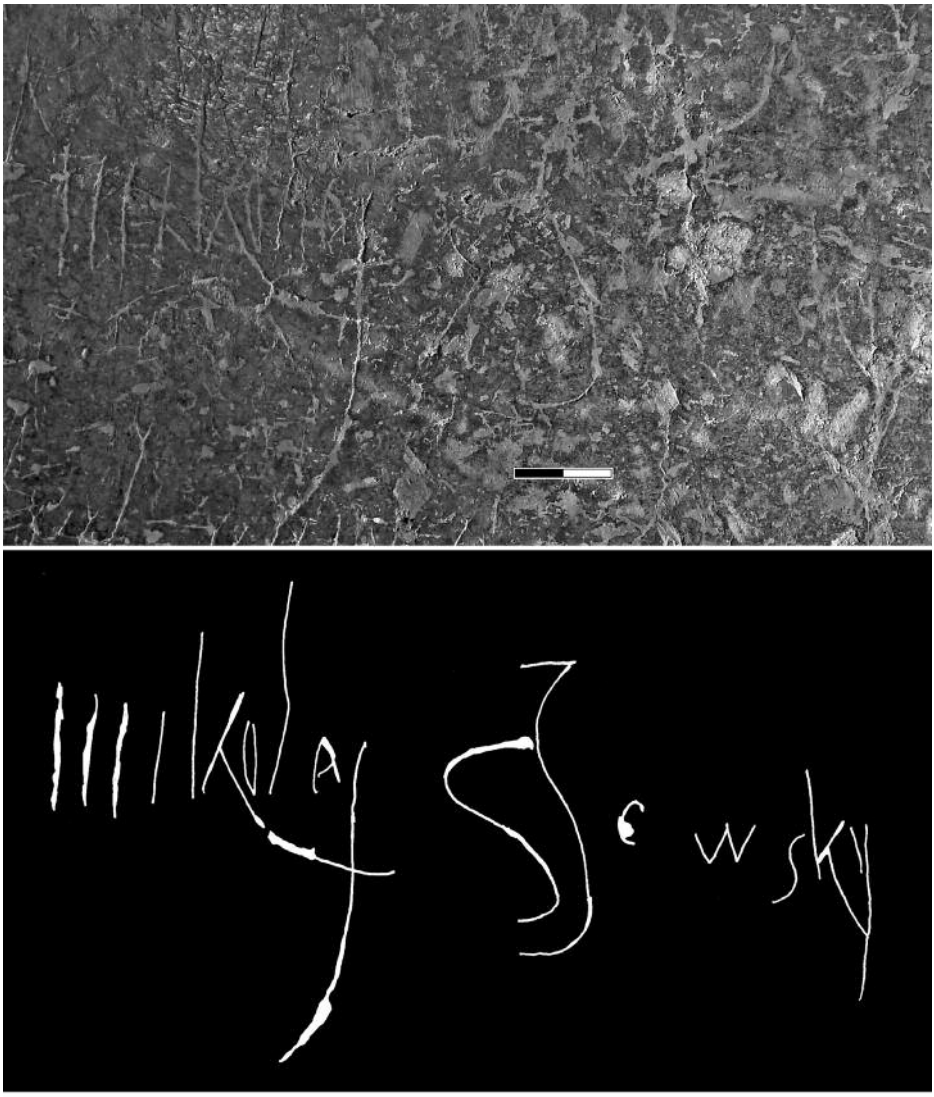

1

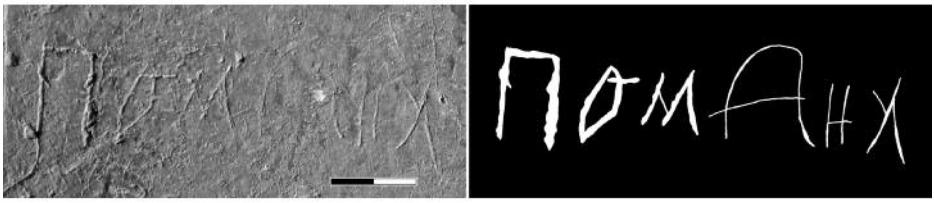

2

Таблиця CXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6621; **2** – № 6622

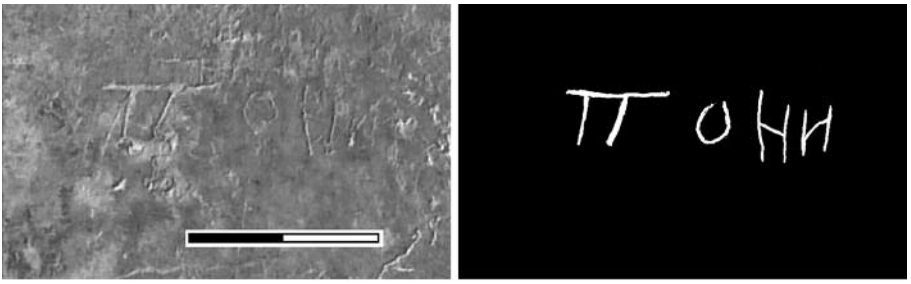

1

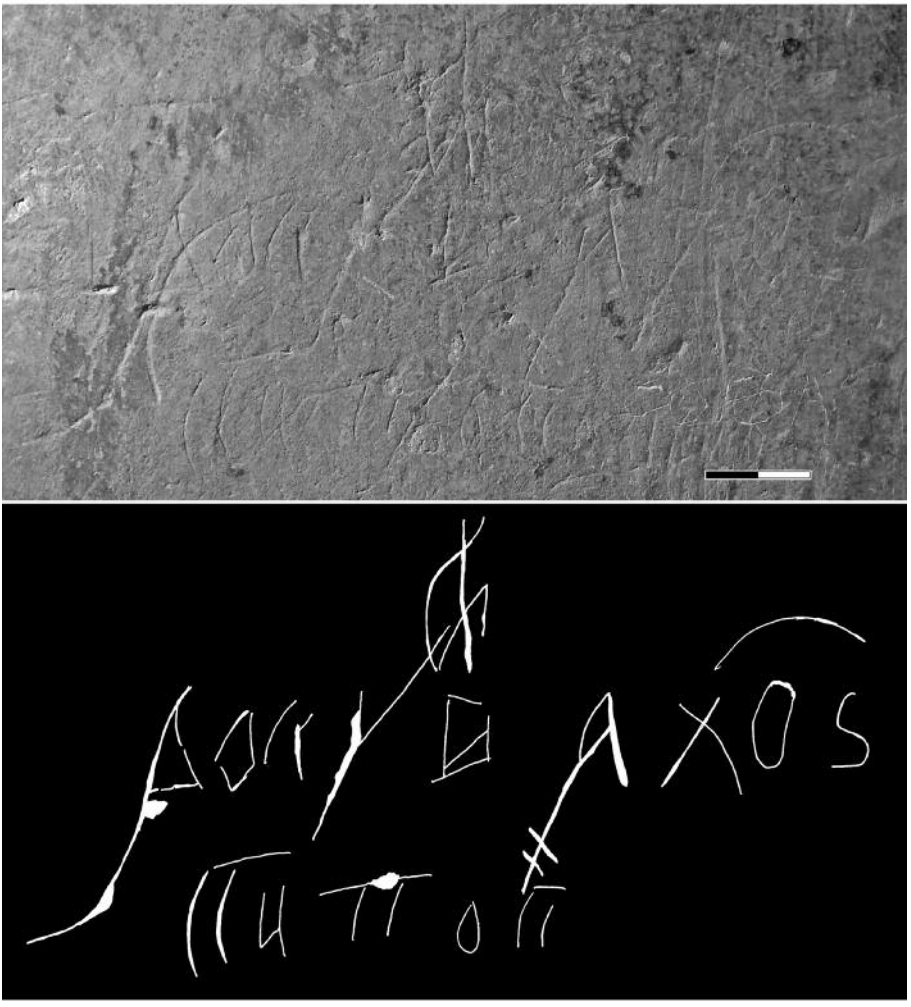

2

Таблиця CXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6623; **2** – № 6624

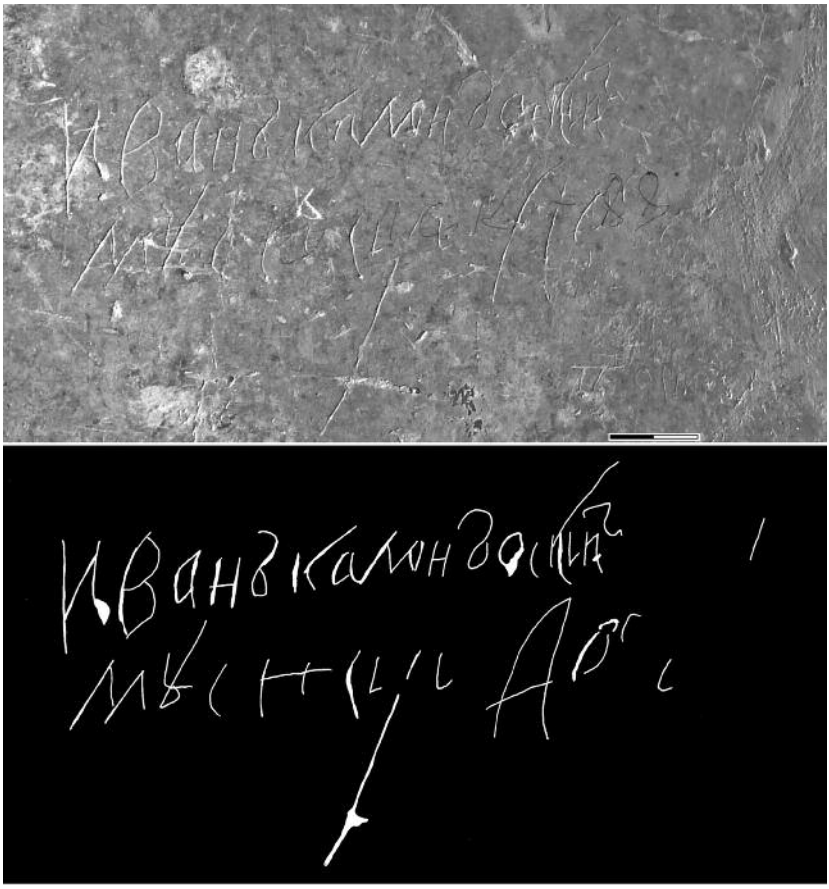

1

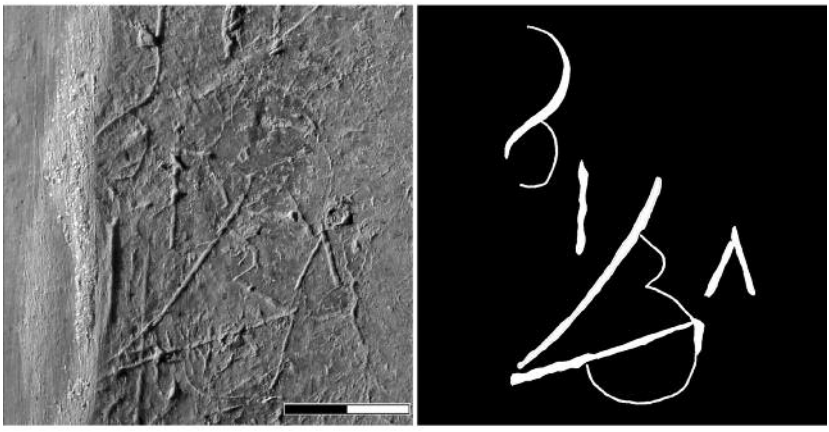

2

Таблиця CXVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6625; **2** – № 6626

1

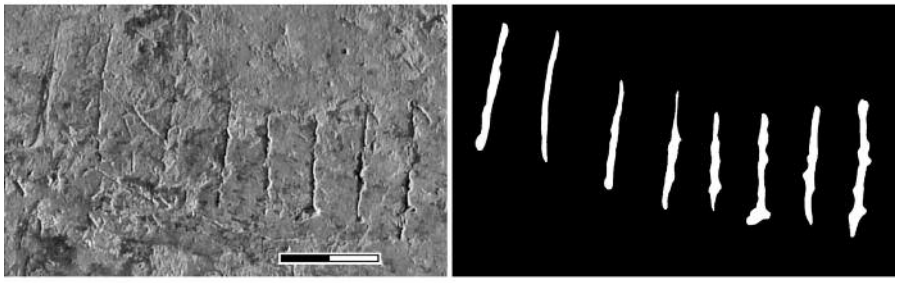

2

Таблиця CXIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6627; **2** – № 6628

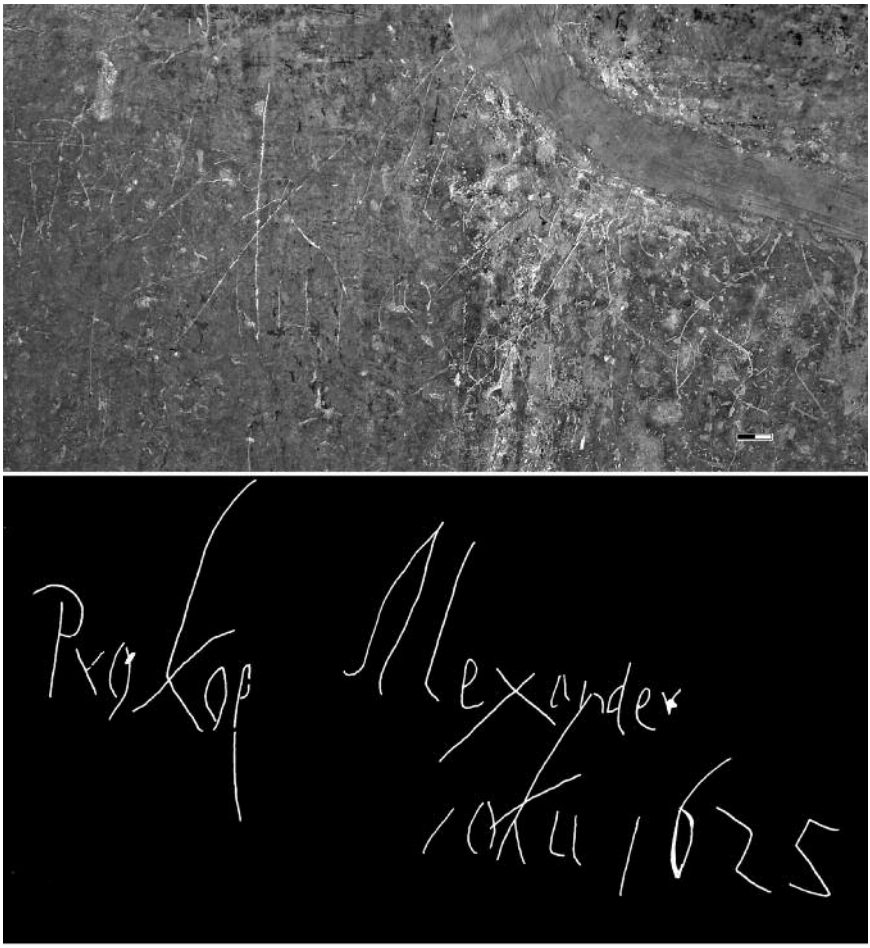

1

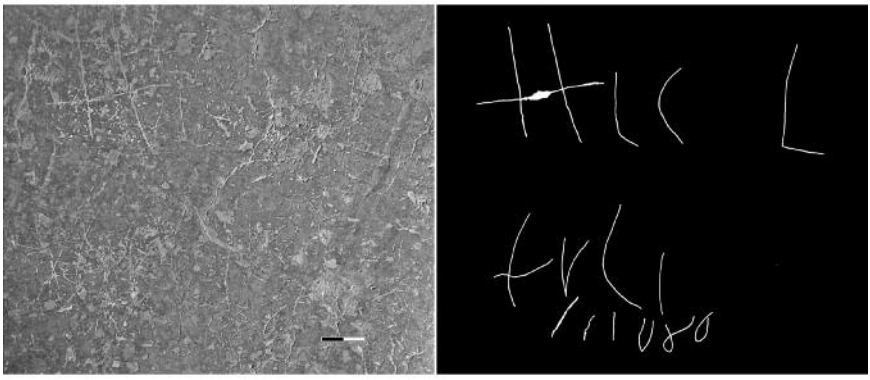

2

Таблиця CXX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6629; **2** – № 6630

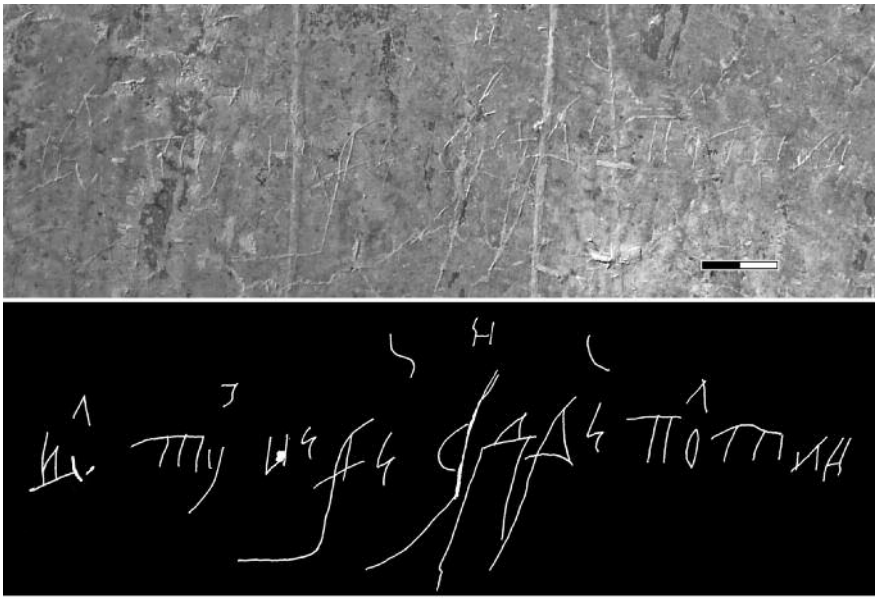

1

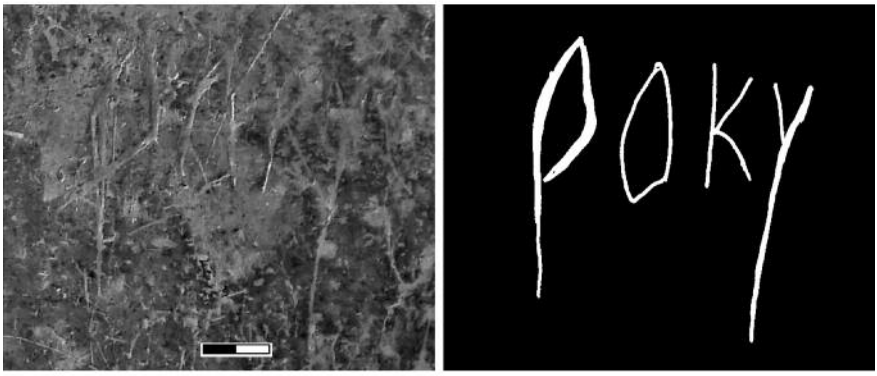

2

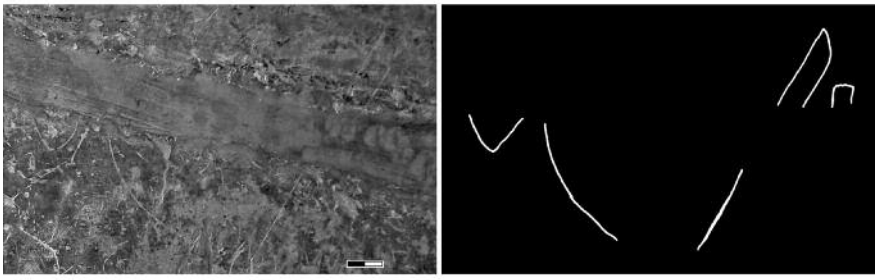

3

Таблиця CXXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6631; **2** – № 6632; **3** – № 6633

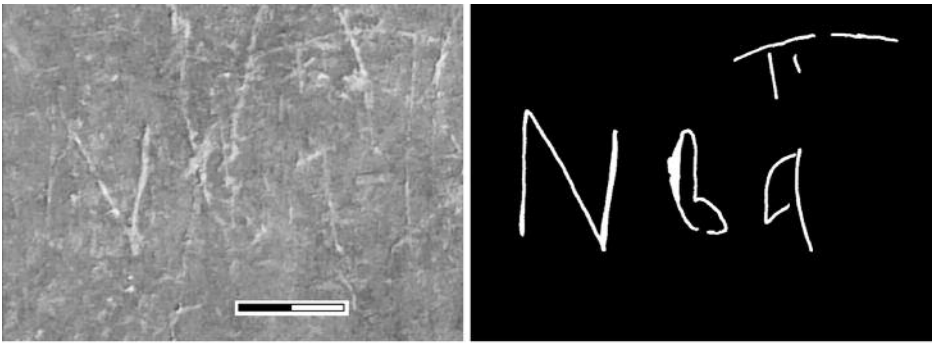

1

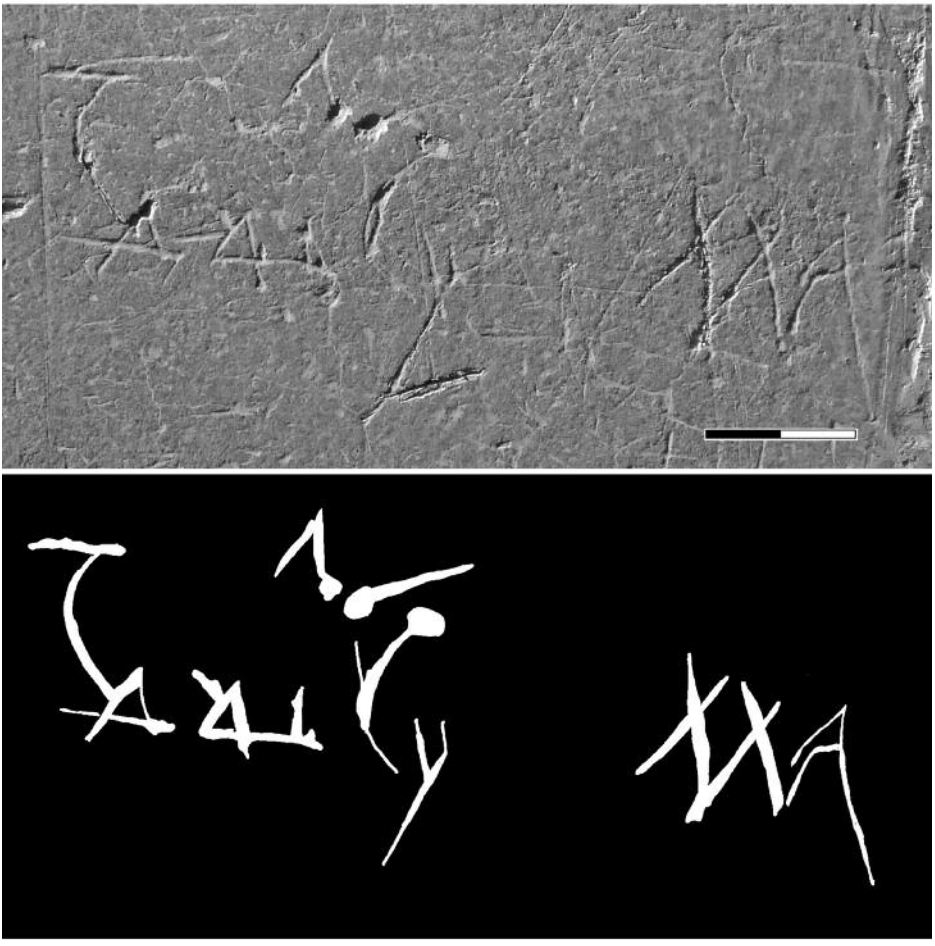

2

Таблиця CXXII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6634; **2** – № 6636

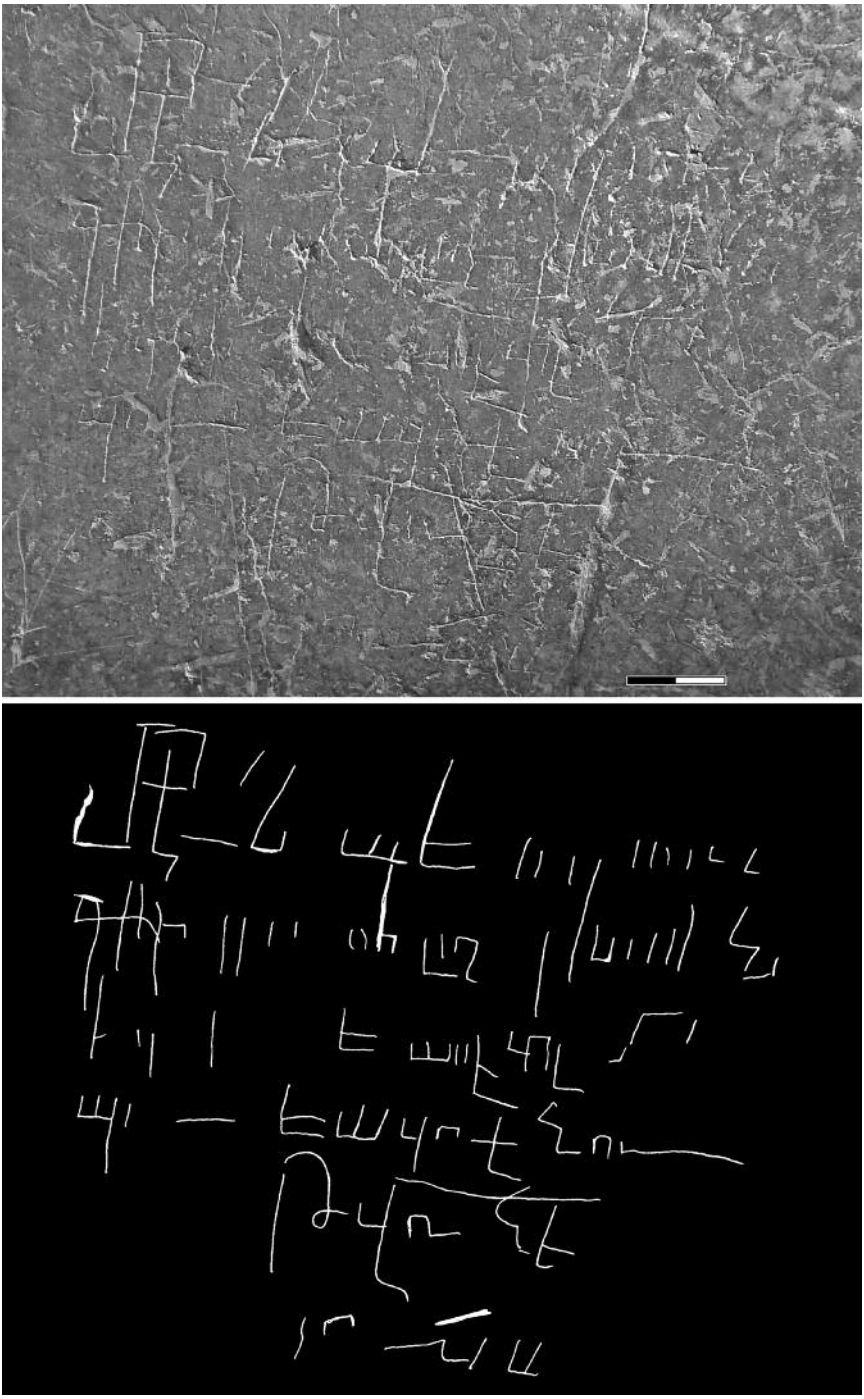

Таблиця CXXIII
Фотографія та прорисовка графіті № 6635

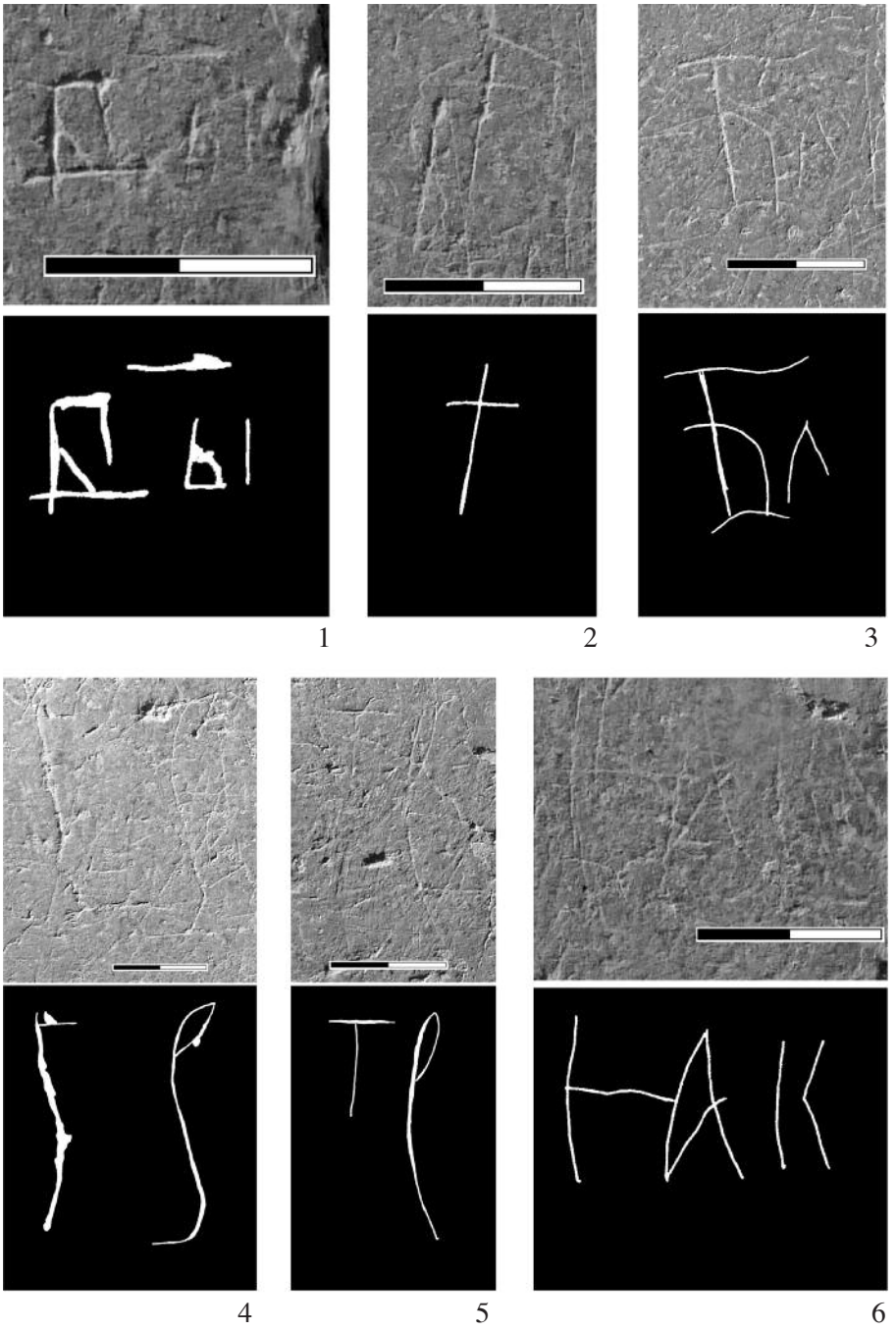

Таблиця CXXIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6637; **2** – № 6638; **3** – № 6639; **4** – № 6640; **5** – № 6641; **6** – № 6642

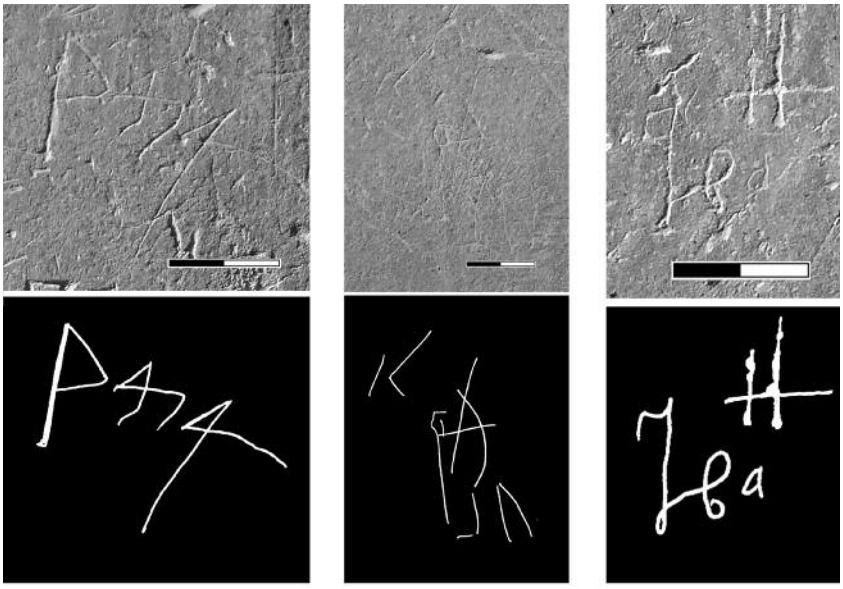

1 2 3

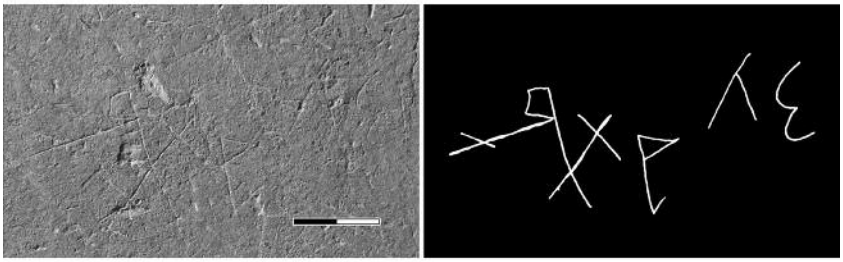

4

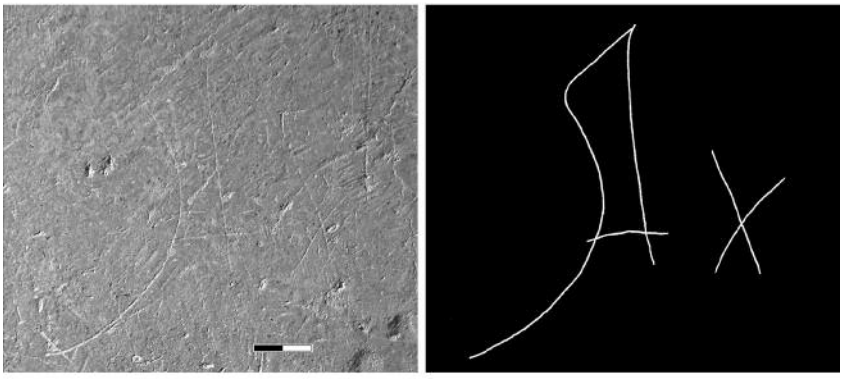

5

Таблиця CXXV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6643; **2** – № 6644; **3** – № 6645; **4** – № 6646; **5** – № 6647

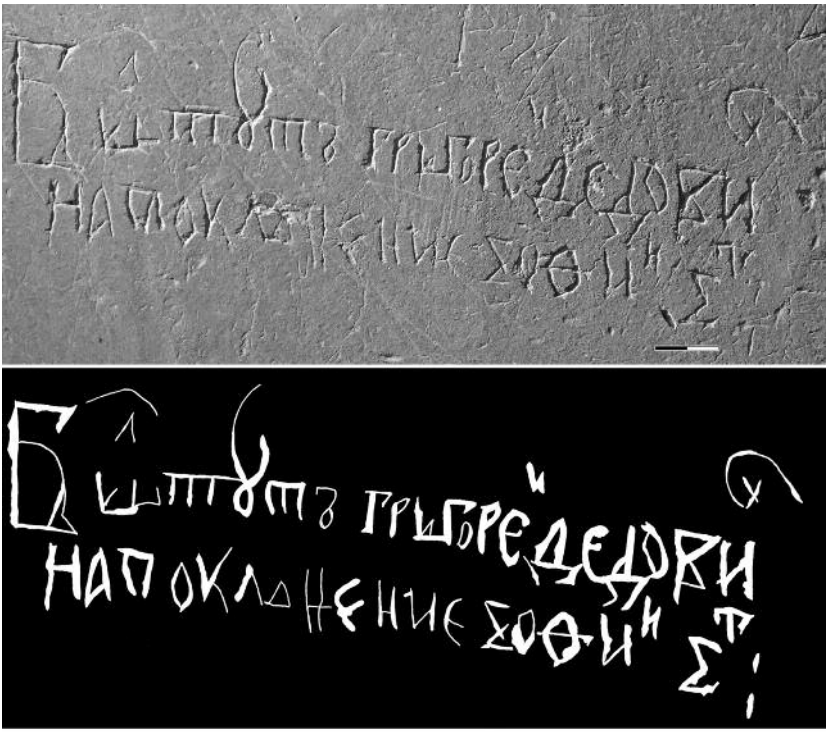

1

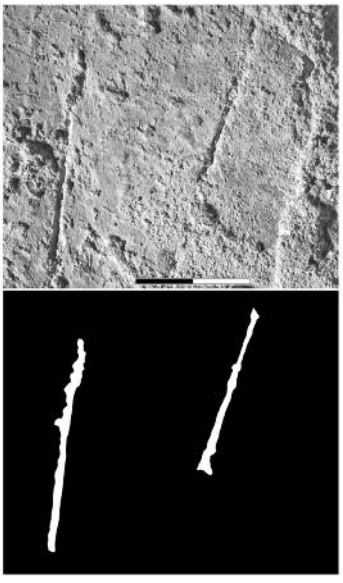

2

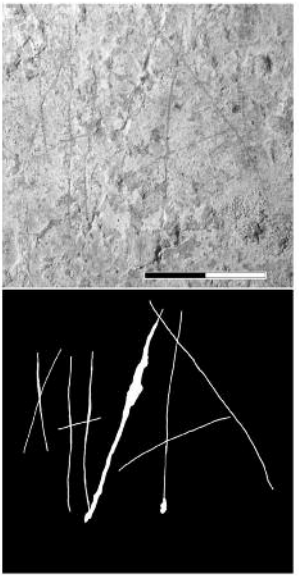

3

Таблиця CXXVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6648; **2** – № 6649; **3** – № 6650

Розділ ІІ

ГРАФІТІ НА ФАСАДНОМУ ТИНЬКУ ШИЙ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОЇ ГРУПИ ГЛАВ

У 2011 р. під час реставраційних робіт покрівлі Софійського собору, що передбачали ремонт штукатурки фасадів, реставрацію ліплення, ремонти покрівлі, водостоків, дерев'яних і металевих елементів обрешітки, огородження даху, ремонт дерев'яних і металевих віконних заповнень та, на завершальному етапі, пофарбування фасадів, завдяки поставленому риштуванню стало можливим повторно дослідити штукатурку на стінах та куполах собору, а також виконати нові зондажі. У процесі виконання зондажів В. Отченашком на стінах північно-західної групи глав Софійського собору були виявлені залишки штукатурки XVII ст., на яких простежувалась низка написів-графіті[122]*. Тоді ж мною було проведене дослідження усіх виявлених епіграфічних пам'яток, попередній публікації яких присвячена наша спільна з В. Отченашком стаття*[123]*. Аналізуючи особливості місцерозташування написів ми дійшли висновку, що поява графіті саме на цих ділянках була обумовлена тим, що вхід (підйом) на горище та дах собору влаштований через внутрішньостінні сходи, які ведуть з рівня хорів на північну сторону горища, з якого є вихід на дах якраз навпроти групи главок з написами, до яких був короткий прямий шлях, з десяток кроків, який, крім того, вів до глав, розташованих над головним, на той час, північним входом до собору*[124]*.*

ІІ.1. Графіті на фасаді малої північно-східної главки

Знаходиться на північно-східній грані малої північно-східної главки (табл. CXXVII). Поверхня тиньку збереглась слабо, у багатьох місцях наявні вибої та вивали, що відкривають первісне мурування, у прорізах часто зустрічаються залишки пізнішої побілки, що не вичищалася під час досліджень. На досліджуваній ділянці виявлено дев'ять графіті, які отримали номери від 6651-го по 6659-й (табл. CXXVII, 1).

---

[122] Варто зазначити, що після виявлення графіті на вказаній групі куполів була проведена розчистка штукатурки на аналогічних за розташуванням гранях південно-західної групи главок, проте жодного напису тут виявлено не було.

[123] В.В. Корнієнко, В.Ф. Отченашко, *Графіті на фасадній штукатурці ший північно-західної групи глав Софії Київської (попередня публікація)*, Софійський часопис 1 (2017) 53–59.

[124] Саме цим може бути пояснена відсутність графіті на інших главках південно-західної групи, адже для охочих дістатись сюди була перепона – крутий двосхилий дах, а від виходу на покрівлю над ґалереями – не зручний і не зовсім безпечний шлях.

Графіті № 6651 (табл. CXXVIII)

Публікації. В. Корнієнко та В. Отченашко[125].

Розташування. Знаходиться на відстані 62 см вниз від рівня верхнього поясу шиї та на відстані 173 см від лівого ребра.

Опис. Тиньк у місці розташування трирядкового напису частково пошкоджений вибоями, проте структура формули та наявні складові дозволяють без труднощів реконструювати текст:

Бы[л](ъ) тѢт(ъ) Карїѡ[н](ъ) чер[н]є[ц](ь) Гѣстынскіи рок(у) а҃х҃о.

Був тут Каріон, чернець Густинський, року 1670.

Прикметно, що це вже другий автограф густинського ченця Каріона у Софії Київській, перший (№ 246) знаходиться у західній внутрішній ґалереї храму на фресці з образом св. Козми[126].

Датування. 1670 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6652 (табл. CXXIX, 1)

Публікації. В. Корнієнко та В. Отченашко[127].

Розташування. Знаходиться на відстані 89 см вниз від рівня верхнього поясу шиї та на відстані 173 см від лівого ребра.

Опис. Напис частково пошкоджений, проте в цілому його збереженість добра, текст повністю підлягає прочитанню:

Білъ тѢт(ъ) Мітрофанъ Мелитонъ [Р]Ѣдінскі[и] рок(у) ахо 23 июл(а).

Був тут Митрофан-Мелітон Рудинський, року 1670 23 липня.

Можливо, автор напису походив з родини настаського сотника білоцерківського полку Андрія Рудини[128].

Датування. 1670 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6653 (табл. CXXIX, 2)

Публікації. В. Корнієнко та В. Отченашко[129].

Розташування. Знаходиться на відстані 42 см вниз від рівня верхнього поясу шиї та на відстані 110 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку та втрачену верхню частину, на стіні можна прочитати особове ім'я автора: Иоан(ъ) '*Йоанн*'.

Датування. Друга половина XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[125] В.В. Корнієнко, В.Ф. Отченашко, *Op. cit.,* с. 56.

[126] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 115–116, табл. CXXXI, 1; CXXXII, 1; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. VII, т. 2, с. 25, табл. XXVI, 1.

[127] В.В. Корнієнко, В.Ф. Отченашко, *Op. cit.,* с. 56.

[128] В.В. Кривошея, *Козацька еліта Гетьманщини*, К., 2008, с. 129.

[129] В.В. Корнієнко, В.Ф. Отченашко, *Op. cit.,* с. 56.

Графіті № 6654 (табл. CXXX)

Публікації. В. Корнієнко та В. Отченашко[130].

Розташування. Знаходиться на відстані 39 см вниз від рівня верхнього поясу шиї та на відстані 67 см від лівого ребра.

Опис. Штукатурка в місці розташування напису сильно постраждала, частина тексту не збереглась:

Был(ъ) тѹт(ъ) р(о)к(ѹ) а҃хо Іовъ Ѧнъ(...).

Був тут року 1670 Іов Ян(...).

Датування. 1670 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6655 (табл. CXXXI, 1)

Публікації. В. Корнієнко та В. Отченашко[131].

Розташування. Знаходиться на відстані 43 см вниз від рівня верхнього поясу шиї та на відстані 146 см від лівого ребра.

Опис. Верхня частина та закінчення напису не збереглись через обвал штукатурки, проте наявні складові дозволяють встановити, що тут був виконаний запис особового та родового імен автора. Перше реконструюється як Ива[н](ъ) '*Іван*', а від другого залишився лише початок Кив(...).

Датування. Друга половина XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6656 (табл. CXXXI, 2)

Публікації. В. Корнієнко та В. Отченашко[132].

Розташування. Знаходиться на відстані 81 см вниз від рівня верхнього поясу шиї та на відстані 91 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня штукатурки в місці розташування обведеного овальною рамкою напису дуже пошкоджена та затерта, наслідок чого частина його складових не простежується зовсім, тому текст тільки частково підлягає реконструкції:

Року а҃хнд был(ъ) т[ѹт](ъ) ... Іѡанъ Савичь ...

Року 1654 був тут ... Йоанн Савич ...

Особу автора можна ототожнити зі згаданим у писемних тогочасних джерелах хорунжим чернігівського полку Яном (Іваном) Савичем Картелем, відомості про якого маємо близько 1650 р., тобто, майже синхронно появі графіті на куполі Софійського собору[133].

Датування. 1654 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[130] В.В. Корнієнко, В.Ф. Отченашко, *Op. cit.,* с. 56.
[131] *Ibid.,* с. 56–57.
[132] *Ibid.,* с. 55–56.
[133] В.В. Кривошея, *Op. cit.,* с. 114.

Графіті № 6657 (табл. CXXXII, 1)

Публікації. В. Корнієнко та В. Отченашко[134].

Розташування. Знаходиться на відстані 84 см вниз від рівня верхнього поясу шиї та на відстані 96 см від лівого ребра.

Опис. У правій нижній частині рамки згаданого вище Йоанна Савича помітні залишки інших літер, виконаних пізніше іншим автором, з яких впевнено ідентифікуються тільки літери ПѢ.

Датування. Друга половина XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6658 (табл. CXXXII, 2)

Публікації. В. Корнієнко та В. Отченашко[135].

Розташування. Знаходиться на відстані 53 см вниз від рівня верхнього поясу шиї та на відстані 136 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на дрібні пошкодження штукатурки, графіті збереглося доволі добре. Текст складається із запису року ҂зс, тобто, 7200 (1692) та особового імені автора Демиѧн(ъ) ‘*Дем’ян*’, виконаного у вигляді розтягнутої монограми.

Датування. 1692 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6659 (табл. CXXXII, 3)

Публікації. В. Корнієнко та В. Отченашко[136].

Розташування. Знаходиться на відстані 69 см вниз від рівня верхнього поясу шиї та на відстані 149 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні штукатурки одинарною рискою прокреслене коло. Оскільки слідів від голки в середній частині малюнка немає, це свідчить про його виконання не циркулем, а предметом круглої форми, який був приставлений до стіни та з силою прокручений, що, через м’якість штукатурки, залишило глибокий слід на її поверхні.

Датування. Друга половина XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

II.2. Графіті на фасаді південно-східної середньої главки

Знаходиться на штукатурці у південно-східному простінку середньої главки (табл. CXXVII). Поверхня тиньку пошкоджена низкою вибоїв, частина штукатурки не збереглась. На досліджуваній ділянці виявлено одне графіті, яке отримало номер 6660 (табл. CXXVII, 2).

[134] В.В. Корнієнко, В.Ф. Отченашко, *Op. cit.,* с. 56.
[135] *Ibid.,* с. 56.
[136] *Ibid.,* с. 55.

Графіті № 6660 (табл. CXXXIII, 1)

Публікації. В. Корнієнко та В. Отченашко[137].

Розташування. Знаходиться на відстані 200 см вниз від рівня верхнього поясу шиї та на відстані 54 см від лівого ребра.

Опис. Права частина напису не збереглась внаслідок обвалу тиньку, тож від тексту залишився тільки початок:

Бил(ъ) тѵ̑т(ъ) Маρ(къ) Си(...).

Був тут Марко Си(...).

Датування. Друга половина XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

II.3. Графіті на фасаді південно-західної малої главки

Знаходиться на південно-східній грані малої главки (табл. CXXVII). Поверхня тиньку пошкоджена, частина штукатурки не збереглась. На досліджуваній ділянці виявлено одне графіті, яке отримало номер 6661 (табл. CXXVII, 3).

Графіті № 6661 (табл. CXXXIII, 2)

Публікації. В. Корнієнко та В. Отченашко[138].

Розташування. Знаходиться на відстані 17 см вниз від рівня верхнього поясу шиї та на відстані 81 см від правого ребра.

Опис. Права частина напису не збереглась внаслідок обвалу тиньку, тож від тексту залишився тільки початок:

Рок(ѵ) Б(о)жого ахп(...)

Року Божого 168(...).

Датування. 1680-ті рр.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

[137] В.В. Корнієнко, В.Ф. Отченашко, *Op. cit.,* с. 57.
[138] *Ibid.,* с. 57.

Таблиця CXXVII

План даху на рівні ший глав Софійського собору на 1651 р. (реконструкція В.Ф. Отченашка) з позначенням місця розташування графіті: **1** – №№ 6651–6659; **2** – № 6660; **3** – №№ 6661

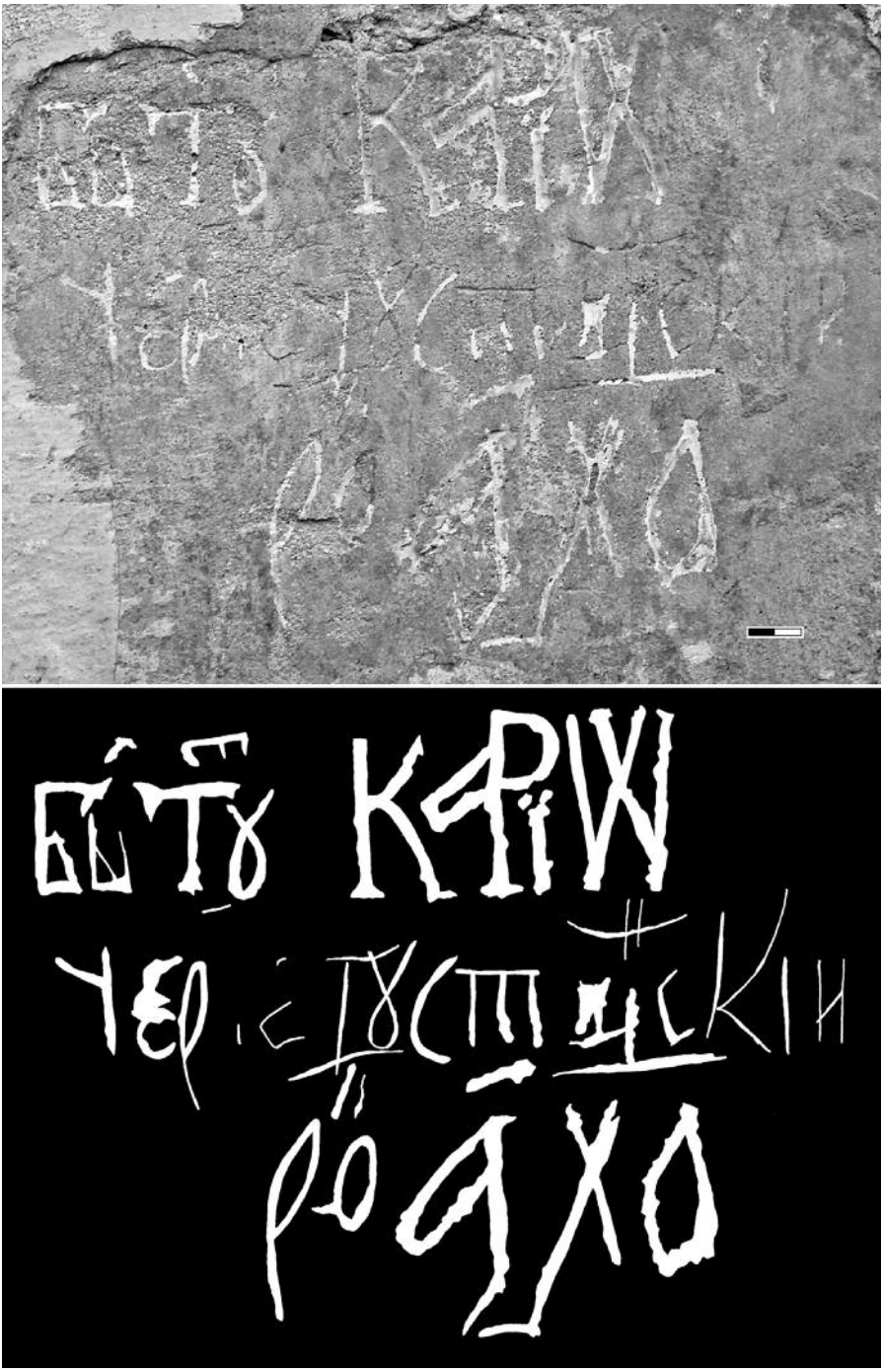

Таблиця CXXVIII
Фотографія та прорисовка графіті № 6651

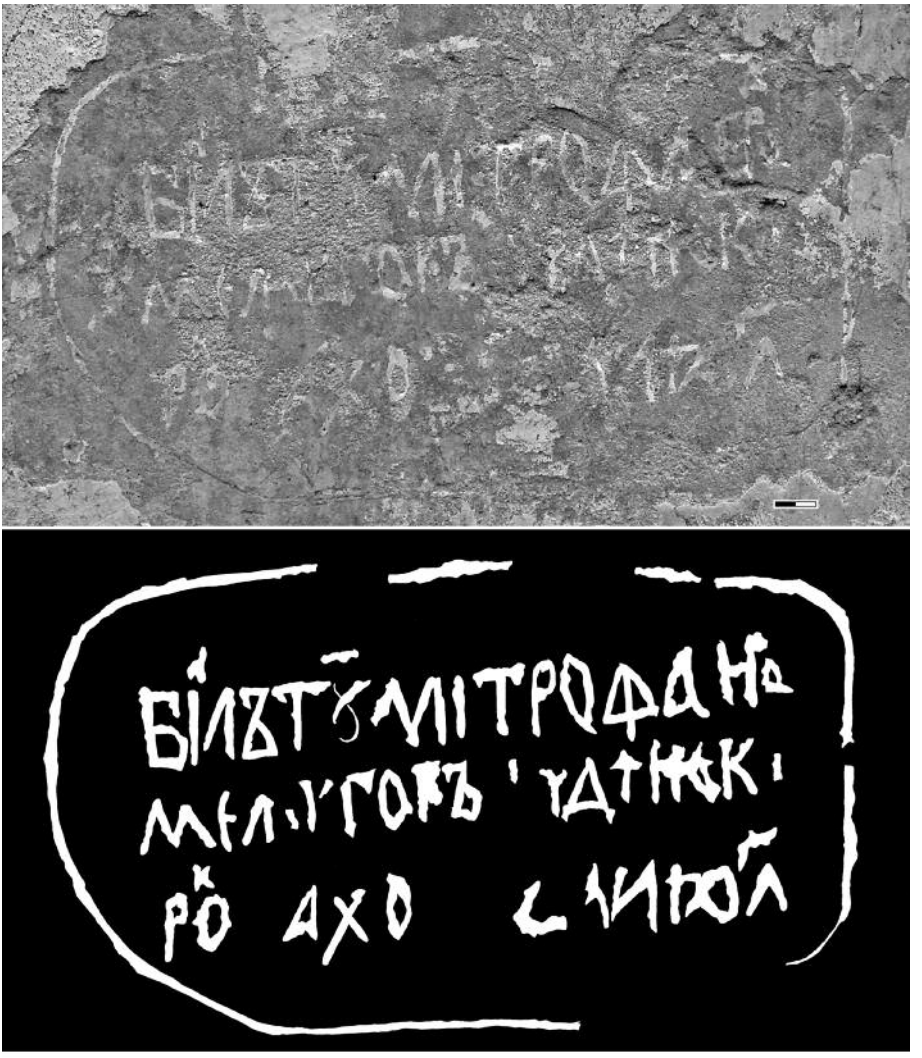

1

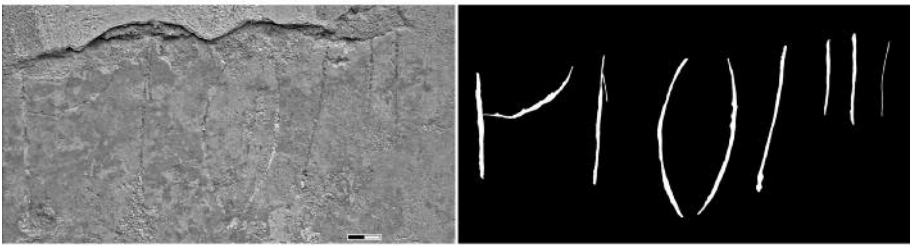

2

Таблиця CXXIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6652; **2** – № 6653

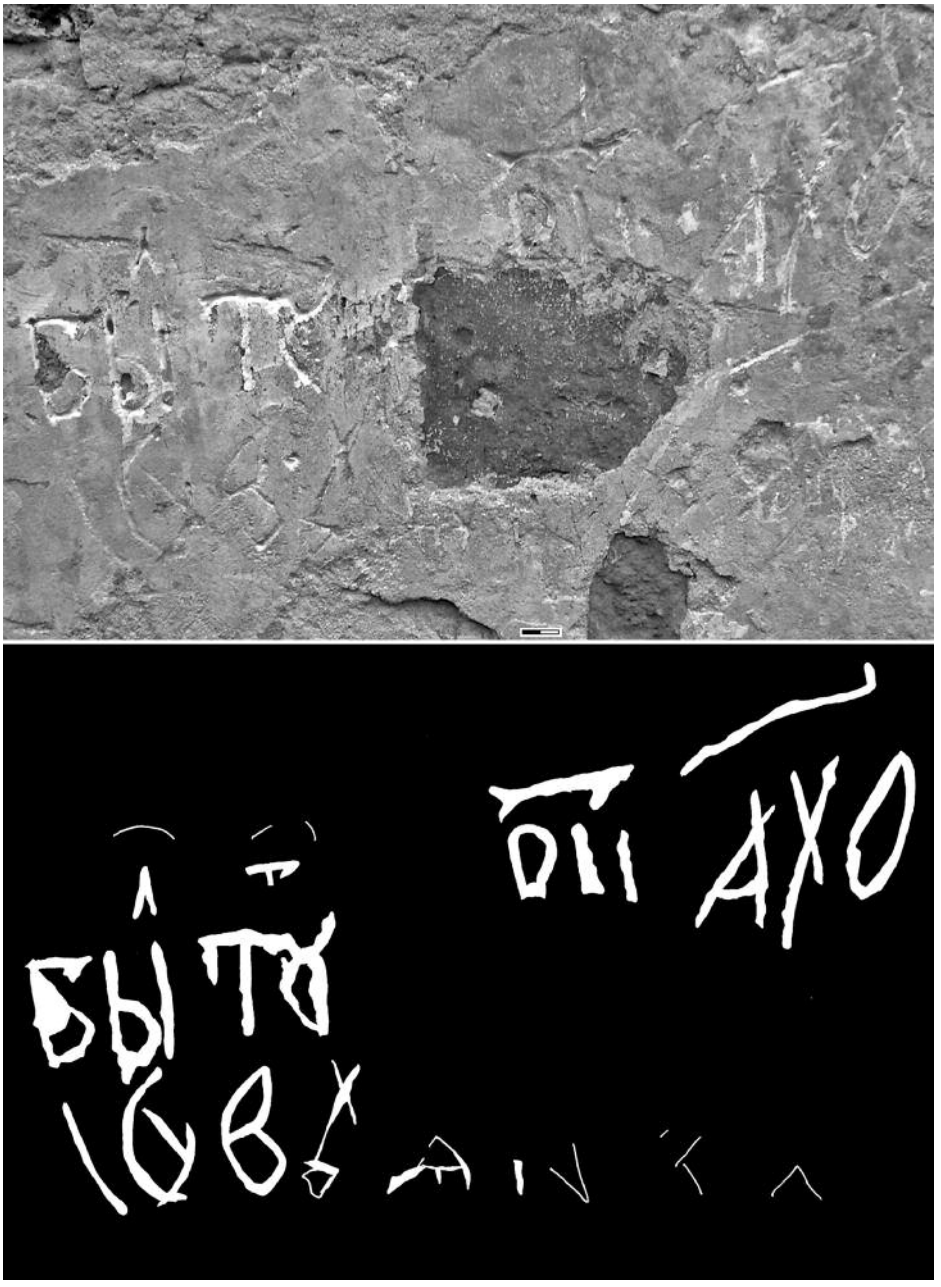

Таблиця CXXX
Фотографія та прорисовка графіті № 6654

1

2

Таблиця CXXXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6655; **2** – № 6656

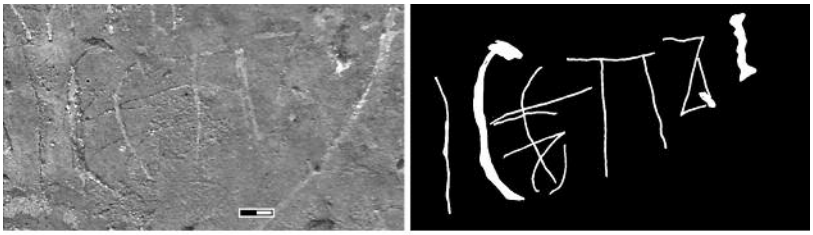

1

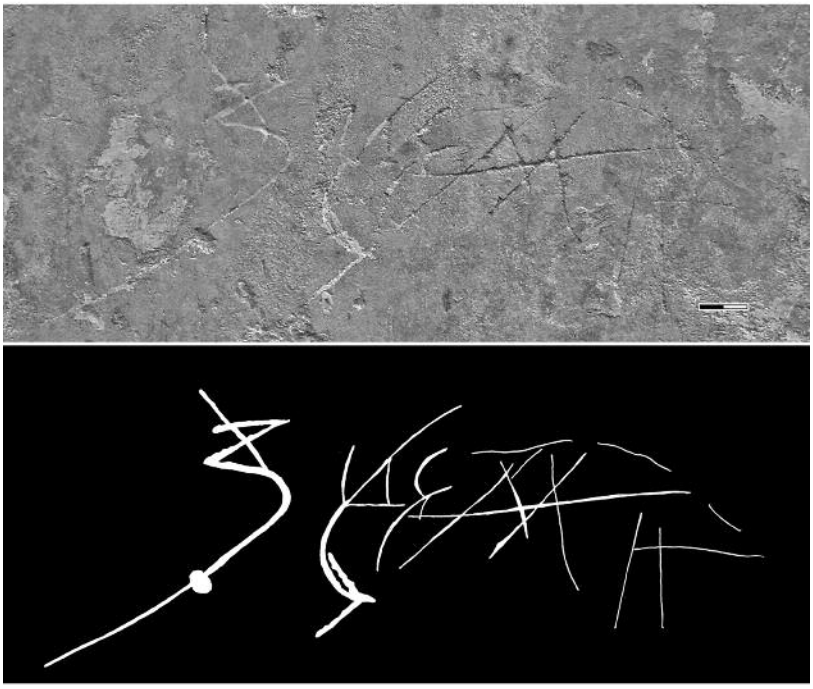

2

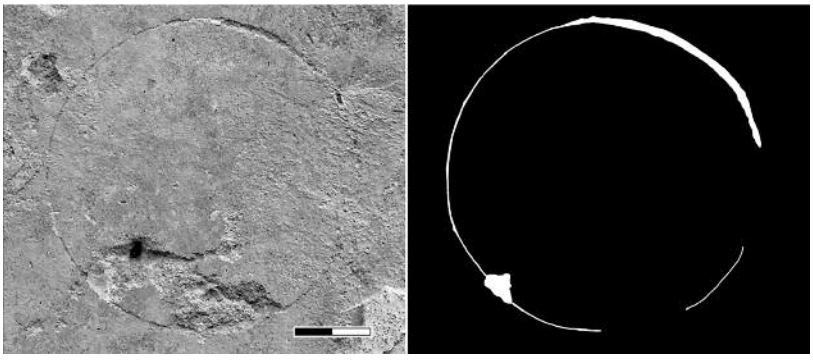

3

Таблиця CXXXII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6657; **2** – № 6658; **3** – № 6659

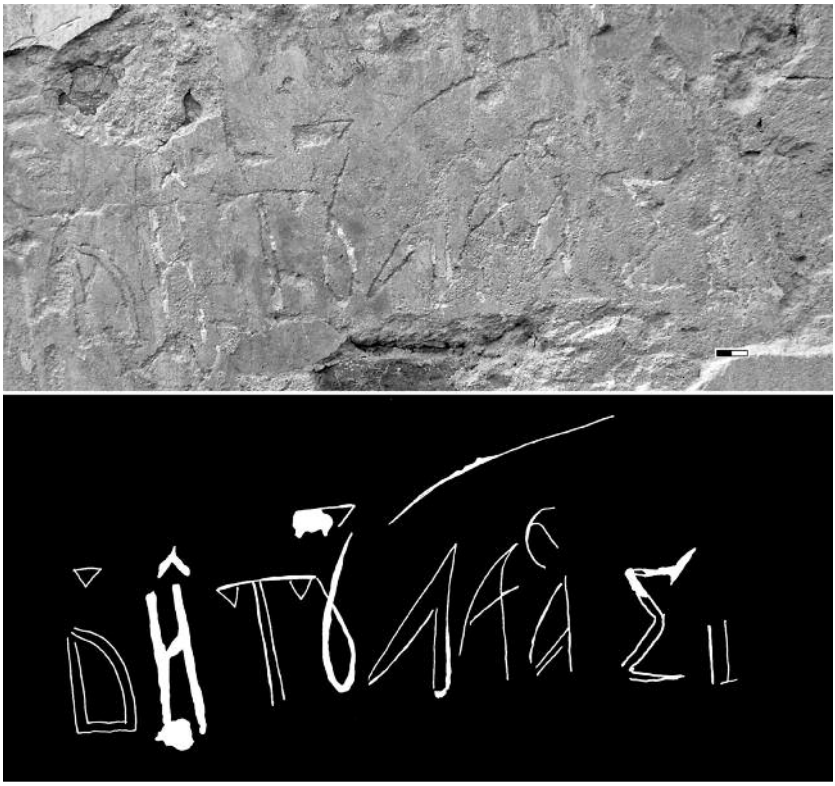

1

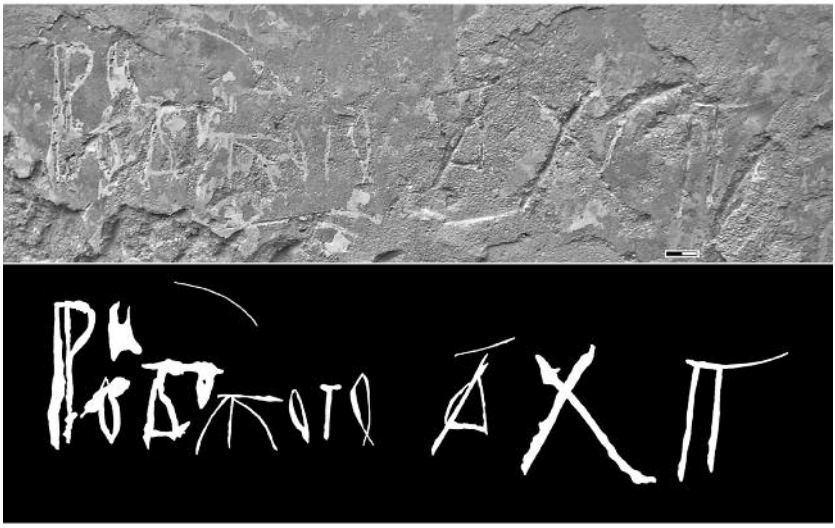

2

Таблиця CXXXIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6660; **2** – № 6661

Розділ III

ГРАФІТІ У ДРУГОМУ ЯРУСІ ПІВНІЧНОЇ ВНУТРІШНЬОЇ ГАЛЕРЕЇ (КОЛИШНЬОГО БОГОЯВЛЕНСЬКОГО ПРИДІЛУ)

III.1. Графіті на личкувальному розчині стіни

Знаходиться у східному торці стіни другого ярусу колишньої північної внутрішньої галереї (колишньому Богоявленському приділі). У невеликому відкритому під час реставраційних робіт зондажі на личкувальному розчині затирання швів між утопленими рядами плінфи виявлено два графіті, що отримали номери 6662 та 6663 (табл. CXXXIV).

Графіті № 6662 (табл. CXXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 110 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 27 см від правого нижнього кута віконної пройми.

Опис. На поверхні личкувального розчину видряпані літери ΛΛ. Прикметно, що подібне буквосполучення, виконане по сирому личкувальному розчину, було виявлене також на західному фасаді Софійського собору[139].

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6663 (табл. CXXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 112,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 88 см від правого нижнього кута віконної пройми.

Опис. На поверхні личкувального розчину подвійними незамкненими рисками виконаний малюнок чотириконечного хреста.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

[139] Графіті № 579. Див.: В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. VII, т. 1, с. 10, табл. II, 1.

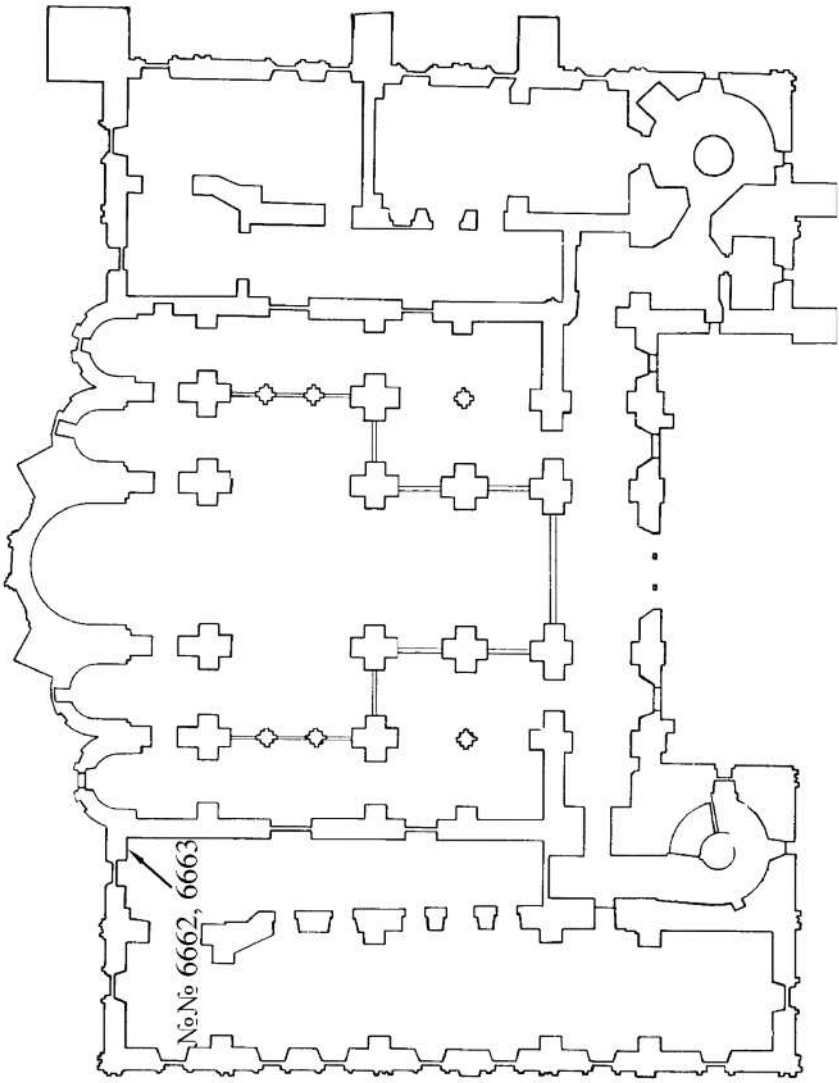

Таблиця CXXXIV

План другого поверху Софійського собору з позначенням місця розташування графіті № 6662 та № 6663

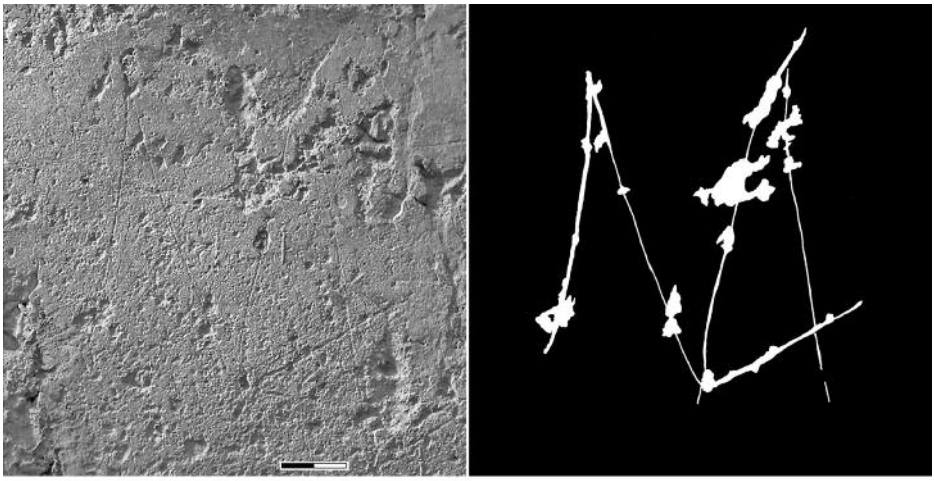

1

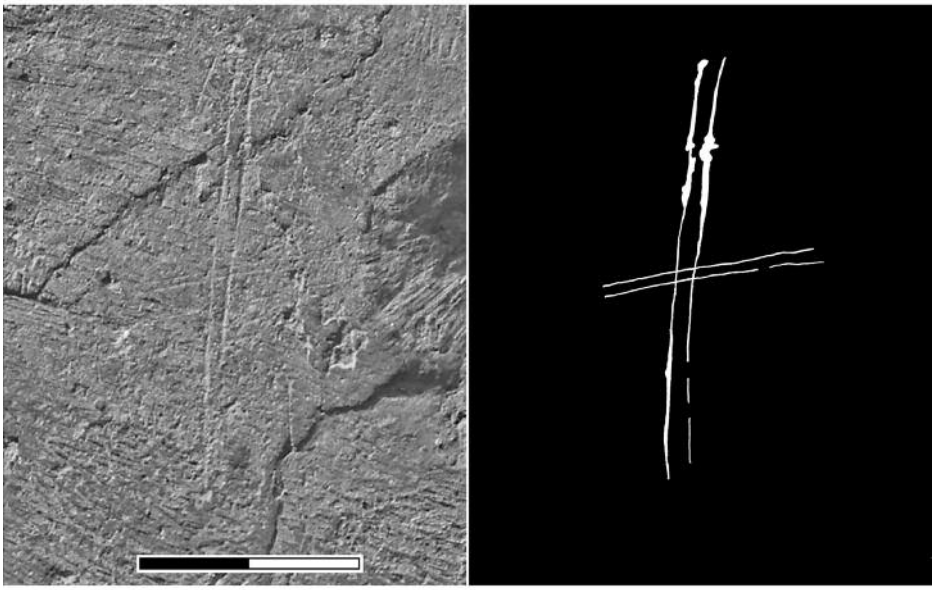

2

Таблиця CXXXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6662; **2** – № 6663

Розділ IV

ГРАФІТІ НА ФРЕСКАХ ПІВНІЧНИХ ХОРІВ (КОЛИШНЬОГО ПРИДІЛУ СВ. МИКОЛИ МОКРОГО)

IV.1. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться на північній стороні арки-переходу від західних до північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого) (табл. CXXXVI). У цьому місці ближче до східного ребра збереглась невелика ділянка давнього фрескового тиньку, сильно пошкоджена вибоями та подряпинами. Тим не менше, тут виявлене одне графіті, що отримало номер 6664 (табл. CXXXVII, 1).

Графіті № 6664 (табл. CXXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 126 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 105 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена дрібними вибоями, його права частина не збереглась через обвал тиньку. Проте за наявними складовими текст можемо впевнено реконструювати як запис особового імені автора: ѳєдо[ръ] ‘*Федір*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед д з довгими ніжками та ѳ з довгою щоглою та пласкими нижніми частинами петель, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

IV.2. Графіті на фресці з композицією “Три отроки в печі вогняній”

Знаходиться на західній стіні західного компартименту північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого) (табл. CXXXVI). Ліва сторона фрескової композиції не збереглась, у цьому місці знаходиться олійний живопис XIX ст. Фресковий тиньк пошкоджений численними дрібними вибоями та подряпинами, місцями слабо розчищеними від пізнішої шпаклівки, значно постраждали графіті, яких на досліджуваній ділянці виявлено лише три – № 6665, № 6666, № 6667 (табл. CXXXVII, 2).

Графіті № 6665 (табл. CXXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 136 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 183 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, що знищили частину його складових. У верхньому рядку можемо прочитати літери ѲИ на початку рядка, ѣ та надрядкову ѵ наприкінці. У

нижньому рядку впевнено читаються три перші літери MON, однозначно визначити наступні не вдається. В цілому напис нагадує за формою пам'ятний, проте через значні втрати впевнено його атрибутувати як такий не виявляється за можливе.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлими петлями та щоглою, м з нахиленими щоглами та виступом зверху, а також за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6666 (табл. CXXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 219 см від лівого кута.

Опис. Напис практично повністю знищений, від його складових збереглись окремі риски. Утім, на початку рядка можемо прочитати запис особового імені автора: Jan '*Ян*'. Можливо, напис був виконаний на тонкому шарі тиньку між швами різних ділянок штукатурки, який з часом обсипався, знищивши частину складових.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті на стінах собору та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6667 (табл. CXXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 327 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, що знищили частину його складових. У верхньому рядку можемо прочитати фразу: м(оу)ч[є]ника Єудок[и]ма вь '*мученика Євдокима у*'. Далі тиньк пошкоджений. У двох нижніх рядках збереглась лише частина більших за розміром літер, видряпаних тим же автором.

У тексті згадується кападокійський святий IX ст. праведник Євдоким, якого також зображали в іконографії мученика[140]. Проте наразі складно зрозуміти контекст, в якому було згадано цього святого.

Датування. Середина XIV – початок XV ст.; за формою написання а з вертикальною спинкою і увігнутою перемичкою, Δ-побідною д, IC-подібної к особливої моделі із заломами у верхній частині, м з петлею із двома заломами.

Категорія. Фрагмент напису.

---

[140] Див.: *Свети мученик Евдоким* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.spc.rs/sr/sveti_muchenik_evdokim_0; *Святой Праведный Евдоким Каппадокиянин. Фреска церкви Св. Георгия в Старо Нагоричино, Македония. 1316–1318 годы. Иконописцы Михаил Астрапа и Евтихий* [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://newphoenix.ru/clubs/88_svjatoi-pravednyi-evdokim-kappadokijanin-237070.html.

IV.3. Графіті на фресці з композицією "Гостинність Авраама"

Знаходиться на північній стіні західного компартименту північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого) (табл. CXXXVI). Збереженість фрески в цілому добра, незначні втрати мають місце у верхній та нижній частинах фрески, де знаходяться вставки олійного живопису XIX ст. Проте поверхня давнього тиньку вкрита низкою дрібних вибоїв, закритих шпаклівкою, внаслідок чого частина складових написів не збереглась. С. Висоцький, слідом за Г. Григоряном, опублікував прочитання одного напису з досліджуваної ділянки – № 320. Окрім нього, на фресці виявлено ще десять графіті, яким надано номери від 6668-го по 6677-й (табл. CXXXVII, 3).

Графіті № 320 (табл. CXL; CXLI)

Розташування. Знаходиться на висоті 131 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 91 см від лівого кута.

Публікації. Г. Григорян (№ 15[141]; № 421[142]); С. Висоцький[143].

Опис. Стан збереження поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, його складові майже всі збереглись:

ալէքսծառ | այա̃յև[144]տ[145]ե[146] | մէ[147]րոյյք̃[148] | ա[149]վաղզ[150]ձ[151]եռն |
իմգնայևզձեռ | նայս-[152]մորմն[153]-[154]ոյ | որզ[155]գիրսկար |
դայտ̃[156]րողորմ | ին-յս[157] | ծառայի[158] | ամէն

---

[141] Г. Григорян, *Армянские надписи киевского собора Святой Софии*, Вестник общественных наук 4 (Ереван 1979) 92.

[142] *Դիվան հայ վիմագրության*, պրակ VII: Ուկրաինա, Մոլդովա. Կազմեց Գ.Մ. Գրիգորյան, Երեւան 1996, էջ 156.

[143] С.А. Высоцкий, *Киевские граффити*, с. 38, табл. XVII. Вчений опублікував лише переклади напису Г. Григоряна та Р. Бартікяна.

[144] Під час повторної публікації тут і далі Г. Григорян визначав ці літери як եւ.

[145] Під час першої публікації Г. Григорян помилково визначив цю літеру як ա.

[146] Г. Григорян визначав цю літеру як ն, проте на фресці, попри пошкодження тиньку, читаємо և.

[147] Під час повторної публікації Г. Григорян вказав цю літеру як ե, проте на фресці чітко простежується է.

[148] Автор напису скоротив ім'я Ісуса Христа до двох початкових літер, натомість Г. Григорян додав до кожної по літері закінчення ի, які насправді відсутні.

[149] Цю літеру Г. Григорян пропустив.

[150] Літеру զ Г. Григорян інтерпретував як հ, хоча при повторній публікації у другому аналогічному слові, розташованому рядком нижче, ця літера була визначена правильно як զ.

[151] Цю літеру Г. Григорян розглядав як монограму նկ, як і в аналогічному слові рядком нижче.

[152] Ці дві літери – ս та пошкоджену ա Г. Григорян розглядав як чотири літери ցելէ при першій публікації, а при повторній публікації – як ցիկե.

[153] Цю літеру Г. Григорян помилково визначив як ե.

[154] Літера знищена вибоєм, проте за контекстом вона впевнено відновлюється як ր. Г. Григорян вказав її як збережену.

[155] За цією літерою тиньк викришився, вочевидь, у процесі видряпування літер. Тому автор графіті почав писати на деякій відстані.

[156] Під час першої публікації цю літеру Г. Григорян визначив як ա.

[157] Ці літери Г. Григорян пропустив, у другій публікації він реконструював тут літери [ասա].

[158] У цьому рядку Г. Григорян читав спершу літери ասցին, пізніше – ոիային.

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:
Ալէքս ծառայ Ա(ստուծո)յ և տե(ր) մէրոյ Յ(իսուսի) Ք(րիստոսի) ավաղ զձեռն իմ գնայ և զձեռն այս [ա]մո(ւ)ր մն[ր]ոյ որ զգիրս կարդսւյ տ(ե)ր ողորմին [ա]յս ծառայի.Ամէն.
Алекс, слуга Божий та Господа нашого Ісуса Христа. На жаль, рука моя піде, але праця (написане мною) тут міцно залишиться. Хто написане прочитає – скаже: Господи помилуй цього раба. Амінь.

Датування. Початок XVI – перша чверть XVII ст.; за часом поширення вірменомовних написів Софії Київської.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6668 (табл. CXLII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 140,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 317 см від лівого кута.

Опис. Права частина напису знищена вибоями. У верхньому рядку простежуються літери կազա, що найвірогідніше реконструювати як слово կազա[տի] '*збавить, звільнить*'. У нижньому збереглись літери այ, проте відсутність титла над ними не дозволяє впевнено визначити їх як скорочення Ա(ստուծո)յ '*Господа*', ймовірніше, це закінчення іншого слова.

Датування. Початок XVI – перша чверть XVII ст.; за часом поширення вірменомовних написів Софії Київської.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6669 (табл. CXLII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 118 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 66 см від лівого кута.

Опис. На фресці видряпане особове ім'я автора: Demian '*Дем'ян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6670 (табл. CXLII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 130 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 267 см від лівого кута.

Опис. Внаслідок пошкодження поверхні фрески від напису збереглись тільки три початкові літери ОДА.

Датування. Друга чверть XV – кінець XVI ст.; за формою написання ѧ з маленькою петлею та вигнутою назовні довгою спинкою, гостроверхої д на трикутних ніжках, звуженої о, а також за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6671 (табл. CXLIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 137 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 216 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис особового та родового імен автора: Simon Snowsky '*Симон Сновський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6672 (табл. CXLIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 107 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 321 см від лівого кута.

Опис. На фресці видряпаний запис особового імені автора: Ка[р]пъ '*Карп*'. Поруч міститься скорочена до однієї літери П форма родового імені.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6673 (табл. CXLIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 319 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрески простежуються у два рядки літери AU та IO, які найвірогідніше розглядати як скорочені форми запису особових імен: Au(gustin) '*Август*' та Io(annes) '*Йоанн*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6674 (табл. CXLIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 180 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 318 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Під перекладиною обабіч щогли видряпані літери ІС ХС, а трохи нижче від них – А та Ω.

Датування. Середина XII – кінець XIV ст.; за формою написання дзеркальної ѧ з гострою петлею.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6675 (табл. CXLIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 171 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 76 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрески прокреслені три групи літер: BA LY D.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6676 (табл. CXLV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 217 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрески прокреслена літера N.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6677 (табл. CXLV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 153,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 330 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрески простежуються літери IA, можливо, ще одна літера на початку рядка була знищена вибоєм.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

IV.4. Графіті на фресці з образом св. Дометія

Знаходиться у північно-східному куті західного компартименту північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого), на західній грані лопатки стіни (табл. CXXXVI). Поверхня фрескового тиньку в цьому місці значно затерта та пошкоджена дрібними вибоями, зображення на ній ледь простежується. Образ святого ідентифікований завдяки виявленню напису-графіті (№ 6680). На фресці виявлено дев'ять графіті, яким надано номери 418, а також від 6678-го по 6685-й (табл. CXXXVII, 4).

Графіті № 418 (табл. CXLV, 4)

Публікації. Н. Сінкевич та В. Корнієнко[159].

Розташування. Знаходиться на висоті 137 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 37 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрески видряпані літери NS у верхньому рядку. У нижньому виконаний запис 1654 року та літера M.

Датування. 1654 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

[159] Н.О. Сінкевич, В.В. Корнієнко, *Op. cit.,* с. 167.

Графіті № 6678 (табл. CXLV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 121 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрески видряпана літера Н.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6679 (табл. CXLV, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 127 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 25 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпане особове ім'я автора: Михаил(ъ) '*Михайло*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6680 (табл. CXLVI, 1)

Публікації. В. Корнієнко[160].

Розташування. Знаходиться на висоті 142 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 16 см від правого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку задовільний, тому текст можемо впевнено прочитати: ⓐ Δομετιος '*Святий Дометій*'.

Згідно інформації напису, на фресці зображено святого Дометія, перського монаха, що постраждав разом з учнями у 363 р. за правління Юліана Відступника[161].

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання літери а з видовженою спинкою, гостроверхої д на трикутних ніжках, м з плечима, т з довгою перекладиною без бічних засічок.

Категорія. Підпис до фрескового образу.

Графіті № 6681 (табл. CXLVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 136 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 52 см від правого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку низкою вибоїв, напис можемо впенено прочитати:

Помѣни Г(оспо)д[и] р[а]б[а] Іѡан[а]…

Пом'яни, Господи, раба Йоанна…

Нижче помітні літери Ва, можливо, залишки родового імені або по батькові автора.

[160] В. Корнієнко, *Визначення за графіті образів святих на хорах*, Пам'ятки України: історія та культура 3 (березень): Софійський монастир і майдан (2013) 2.

[161] Н. Никитенко, В. Корниенко, *Собор святых Софии Киевской*, К. 2014, с. 282–283.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед ѧ з довгою спинкою та маленькою петлею, в з округлими петлями та щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6682 (табл. CXLVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 191 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 24 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно постраждала від вибоїв, проте можемо встановити, що тут було виконано запис року виконання графіті та особове й родове імена автора. Через пошкодження можемо прочитати лише рік та особове ім'я: 1613 Krysztof '*1613 Кшиштоф*'. Від родового імені збереглись окремі фрагменти на початку та в середині слова: Ko(...)iw(...).

Датування. 1613 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6683 (табл. CXLVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 110 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 42 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслений шестикінечний хрест-якір.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6684 (табл. CXLVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 133 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 16 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування трирядкового напису пошкоджена вибоями, від нього залишились лише фрагментарно збережені літери, які складно впевнено ідентифікувати.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6685 (табл. CXLVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 6 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрески у два рядки видряпаний запис особового імені: Χρηστοφορος '*Христофор*'.

Цей напис подібний тим графіті, автори яких називають ім'я зображеного на фресці святого. Цілком вірогідно, що образ св. Христофора знаходився неподалік, але з якоїсь причини автор не міг виконати його

безпосередньо на фресці – наприклад, якщо зображення св. Христофора знаходилось на склепінні арки[162]. На жаль, впевнено це стверджувати складно, оскільки давній живопис на склепінні арки поруч із фрескою не зберігся, у цьому місці знаходяться жіночі образи XIX ст.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання вертикальної ρ з великою округлою петлею.

Категорія. Підпис до фрескового образу.

IV.5. Графіті на фресці з образом невідомого святого

Знаходиться у північно-східному куті західного компартименту північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого), на південній грані лопатки стіни (табл. CXXXVI). Поверхня фрескового тиньку значно затерта та пошкоджена великою кількістю дрібних вибоїв, від самого зображення залишились ледь помітні контури, що не дозволяють впевнено ідентифікувати образ святого. Під час досліджень С. Висоцького було опубліковано чотири розташовані тут написи та малюнки, вони отримали номери 198, 237, 238, 289. Окрім того, на досліджуваній ділянці стіни виявлено ще чотирнадцять графіті, яким надано номери від 6686-го по 6699-й (табл. CXXXVII, 5).

Графіті № 198 (табл. CXLVIII, 3)

Публікації. С. Висоцький[163]; В. Янін[164]; А. Залізняк[165].

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 15 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку низкою дрібних вибоїв, а також на невдалу розчистку прорізів літер від шпаклівки, вони в цілому можуть бути впевнено ідентифіковані:

г҃ипомоꙁира[166]боусв | оємоуаносоусвата | асоѳьа[167]иимор-[168] | иинап[169]оути[170]

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

---

[162] Такі випадки відомі, див.: В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської,* ч. VII, т. 2, с. 6–7.
[163] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 91–92, табл. XCII, 1; XCIII, 1.
[164] В.Л. Янин, *Эпиграфические заметки*, с. 28–29.
[165] А.А. Зализняк, *К изучению древнерусских надписей,* с. 254–255.
[166] С. Висоцький та В. Янін помилково читали цю літеру як ѧ.
[167] Ці дві літери С. Висоцький читав як ѥ, В. Янін – як ѣ, А. Залізняк – як буквосполучення [ь]є.
[168] Наприкінці рядка за літерою ρ тиньк пошкоджений кількома вибоями. С. Висоцький у цьому місці вказував наявність диграфа [о]у; В. Янін, вважаючи літеру ρ складовою диграфа оу, пропонував читати тут лише літеру ρ; А. Залізняк вказував тут літеру и.
[169] Літера пошкоджена, С. Висоцький та В. Янін читали її помилково як н.
[170] Дві останні літери рядка пошкоджені та не розчищені від шпаклівки, тому були пропущені С. Висоцьким та В. Яніним.

Г(оспод)и помози рабоу своемоу Аносоу (и) Сватаа Софьа и на мор[и] и на поути.
Господи, поможи рабу своєму Яносу та Свята Софія, і на морі, і на шляху.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за формою написання а, ь та а з покриттям, г з виступом зверху, нахиленої праворуч з із переломом, ѳ з бічними засічками, криволінійної р з округлою петлею; найвірогідніше, кінець XI – кінець XII ст.; за типовістю поширення таких форм з та ѳ.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 237 (табл. CXLIX, 1)

Публікації. С. Висоцький[171].

Розташування. Знаходиться на висоті 151 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 102 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний запис особового та родового імен автора: ѳедор(ъ) Ро[172]гач(ь) ‘*Федір Рогач*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед великої ѳ з довгою щоглою та пласкими нижніми частинами петель, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 238 (табл. CXLIX, 2)

Публікації. С. Висоцький[173].

Розташування. Знаходиться на висоті 140,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 86,5 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість поверхні тиньку в місці розташування напису добра, його складові моежмо впевнено визначити:

ходорець[174]непь[175]ан[176]ъ

З розбивкою на слова текст можна представити як запис особового імені та прізвиська автора: Ходорець Непьанъ ‘*Ходорець Неп’ян*’.

Датування. Друга чверть XI – середина XII ст.; за формою написання а та д з покриттям, нахиленої праворуч є, н з верхньою засічкою, п з виступом зверху, прямолінійної р з петлею кутом вгору, дзеркальної ц, ь з петлею кутом вперед; найвірогідніше, середина XII ст.; за типовістю поширення таких форм ц та ь.

Категорія. Пам’ятний напис.

---

[171] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 113, табл. CXXVII, 1; CXXVIII, 1.
[172] Під час публікації С. Висоцький визначив цей склад як ръ та вважав приналежним до закінчення першого слова. Насправді літера р закінчення імені Федір є надрядковою, а склад ро відноситься до родового імені.
[173] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 113, табл. CXXVII, 2; CXXVIII, 2.
[174] Склад ць, в якому ц – дзеркальна, С. Висоцький помилково визначав як літери и[о].
[175] Літера пошкоджена, проте за контурами та контекстом читається як ь; С. Висоцький розглядав її як с.
[176] Літеру н С. Висоцький помилково визначив як л.

Графіті № 289 (табл. CL, 1)

Публікації. С. Висоцький[177].

Розташування. Знаходиться на висоті 167 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 15 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний малюнок птаха, найвірогідніше, голуба[178].

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Орнітоморфні зображення.

Графіті № 6686 (табл. CXLIX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 88 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена низкою вибоїв, проте в цілому їх можна ідентифікувати:

гнпмзнрабсвомгрн

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и п(о)м(о)зи рав(оу) сво(є)м(оу) Гри(горию).

Господи, поможи рабу своєму Григорію.

Датування. Остання чверть XII – початок XIV ст.; за формою написання б з виступом зверху, вертикальної з із переломом, и з верхньою засічкою, п з виступом зверху, криволінійної р з петлею кутом донизу; найвірогідніше, остання чверть XII ст.; за типовістю поширення такої форми б.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6687 (табл. CL, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 170 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 35 см від лівого ребра.

Опис. На фресці виконана скорочена форма запису особових імен: Иоса(фатъ) Оста(пъ) Єл(исеи) ‘*Йосафат, Остап, Єлисей*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед є у вигляді дзеркальної трійки, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6688 (табл. CLI)

Розташування. Знаходиться на висоті 127,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 80,5 см від лівого ребра.

Опис. Обведений рамкою напис у давнину був навмисно знищений. Можемо встановити, що він містив п’ять рядків, на початку першого та

[177] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 129, табл. CLX.

[178] С. Висоцький інтерпретував його як зображення ловчого птаха родини соколових (falconidae).

наприкінці першого-третього та п’ятого помітні контури літер, однак через пошкодження їх складно визначити. Впевнено читаються И на початку першого, М та О наприкінці другого, РБ наприкінці третього та З наприкінці п’ятого рядків.

Датування. Середина – кінець XII ст.; за формою написання нахиленої ліворуч з із переломом та вертикальної р з розімкненою петлею і перемичкою.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6689 (табл. CLII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 145,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 15 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку у місці розташування напису непоганий, його складові можна впевнено визначити:

Ольѣаѱл- | грешникъ | помозѕнемуг҃н

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Ольѣа ѱ(а)л[ъ] грешникъ помози ему Г(оспод)и.

Олекса писав, грішник, поможи йому, Господи.

Датування. Середина XII – кінець XIII ст.; за формою написання а з розкритою петлею, є з язичком донизу, прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6690 (табл. CLII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 149,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 17 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески прокреслене особове ім’я автора: Иевъ ‘*Ієв*’. Текст частково пошкодив напис Олекси (№ 6689).

Датування. Кінець XV – кінець XVI ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед є у вигляді дзеркальної трійки, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6691 (табл. CLIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 17,5 см від лівого ребра.

Опис. Тиньк у місці розташування напису пошкоджений вибоями та згаданим вище записом Олекси (№ 6689), прорізи частково закриті шпаклівкою. Тому можемо впевнено визначити лише дві літери ВО.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6692 (табл. CLIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 134 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 20,5 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, причому вони та прорізи майже повністю закриті шпаклівкою, через що у серединій частині не зовсім впевнено можемо визначити літери МКИ та є наприкінці.

Датування. Середина XIV – кінець XVI ст.; за формою написання є з язичком вгору та и з нахиленою перемичкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6693 (табл. CLIV)

Розташування. Знаходиться на висоті 178 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 97 см від лівого ребра.

Опис. Тиньк у місці розташування напису затертий та пошкоджений низкою вибоїв, тому визначити можемо лише окремі складові:

------є------ | ------т------ | ---------кѡс------- | -------ає-------- | ------ѕ------ |
--оу----омоу----- | --мар---а------а-о---

Через значні втрати реконструювати бодай частину тексту не виявляється за можливе.

Датування. Кінець XIV – початок XV ст.; за формою написання а з вигнутою спинкою, S-подібної ꙁ, є з язичком донизу, к зі збільшеним верхом, р з петлею кутом вперед, триногої т.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6694 (табл. CLV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 123 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 57 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески доволі незграбно великими літерами прокреслене дієслово-прохання помѧни ‘*пом’яни*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема п з виступом зверху, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6695 (табл. CLV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 185 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 22 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески видряпана літера М, під правою щоглою якої виконано знак у вигляді коми.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6696 (табл. CLVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 207 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 30 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний запис особового та родового імен автора: Antoni Koloski '*Антоній Колоський*'.

Визначити особу автора наразі не виявляється за можливе, позаяк наявні відомості про Колоських датуються XIV–XV ст.[179]

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6697 (табл. CLVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 148,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 88 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Jan Sakowsky '*Ян Саковський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6698 (табл. CLVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 143,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 85 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески помітний незавершений малюнок чотириконечного хреста, кінці щогли та перекладини якого мали бути виконані у вигляді видовжених овалів з вертикальною та горизонтальною рисками посередині. Автор прокреслив лише верхню частину щогли та ліву частину перекладини. Малюнок пошкоджений автографом Ходорця (№ 238).

Датування. Друга чверть XI – середина XII ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6699 (табл. CLVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 112 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 75 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно затерта, на ній помітні літера П, та, на певній відстані від неї, літери стеф.

Найвірогідніше реконструювати текст таким чином:

… п[омози] Стеф[ано҃у].

… поможи Стефану.

[179] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 10: Kęstowscy – Komorowscy, Warszawa 1907, s. 327.

Датування. Друга чверть XII – кінець XIII ст.; за формою написання вертикальної є із засічкою на язичку.

Категорія. Молитовний напис.

IV.6. Графіті на фресці зі сценою "Зрада Юди"

Знаходиться на північній стіні передвівтарного компартименту північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого), ліворуч від арки-переходу до північної внутрішньої галереї (колишнього Богоявленського приділу) (табл. CXXXVI). Ліва частина фрески не збереглась, праворуч, біля ребра, також відсутній давній тиньк; у цих місцях знаходяться олійні доповнення XIX ст. Сама поверхня первісного тиньку пошкоджена низкою вибоїв та затерта, проте в цілому стан її збереженості задовільний. Під час досліджень С. Висоцького було опубліковано два написи, що отримали номери 146 та 307. Окрім того, на досліджуваній ділянці виявлено ще п'ять графіті, яким надано номери від 6700-го по 6704-й (табл. CXXXVII, 6).

Графіті № 146 (табл. CLVIII)

Публікації. С. Висоцький[180]; В. Німчук[181]; В. Янін[182]; А. Турилов[183]; А. Залізняк[184].

Розташування. Знаходиться на висоті 154,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 178 см від правого ребра.

Опис. Початок та закінчення дворядкового напису знищені обвалами тиньку, також окремі зі складових пошкоджені вибоями:

--п-[185]м-ꙁ-рабꙋсвъ--[186]ꙋнгнатъ[187]внапръꙁвнщъмнѥ[188]маіастатъаг҃нньбъюсѧсъмьтн
т[189]---кътрьпь[190]щь[191]тъдш҃ѧмъѧд[192]ьньсꙋдьнагъдꙋшѧ[193]мъѧрнкающн

[180] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 58, табл. LIII, 1; 2.
[181] В.В. Німчук, *Давньоруські написи – пам'ятки літератури XI–XIII ст.*, Писемність Київської Русі і становлення української літератури. Збірник наукових праць, К. 1988, с. 30.
[182] В.Л. Янин, *Эпиграфические заметки*, с. 27–28.
[183] А.А. Турилов, *Заметки о киевских граффити*, Лингвистическое источниковедение и история русского языка, Москва 2000, с. 37–38.
[184] А.А. Зализняк, *К изучению древнерусских надписей,* с. 272–273.
[185] С. Висоцький вказав цю літеру як наявну о, проте від неї залишилась тільки одна вертикальна риска. Таке прочитання підтримали інші дослідники, натомість А. Залізняк справедливо відновив у цьому місці ъ.
[186] С. Висоцький вказав у цьому місці як наявні єм, проте тут знаходиться вибій, а літери відновлюються за контекстом.
[187] С. Висоцький вказав у цьому місці ѣ, проте тут чітко читається ъ.
[188] С. Висоцький читав тут и, В. Янін – лігатуру ан, А. Залізняк правильно визначив її як ѥ.
[189] Цю літеру С. Висоцький не вказав.
[190] Літери ьпь С. Висоцький пропустив, В. Янін прочитав їх як ѣпѣ, А. Залізняк – як ьпь.
[191] В. Янін читав у цьому місці є, А. Залізняк правильно ідентифікував її як ь. Цю літеру, як попередню та дві наступні, С. Висоцький пропустив.
[192] С. Висоцький подавав літеру як втрачену, проте вона добре збереглась.
[193] А. Залізняк у цьому місці помилково вказав літеру а.

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

… п[ъ]м[ъ]з[и] рабꙋ свъ[ем]ꙋ Игнатъви а прѫзвищъ ми ѥ Маіастатъ а Г(оспод)и нь бъюсѧ съмь(р)ти т[ако ꙗ]къ[194] трьпьщьтъ д(ꙋ)ша мъѧ дьнь сꙋдьнагъ дꙋшѧ мъѧ рикающи.

… поможи рабу своєму Гнатові, а прізвисько мені є Маястат, але, Господи, ось боюся смерті так як тремтить душа моя (очікуючи) Дня Судного, душа моя стогнучи.

Датування. Середина XII – початок XIII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою або звичайною, в з переломом при щоглі або з нижньою скісною до щогли, нахиленої праворуч або вертикальної з із переломом, п з виступом зверху, прямолінійної р з петлею кутом вперед, ѧ без перемички.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 307 (табл. CLIX)

Публікації. С. Висоцький[195]; В. Янін[196]; А. Залізняк[197].

Розташування. Знаходиться на висоті 175 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 26 см від правого ребра.

Опис. Закінчення рядків напису знищене обвалом тиньку, проте більшість наявних складових можемо впевнено визначити:

володими[198]рѧѧ | с-ь[199]бъıламногопечалнаѧ | андрѣеваснъхаольгова[200] |
с-с[201]траннгорь[202]ванвсев- | ложѧнапраздь[203]ннк- |
а[204]попъѱлъскоблѧ[205]дм[206]--- | багатъıгрѣ--[207]

---

[194] Реконструкція фрази т[ако ꙗ]къ пропонована В. Німчуком. В. Янін запропонував тут реконструкцію т[оли]къ, проте А. Залізняк вказав на недостатню надійність такого тлумачення через ймовірну наявність на початку інших літер (тут знаходиться обвал давнього тиньку), неоднозначну ідентифікацію літери т (проте вона проглядається впевнено) та замалу відстань для трьох літер (що усувається коректурою В. Німчука).

[194] С.А. Высоцкий, *Надпись с именами героев "Слова о полку Игореве" в Киевской Софии*, Труды Отдела древнерусской литературы 31 (1976) 327–333; С.А. Высоцкий*, Киевские граффити*, с. 25–31, табл. IX; X.

[195] В.Л. Янин, *Эпиграфические заметки*, с. 30.

[196] А.А. Зализняк, *К изучению древнерусских надписей,* с. 284.

[197] Літери ми написані у вигляді лігатури.

[198] У цьому місці С. Висоцький вказав вибоїну, проте збереглись літери с та ь, а між ними – ліва ніжка від д.

[199] С. Висоцький вказав тут втрачену с, яка збереглась і знаходиться у наступному рядку.

[200] Літера збереглась, проте дослідники вказували її як втрачену.

[201] С. Висоцький, слідом за ним В. Янін та А. Залізняк вказували у цьому місці ѣ, проте жодних слідів коромисла тут немає.

[202] Літери раздь С. Висоцький інтерпретував як салъ[в]а. Правильне прочитання цих літер запропонував В. Янін.

[203] Цю літеру С. Висоцький помилково читав як о.

[204] Літери ѱлъскоблѧ С. Висоцький читав як члвековлдк[и]; В. Янін та А. Залізняк – як ѱл҃ъс[а]в҃лъ. Насправді усі літери можна визначити впевнено, а "титла" – це подряпини.

[206] Дві останні літери були пропущені усіма дослідниками.

[207] Останній рядок С. Висоцький читав як [р]абатъв. В. Янін запропонував читати тут [бо]гатъгр[ѣхы], таке прочитання підтримав А. Залізняк.

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Володимирѧѧ. С[ьд]ь была многопечалнаѧ Андрѣева снъха Ольгова с[е]стра и Игорьва и Всев[о]ложѧ на праздьник[ъ] а попъ ѱ(а)лъ скоблѧ Дм[итръ] багаты(и) грѣ[хы].

Володимирова. Тут була скорботна Андрієва сноха, Олегова сестра, та Ігорева, та Всеволодова на свято, а поп писав вискоблюючи Дмитро, багатий гріхами.

Зважаючи на згаданих у тексті історичних осіб, С. Висоцький встановив, що в графіті мовиться про дружину дорогобузького князя Володимира Андрійовича, сина Андрія Володимировича (Доброго), дочку князя Святослава Ольговича, згадки про яку в літописі зустрічаємо під 1171 р.[208] С. Висоцький вважав, що причиною виконання цього напису стало відвідання нею храму у січні-лютому 1169 р., коли в Києві ховали її чоловіка в Андріївському монастирі. Утім, відвідання митрополичої резиденції скорботною дружиною Володимира могло відбутись й у інший час. Тим не менше, пропоноване С. Висоцьким ототожнення згаданих у тексті осіб не викликає жодних заперечень.

Датування. Кінець 1169–1170-ті рр.; за ідентифікацією згаданих у тексті осіб.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6700 (табл. CLVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 92 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно затерта та пошкоджена дрібними вибоями. На початку рядка видряпаний малюнок чотириконечного хреста, за ним знак, схожий на літеру А, далі С та, ймовірно, ѯ, обидві під титлом.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6701 (табл. CLX)

Розташування. Знаходиться на висоті 180 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 75 см від правого ребра.

Опис. Ліва частина напису знищена обвалом тиньку, а наприкінці рядка наявний вибій, який сильно пошкодив закінчення рядка. Проте за збереженою частиною та наявністю на фресці ще одного автографа цього ж автора, текст може бути впевнено реконструйований:

[208] Докл. див.: С.А. Высоцкий, *Киевские граффити*, с. 27–31.

[16]01 Ja[n] Byłewski.
1601 Ян Білевський.

Датування. 1601 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6702 (табл. CLXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 205 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 35 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку тим же автором, що й згаданий вище текст, вдруге прокреслений запис особового та родового імен: Jan Byłews[209]ky '*Ян Білевський*'.

Датування. Кінець XVI – початок XVII ст.; за прямим датуванням напису № 6701, виконаного тим же автором.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6703 (табл. CLXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 163 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 57 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена дрібними вибоями та слабо розчищена від пізнішої фарби, внаслідок чого літери в кінці рядка не простежуються. Проте збережені складові дозволяють реконструювати текст:
По(мѣни) Єв[210]стаф[иѣ].
Пом'яни Євстафія.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насаперед в з округлими петлями та щоглою, є у вигляді дзеркальної трійки, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6704 (табл. CLXII)

Розташування. Знаходиться на висоті 164,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 104 см від правого ребра.

Опис. Незважаючи на затертість поверхні тиньку в місці розташування напису, текст може бути реконструйований таким чином:
Помѣни Г(оспо)[ди] ра(ба) Є[в]ѣстафиѣ.
Пом'яни Господи раба Євстафія.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

---

[209] Літери sk написані у вигляді лігатури.
[210] Літери ев написані у вигляді лігатури.

IV.7. Графіті на фресці зі сценою "Взяття під варту Христа"

Знаходиться на північній стіні передвівтарного компартименту північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого), праворуч від арки-переходу до північної внутрішньої галереї (колишнього Богоявленського приділу) (табл. CXXXVI). Права та нижня частина фрески не збереглись, тут наявні олійні доповнення XIX ст., ліворуч біля ребра давній тиньк також втрачений. Поверхня фрески пошкоджена дрібними вибоями, частково закритими шпаклівкою та олійною фарбою XIX ст. На досліджуваній ділянці виявлено два графіті, яким надано номери 6705 та 6706 (табл. CXXXVII, 7).

Графіті № 6705 (табл. CLXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 177 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 55 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески прокреслені літери ѻѹ.

Датування. Кінець XII – кінець XIV ст.; за формою написання злитих ѻѹ та ѹ з пересічкою.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6706 (табл. CLXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 151 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 33 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески видряпане дієслово ѱ҃(а)лъ '*писав*'.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

IV.8. Графіті на фресці з образом невідомого святого

Знаходиться у вімі північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого), на східній стороні арки-переходу від неї до верхнього ярусу приділу свв. апостолів Петра і Павла (табл. CXXXVI). Біля погрудного зображення юного мученика над його лівим плечем збереглись залишки напису-дипінті, проте впевнено ідентифікувати образ складно. Поверхня тиньку пошкоджена низкою вибоїв та затерта, проте в цілому стан її збереженості задовільний. На досліджуваній ділянці виявлено дев'ять графіті, яким надано номери від 6707-го по 6715-й (табл. CXXXVII, 8).

Графіті № 6707 (табл. CLXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 143 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 4 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески прокреслені літери ҁ та ѹ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6708 (табл. CLXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 166 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 16 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески прокреслений запис особового та родового імен автора: Jan Jasicky '*Ян Ясицький*'.

А. Бонецький наводить згадку під 1621 р. Мацея Ясицького, який був сином Яна[211]. Можливо, саме останній виконав графіті на стіні Софійського собору.

Датування. Кінець XVI – перша половина XVII ст.; за ймовірною ідентифікацією особи автора.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6709 (табл. CLXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 15 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку, що знищив початок верхнього рядка напису, текст може бути реконструйований таким чином:
[Сд]є был(ъ) недостоиныи Леѡнтии.
Тут був недостойний Леонтій.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед б з петлею кутом вгору, д з довгими вигнутими ніжками, є у вигляді дзеркальної трійки, великої н, п та триногої т з виступами, ы з платформою по низу рядка та петлею кутом вгору, а також за структурою формули та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6710 (табл. CLXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 136,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 16 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку, що знищив декілька складових наприкінці верхнього рядка напису, текст може бути реконструйований таким чином:
Был(ъ) недо[с]т[о]и[ныи] зде.
Був недостойний тут.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед б з петлею кутом вгору та виступом зверху, д з довгими вигнутими ніжками, з у вигляді трійки, триногої т з

[211] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 8: Humańscy – Jelonek, Warszawa 1905, s. 282.

виступом зверху, ы з платформою по низу рядка та петлею кутом вгору, а також за структурою формули та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6711 (табл. CLXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 143 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від лівого ребра.

Опис. Тиньк у місці розташування напису пошкоджений дрібними вибоями та частково закритий шпаклівкою, внаслідок чого у верхньому рядку літери ідентифікуються не зовсім впевнено, натомість у двох нижніх можемо впевнено прочитати запис особового та родового імен автора: Gregor(ius) Koberski '*Григорій Коберський*'.

Найвірогідніше, Григорій походив зі шляхетської родини Коберських гербу Прус, проте відомостей про нього наразі виявити не вдалося[212]. На північних хорах виявлений також інший автограф Григорія (№ 6868), виконаний ним напис також присутній і на південних хорах (№ 7058).

Датування. Друга чверть – середина XVII ст.; за прямим датуванням іншого автографу Григорія (№ 6868).

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6712 (табл. CLXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 144 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 50 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, текст можемо впевнено прочитати: Михаило Данилович(ь) '*Михайло Данилович*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з вигнутою спинкою, в з округлими петлями та щоглою, д з виступом вгору, и з діагональною перемичкою, великої м, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6713 (табл. CLXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 114 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 14,5 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески простежуються літери ѯ та ѫ, між якими помітні дві вертикальні риски, які можуть розглядатись як дві літери і або щогли іншої літери без перемички.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

[212] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 10, s. 215–217.

Графіті № 6714 (табл. CLXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 109 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 3 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена, частина складових шестирядкового напису визначається не впевнено. У верхньому збереглась Ѫ, у другому – З та, на деякій відстані, О, у третьому – ТР, четвертому – залишки щогл літери та А, у п'ятому – Λ, у шостому – З.

Датування. Друга чверть XII – перша чверть XIII ст.; за формою написання прямолінійної р з петлею кутом вперед, вертикальної або нахиленої ліворуч з із переломом, ѫ звичайного вигляду.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6715 (табл. CLXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 117 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 2,5 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку, на поверхні фрескового тиньку можемо простежити складові аненайки:

---нєє | анєєє | -нє------ | ---є---

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання нахиленої ліворуч є; найвірогідніше, друга чверть XII – кінець XV ст.; за типовістю поширення такої форми літери.

Категорія. Написи музичного змісту.

IV.9. Графіті на фресці з образом невідомого святого

Знаходиться у вімі північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого), на східній стороні арки-переходу від неї до верхнього ярусу приділу свв. апостолів Петра і Павла (табл. CXXXVI). Поверхня тиньку пошкоджена низкою вибоїв та затерта, проте в цілому стан її збереженості задовільний. На досліджуваній ділянці С. Висоцьким виявлене одне графіті, що отримало номер 200 (табл. CXXXVII, 9).

Графіті № 200 (табл. CLXVIII)

Публікації. С. Висоцький[213].

Розташування. Знаходиться на висоті 133 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 22 см від правого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, його складові можемо впевнено прочитати:

г҃нпомоꙁн | рабусь[214] | воєму | макарн | ю

[213] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской,* с. 200, табл. XCIV, 1; XCV, 1.
[214] С. Висоцький визначав цю літеру як в, проте її "верхня петля" насправді є вибоєм.

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабу сьвоєму Макарию.

Господи, поможи рабу своєму Макарію.

Датування. Середина XII – початок XIV ст.; за формою написання а з покриттям та округлою петлею, в з відкритою петлею, вертикальної є, прямолінійної р з округлою петлею, звичайної або дзеркальної вертикальних у; найвірогідніше, друга чверть XII – початок XIII ст.; за типовістю поширення такої форми в, з та у.

Категорія. Молитовний напис.

IV.10. Графіті на фресці з образом невідомого святого

Знаходиться у південно-західному куті віми північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого), на північній стороні арки-переходу від неї до верхнього ярусу приділу на честь свв. апостолів Петра і Павла (табл. CXXXVI). Від давньої фрески збереглась тільки ліва частина постаті святого, решта доповнена олійним живописом XIX ст.; супровідний напис цього ж століття називає святого Олександром. Поверхня тиньку дуже пошкоджена дрібними вибоями, частково закритими шпаклівкою. На досліджуваній ділянці виявлено чотири графіті, що отримали номери від 6716-го по 6719-й (табл. CXXXVII, 10).

Графіті № 6716 (табл. CLIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 110 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 31,5 см від лівого ребра.

Опис. Тиньк у місці розташування напису дуже пошкоджений вибоями та затертий, через що у верхньому рядку помітна лише літера N. У нижньому рядку читаємо слово здє ‘*тут*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед д з довгими ніжками та виступом зверху, н з горизонтальною перемичкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6717 (табл. CLIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 96,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 46 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису дуже пошкоджена, від нього збереглась літера о та, на деякій відстані, Д.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед д з довгими ніжками та виступом зверху, а також за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6718 (табл. CLXX)

Розташування. Знаходиться на висоті 140 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 50 см від лівого ребра.

Опис. Складові напису сильно пошкоджені вибоями, проте в цілому можуть бути впевнено ідентифіковані. У верхньому рядку помітний запис особового та родового імен автора: Jan Lajewski '*Ян Лаєвський*'. У нижньому рядку збереглись залишки повтореного Яном запису родового імені автора: Laj[e]ws[ki] '*Лаєвський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6719 (табл. CLXXI)

Розташування. Знаходиться на висоті 142 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 21 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями та затерта, тож літери збереглись фрагментарно. У верхньому рядку помітна Ⱑ або Ⱓ, Ⱔ та залишки інших літер. У нижньому можемо бачити літери СПСЪ, що є, можливо, скороченою формою слова Сп(ⱑ)съ '*Спас*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

IV.11. Графіті на фресці з образом невідомого святого

Знаходиться у південно-східному куті передвівтарного компартименту північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого), на східній стороні арки-переходу від нього до верхнього ярусу приділу свв. апостолів Петра і Павла (табл. CXXXVI). Від фрески збереглась лише права невелика частина постаті святого, поверх якої у XIX ст. було написано орнамент, який зараз вкриває всю незбережену частину фрески та ліву частину давнього тиньку, не розчищеного реставраторами. Поверхня відкритого тиньку сильно пошкоджена дрібними вибоями, частково закритими шпаклівкою. На досліджуваній ділянці виявлено одинадцять графіті, що отримали номери від 6720-го по 6730-й (табл. CXXXVII, 11).

Графіті № 6720 (табл. CLXXII, CLXXII)

Розташування. Знаходиться на висоті 142,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 35 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису не розчищена від олійної фарби XIX ст. Відносно добре можна простежити запис дати виконання графіті з особовим та родовим іменами автора:

A(nno) D(omini) 1674 23 m{aja}[215] Sa{muel}[216] B[217]ylanowsky.
Року Божого 1674 23 травня Самуїл Білановський.

Датування. 1674 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6721 (табл. CLXXII, CLXXII)

Розташування. Знаходиться на висоті 148 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 41 см від лівого ребра.

Опис. Над згаданим вище написом помітні залишки літер NO та ДИ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед н з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6722 (табл. CLXXII, CLXXII)

Розташування. Знаходиться на висоті 138 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 41 см від лівого ребра.

Опис. Над згаданим вище написом Самуїла помітні літери Ѧ та К.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання ѧ без перемички та збільшеної к.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6723 (табл. CLXXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 111 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 74,5 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня фрескового тиньку пошкоджена вибоями, закритими шпаклівкою. Від напису помітні літери МИ у верхньому рядку та невиразні залишки літер у нижньому.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання м з нахиленими щоглами та и з діагональною перемичкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6724 (табл. CLXXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 155,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 8 см від лівого ребра.

---

[215] Відновлене як найбільш вірогідне на підставі видимої літери та місця на фресці. Подальша розчистка фрески, якщо буде здійснена, дозволить або підтвердити пропоноване прочитання, або внести до нього корективи. Це справедливе і для подальших реконструкцій прихованих під нашаруваннями XIX ст. складових цього та інших написів на досліджуваній ділянці.

[216] Відновлене як найбільш вірогідне на підставі початкових літер та розмірів поля між ними та родовим ім'ям.

[217] Наразі під шаром олійної фарби літера нагадує R, проте вірогіднішим буде відновлення прізвища як Bylanowsky, а не Rylanowsky.

Опис. Поверхня тиньку повністю закрита олійною фарбою XIX ст. Від напису помітні літери МИ у верхньому рядку, ймовірно надрядкова горизонтальна Р в середньому рядку та склад СѢО або СКО у нижньому.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема, горизонтальної надрядкової ⷬ.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6725 (табл. CLXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 131 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 94 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня фрески дуже пошкоджена та затерта, від напису збереглись незначні фрагменти.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6726 (табл. CLXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 131 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 94 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня фрески дуже пошкоджена вибоями та тріщинами, закритими шпаклівкою, тож його складові впевнено визначити складно. У верхньому рядку можна розібрати вірогідні літери ⷢ, СТ, Р, А з довгою хвилястою спинкою (можливо, лігатура інших літер) та ще одну А. У нижньому рядку визначаємо лише О.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема ѧ з довгою вигнутою спинкою, ⷬ з довгою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6727 (табл. CLXXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 131 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 8 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня фрески повністю закрита олійною фарбою, на ній помітні фрагменти трирядкового напису. За найкраще збереженим закінченням нижнього можна реконструювати слово [пр҃ѣста]висѧ ‘*приставився*’.

Датування. Кінець XIV – кінець XV ст.; за формою написання в з нижньою петлею подушкою та за структурою формули.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6728 (табл. CLXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 113 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 15 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня фрески повністю закрита олійною фарбою, на ній можемо бачити прокреслені один над одним кола та дві довгі вертикальні паралельні риски, замкнені в нижній частині.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVII ст.; оскільки прорізи повністю закриті шпаклівкою, визначити час виконання графіті неможливо.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6729 (табл. CLXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 125 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 30 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня фрески закрита олійною фарбою, простежуються літери ⰔⰀ у верхньому рядку та фрагменти двох інших літер у нижньому.

Датування. Початок XV – кінець XVII ст.; за формою написання триногої т.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6730 (табл. CLXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 131 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня фрески повністю закрита олійною фарбою, на ній можемо побачити фрагментарно збережену літеру Ⱂ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVII ст.; оскільки прорізи закриті шпаклівкою, визначити час виконання графіті неможливо.

Категорія. Фрагмент напису.

IV.12. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться на східному пучковому стовпі передвівтарного компартименту північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого) (табл. CXXXVI). Стан збереженості поверхні давнього тиньку відносно добрий, хоча місцями наявні ділянки, щільно вкриті дрібними вибоями та подряпинами, а також затерті. На поверхні фрескового тиньку пучкового стовпа виявлено тридцять шість графіті, що отримали номери від 6731-го по 6766-й (табл. CXXXVII, 12).

Графіті № 6731 (табл. CLXXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на північній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 147 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 7 см від лівого ребра.

Опис. На фресці, попри місцями слабке розчищення від олійної фарби, можемо прочитати запис особового імені автора: ѳєдо[ρ](ъ) ‘*Федір*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема д з довгими ніжками та виступом зверху, є у вигляді дзеркальної трійки, ѳ з довгою вигнутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6732 (табл. CLXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на північній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 142 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески прокреслена літера ѳ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літери, зорема її довгою вигнутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6733 (табл. CLXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на округлій грані північного виступу пучкового стовпа на висоті 145 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 38 см від лівого кута[218].

Опис. На поверхні фрески прокреслений чотириконечний хрест, нижня частина перекладини вдвічі довша за верхню.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6734 (табл. CLXXVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на округлій грані північного виступу пучкового стовпа на висоті 141,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 38,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6735 (табл. CLXXVIII, 4)

Розташування. Знаходиться на західній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 139 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 3,5 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрески прокреслений чотириконечний хрест, нижня частина перекладини якого вдвічі довша за верхню.

[218] Тут і далі відстань на округлих частинах пучкового стовпа подається по довжині поверхні.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVII ст.; оскільки прорізи повністю закриті шпаклівкою, визначити час виконання графіті неможливо.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6736 (табл. CLXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на північній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 166 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого кута.

Опис. Стан збереженості дворядкового напису добрий, незважаючи на дрібні вибої тиньку, текст можна впевнено прочитати:

Спаси Г(оспо)ди раба своего Герасима.

Спаси, Господи, раба свого Герасима.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлими петлями та щоглою, г з відворотом ліворуч, д з довгими ніжками, є у вигляді дзеркальної трійки, и з діагональною перемичкою, м з нахиленими щоглами та виступом зверху, р з довгою вигнутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6737 (табл. CLXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на північному виступі пучкового стовпа на висоті 167 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 10 см від лівого кута.

Опис. Незважаючи на закриті шпаклівкою вибої та подряпини, текст напису можна прочитати таким чином:

Ѡ(ть)ца Дами[ѧ]на.

Отця Даміана.

Зважаючи на форму відмінку, означений напис можемо розглядати як скорочену форму молитовного звернення.

Датування. Друга чверть XII – кінець XV ст.; за формою написання ѧ з округлою петлею, д на трикутних ніжках, округлої ѡ без перемички, дзеркальної ц; кінець XIII – початок XIV ст.; за типовістю поширення таких форм д, ѡ та ц.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6738 (табл. CLXXIX, 3)

Розташування. Знаходиться на північному виступі пучкового стовпа на висоті 163,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 26 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, проте його складові можемо простежити. У верхньому рядку

видряпані літери АГ, трохи далі NPIOC, у нижньому – М та, на деякій відстані після вертикальної риски, ПІ; можливо, між ними також знаходилось кілька літер.

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст; за формою написання ρ з відкритою петлею.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 6739 (табл. CLXXX, 1)

Розташування. Знаходиться на північній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 153 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена низкою дрібних вибоїв, внаслідок чого більша частина його складових не збереглась:

ρа--------п--------про рок--хе | сло-------

Через втрати реконструювати можемо тільки фразу рок[ѵ а]хе ‘*року 1605*’ наприкінці верхнього рядка.

Датування. 1605 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6740 (табл. CLXXX, 2)

Розташування. Знаходиться на західній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 172 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості давнього тиньку добрий, текст можемо впевнено прочитати:

Помини Г(оспо)ди О.

Пом’яни, Господи, О.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед д, з довгими вигнутими ніжками, великих літер г, о та п, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6741 (табл. CLXXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на західній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 177 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 8 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески видряпані літери JAJA.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6742 (табл. CLXXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на західній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 172 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 2 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6743 (табл. CLXXXI, 3)

Розташування. Знаходиться на західній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 170 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 3 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVII ст.; оскільки прорізи повністю закриті шпаклівкою, визначити час виконання графіті неможливо.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6744 (табл. CLXXXI, 4)

Розташування. Знаходиться на західній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 170 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 6 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6745 (табл. CLXXXI, 5)

Розташування. Знаходиться на західній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 137 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 12 см від лівого ребра.

Опис. Напис зберігся погано через пошкодження тиньку, проте за наявними складовими тут можна реконструювати дієслово-звернення, найвірогідніше, [п]ѡм[ѧни] ‘*пом’яни*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6746 (табл. CLXXXII)

Розташування. Знаходиться на північній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 216 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 12 см від лівого ребра.

Опис. Попри пошкодження поверхні тиньку та знищення окремих складових, текст напису може бути впевнено реконструйований:

[S]emi[o]n Munster a(nno) D(omini) 1607.
Симеон Мюнстер, року Божого 1607.

Датування. 1607 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6747 (табл. CLXXXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на північному виступі пучкового стовпа на висоті 146 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 36 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрески прокреслена перехрещена стріла вістрям вгору, що спирається на стилізований півмісяць рогами додолу. Подібний знак зустрічаємо на гербі Острозьких, який наводиться у "Хроніці" Мартіна Бельського[219], тож малюнок на стіні Софії Київської міг залишити представник цього шляхетського роду[220].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6748 (табл. CLXXXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на північному виступі пучкового стовпа на висоті 174 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 23 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрескового тиньку прокреслені дзеркальні літери АГ, далі звичайні ДЄЗСИ.

Датування. Друга чверть XII – початок XIV ст.; за формою написання дзеркальної ѧ з розкритою петлею та верхньою засічкою, нахиленої ліворуч є, нахиленої ліворуч ꙁ із розвилкою; найвірогідніше, кінець XIII – початок XIV ст.; за типовістю поширення такої форми ꙁ.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6749 (табл. CLXXXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 182 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 12 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески прокреслений запис особового та родового імен автора: Демиѧнъ(ъ) Манасевъ(ъ) '*Дем'ян Манасев*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед надрядкової в у вигляді квадрату,

[219] *Kronika Polska Marcina Bielskiego nowo przez Joachima Bielskiego, syna jego, wydana*, Kraków 1597, s. 489.
[220] Докл. історію герба Острозьких див.: О.А. Однороженко, *Геральдика князів Острозьких в світлі нововиявлених джерел*, Антиквар 5–6 (102) (травень-червень 2017) 110–121.

великої д з довгими ніжками, є у вигляді дзеркальної трійки, и з діагональною перемичкою, надрядкової н з горизонтальною виступаючою перемичкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6750 (табл. CLXXXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 161 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 30 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена кількома вибоями, затерта та слабо розчищена від олійної фарби, проте текст може бути реконструйований таким чином:

Пом[ѩни] Єлисє[ѩ].

Пом'яни Єлисея.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема є у вигляді дзеркальної трійки, и з діагональною перемичкою, м з нахиленими щоглами, с у вигляді грецької сігми, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6751 (табл. CLXXXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 154 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 14 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена кількома вибоями, які практично повністю знищили текст дворядкового напису. Тим не менше, у верхньому рядку збереглась літера П та фрагмент ще однієї перед нею, а у нижньому помітна літера Ж.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання виконаної у три змахи зіркоподібної ж та п з виступом зверху.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6752 (табл. CLXXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 152 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 20 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена, внаслідок чого від трирядкового напису зберігся склад ОМ у верхньому рядку, літери N та А, відповідно, у середньому та нижньому.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6753 (табл. CLXXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 165 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 18 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку прокреслене коло.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6754 (табл. CLXXXV, 3)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 117 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 7 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена фігура, яка нагадує верхню частину виконаної подвійною рискою щогли хреста.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6755 (табл. CLXXXV, 4)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 156 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 20 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера И.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6756 (табл. CLXXXV, 5)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 156 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 20 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслене скорочене дієслово-прохання, найвірогідніше, пом(ѩни) ‘*пом’яни*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6757 (табл. CLXXXVI)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 132 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 14 см від лівого ребра.

Опис. Закінчення нижнього рядка знищене вибоєм, проте в цілому збереженість напису добра, його текст можемо впевнено реконструювати:

Спаси Г(оспо)ди и помилѹ(и) раба твоего монаха Ива[на].
Спаси, Господи, і помилуй раба твого монаха Івана.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з вигнутою спинкою, в з округлими петлями, є у вигляді дзеркальної трійки, и з діагональною перемичкою, п з виступом зверху, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6758 (табл. CLXXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 152,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 3,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVII ст.; оскільки прорізи повністю закриті шпаклівкою, визначити час виконання графіті неможливо.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6759 (табл. CLXXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 163 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 3 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVII ст.; оскільки прорізи повністю закриті шпаклівкою, визначити час виконання графіті неможливо.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6760 (табл. CLXXXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 156 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 8 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера М.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6761 (табл. CLXXXVII, 4)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 124,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 2 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6762 (табл. CLXXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 159 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 7 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня фрески значно пошкоджена, внаслідок чого від дворядкового напису у верхньому рядку залишилась літера ⱅ, а у нижньому – ѦКІИ та, на певній відстані, ⱅ, обабіч якої помітні ще неясні фрагменти інших літер.

Датування. Середина XIV – початок XV ст.; за формою написання и з діагональною перемичкою та ѧ без перемички.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6763 (табл. CLXXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 156 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 10 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження фрескового тиньку низкою вибоїв, на поверхні стіни можемо прочитати молитовне звернення:

Пом(ꙗни) мѧ.

Пом'яни мене.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6764 (табл. CLXXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 160 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 14,5 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження фрескового тиньку численними вибоями, що нині закриті шпаклівкою, текст може бути реконструйований таким чином:

Г(оспо)[д]и спа[си и] пом[ꙗ]ни ра[ба] [Си]мон[а].

Господи, спаси та пом'яни раба Симона.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед великих г та с, и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6765 (табл. CXC, 1)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 148 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 14 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, незважаючи на дрібні пошкодження вибоями, тож текст можемо впевнено прочитати:
Erasmus Kaplowski 1648.
Еразм Капловський, 1648.

Датування. 1648 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6766 (табл. CXCI, 1)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 141 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 10 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпані два слова: аминъ ам[инъ] '*амінь, амінь*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

IV.13. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться на західному пучковому стовпі передвівтарного компратименту північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого) (табл. CXXXVI). Стан збереженості поверхні давнього тиньку, незважаючи на наявність низки дрібних вибоїв та подряпин, а також затертості, в цілому непоганий, хоча на північно-східній стороні наявний великий вибій, закритий нині реставраційною вставкою. Під час досліджень С. Висоцького було опубліковано п'ять розташованих тут графіті, як отримали номери від 27-го по 30-й, а також 105; ще три були опубліковані мною спільно з Н. Нікітенко, вони отримали номери від 451-го по 453-й. Окрім того, на досліджуваній ділянці виявлено ще тридцять дев'ять графіті, що отримали номери від 6767-го по 6805-й (табл. CXXXVII, 13).

Графіті № 27 (табл. CXCII, 1)

Публікації. С. Висоцький[221]; В. Янін[222], Б. Рибаков[223]; В. Німчук[224]; А. Залізняк[225]; Н. Нікітенко та В. Корнієнко[226].

[221] С.А. Высоцкий, *Древнерусские граффити Софии Киевской*, Нумизматика и эпиграфика 3 (1962) 154–156; пізніше напис був опублікований, з урахуванням правок В. Яніна стосовно прочитання останнього, у першому зведеному томі софійських графіті: С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской XI–XIV вв.* Выпуск I, К. 1966, с. 73–80, табл. XXIX, XXX.
[222] В.Л. Янин, *Русская княгиня Олисава-Гертруда и ее сын Ярополк*, Нумизматика и эпиграфика 4 (1963) 142–164.
[223] Б.А. Рыбаков, *Русские датированные надписи XI–XIV веков*, Свод археологических источников, вып. Е–144, Москва 1964, с. 16.
[224] В. Німчук, [рецензія], *Высоцкий С.А. Древнерусские надписи Софии Киевской XI–XIV вв. Выпуск I. К.: "Наукова думка", 1966, 239 с.*, Мовознавство № 2 (1967) 89.
[225] А.А. Зализняк, *К изучению древнерусских надписей*, с. 282.
[226] Н. Никитенко, В. Корниенко, *Древнейшие граффити Софии Киевской и время ее создания*, К. 2012, с. 161–163, рис. 44.

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 182 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, складові можна впевнено ідентифікувати:

г҃нпомоꙁнра | бѣсвоенолисавѣ | с҃топлъчиматери | русь[227]скѣи[228]кънѧгъıни | ааꙁъдопс҃ъсъıнъıсъчии

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабѣ своеи Олисавѣ С(вѧ)топлъчи матери русьскѣи кънѧгыни а азъ доп(ь)с(а)лъ сыны С(вѧтопл)ъчии.

Господи, поможи рабі своїй Олісаві, Святополковій матері, руській княгині. І я дописав синів Святополкових.

Б. Рибаков, слідом за В. Яніним, співвідносив Олісаву з удовою князя Ізяслава Ярославича та матір'ю київського князя Святополка-Михаїла – Гертрудою[229]. Натомість С. Висоцький вказував на хисткість подібного ототожнення, вважаючи, що згадана в написі Олісава та Гертруда – абсолютно різні особи, а Святополк-Михайло Ізяславич був сином не Гертруди, а, власне, згаданої лише в цьому графіті іншої дружини Ізяслава Олісави[230]. На підставі сучасного дослідження, здійсненого спільно з Н. Нікітенко, згаданий у написі Святополк ототожнюється зі Святополком-Петром Володимировичем, а комплекс з семи графіті (№ 27–30, 451–453), виконаних на цій та сусідній гранях пучкового стовпа, є своєрідною декларацією прав представників династії цього князя на великокнязівський стіл, адже у тексті згадуються саме представники родини Святополка[231].

Датування. 1019 р.; за інтерпретацією комплексу написів "групи Олісави".

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 28 (табл. CXCIII, 1)

Публікації. С. Висоцький[232]; Н. Нікітенко та В. Корнієнко[233].

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 183 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 3 см від правого ребра.

---

[227] Б. Рибаков помилково розглядав цю літеру як ъ.
[228] С. Висоцький читав замість ѣи літери ыı, Б. Рибаков та В. Нічмук – ъи.
[229] Таку думку підтримали й інші дослідники, див., напр.: А. Поппэ, *Гертруда-Олисава, русьская княгиня: Пересмотр биографических данных*, Именослов. Историческая семантика имени. Вып. 2, Москва 2007, с. 205–229.
[230] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 79–80.
[231] Докл. інтерпретацію комплексу написів №№ 28–30, 451–453 див.: Н. Никитенко, В. Корниенко, *Древнейшие граффити Софии Киевской*, с. 161–188.
[232] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 80–81, табл. XXXI, 1, XXXII, 1.
[233] Н. Никитенко, В. Корниенко, *Древнейшие граффити Софии Киевской*, с. 170, рис. 49.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, складові можна впевнено ідентифікувати:

гн҃по | мозн | рабус | воему[234] | мнха | нлу

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабу своему Михаилу.

Господи, поможи рабу своєму Михайлові.

С. Висоцький ототожнив згадану в написі особу зі Святополком-Михайлом Ізяславичем, сином згаданої вище Олісави. На нашу з Н. Нікітенко думку, Михайло був малолітнім сином від шлюбу Святополка-Петра Володимировича та доньки польського короля Болеслава Хороброго. Династичне старшинство цього княжича, порівняно з іншими синами Святополка Володимировича, підкреслює факт розташування цього напису на рівні молитви Олісави, яка була регенткою при малолітньому Михайлові, саме тому й титулується у тексті "руською княгинею".

Датування. 1019 р.; за інтерпретацією комплексу написів "групи Олісави".

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 29 (табл. CXCIII, 2)

Публікації. С. Висоцький[235]; Н. Нікітенко та В. Корнієнко[236].

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 163 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 3 см від правого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, складові можна впевнено ідентифікувати:

помо | знра | бусое | муоак | уонуо

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Помози рабуо с(в)оемуо Акуоноу.

Поможи рабу своєму Якуну.

Напис взятий Якуном у прямокутну рамку, відкриту однією стороною до ребра стовпа, якраз навпроти аналогічної відкритої рамки молитви Ставрона (№ 453). Від верхньої горизонтальної сторони рамки вгору прокреслений малюнок весла (стріла, на думку С. Висоцького) до нижнього рядка напису-молитви Михайла. Згідно С. Висоцького, Якун був мечником князя Михайла, на нашу з Н. Нікітенко думку, цю особу, як і Ставрона, можна ототожнити із вуєм (пестуном) юного княжича.

[234] С. Висоцький помилково вказав тут диграф оу.
[235] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 81–82, табл. XXXI, 2, XXXII, 2.
[236] Н. Никитенко, В. Корниенко, *Древнейшие граффити Софии Киевской*, с. 171–172, рис. 50.

Датування. 1019 р.; за інтерпретацією комплексу написів “групи Олісави”.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 30 (табл. CXCII, 2)

Публікації. С. Висоцький[237]; Н. Нікітенко та В. Корнієнко[238].

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 174 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, складові можна впевнено ідентифікувати:

г҃нпомозирабоусвоемоу | мере[239]курнюиванъви

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своемоу Мерекурию Иванъви.

Господи, поможи рабу своєму Меркурію-Іванові.

Згідно нашого з Н. Нікітенко дослідження, цю особу варто ототожнити з одним із синів Святополка-Петра Володимировича.

Датування. 1019 р.; за інтерпретацією комплексу написів “групи Олісави”.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 105 (табл. CXCI, 2)

Публікації. С. Висоцький[240]; Н. Нікітенко та В. Корнієнко[241].

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 173 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 9 см від правого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, складові можна впевнено ідентифікувати:

г҃н | по | мози | рабоу | свое | моуи | ѡаноу | мно | га | лѣ | та

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своемоу Иѡаноу многа лѣта.

Господи, поможи рабу своєму Йоанну на многая літа.

Здійснене спільно з Н. Нікітенко вивчення особливостей виконання напису дозволили ототожнити згадану особу з київським митрополитом Йоанном I, який очолював кафедру у другому-третьому десятилітті XI ст.

---

[237] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 82, табл. XXIX.
[238] Н. Никитенко, В. Корниенко, *Древнейшие граффити Софии Киевской*, с. 163, рис. 45.
[239] Цю літеру С. Висоцький пропустив.
[240] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 31, табл. VIII–XI.
[241] Н. Никитенко, В. Корниенко, *Древнейшие граффити Софии Киевской*, с. 184–187, рис. 51.

Датування. 1019 р.; за інтерпретацією комплексу написів "групи Олісави".

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 451 (табл. CXCIV, 1)

Публікації. Н. Нікітенко та В. Корнієнко[242].

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 172 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні стіни в місці розташування напису добрий, тому його складові можемо впевнено ідентифікувати:

гн҃помозистефаноугреше | намоу

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози Стефаноу грешнамоу.

Господи, поможи Стефану грішному.

На нашу з Н. Нікітенко думку, згаданий у написі Стефан може бути ототожнений з одним із синів Святополка-Петра Володимировича.

Датування. 1019 р.; за інтерпретацією комплексу написів "групи Олісави".

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 452 (табл. CXCIV, 2)

Публікації. Н. Нікітенко та В. Корнієнко[243].

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 167 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 8 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису має пошкодження вибоєм, тому втрачена одна його складова:

гн҃помозра-оу | своемоуиоанноу

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози ра[б]оу своемоу Иоанноу.

Господи, поможи рабу своєму Йоанну.

Згадана у графіті особа так само ототожнюється нами спільно з Н. Нікітенко з одним із синів Святополка-Петра Володимировича.

Датування. 1019 р.; за інтерпретацією комплексу написів "групи Олісави".

Категорія. Молитовний напис.

---

[242] Н. Никитенко, В. Корниенко, *Древнейшие граффити Софии Киевской*, с. 163–165, рис. 46.
[233] *Ibid.*, с. 165–167, рис. 47.

Графіті № 453 (табл. CXCV, 1)

Публікації. Н. Нікітенко та В. Корнієнко[244].

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 162 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 4 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена вибоями та тріщинами, проте в цілому його складові можна впевнено ідентифікувати:

г҃нпо | мозн | рабусво | емуста | врону

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабу своему Ставрону.

Господи, поможи рабу своєму Ставрону.

Напис обведений Ставроном прямокутною рамкою, ліва частина якого відкривається до ребра стовпа, якраз навпроти графіті-молитви Якуна (№ 29). Таке розташування двох молитовних звернень Ставрона та Якуна, з'єднаних із молитвою Михаїла (№ 28) малюнком піднятого догори лопатю весла, дозволяє виснувати, що автор цього напису був одним з вуїв (пестунів) юного княжича.

Датування. 1019 р.; за інтерпретацією комплексу написів "групи Олісави".

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6767 (табл. CLXXXVII, 5)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 184 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера И.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6768 (табл. CLXXXVII, 6)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 185 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери Ю.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

[244] Н. Никитенко, В. Корниенко, *Древнейшие граффити Софии Киевской*, с. 167–168, рис. 48.

Графіті № 6769 (табл. CLXXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на східній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 185 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від правого ребра.

Опис. На фресці, незважаючи на пошкодження тиньку та слабо розчищені від шпаклівки прорізи, читаємо запис року: ѧцѯѧ ‘*6961 (1453)*’.

Найвірогідніше, появу цього напису інспірувало падіння Константинополя, що могло сприйматись автором як свідчення настання початку ланцюжка подій, що мали привести до Кінця світу, очікуваного на 7000 рік від Створення світу (1492 р.).

Датування. 1453 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6770 (табл. CXC, 2)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 141 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпане особове ім’я автора: Stephan ‘*Стефан*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6771 (табл. CXCIV, 3)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 138 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 5,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ИЄМ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед є у вигляді дзеркальної трійки, а також за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6772 (табл. CXCV, 2)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 143 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11,5 см від лівого ребра.

Опис. Напис знищений через видряпування імені Стефана (№ 6770), від нього залишились залишки петлі двох літер А та закінчення ЄІN.

Датування. Друга чверть XII – кінець XV ст.; за формою написання нахиленої ліворуч є.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6773 (табл. CXCV, 3)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 188 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від правого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження складових напису низкою вибоїв, текст може бути впевнено прочитаний:

Сподоби Г(оспо)ди.

Удостой, Господи.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з петлею кутом вгору, д з довгими ніжками, и з діагональною перемичкою, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6774 (табл. CXCVI, 1)

Розташування. Знаходиться на східній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 151 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від правого ребра.

Опис. Тиньк у місці розташування напису пошкоджений численними дрібними вибоями, місцями слабо розчищеними від шпаклівки, тому частина середнього та нижнього рядків не можуть бути прочитані:

поменигосподи | рабасвоего------- | истефана--до--о---оспа

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст можна представити таким чином:

Помени Господи раба своего … и Стефана [фе]до[ра] … спа(си).

Пом'яни, Господи, раба свого …, та Стефана, Федора … спаси.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед а з вертикальною щоглою, в з округлими петлями та щоглою, д з довгими ніжками, и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, м з нахиленими щоглами, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6775 (табл. CXCVI, 2)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 158 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ΛΠΙ та надрядкова ϖ.

Датування. Кінець XVI – середина XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема триногої т, а також за формою прорізів та за особливостями розташування (див. № 6777).

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6776 (табл. CXCVII, 1)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 158 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений запис року: 1649.

Датування. 1649 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6777 (табл. CXCVII, 2)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 157,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 12 см від лівого ребра.

Опис. Автор втиснув запис у поле між № 6775 та № 6776. У верхньому рядку видряпані літери Z та P, вочевидь, його ініціали, далі прокреслена цифра 30. У нижньою рядку бачимо літеру J, яку найвірогідніше розглядати як скорочену латинську назву місяця j(unia)/j(ulia) '*червня/липня*' та запис року: 1650.

Датування. 1650 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6778 (табл. CXCVII, 3)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 168 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від лівого ребра.

Опис. Початок напису не зберігся через вибій, його складові пошкоджені та частково закриті шпаклівкою, що, утім, не перешкоджає реконструкції тексту:

[M]ikoley Pietr Idec.

Миколай-Петро Ідек.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6779 (табл. CXCVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на східній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 142 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена дрібними вибоями, частково закритими шпаклівкою та олійною фарбою XIX ст., внаслідок чого закінчення верхнього рядка не збереглось, тут можна прочитати лише особове ім'я автора: Мат҃ѳеи '*Матвій*'. У нижньому рядку читаємо фразу: рок(у) 1645 '*року 1645*'.

Датування. 1645 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6780 (табл. CXCVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 131 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. На фресці у два рядки видряпано скорочений запис року (16)26 та літери СТР, які, вочевидь, варто розглядати як скорочену форму особового та родового імен автора.

Датування. 1626 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6781 (табл. CXCIX, 1)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 131 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 19 см від лівого ребра.

Опис. На фресці простежуються літери ЛИС.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6782 (табл. CXCIX, 2)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 186 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 16 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, тому від напису збереглись тільки окремі складові. Утім, у верхньому рядку можемо реконструювати запис особового та родового імен автора: Bo[h]us[law] Lero[s]z '*Богуслав Лерош*'. У нижньому рядку читаємо слово ro[k]u '*року*' та перша цифра дати – 1.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6783 (табл. CC, 1)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 173 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 15,5 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, внаслідок чого його середня частина не збереглась:

г҃нпо | мо-- | ------ | --му | --в---

З відновленням втрачених фрагментів наявний текст можна представити таким чином:

Г(оспод)и помо[зи … своє]му…

Господи, поможи … своєму…

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за формою написання п з виступом зверху.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6784 (табл. CC, 2)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 169,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрески виконаний запис повного особового та незавершеного родового імен автора: Theodor Ko(...) ‘*Теодор Ко(...)*’[246].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6785 (табл. CCI, 1)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 166 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 8,5 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, тому частина його складових не збереглась. Реконструювати можемо лише особове ім’я: [С]тєфан(ъ) ‘*Стефан*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема а з довгою вигнутою спинкою, ф з довгою щоглою та прямими нижніми частинами петель, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6786 (табл. CCI, 2)

Розташування. Знаходиться на східній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 140 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від лівого ребра.

Опис. На фресці у стовпчик прокреслені літери ND.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

[246] Звісно, можна припустити, що автор розірвав особове ім’я через наявність кириличної молитви, тому його слід читати як “Федорко”. Проте наявність попереднього напису ніяк не завадила Федорові її пошкодити як закінченням свого імені, так і початком запису родового, який до того ж починався з великої літери.

Графіті № 6787 (табл. CCI, 3)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 155 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 2 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ГН під титлом, що є скороченою формою слова-звернення Г(ѻспод)и '*Господи*'.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6788 (табл. CCII, 1)

Розташування. Знаходиться на східній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 160 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13,5 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, внаслідок чого у верхньому рядку можемо прочитати літери DA, а в нижньому – KE; за ними в обох рядках помітні залишки інших літер. Загалом загальний вигляд напису дозволяє виснувати, що на фресці було виконано запис особового та родового імен автора. Перше найвірогідніше реконструювати як Da[mian] '*Даміян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6789 (табл. CCII, 2)

Розташування. Знаходиться на східній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 159 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13,5 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування дворядкового напису пошкоджена. У верхньому рядку можемо прочитати фразу: hic fuit '*був тут*'. У нижньому помітні залишки родового імені автора …osowsky.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6790 (табл. CCII, 3)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 139 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 9,5 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня тиньку в місці розташування напису затерта, проте на ній можемо прочитати літери ѠNИѺСИ. Найвірогідніше розглядати

текст як скорочені форми запису двох особових імені: ѠЖни(симъ) ‘*Онисим*’ та Ѳси(пъ) ‘*Йосип*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6791 (табл. CCIII, 1)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 141 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 8,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена скорочена форма родового імені автора Zl та повна форма особового Iaп ‘*Ян*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6792 (табл. CCIII, 2)

Розташування. Знаходиться на східній стороні північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 144 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 3,5 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою частково розчищених від шпаклівки прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6793 (табл. CCIII, 3)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 165,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 15 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера J.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6794 (табл. CCIII, 4)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 165 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера P.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописною формою написання літери та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6795 (табл. CCIII, 5)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 114 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 12 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена скорочена форма дієслова-прохання помя(ни) ‘*пом’яни*’.

Датування. Друга половина XVII ст.; за скорописною формою написання літер, зокрема вживанням я, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6796 (табл. CCIV, 1)

Розташування. Знаходиться на північній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 164 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від правого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку добрий, незважаючи на дрібні пошкодження вибоями, текст впевнено можна прочитати:
Stanislaw Polosecky 1626.
Станіслав Полосецький 1626.

Датування. 1626 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6797 (табл. CCIV, 2)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 140 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 4 см від лівого ребра.

Опис. Напис зберігся погано, адже поверхня тиньку в місці його розташування сильно пошкоджена вибоями та тріщинами, нині закритими шпаклівкою, а також молитвою Ставрона (№ 453):

-нпомоⷓнра | в-ѹгъ------- | ----------

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:
[Г](оспод)и помози рав[о]ѹ гъ[рѣшънамоу]…
Господи, поможи рабу грішному…

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6798 (табл. CCV, 1)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 140,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ѻссссѻ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6799 (табл. CCV, 2)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 135 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису задовільний, незважаючи на низку зашпакльованих вибоїв та подряпин, текст можна прочитати таким чином:

Jan Kolensky (16)16[247].

Ян Коленський 1616.

Датування. 1616 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6800 (табл. CCV, 3)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 128 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 3 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на значні пошкодження, можемо встановити, що на поверхні фрески був видряпаний малюнок чотириконечного хреста з розширеними у вигляді трикутників кінцями.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою частково розчищених від шпаклівки прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6801 (табл. CCVI, 1)

Розташування. Знаходиться на північному виступі пучкового стовпа на висоті 136,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 36 см від лівого кута.

Опис. Стан збереженості тиньку в місці розташування напису добрий, його складові можемо впевнено визначити:

г҃нпъмъ | ꙁнра

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и пъмъꙁи ра{бу}.

Господи, поможи рабу.

[247] Звісно, можемо допустити тлумачення цифри "16" як незавершеного запису повного року 16(...). Проте, оскільки інші складові напису є завершеними, то подібний варіант тлумачення видається менш вірогідним.

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст.; за формою написання ⷧ з покриттям, вертикальної ꙁ із переломом, прямолінійної ꙑ з петлею кутом вгору.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6802 (табл. CCVI, 1)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 103 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 10 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпане дієслово-прохання помꙗни[248] ‘*пом’яни*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, а також формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6803 (табл. CCVII)

Розташування. Знаходиться на північному виступі пучкового стовпа на висоті 184 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 9 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена низкою вибоїв та затерта у нижній частині, проте його складові можна впевнено прочитати:

ра^ббжи^илука^ш | гр ти | і ром

З відновленням пропущених фрагментів текст найвірогідніше представити таким чином:

Раб(ы) Б(о)жии Лукаш(ъ) Гр(игории) Ти(мофеи) І(ωанъ) Ром(анъ).

Раби Божі Лукаш, Григорій, Тимофій, Йоанн, Роман.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема р з довгою вигнутою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6804 (табл. CCVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на північному виступі пучкового стовпа на висоті 135 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 41 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслена спіралеподібна фігура.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

[248] Літери ни виконані у вигляді лігатури.

Графіті № 6805 (табл. CCVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на західній стороні північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 124 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена скорочена форма дієслова-прохання помя(ни) ‘*пом’яни*’.

Датування. Друга половина XVII ст.; за скорописною формою написання літер, зокрема вживанням я, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

IV.14. Графіті на фресці з образом невідомої святої

Знаходиться у північно-східному куті північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого), на південній грані західної лопатки хрещатого стовпа (табл. CXXXVI). Від первісного образу збереглась невелика ділянка давнього тиньку у правій нижній частині, захоплюючи частину полілітії та низ фону з невеликою частиною одягу. Решта композиції доповнена олійною фарбою, напис-дипінті XIX ст. називає святу Феодосією. На досліджуваній ділянці виявлено три графіті, що отримали номери від 6806-го по 6808-й (табл. CXXXVII, 14).

Графіті № 6806 (табл. CCVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 121 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 54 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний малюнок відкритої долоні.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов’язані з частинами людського тіла.

Графіті № 6807 (табл. CCIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 51 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпані скісна риска, можливо, літера І, далі монограма МО та, на деякій відстані, БИ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6808 (табл. CCIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 50,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми теонімограми.

IV.15. Графіті на фресці з образом невідомої святої

Знаходиться у північно-східному куті північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого), на західній грані південної лопатки хрещатого стовпа (табл. CXXXVI). Збереженість давнього тиньку в цілому непогана, хоча у правому нижньому куті наявний обвал давнього тиньку, де знаходиться вставка XIX ст.; фарба XIX ст. також слабо вичищена у нижній частині постаті святої. С. Висоцький опублікував три графіті, розташовані на цій фресці, № 82, № 128 та № 275[249]. Окрім них, на досліджуваній ділянці виявлено ще дванадцять графіті, що отримали номери від 6809-го по 6820-й (табл. CXXXVII, 15).

Графіті № 82 (табл. CCIX, 4)

Публікації. С. Висоцький[250].

Розташування. Знаходиться на висоті 146,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпана фігура, в основу якої покладено чотириконечний хрест, кінці якого розширюються та переплітаються, утворюючи розетку з вісьмома променями.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 128 (табл. CCX, 1)

Публікації. С. Висоцький[251]; В. Німчук[252]; Т. Рождественська[253]; А. Турилов[254].

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 12 см від правого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, усі його складові можемо впевнено визначити:

+сєдѧвопослꙋшѧ[255] | ннї[256]оц҃ѧ[257]своєголꙋ | ꙋнїє[258]стє[259]жнвꙋщѧ[260] |

---

[249] Дослідник вказав також у цьому місці малюнок № 274, проте він знаходиться у сусідньому, південно-східному куті хорів, на фресці з образом невідомої святої.

[250] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 112–113, табл. LXXIII, 2.

[251] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 47, табл. XXXIV, 2; XXXV, 2.

[252] В.В. Німчук, *Давньоруські написи – пам'ятки літератури XI–XIII ст.*, с. 32.

[253] Т.В. Рождественская, *Древнерусские надписи на стенах храмов: новые источники XI–XV вв.*, Санкт-Петербург 1992, с. 20.

[254] А.А. Турилов, *Заметки о киевских граффити*, с. 35–36.

[255] В. Німчук читав тут літеру ѧ.

[256] Літеру ї Т. Рождественська визначила як и.

[257] А. Турилов припускав можливість визначати цю літеру як ѧ з дуже короткою спинкою.

[258] Т. Рождественська літери їє читала як ѥ.

[259] В. Німчук вказав у цьому місці літеру ь.

[260] С. Висоцький визначав цю літеру як ѧ, В. Німчук та Т. Рождественська, враховуючи прорисовку дослідника, де виконана є, саме так читали цю літеру.

говопу[261]ст[262]ъı[264]не[264]

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Седа во послушаниї о(ть)ца своего лучии есте живущаго во пустыне.

Той, хто слухається батька свого? кращим є, аніж той, хто живе у пустелі.

А. Турилов знайшов подібний напису текст у повчанні Скитського патерика, що вміщується до тексту прологу зазвичай під 10 квітня як "Слово про послух"[265].

Датування. Остання чверть XII – початок XIII ст.; за формою написання в з переломом при щоглі, Δ-подібної д з верхньої засічкою, нахиленої ліворуч є, ж з розташованими одна над одною дугами, ї з двома крапками біля щогли, л та а з покриттям, у з пересічкою, ы з низькою перемичкою.

Категорія. Цитати та посилання на твори книжної писемності.

Графіті № 275 (табл. CCX, 2)

Публікації. С. Висоцький[266].

Розташування. Знаходиться на висоті 109 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 30 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпаний малюнок чотириконечного хреста з розширеними у вигляді трикутників кінцями, вписаного у ромб.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6809 (табл. CCIX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 142,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 40 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, нижня частина перекладини якого удвічі довша за верхню.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6810 (табл. CCXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 127,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 48 см від правого ребра.

---

[261] В. Німчук та Т. Рождественська читали в цьому місці літеру ѫ, спираючись на прорисовку С. Висоцького.

[262] С. Висоцький зазначив літеру як втрачену, проте вона все ж збереглась.

[263] Літеру ы С. Висоцький визначав як ъ, інші дослідники читали тут ы.

[264] С. Висоцький читав цю літеру як и.

[265] А.А. Турилов, *Заметки о киевских граффити*, с. 36.

[266] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 124, табл. CXLVI, 3.

Опис. На фресці подвійними замкненими рисками видряпаний малюнок чотириконечного хреста з гострими кінцями.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6811 (табл. CCXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 171 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 42 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпаний запис особового та родового імен автора: Paulos Lonsky '*Павло Лонський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6812 (табл. CCXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 130 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 40 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена низкою вибоїв та тріщин, закритих шпаклівкою. Проте можемо встановити, що тут у чотири рядки була прокреслена абетка:

АБВГДЄЖѮЗ | НЇКЛМNОПРСТ | УОФХѠЦѴШЪ-- | ѢѦ----

Наприкінці рядка тиньк пошкоджений, внаслідок чого частина літер не збереглась. Проте звертає на себе увагу, що після літери ш, написаної догори ногами, автор пропустив щ й одразу поставив ъ. Можливо, через цю помилку він вже недбало завершив закінчення, адже одразу після ѣ поставив ѧ.

Датування. Середина XII – початок XIII ст.; за формою написання дзеркальної л з відкритою петлею, в з виступом зверху, зіркоподібної виконаної у три змахи ж, є у вигляді перекресленої землі, нахиленої праворуч з із переломом, ї з крапками над щоглою, м з покриттям, ѵо замість оу, гострої широкої ѡ, дзеркальної ц, ѣ з округлою петлею.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6813 (табл. CCXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 127 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 35 см від правого ребра.

Опис. Закінчення третього рядка згаданого вище запису абетки пошкоджене виконаною іншим автором літерою Ѧ.

Датування. Середина XII – кінець XVI ст.; за формою написання ѧ звичайного вигляду, особливостями розташування та формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6814 (табл. CCXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 180 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 26 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування трирядкового напису частково пошкоджена вибоями та затерта, також слабо розчищена від шпаклівки та олійної фарби XIX ст., внаслідок цього прочитати можемо лише його початок:

Roku 1610 bylem zlotowski Ruszeka or(az) Szyacky Pana...

Року 1610 були злотовські Рушека та Шияцький Пана ...

Згадані в тексті особи походять з польського містечка Злотува, відомого з часів середньовіччя[267].

Датування. 1610 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6815 (табл. CCXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 128 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 27 см від правого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку вибоями, на фресці можемо прочитати запис особового імені автора: Ⅿѧтвии '*Матвій*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6816 (табл. CCXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 124 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 27 см від правого ребра.

Опис. Збереженість тиньку в місці розташування напису погана, від нього вціліли літери ⟦Р на початку та залишки Ⅿ поодаль.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6817 (табл. CCXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 138 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 13 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний малюнок чотириконечного хреста, кінці перекладини та вершина щогли якого розширюються у формі трикутників, а її основа спирається на п'ятисходинкову відкриту донизу Голгофу.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

[267] *Słownik geograficzny Królewstwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chłebowskiego, W. Walewskiego, t. XIII, Warszawa 1895, s. 646–648.

Графіті № 6818 (табл. CCXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 143 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 19 см від правого ребра.

Опис. На фресці потрійними замкненими рисками прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Довкола щогли та перекладини попарно видряпані складові теонімограми: ІС ХС та NН КА.

Датування. Середина XI – кінець XV ст.; за формою написання ѧ з опуклою петлею, ƞ з нахиленою та и з горизонтальною перемичками.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6819 (табл. CCXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 24,5 см від правого ребра.

Опис. Незважаючи на дрібні літери та слабкий рельєф прорізів, а також низку вибоїв, більшість складових напису збереглись:

гнпомоꙁнра-оу | своемоунниколѣ | мнрь--мьмоу-н | жнроу

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помоꙁи ра[б]оу своемоу Николѣ мирь[ни]мь Му[н]ижироу.

Господи, поможи рабу своєму Миколі, мирським Муніжиру.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання ѧ з видовженою спинкою, нахиленої праворуч є, виконаної у три змахи зіркоподібної ж, нахиленої праворуч ꙁ із переломом, прямолінійної ρ з округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6820 (табл. CCXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 139 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 10 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпаний шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

IV.16. Графіті на фресці з образом св. Уара

Знаходиться на південній грані південної лопатки хрещатого стовпа в арці між північними хорами (колишнього приділу св. Миколи Мокрого) та приділом свв. апостолів Петра і Павла (табл. CXXXVI). Образ святого визначений завдяки інформації графіті № 6823 та ікono-

графії. Збереженість давнього тиньку в цілому непогана, незважаючи на великий вибій у нижній частині фрески, зумовлений облаштуванням тут у XIX ст. кіоту, який був розібраний у 1930 р. та перенесений до передвівтарного компартименту, де він перебуває до сьогодні. Після розбирання кіоту його тильний бік з різьбленням залишився між лопатками хрещатих стовпів, де перебуває і нині, заміняючи відсутню давню шиферну плиту парапетів хорів. На досліджуваній ділянці стіни було виявлено дванадцять графіті, що отримали номери від 6821-го по 6832-й (табл. CXXXVII, 16).

Графіті № 6821 (табл. CCXV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 150 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11,5 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний малюнок шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6822 (табл. CCXV, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 154 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 9 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Його щогла виконана суцільно замкненою подвійною рискою, інші складові, що так само виконані замкненими подвійними рисками, примикають до неї.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6823 (табл. CCXVI, 1)

Публікації. В. Корнієнко[268].

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 17,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний запис імені святого: Оуар(ъ) ‘*Уар*’.

Датування. Кінець XIII – перша чверть XIV ст.; за формою написання ѧ з опуклою петлею, о з однією прямою замість дуги, прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Підпис до фрескового образу.

[268] В. Корнієнко, *Визначення за графіті образів святих на хорах*, с. 3.

Графіті № 6824 (табл. CCXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 165 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 18 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості тиньку в місці розташування напису гарний, його складові добре помітні:

мцафевраѧ | в

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

М(ѣсѧ)ца февраѧ в{ъ}.

Місяця лютого у.

З якоїсь причини напис не був завершений.

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст.; за формою написання ѧ з покриттям, нахиленої праворуч є, м та ц з верхніми засічками, прямолінійної р з петлею кутом вгору.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6825 (табл. CCXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 190 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 21 см від лівого ребра.

Опис. Верхній рядок напису сильно пошкоджений, внаслідок чого можна визначити тут тільки окремі літери. Натомість у двох нижніх текст можна прочитати впевнено, з відновленням пропущених фрагментів він виглядає таким чином:

... Klaius a(nno) D(omini) 1596 12 maya.

... Клай року Божого 1596 12 травня.

Датування. 1596 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6826 (табл. CCXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 198 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 19 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслене особове ім'я автора: Ѳсип(ъ) '*Йосип*'.

Звертає на себе увагу написання автором и з горизонтальною, а не діагональною перемичкою, що не притаманне часу виконання напису. Вочевидь, Йосип взяв за взірець більш ранні написи, розташовані поруч.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6827 (табл. CCXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 140 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 86 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на дрібні пошкодження прорізів, напис зберігся добре, текст може бути впевнено прочитаний таким чином:

Byl tu roku 1600 10 m(aja) Adam Siedkiewicz.
Був тут року 1600 10 травня Адам Сєдкєвіч.

Датування. 1600 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6828 (табл. CCXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 22 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку прокреслений малюнок шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Основа щогли спирається на двоступінчасту відкриту донизу Голгофу.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVII ст.; оскільки прорізи малюнка повністю закриті шпаклівкою, визначити час виконання зображення наразі неможливо.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6829 (табл. CCXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 160 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 53 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпане слово кꙋколь '*кукіль*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

Графіті № 6830 (табл. CCXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 22 см від лівого ребра.

Опис. На фресці потрійними замкненими рисками прокреслений шестикінечний проквітлий хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Основа щогли роздвоюється та вивертається назовні пишними пагонами.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6831 (табл. CCXX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 4,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці потрійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний проквітлий хрест. Основа щогли роздвоюється та розходиться назовні невеликими пагонами, між якими видряпане коло. У місці перетину перекладини та щогли кути з'єднані скісними рисками.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6832 (табл. CCXX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 12 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні давнього тиньку в місці розташування напису добрий, тож текст можемо впевнено прочитати:
Помани Г(оспо)ди Акима.
Пом'яни, Господи, Якима.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.
Категорія. Молитовний напис.

IV.17. Графіті на фресці з образом невідомого святого

Знаходиться на північній грані північної лопатки північно-західного підкупольного хрещатого стовпа в арці між північними хорами (колишнім приділом св. Миколи Мокрого) та приділом свв. апостолів Петра і Павла (табл. CXXXVI). Збереженість давнього тиньку в цілому непогана, незважаючи на велику кількість дрібних вибоїв, затертість та місцями слабку розчищеність поверхні від олійної фарби XIX ст. У нижній частині фрески наявний вибій, зумовлений облаштуванням тут у XIX ст. дерев'яного кіоту. На досліджуваній ділянці виявлено вісім графіті, що отримали номери від 6833-го по 6840-й (табл. CXXXVII, 17).

Графіті № 6833 (табл. CCXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 155 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 20 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно затерта та погано розчищена від шпаклівки й залишків олійної фарби, внаслідок чого частина його складових визначається не впевнено. У верхньому рядку на початку помітні літери ѦМ, далі знаходяться два пошкоджені знаки – рядковий та надрядковий під титлом, за ними – ДИТѲ, на деякій відстані, надрядкова Ν під титлом. Наприкінці тим же автором виконані менші за розміром літери, з яких визначаються дві останні ИѦ. У нижньому рядку бачимо склад ИѪ, на деякій відстані, ГѲРѦ та три вертикальних риски, можливо Ш або Ш без горизонтальної частини, та ИѪѲ наприкінці.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед є у вигляді дзеркальної трійки, д без перемички, и з діагональною та ν з горизонтальною перемичками, а також за формою прорізів.

Категорія. Написи, зміст яких нез'ясований.

Графіті № 6834 (табл. CCXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 138 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 35,5 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпана скорочена форма запису особового імені автора: Alek(sander) '*Олександр*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6835 (табл. CCXXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 94,5 см від правого ребра.

Опис. Незважаючи на затертість поверхні тиньку та низку дрібних пошкоджень, стан її збереження добрий, тому текст можемо прочитати таким чином:

Ja byl tu Jan Kelewsky w roku 1596.

Я був тут, Ян Келевський, у році 1596.

Датування. 1596 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6836 (табл. CCXXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 182 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 4 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрески у два рядки написані скорочені форми особового та родового імен автора – Je S та року виконання – (16)20.

Датування. 1620 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6837 (табл. CCXXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 148 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 18 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрески добре зберігся запис особового та родового імен автора, а також року його відвідин Софійського собору:

Jan Kobylecky r(oku) 1629.

Ян Кобилецький року 1629.

Автор напису походив з родини Кобилецьких гербу Годземба[269], проте відомостей про нього наразі виявити не вдалося.

Датування. 1629 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

[269] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. II, s. 547.

Графіті № 6838 (табл. CCXXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 138 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 25 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпана літера **S**.

Датування. Кінець XII – кінець XIV ст.; за формою написання оберненої **ꙅ**.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6839 (табл. CCXXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 144 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 16 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпаний простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6840 (табл. CCXXIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 134 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 26 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпаний простий чотириконечний хрест. Малюнок пошкоджений записом літери **S** (№ 6838).

Датування. Друга чверть XI – кінець XIV ст.; за формою прорізів та за особливостями розташування.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

IV.18. Графіті на фресці з образом невідомої святої

Знаходиться на західній грані північної лопатки північно-західного підкупольного хрещатого стовпа, у південно-східному куті північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого) (табл. CXXXVI). Збереженість давнього тиньку добра, хоча місцями трапляються вибої, закриті шпаклівкою та залишками олійної фарби XIX ст. Під час досліджень С. Висоцького були опубліковані чотири графіті, розташовані на цій фресці, №№ 60–62 та 274. Окрім них, на досліджуваній ділянці стіни виявлено ще двадцять три графіті, що отримали номери від 6841-го по 6863-й (табл. CXXXVII, 18).

Графіті № 60 (табл. CCXXIV, 1)

Публікації. С. Висоцький[270].

Розташування. Знаходиться на висоті 115,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 42 см від лівого ребра.

[270] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 100–101, табл. LIX, 1; LX, 1.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, усі його складові можемо впевнено прочитати:

[271]г҃нпомоѕнрабѣсвоен | ога·ѳ·нı

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабѣ своеи Ога·ѳ·иı.

Господи, поможи рабі своїй Агафії.

Датування. Остання чверть XII – перша чверть XIII ст.; за формою написання ѧ з відкритою петлею, ѣ з високою петлею, в з верхньою петлею, яка ширша за нижню, вертикальної є, вертикальної ѕ із розвилкою, прямолінійної ρ з відкритою петлею, ·ѳ· з бічними засічками.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 61 (табл. CCXXIV, 2)

Публікації. С. Висоцький[272].

Розташування. Знаходиться на висоті 113,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 31 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису гарний, усі його складові можемо впевнено прочитати:

г҃нпомоѕнрабусвоемулаѕоревнѕабоннныку

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабу своему Лазореві забоинику.

Господи, поможи рабу своєму Лазореві забійнику.

С. Висоцький вважав, що останнє слово можна тлумачити як професію Лазаря, проте не виключено розглядати його як прізвисько.

Датування. Початок XII – перша чверть XIII ст.; за формою написання в з скісною до щогли, вертикальної є, нахиленої праворуч ѕ із розвилкою, прямолінійної ρ з петлею кутом вгору або округлою, Y-подібної у.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 62 (табл. CCXXIV, 3)

Публікації. С. Висоцький[273].

Розташування. Знаходиться на висоті 111 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 29 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереження поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, усі його складові можна впевнено прочитати:

+[274]г҃нпомоѕнрабоусвъемоуνлнн

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

[271] На початку рядка С. Висоцький вказав чотириконечний хрестик, насправді відсутній.
[272] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 101–102, табл. LIX, 2; LX, 2.
[273] *Ibid.*, с. 102, табл. LIX, 2; LX, 2.
[274] С. Висоцький не вказав хрестика на початку рядка.

Г(оспод)и помози рабꙋ свъемꙋ Илии.
Господи, поможи рабу своєму Іллі.

Датування. Друга чверть XI – середина XII ст.; за формою написання б з виступом зверху та петлею кутом вперед, в з округлою нижньою петлею, нахиленої праворуч є, нахиленої ліворуч з із розвилкою, прямолінійної р з округлою петлею, Y-подібної ꙋ.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 274 (табл. CCXXV, 1)

Публікації. С. Висоцький[275].

Розташування. Знаходиться на висоті 145 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 10 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний малюнок шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та горизонтального підніжжя. Кінці перекладини хреста закручуються, лівий вгору, правий донизу. Основа щогли спирається на п’ятикутну закриту Голгофу гострим кутом донизу. Вершину перегорнутого п’ятикутника відділено від квадратної основи горизонтальною лінією, кінці якої закручуються, лівий донизу, правий догори. Утворений таким чином трикутник розділений вертикальною рискою від перегорнутої вершини до основи.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6841 (табл. CCXXIV, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 121 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 28 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, незважаючи на дрібні пошкодження вибоями, усі складові простежуються чітко:

г҃ипомозирабоусвоемоумаѯимовиифомѣ

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своемоу Маѯимови и Фомѣ.
Господи, поможи рабу своєму Максимові та Фомі.

Датування. Друга чверть XI – середина XII ст.; за формою написання б з петлею кутом вперед, в з верхньою скісною до щогли, г з виступом зверху, вертикальної є, нахиленої праворуч з із розвилкою, прямолінійної р з округлою маленькою петлею, ѣ з петлею кутом вперед.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6842 (табл. CCXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 154 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 22 см від лівого ребра.

[275] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 124, табл. CXLVI, 2.

Опис. Збереженість напису добра, незважаючи на дрібні пошкодження вибоями, текст можна прочитати:

Помени Г(оспод)и раба Божиа Василиа.

Пом'яни, Господи, раба Божого Василя.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з петлею кутом вгору та виступом зверху, г з відворотом ліворуч, скорописної ж, є у вигляді дзеркальної трійки, р з довгою щоглою, а також за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6843 (табл. CCXXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 163 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 42 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на певну схематичність у виконанні окремих літер дворядкового напису, на поверхні фрески можна прочитати запис родового та особового імен автора: Łominsky Jan[276] '*Ломінський Ян*'.

Ян напису походив з родини Ломінських гербу Трживдар, проте впевнено співвіднести його з її конкретним представником не виявляється за можливе, оскільки наприкінці XVI ст. та у XVII ст. таке ім'я мали кілька осіб, зв'язок яких із Києвом наразі не визначений[277].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6844 (табл. CCXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 120,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 54 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери є та, на деякій відстані, в.

Датування. Кінець XIII – кінець XIV ст.; за формою написання в з переломом, петлі якої не торкаються щогли, є з язичком догори; найвірогідніше, перша чверть XIV ст.; за типовістю поширення такої форми в.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6845 (табл. CCXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 136 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 36 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, його складові можемо впевнено ідентифікувати, тож текст може бути прочитаний як запис особових імен:

[276] Літери an написані у вигляді лігатури.

[277] A. Boniecki, A. Reiski, *Op. cit.*, t. 15, s. 370–371.

Аѳанасии Леонтии Маѯи(мъ) ѳа(деи) Сте(ѳанъ).
Афанасій, Леонтій, Максим, Фадей, Стефан.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед є у вигляді дзеркальної трійки, с у вигляді грецької сігми, триногої т, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6846 (табл. CCXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 198 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 48 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний запис особового та родового імен автора: Jan Szalo Kiersky '*Ян Шало-Керський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6847 (табл. CCXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 135 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 60 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, літери можна впевнено визначити:

гн҃помоѯи

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози.
Господи, поможи.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання вертикальної з із переломом, и з горизонтальною перемичкою та за структурою формули; найвірогідніше, друга чверть XI – перша чверть XIV ст.; за типовістю поширення такої форми з.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6848 (табл. CCXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 120 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 17,5 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески по сирому тиньку ще до розпису була прокреслена літера М.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6849 (табл. CCXXVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 139 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 59 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний простий чотириконечний хрест.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6850 (табл. CCXXVIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 114 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 55,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6851 (табл. CCXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 115 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 6 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Кінці перекладини розширюються у вигляді трикутників, а під нею щогла роздвоюється та впирається основою у двоступінчасту відкриту донизу Голгофу. Під перекладиною обабіч щогли прокреслені складові теонімограми: ІС ХЗ.
Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання ъ з петлею кутом вперед.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6852 (табл. CCXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 88 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 44 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена фігура у вигляді трикутника з розімкнутою вершиною, від сторін якої назовні відходять короткі відрізки. Два горизонтальні відрізки видряпані над вершиною. Від основи вниз відходять видовжені “ніжки”, що плавно загинаються назовні. Приблизно на їх середній висоті видряпані дві скісні перехрещені риски.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Емблеми.

Графіті № 6853 (табл. CCXXX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 129 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 52 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена, тому частина його складових не збереглась:

г҃нпомо-н----

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помо[з]и…

Господи, поможи…

Датування. Друга чверть XI – кінець XIV ст.; за формою написання г з виступом зверху.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6854 (табл. CCXXX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 126,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 51 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, які знищили частину його складових:

г҃нпомознра-усвоему | а--- | л----

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози ра[б]у своему…

Господи, поможи рабу своєму…

Датування. Середина XII – початок XIV ст.; за формою написання в з переломом при щоглі, нахиленої ліворуч є, прямолінійної р з округлою петлею, дзеркальної вертикальної у.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6855 (табл. CCXXX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 112 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 16 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, незважаючи на низький рельєф прорізів, усі складові напису можемо впевнено визначити:

г҃нпомознрабоусвоемурешнловн | іванкоу

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своему Решилови Іванику.

Господи, поможи рабу своєму Решилові-Іванку.

Літера в пошкоджена літерою з молитовного звернення забійника Лазаря (№ 61).

Датування. Друга чверть XI – перша чверть XIII ст.; за формою написання в з округлою петлею, в з нижньою петлею кутом вперед, вертикальної є, криволінійної р з округлою петлею, ш з платформою над рядком та за особливостями розташування.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6856 (табл. CCXXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 109 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 52 см від лівого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, хоча другий рядок напису постраждав від вибоїв, які знищили літеру посередині рядка:

г҃нпомоꙁнрабꙋ | сво-мꙋ

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабꙋ сво[ѥ]мꙋ.

Господи, поможи рабу своєму.

Датування. Друга чверть XI – середина XII ст.; за формою написання б з виступом зверху та петлею кутом вперед, в з верхньою скісною до щогли, г та п з виступом зверху, нахиленої ліворуч ꙁ із переломом, прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6857 (табл. CCXXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 113 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 47,5 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, незважаючи на низький рельєф прорізів, усі його складові можемо впевнено визначити:

г҃нпомо

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помо{зи}.

Господи, поможи.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIV ст.; за формою написання г з виступом зверху.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6858 (табл. CCXXXI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 109,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 40 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку можемо побачити початок незавершеного напису:

Г(оспод)и п{омози}.

Господи, поможи.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6859 (табл. CCXXXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 145,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 59 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ГН, що є традиційним скороченням слова-звернення Г(оспод)и ‘*Господи*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6860 (табл. CCXXXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 120 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 49 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ГН, що є традиційним скороченням слова-звернення Г(оспод)и ‘*Господи*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та короткими верхніми засічками, а також за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6861 (табл. CCXXXII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 114,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 51 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпана літера Б.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6862 (табл. CCXXXII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 159 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 56,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпана літера М.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6863 (табл. CCXXXII, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 110 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 43 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпана літера Ꙁ.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання нахиленої праворуч з із переломом; найвірогідніше, друга чверть XI – кінець XII ст.; за типовістю поширення такої форми літери.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

IV.19. Графіті на фресці з образом св. Христини

Знаходиться на північній грані західної лопатки північно-західного підкупольного хрещатого стовпа, у південно-східному куті північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого) (табл. CXXXVI). Образ святої надійно визначається за інформацією графіті № 225 та за іконографією. Збереженість давнього тиньку непогана, однак зустрічаються окремі ділянки, щільно вкриті вибоями та затерті; невеликі втрати тиньку містяться в нижній частині біля ребра. Під час досліджень С. Висоцького були опубліковані чотири графіті, розташовані на цій фресці, №№ 31, 76, у тому числі 76а, 225. Окрім них, на досліджуваній ділянці виявлено ще шістнадцять графіті, що отримали номери від 6864-го по 6879-й (табл. CXXXVII, 19).

Графіті № 31 (табл. CCXXXIII, 1)

Публікації. С. Висоцький[278]; А. Залізняк[279].

Розташування. Знаходиться на висоті 121 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 40 см від правого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, його складові можна впевнено визначити:

гⷩ҇нпомоѕнрабоусв[280]оему[281]ге[282]орь[283]гиевн
м[284]меҷьннкоукь[285]н-жоуваснлье[286]вн[287]

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своему Георьгиеви /м/меҷьникоу кьн[ѧ]жоу Васильеви.

Господи, поможи рабу своєму Георгію, мечнику княжому Василевому.

Датування. Друга чверть XII – початок XIII ст.; за формою написання нахиленої ліворуч є з язичком донизу, виконаної у три змахи зірко-

[278] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 82–84, табл. XXXIII, 1, XXXIV, 1.
[279] А.А. Зализняк, *К изучению древнерусских надписей,* с. 262–263.
[280] Цю літеру С. Висоцький подавав як втрачену, проте вона, попри пошкодження тиньку, збереглась. А. Залізняк запропонував читати тут χ, "помилково" написану автором графіті.
[281] А. Залізняк помилково запропонував читати тут оу, проте жодних слідів першої складової диграфу тут немає, так само як і місця для неї.
[282] Цю літеру С. Висоцький подавав як втрачену.
[283] С. Висоцький читав тут ъ, проте в усіх випадках автор вживає ь, пишучи її з невеликим відгалуженням зверху.
[284] Цю літеру С. Висоцький помилково розглядав як и, натомість А. Залізняк правильно визначив її як невдало виконану м.
[285] Слідів горизонтального штриха у верхній частині літера ь не має, тому визначати її як ъ немає підстав.
[286] С. Висоцький подавав літеру як втрачену, проте вона частково збереглась.
[287] А. Залізняк обережно припускав можливість прочитання замість и диграфа оу, "правильного" з погляду синтаксису. Появу на фотографії С. Висоцького и він вважав можливим наслідком ретушування знімку публікатором, тож для подальшого правильного визначення літери визнавав необхідність дослідження оригіналу.

подібної ж, нахиленої праворуч з із переломом, прямолінійної ꙗ з округлою або кутом вгору петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 76 (табл. CCXXXIII, 2)

Публікації. С. Висоцький[288].

Розташування. Знаходиться на висоті 112 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 47 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпаний малюнок проквітлого шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Вершина щогли накрита горизонтальним відрізком, а основа роздвоюється та розходиться вгору та всередину двома пагонами з кожного боку. Праворуч від малюнка бачимо виконану тим же автором літеру Ц[289]. Ліворуч тиньк пошкоджений, проте найвірогідніше тут знаходилась літера І, що була складовою теонімограми "Ісус Цар".

Датування. Остання третина XII – кінець XIV ст.; за формою написання ц зі зміщеним хвостом.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 76а (табл. CCXXXIII, 3)

Публікації. С. Висоцький[290].

Розташування. Знаходиться на висоті 110,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 37 см від правого ребра.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису гарний, його складові можна впевнено визначити:

жадъкоѱлъхр̄стъ

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Жадъко ѱ(а)лъ хр(є)стъ.

Жадко писав хрест.

С. Висоцький вважав, що малюнок проквітлого хреста (№ 76) та напис виконані одним автором, проте форма прорізів відмінна, тож виконані вони різними особами. Тим більше, що поруч знаходиться ще кілька малюнків хрестів, автором яких міг би бути Жадко.

Датування. Кінець XI – середина XII ст.; за формою написання А-подібної д, виконаної у три змахи зіркоподібної ж, прямолінійної ꙗ з округлою петлею, ъ звичайного вигляду або кутом вперед.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[288] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 111, табл. LXIX, 2, LXX, 2.
[289] Наявність цієї літери С. Висоцький проігнорував.
[290] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 111, табл. LXIX, 2, LXX, 2.

Графіті № 225 (табл. CCXXXIV, 1)

Публікації. С. Висоцький[291].

Розташування. Знаходиться на висоті 157 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 7 см від правого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, тож текст можна впевнено прочитати як запис імені зображеної святої: Хрістина[292] '*Христина*'.

Датування. Середина XI – початок XIII ст.; за формою написання ⷶ з видовженою спинкою та округлою петлею, прямолінійно ρ з округлою незамкненою петлею.

Категорія. Підпис до фрескового образу.

Графіті № 6864 (табл. CCXXXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 149 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 6 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпані два блоки монограм літер. У першому, більшому за розмірами, можна визначити велику літеру С[293], до якої зверху примикає М, посередині О (або петля Р) та У внизу. Праворуч знаходиться інший блок монограми, в якому можна виділити літери Т, Ѧ та Λ.

Датування. Середина XII – кінець XIV ст.; за формою написання дзеркальної ⷶ.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6865 (табл. CCXXXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 115 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена вибоями, тому частина складових не збереглась зовсім:

------ф------ѱлъх҃ст

Через значні втрати реконструювати можна тільки текст закінчення рядка:

... ѱ(а)лъ х(ре)ст(ъ).

... писав хрест.

Датування. Друга чверть XI – середина XV ст.; за формою написання ф з бічними засічками; найвірогідніше, початок XII – кінець XIV ст.; за типовістю поширення такої форми літери.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[291] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 106, табл. CXVI, 1, CXVII, 1.

[292] Останню літеру С. Висоцький помилково прочитав як ѹ, додавши до неї складову напису № 6864 (див. нижче).

[293] Саме ця літера була прийнята С. Висоцьким за спинку ѵ в написі № 225.

Графіті № 6866 (табл. CCXXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 167 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 11 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена вибоями та затерта, тому окремі його складові не збереглись:

+помоѕираб- | своем-сте-ѳа-- | с-моновиг-ѣ--

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Помоѕи раб[оу] своемо[у] Стеѳа[ну] С[и]монови г[р]ѣ[шьномоу].

Поможи рабу своєму Стефану-Симонові грішному.

Датування. Друга чверть XII – початок XIV ст.; за формою написання а з округлою петлею, в з верхньою петлею, ширшою за нижню, г з виступом зверху, нахиленої ліворуч є, прямолінійної р з округлою петлею, ѳ з бічними засічками; найвірогідніше, друга третина XII ст.; за типовістю поширення таких форм написання в.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6867 (табл. CCXXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 134 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 5 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена вибоями та затерта, напис майже повністю знищений:

---омвр--- | --д҃нь--- | ---ст-- | --ѧ---

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

… [окт]омвр[ѧ] … д(ь)нь [прѣ]ст[авис]ѧ…

… жовтня … день … приставився.

Датування. Середина XII ст.; за формою написання в з нижньою петлею кутом вперед, прямолінійної р з петлею кутом вперед, ѧ з язичком кутком.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6868 (табл. CCXXXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 127 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 19 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена вибоями та затерта, проте текст можемо прочитати таким чином:

Grigo(rius) Kobier[s]k[i] an(n)o [D](omini) 1630.

Григорій Коберський, року Божого 1630.

Це вже другий напис Григорія на хорах Софійського собору[294].

[294] Див. також коментар до № 6711.

Датування. 1630 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6869 (табл. CCXXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 120 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 24 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно затерта, внаслідок чого частину його складових прочитати не вдається:

г҃нпомоꙁнп---боу-ѧ--

Через значні втрати реконструювати впевнено можемо тільки початок тексту:

Г(оспод)и помози…

Господи, поможи…

Датування. Друга чверть XII – середина XIV ст.; за формою написання вертикальної ꙁ із переломом та ѧ без перемички.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6870 (табл. CCXXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 146,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 24 см від правого ребра.

Опис. На поверхні стіни виконаний запис особового та родового імен автора: Петръ Попротин[295]скыи '*Петро Попротинський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед триногої т, ъ та ы з петлею кутом вгору, а також за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6871 (табл. CCXXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 114 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 17 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрески видряпаний малюнок шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Усі кінці, за винятком основи щогли, яка спирається на двоступінчасту відкриту донизу Голгофу, розширюються у вигляді трикутників. Над табличкою обабіч щогли видряпані складові теонімограми І҃С Х҃С, а під перекладиною – слово NH К[А].

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною та н з діагональною перемичками.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

[295] Літери ин написані у вигляді лігатури.

Графіті № 6872 (табл. CCXXXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 115,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 26 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпаний чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді трикутників.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6873 (табл. CCXXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 117,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 37 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ГН під хвилястим титлом, що є традиційним скороченням слова-звернення Г(оспод)и '*Господи*'.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6874 (табл. CCXXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 139,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 29,5 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера Р.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літери та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6875 (табл. CCXXXVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 141,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 24 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпаний незавершений запис року 164{0–9}.

Датування. 1640-ві рр.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6876 (табл. CCXXXVIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 48 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери МО.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6877 (табл. CCXXXVIII, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 119,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 30 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслений диграф ѺѸ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6878 (табл. CCXXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 116,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 43 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини та вершина щогли якого розширюються у вигляді трикутників.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6879 (табл. CCXXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 116 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 51 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді трикутників, а кожна половина перекладини чи хреста перетинається двома скісними відрізками.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

IV.20. Графіті на фресці з образом невідомого святого

Знаходиться на західній грані західної лопатки північно-західного підкупольного хрещатого стовпа, на західному схилі арки між північними хорами (колишнім приділом св. Миколи Мокрого) та центральною навою (табл. CXXXVI). У нижній частині давній тиньк втрачений, проте зображення юного мученика збереглося. Поверхня тиньку вкрита значною кількістю дрібних вибоїв та подряпин, місцями слабо розчищена від олійної фарби та шпаклівки. Під час досліджень С. Висоцького було опубліковане одне графіті (№ 106) із збережених тут восьми; іншим надані номери від 6880-го по 6886-й (табл. CXXXVII, 20).

Графіті № 106 (табл. CCXXXIX, 2)

Публікації. С. Висоцький[296].

Розташування. Знаходиться на висоті 141 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 5 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, його складові, незважаючи на пошкодження, можемо впевнено ідентифікувати:

[296] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 31–32, табл. XII; XIII.

г҃нпо | мозн | рабоу | своємоу | петро | вн

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своємоу Петрови.

Господи, поможи рабу своєму Петрові.

Датування. Друга чверть XII – початок XIII ст.; за формою написання а з видовженою вгору спинкою та відкритою округлою петлею, б з виступом зверху, в з переломом при щоглі, вертикальної є, о з покриттям, прямолінійної р з округлою петлею; найвірогідніше, друга чверть XII ст.; за типовістю поширення таких форм а та о.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6880 (табл. CCXL)

Розташування. Знаходиться на висоті 151 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 88 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на дрібні пошкодження тиньку в місці розташування напису, текст можна впевнено прочитати:

Гаврило Рꙋдницкии ахм.

Гаврило Рудницький 1640.

Датування. 1640 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6881 (табл. CCXLI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 180 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 20 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку в місці розташування напису дрібними вибоями та тріщиною, закритими шпаклівкою, текст можна впевнено прочитати:

Jacobos Tomaszewski.

Яків Томашевський.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6882 (табл. CCXLI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 171 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 18 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на дрібні пошкодження тиньку в місці розташування напису, текст можна впевнено прочитати:

Andrzej Soniewski 1602.

Андрій Соневський 1602.

Датування. 1602 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6883 (табл. CCXLII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 26,5 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку двічі видряпане родове ім'я автора: Woiczіecky '*Войчецький*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних написів у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6884 (табл. CCXLIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 152,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 22,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6885 (табл. CCXLIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 23 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6886 (табл. CCXLIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 159,5 см від рівня сучасної підлоги та на відстані 19 см від лівого ребра.

Опис. На фресці потрійними замкненими рисками виконаний малюнок чотириконечного хреста, щогла якого суцільна, а обидві частини перекладини примикають до щогли.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

IV.21. Графіті на шиферній плиті парапетів хорів

Знаходиться у південно-східній арці між архітектурним об'ємом північних хорів (колишнім приділом св. Миколи Мокрого) та центральною навою (табл. CXXXVI). Поверхня плити частково закрита фарбою, під якою, не виключено, приховані ще написи. Наразі тут виявлене одне графіті, що отримало номер 6887 (табл. CXXXVII, 21).

Графіті № 6887 (табл. CCXLIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 83 см від нижнього краю плити та на відстані 168 см від її лівого краю.

Опис. На поверхні каменю видряпаний запис особового імені автора напису: Семен(ъ) '*Семен*'. Трохи вище праворуч помітні менші за розмірами, проте виконані цим же Семеном літери ВА. Можливо, вони є скороченою формою його родового імені.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлими петлями та щоглою, н з горизонтальною виступаючою перемичкою.

Категорія. Пам'ятний напис.

IV.22. Графіті на шиферній плиті парапетів хорів

Знаходиться у південно-західній арці між північними хорами (колишнім приділом св. Миколи Мокрого) та центральною навою собору (табл. CXXXVI). Поверхня плити так само як і у попередньому випадку частково вкрита фарбою, проте якість її розчистки краща, тому графіті тут простежуються добре. Під час досліджень С. Висоцького було опубліковано один напис, розташований на плиті, він отримав номер 232. Окрім того, на поверхні плити виявлено ще п'ять графіті, яким надано номери від 6888-го по 6892-й (табл. CXXXVII, 22).

Графіті № 232 (табл. CCXLIV, 1)

Публікації. С. Висоцький[297].

Розташування. Знаходиться на висоті 89 см від нижнього краю плити та на відстані 32 см від її лівого краю.

Опис. Незважаючи на пошкодження поверхні каменю низкою дрібних вибоїв та подряпин, складові напису можуть бути прочитані:

помегирабасво[298]СтепанаКтерехᵃ

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Поме(ни) Г(оспод)и раба свог(о) Степана К Тереха.

Пом'яни, Господи, раба свого Степана К. Тереха.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлими петлями та щоглою, м з нахиленими щоглами та виступом зверху, великої с, триногої т.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6888 (табл. CCXLII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 96 см від нижнього краю плити та на відстані 159 см від її лівого краю.

---

[297] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 111, табл. CXXIII, 1; CCXIV, 1.

[298] Надрядкову літеру С. Висоцький пропустив, а далі вказав на прорисовці низку літер, проте під час публікації про них не згадував.

Опис. На поверхні каменю видряпане особове ім'я автора: Ian '*Ян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6889 (табл. CCXLIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 90 см від нижнього краю плити та на відстані 78 см від її лівого краю.

Опис. Незважаючи на те, що поверхня плити вкрита низкою подряпин, текст можна впевнено почитати:

Помѧ(ни) Василиѧ.

Пом'яни Василя.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема в з округлими петлями та щоглою.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6890 (табл. CCXLIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 93 см від нижнього краю плити та на відстані 70 см від її лівого краю.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена, проте все ж можна простежити його складові – літери ОКѦОNѠСѦМК.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема и з діагональною перемичкою, розімкненою або з нижньою скісною до щогли к.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 6891 (табл. CCXLV)

Розташування. Знаходиться на висоті 58 см від нижнього краю плити та на відстані 84 см від її лівого краю.

Опис. На поверхні каменю видряпана скорочена форма запису особового імені автора: Ми(хаилъ) '*Михайло*'. На деякій відстані виконана скорочена форма родового імені Кор, а під нею рік виконання: ахоа '1671'.

Датування. 1671 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6892 (табл. CCXLVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 80 см від нижнього краю плити та на відстані 119 см від її лівого краю.

Опис. На поверхні плити видряпана літера В.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів, ідентичних іншим написам на шиферній плиті.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

IV.23. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться у центральній частині північних хорів на пучковому стовпі (табл. CXXXVI). Збереженість фрескового тиньку задовільна, адже в багатьох місцях наявні дрібні зашпакльовані вибої, подряпини, місцями тиньк затертий, а також вкритий невеликими шматками олійної фарби. Під час досліджень С. Висоцьким було опубліковано одне розташоване тут графіті під номером 229. Крім нього, на поверхні фрески збереглось ще двадцять шість давніх графіті, яким надано номери від 6893-го по 6918-й (табл. CXXXVII, 23).

Графіті № 229 (табл. CCXLVI, 2)

Публікації. С. Висоцький[299]; В. Янін[300]; А. Залізняк[301].

Розташування. Знаходиться на західній грані південно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 165 см від сучасної підлоги та на відстані 12 см від правого ребра.

Опис. Збереженість напису в цілому добра, незважаючи на низку дрібних вибоїв і пошкодження ними та подряпинами окремих складових:

ѡсватаасоф[302]ъ[303]ѥпрнзърнпо | маннпрнсѣ[304]тнпом-ннн |
помнлоуннбратантогон[305] | жепроунта[306]ѥть

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Ѡ Сватаа Софъье призъри помани присѣти пом[а]ни и помилоуи и брата и того иже проуитаѥть.

О Свята Софіє, зглянься, пом'яни, поглянь, пом'яни та помилуй і брата і того, хто це прочитає.

Датування. Середина XII – початок XIII ст.; за формою написання а, и, л, н, м та ѥ з покриттям або верхніми засічками, в з виступом зверху, написаної у три змахи зіркоподібної ж, з із переломом хвоста, прямолінійної або криволінійної р з петлею кутом донизу, округлої ѡ, ҁ у вигляді пласкої чаші.

Категорія. Молитовний напис.

---

[299] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 109–110, табл. CXXI, 1; CCXII, 1.
[300] В.Л. Янин, *Эпиграфические заметки*, с. 29.
[301] А.А. Зализняк, *К изучению древнерусских надписей,* с. 253–254.
[202] Добре видиму ф А. Залізняк визначив як ѳ.
[303] С. Висоцький помилково визначив цю літеру як ь. Цю саму помилку повторили В. Янін та А. Залізняк.
[304] Літери исѣ С. Висоцький помилково визначив як ъсст, таке прочитання підтримав В. Янін.
[305] Починаючи від восьмої літери, закінчення рядка дослідники читали та коментували по різному. Так, С. Висоцький вказав дві групи знаків ----олт--иогою, але не запропонував реконструкції цієї частини тексту. В. Янін спробував відновити її та запропонував читати тут [и]сбратьитогои. А. Залізняк читав тут [иѿвр]лт(и)лихогои.
[306] Починаючи від шостої літери С. Висоцький помилково визначив літери як [б]нтл, натомість В. Янін запропонував коректніше прочитання цього тексту, яке підтримав А. Залізняк.

Графіті № 6893 (табл. CCXLVI, 3)

Розташування. Знаходиться на західній грані південно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 129 см від сучасної підлоги та на відстані 13 см від правого ребра.

Опис. Поверхня тиньку в місці розташування напису пошкоджена низкою вибоїв, внаслідок чого у верхньому рядку можна прочитати літеру А, можливо Ш та іншу Ш, а в нижньому – лише Д.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, зокрема, а з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6894 (табл. CCXLVII, 1)

Розташування. Знаходиться на північній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 167 см від сучасної підлоги та на відстані 12 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження літер напису вибоями та подряпинами, а також певну незграбність автора у виконанні літер, текст можна впевнено прочитати:

Mychal Basyl Loiek bil tu.

Міхал-Василь Лоєк був тут.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6895 (табл. CCXLVII, 2)

Розташування. Знаходиться на східній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 163 см від сучасної підлоги та на відстані 14 см від правого ребра.

Опис. Незважаючи на певну незграбність автора у виконанні літер, текст можна впевнено прочитати:

St(anislaw) Grzegor Todorsky.

Станіслав-Ґжеґож Тодорський.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6896 (табл. CCXLVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на східній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 125 см від сучасної підлоги та на відстані 17 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку видряпане запис особового імені автора: Alexander ‘*Олександр*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6897 (табл. CCXLVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на північній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 137 см від сучасної підлоги та на відстані 8 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6898 (табл. CCXLVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на північній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 128 см від сучасної підлоги та на відстані 3 см від її лівого ребра.

Опис. На фресці подвійними рискам видряпана літера λ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6899 (табл. CCXLVIII, 4)

Розташування. Знаходиться на західній грані південно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 150 см від сучасної підлоги та на відстані 8 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпана літера λ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6900 (табл. CCXLIX, 1)

Розташування. Знаходиться на південній грані південно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 161 см від сучасної підлоги та на відстані 7,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці двічі видряпане родове ім'я автора: Hullo '*Гуло*'.

Представник цієї родини Самуїл відвідав Софійський собор 28 травня 1633 р., про що залишив запис на фресці у вівтарній частині храму (№ 2682)[307]. Проте відмінності у формі написання літер вказують, що запис на хорах зробив інший представник родини.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

[307] В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. IV, с. 163.

Графіті № 6901 (табл. CCXLIX, 2)

Розташування. Знаходиться на західній грані південно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 119 см від сучасної підлоги та на відстані 9 см від правого ребра.

Опис. На фресці видряпані літери, які через доволі незграбне виконання та пошкодження не можна впевнено ідентифікувати. Перші дві можемо визначити як склад ZO або цифру 26, далі читаємо велику C та меншу I, а наприкінці видряпана C або G, зважаючи на невеликий штрих вгору від нижнього півкола.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6902 (табл. CCL, 1)

Розташування. Знаходиться на східній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 134 см від сучасної підлоги та на відстані 13 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрески видряпаний запис особового та родового імен автора: Antoni Wozniczky ‘*Антоній Возницький*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6903 (табл. CCL, 2)

Розташування. Знаходиться на східній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 131 см від сучасної підлоги та на відстані 13 см від правого ребра.

Опис. Трохи нижче запису Антонія (№ 6902) іншим автором видряпаний напис: Marcin Kadomsky pleban ‘*Мартин Кадомський плебан*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті у Софії Київській та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6904 (табл. CCLI, 1)

Розташування. Знаходиться на північній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 176 см від сучасної підлоги та на відстані 11 см від правого ребра.

Опис. Незважаючи на затертість тиньку в місці розташування напису, пошкодженого також дрібними вибоями, текст можна прочитати:
Tu bil Woyceh Paul Hoysky anno 1600 dn[i]a 20 augu[s]ta.
Тут був Войцех-Пауль Гойський року 1600 дня 20 серпня.

Датування. 1600 р.; за прямим датуванням.
Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6905 (табл. CCLI, 2)

Розташування. Знаходиться на південній грані південно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 150 см від сучасної підлоги та на відстані 33 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на значні пошкодження тиньку в місці розташування напису та доволі незграбне виконання літер, за збереженими фрагментами текст може бути прочитаний:
Помѣни[308] Г(оспо)ди мѧ.
Пом'яни, Господи, мене.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед и з діагональною та н з горизонтальною перемичками, а також за формою прорізів.
Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6906 (табл. CCLII, 1)

Розташування. Знаходиться на південній грані південно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 119 см від сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня тиньку в місці розташування трирядкового напису пошкоджена вибоями та затерта, вибої та прорізи частково закриті шпаклівкою; тим не менше, текст можемо впевнено прочитати:
Помѧ(ни) Г(оспод)[и] во здравии ерея Алеѯѣя Семена Агафию.
Пом'яни, Господи, у здоров'ї ієрея Олексія, Семена, Огафію.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер, насамперед в з округлими петлями та щоглою, д з довгими ніжками, е у вигляді дзеркальної трійки, з у вигляді трійки, р з довгою вигнутою щоглою, ф з вигнутою довгою щоглою, а також за формою прорізів.
Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6907 (табл. CCLII, 2)

Розташування. Знаходиться на південній грані південно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 118 см від сучасної підлоги та на відстані 8 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений диграф ѺѸ.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

[308] Літери ѣни виконані у вигляді лігатури.

Графіті № 6908 (табл. CCLIII, 1)

Розташування. Знаходиться на південній грані південно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 152,5 см від сучасної підлоги та на відстані 13,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений диграф ОУ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6909 (табл. CCLIII, 2)

Розташування. Знаходиться на північній грані північно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 166 см від сучасної підлоги та на відстані 3,5 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку в місці розташування напису, текст можна прочитати таким чином:

Олєѯѣ(и) игѹмєнь.

Олексій ігумен.

Датування. Початок XII – середина XIII ст.; за формою написання вертикальної є, л з покриттям та ѹ з довгими вусами.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6910 (табл. CCLIV, 1)

Розташування. Знаходиться на північному виступі пучкового стовпа на висоті 150 см від сучасної підлоги та на відстані 33 см від лівого кута стіни.

Опис. На фресці двічі прокреслений склад ТН.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6911 (табл. CCLIV, 2)

Розташування. Знаходиться на східній грані південно-східного виступу пучкового стовпа на висоті 96 см від сучасної підлоги та на відстані 6,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера М.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6912 (табл. CCLIV, 3)

Розташування. Знаходиться на західній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 140 см від сучасної підлоги та на відстані 11 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера П.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6913 (табл. CCLIV, 4)

Розташування. Знаходиться на західній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 142 см від сучасної підлоги та на відстані 2 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені шість горизонтальних засічок.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 6914 (табл. CCLIV, 5)

Розташування. Знаходиться на західній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 152 см від сучасної підлоги та на відстані 16,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ⷭⷮ, тиньк за якими пошкоджений. Тож вірогідно, що це початок трохи більшого за обсягом тексту.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6915 (табл. CCLVI, CCLVII)

Розташування. Знаходиться на західній грані південно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 147 см від сучасної підлоги та на відстані 15,5 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, які знищили частину його складових:

-------ѫ | двдвъасе | мнолък- | юсъ------ь | огнлн | о---астаа | софнепо | мнлунпо | маннмагрь | шьнѣншепа | чевсехъче | ловѣкъ

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

… Д(а)в(и)д(о)въ а се ми Олък[се]ю … о Г(осподи) Или о [Б(огороди)ц]а С(ва)таа Софие помилуи помани ма грьшьнеиша паче всехъ человѣкъ.

… Давидів, а це мені Олексію … О Господи Боже мій, о Богородице, Свята Софіє, помилуй, пом'яни мене грішнішого за всіх людей.

Датування. Друга чверть XII – початок XIII ст.; за формою написання а з округлою петлею, в з переломом при щоглі, вертикальної е, ч звичайного вигляду або з пласкою чашею, ѣ з петлею, що уходить під рядок, а звичайного вигляду або без перемички.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6916 (табл. CCLV)

Розташування. Знаходиться на північній грані північно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 156 см від сучасної підлоги та на відстані 10 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування трирядкового грекомовного напису частково пошкоджена вибоями, внаслідок чого частину його складових не вдається впевнено ідентифікувати, що ускладнює розуміння всього тексту. Впевнено наразі вдалося прочитати лише перші два слова: Αγηα Σωφηα ‘*Ἁγία Σοφία*, *Свята Софія*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софії Київській.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 6917 (табл. CCLVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на західній грані південно-західного виступу пучкового стовпа на висоті 157 см від сучасної підлоги та на відстані 13 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена кількома вибоями та сильно затерта, внаслідок чого через незначний рельєф прорізів його складові ледь простежуються:

сєлѧзарꙗбꙋдѣꙗвѣвъ | пєздьвꙋ

З розбивкою на слова текст можна представити таким чином:

Сє Лѧзарꙗ бꙋдѣ и авѣ въ пєздьвꙋ.

Це Лазаря буде він явно[309] *у піхву.*

Напис прикметний використанням обсценної лексики у тексті[310], що є доволі неочікуваним для виконаного у храмі графіті.

Датування. Кінець XI – кінець XII ст.; за формою написання в з переломом при щоглі, ∆-подібної д, нахиленої ліворуч або праворуч з із переломом, ѧ з покриттям, прямолінійної ꙗ з незамкненою петлею кутом вгору.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

Графіті № 6918 (табл. CCLVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на північному виступі пучкового стовпа на висоті 120 см від сучасної підлоги та на відстані 26 см від лівого кута.

---

[310] Тобто, у всіх на очах, прелюдно.

[310] Приклад вживання подібного слова демонструє текст берестяної грамоти № 955 другої третини XII ст. (тобто, практично синхронній софійському графіті) від Милуші до Марени, виявленої на Троїцькому розкопі у Новгороді 2005 р.: “пеи пизда и сѣкыле”. Докл. про грамоту див.: А.А. Зализняк, В.Л. Янин, *Берестяные грамоты из новгородских раскопок 2005 г.*, Вопросы языкознания 3 (2006) 8–12.

Опис. Стан збереженості поверхні тиньку в місці розташування напису добрий, його складові можна впевнено визначити:

г҃нпомознрабусвоемꙋ | прокопиꙋгрѣш | номꙋ

З розбивкою на слова текст можна представити таким чином:

Г(оспод)и помози рабꙋ своемꙋ Прокопиꙋ грѣшномꙋ.

Господи, поможи рабу своєму Прокопію грішному.

Датування. Середина XI – початок XIV ст.; за формою написання дзеркальної ѧ, в з виступом зверху, в з переломом при щоглі, прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Таблиця CXXXVI

План другого поверху Софійського собору. Сірим кольором позначений досліджуваний архітектурний об’єм північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого)

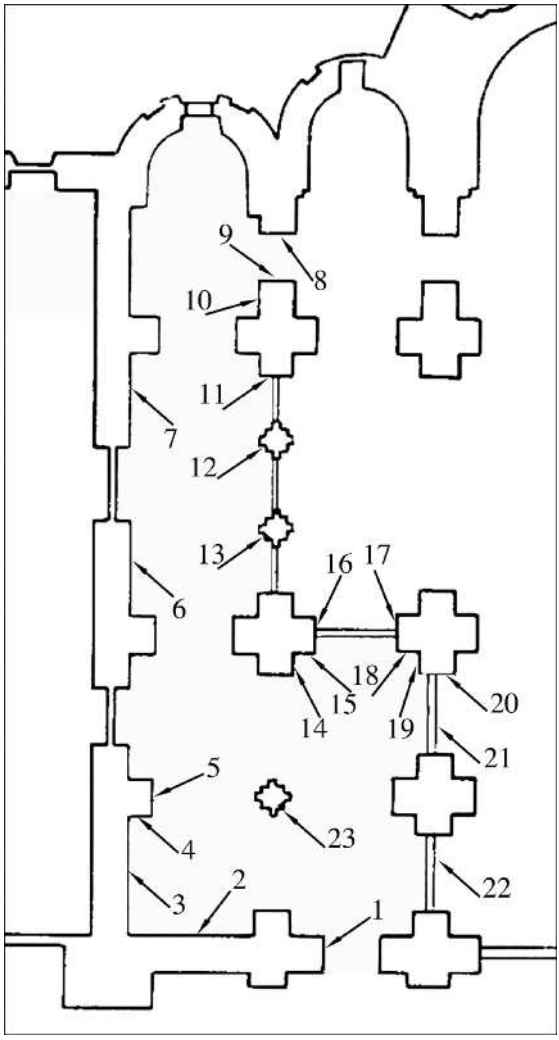

Таблиця CXXXVII

План північних хорів (колишнього приділу св. Миколи Мокрого) Софійського собору з позначенням місця розташування графіті: **1** – № 6664; **2** – №№ 6665–6667; **3** – №№ 320, 6668–6677; **4** – №№ 418, 6678–6685; **5** – №№ 198, 237–238, 289, 6686–6699; **6** – №№ 146, 307, 6700–6704; **7** – №№ 6705–6706; **8** – № 6707–6715; **9** – № 200; **10** – №№ 6716–6719; **11** – №№ 6720–6730; **12** – №№ 6731–6766; **13** – №№ 27–30, 105, 451–453, 6767–6805; **14** – №№ 6806–6808; **15** – №№ 82, 128, 275, 6809–6820; **16** – №№ 6821–6832; **17** – №№ 6833–6840; **18** – №№ 60–62, 274, 6841–6863; **19** – №№ 31, 76, 76a, 225, 6864–6879; **20** – №№ 106, 6880–6886; **21** – № 6887; **22** – №№ 232, 6888–6892; **23** – №№ 229, 6893–6918

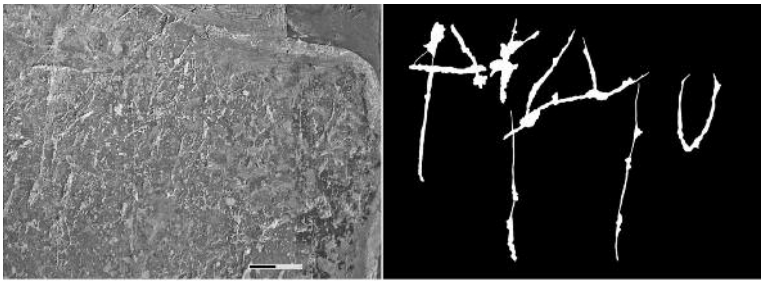

1

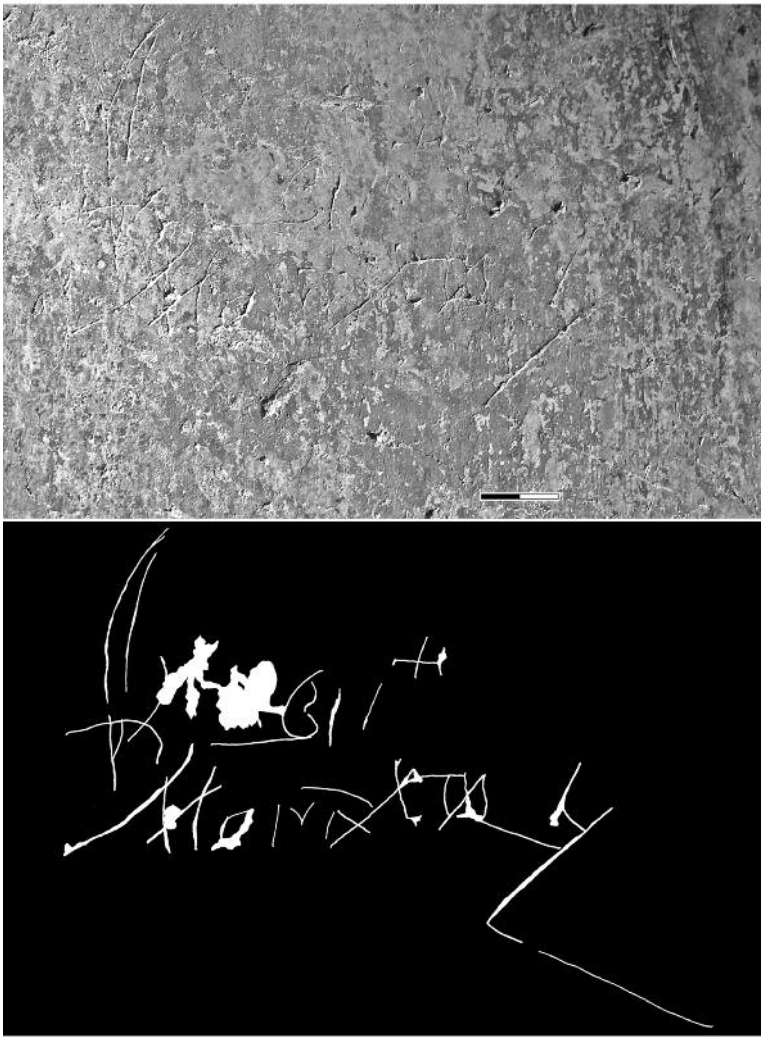

2

Таблиця CXXXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6664; **2** – № 6665

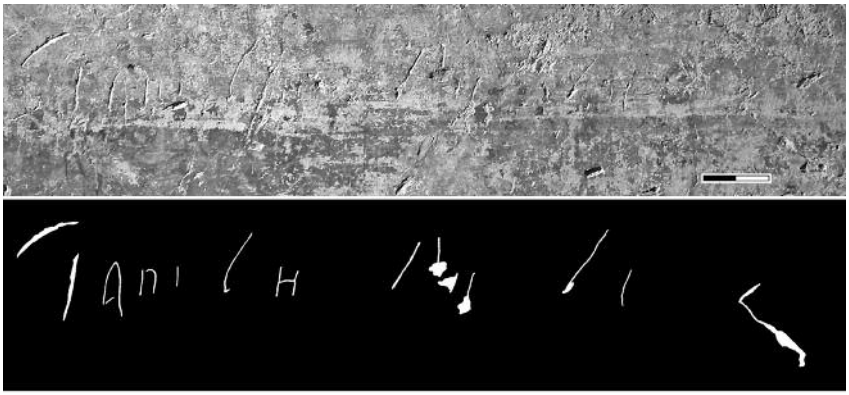

1

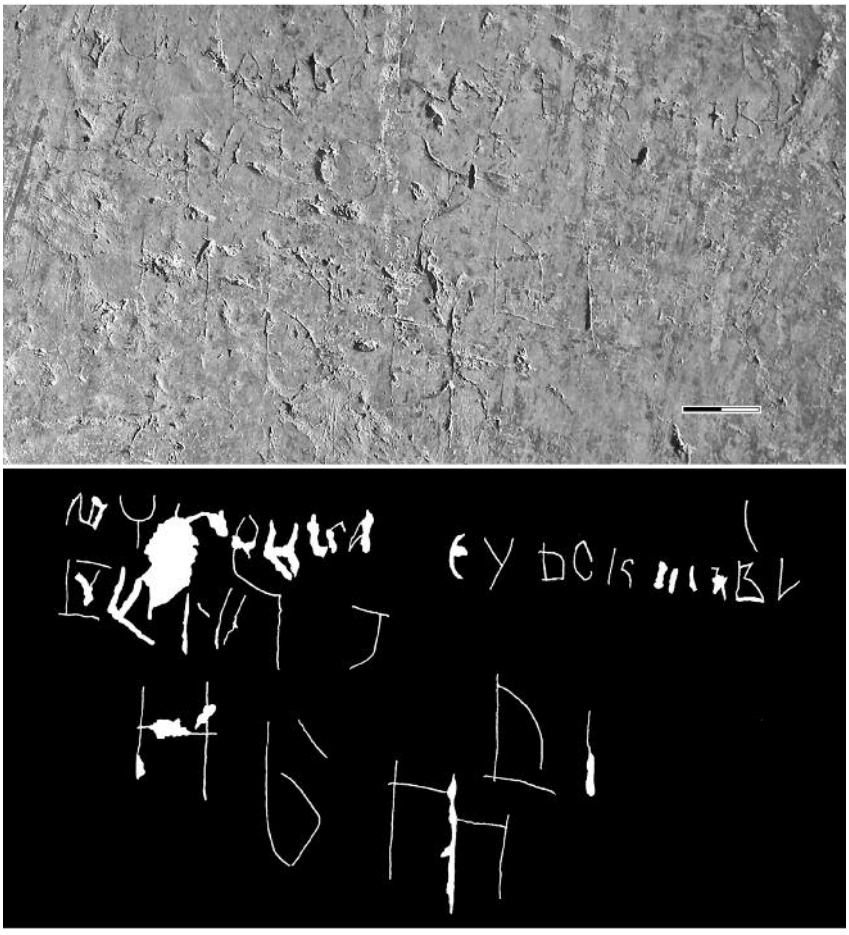

2

Таблиця CXXXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6666; **2** – № 6667

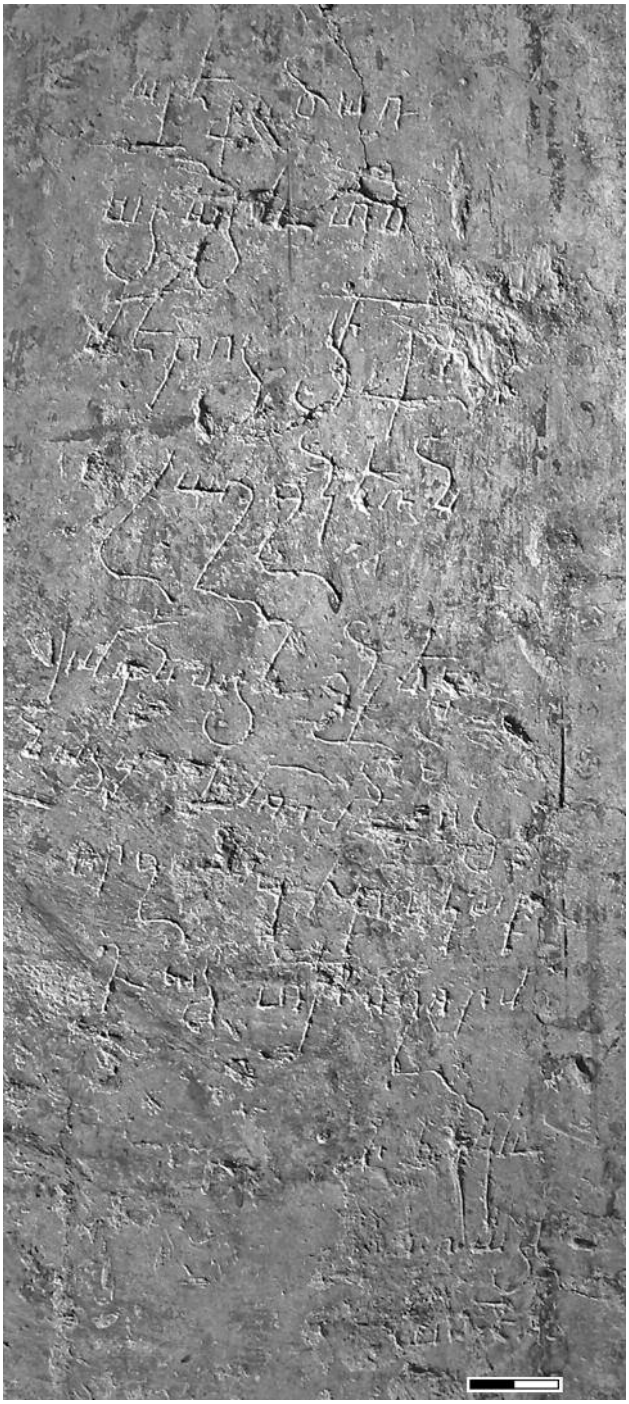

Таблиця CXL
Фотографія графіті № 320

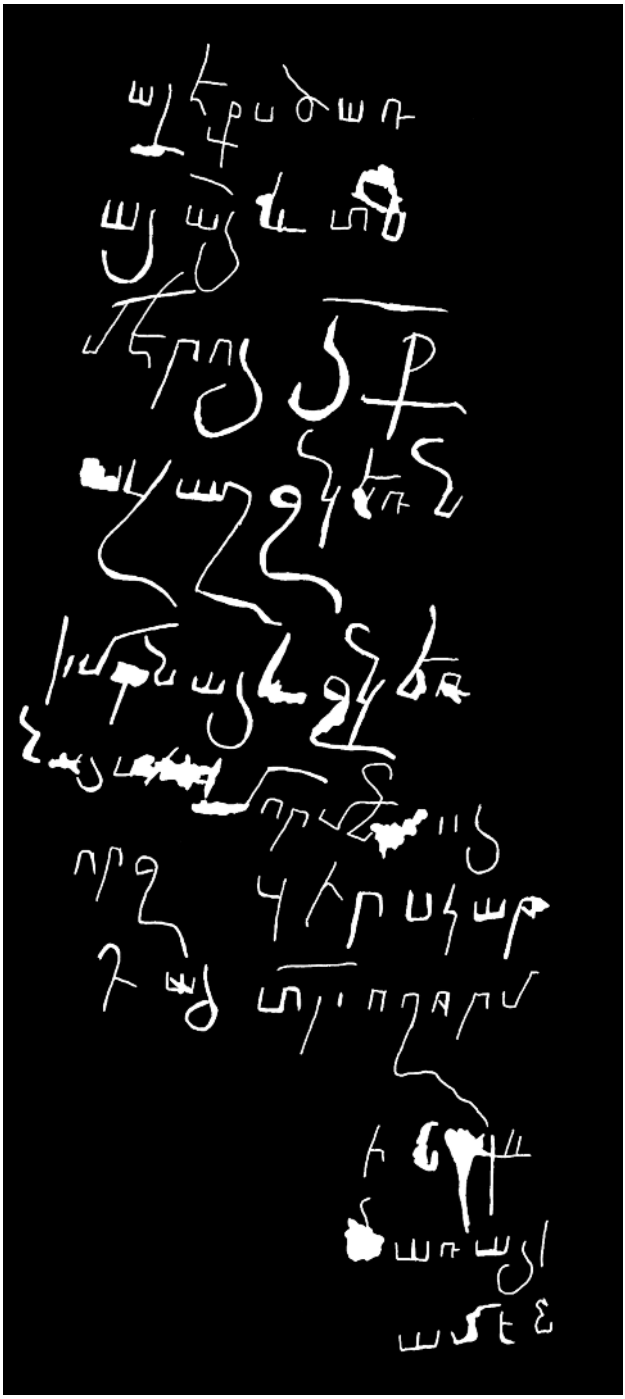

Таблиця CXLI
Прорисовка графіті № 320

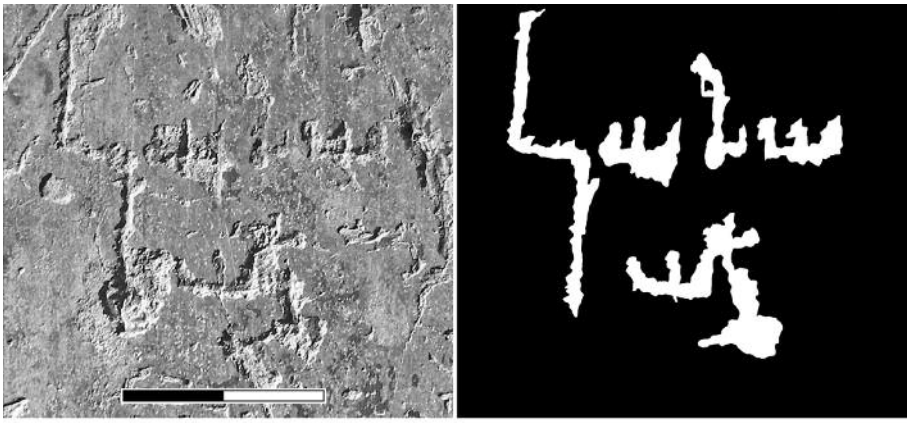

1

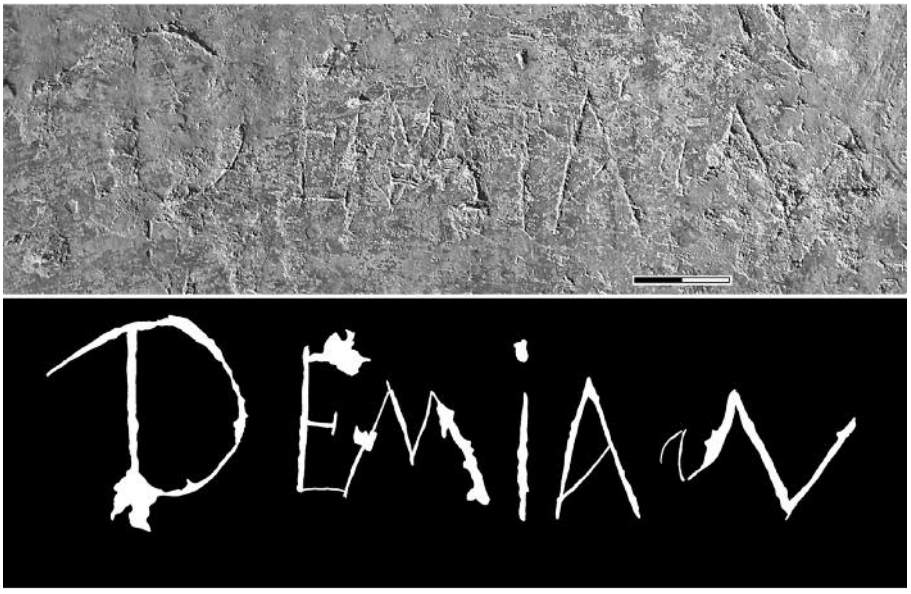

2

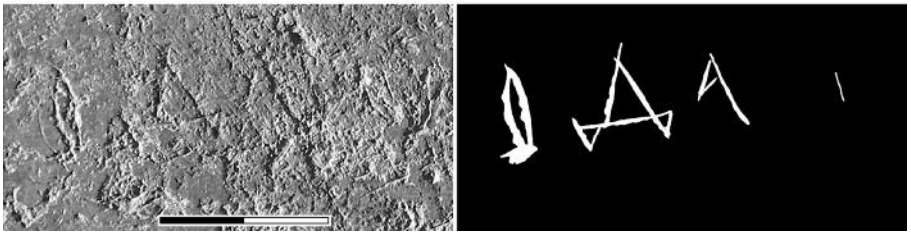

3

Таблиця CXLII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6668; **2** – № 6669; **3** – № 6670

1

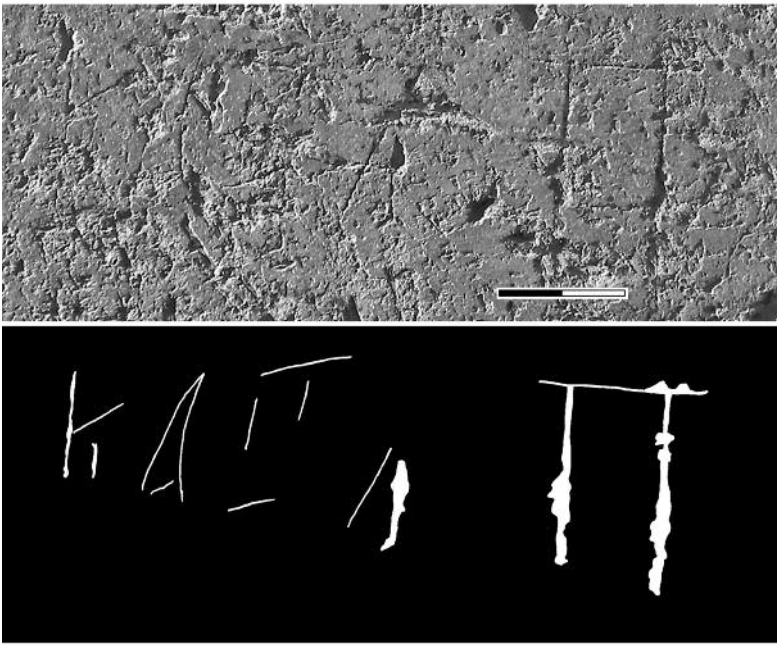

2

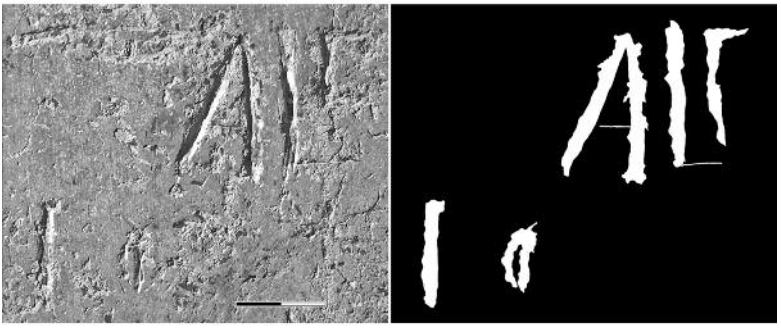

3

Таблиця CXLIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6671; **2** – № 6672; **3** – № 6673

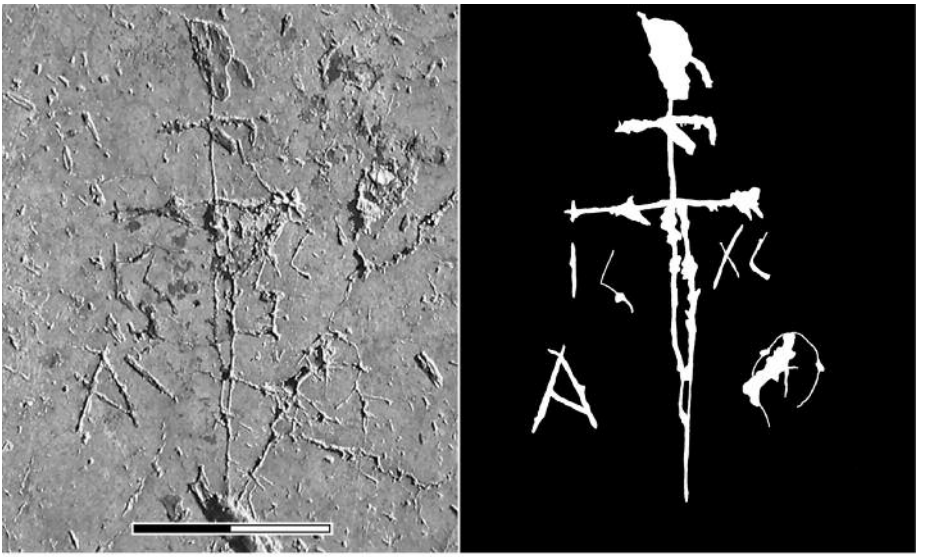

1

2

Таблиця CXLIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6674; **2** – № 6675

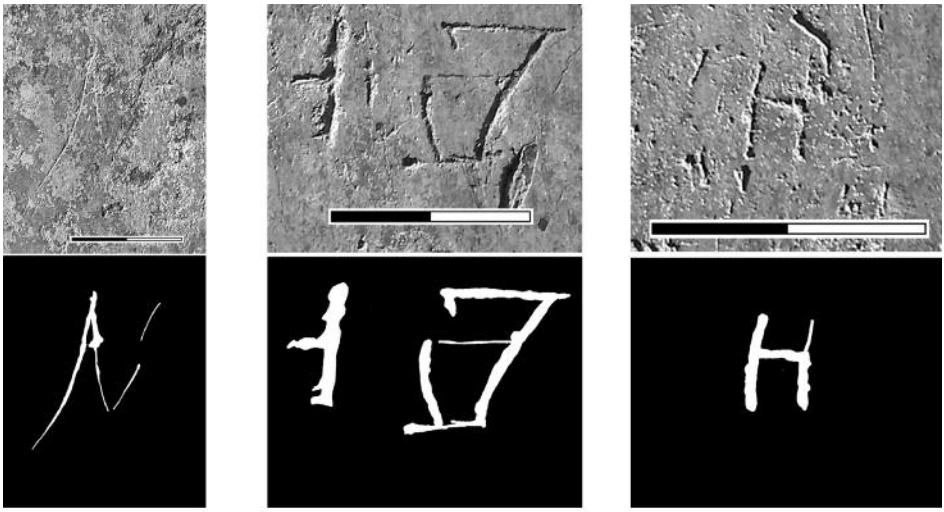

1 2 3

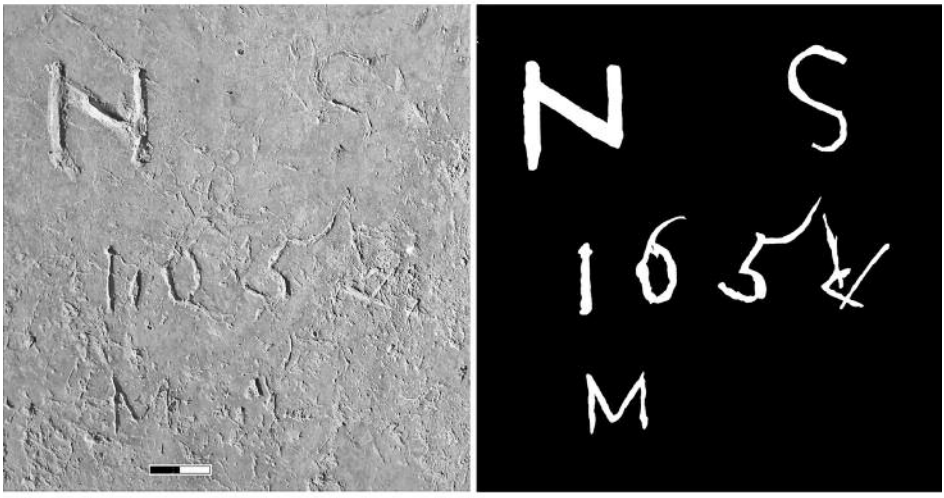

4

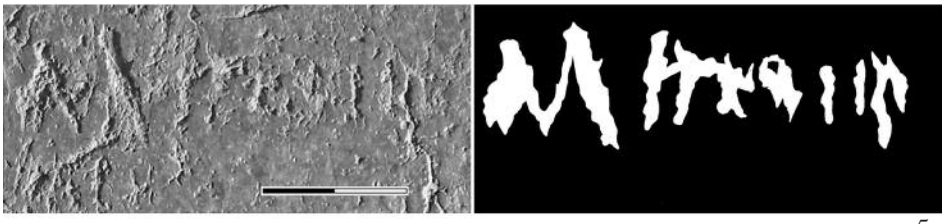

5

Таблиця CXLV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6676; **2** – № 6677; **3** – № 6678; **4** – № 418; **5** – № 6679

1

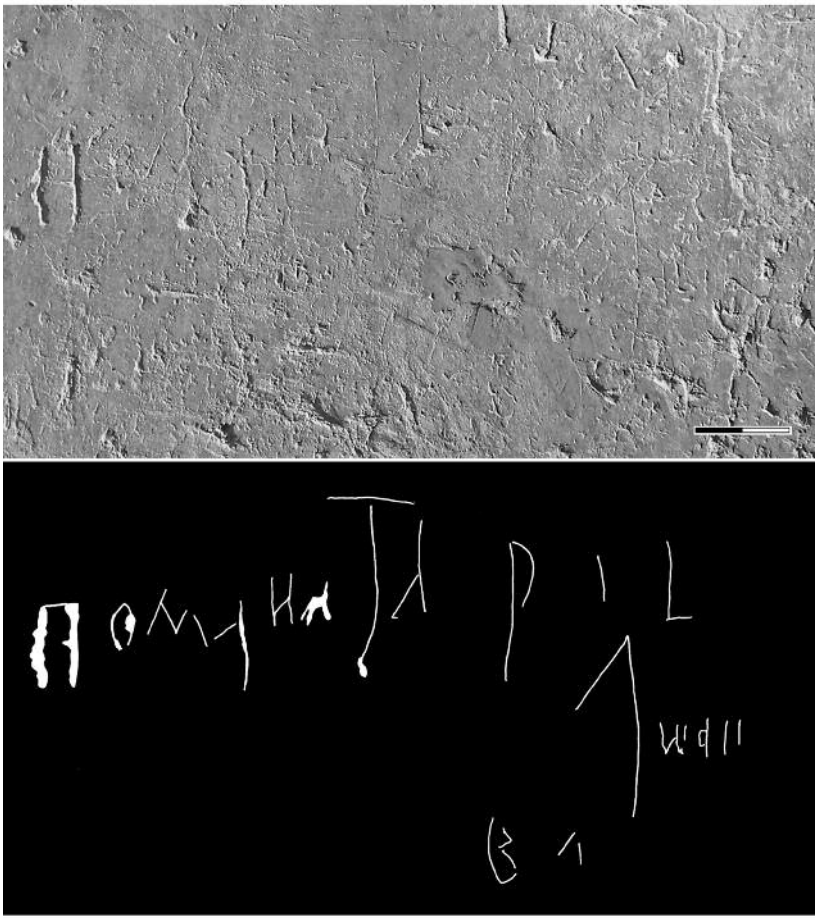

2

Таблиця CXLVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6680; **2** – № 6681

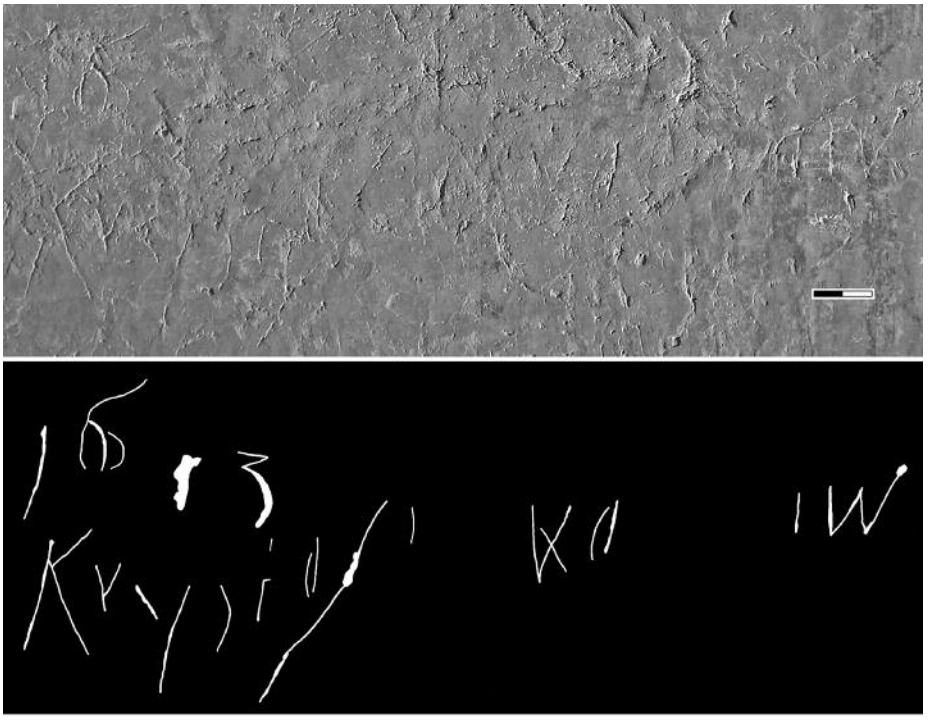

1

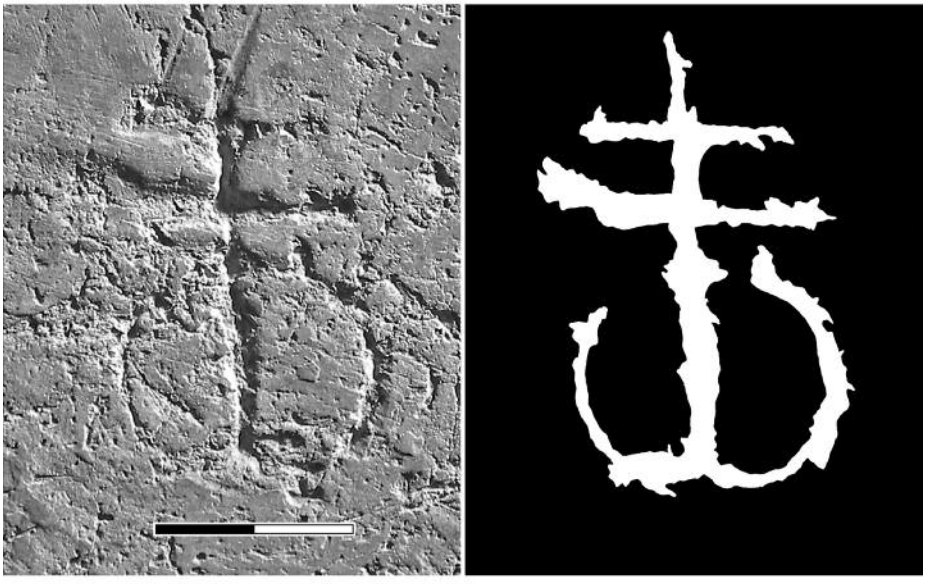

2

Таблиця CXLVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6682; **2** – № 6683

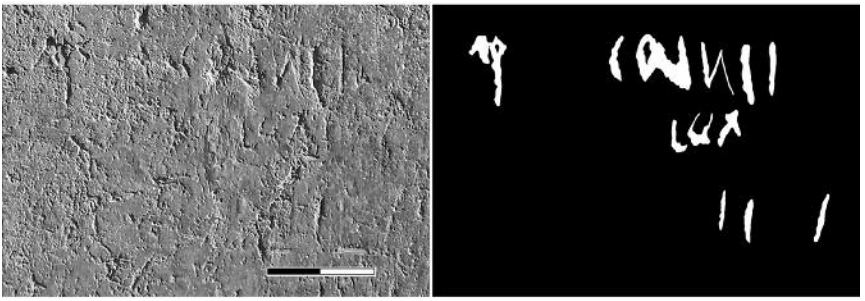

1

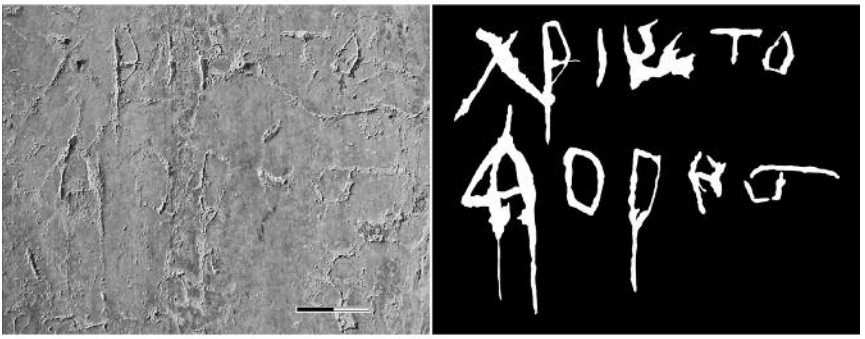

2

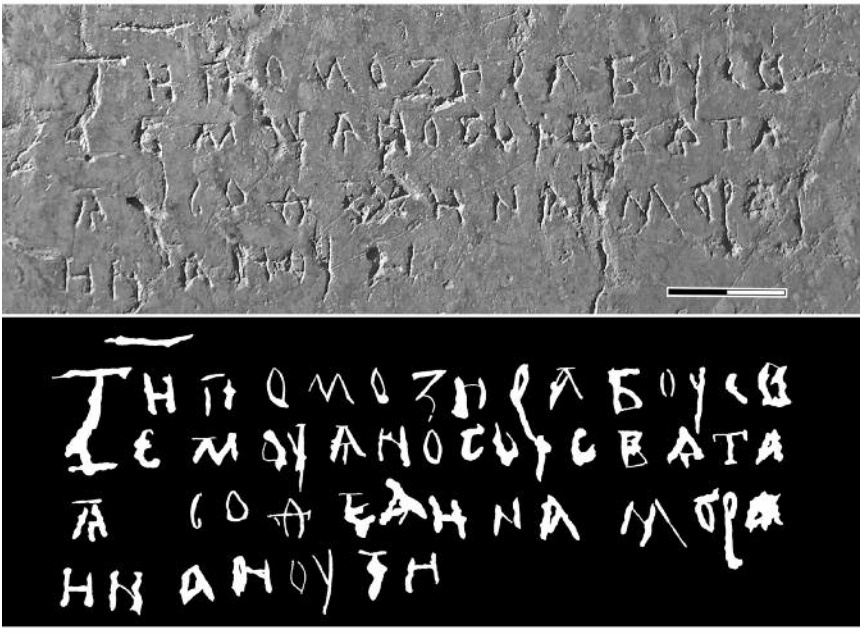

3

Таблиця CXLVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6684; **2** – № 6685; **3** – № 198

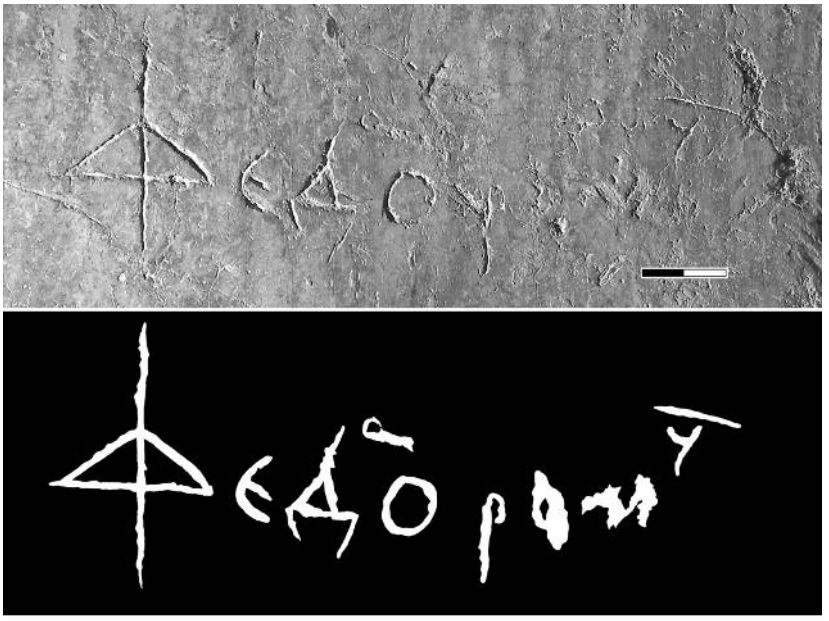

1

2

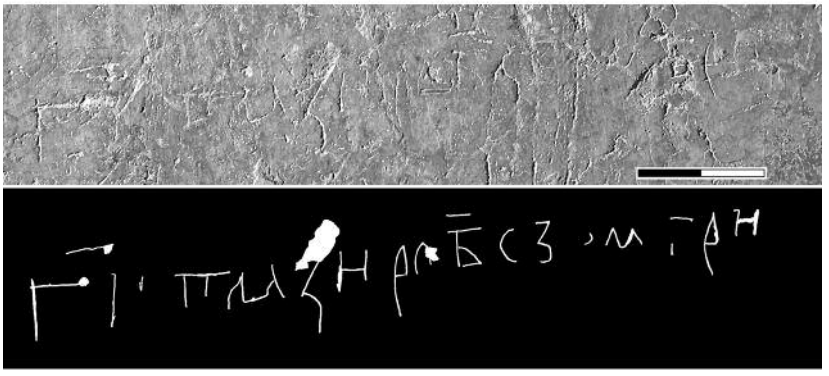

3

Таблиця CXLIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 237; **2** – № 238; **3** – № 6686

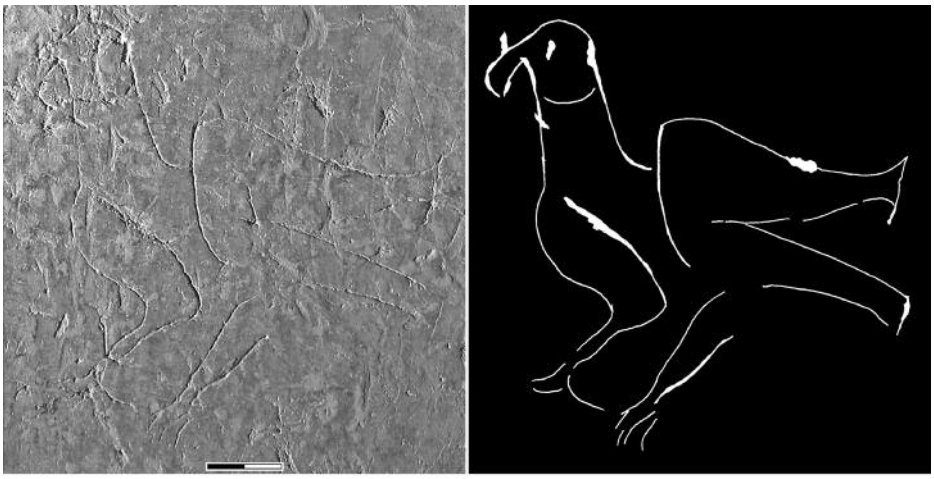

1

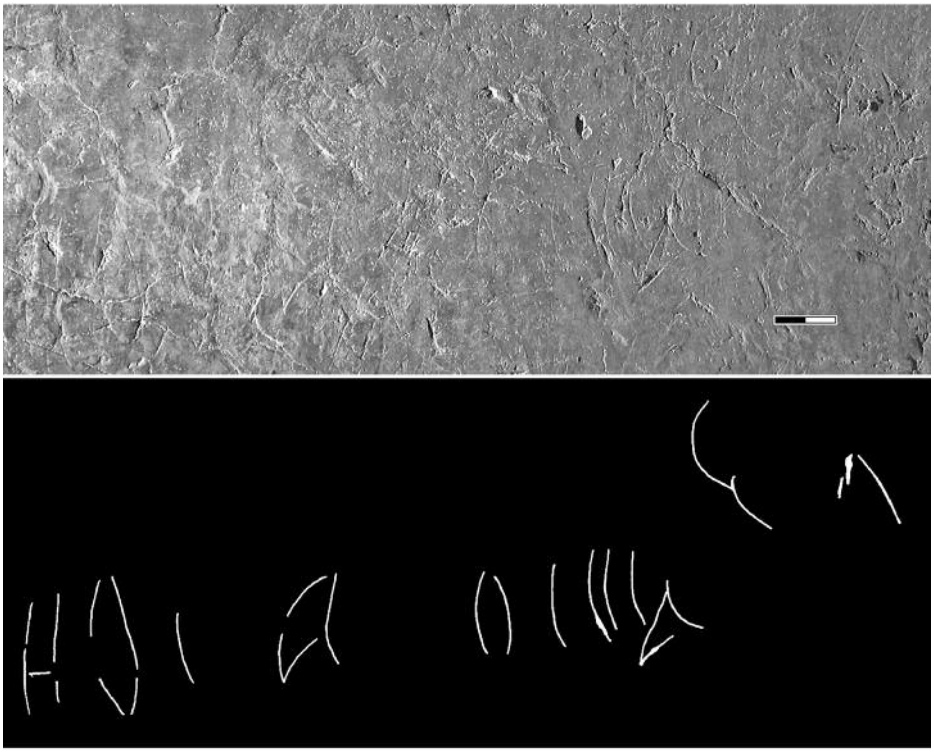

2

Таблиця CL
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 289; **2** – № 6687

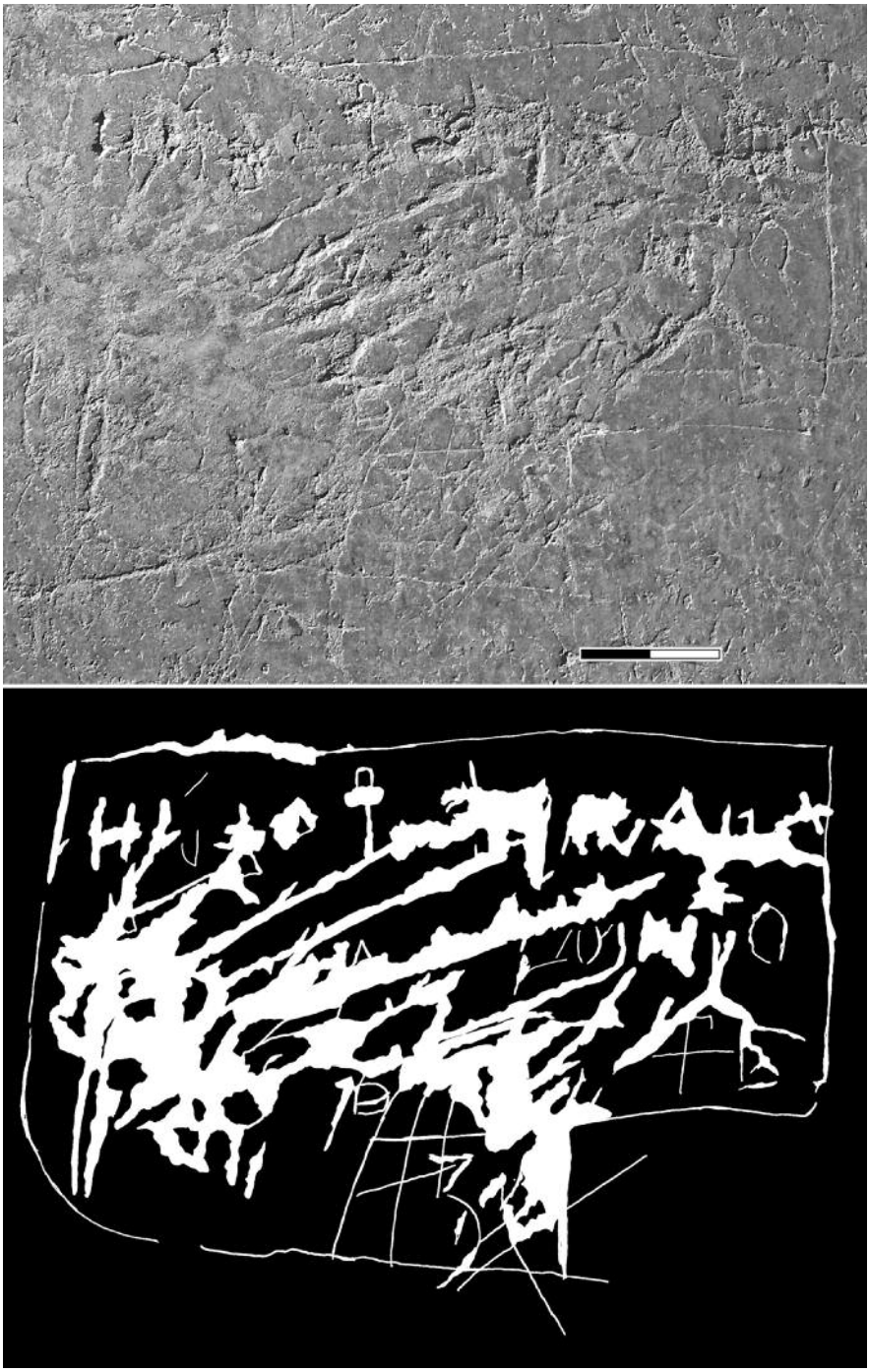

Таблиця CLI
Фотографія та прорисовка графіті № 6688

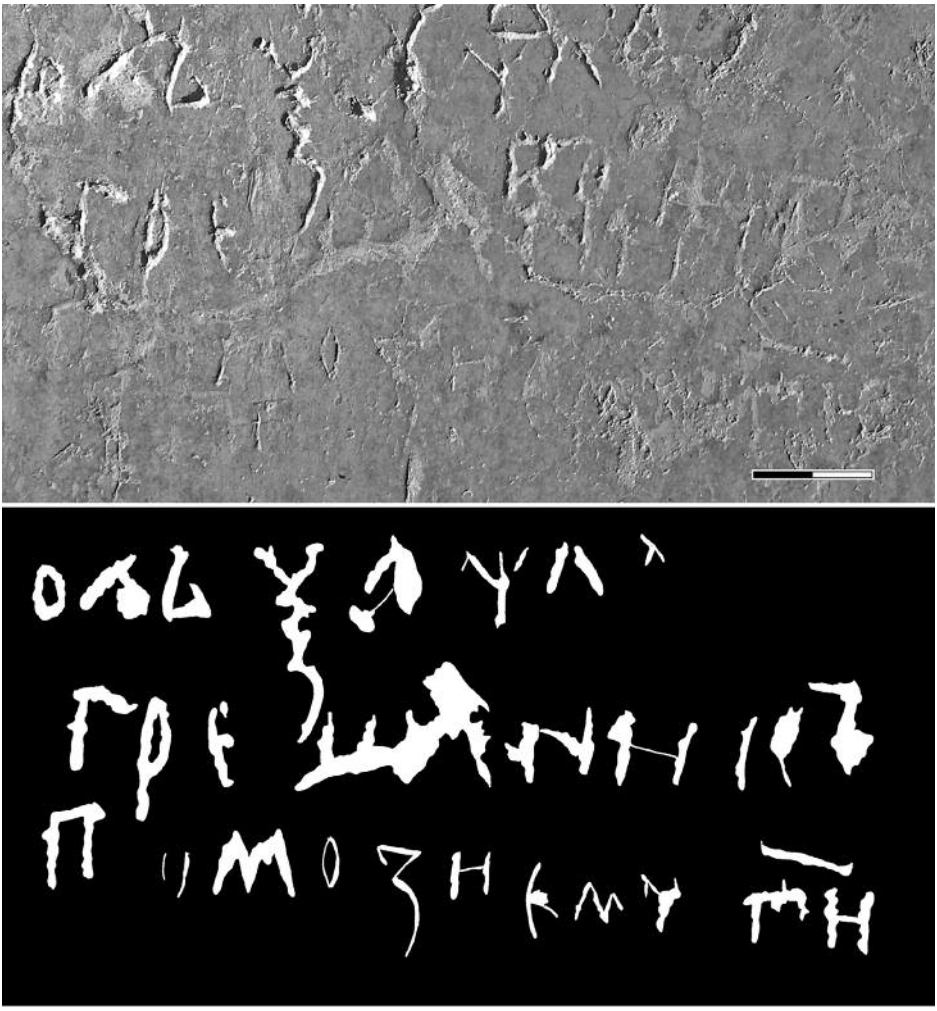

1

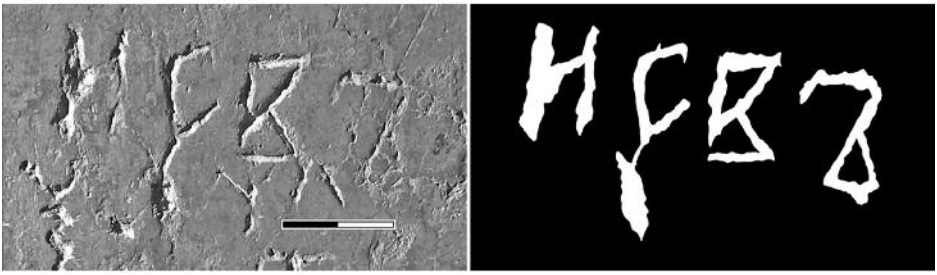

2

Таблиця CLII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6689; **2** – № 6690

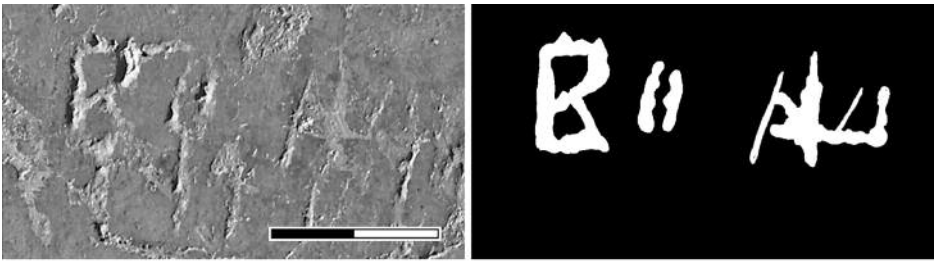

1

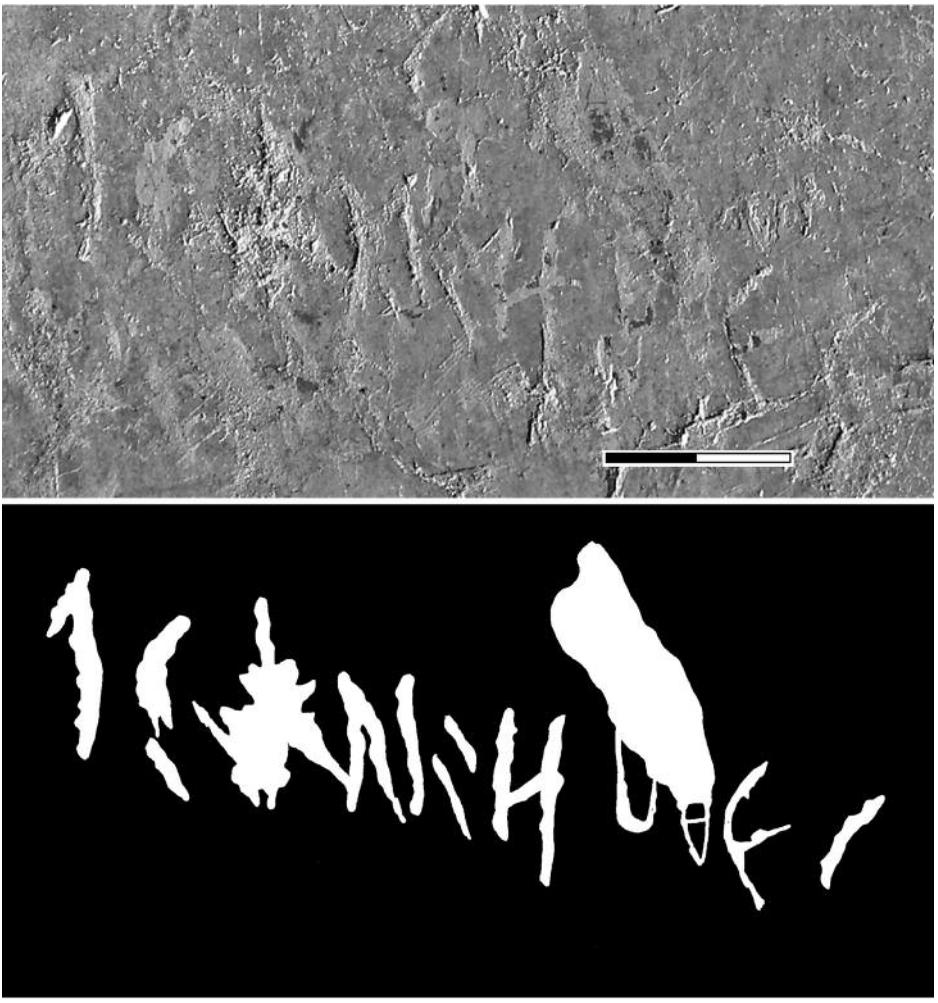

2

Таблиця CLIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6691; **2** – № 6692

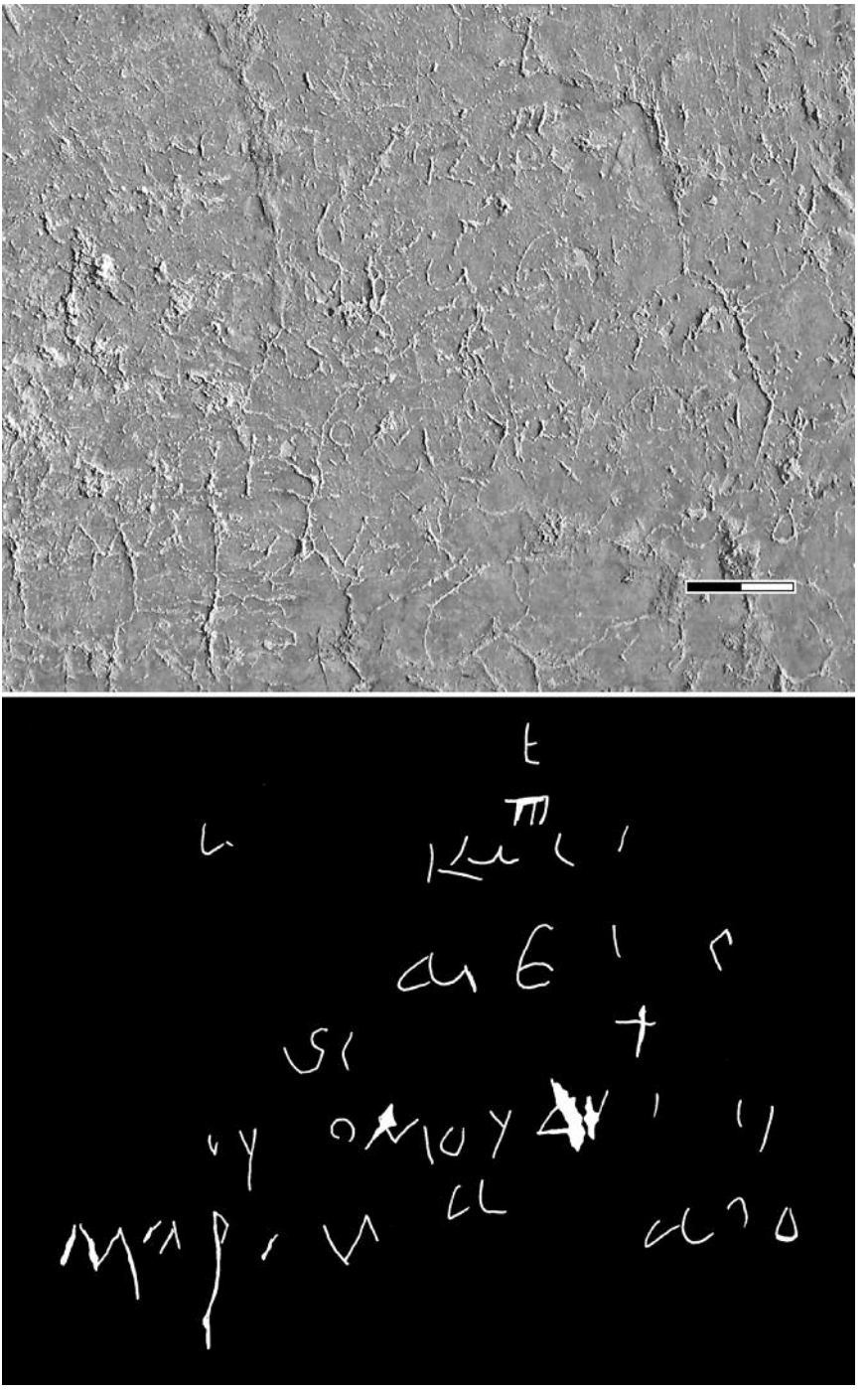

Таблиця CLIV
Фотографія та прорисовка графіті № 6693

1

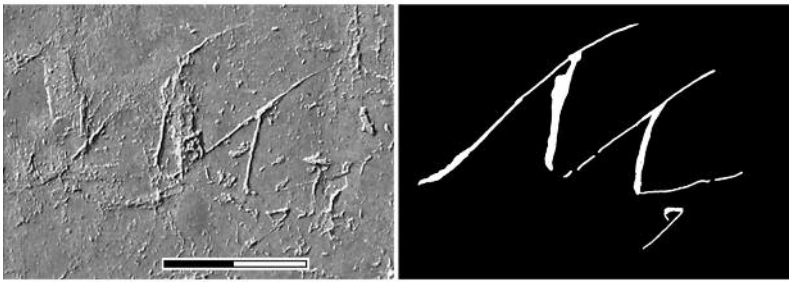

2

Таблиця CLV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6694; **2** – № 6695

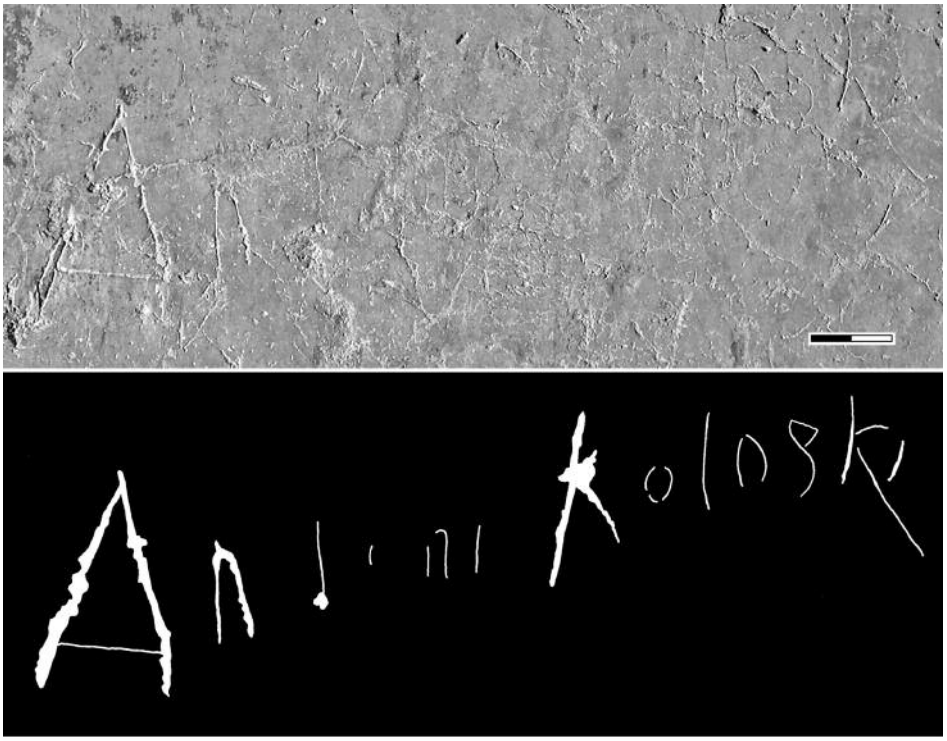

1

2

Таблиця CLVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6696; **2** – № 6697

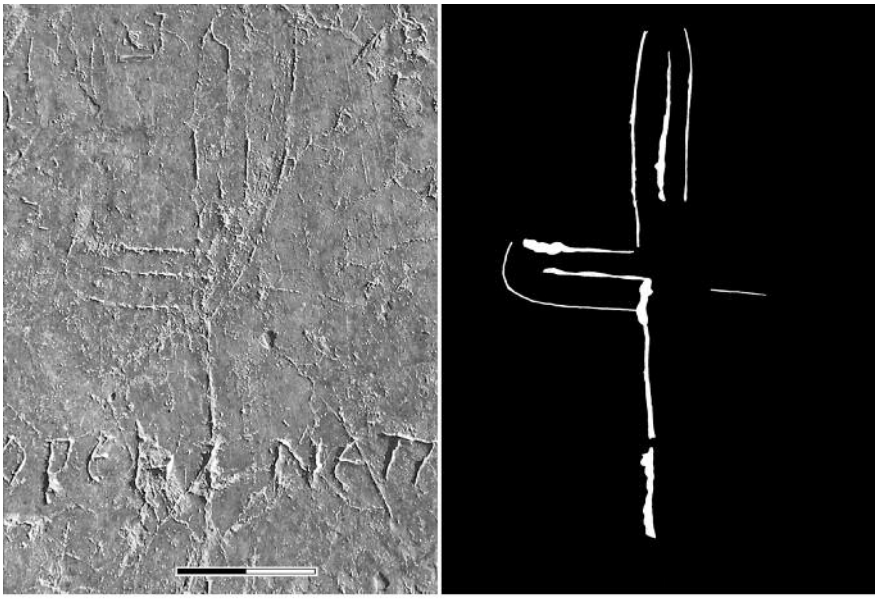

1

2

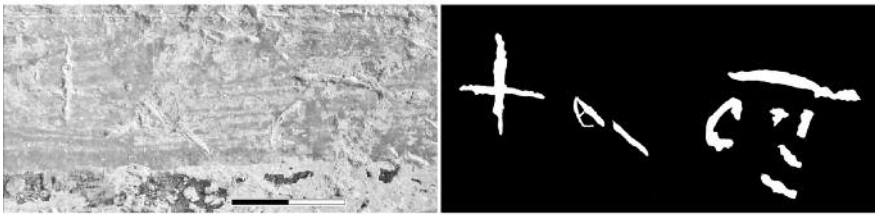

3

Таблиця CLVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6698; **2** – № 6699; **3** – № 6700

Таблиця CLVIII
Фотографія та прорисовка графіті № 146

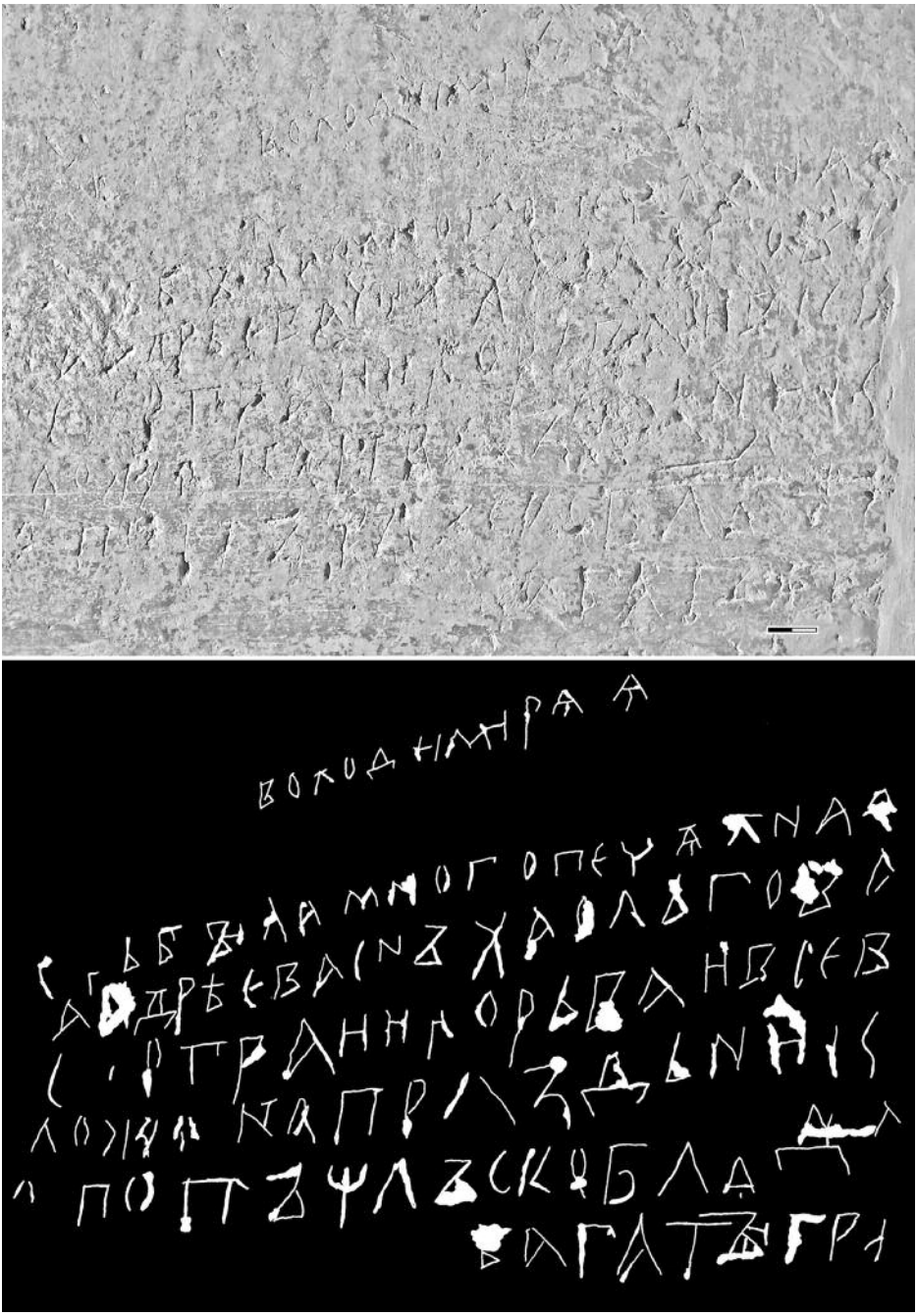

Таблиця CLIX
Фотографія та прорисовка графіті № 307

Таблиця CLX
Фотографія та прорисовка графіті № 6701

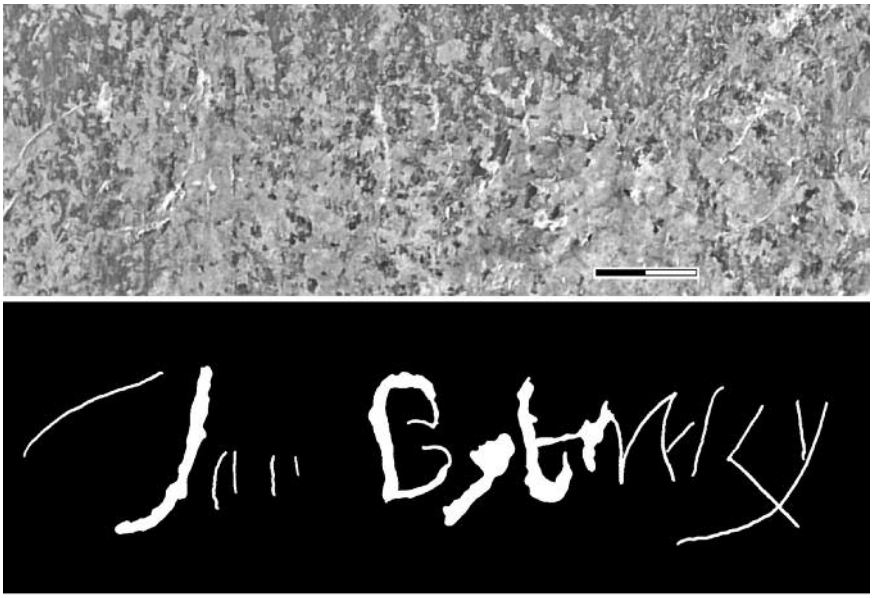

1

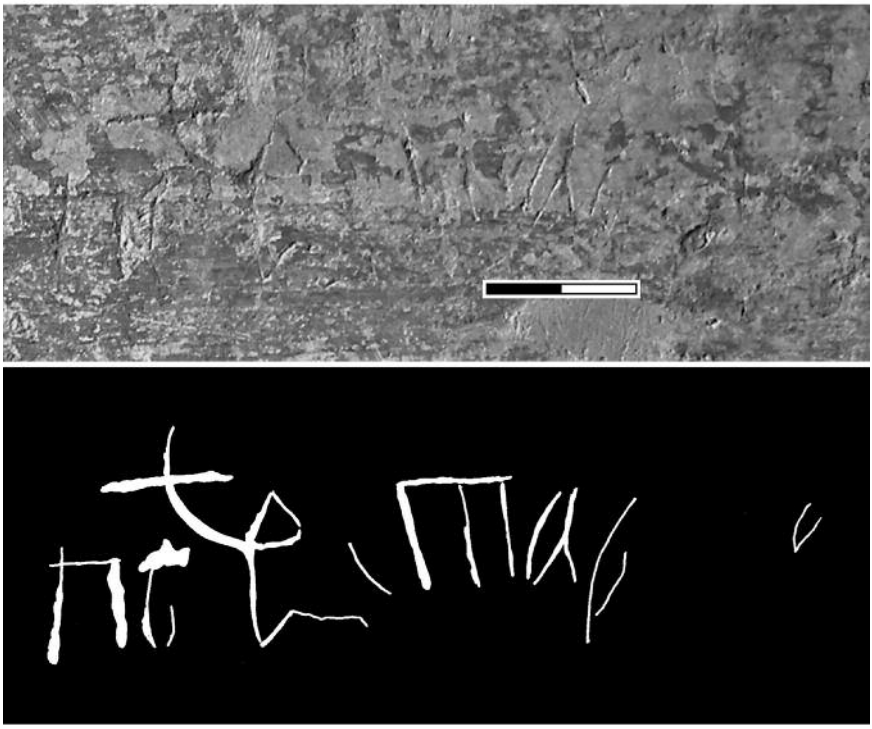

2

Таблиця CLXI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6702; **2** – № 6703

Таблиця CLXII
Фотографія та прорисовка графіті № 6704

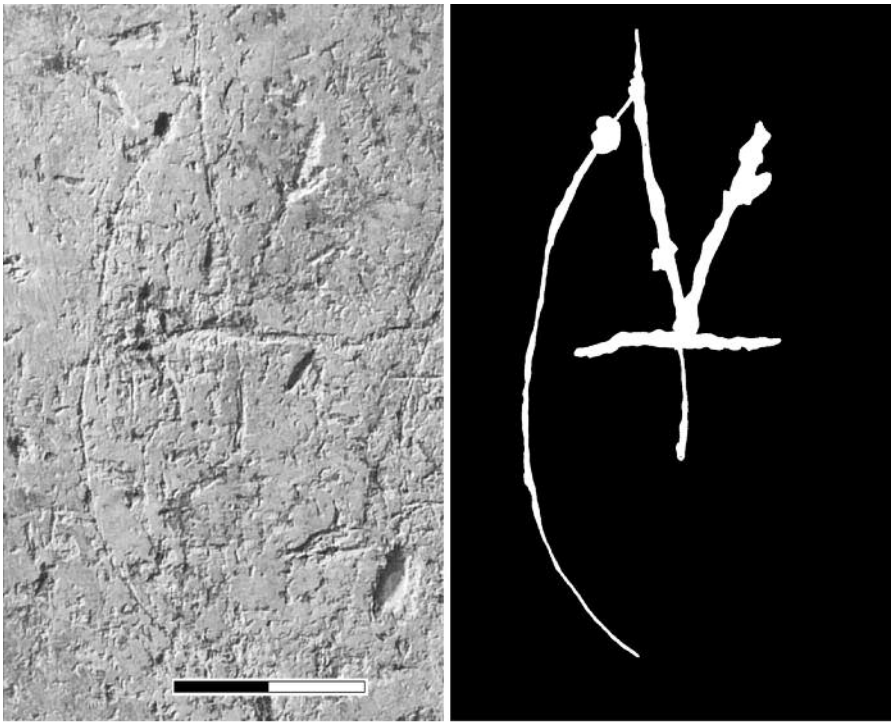

1

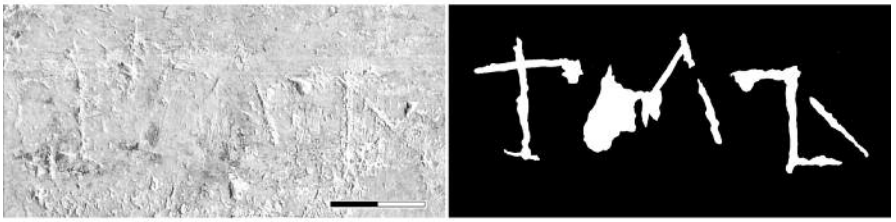

2

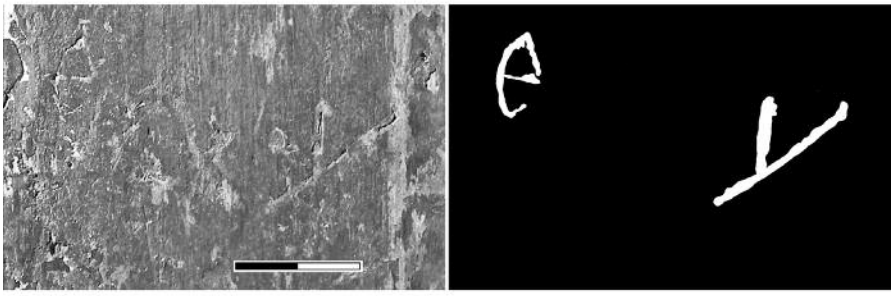

3

Таблиця CLXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6705; **2** – № 6706; **3** – № 6707

1

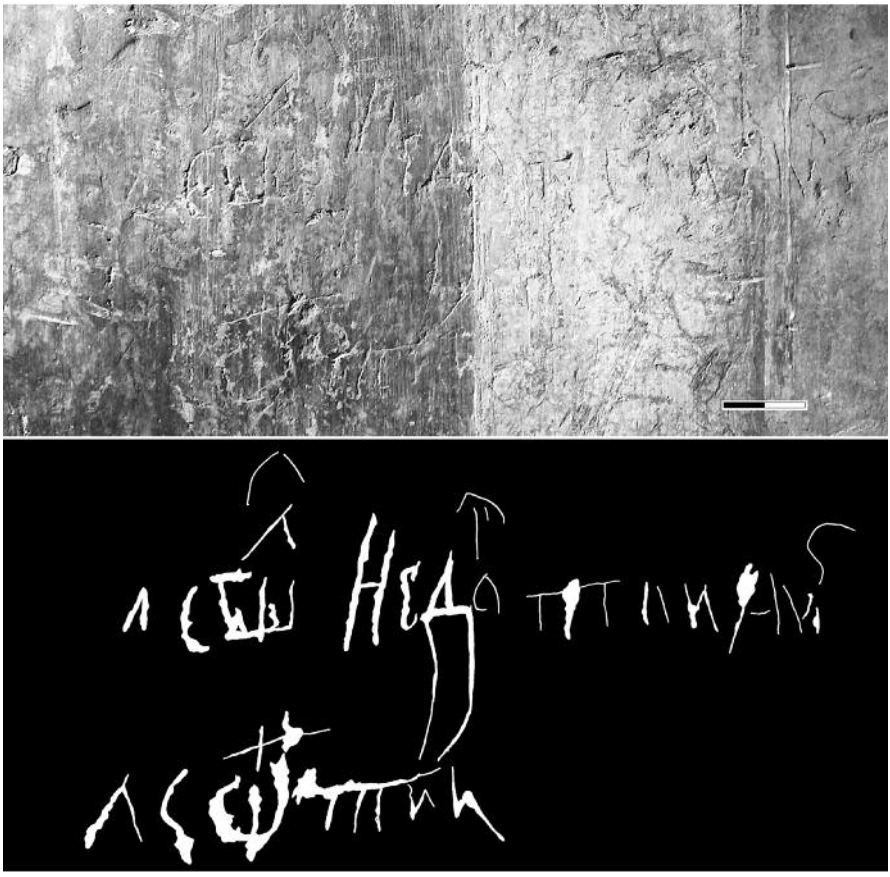

2

Таблиця CLXIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6708; **2** – № 6709

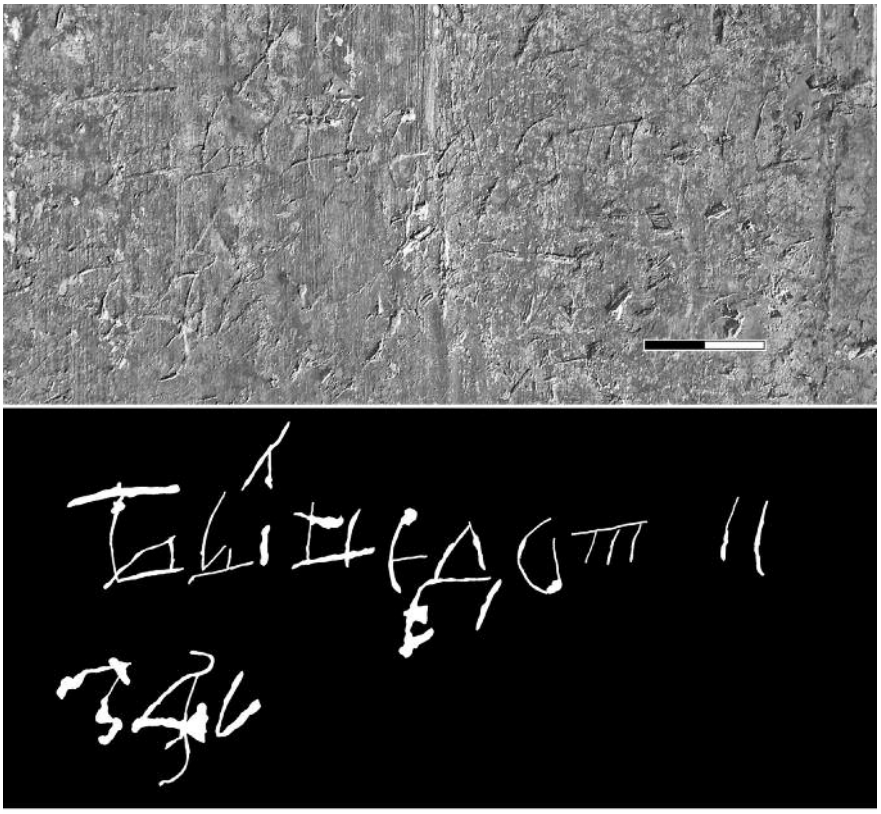

1

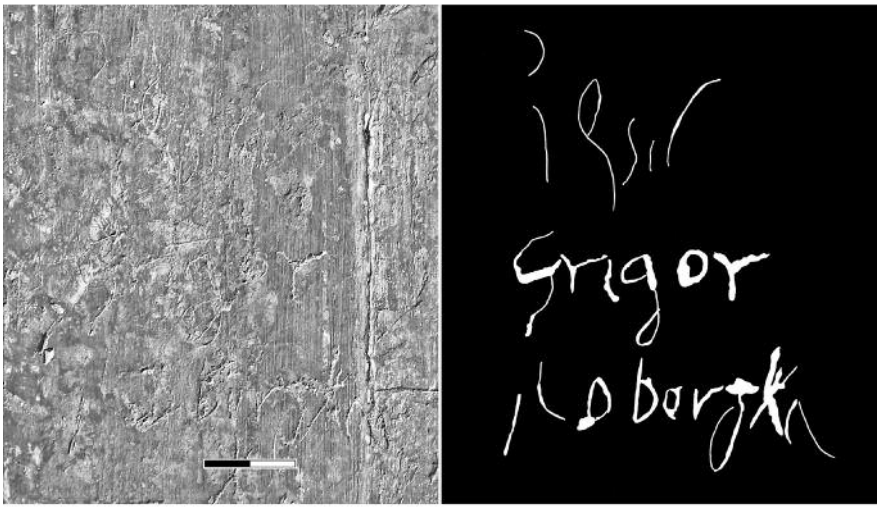

2

Таблиця CLXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6710; **2** – № 6711

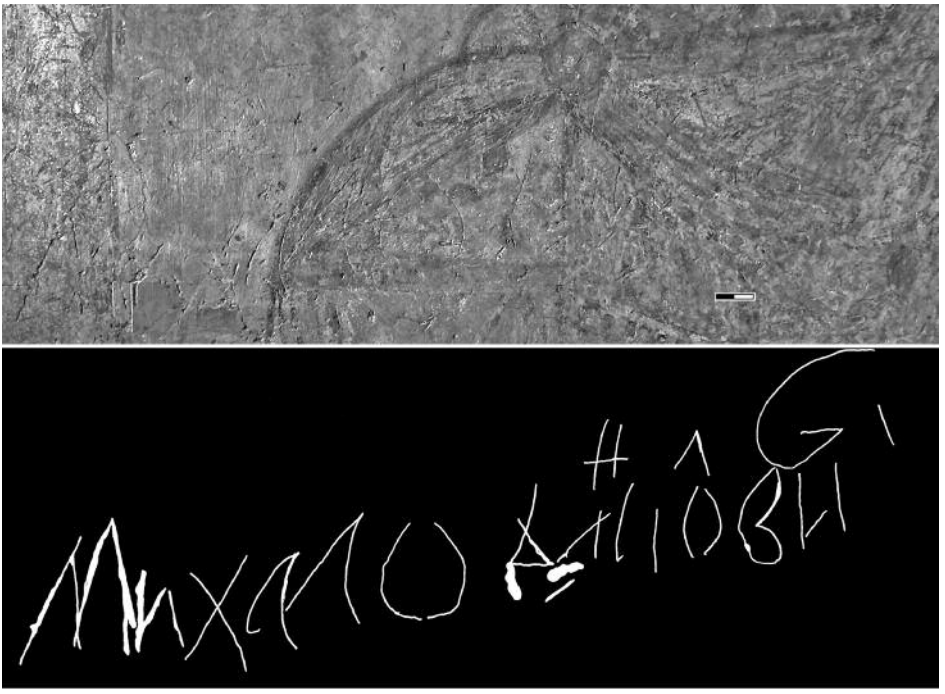

1

2

Таблиця CLXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6712; **2** – № 6713

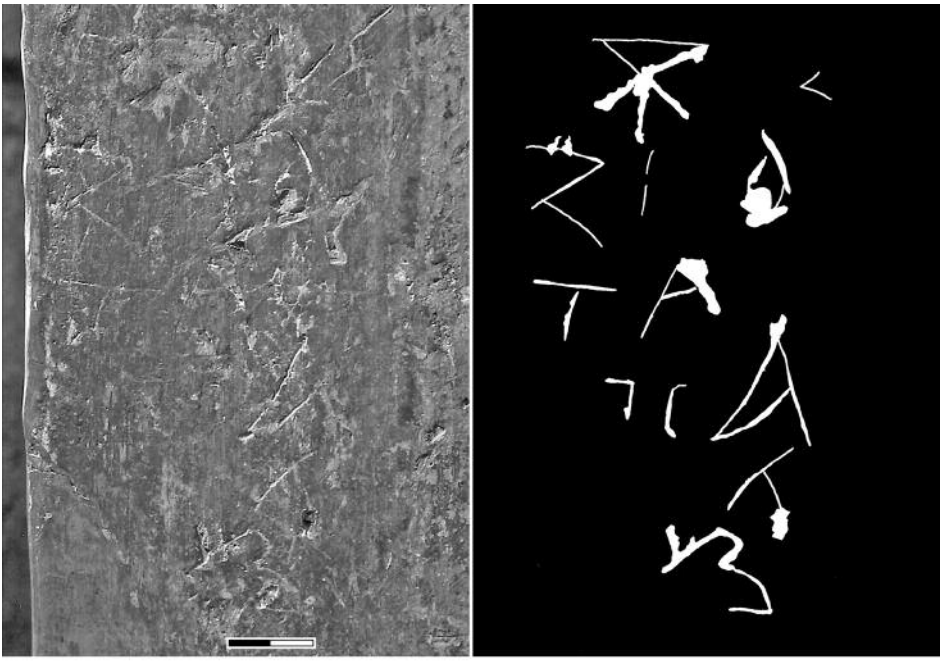

1

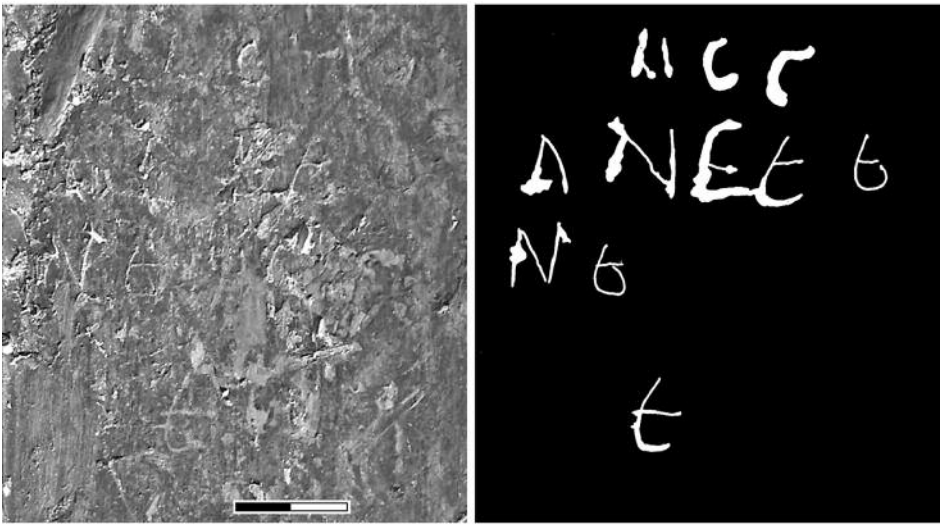

2

Таблиця CLXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6714; **2** – № 6715

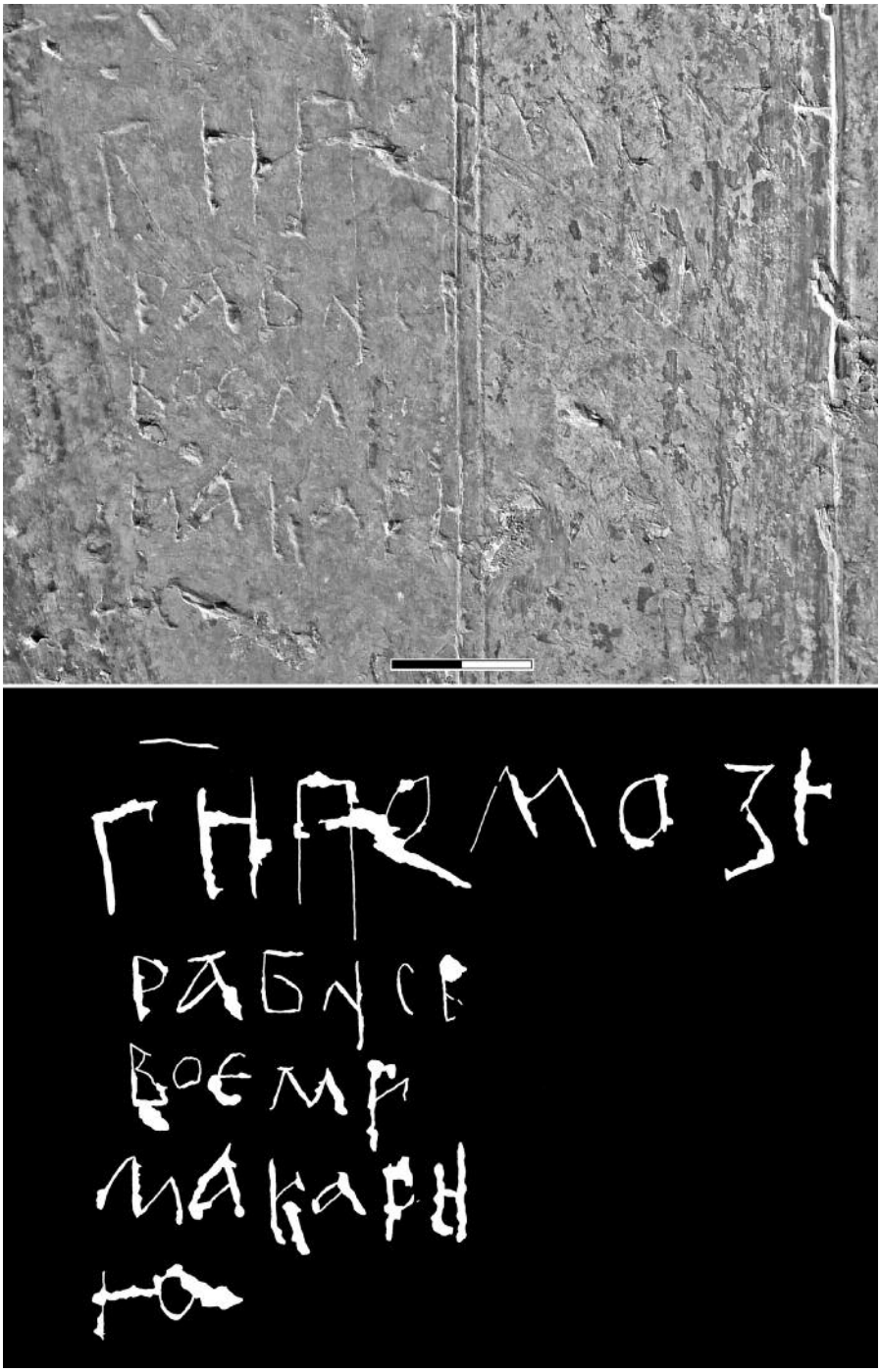

Таблиця CLXVIII
Фотографія та прорисовка графіті № 200

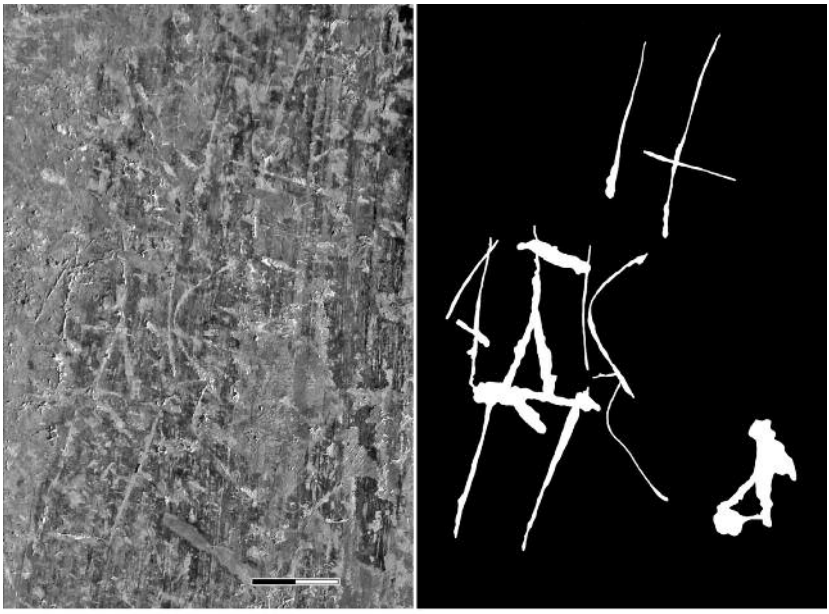

1

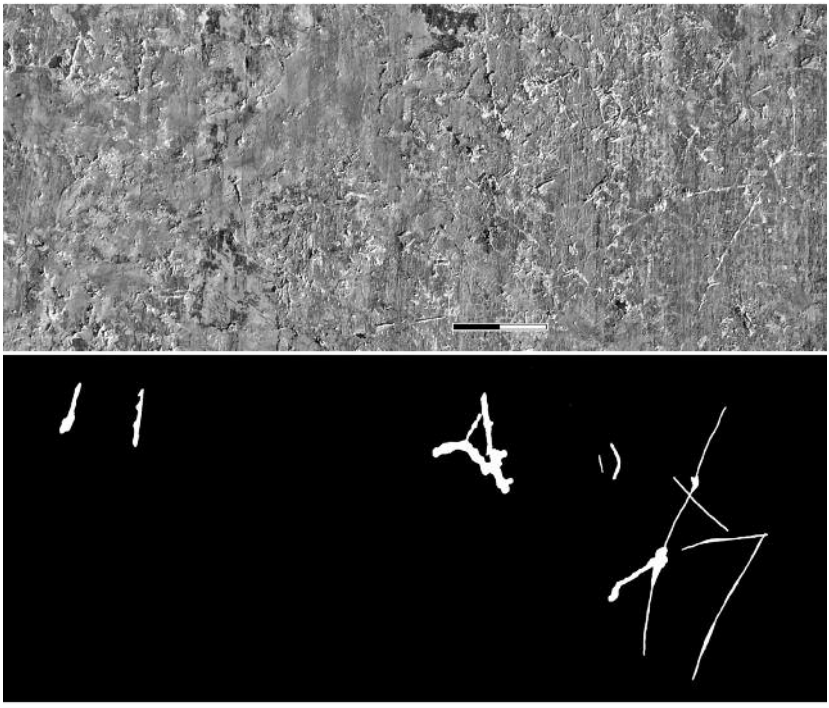

2

Таблиця CLXIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6716; **2** – № 6717

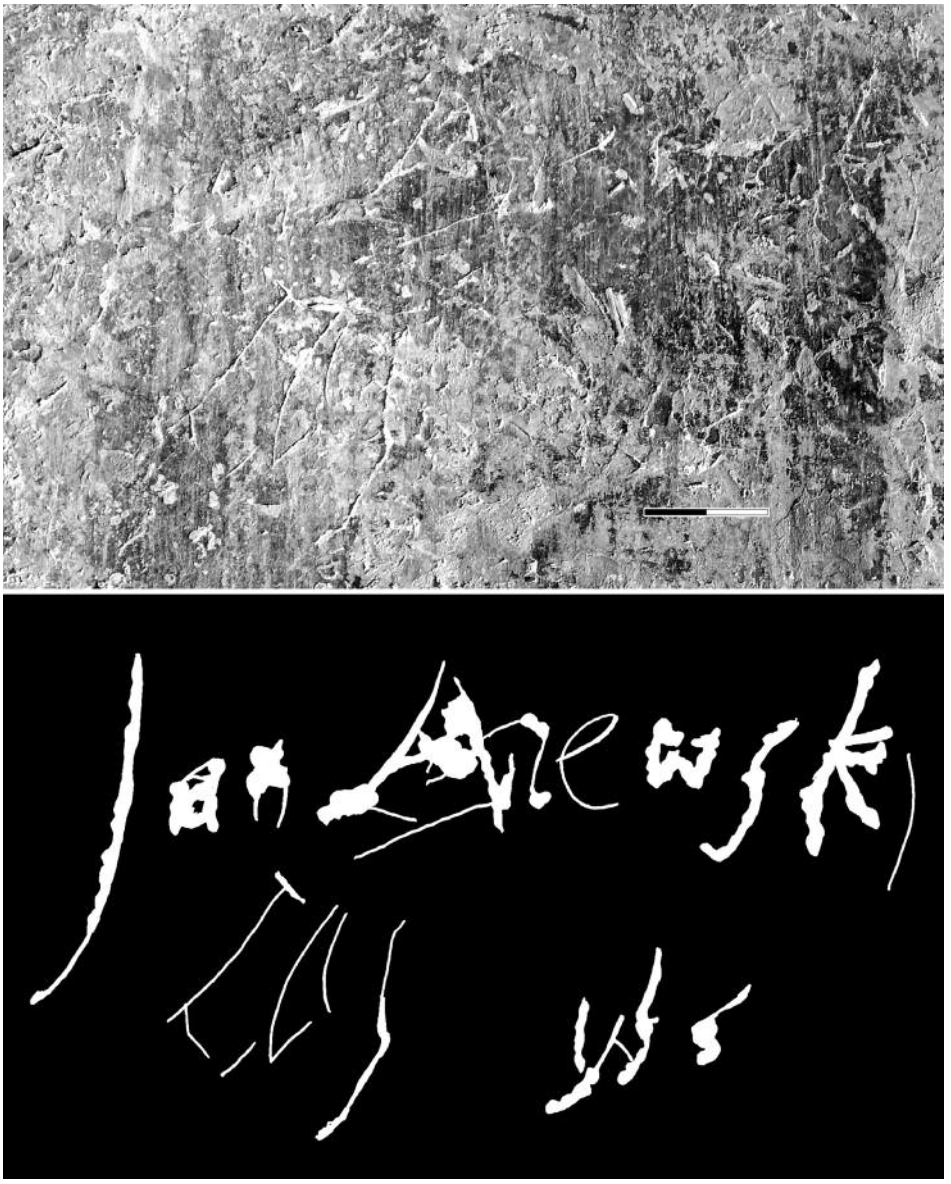

Таблиця CLXX
Фотографія та прорисовка графіті № 6718

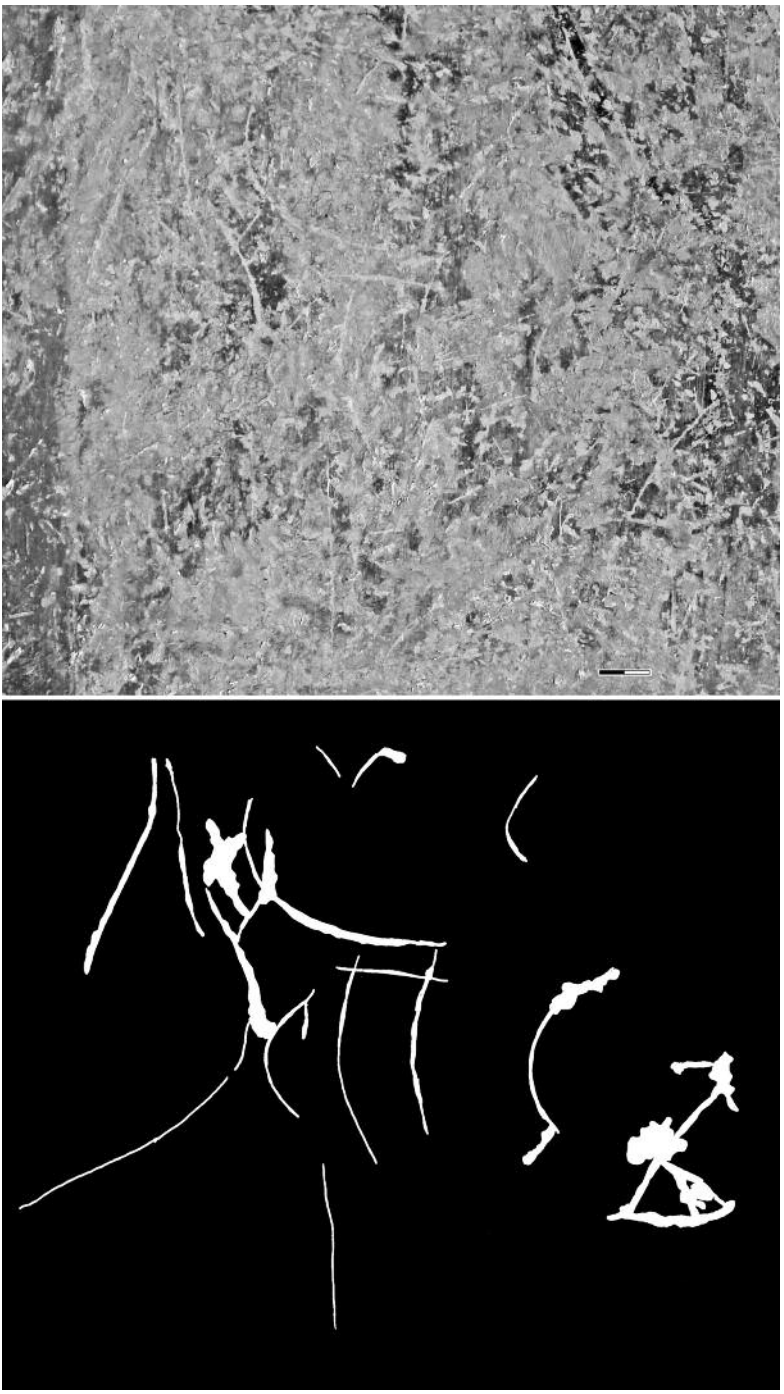

Таблиця CLXXI
Фотографія та прорисовка графіті № 6719

Таблиця CLXXII
Фотографія графіті № 6720, № 6721 та № 6722

Таблиця CLXXIII
Прорисовка графіті № 6720, № 6721 та № 6722

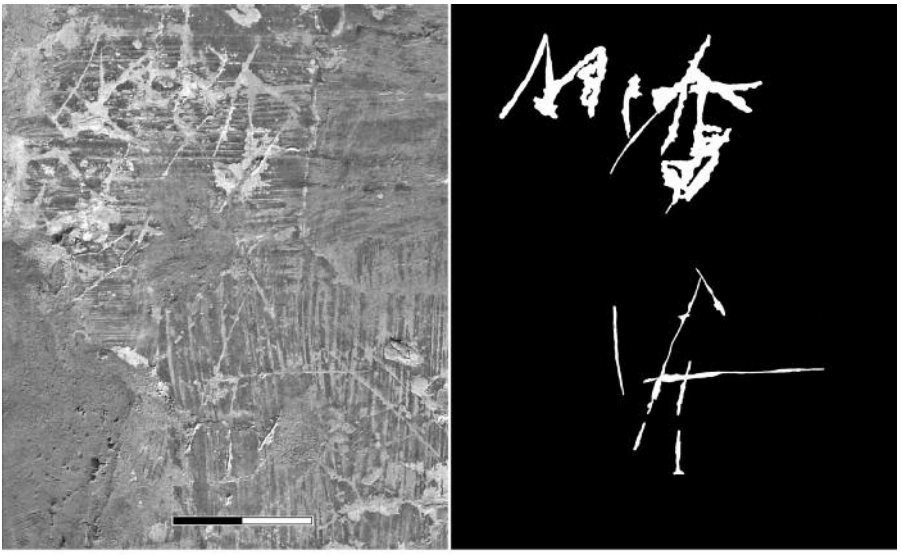

1

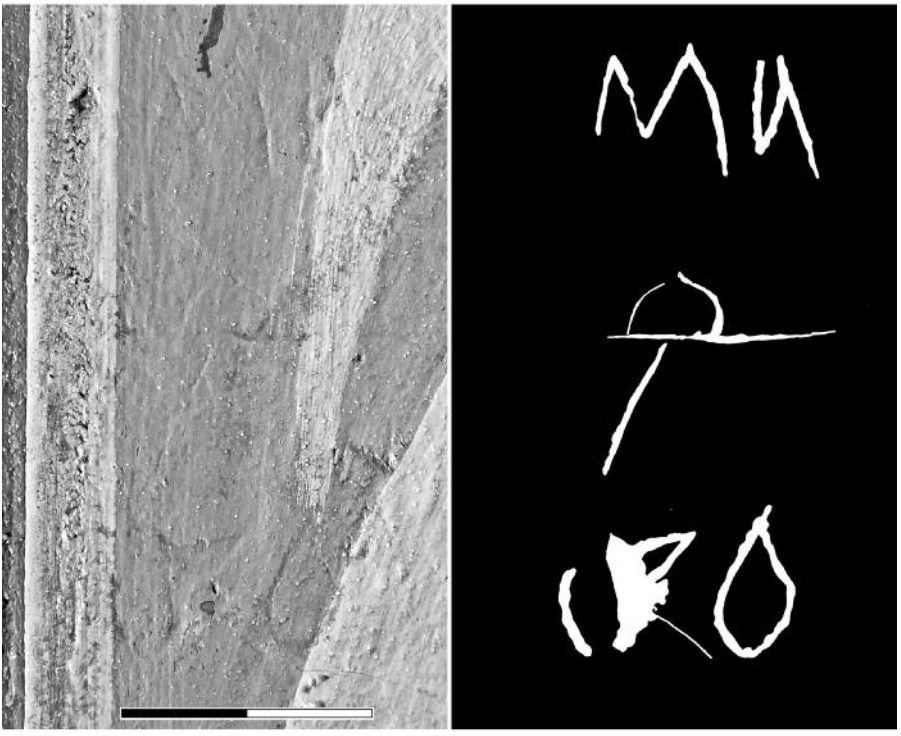

2

Таблиця CLXXIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6723; **2** – № 6724

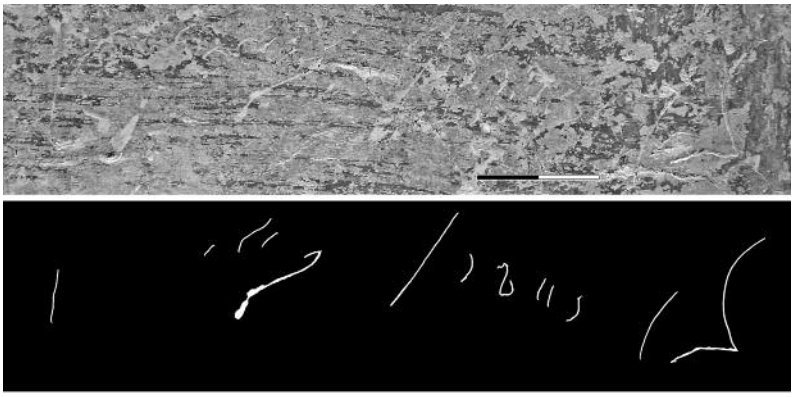

1

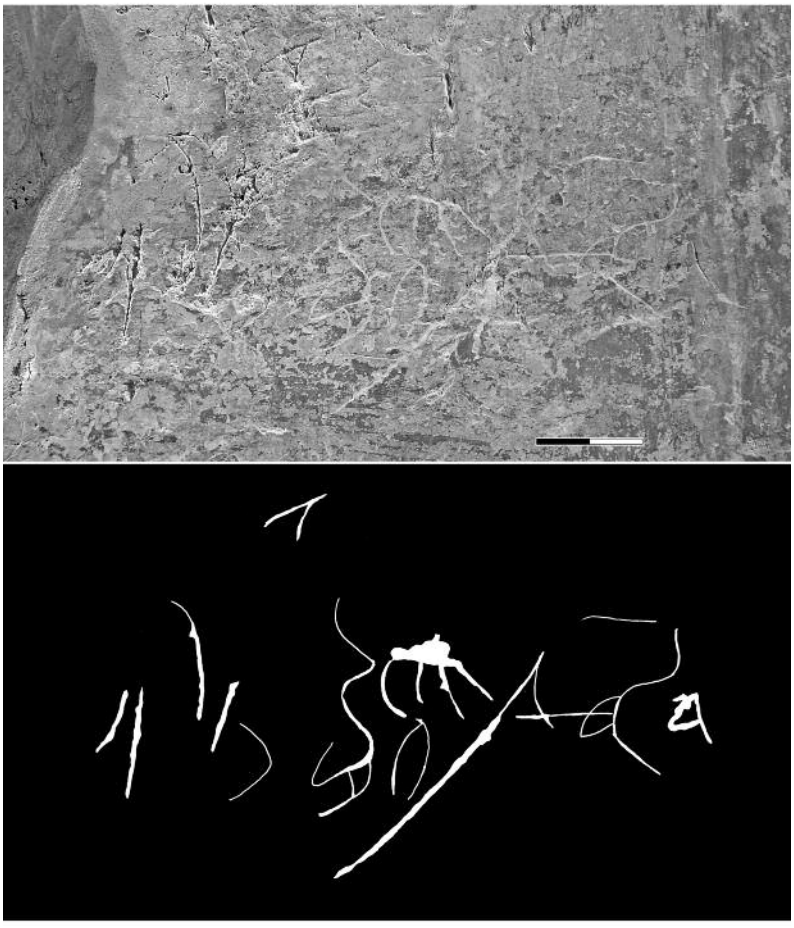

2

Таблиця CLXXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6725; **2** – № 6726

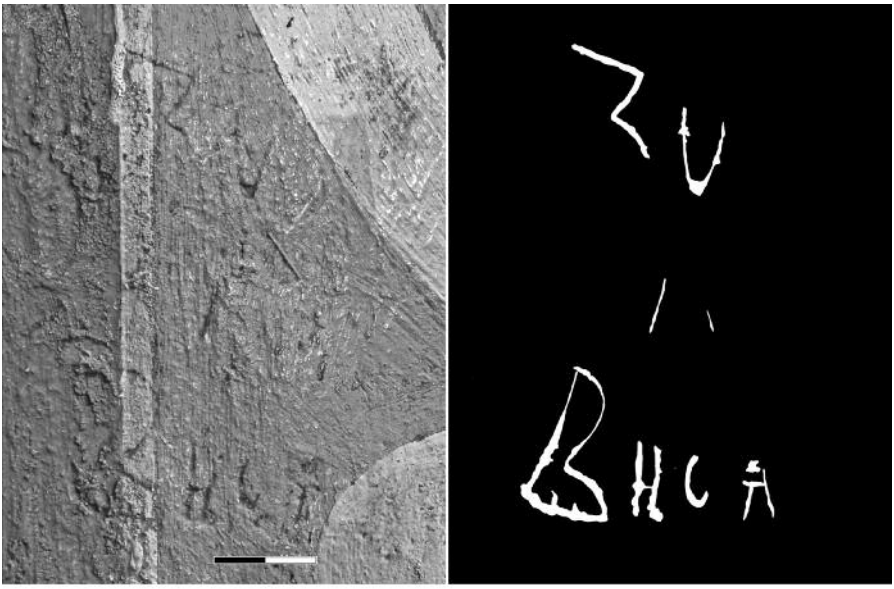

1

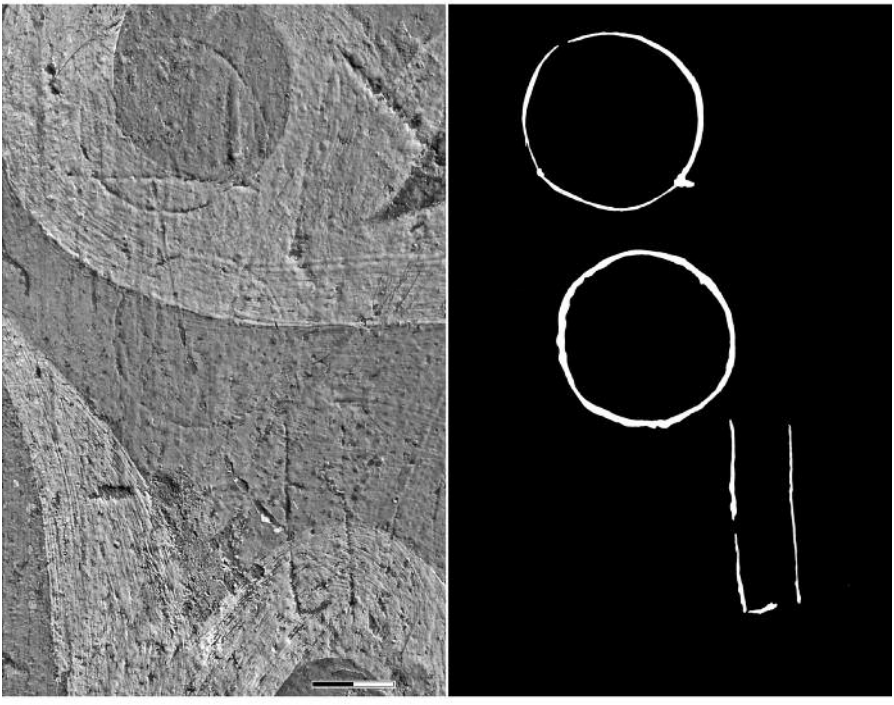

2

Таблиця CLXXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6727; **2** – № 6728

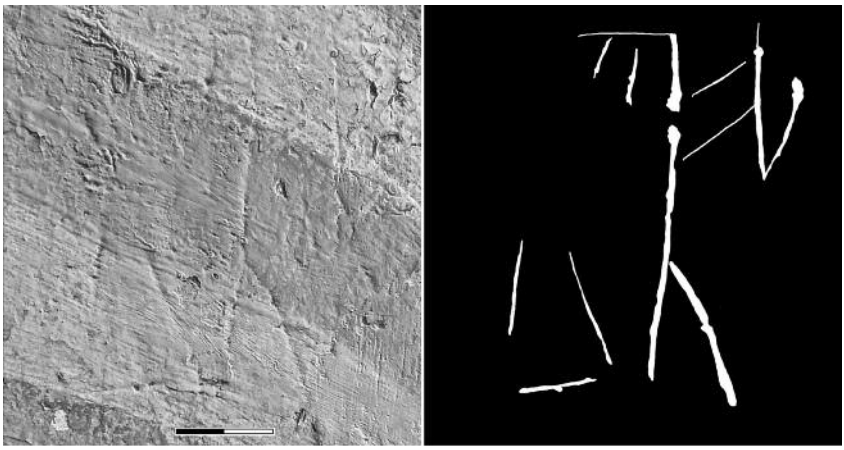

1

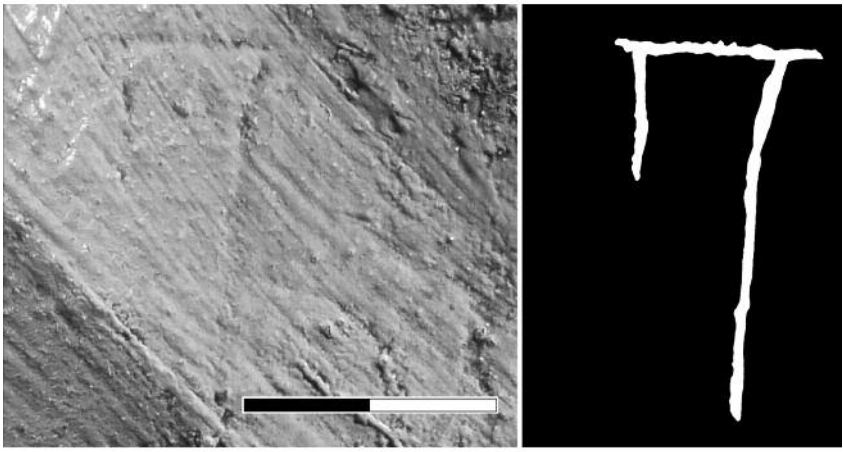

2

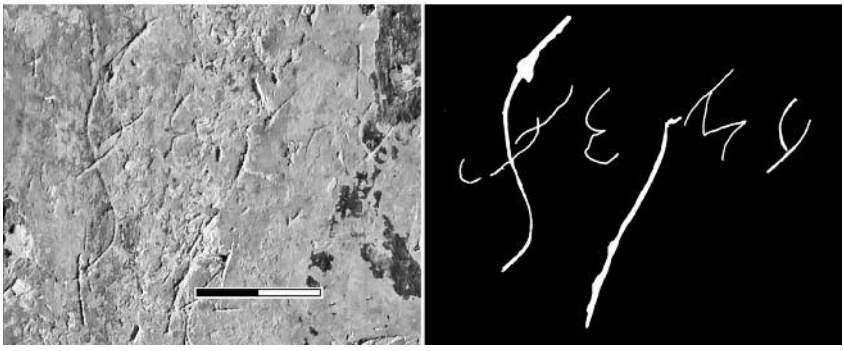

3

Таблиця CLXXVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6729; **2** – № 6730; **3** – № 6731

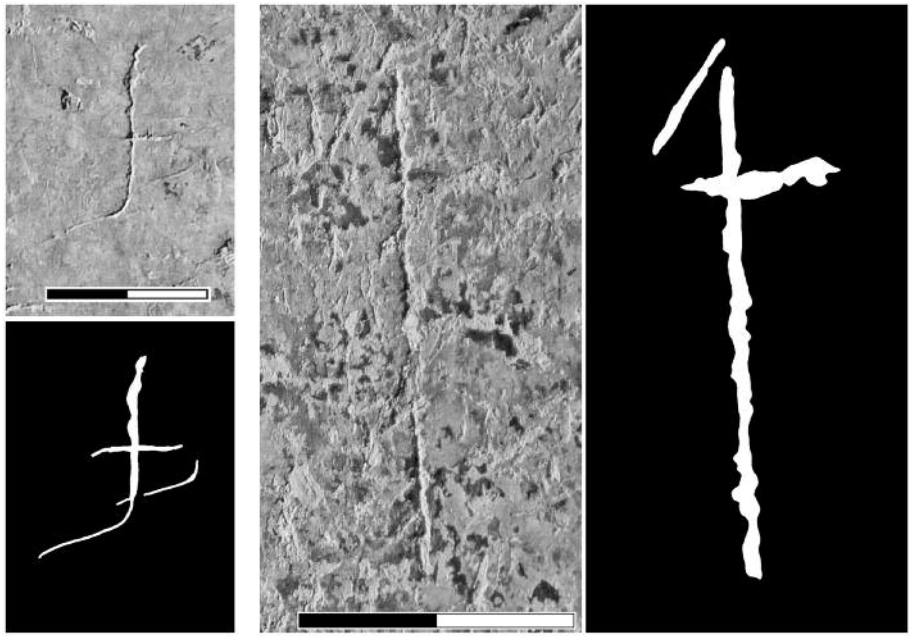

1 2

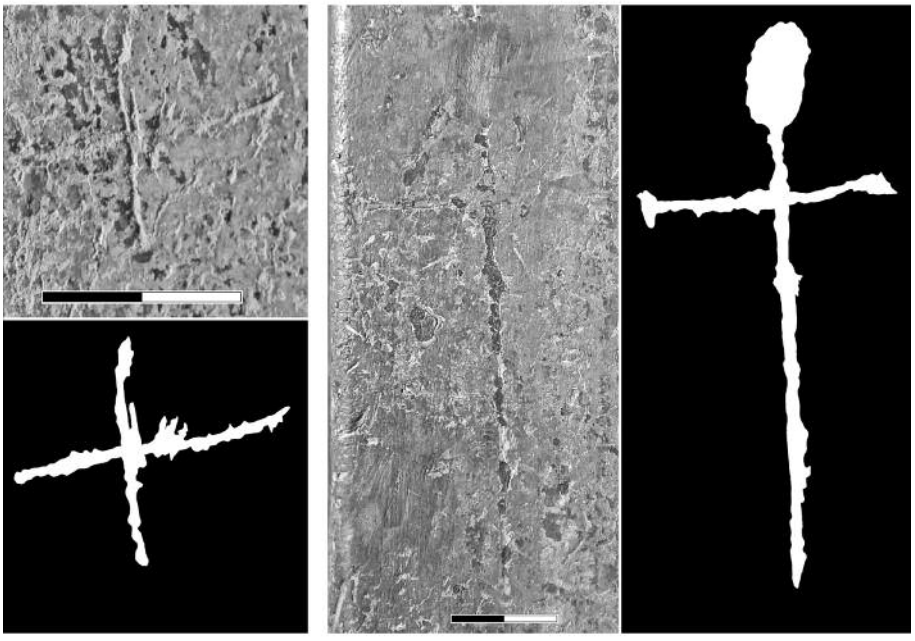

3 4

Таблиця CLXXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6732; **2** – № 6733; **3** – № 6734; **4** – № 6735

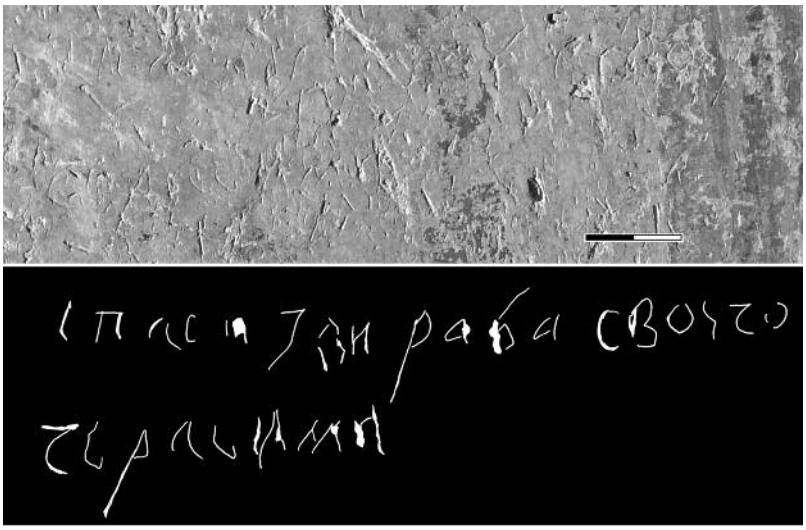

1

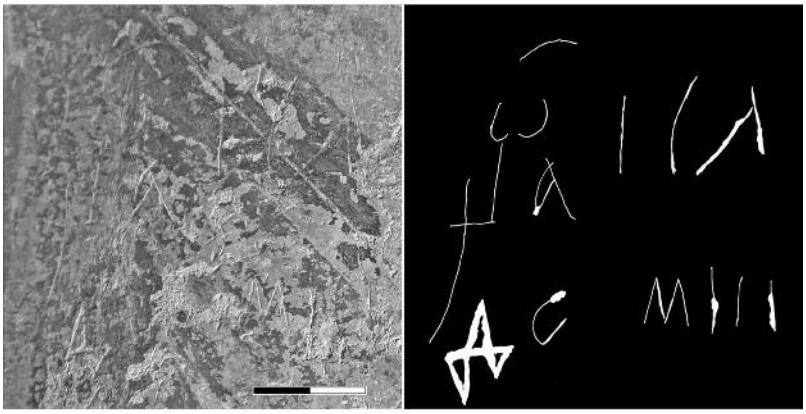

2

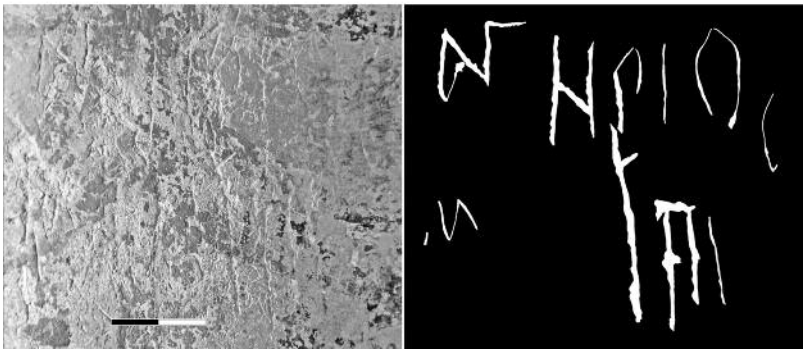

3

Таблиця CLXXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6736; **2** – № 6737; **3** – № 6738

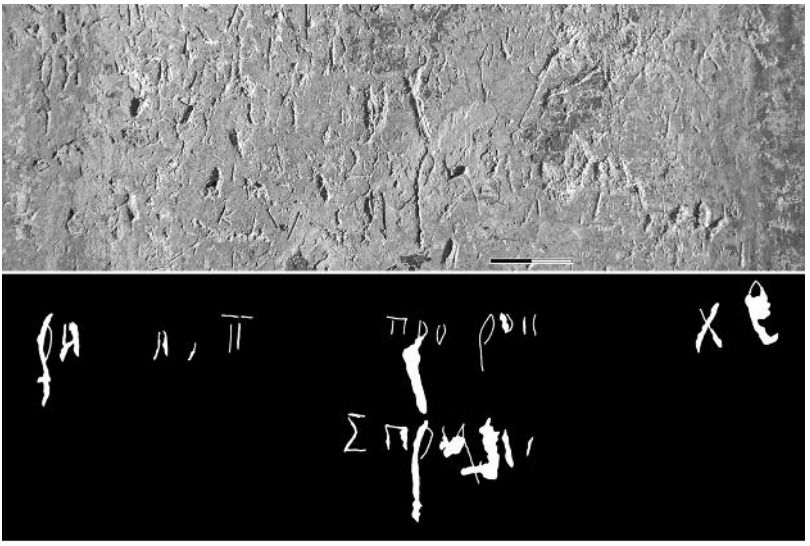

1

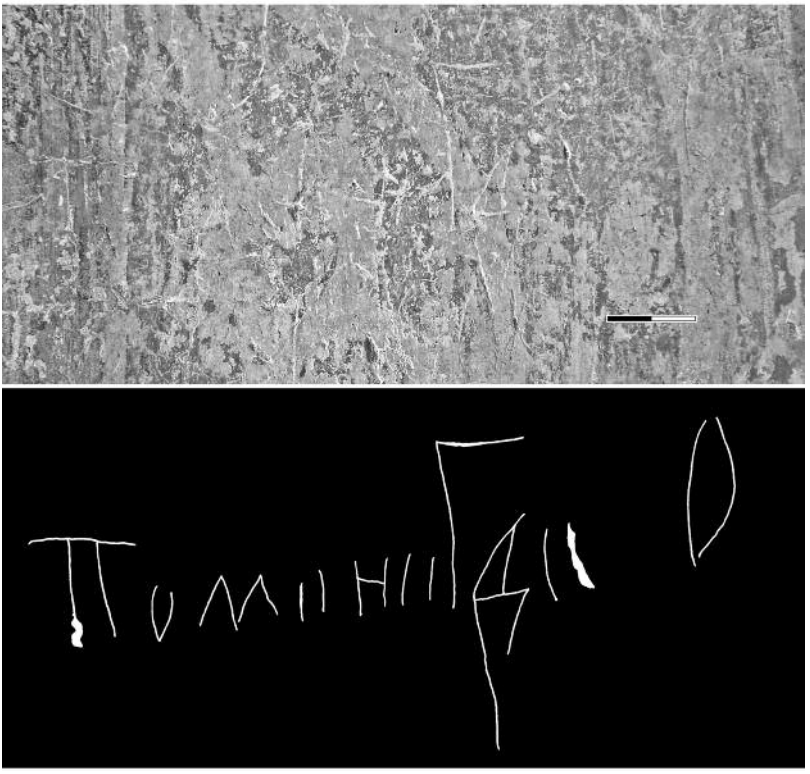

2

Таблиця CLXXX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6739; **2** – № 6740

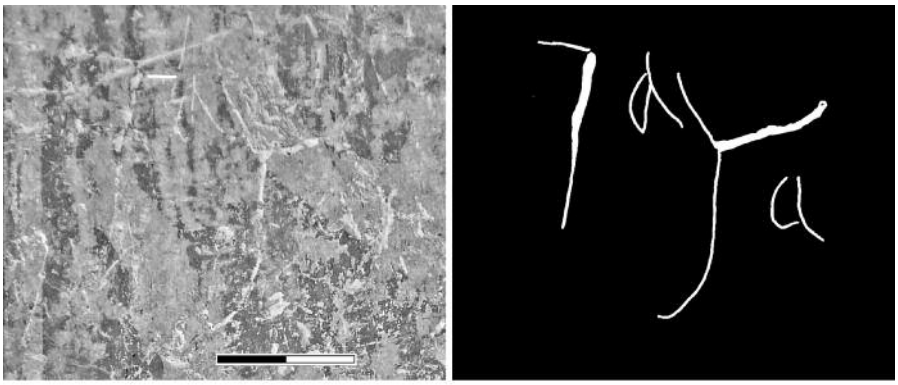

1

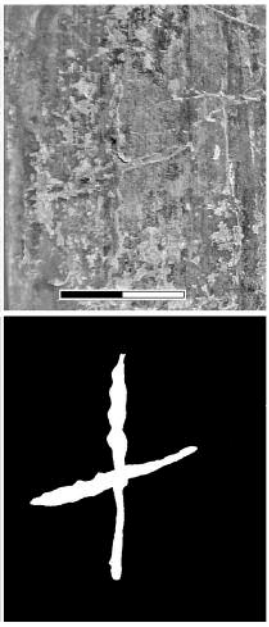

2

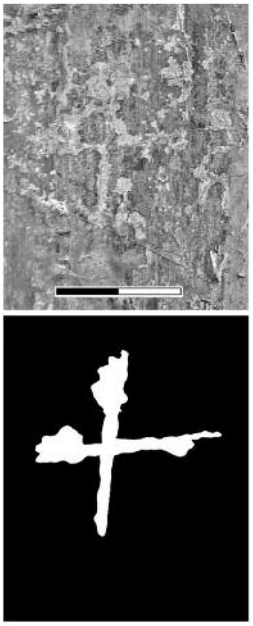

3

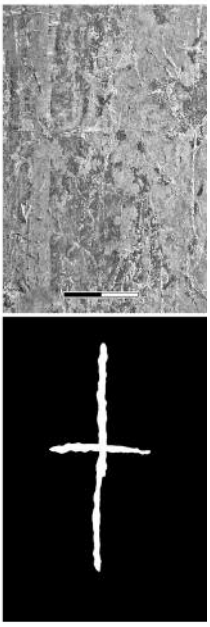

4

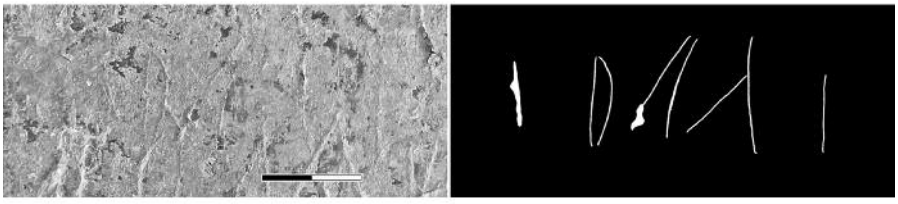

5

Таблиця CLXXXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6741; **2** – № 6742; **3** – № 6743; **4** – № 6744; **5** – № 6745

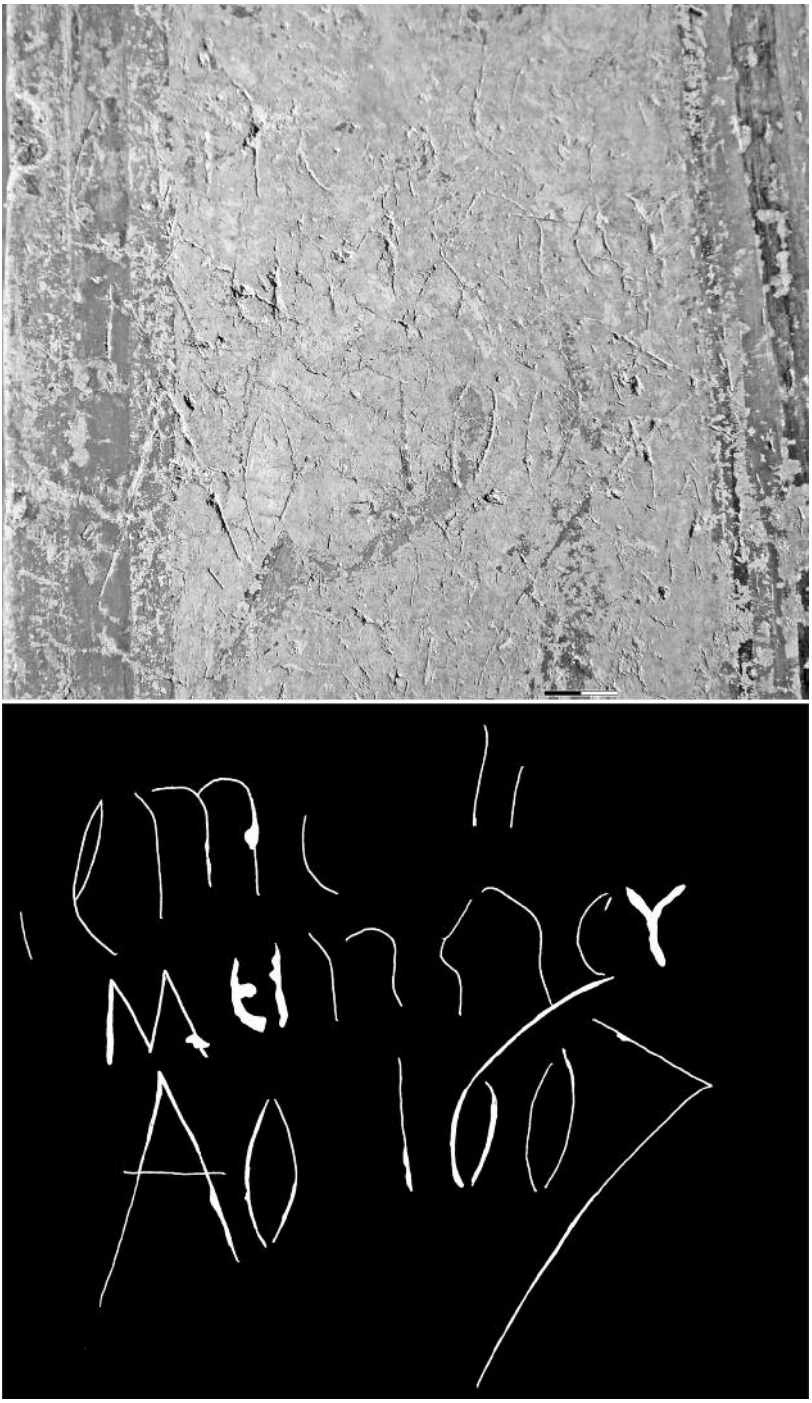

Таблиця CLXXXII
Фотографія та прорисовка графіті № 6746

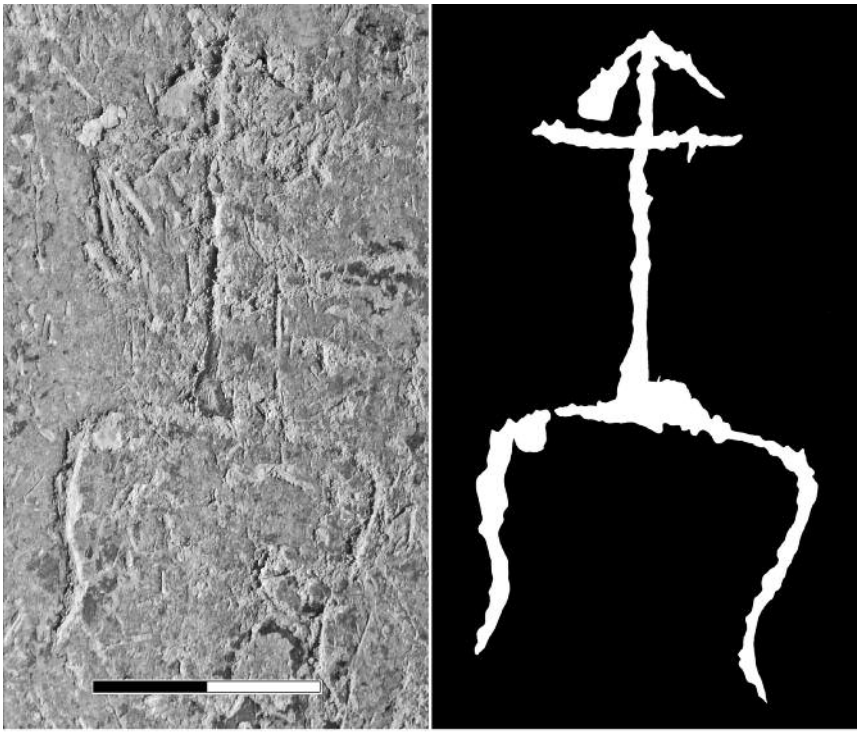

1

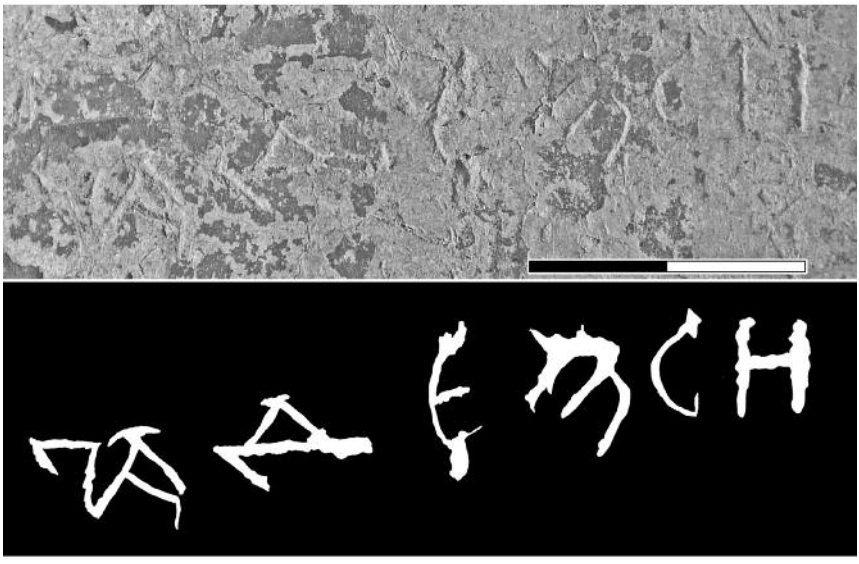

2

Таблиця CLXXXIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6747; **2** – № 6748

1

2

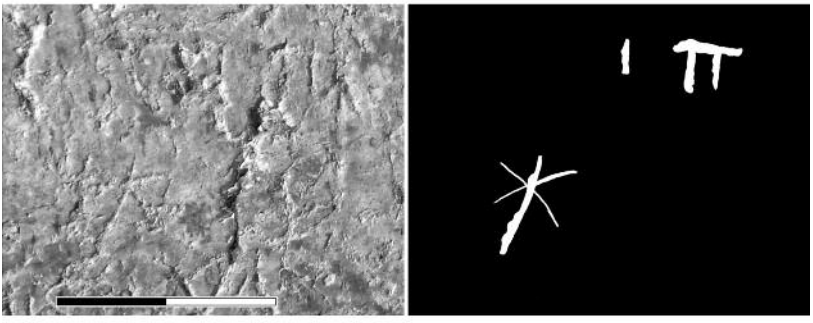

3

Таблиця CLXXXIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6749; **2** – № 6750; **3** – № 6751

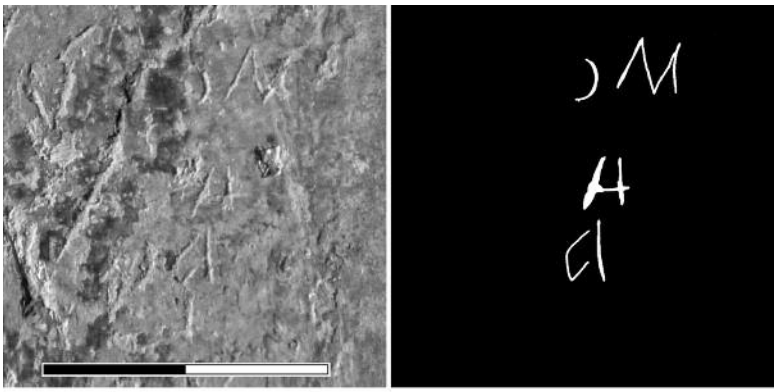

1

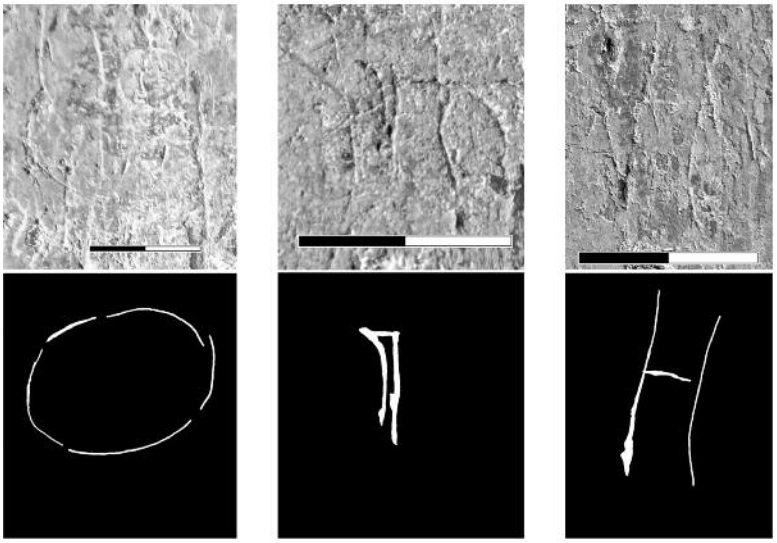

2 3 4

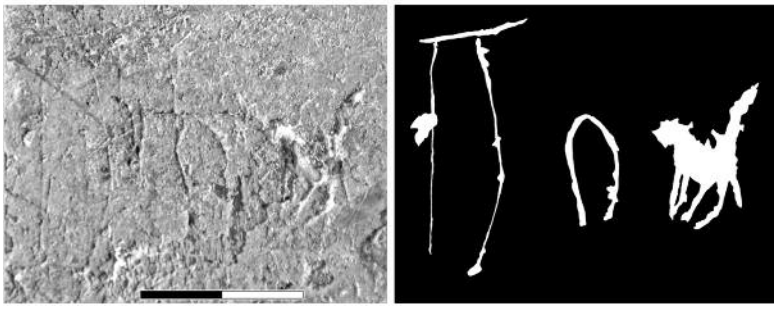

5

Таблиця CLXXXV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6752; **2** – № 6753; **3** – № 6754; **4** – № 6755; **5** – № 6756

Таблиця CLXXXVI
Фотографія та прорисовка графіті № 6757

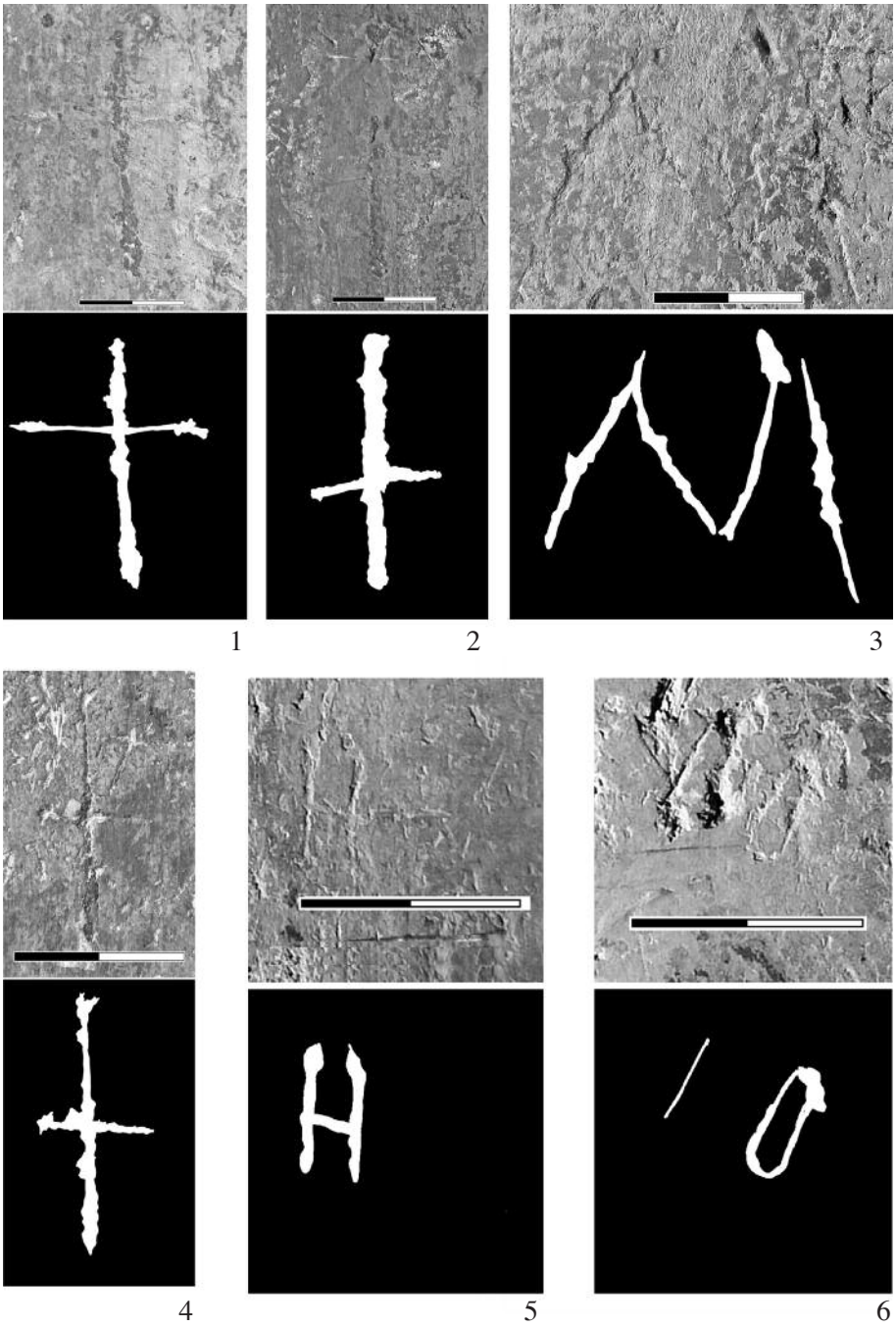

Таблиця CLXXXVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6758; **2** – № 6759; **3** – № 6760; **4** – № 6761; **5** – № 6767; **6** – № 6768

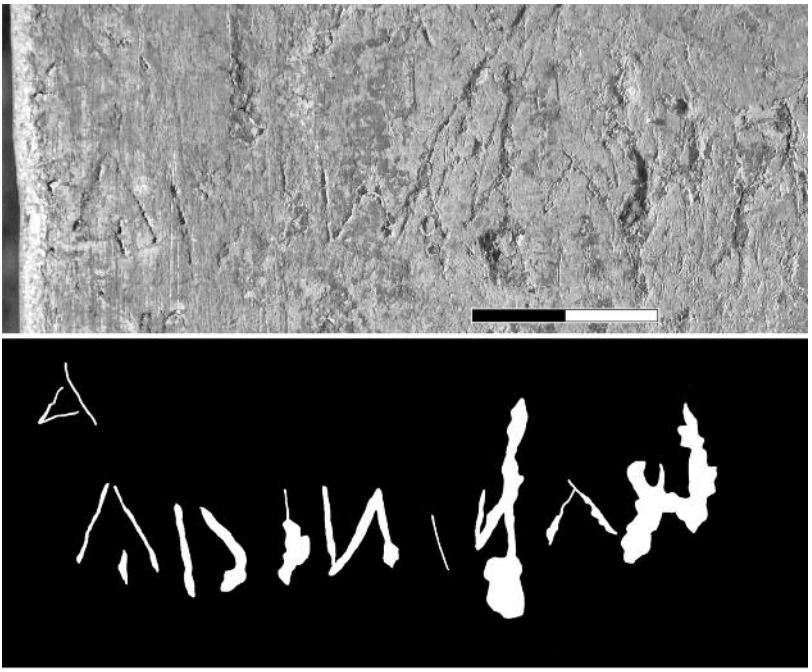

1

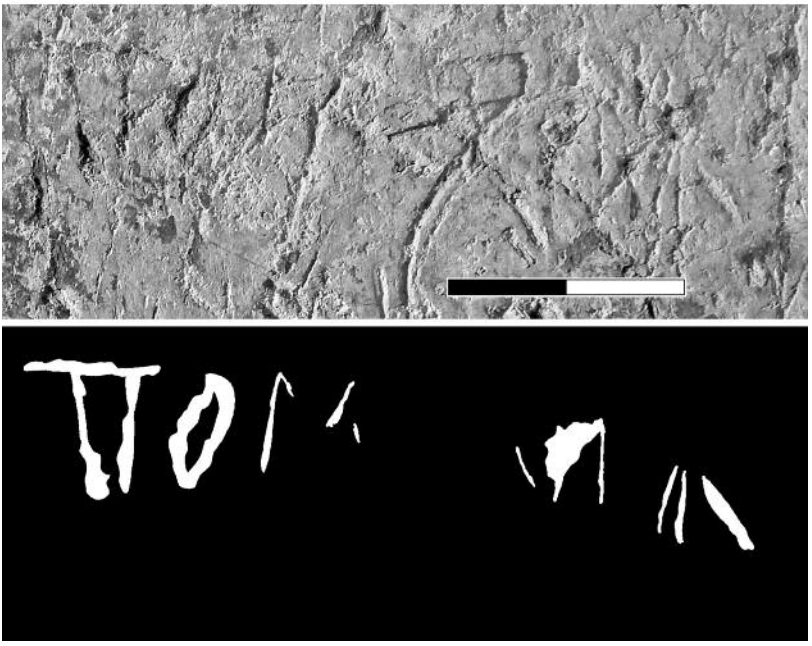

2

Таблиця CLXXXVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6762; **2** – № 6763

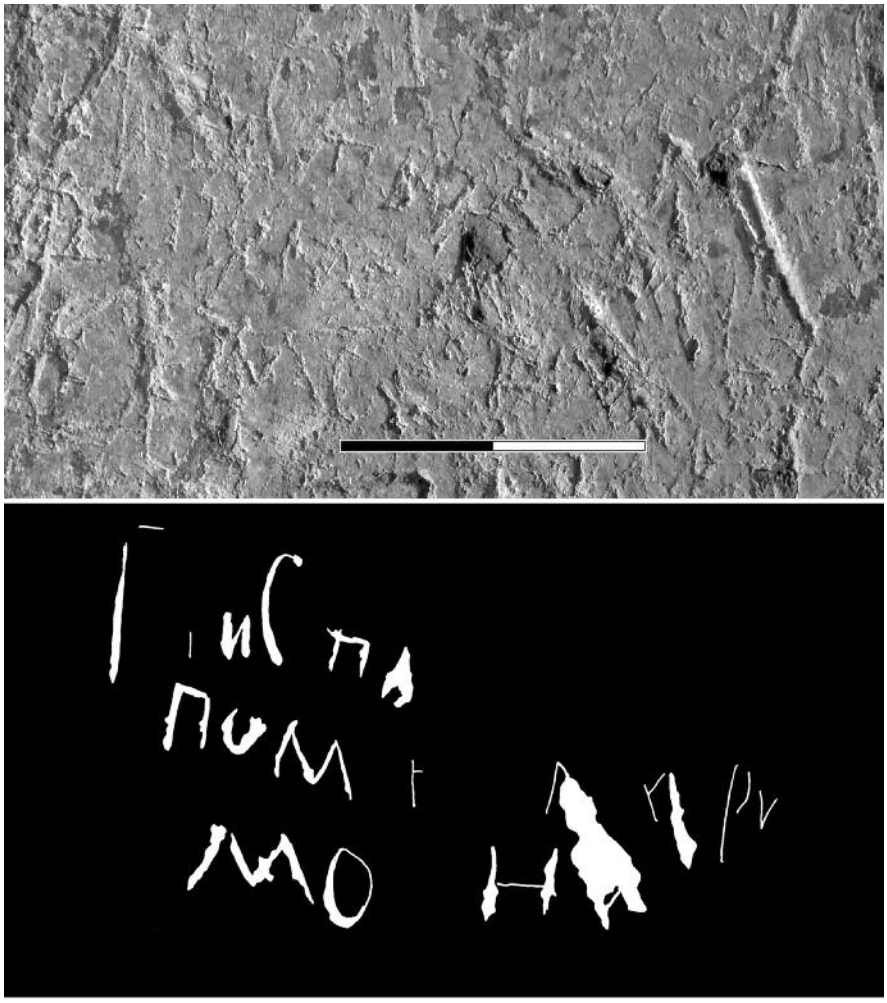

1

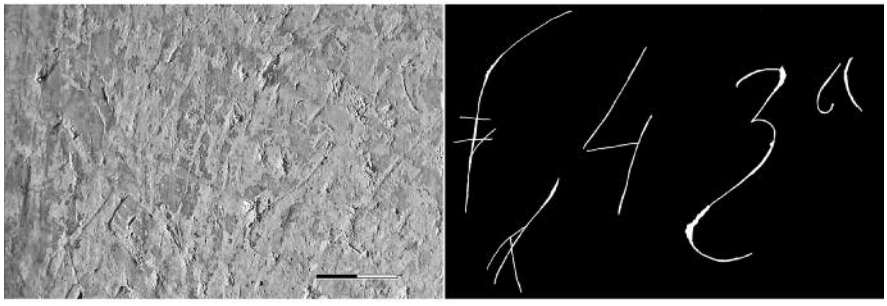

2

Таблиця CLXXXIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6764; **2** – № 6769

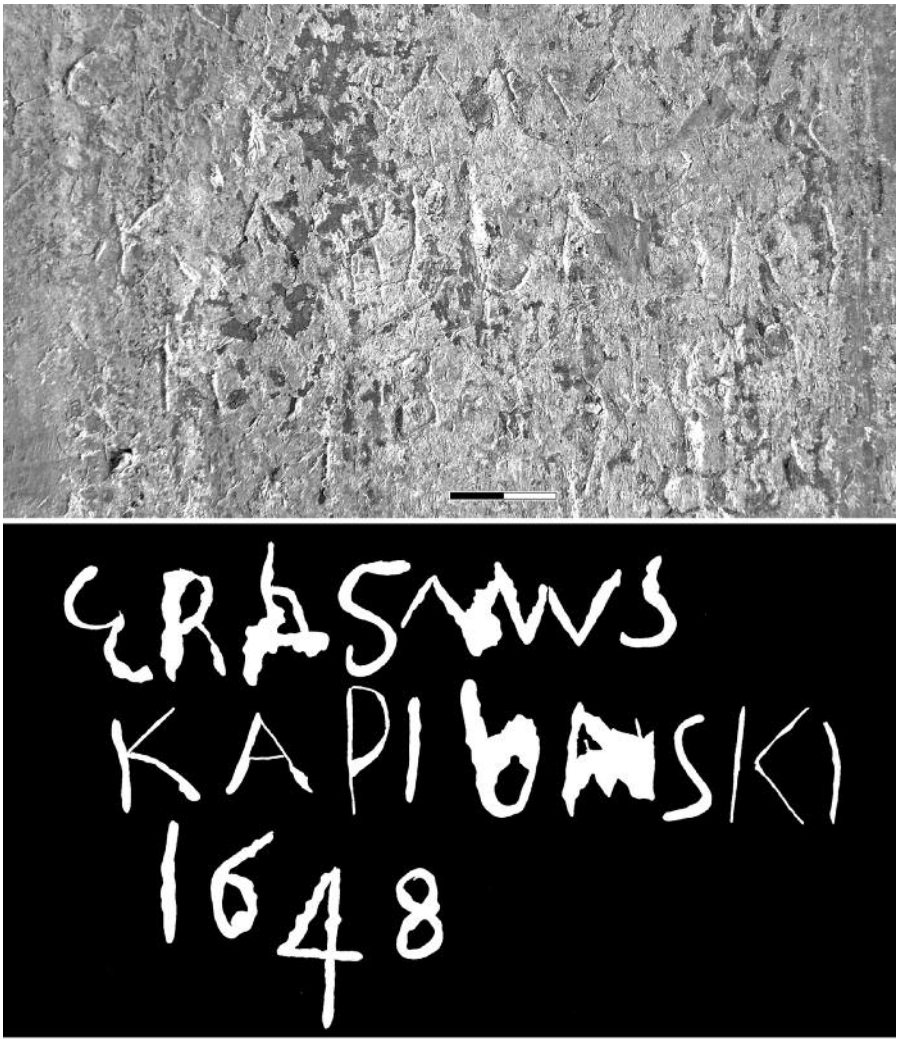

1

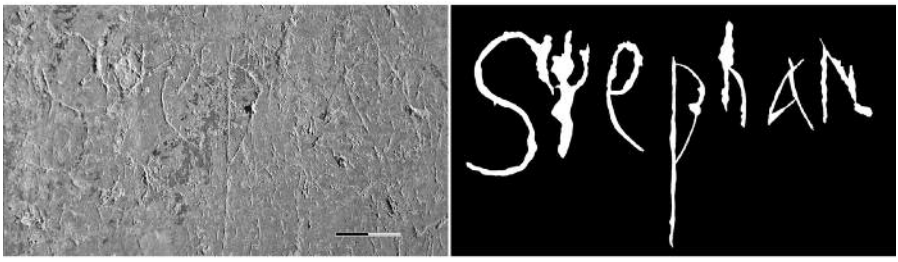

2

Таблиця CXC
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6765; **2** – № 6770

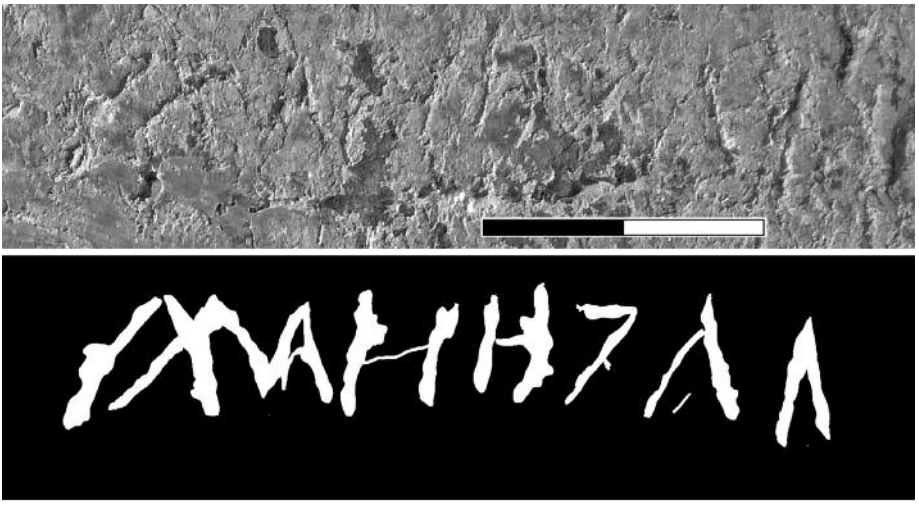

1

2

Таблиця CXCI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6766; **2** – № 105

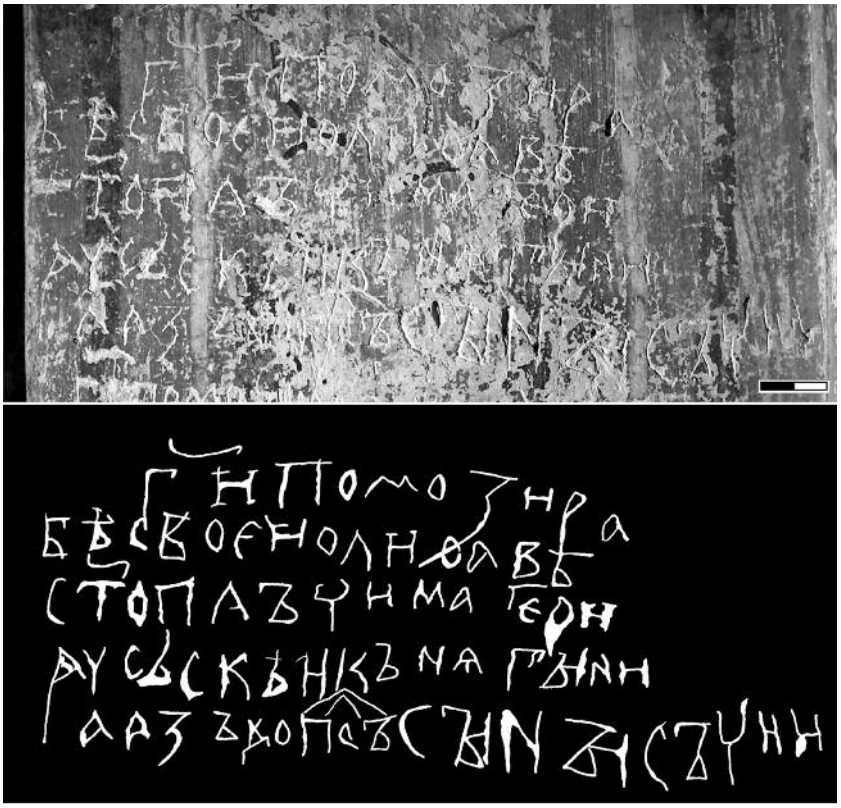

1

2

Таблиця CXCII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 27; **2** – № 30

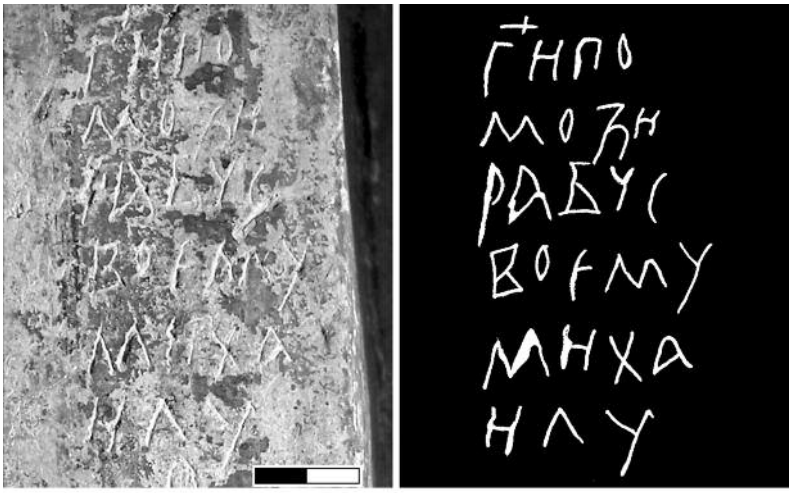

1

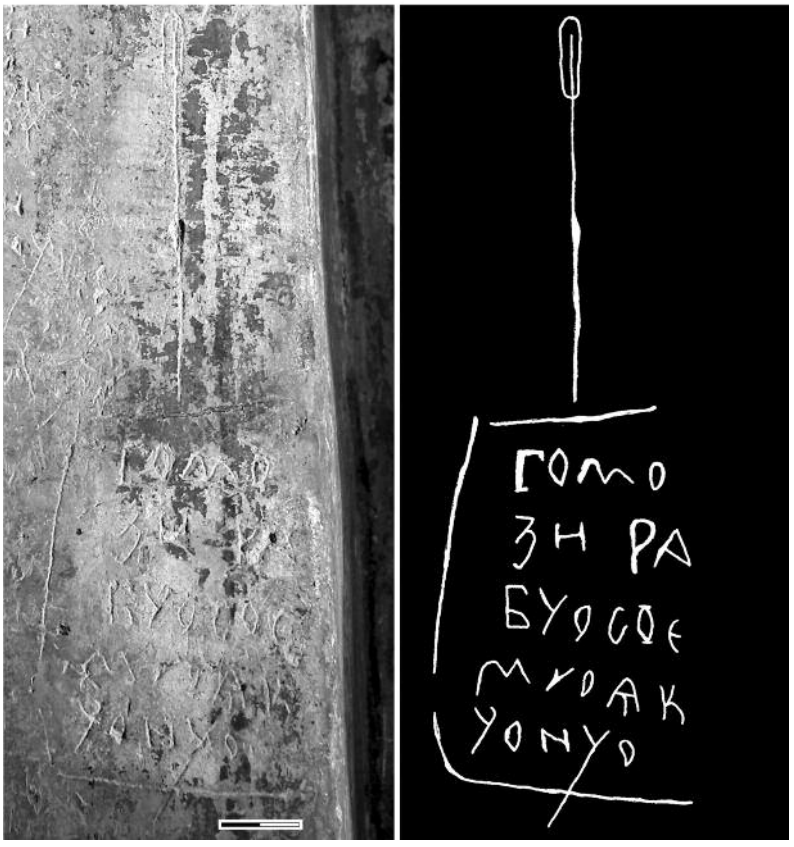

2

Таблиця CXCIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 28; **2** – № 29

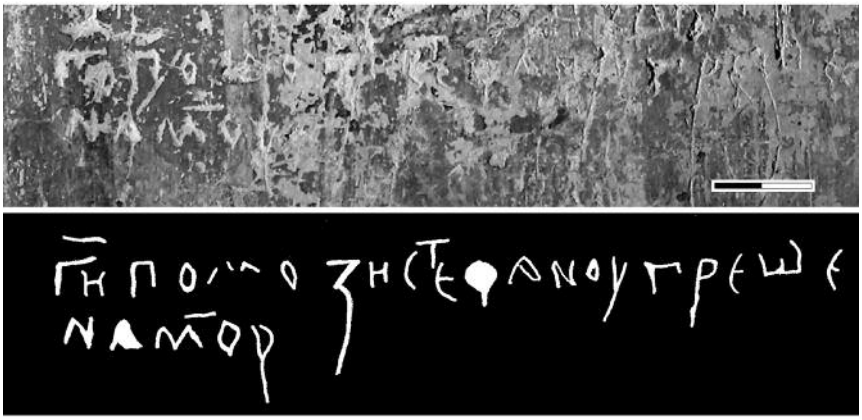

1

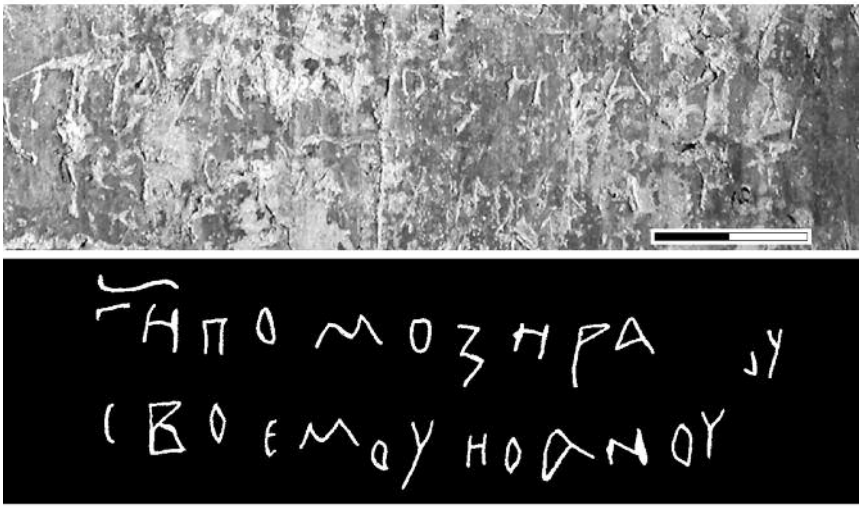

2

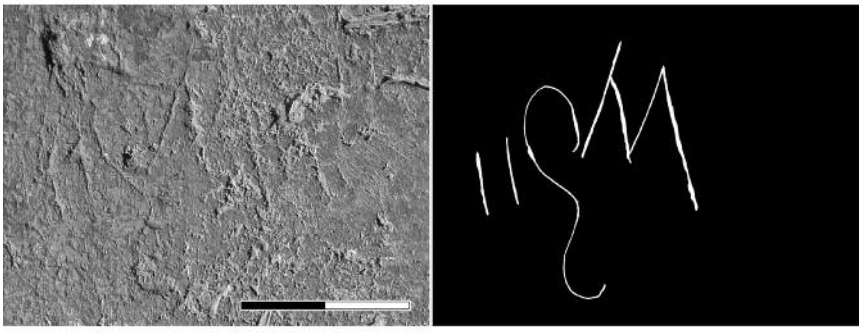

3

Таблиця CXCIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 451; **2** – № 452; **3** – № 6771

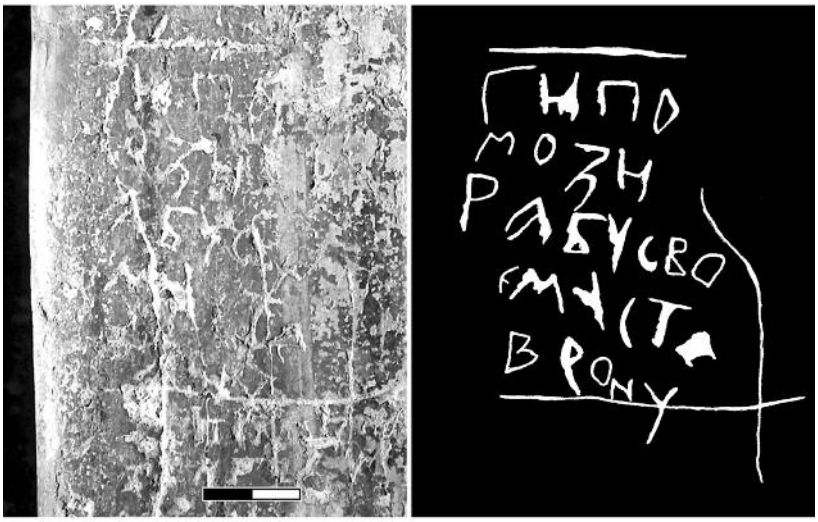

1

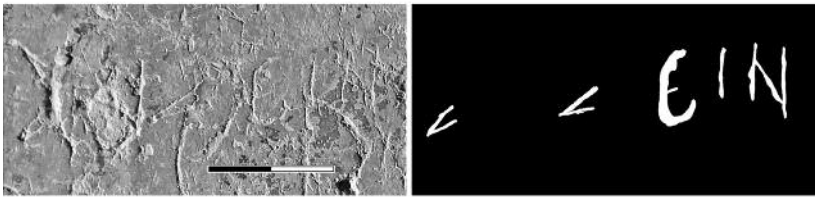

2

3

Таблиця CXCV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 453; **2** – № 6772; **3** – № 6773

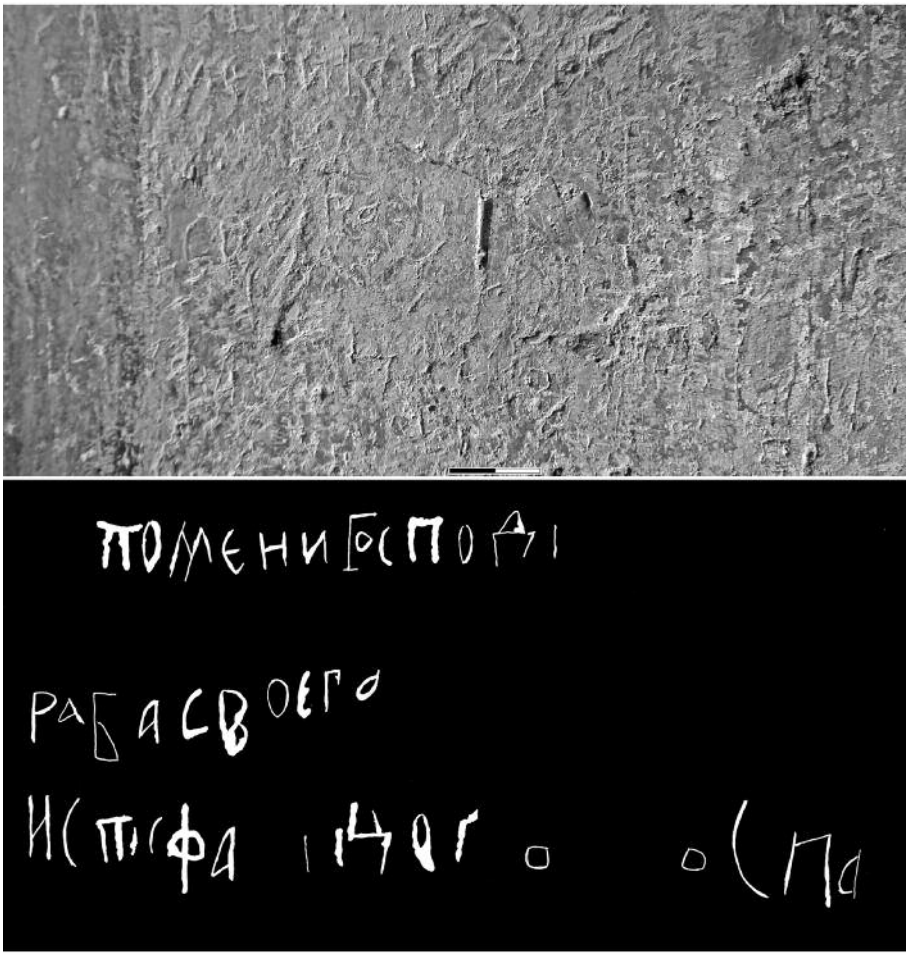

1

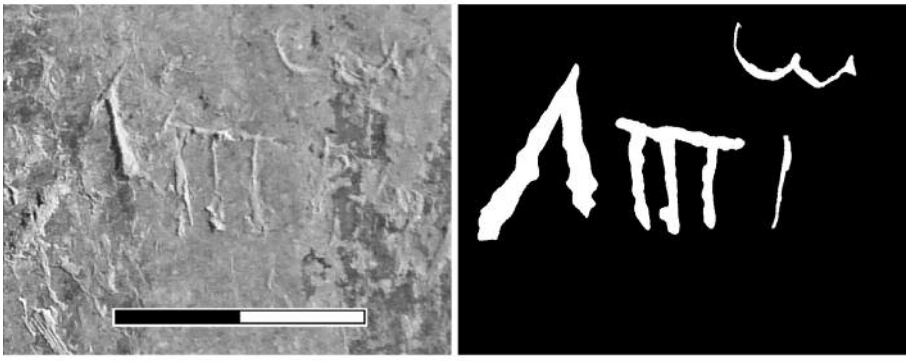

2

Таблиця CXCVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6774; **2** – № 6775

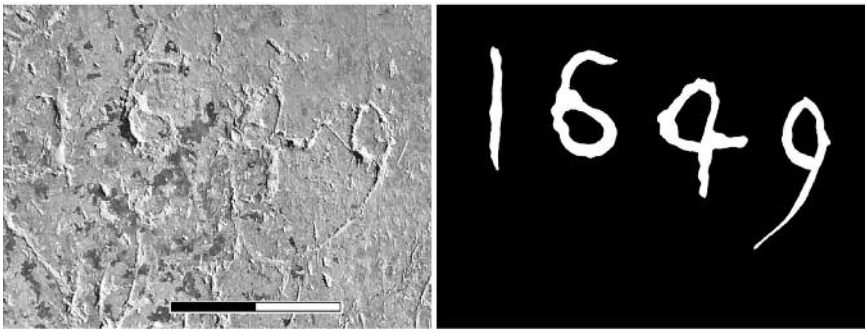

1

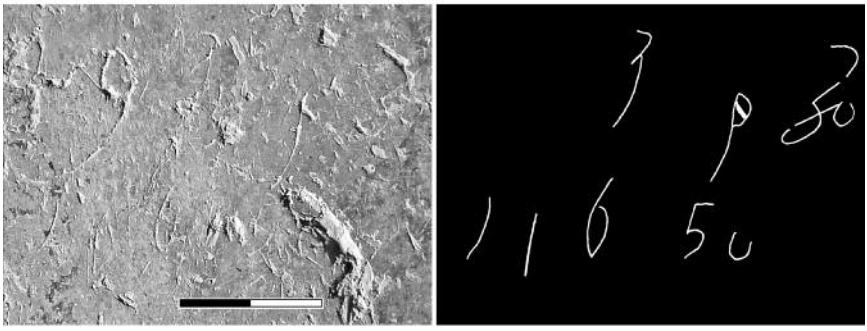

2

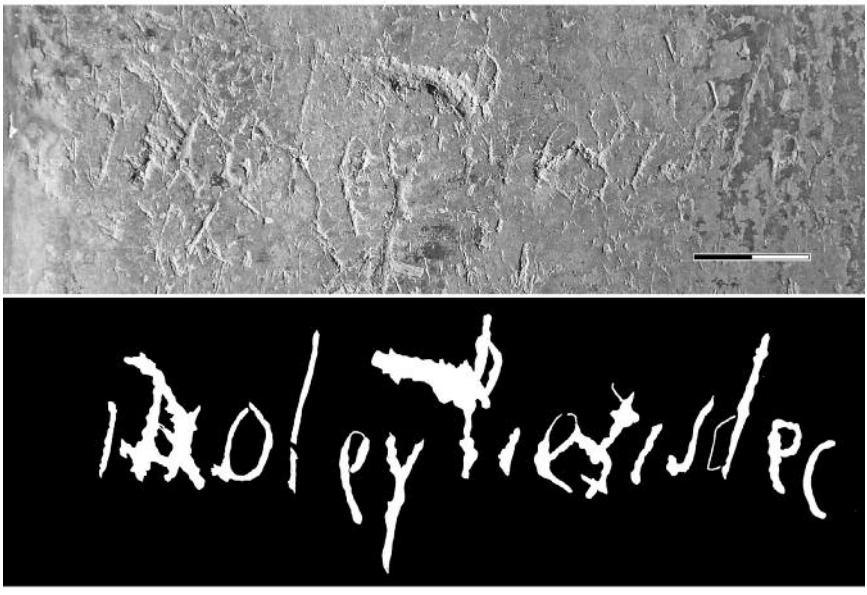

3

Таблиця CXCVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6776; **2** – № 6777; **3** – № 6778

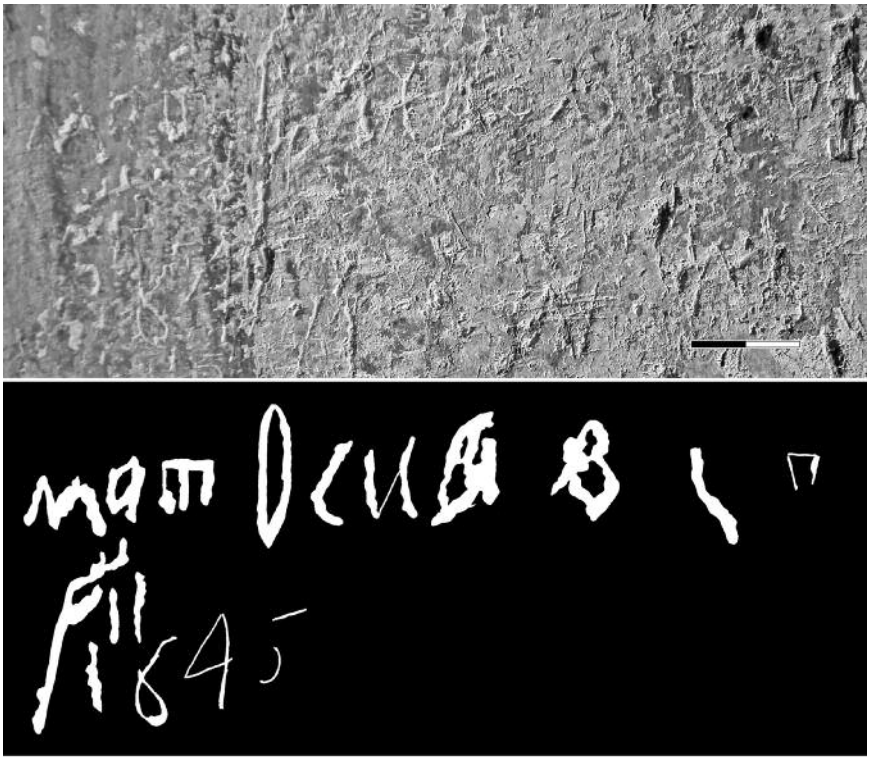

1

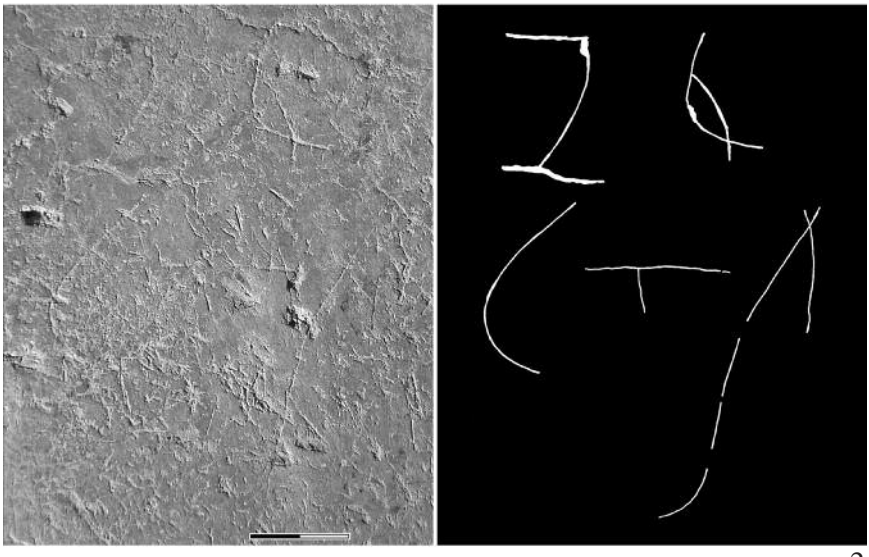

2

Таблиця CXCVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6779; **2** – № 6780

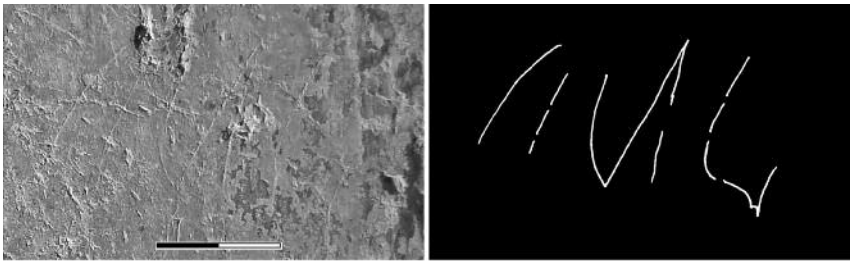

1

2

Таблиця CXCIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6781; **2** – № 6782

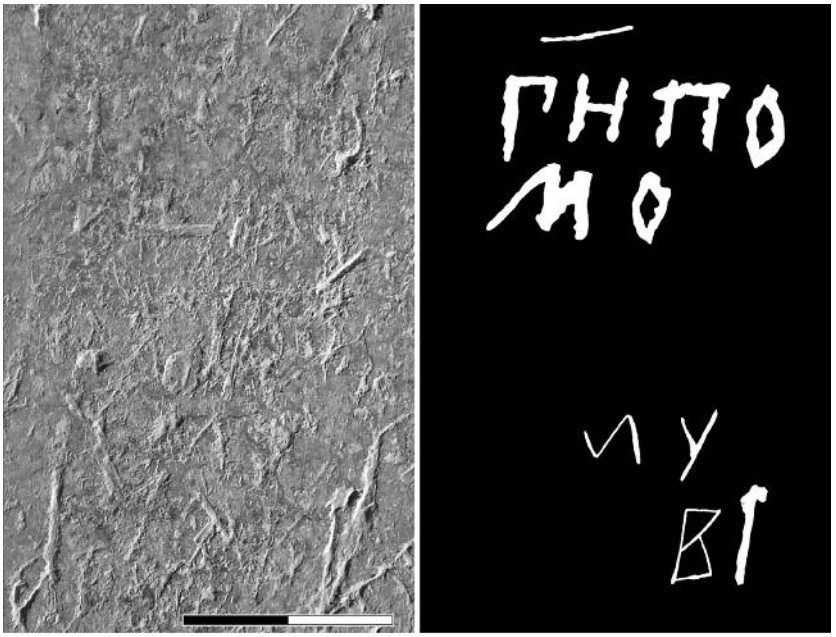

1

2

Таблиця CC
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6783; **2** – № 6784

1

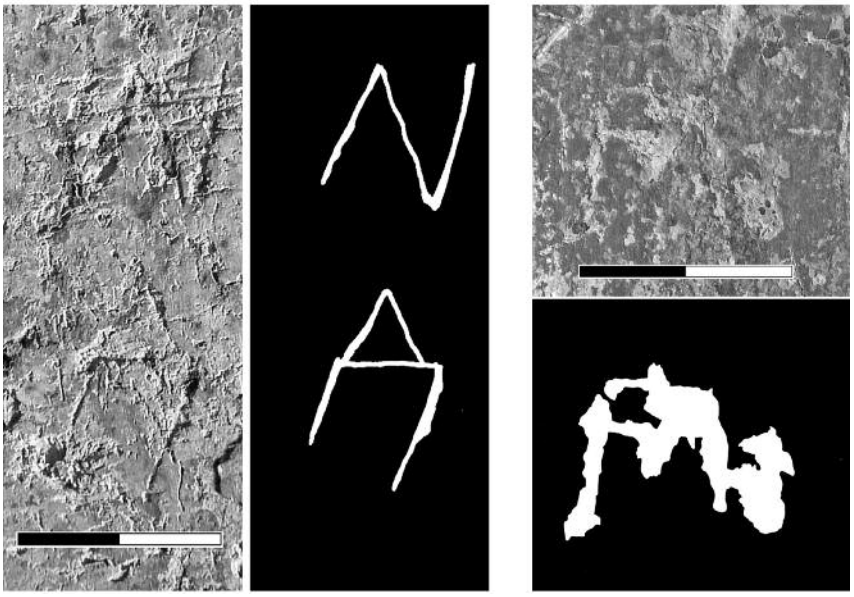

2 3

Таблиця CCI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6785; **2** – № 6786; **3** – № 6787

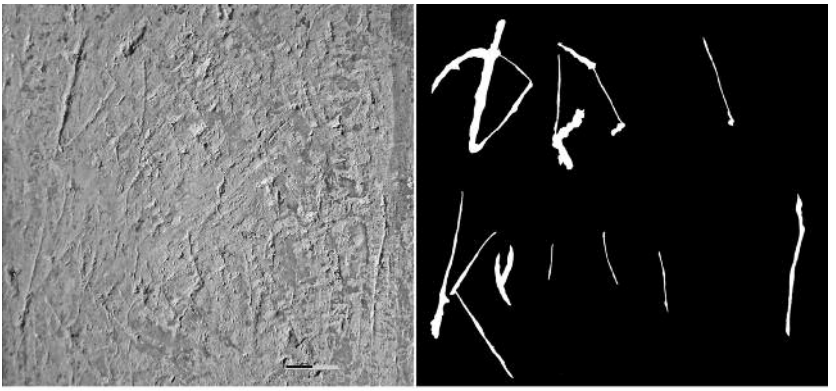

1

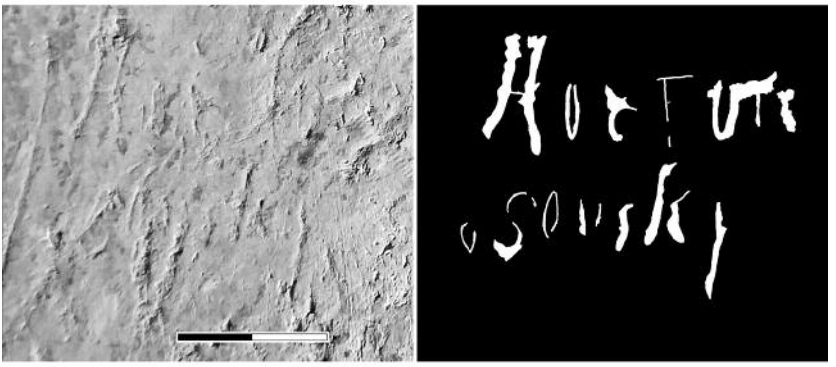

2

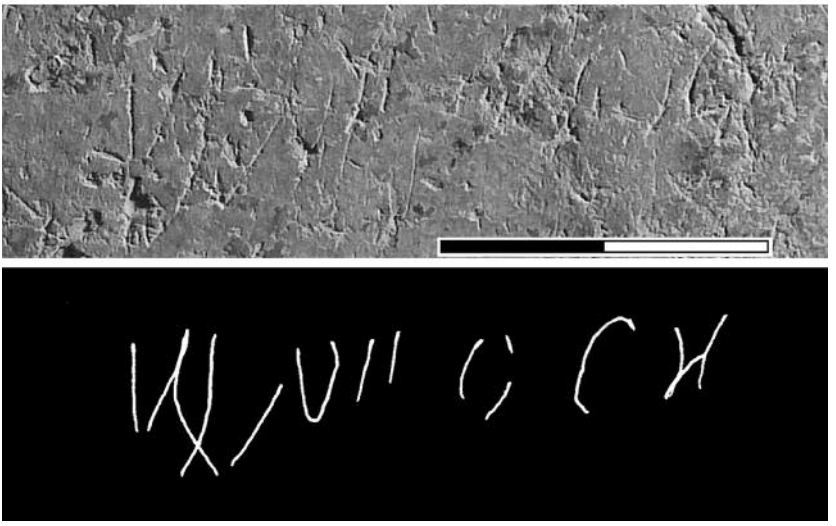

3

Таблиця CCII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6788; **2** – № 6789; **3** – № 6790

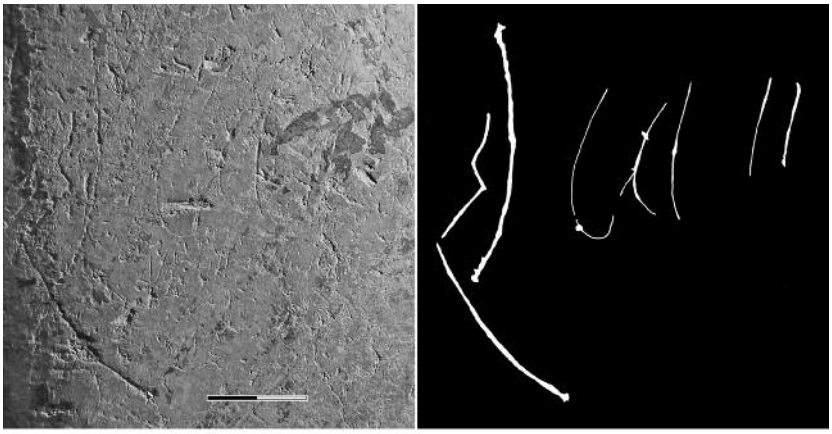

1

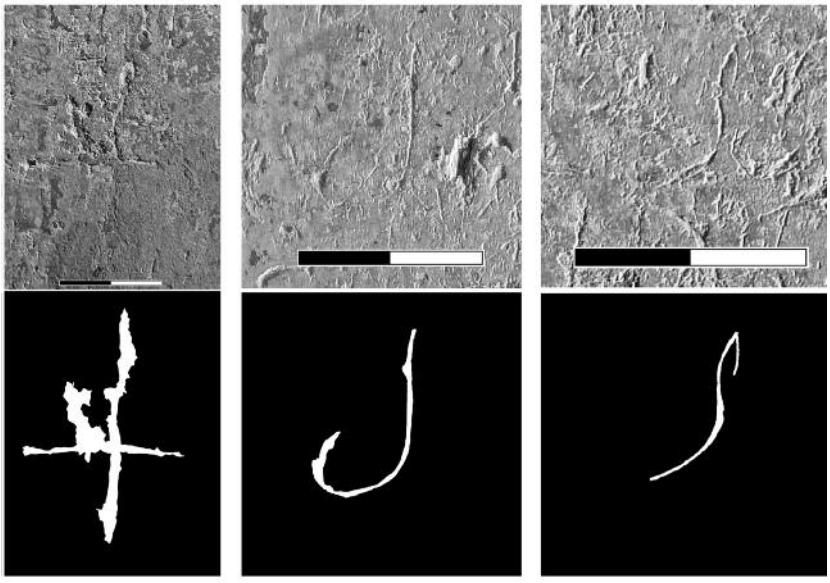

2 3 4

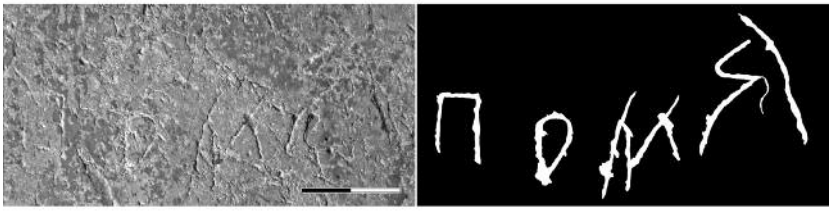

5

Таблиця CCIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6791; **2** – № 6792; **3** – № 6793; **4** – № 6794; **5** – № 6795

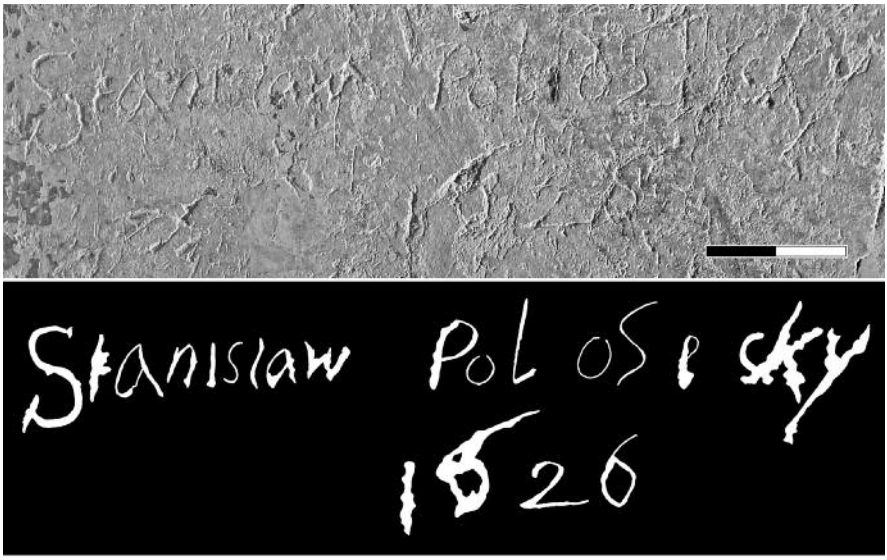

1

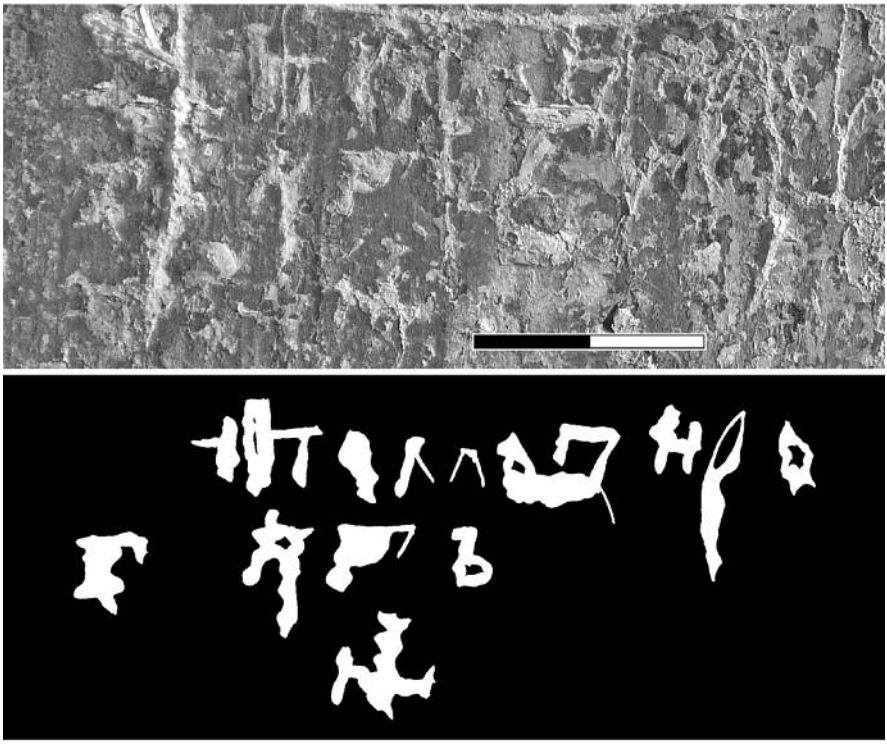

2

Таблиця CCIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6796; **2** – № 6797

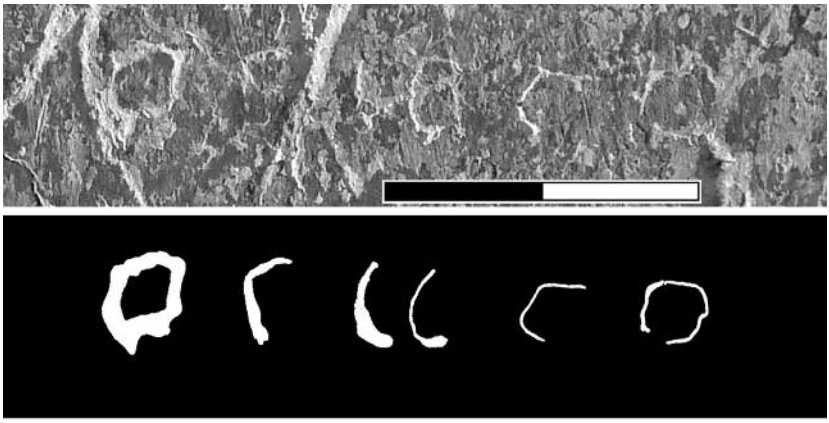

1

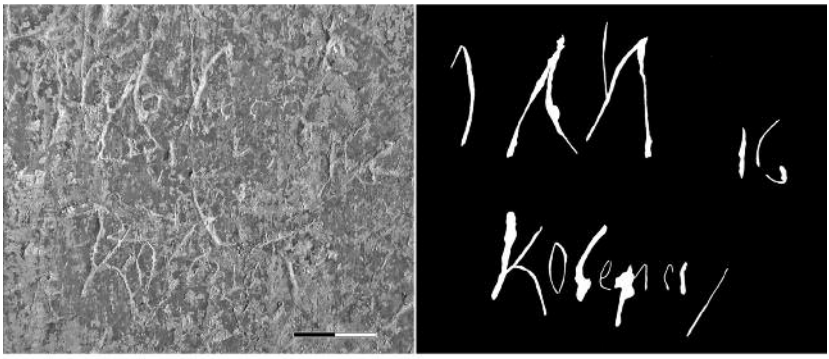

2

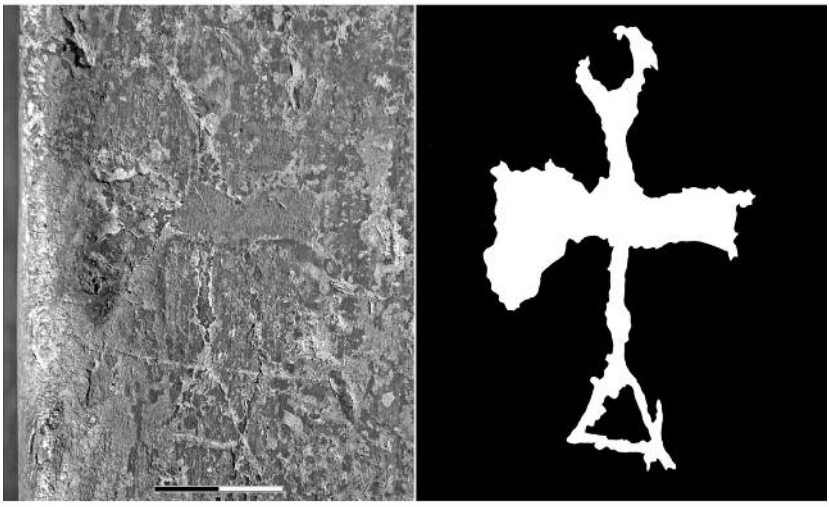

3

Таблиця CCV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6798; **2** – № 6799; **3** – № 6800

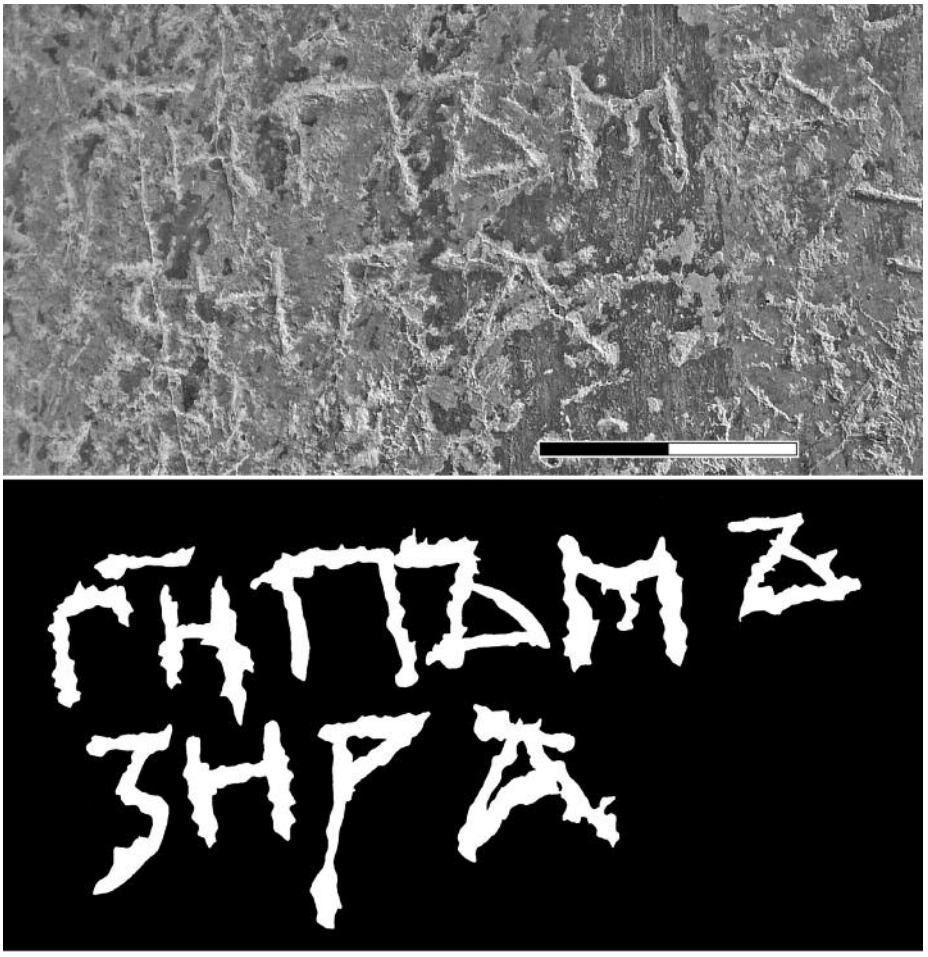

1

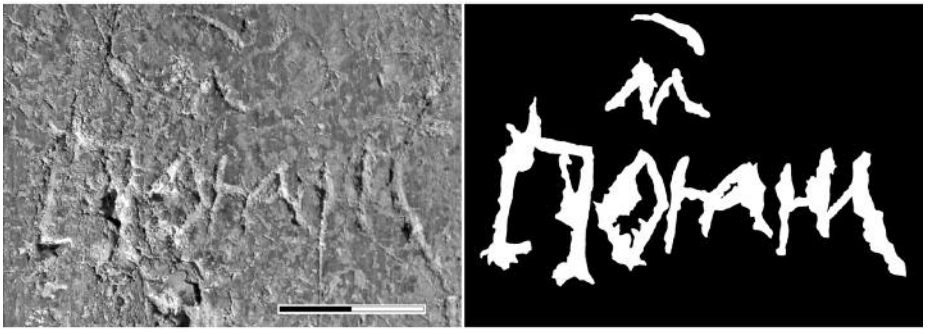

2

Таблиця CCVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6801; **2** – № 6802

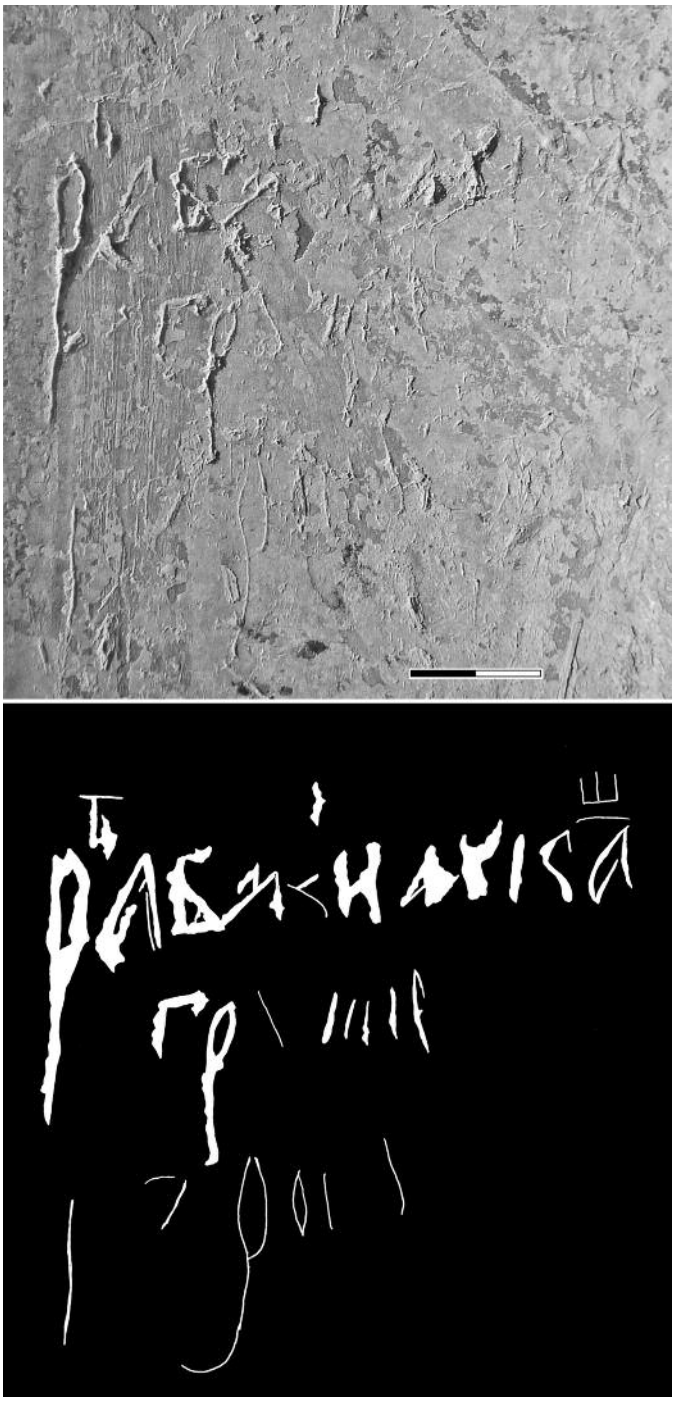

Таблиця CCVII
Фотографія та прорисовка графіті № 6803

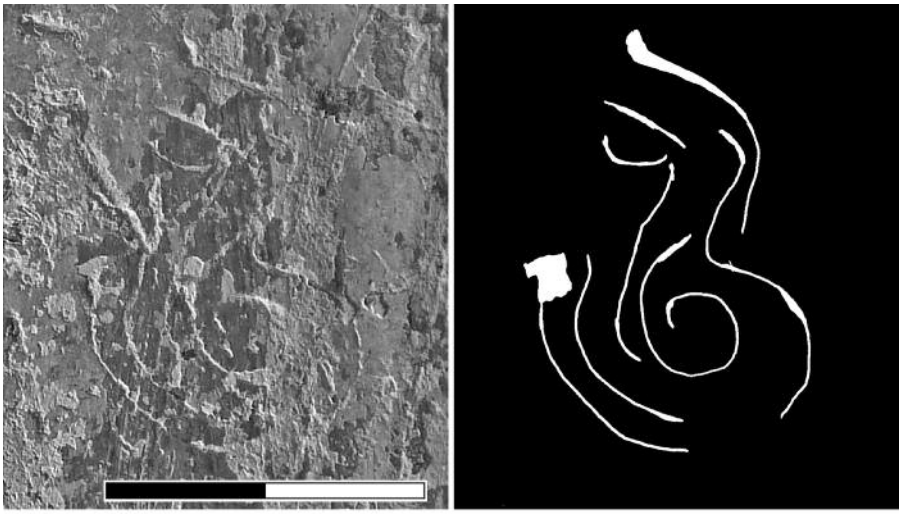

1

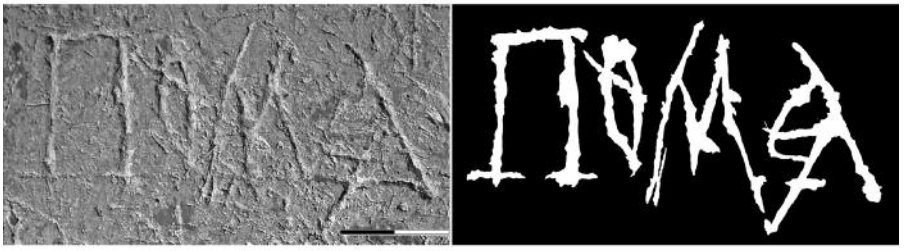

2

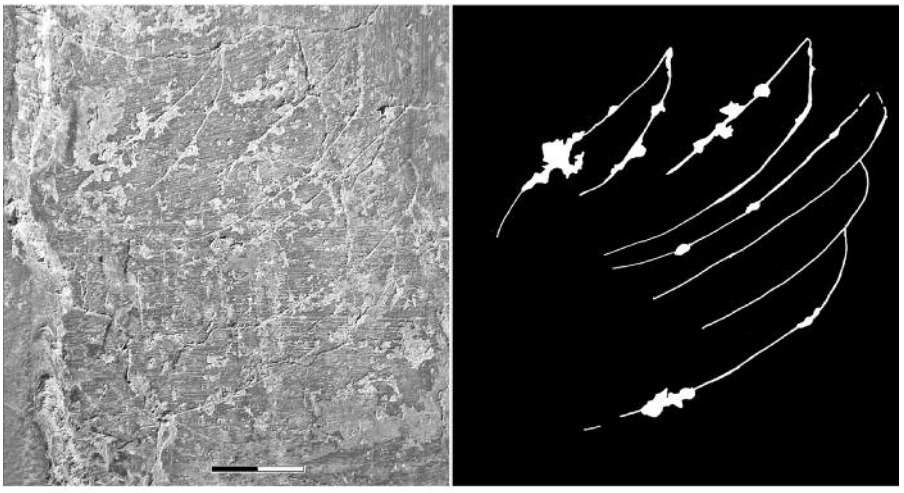

3

Таблиця CCVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6804; **2** – № 6805; **3** – № 6806

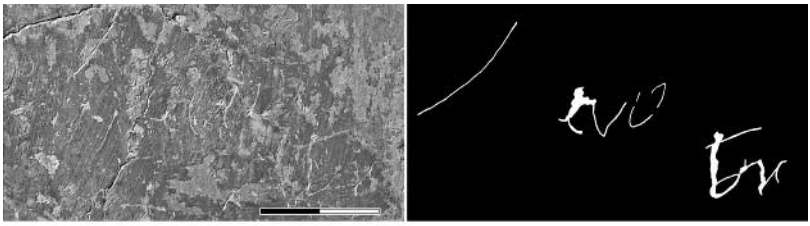

1

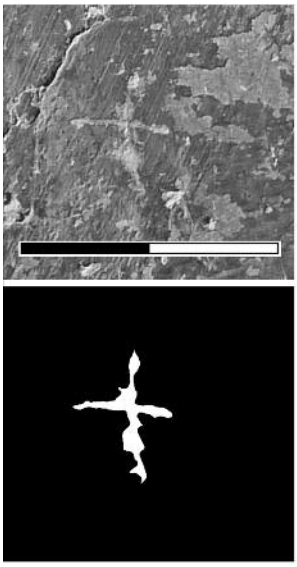

2

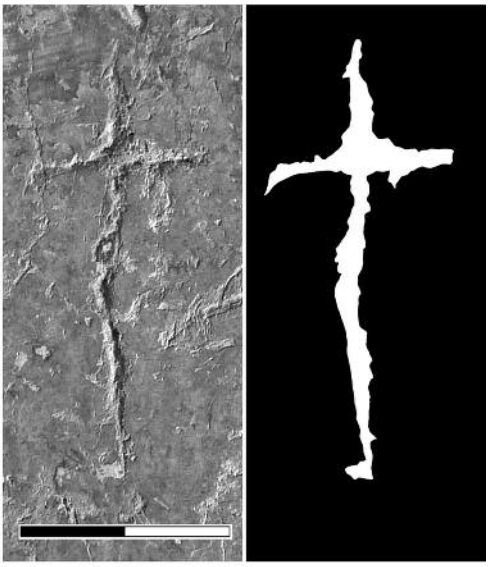

3

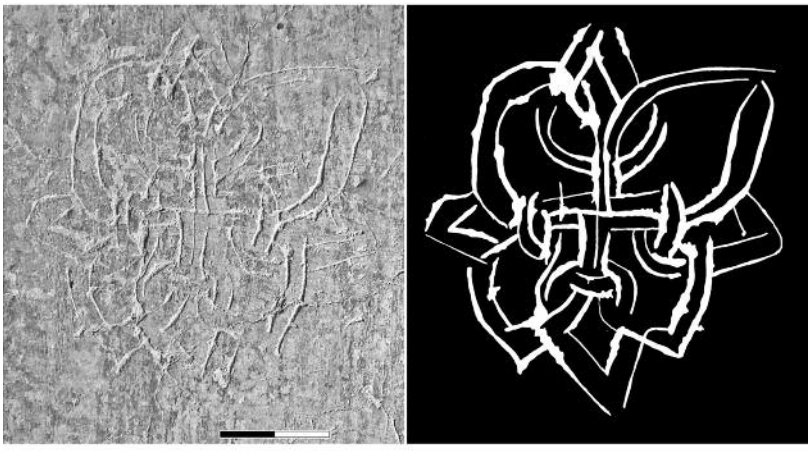

5

Таблиця CCIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6807; **2** – № 6808; **3** – № 6809; **4** – № 82

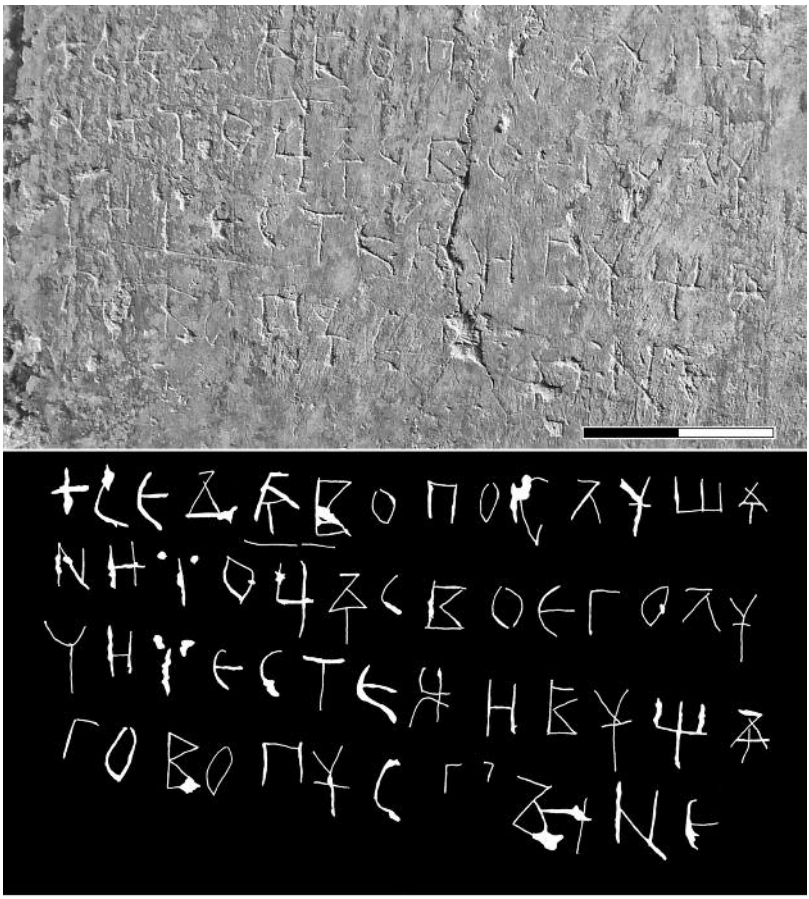

1

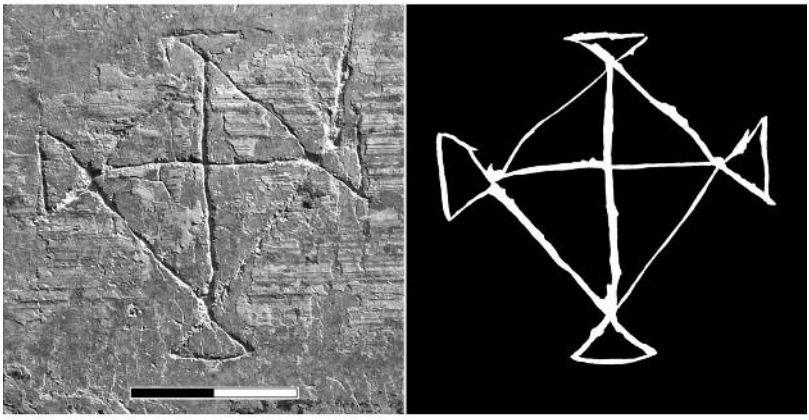

2

Таблиця CCX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 128; **2** – № 275

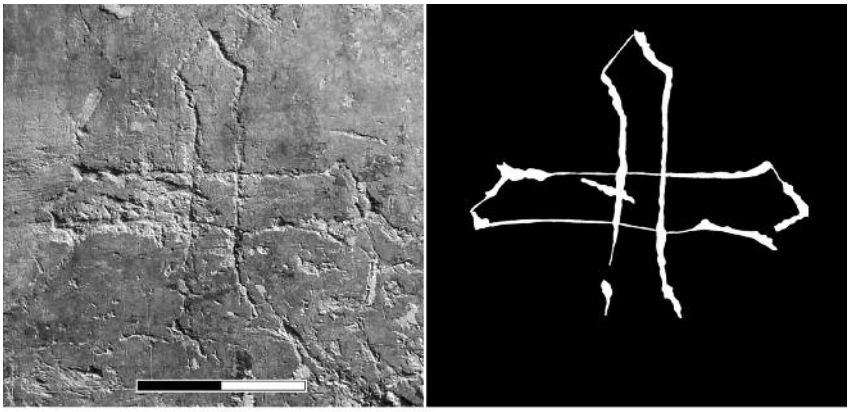

1

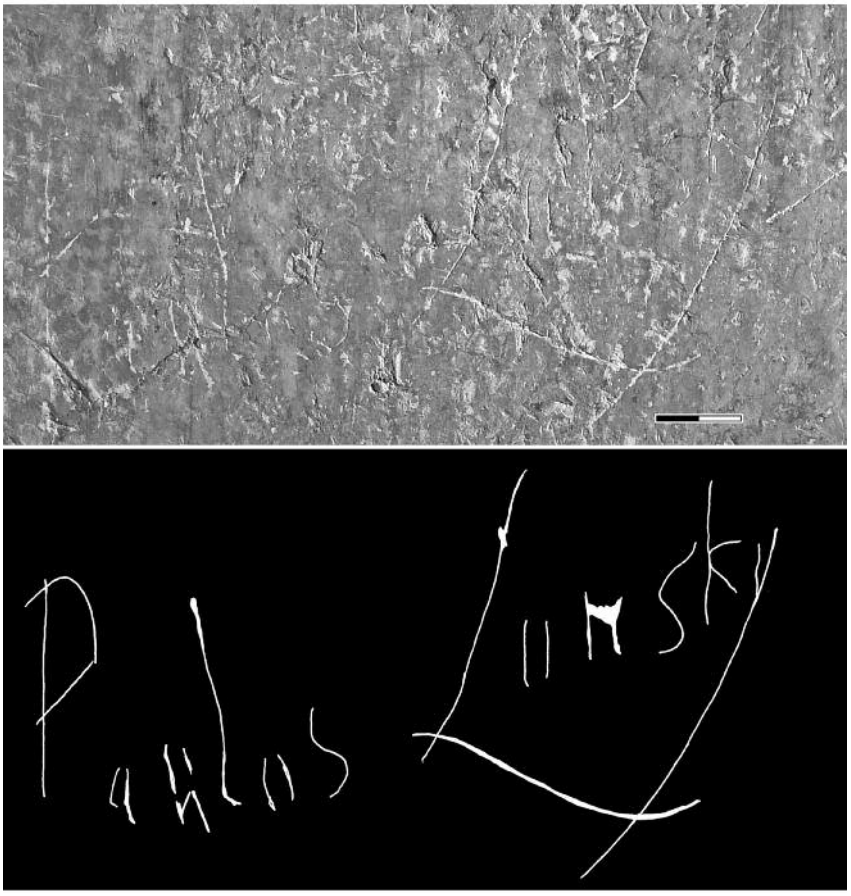

2

Таблиця CCXI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6810; **2** – № 6811

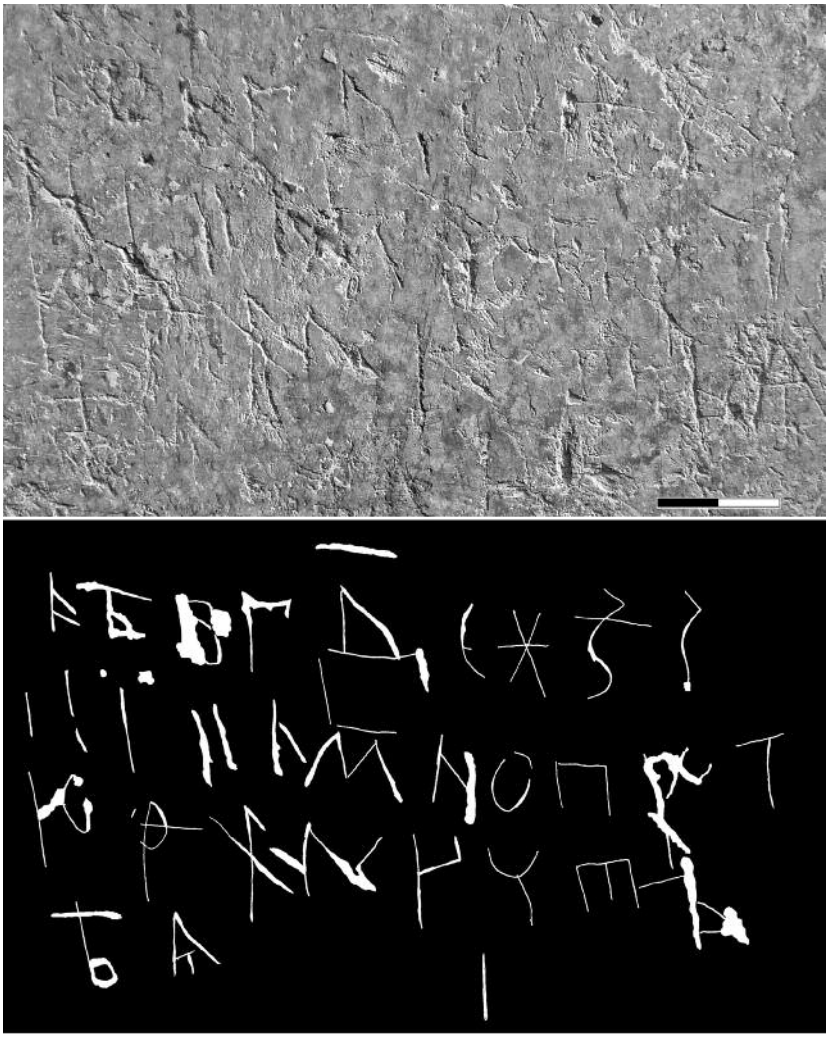

1

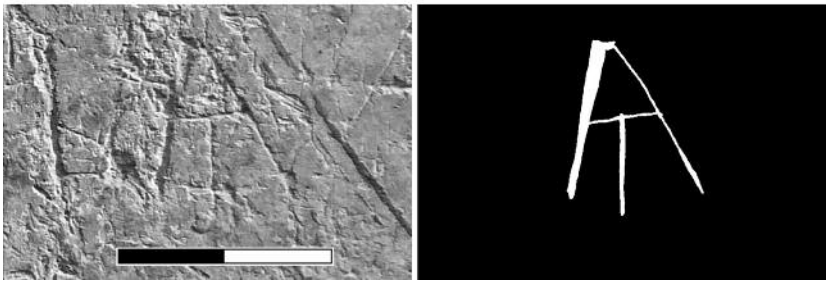

2

Таблиця CCXII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6812; **2** – № 6813

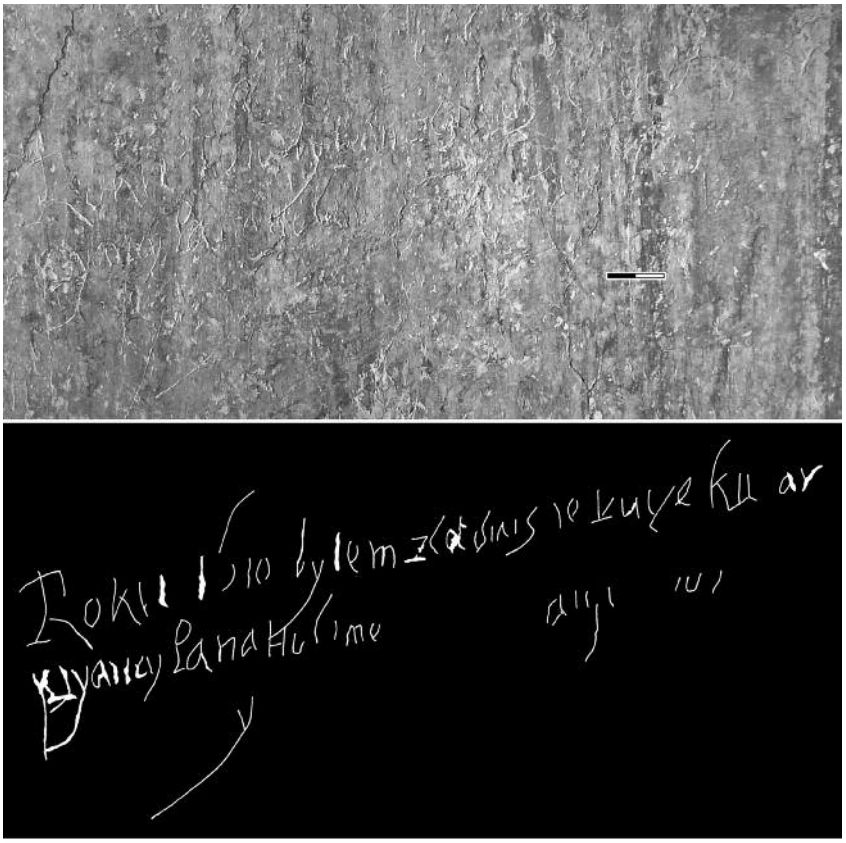

1

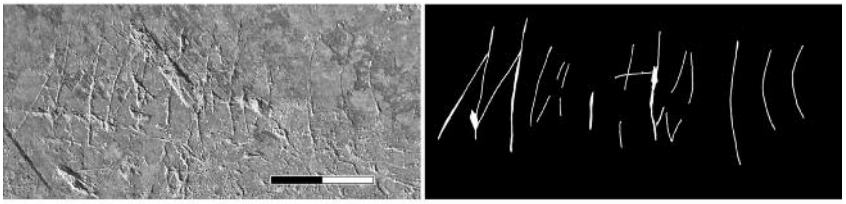

2

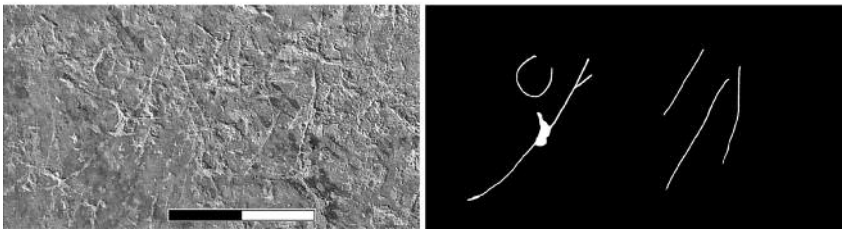

3

Таблиця CCXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6814; **2** – № 6815; **3** – № 6816

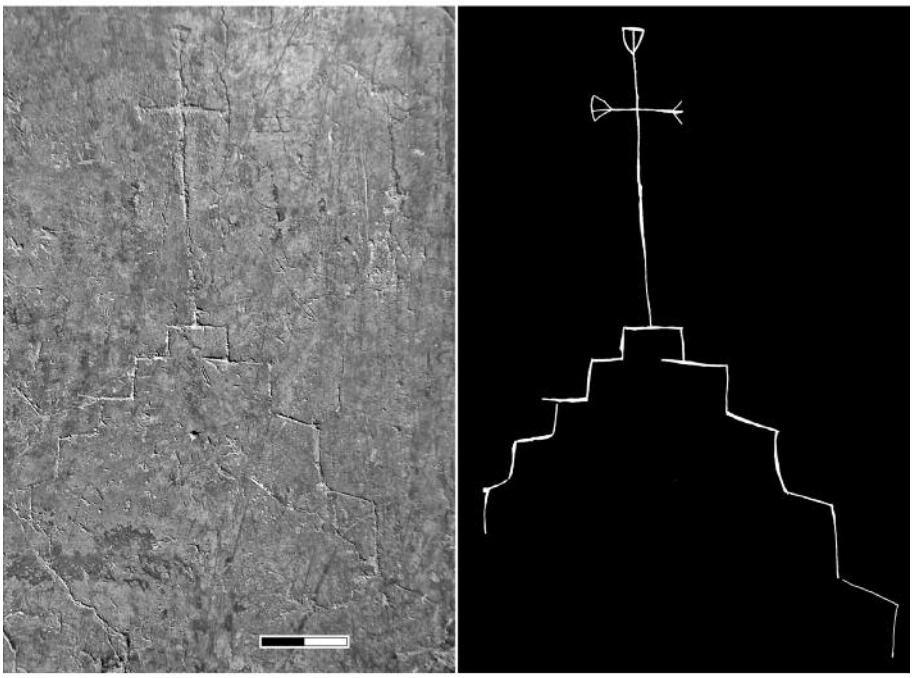

1

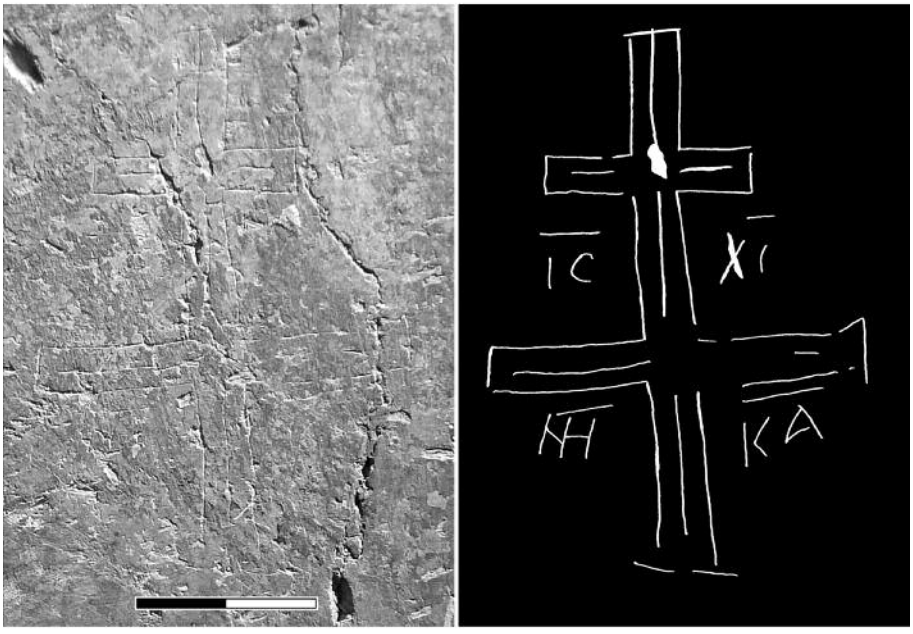

2

Таблиця CCXIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6817; **2** – № 6818

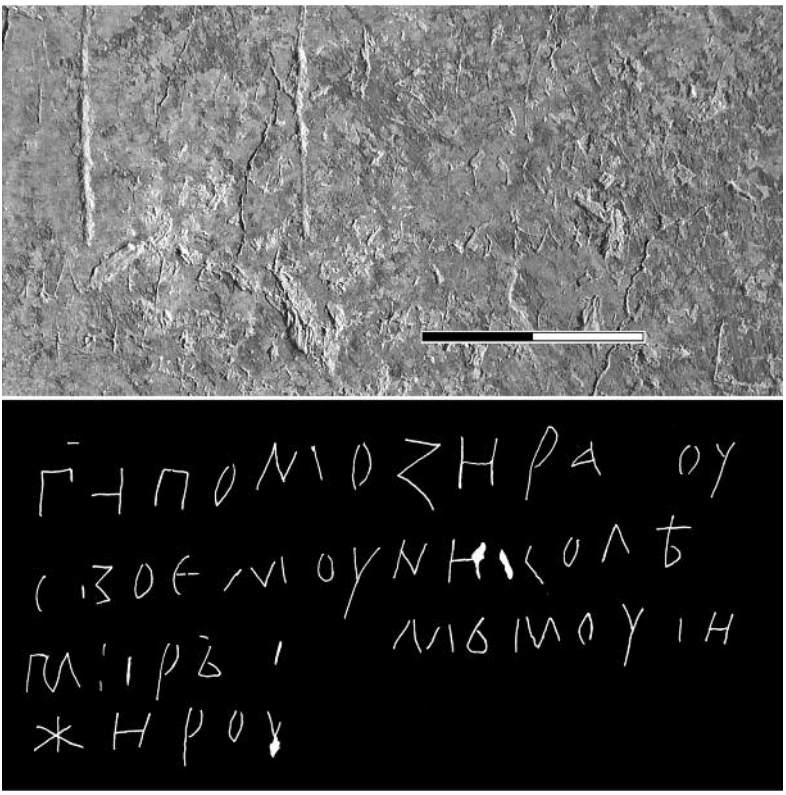

1

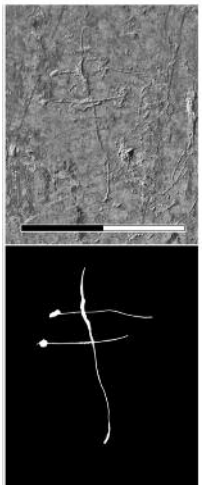

2

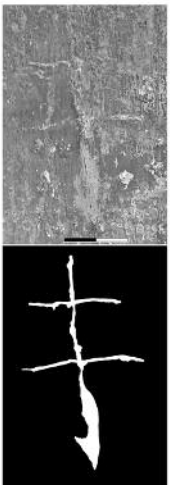

3

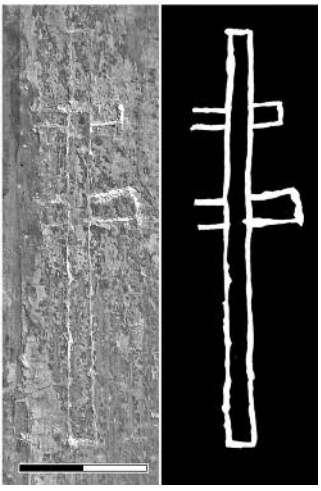

4

Таблиця CCXV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6819; **2** – № 6820; **3** – № 6821; **4** – № 6822

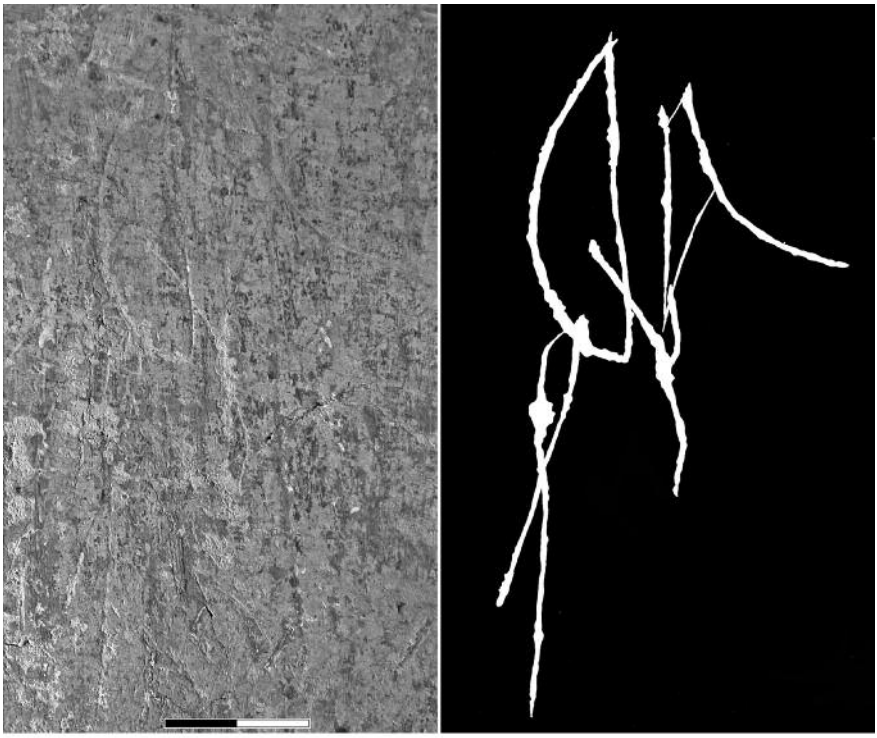

1

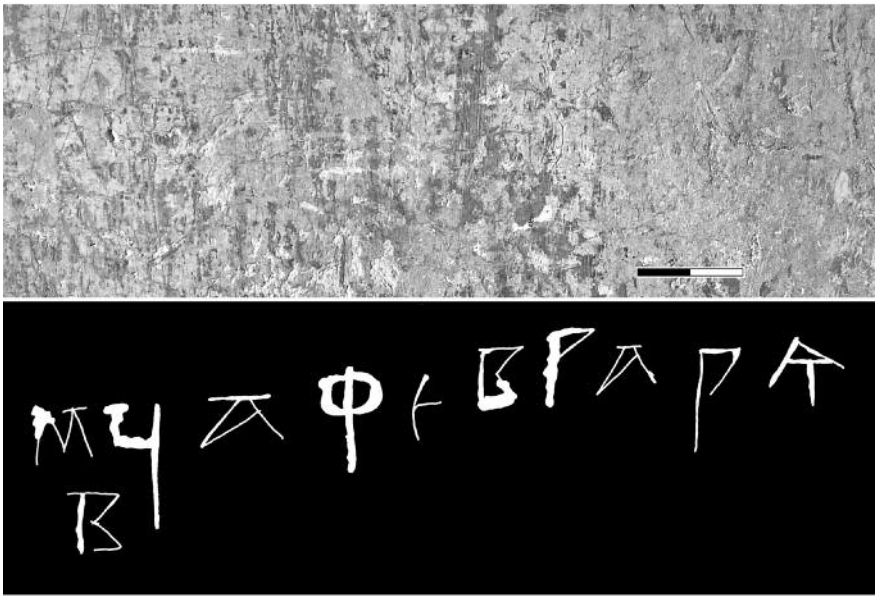

2

Таблиця CCXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6823; **2** – № 6824

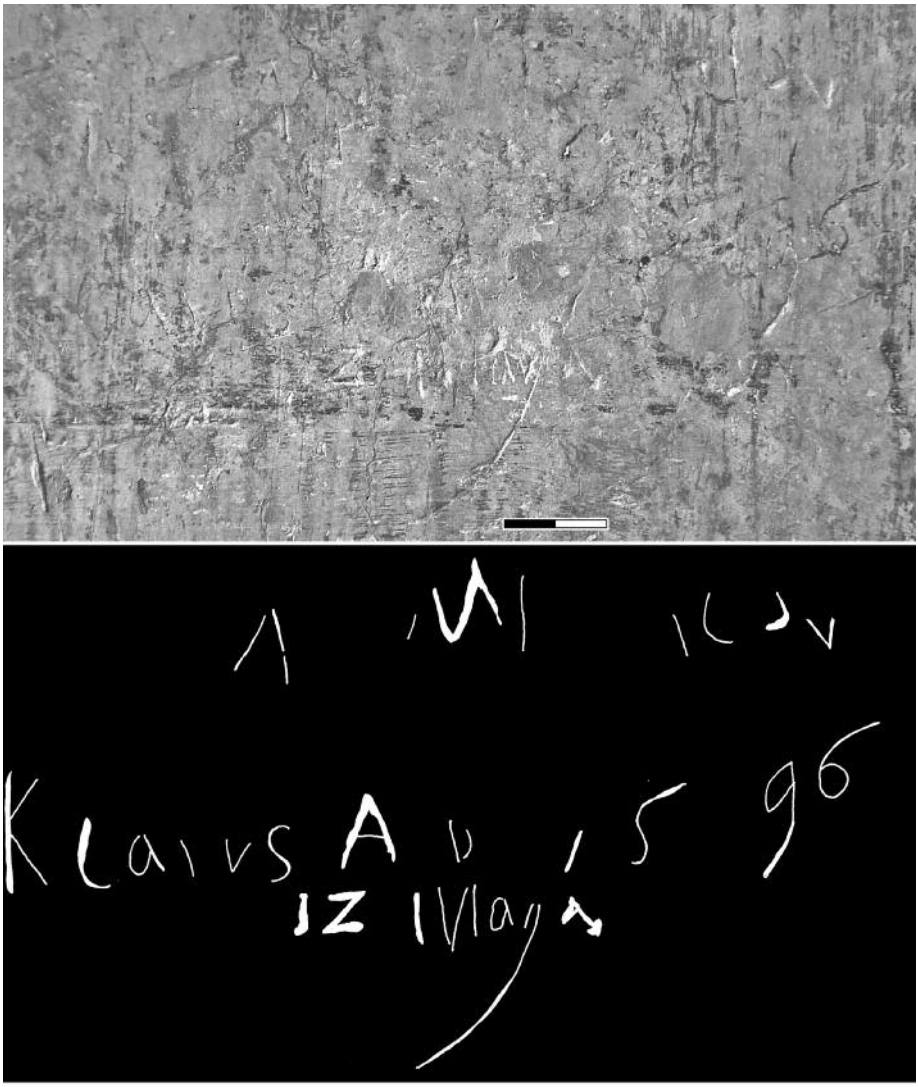

1

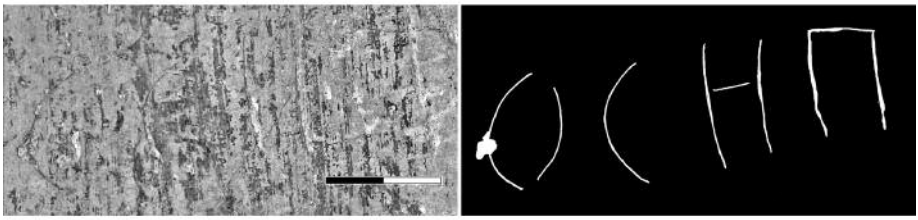

2

Таблиця CCXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6825; **2** – № 6826

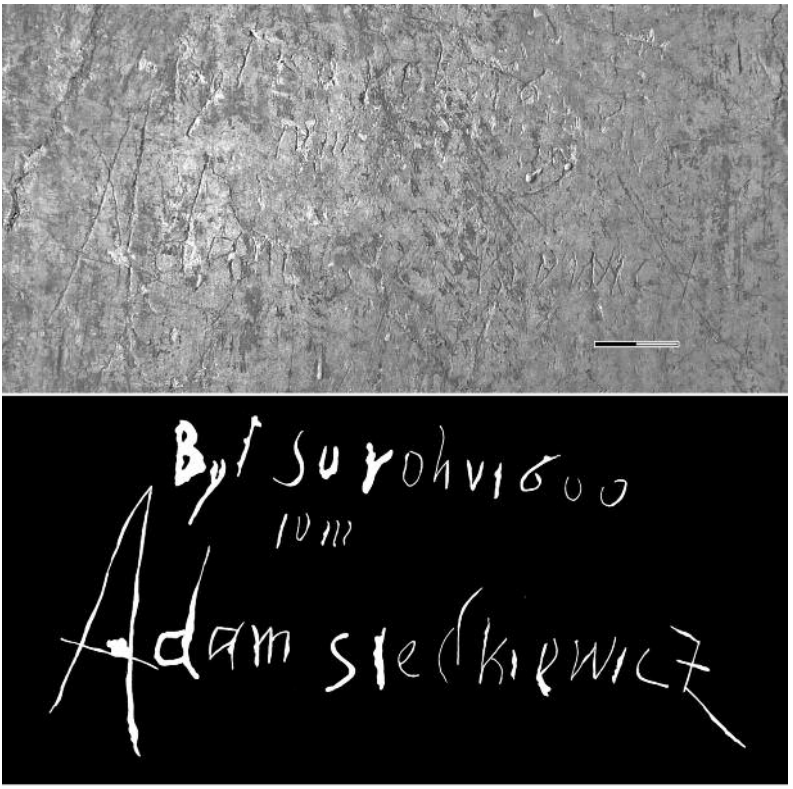

1

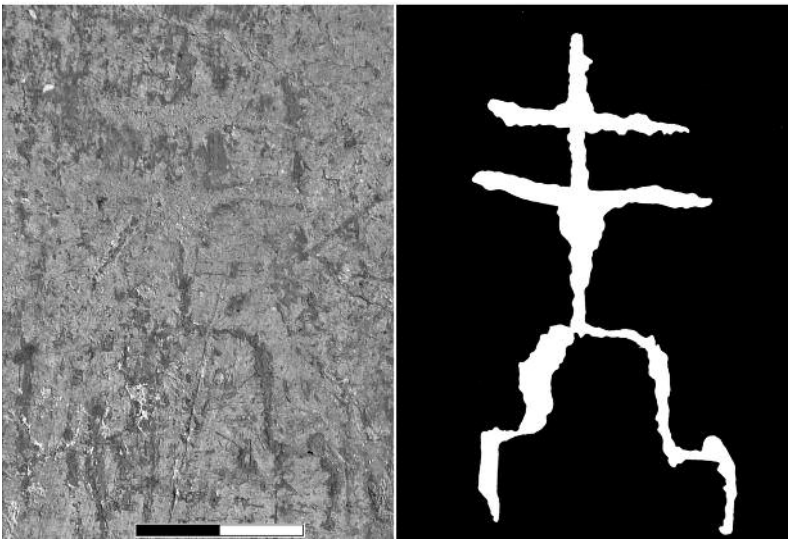

2

Таблиця CCXVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6827; **2** – № 6828

1

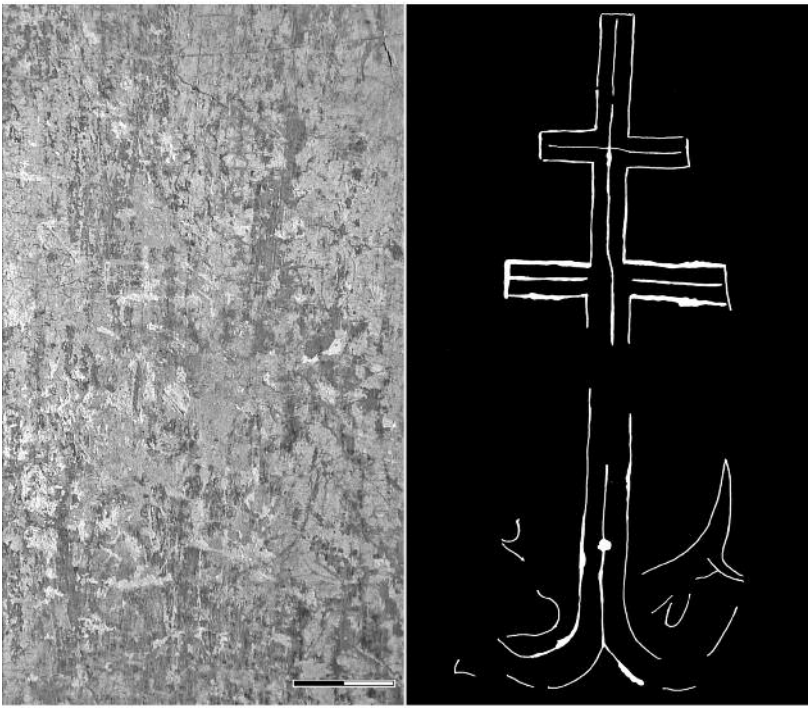

2

Таблиця CCXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6829; **2** – № 6830

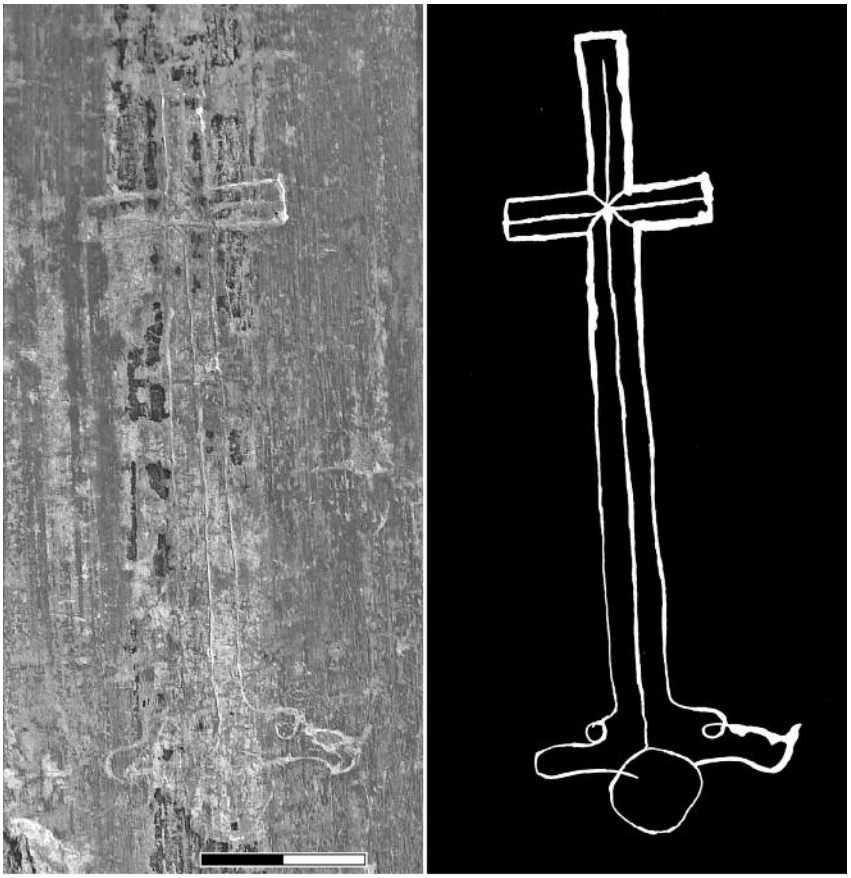

1

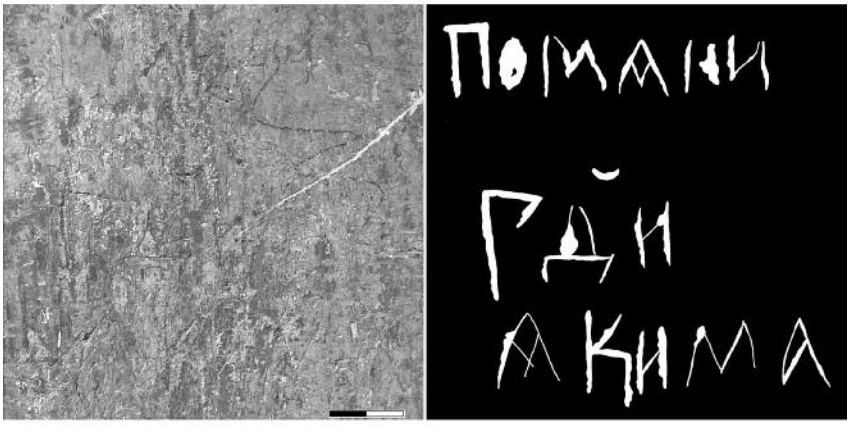

2

Таблиця CCXX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6831; **2** – № 6832

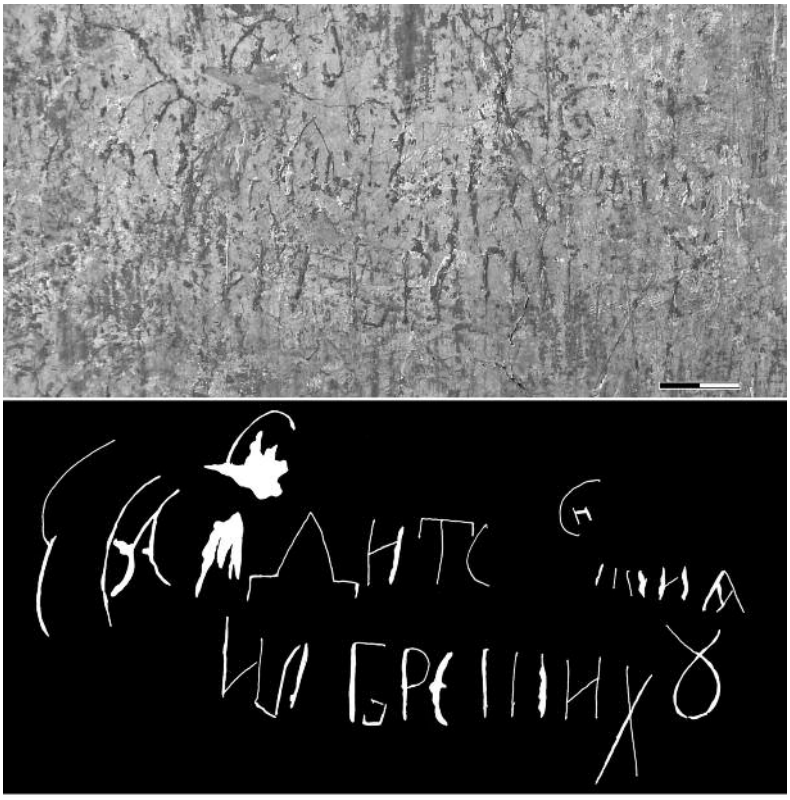

1

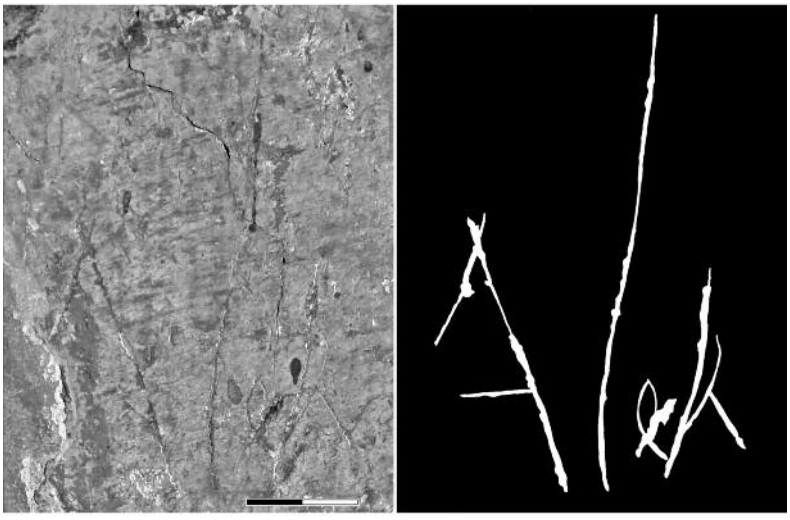

2

Таблиця CCXXI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6833; **2** – № 6834

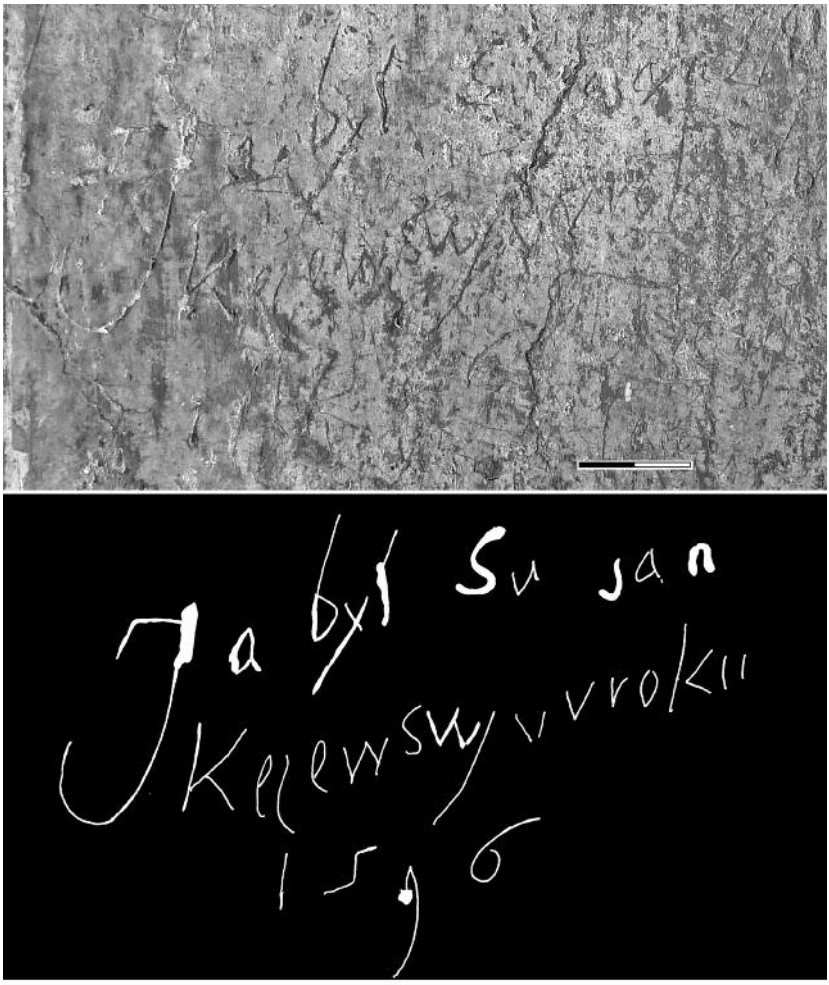

1

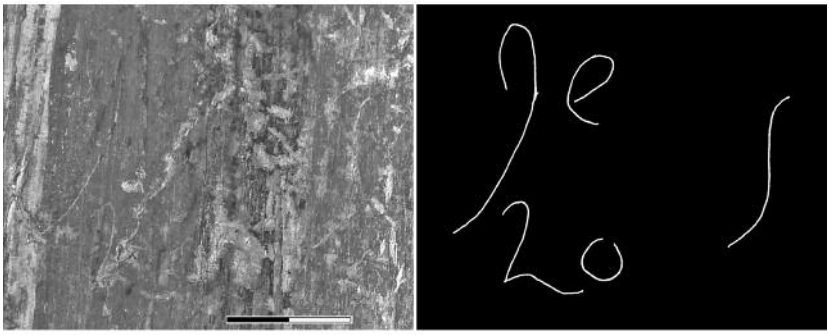

2

Таблиця CCXXII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6835; **2** – № 6836

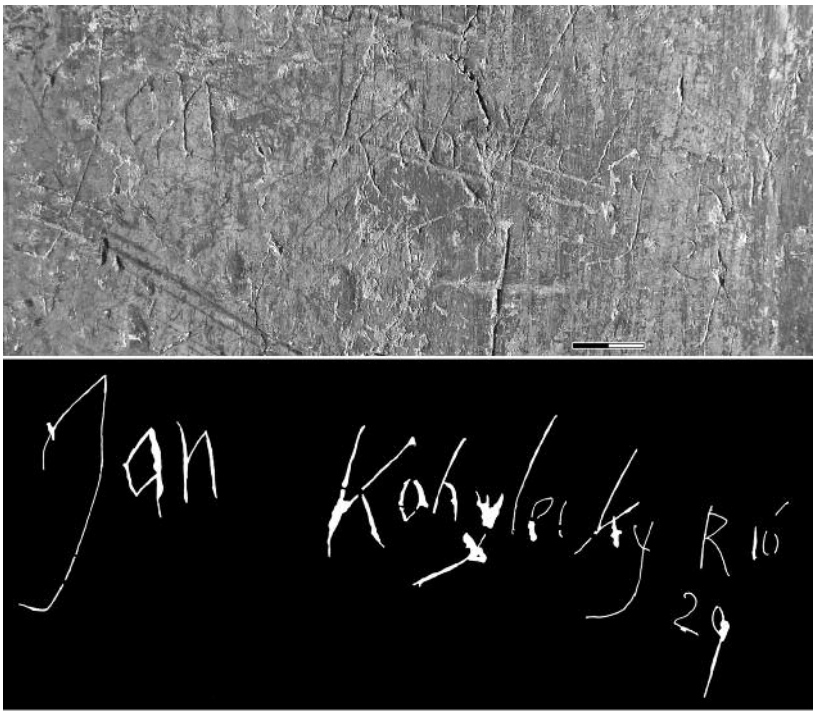

1

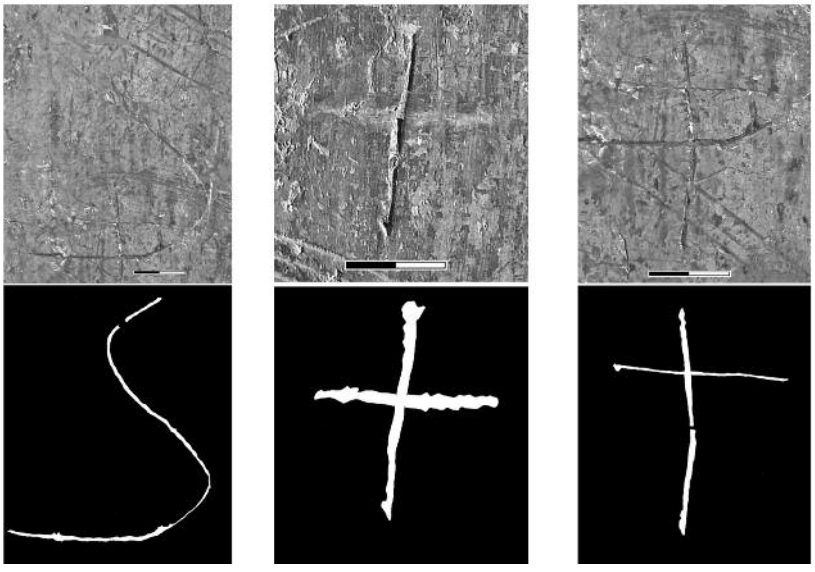

2 3 4

Таблиця CCXXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6837; **2** – № 6838; **3** – № 6839; **4** – № 6840

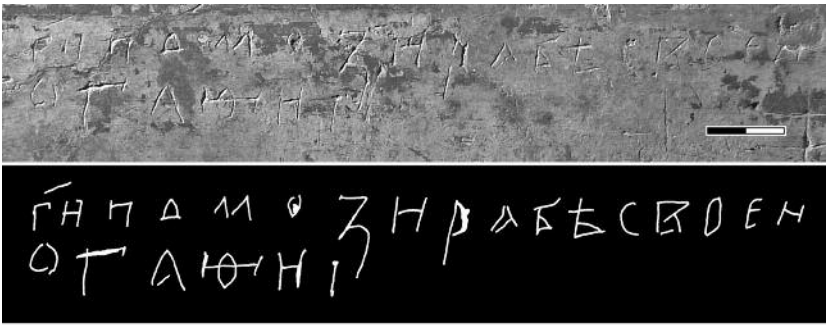

1

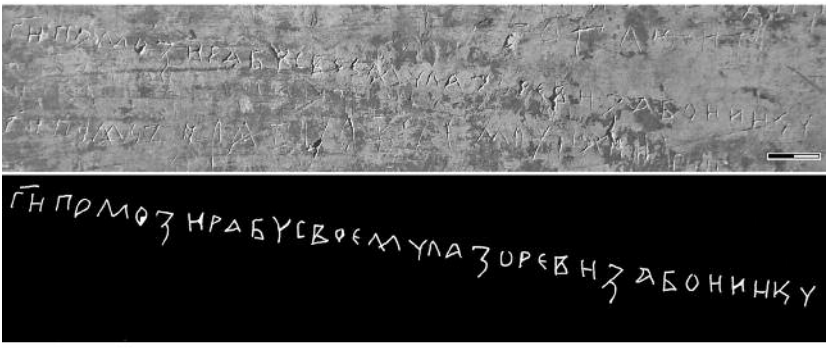

2

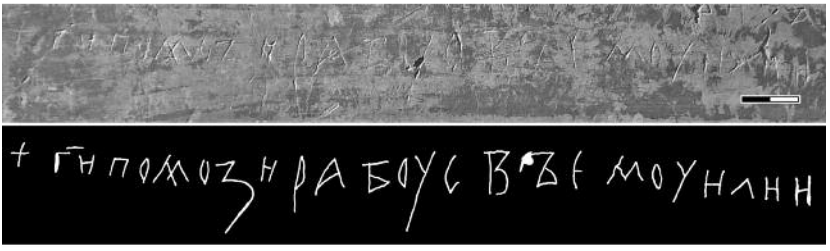

3

4

Таблиця CCXXIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 60; **2** – № 61; **3** – № 62; **4** – № 6841

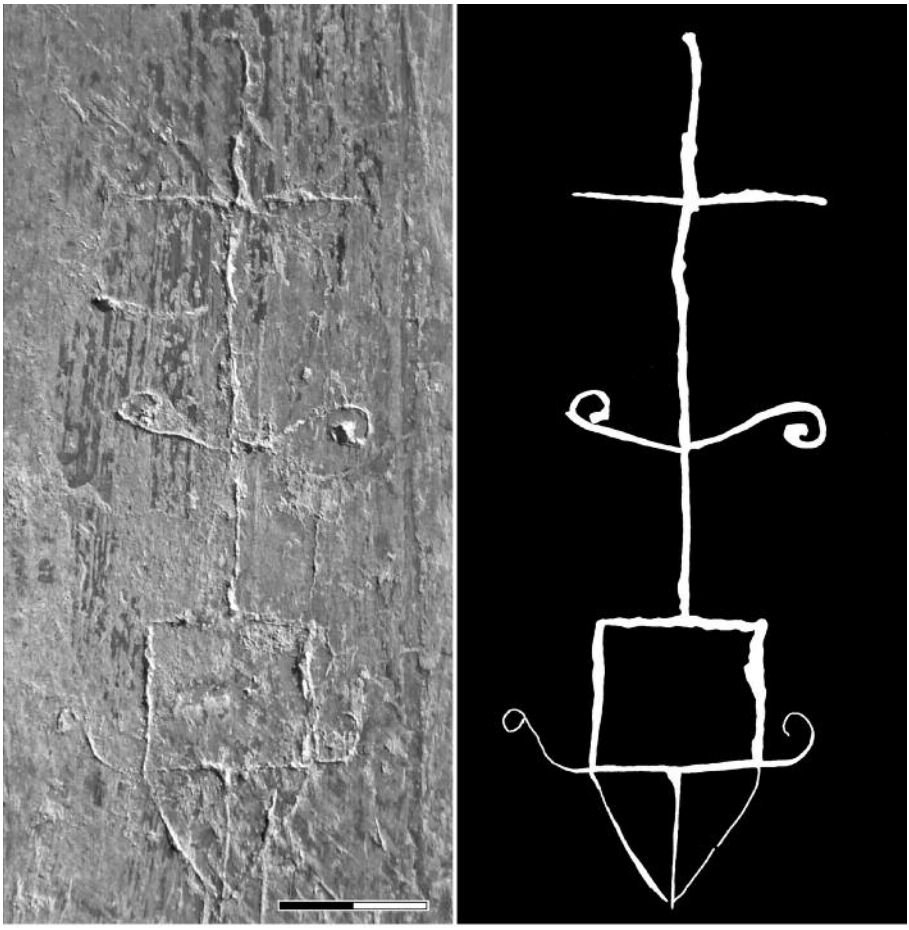

1

2

Таблиця CCXXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 274; **2** – № 6842

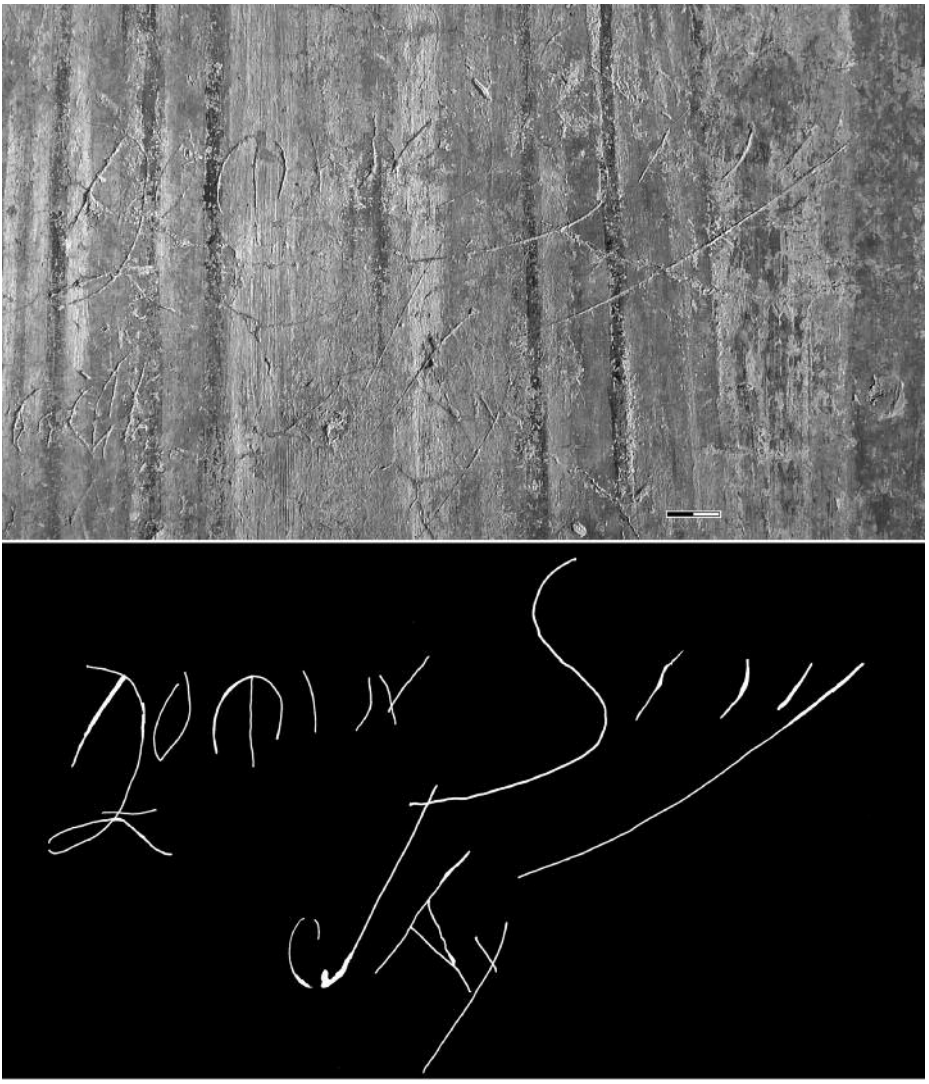

1

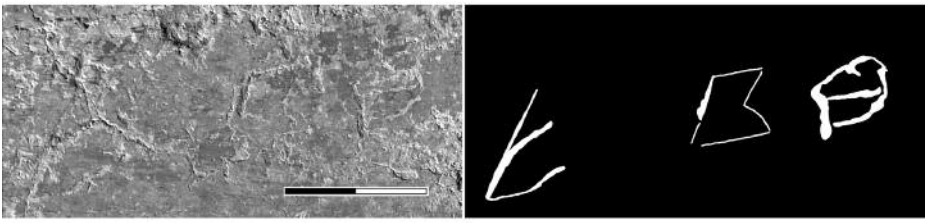

2

Таблиця CCXXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6843; **2** – № 6844

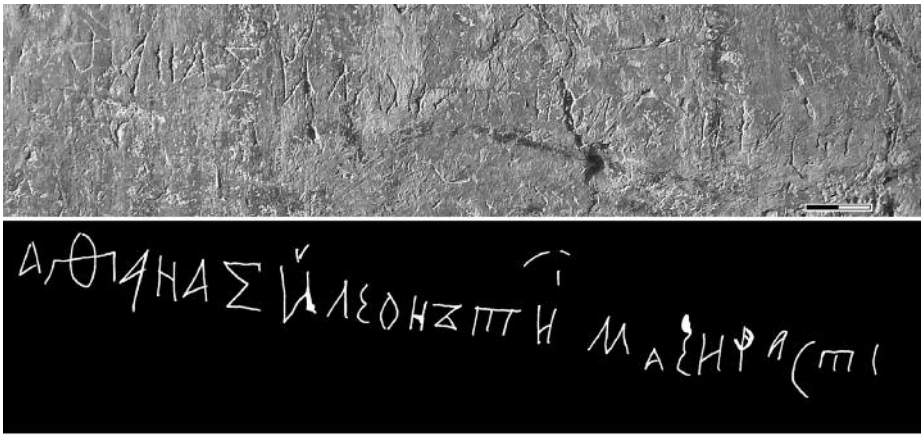

1

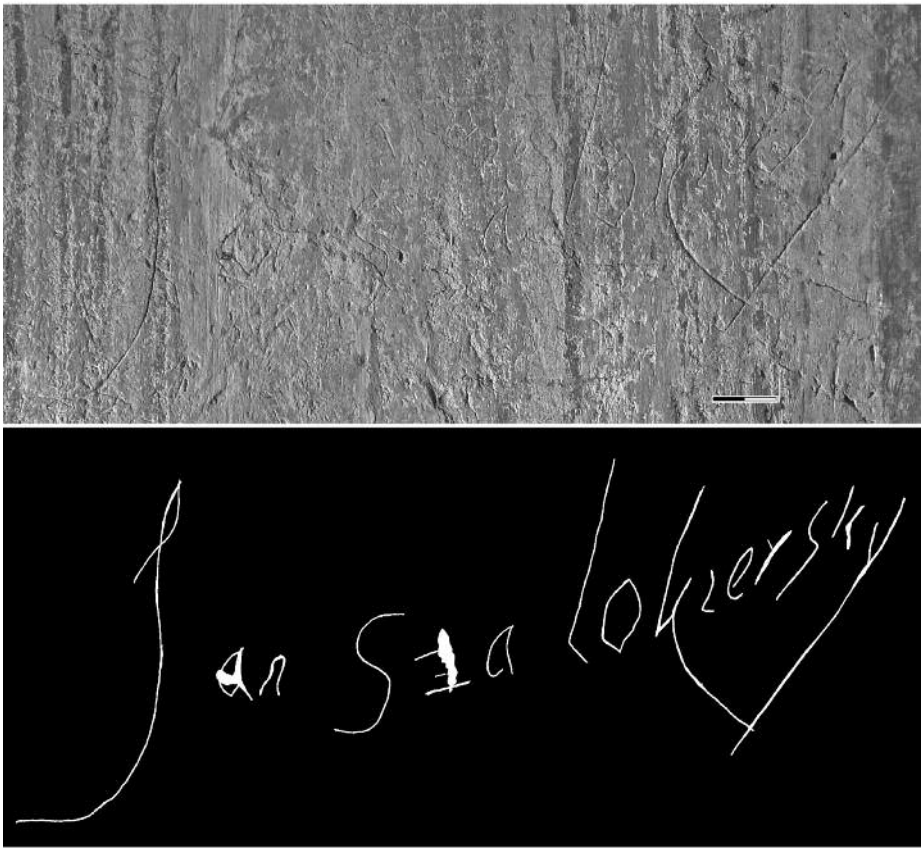

2

Таблиця CCXXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6845; **2** – № 6846

1

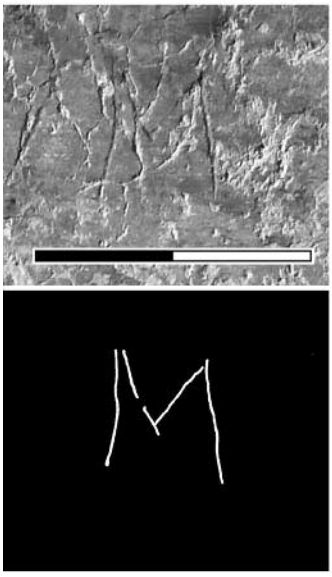

2

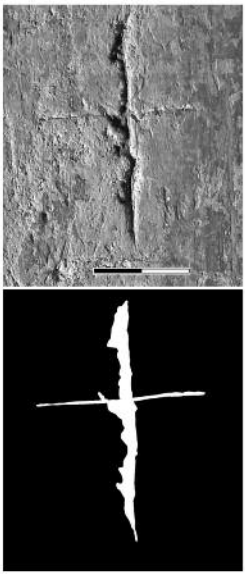

3

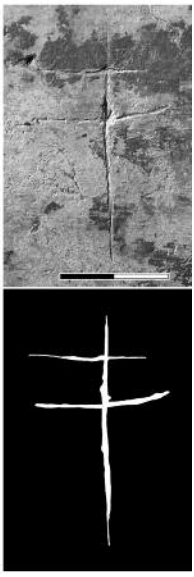

4

Таблиця CCXXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6847; **2** – № 6848; **3** – № 6849; **4** – № 6850

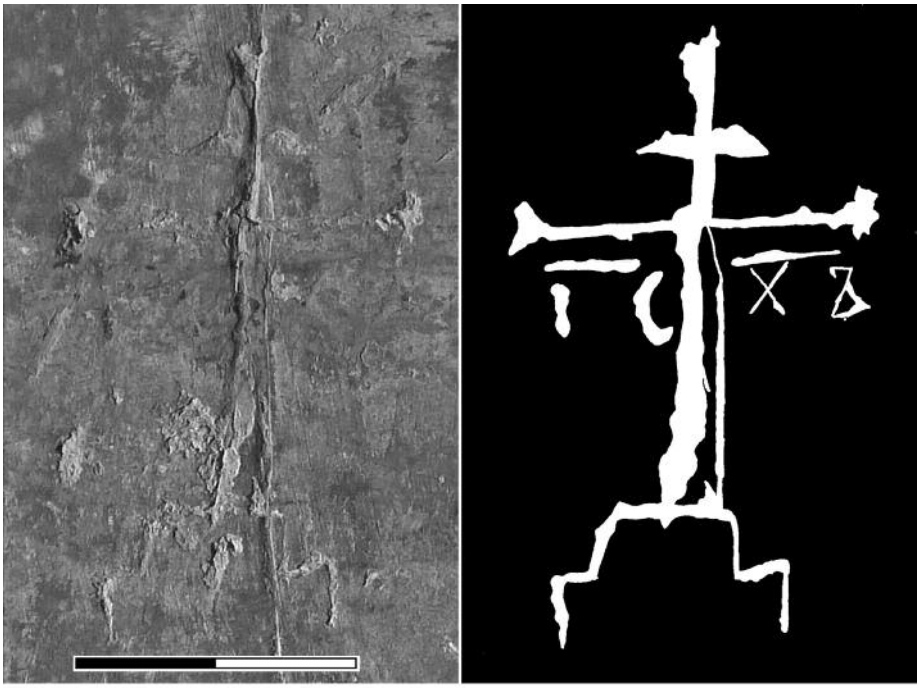

1

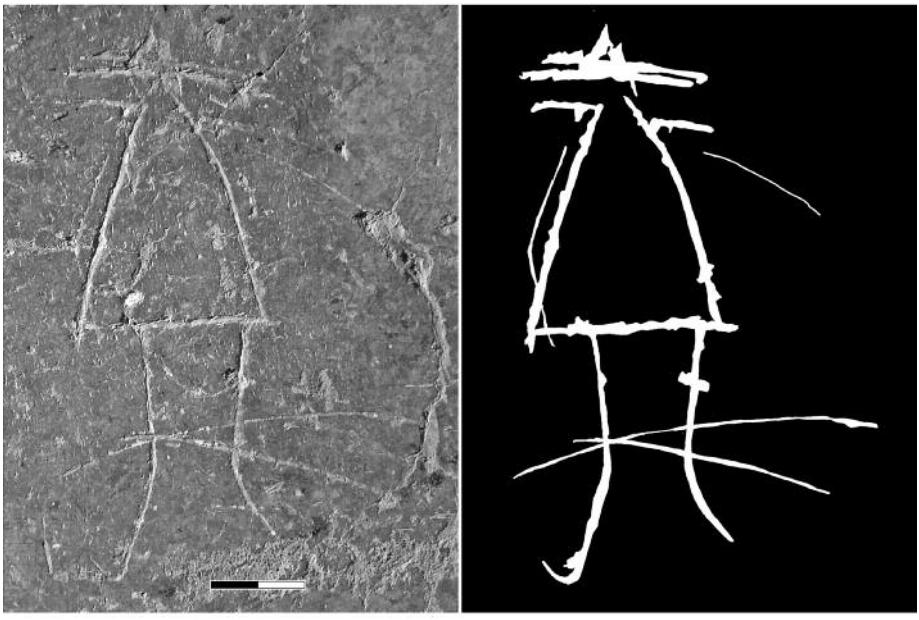

2

Таблиця CCXXIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6851; **2** – № 6852

1

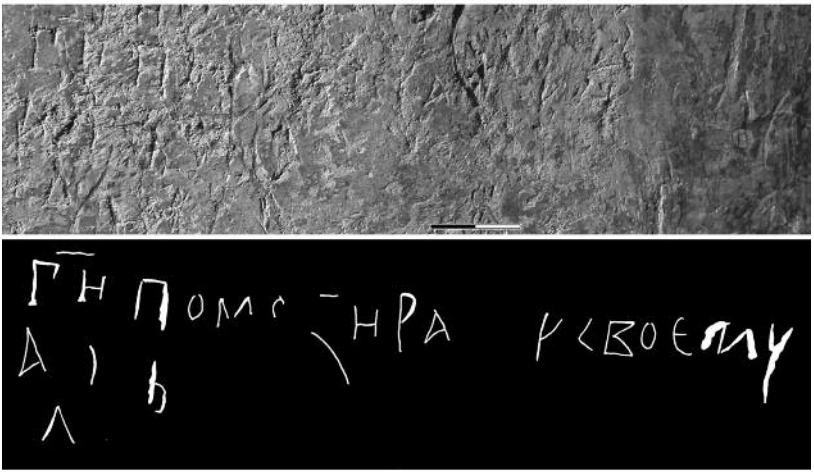

2

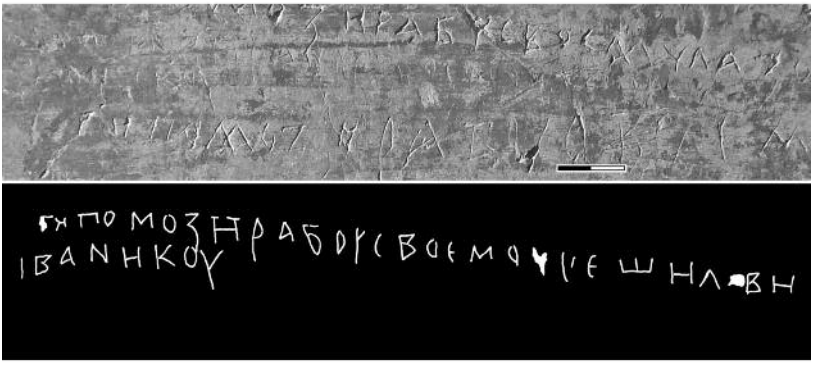

3

Таблиця CCXXX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6853; **2** – № 6854; **3** – № 6855

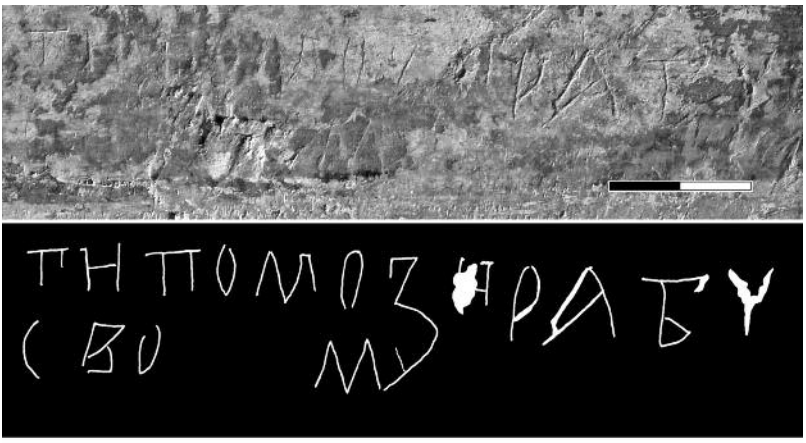

1

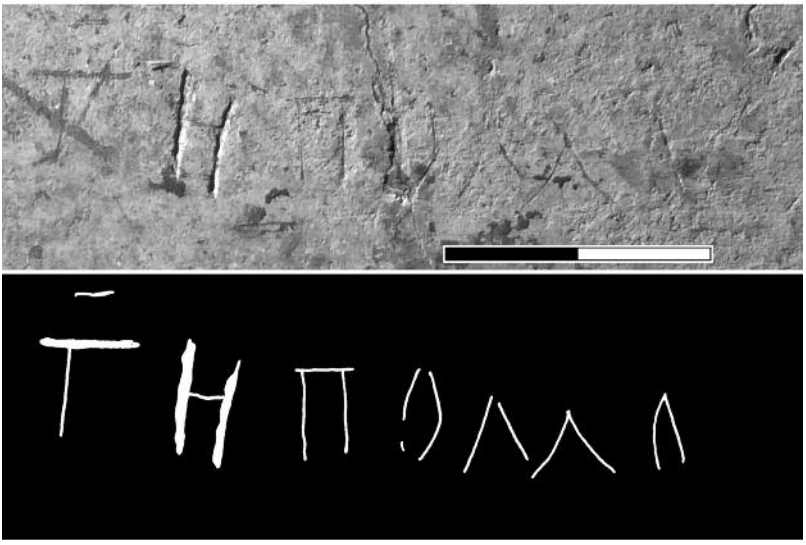

2

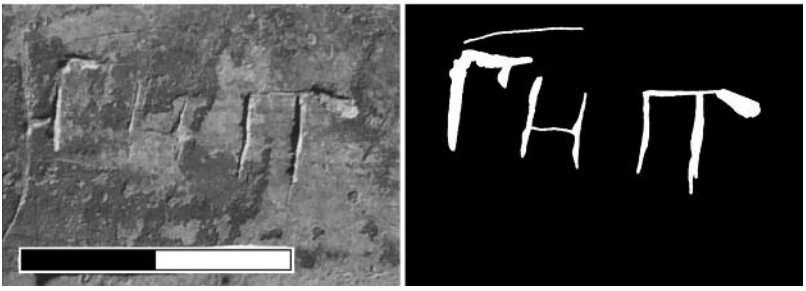

3

Таблиця CCXXXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6856; **2** – № 6857; **3** – № 6858

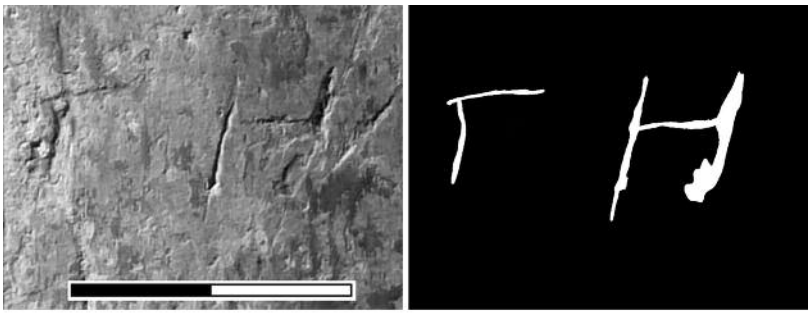

1

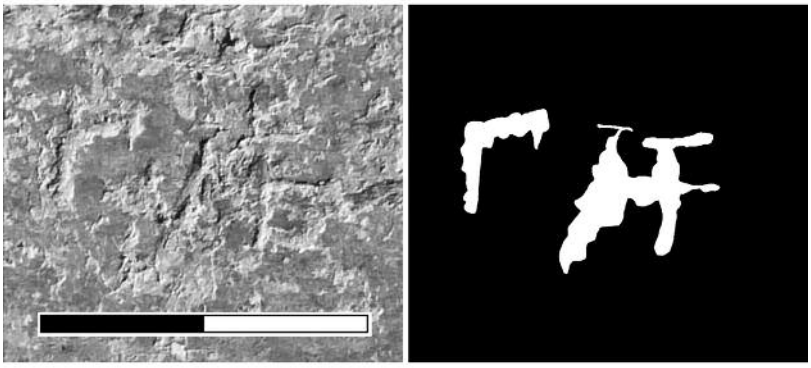

2

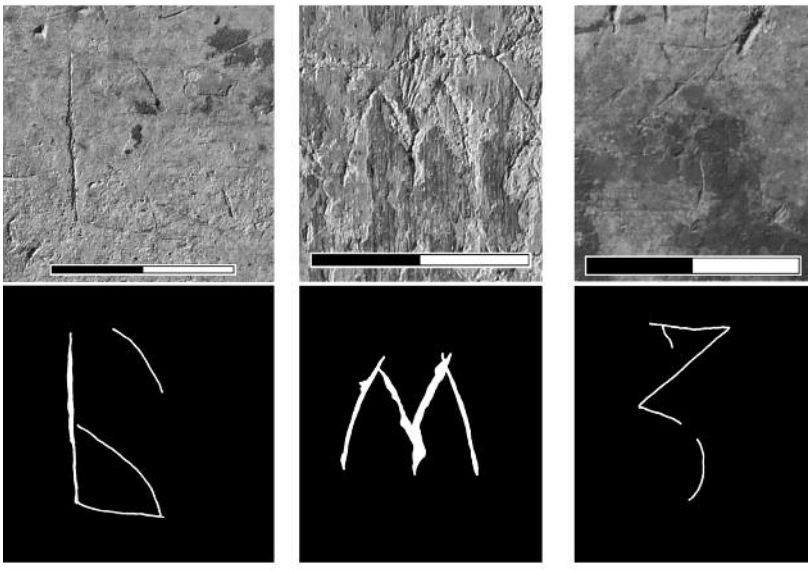

3 4 5

Таблиця CCXXXII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6859; **2** – № 6860; **3** – № 6861; **4** – № 6862; **5** – № 6863

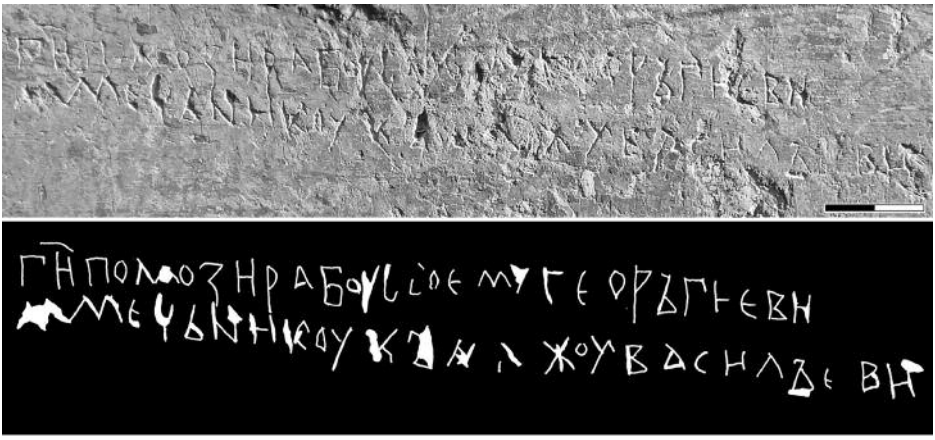

1

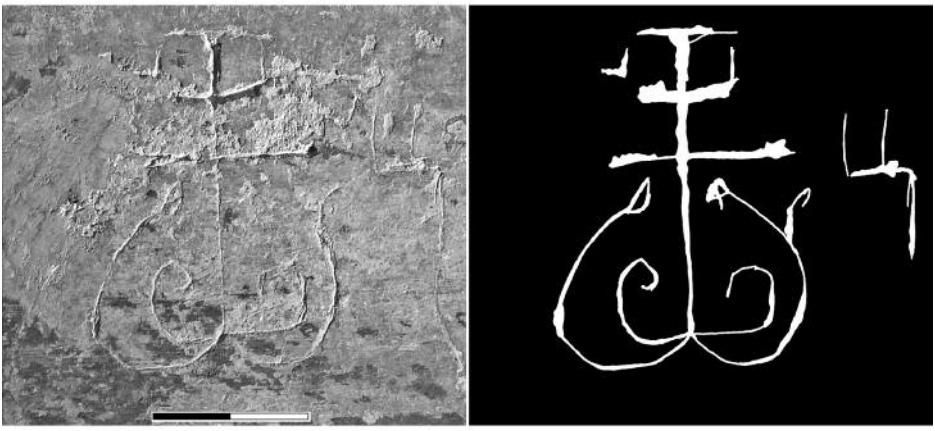

2

3

Таблиця CCXXXIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 31; **2** – № 76; **3** – № 76а

1

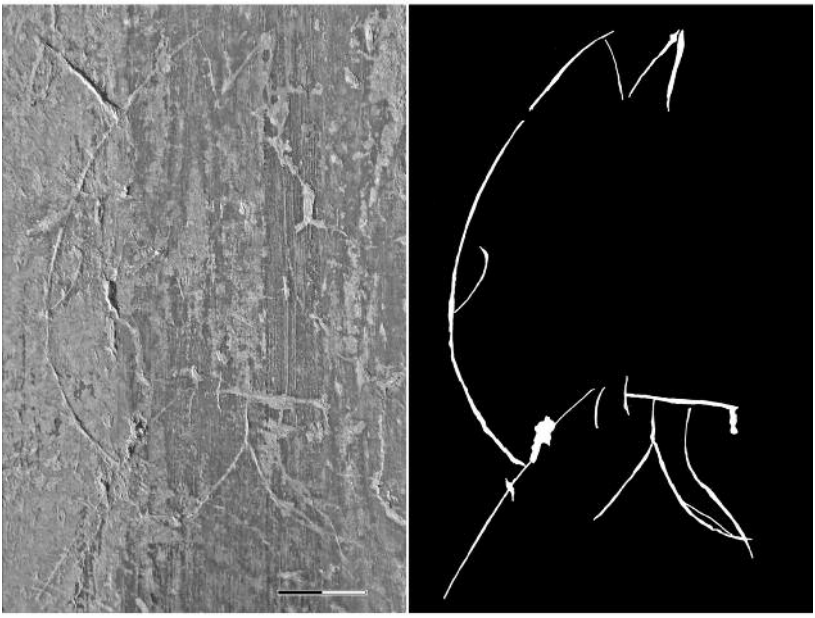

2

3

Таблиця CCXXXIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 225; **2** – № 6864; **3** – № 6865

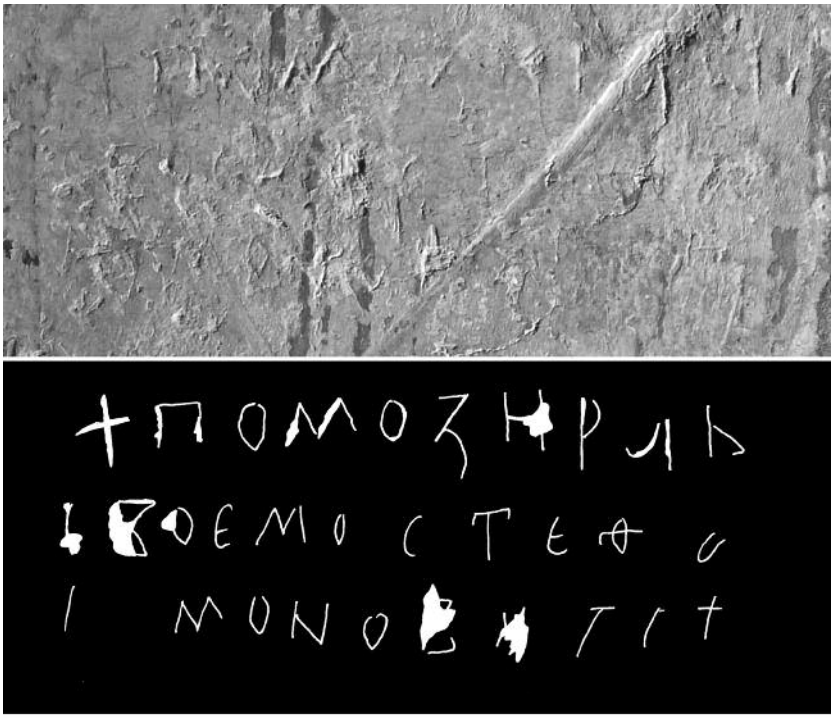

1

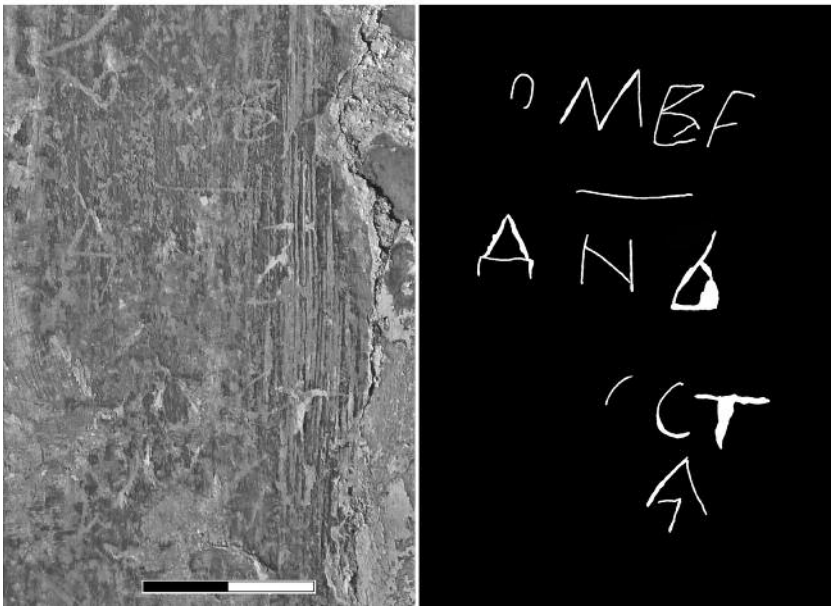

2

Таблиця CCXXXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6866; **2** – № 6867

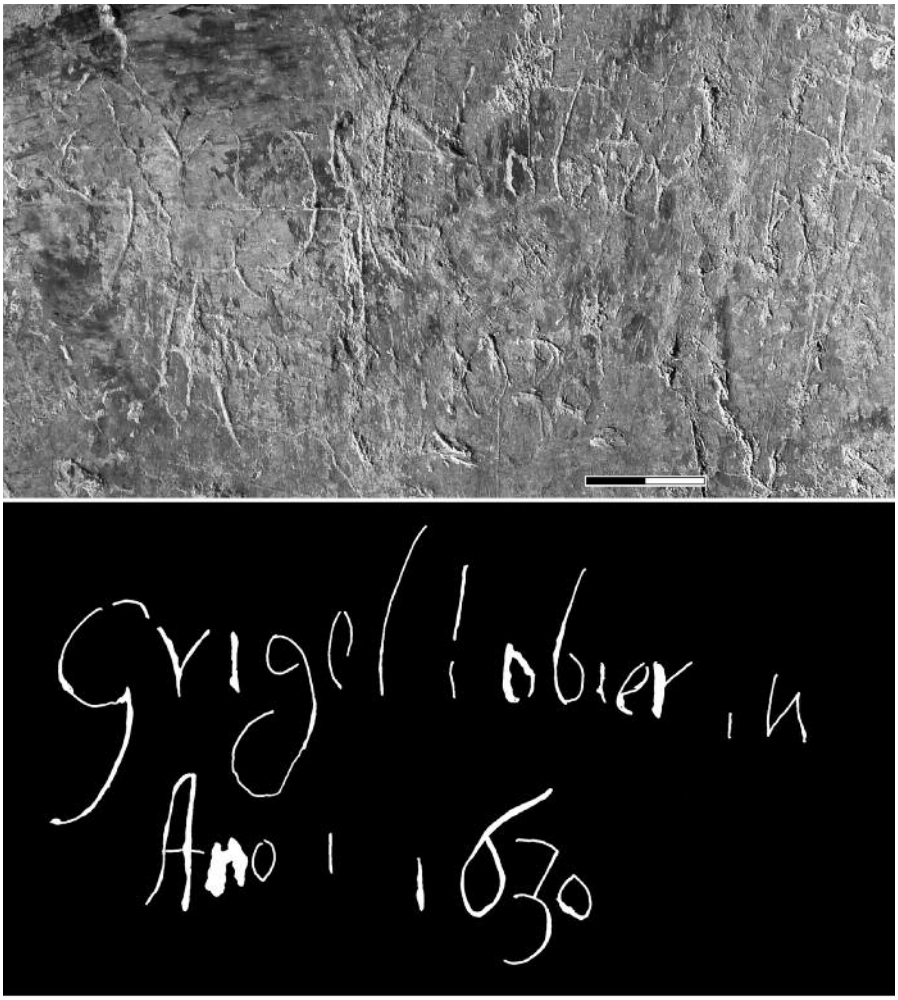

1

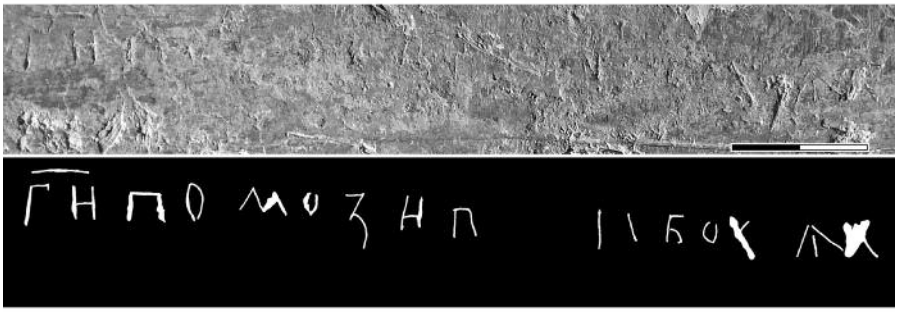

2

Таблиця CCXXXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6868; **2** – № 6869

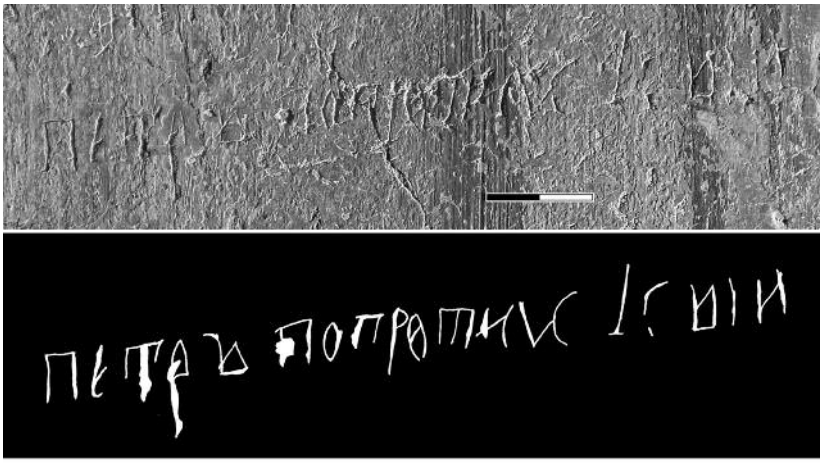

1

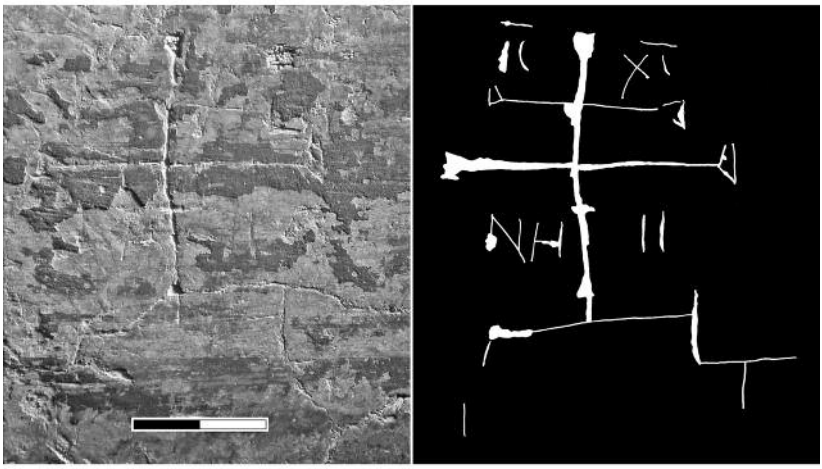

2

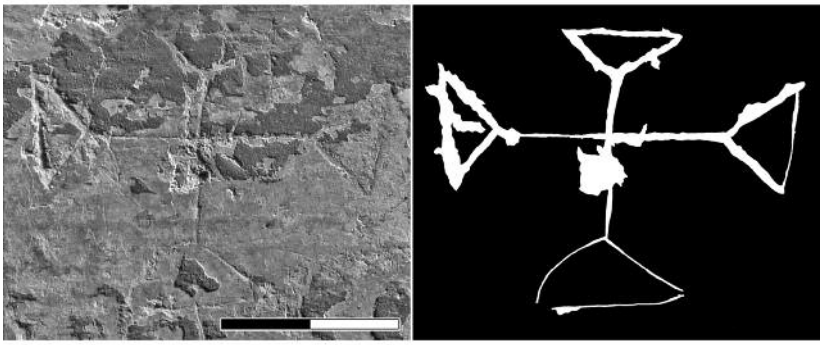

3

Таблиця CCXXXVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6870; **2** – № 6871; **3** – № 6872

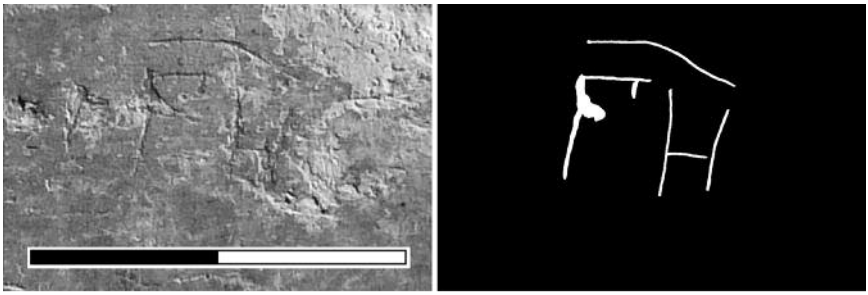

1

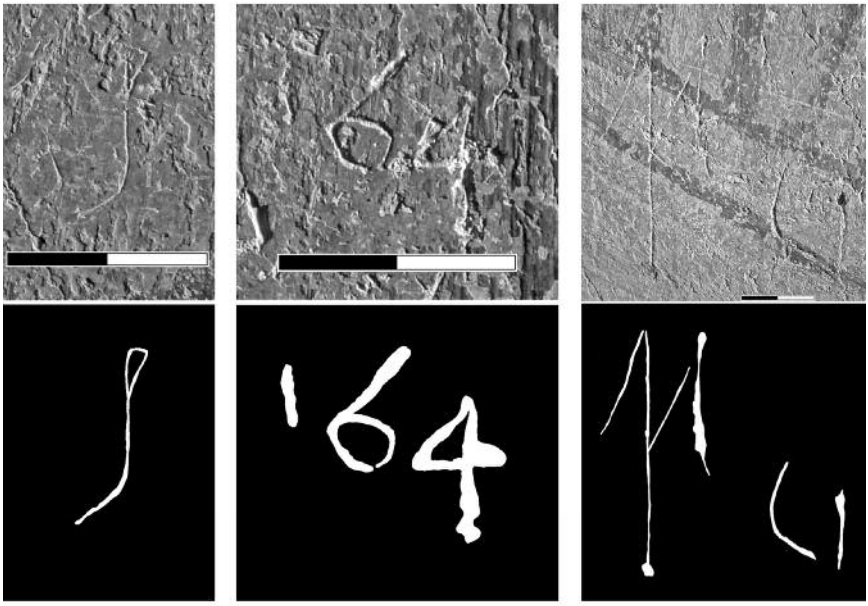

2 3 4

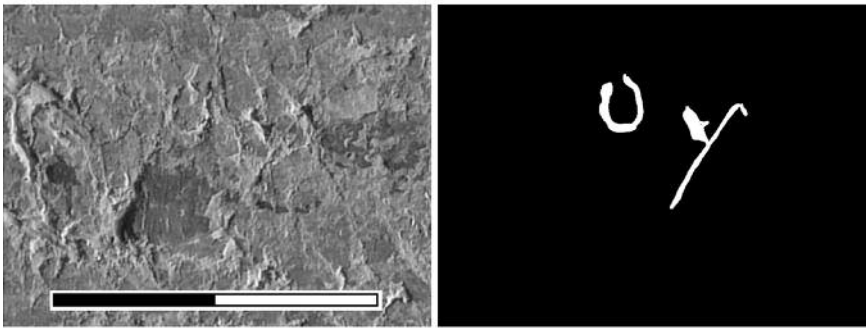

5

Таблиця CCXXXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6873; **2** – № 6874; **3** – № 6875; **4** – № 6876; **5** – № 6877

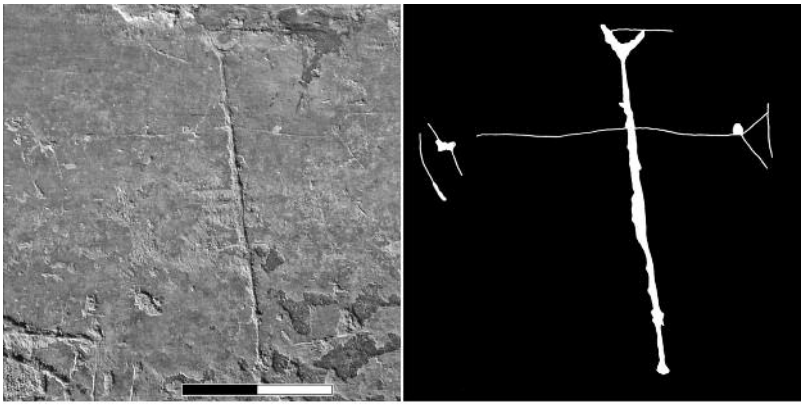

1

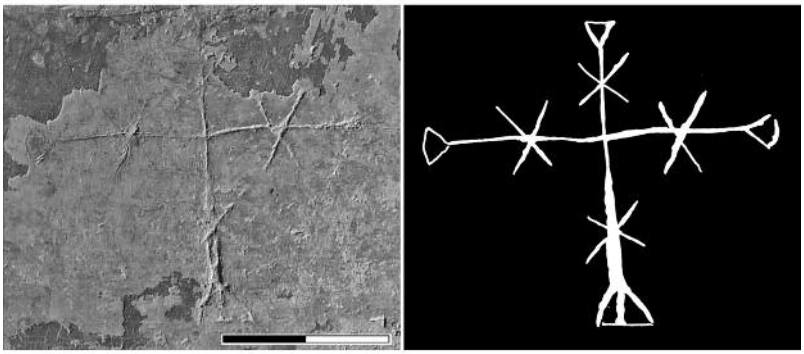

2

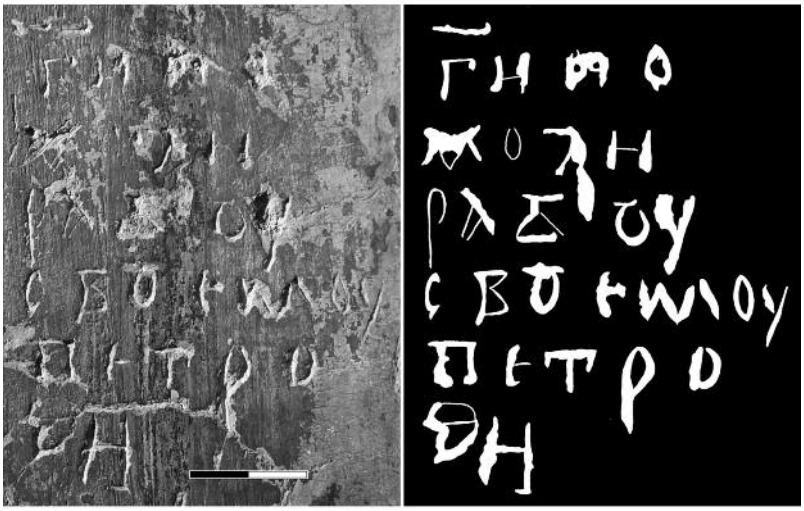

3

Таблиця CCXXXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6878; **2** – № 6879; **3** – № 106

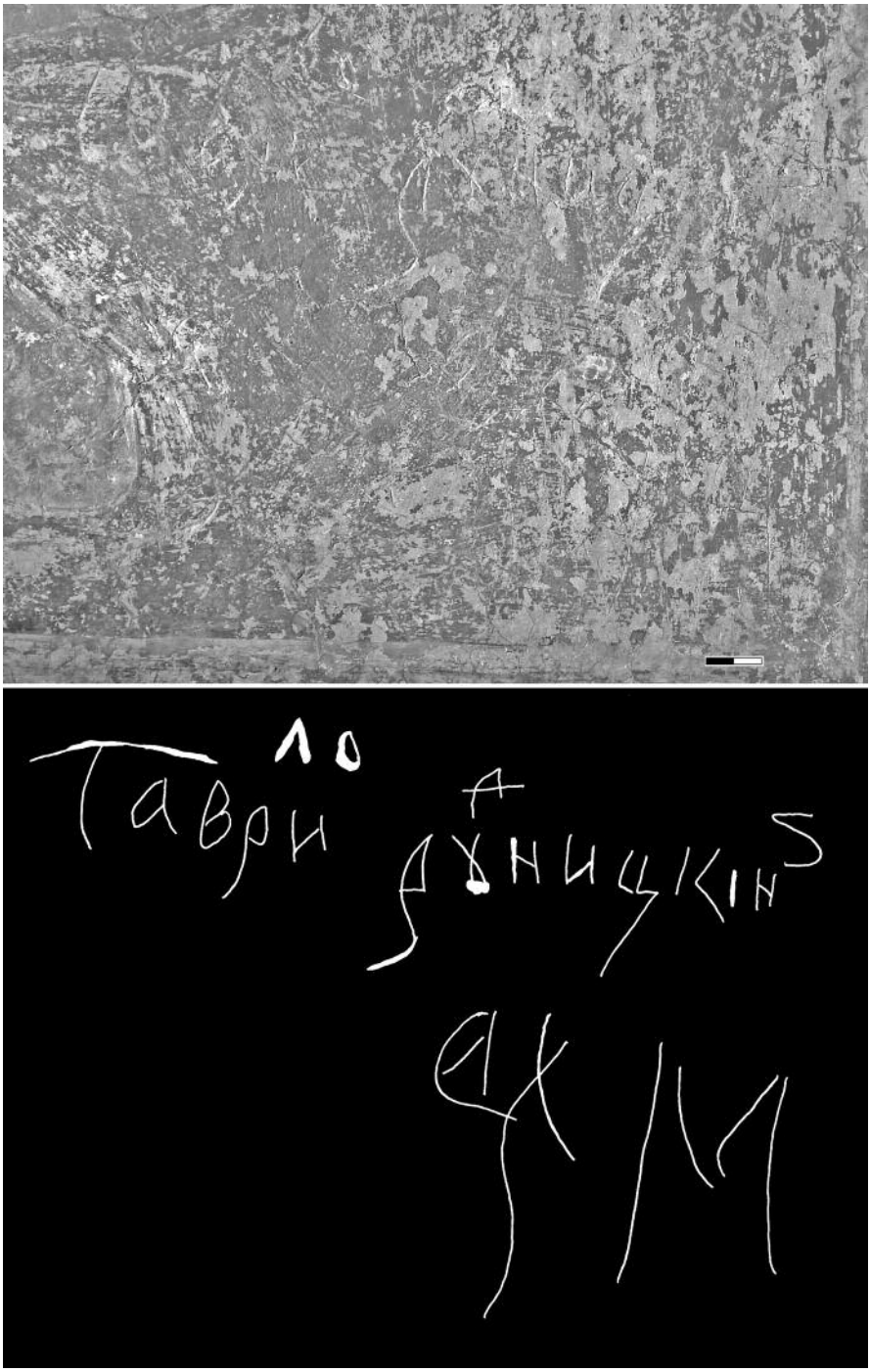

Таблиця CCXL
Фотографія та прорисовка графіті № 6880

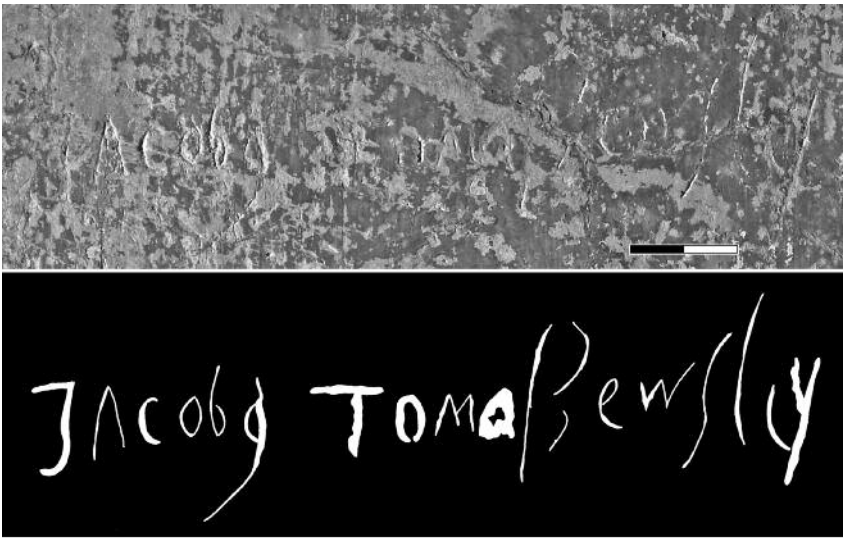

1

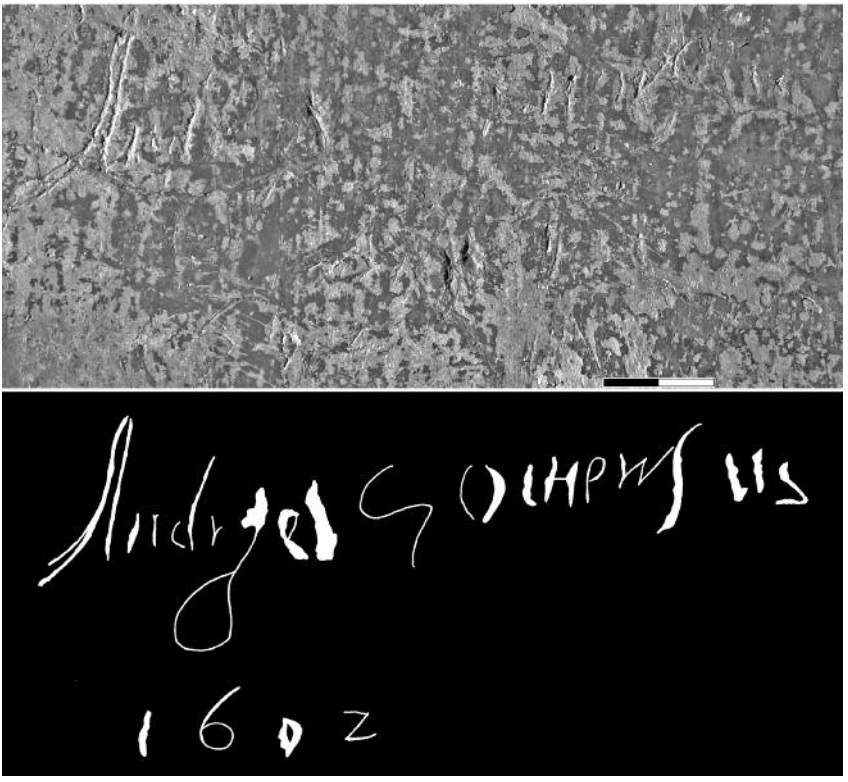

2

Таблиця CCXLI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6881; **2** – № 6882

1

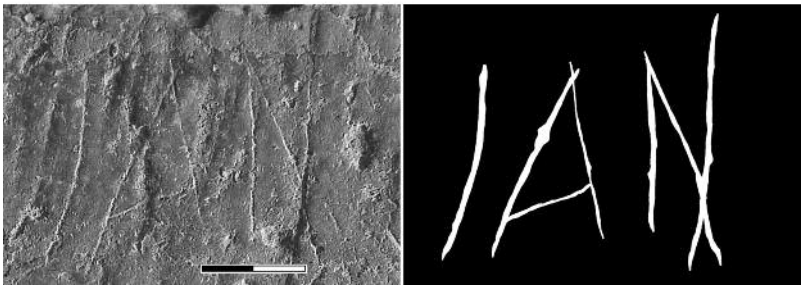

2

Таблиця CCXLII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6883; **2** – № 6888

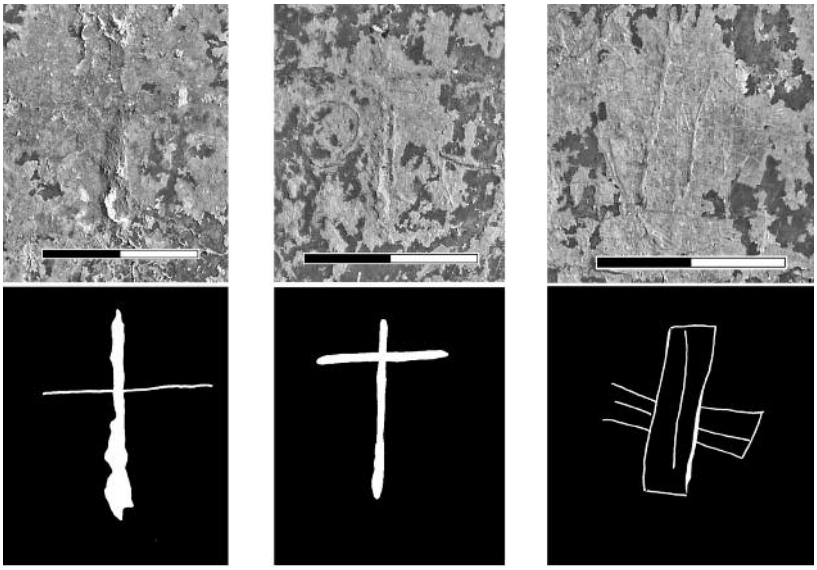

1 2 3

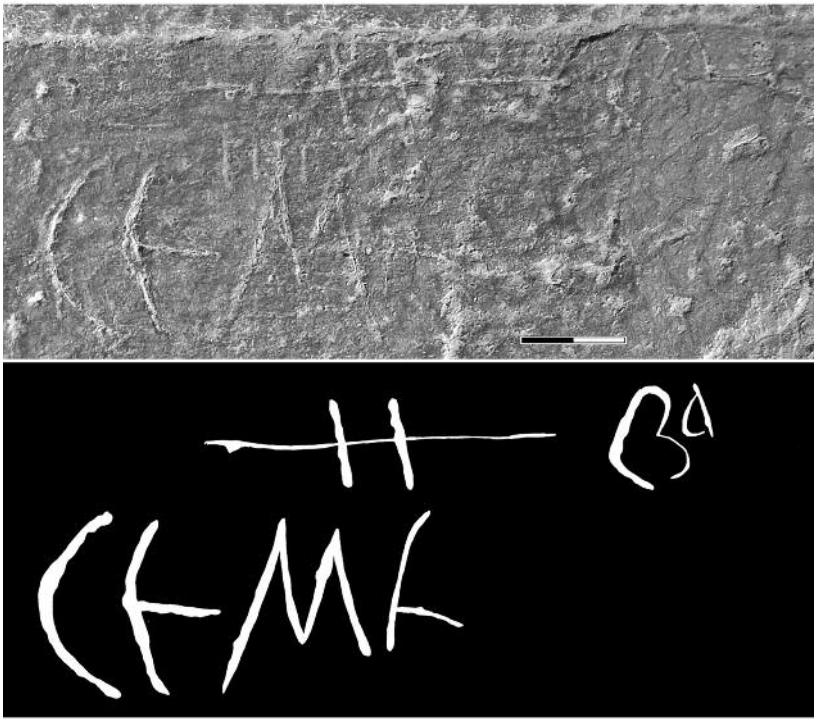

4

Таблиця CCXLIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6884; **2** – № 6885; **3** – № 6886; **4** – № 6887

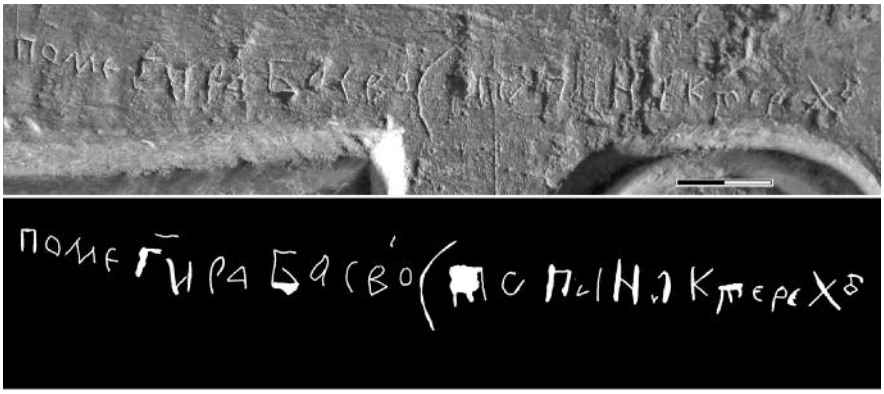

1

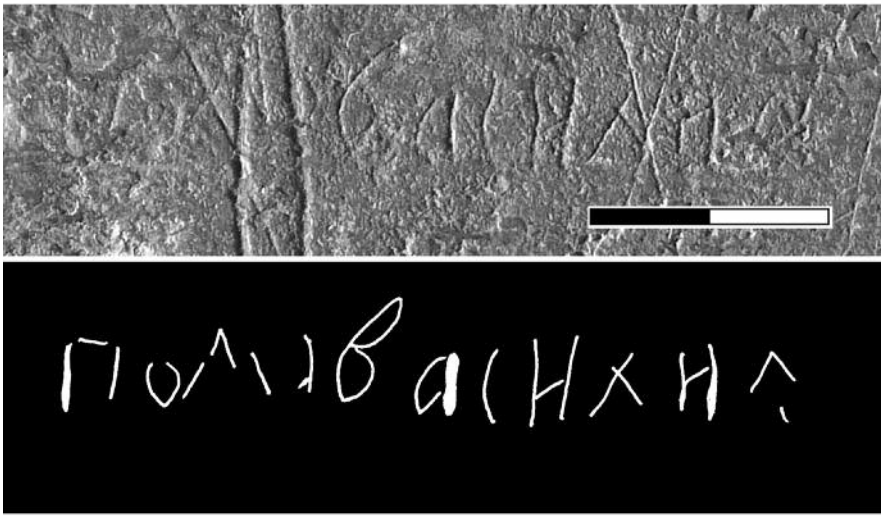

2

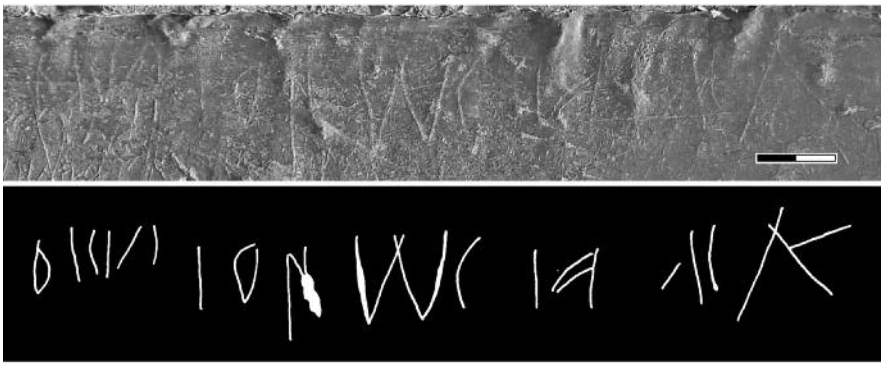

3

Таблиця CCXLIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 232; **2** – № 6889; **3** – № 6890

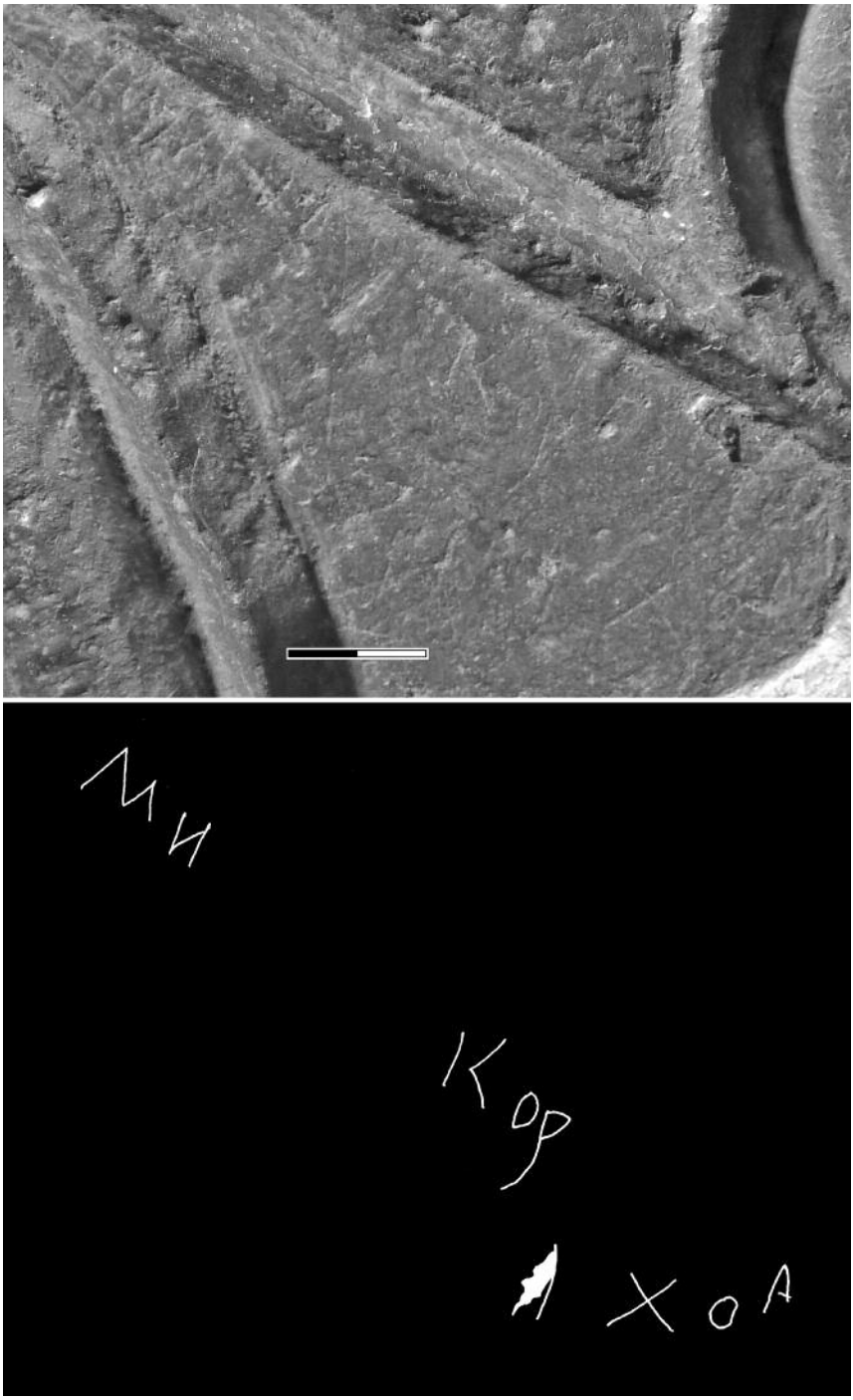

Таблиця CCXLV
Фотографія та прорисовка графіті № 6891

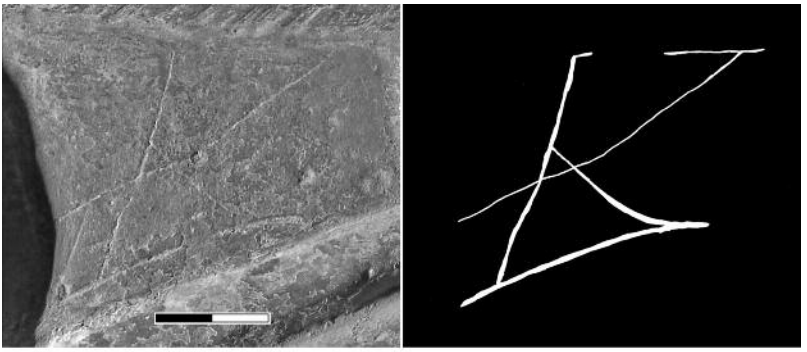

1

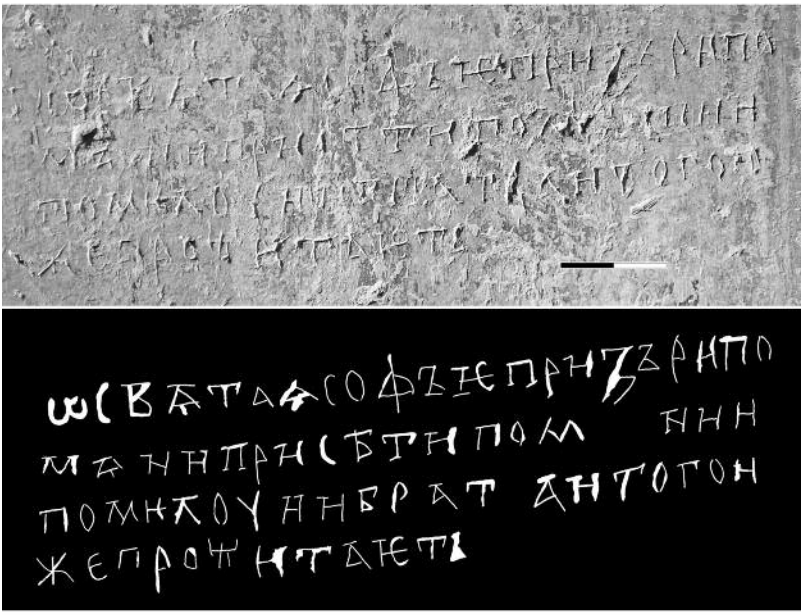

2

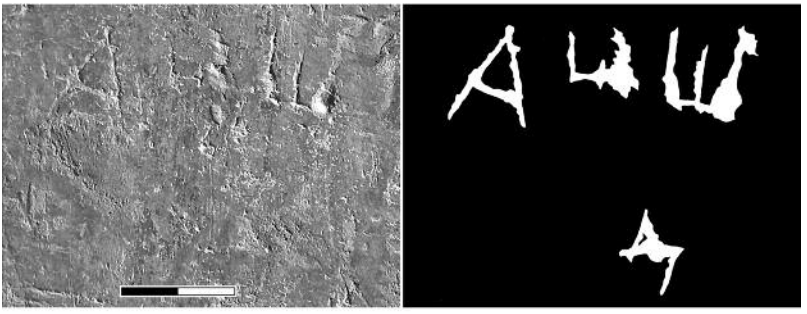

3

Таблиця CCXLVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6892; **2** – № 229; **3** – № 6893

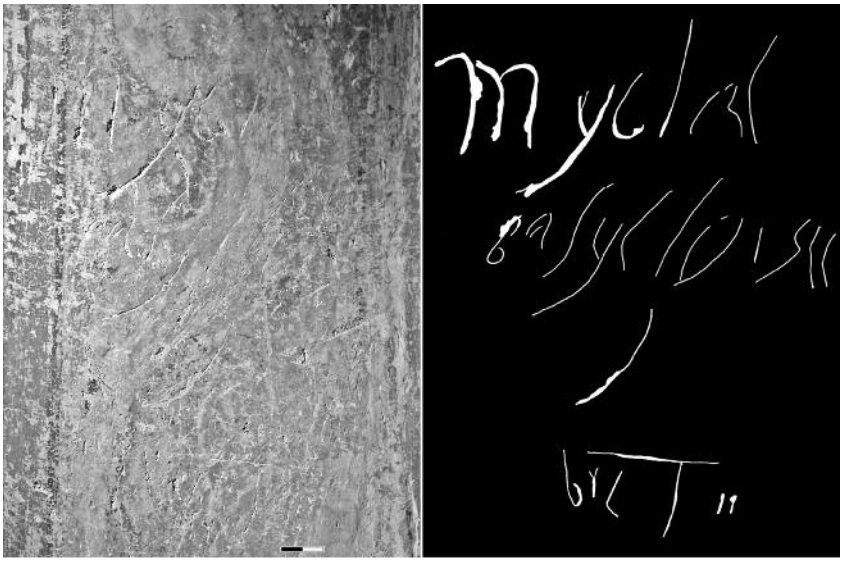

1

2

Таблиця CCXLVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6894; **2** – № 6895

1

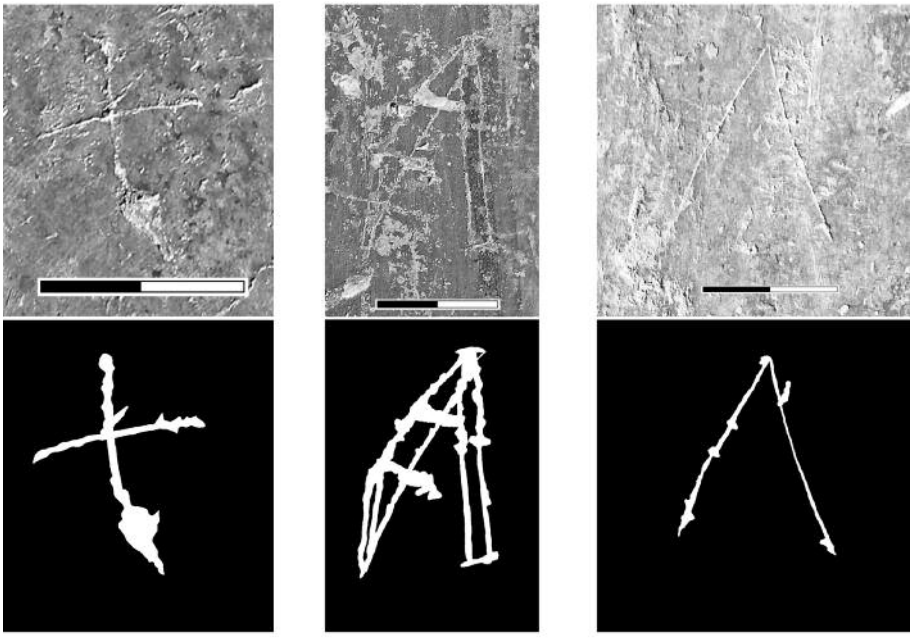

2 3 4

Таблиця CCXLVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6896; **2** – № 6897; **3** – № 6898; **4** – № 6899

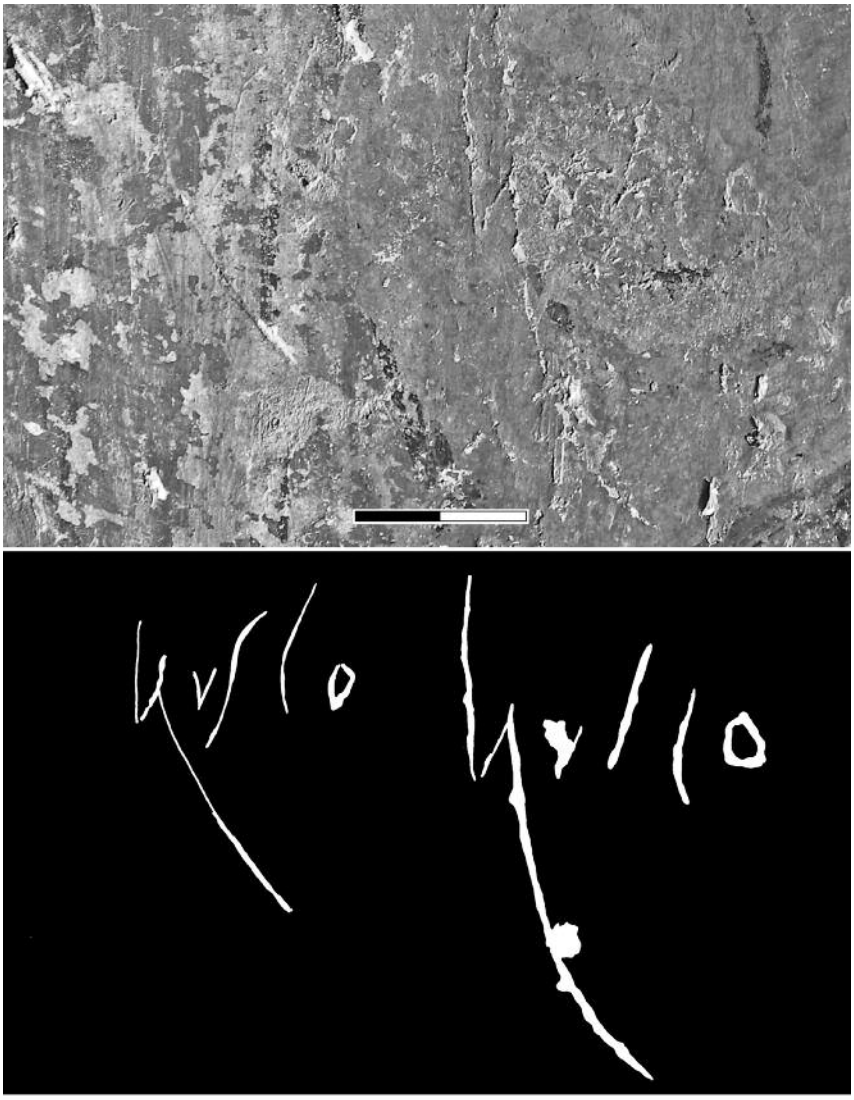

1

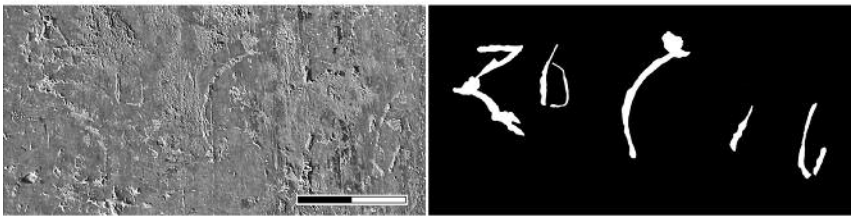

2

Таблиця CCXLIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6900; **2** – № 6901

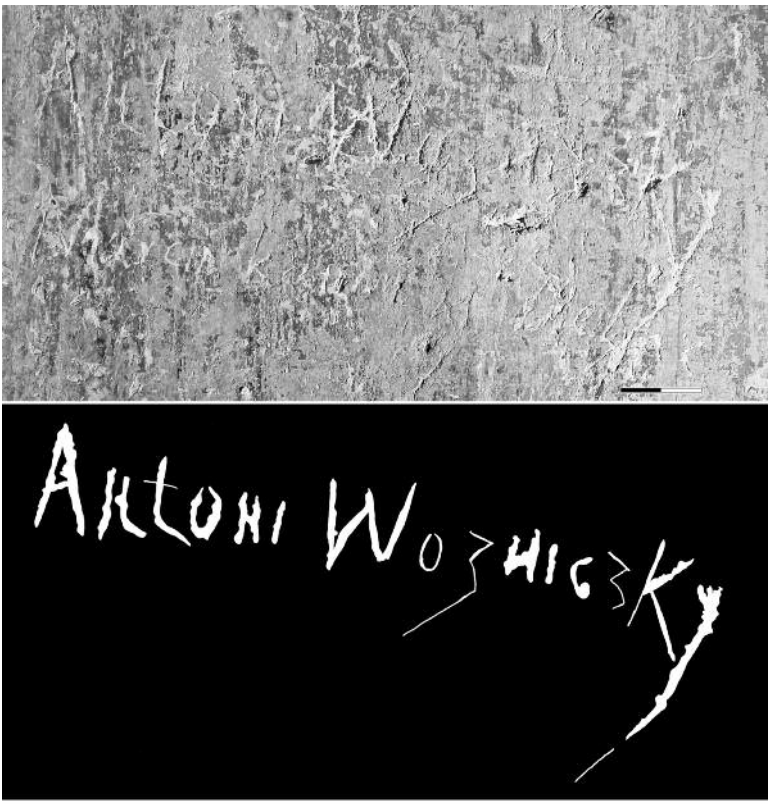

1

2

Таблиця CCL
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6902; **2** – № 6903

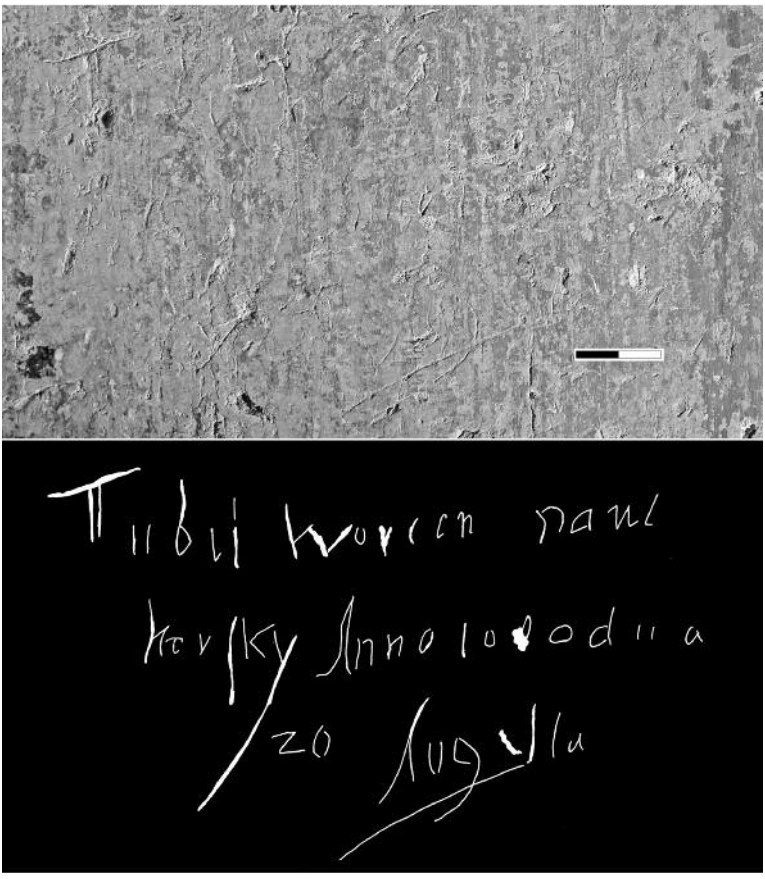

1

2

Таблиця CCLI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6904; **2** – № 6905

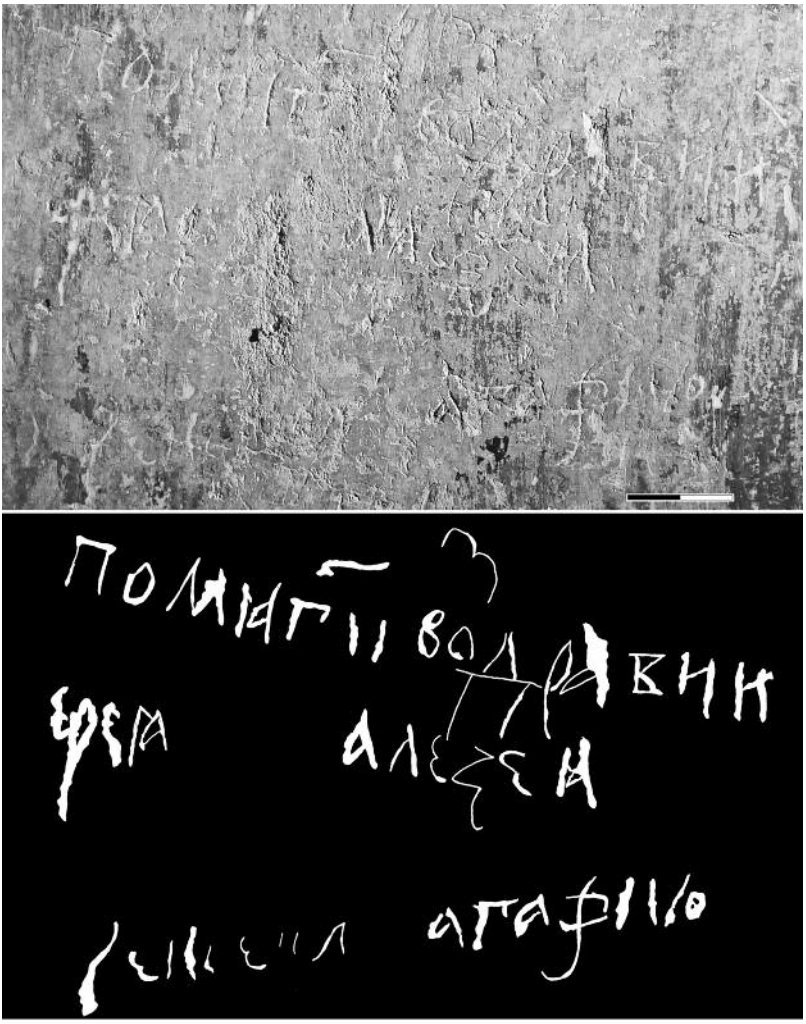

1

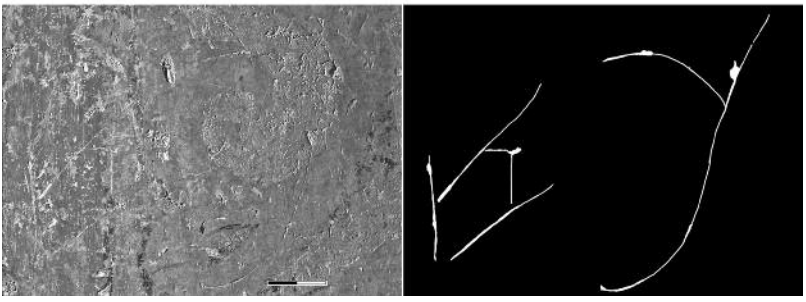

2

Таблиця CCLII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6906; **2** – № 6907

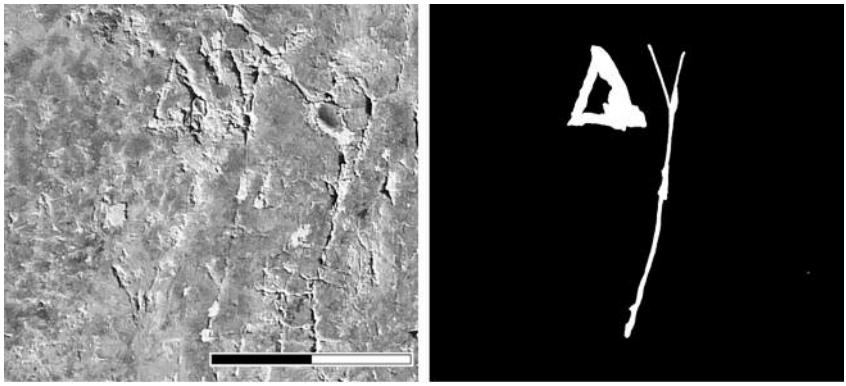

1

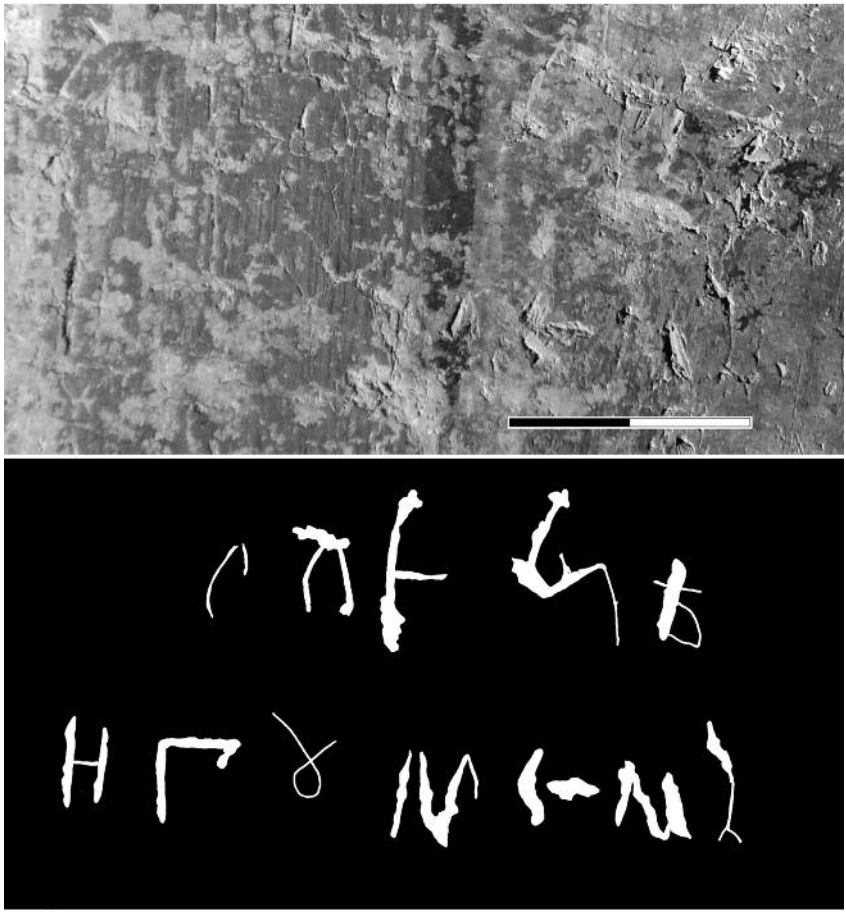

2

Таблиця CCLIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6908; **2** – № 6909

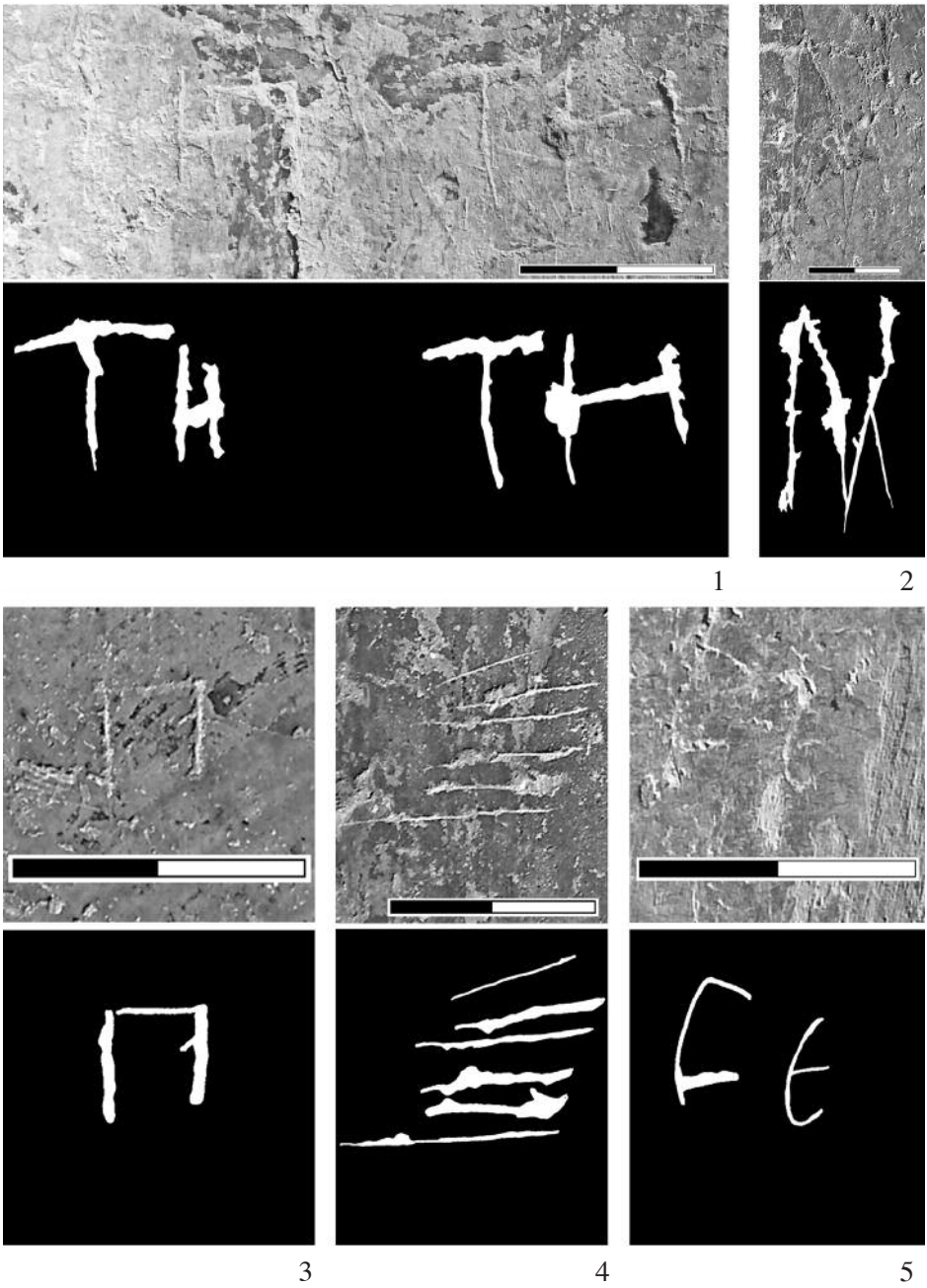

Таблиця CCLIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6910; **2** – № 6911; **3** – № 6912; **4** – № 6913; **5** – № 6914

Таблиця CCLV
Фотографія та прорисовка графіті № 6916

Таблиця CCLVI
Фотографія графіті № 6915

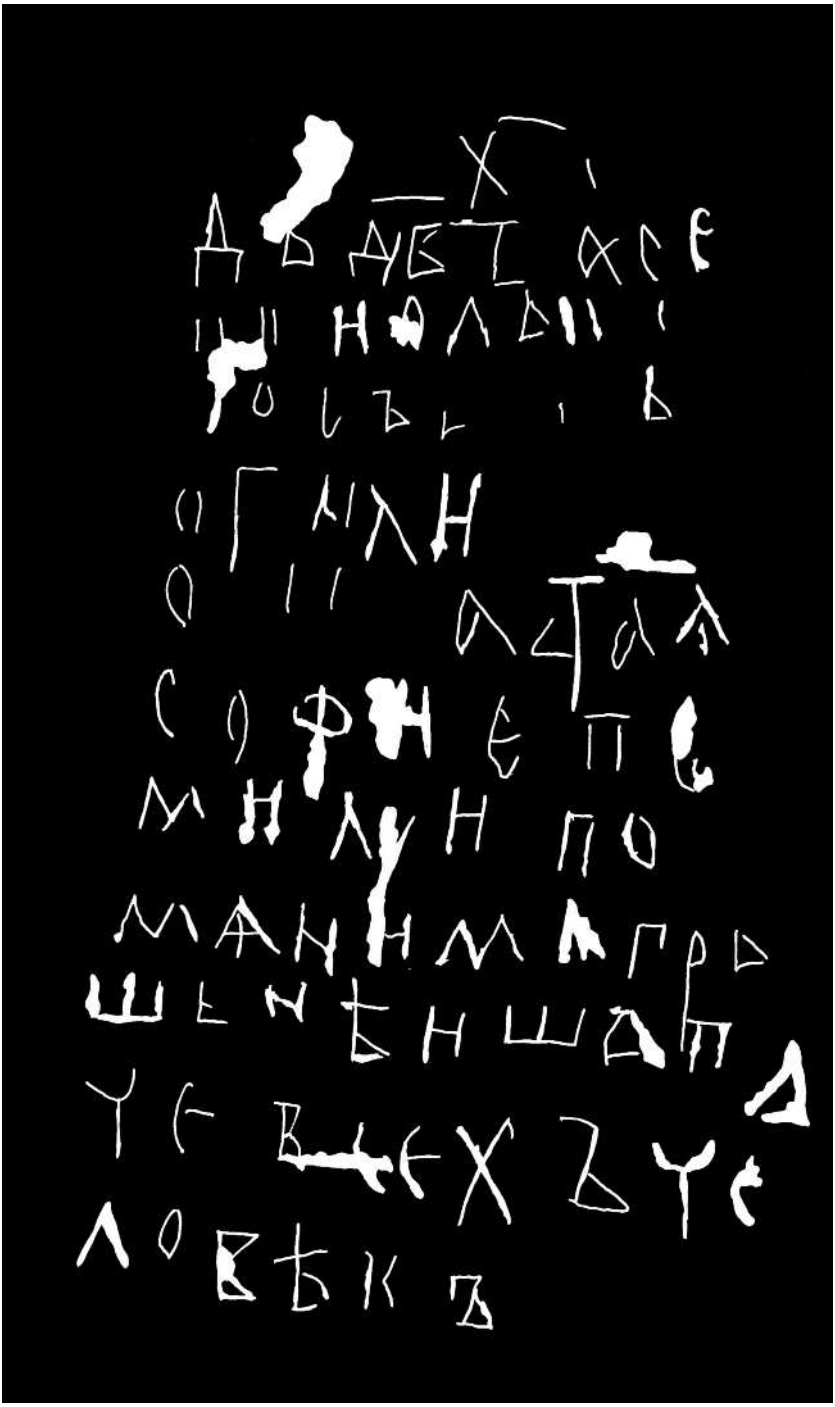

Таблиця CCLVII
Прорисовка графіті № 6915

1

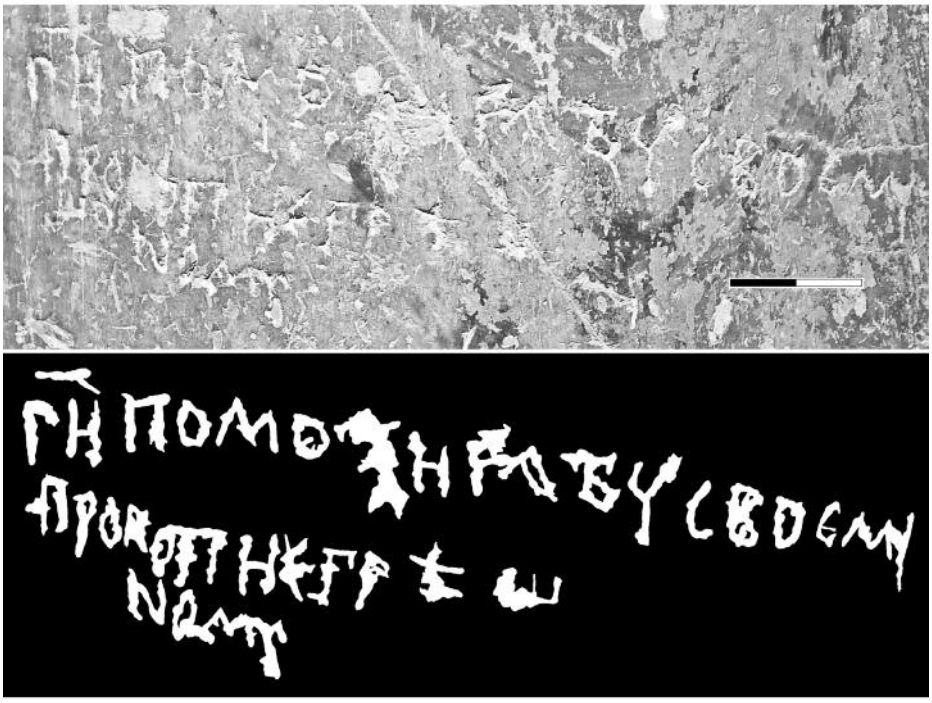

2

Таблиця CCLVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6917; **2** – № 6918

ПОДІЛ ЕПІГРАФІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ЗА КАТЕГОРІЯМИ

І. Написи

І.1. Молитовні написи

27, 28, 29, 30, 31, 60, 61, 62, 105, 106, 146, 198, 200, 229, 232, 420, 451, 452, 453, 6394, 6429, 6456, 6459, 6462, 6480, 6481, 6483, 6506, 6535, 6548, 6553, 6555, 6558, 6561, 6562, 6567, 6571, 6573, 6574, 6581, 6585, 6596, 6622, 6623, 6681, 6686, 6694, 6699, 6703, 6704, 6736, 6737, 6740, 6745, 6750, 6756, 6757, 6763, 6764, 6773, 6774, 6783, 6787, 6795, 6797, 6801, 6802, 6805, 6819, 6832, 6841, 6842, 6847, 6853, 6854, 6855, 6856, 6857, 6858, 6859, 6860, 6866, 6869, 6873, 6889, 6905, 6906, 6915, 6918.

І.2. Пам'ятні написи

76а, 154, 154а, 154б, 175, 176, 237, 238, 244, 244а, 244б, 245, 248, 249, 250, 291а, 307, 320, 418, 426, 427, 428, 429, 464, 465, 6383, 6395, 6397, 6398, 6399, 6408, 6411, 6412, 6413, 6414, 6417, 6418, 6419, 6420, 6421, 6422, 6423, 6430, 6431, 6432, 6433, 6434, 6435, 6436, 6437, 6438, 6439, 6440, 6443, 6444, 6445, 6446, 6447, 6448, 6449, 6451, 6452, 6453, 6454, 6455, 6557, 6458, 6461, 6463, 6464, 6465, 6466, 6468, 6469, 6470, 6471, 6472, 6474, 6475, 6476, 6477, 6478, 6482, 6486, 6489, 6490, 6491, 6492, 6493, 6499, 6500, 6502, 6503, 6504, 6505, 6508, 6509, 6510, 6512, 6513, 6514, 6515, 6516, 6517, 6518, 6519, 6521, 6524, 6525, 6526, 6527, 6528, 6529, 6532, 6533, 6534, 6541, 6546, 6549, 6550, 6551, 6552, 6554, 6557, 6559, 6564, 6566, 6568, 6569, 6570, 6572, 6575, 6576, 6577, 6578, 6579, 6583, 6586, 6588, 6590, 6591, 6593, 6597, 6598, 6599, 6601, 6602, 6603, 6605, 6608, 6609, 6610, 6611, 6612, 6613, 6614, 6616, 6617, 6618, 6620, 6621, 6624, 6625, 6629, 6630, 6631, 6632, 6634, 6635, 6636, 6637, 6643, 6645, 6646, 6647, 6648, 6651, 6652, 6653, 6654, 6655, 6656, 6658, 6660, 6661, 6664, 6666, 6669, 6671, 6672, 6673, 6679, 6682, 6687, 6689, 6690, 6696, 6697, 6701, 6702, 6706, 6708, 6709, 6710, 6711, 6712, 6716, 6718, 6720, 6727, 6731, 6739, 6746, 6749, 6765, 6769, 6770, 6776, 6777, 6778, 6779, 6780, 6782, 6784, 6785, 6788, 6789, 6790, 6791, 6796, 6799, 6803, 6811, 6814, 6815, 6824, 6825, 6826, 6827, 6834, 6835, 6836, 6837, 6843, 6845, 6846, 6865, 6867, 6868, 6870, 6875, 6880, 6881, 6882, 6883, 6887, 6888, 6891, 6894, 6895, 6896, 6900, 6902, 6903, 6904, 6909.

І.3. Цитати та посилання на твори книжної писемності

128.

І.4. Написи-прокляття

немає.

І.5. Написи-покаяння

немає.

І.6. Написи-запитання

немає.

I.7. Підписи до фрескових образів

225, 6680, 6685, 6823.

I.8. Окремі слова та словосполучення

6766, 6829, 6917.

I.9. Написи музичного змісту

6715.

I.10. Написи календарного змісту

немає.

I.11. Абетки, склади та окремі літери

6380, 6381, 6384, 6388, 6389, 6400, 6401, 6402, 6405, 6406, 6410, 6441, 6460, 6467, 6479, 6487, 6488, 6494, 6495, 6496, 6497, 6498, 6507, 6530, 6531, 6543, 6544, 6547, 6560, 6563, 6580, 6584, 6589, 6595, 6600, 6604, 6606, 6607, 6619, 6633, 6639, 6640, 6641, 6644, 6650, 6662, 6675, 6676, 6677, 6678, 6695, 6700, 6705, 6707, 6713, 6732, 6741, 6748, 6755, 6760, 6767, 6768, 6771, 6775, 6781, 6786, 6793, 6794, 6798, 6807, 6812, 6813, 6838, 6844, 6848, 6861, 6862, 6863, 6864, 6874, 6876, 6877, 6892, 6898, 6899, 6901, 6907, 6908, 6910, 6911, 6912.

I.12. Написи, зміст яких не встановлений

176a, 6409, 6484, 6511, 6522, 6565, 6738, 6833, 6890, 6916.

I.13. Фрагменти написів

6403, 6442, 6473, 6501, 6520, 6523, 6587, 6592, 6615, 6626, 6627, 6642, 6657, 6665, 6667, 6668, 6670, 6684, 6688, 6691, 6692, 6693, 6714, 6717, 6719, 6721, 6722, 6723, 6724, 6725, 6726, 6729, 6730, 6751, 6752, 6762, 6772, 6816, 6893, 6914.

I.14. Записи цифр

немає.

I.15. Записи лічби

6396, 6416, 6582, 6594, 6628, 6913.

II. Малюнки

II.1. Хрести, монограми, теонімограми

76, 266, 274, 275, 6379, 6385, 6390, 6404, 6407, 6415, 6556, 6638, 6663, 6674, 6683, 6698, 6733, 6734, 6735, 6742, 6743, 6744, 6758, 6759, 6761, 6792, 6800, 6808, 6809, 6810, 6817, 6818, 6820, 6821, 6822, 6828, 6830, 6831, 6839, 6840, 6849, 6850, 6851, 6871, 6872, 6878, 6879, 6884, 6885, 6886, 6897.

II.2. Зображення ангелів та святих

немає.

II.3. Символи, пов'язані з частинами людського тіла

6806.

II. 4. Предмети релігійного вжитку та артефакти

466.

II.5. Символи, пов'язані з землею та небом

немає.

II.6. Антропоморфні зображення

немає.

II. 7. Зооморфні зображення

6424, 6425, 6426, 6427, 6545.

II.8. Орнітоморфні зображення

289, 6382, 6428.

II.9. Іхтіоморфні зображення

немає.

II.10. Герпетоморфні зображення

немає.

II.11. Зображення рослин

немає.

II.12. Зображення храмів та інших споруд

немає.

II.13. Сюжетні зображення

291, 6393.

II.14. Емблеми

82, 6386, 6387, 6391, 6392, 6450, 6485, 6536, 6537, 6538, 6539, 6540, 6542, 6649, 6659, 6728, 6747, 6753, 6754, 6804, 6852.

ВКАЗІВНИК СЛІВ

А

а, *цифр. 1* – № 6769: ҁацӑа; № 6891: ахоа

а, *цифр. 1000* – № 6492: а҃х; № 6647: ах; № 6646: ахе; № 6739: [а]хе; № 6491: ҁахѕ; № 6490: ахи; № 6617: а҃хі; № 6470: ҁа҃х҃о҃і; № 6458: ахоі; № 6569: ҁа҃хкѕ; № 6446: ахкз҃; № 6880: ахм; № 244: ҁа҃хмв; № 6583: ахмв; № 245: ҁа҃хме; № 6656: а҃хнд; № 6651, № 6654: а҃хо; № 6652: ахо; № 6891: ахоа; № 6624: ҁа҃хоѕ; № 6661: ахп(…)

а, *спол.* – № 27, № 146 (двічі), № 175, № 307, № 6915: а

августъ, *ч.* – № 6625: авгѵ̑[ста]

Авраамъ, *особ., ч.* – № 176: Аврам(ъ)

Агаѳиꙗ, *особ., ч.* – № 6906: Агафию; № 60: Огаѳии

Адріанъ, *особ., ч.* – № 6596: Андріану

азъ, *займ.* – № 27, № 175: азъ; № 6408: аз(ъ); № 146, № 6915: ми; № 6763, № 6905, № 6915: ма

Алеӑѣи, *особ., ч.* – № 6906: Алеӑеꙗ; № 6909: Олеӑѣ(и); № 249: Ѡлеӑеи; № 6689: Олеӑа; № 6915: Олык[се]ю

аминь, *вигук.* – № 6766: аминъ; № 6766: ам[инъ]

Андрѣи, *особ., ч.* – № 6422: Анд(рѣи); № 6631: Андреи; № 6432, № 6433: Андріи; № 6383: Аньдри(и); № 6447: Он(дреи)

Андрѣевъ, *особ., прикм.* – № 307 (ж.): Андрѣева

Антонъ, *особ., ч.* – № 6605: Антонъ

апріль, *ч.* – № 6465: априла

Аѳанасіи, *особ., ч.* – № 6845: Аѳанасіии

Б

блазнити, *недок.* – № 175: [б]лазнима

богатъ, *прикм.* – № 307: багаты(и)

Богородица, *ж.* – № 6915: [Б(огороди)ц]а

Божии, *прикм.* – № 6661: Б(о)жого; № 6624: Б(о)ж(ого); № 6803 (мн.): Б(о)жии; № 6842: Божиꙗ

болии, *прикм.* – № 175: больши(и)

боꙗтиса, *недок.* – № 146: бъюса

братъ, *ч.* – № 229: брата

быти, *недок.* – № 175: ѥсмь; № 128: есте; № 146: ѥ; № 244, № 245, № 250, № 6420, № 6491, № 6503, № 6569, № 6588, № 6631, № 6636, № 6648, № 6654, № 6656, № 6709, № 6710: был(ъ); № 6637: бы(лъ); № 6529: б(ылъ); № 6651: бы[л](ъ); № 6490: б[ы]л(ъ); № 6466, № 6508: б[ыл](ъ); № 307: была; № 6660: бил(ъ); № 6652: бıл(ъ); № 6917: бꙋдѣ

бѣсъ, *ч.* – № 175: бѣсом(ь)

В

в, *цифр. 2* – № 244: ҁа҃хмв; № 6583: ахмв

Василии, *особ., ч.* – № 6414, № 6517: Василии; № 6586: Васили(и); № 6588: Вас[или](и); № 6559: Васил(ии); № 6889: Василиа; № 6842: Василиꙗ; № 6476: Василеи

Василиевъ, *особ., прикм.* – № 31: Васильеви

Влоско, *особ., ч.* – № 244а: Влоско

Володимирова, *особ., ж.* – № 307: Володимираа

Всеволожъ, *особ., прикм.* – № 307 (ж.): Всев[о]ложа

въ, *прийм.* – № 154, № 6917: въ; № 175: в(ъ); № 6824: в{ъ}; № 6667: вь; № 128 (двічі), № 6906: во

вьсь, *займ.* – № 6915: всехъ

Г

г, *цифр. 3* – № 6549: (ҁа)г҃г҃

Гавриилъ, *особ., ч.* – № 6499: Гаврилъ; № 6880: Гаврило

Гасикъ, *особ., ч.* – № 6457: Гасик(ъ)
Георгии, *особ., ч.* – № 31: Георьгиєви
Герасимъ, *особ., ч.* – № 6736: Герасима
Господь, *ч.* – № 6774: Господи; № 6394, № 6480, № 6581, № 6736, № 6740, № 6757, № 6773, № 6832, № 6905: Г(оспо)ди; № 6567, № 6681: Г(оспо)д[и]; № 6764: Г(оспо)[д]и; № 6704: Г(оспо)[ди]; № 27, № 28, № 30, № 31, № 60, № 61, № 62, № 105, № 106, № 146, № 198, № 200, № 232, № 451, № 452, № 453, № 6456, № 6558, № 6562, № 6596, № 6686, № 6689, № 6783, № 6787, № 6801, № 6819, № 6841, № 6842, № 6847, № 6853, № 6854, № 6855, № 6856, № 6857, 6858, № 6959, № 6860, № 6869, 6873, № 6918: Г(оспод)и; № 6906: Г(оспод)[и]; № 6571, № 6797: [Г](оспод)и; № 6915: Г(осподи)
Григории, *особ., ч.* – № 6570: Григории; № 175, № 6591: Григори(и); № 6803: Гр(игории); № 6686: Гри(горию); № 6509: Грігории; № 6420, № 6648: Грыгореи; № 250: Гришъко
Гроуковичь, *особ., ч.* – № 6598: Грꙋковичь(ь)
грѣшьникъ, *ч.* – № 6689: грешникъ
грѣшьнъ, *прикм.* – № 451: грешенамоу; № 6918: грѣшному; № 6866: г[р]ѣ[шьномоу]; № 6797: гъ[рѣшънамоу]; № 6915: грьшьнѣиша
грѣхъ, *ч.* – № 307 (мн.): грѣ[хы]
Гоустынськъ, *прикм.* – № 6651: Гꙋстынскіи

Д

д, *цифр., 4* – № 6656: ах҃нд
Давидовъ, *прикм., особ., ч.* – № 6915: Д(а)в(и)д(о)въ
Дамиꙗнъ, *особ., ч.* – № 6458: Дамiꙗн(ъ); № 6737: Дами[ꙗ]на
Даниилъ, *особ., ч.* – № 6455: Даниилъ
Даниловичь, *особ., ч.* – № 6712: Даниловичь(ь)
Делеевскии, *особ., ч.* – № 6414: Делеевьскіи
Демъꙗнъ, *особ., ч.* – № 6749: Демиꙗн(ъ); № 6454: Демiꙗн(ъ); № 6658: Демиꙗн(ъ); № 6462: [Дем]ъꙗнови
Демъꙗновичь, *особ., ч.* – № 6516: [Дем]іꙗновичь(ь)
Димитрии, *особ., ч.* – № 307: Дм[итръ]
допьсати, *док.* – № 27: доп(ь)с(а)лъ
Дороѳеи, *особ., ч.* – № 6510: Доро[феи]
доуша, *ж.* – № 146: дꙋшѧ; № 146: д(ꙋ)шѧ; № 6480: д(у)шу
дьнь, *ч.* – № 146: дьнь; № 6867: д(ь)нь; № 6614: днѧ
Дѣдовичь, *ч.* – № 6420: Дѣдовичь(ь); № 6648: Дедовичь(ь)

Є

є, *цифр. 5* – № 154: кє; № 6646: ахє; № 6739: [а]хє; № 245: ҂ах҃ме
Євьстатии, *особ., ч.* – № 6703: Євстаф[иꙗ]; № 6704: Є[в]ъстафиꙗ
Єлисѣи, *особ., ч.* – № 6687: Єл(исеи); № 6750: Єлисе[ꙗ]
Ємелиꙗнъ, *особ., ч.* – № 6447: Єм(елиꙗнъ)
Єудокимъ, *особ., ч.* – № 6667: Єудок[и]ма

Ѕ

ѕ, *цифр. 6* – № 6491: ҂ахѕ; № 6569: ҂ах҃кѕ; № 6624: ҂ах҃оѕ
ѕ, *цифр. 6000* – № 6408: ҂ѕ҃ѯ҃ꙁ҃; № 6769: ҂ѕцѯа

Ж

Жадъко, *особ., ч.* – № 76а: Жадъко
жити, *недок.* – № 128: живущаго

Ꙁ

з, *цифр. 7* – № 6465: кз; № 6408: ҂ѕ҃ѯ҃ꙁ҃; № 6446: ахк҃з
з, *цифр. 7000* – № 6658: ꙁс
забоиникъ, *ч.* – № 61: забоинику
Заховъ, *особ., ч.* – № 6439: Захо(въ)
Золинъ, *особ., ч.* – № 6458: Золин(ъ)
Золотовъ, *особ., ч.* – № 6470: Золотов(ъ)

И

и, *цифр. 8* – № 6490: ахи; № 6601: (҃а)҃х҃л҃и

и, *спол.* – № 229 (тричі), № 307 (двічі); № 198 (двічі), № 6517, № 6757, № 6774, № 6841: и

и, *займ.* – № 6917: и

Иванъ, *особ., ч.* – № 6625: Иванъ; № 6603, № 6634: Иван(ъ); № 6417, № 6655: Ива[н](ъ); № 6558: Ивана; № 6757: Ива[на]; № 30: Иванъви; № 6503: Іванъ; № 6552, № 6645: Іван(ъ); № 6855: Іваникоу

Игнатъ, *особ., ч.* – № 146: Игнатъви

Игорьвъ, *прикм., особ.,* – № 307 (ж.): Игорьва

игоуменъ, *ч.* – № 6909: игѹмень

иже, *займ.* – № 229: иже

Илии, *вигук.* – № 6915: Или

Илиꙗ, *особ., ч.* – № 62: Илии

инокъ, *ч.* – № 6503: инок(ъ)

Иоакимъ, *особ., ч.* – № 6529: Ѥакимъ; № 6832: Ѥкима

Иосифъ, *особ., ч.* – № 6598: Иѡсифъ; № 291а: Іосифъ

Ипполитъ, *особ., ч.* – № 6444: Іполіт(ъ)

июль, *ч.* – № 154, 154а: июлꙗ; № 6652: июл(а); № 6614: і(юлꙗ)/і(юнꙗ)

июнь, *ч.* – № 6614: і(юнꙗ)/і(юлꙗ)

Ѥаковъ, *особ., ч.* – № 6472: Ѥаков(ъ); № 6617: Ѥаков[ъ]

иереи, *ч.* – № 6631: иереи; № 6906: ереѥ

иеродиаконъ, *ч.* – № 6502: еродиакон(ъ)

І

і, *циф., 10* – № 6617: а҃хі; № 6470: ҃а҃х҃ѳ҃і; № 6458: ахѳі; № 6505: (҃ах)҃ѳ҃і

Ієвъ, *особ., ч.* – № 6690: Ієвъ

Іѡанъ, *особ., ч.* – № 6656: Іѡанъ; № 6408: Іѡ(а)н(ъ); № 6803: І(ѡанъ); № 6432, № 6436, № 6564: Іоанн(ъ); № 6681: Іѡан[а]; № 6433: Іоа[нн](ъ); № 6475: [І]оан(ъ); № 6546: Иѡанъ; № 6612: Иѡан(ъ); № 105: Иѡаноу; № 6566: Иоанъ; № 6653: Иоан(ъ); № 452: Иоаноу; № 6553: Иоанна

Іѡвъ, *особ., ч.* – № 6654: Іовъ

Іѡсафатъ, *особ., ч.* – № 6476: Іѡсафат(ъ); № 6687: Иоса(фатъ)

К

к, *цифр., 20* – № 6614: к҃; № 154: кѥ; № 6465: кз; № 6469: ҃ах҃кѕ; № 6569: ах҃кз

Каминский, *особ., ч.* – № 6625: Камінъский

Каріѡнъ, *особ., ч.* – № 6451: Каріѡн(ъ); № 6651: Карїѡ[н](ъ)

Карпъ, *особ., ч.* – № 6672: Ка[ρ]пъ

Климъ, *особ., ч.* – № 6518: Клим(ъ)

Козмовичъ, *особ., ч.* – № 250: Козмович(ь)

Кожуховскии, *особ., ч.* – № 6603: Кожѹховъскии

Коментарии, *особ., ч.* – № 6456: Коментариа

Кореницкии, *особ., ч.* – № 6491: Кореницки(и)

крьстъ, *ч.* – № 76а: хр(ѥ)стъ; № 6865: х(ре)ст(ъ)

коукоуль, *ч.* – № 6829: куколь

кънажъ, *прикм.* – № 31: кьн[а]жоу

кънагына, *ж.* – № 27: кнагини

кыи, *займ.* – № 176: к[ы]и

Л

л, *цифр., 30* – № 6601: (҃а)҃х҃л҃и; № 6588: [а]хлѳ

Лазарь, *особ., ч.* – № 61: Лазореви; № 6917: Лазарꙗ

Лесѡнтии, *особ., ч.* – № 6709: Лесѡнтии; № 6845: Леонтии

Лоукашъ, *особ., ч.* – № 6803: Лукаш(ъ)

лоучии, *прикм.* – № 128: лучиї

Лахъ, *особ., ч.* – № 176: Лꙗхь

лѣто, *с.* – № 105: лѣта; № 6408: лета; № 6555 (мн.): л[ѣ]та

М

м, *цифр., 40* – № 6880: ахм; № 244: ҃ах҃мв; № 6583: ахмв; № 245: ҃ах҃ме

Макарии, *особ., ч.* – № 200: Макарию

Малиносъ, *особ., ч.* – № 6564: Малинос(ъ)

Манасевъ, *особ., ч.* – № 6749: Манасев(ъ)

Маркъ, *особ., ч.* – № 6476: Маръко; № 6660: Мар(къ)
мати, *ж.* – № 27: матери
Матвѣи, *особ., ч.* – № 6549: Матвеи; № 6569: Матв(еи); № 6815: Матвии
Матфии, *особ., ч.* – № 6578: Матфе(и); № 6779: Матѳеи
Маюстатъ, *особ. ч.* – № 146: Маiастатъ
Маѳимъ, *особ., ч.* – № 6845: Маѳи(мъ); № 6841: Маѳимови
Мелитонъ, *особ., ч.* – № 6652: Мелитонъ
Меркоурии, *особ., ч.* – № 30: Мерекоурию
мечникъ, *ч.* – № 31: /м/мечьникоу
мирьнъ, *прикм.* – № 6819: мирь[ни]мь
Митрицкии, *особ., ч.* – № 6559: Митрицки(и)
Митровъ, *особ., ч.* – № 6555: Митровь
Митрофанъ, *особ., ч.* – № 6652: Мітрофанъ
Михаилъ, *особ., ч.* – № 6679: Михаил(ъ); № 6524, № 6552: Мих(аилъ); № 6891: Ми(хаилъ); № 6611: М(и)х(аилъ); № 6583, № 6610, № 6712: Михаило; № 28: Михаилу
Михаиловичь, *особ., ч.* – № 244: Михаиловичь(ь); № 6583: Ми[х]аилови[ч](ь)
мои, *займ.* – № 146 (двічі): мъа
море, *с.* – № 198: на мор[є]
Моунижиръ, *особ., ч.* – № 6819: Моу[н]ижироу
мъниχъ, *ч.* – № 6757: монаχа
мъного, *прикм.* – № 105: (мн.): многа; № 6555 (мн.): многаа; № 6555 (мн.): мног[аа]; № 6555 (мн.): многа(а)
мъногогрѣшьнъ, *прикм.* – № 6503: мног(о)грѣшныи; № 6504: многогрѣ{шныи}
мъногопечальнъ, *прикм.* – № 307 (ж.): многопечалнаа
мѣсаць, *ч.* – № 6824: м(ѣса)ца; № 154, № 154а: м(ѣ)с(а)ца; № 6421, № 6465: м(ѣса)ца; № 6625: мѣсяца
мжченикъ, *ч.* – № 6667: м(оу)ч[є]ника

N

н, *цифр. 50* – № 6656: а҃нд
на, *прийм.* – № 198 (двічі), № 307, № 6420, № 6648: на
недостоинъ, *прикм.* – № 6458, № 6709: недостоиныи; № 6710: недо[с]т[о]и[ныи]
Наоумъ, *особ., ч.* – № 6509: Наѯ[м](ъ)
Непьанъ, *особ., ч.* – № 238: Непьанъ
Николаи, *особ., ч.* – № 6819: Николѣ
Нороковичь, *особ., ч.* – № 245: Норокови[ч](ь)
нъ, *спол., частка* – № 146: нь

О

о, *цифр., 70* – № 6651, № 6654: а҃хо; № 6652: ахо; № 6891: ахоа; № 6624: ҃а҃хоѕ
Одоевичь, *особ., ч.* – № 6569: Wдоевич(ь)
октобрь, *ч.* – № 6867: [окт]омвр[а]
Ольговъ, *особ., прикм.* – № 307 (ж.): Ольгова
Олисава, *особ., ж.* – № 27: Олисавѣ
Онисимъ, *особ., ч.* – № 6790: Wни(симъ)
онъ, *займ.* – № 6689: емч
Осипъ, *особ., ч.* – № 6826: Осип(ъ); № 6790: Оси(пъ)
Остапъ, *особ., ч.* – № 6687: Оста(пъ)
отъмолитиса, *док.* – № 176: ѿтмолисѧ
отьцъ, *ч.* – № 128: о(ть)ца; № 6737: ѡ(ть)ца

П

п, *цифр., 80* – № 6661: ахп(...)
паче, *присл.* – № 6915: паче
Петръ, *особ., ч.* – № 6522, № 6870: Петръ; № 6470: Петро; № 106: Петрови № 6459: Пе[т]роу; № 6571: Пѣтру
пизда, *ж.* – № 6917: въ пездьву
по, *прийм.* – № 6571: по
Повховичь, *особ., ч.* – № 6570: Повхо[в]и[ч](ь)
поклонение, *с.* – № 6420, № 6648: поклонение
Полтинъ, *особ., ч.* – № 6631: Полтинъ
помагати, *недок.* – № 27, № 28, № 29, № 30, № 31, № 60, № 61, № 62, № 105, № 106, № 198, № 200, № 451, № 452, № 453, № 6459, № 6571, № 6596, № 6689, № 6797,

№ 6819, № 6841, № 6847, № 6854, № 6855, № 6856, № 6866, № 6869, № 6918: помози; № 6853: помо[з]и; № 6783: помо[зи]; № 6699: п[омози]; № 6686: п(о)м(о)зи; № 6535: по(мози); № 6857: помо{зи}; № 6858: п{омози}; № 6801: пъмъзи; № 146: п[ъ]м[ъ]з[и]

помиловати, *док.* – № 229: помилоуи; № 6915: помилуи; № 6757: помилѫ(и)

поминати, *недок.* – № 6483, № 6585, № 6681, № 6704, № 6802, № 6905: помѣни; № 6764: пом[ѣ]ни; № 6750: пом[ѣни]; № 6745: [п]ом[ѣни]; № 6394: помѣн(и); № 6906: помѣ(ни); № 6480, № 6548, № 6756, № 6763: пом(ѣни); № 6553, № 6573, № 6703: по(мѣни); № 229, № 6567, № 6622, № 6694, № 6832, № 6915: помни; № 229: пом[а]ни; № 6889: помѧ(ни); № 6623: по(мѧ)ни; № 6795, № 6805: помя(ни); № 6456, № 6481, № 6558, № 6581, № 6774, № 6842: помени; № 232: поме(ни); № 6574, № 6740: помини

Поповичъ, *особ., ч.* – № 6549: Поповичъ

Попротинскии, *особ., ч.* – № 6870: Попротинскыи

попъ, *ч.* – № 307: попъ; № 6624: поп(ъ)

послоушание, *с.* – № 128: во послушаниї

праздьникъ, *ч.* – № 307: на праздьник[ъ]

призърѣти, *док.* – № 229: призъри

присѣтити, *док.* – № 229: присѣти

прозвище, *с.* – № 146: прѣзвищъ

Прокопии, *особ., ч.* – № 248: Прокопии; № 6918: Прокопиу

прочитати, *док.* – № 229: прочитаѣть

прѣставитиса, *док.* – № 6727: [прѣста]виса; № 6867: [прѣ]ст[авис]а

прѣщение, *с.* – № 6571: по прѣшен[ию]

поустыни, *ж.* – № 128: во пустыне

пьсати, *недок.* – № 6408: п(ьса)л(ъ); № 76а, № 307, № 6706, № 6865: ѱ(а)лъ; № 6689: ѱ(а)л[ъ]

пать, *числ.* – № 6517: пат(ь)

пѫть, *ч.* – № 198: на поути

Р

раба, *ж.* – № 27, № 60: рабѣ

рабъ, *ч.* – № 6517: рабъ; № 232, № 6736, № 6757, № 6774, № 6842: раба; № 6764: ра[ба]; № 6681: р[а]б[а]; № 6704: ра(ба); № 30, № 31, № 62, № 105, № 106, № 198, № 6459, № 6462, № 6571, № 6841, № 6855: рабоу; № 452, № 6819: ра[б]оу; № 6797: раб[о]у; № 6866: раб[оу]; № 6686: раб(оу); № 6801: ра{боу}; № 28, № 61, № 200, № 453, № 6596, № 6856, № 6918: рабу; № 6854: ра[б]у; № 146: рабѫ; № 29: рабуо; № 6803 (мн.): раб(ы)

Решило, *особ., ч.* – № 6855: Решилови

Римаръ, *особ., ч.* – № 249: Римарь

Рогаучь, *особ., ч.* – № 237: Рогау(ь)

рикати, *недок.* – № 146: рикающи

рокъ, *ч.* – № 6470, № 6490, № 6505, № 6517, № 6601, № 6624, № 6632, № 6656: року; № 6739: рок[у]; № 6491, № 6651, № 6652, № 6661, № 6779: рок(у); № 6569: ро[к](у); № 6654: р(о)к(у); № 6643: р(оку); № 244, № 245, № 6411, № 6463, № 6492, № 6549, № 6583: рокѫ; № 6566: [р]окѫ

Романъ, *особ., ч.* – № 6803: Ром(анъ)

Роудинскии, *особ., ч.* – № 6652: [Р]ѫдінскі[и]

Роудницкии, *особ., ч.* – № 6880: Рѫдницкии

роуськъ, *прикм.* – № 27: руськѣи

С

с, *цифр. 200* – № 6658: ѯ

Сава, *особ., ч.* – № 6500: Сава

Савичь, *особ., ч.* – № 6656: Савичь

Самоуилъ, *особ., ч.* – № 6486: Самѫил(ъ)

свои, *займ.* – № 128, № 6736, № 6774: своего; № 232: свог(о); № 30, № 105, № 106, № 198, № 452, № 6459, № 6571, № 6819, № 6841, № 6855: своемоу; № 6866: своемо[у]; № 6686: сво(є)м(оу); № 28, № 31, № 61, № 453,№ 6596, № 6854, № 6918: своему; № 6783: [свое]му; № 29: с(в)оемуо;

№ 6462: своѥ[моу]; № 6856: сво[ѥ]му; № 62: свъемоу; № 146: свъ[ем]ѫ; № 200: сьвоему; № 6567: свою; № 27 (ж.), № 60 (ж.): своеи
сватъ, *прикм.* – № 198 (ж.), № 229 (ж.): сватаа; № 6915 (ж.): с(ва)таа; № 6420 (ж.): с(ватои); № 6648 (ж.): с(ва)т(ои)
Сватополъчь, *особ., прикм.* – № 27: С(ва)тополъчи; № 27 (мн.): С(ватопл)ъчии
сваштеньникъ, *ч.* – № 248: свацѣнник(ъ)
се, *частка* – № 175, № 6917: се
Семенъ, *особ., ч.* – № 6887: Семен(ъ); № 6906: Семена
септавръ, *ч.* – № 6421: семт{авра}
сестра, *ж.* – № 307: с[е]стра
Симионъ, *особ., ч.* – № 6423: [Сим]іон(ъ); № 6486: Соумеон(ъ)
Симонъ, *особ., ч.* – № 6620: Симон(ъ); № 6764: [Си]мон[а]; № 6866: С[и]монови
скоблити, *недок.* – № 307: скобла
сноха, *ж.* – № 307: снъха
София, *ж.* – № 6915: Софие; № 229: Софъѥ; № 198: Соѳьа; № 6420, № 6648: Соѳии
спасати, *недок.* – № 6736, № 6757: спаси; № 6764: спа[си]; № 6506, № 6774: спа(си)
Спасъ, *особ., ч.* – № 6719: Сп(а)съ
споръ, *ч.* – № 176: спорѫ
Ставронъ, *особ., ч.* – № 453: Ставрону
старьць, *ч.* – № 6455: старѣц(ь)
Степанъ, *особ., ч.* – № 232: Степана
Стефанъ, *особ., ч.* – № 6439: Стефанъ; № 250, № 6491, № 6551: Стефан(ъ); № 6785: [С]тефан(ъ); № 6452: Ст[еф]а[н](ъ); № 6845: Сте(фанъ); № 6774: Стефана; № 6394: Ст[ефана]; № 451: Стефаноу; № 6699: Стеф[аноу]; № 6866: Стеѳа[ну]
съ, *прийм.* – № 176: з(ъ)
съдравиѥ, *с.* – № 6906: во здравии
съмрътъ, *ж.* – № 146: съмь(р)ти
съподобити, *док.* – № 6773: сподоби
сьде, *присл.* – № 6709: [сд]е; № 307: с[ьд]ь; № 6710, № 6716: зде
сынъ, *ч.* – № 27 (мн.): сыны
сѣдѣти, *недок.* – № 128: седа
сѫдьнъ, *прикм.* – № 146: сѫдьнагъ

Т

тако, *присл., спол., частка.* – № 146: т[ако]
Тарасии, *особ., ч.* – № 6457: Тар(асии)
творити, *недок.* – № 175: творю
твои, *займ.* – № 6757: твоего
Терехъ, *особ., ч.* – № 232: Тереха
ти, *займ.* – № 175: та
Тимофеи, *особ., ч.* – № 6803: Ти(мофеи)
трепетати, *недок.* – № 146: трьпѣщьтъ
три, *числ.* – № 6517: три
Тимоѳѣи, *особ., ч.* – № 6505: Тимофеи
тоутъ, *присл.* – № 245, № 250, № 6466, № 6569, № 6631: тут(ъ); № 6636: ту(тъ); № 6474: ту{т}(ъ); № 6648: тѫтъ; № 244, № 6420, № 6491, № 6651, № 6652, № 6654, № 6660: тѫт(ъ); № 6656: т[ѫт](ъ)
тъ, *займ.* – № 176, № 229: того

ОУ

оу, *вигук* – № 175: оууу
Оуаръ, *особ., ч.* – № 6823: Оуар(ъ)

Ф

Фадеи, *особ., ч.* – № 6845: Фа(деи)
февраль, *ч.* – № 6824: февраа
Федоръ, *особ., ч.* – № 244, № 237: Федор(ъ); № 6731: Федо[р](ъ); № 6664: Федо[ръ]; № 6611: Фе(доръ); № 6774: [Фе]до[ра]; № 6528: Ѳед(оръ)
филонъ, *особ., ч.* – № 245: филон(ъ)

Х

х, *цифр. 600* – № 6492: а҃х; № 6647: ах; № 6549: (҆а)х҃г; № 6646: ахе; № 6739: [а]хе; № 6491: ахѕ; № 6490: ахи; № 6617: а҃хі; № 6470: ҆а҃х҃ѳі; № 6458: ахѳі; № 6569: ҆ах҃кѕ; № 6446: ах҃кз҃; № 6601: (҆а)х҃лѝ; № 6588: [а]хлѳ;

№ 6880: ахм; № 244: ҂ах҃мв; № 6583: ахмв; № 245: ҂ах҃ме; № 6656: ах҃нд; № 6651, № 6654: ах҃о; № 6652: ахо; № 6891: ахоа; № 6624: ҂ах҃оѕ; № 6661: ахп(...)
Ходорець, *особ., ч.* – № 238: Ходорець
Христина, *особ., ж.* – № 225: Христина

Ѡ

ѡ, *вигук.* – № 229: ѡ; № 6915 (двічі): о
Ѡѯимиꙗ, *особ., ж.* – № 6561: Ѡѯимию

Ц

ц, *цифр. 900* – № 6769: ҂ѕцѯа

Ч

чловѣкъ, *ч.* – № 6915 (мн.): человѣкъ
чьрньць, *ч.* – № 6651: чер[н]е[ц](ь)

Ш

Шимаковичь, *особ., ч.* – № 6566: Шимакови[чь]

Ю

Юрии, *особ., ч.* – № 6555: Юрıı
Юриевичь, *особ., ч.* – № 175: [Ю]рьıевичь

Ѧ

Ѧкоунъ, *особ., ч.* – № 29: Ѧкуонуо
Ѧносъ, *особ., ч.* – № 198: Ѧносоу

Ꙗ

ꙗко, *спол., частка.* – № 146: [ꙗ]къ
ꙗвѣ, *присл.* – № 6917: ѧвѣ
Ꙗровицкии, *особ., ч.* – № 6551: Ꙗровицкии

Ѯ

ѯ, *цифр. 60* – № 6769: ҂ѕцѯа

Ѳ

ѳ, *цифр. 9* – № 6470: ҂а҃х҃ѳ҃ı; № 6458: ахѳı; № 6505: (҂ах҃)ѳ҃ı; № 6588: [а]хлѳ
Ѳеѡдора, *особ., ж.* – № 6567: Ѳеодор[у]
Ѳеѡдоръ, *особ., ч.* – № 6521: Ѳеѡдоръ; № 6569: Ѳеѡдор(ъ); № 6599: Ѳеодоръ; № 6514: Феѡдор(ъ); № 6601: Ф[еѡдоръ]
Ѳеѡдоровичь, *особ., ч.* – № 6505: Ѳеѡдорович(ь)
Ѳома, *особ., ч.* – № 6841: Фомѣ

Ѵ

ѵподиꙗкъ, *ч.* – № 175: в(ъ) подьꙗцехъ

Ѯ

ѯ, *цифр., 900.* – № 6408: ҂ѕ҃ѯ҃ѯ҃.

Α

ἅγιος, '*свѧтъ*' – № 6916 (ж.): αγηα

Β

Βασίλειος, '*Василии*' – № 6541: Βασιλειος

Δ

Δομέτιος, '*Дометии*' – № 6680: ⓐ Δομετιος

Θ

Θεόδωρος, '*Ѳеѡдоръ*' – № 6409: [Θ]ε(ο)δορ(ος)

Ι

Ἰωάννης, *особ., ч.* '*Иоаннъ*' – № 6409: Ιω(α)ν(νης)

Κ

Κύριος, '*Господь*' – № 6429: Κ(υρι)ε

Σ

Σοφία, '*Софиꙗ*' – № 6916: Σωφηα

Χ

Χριστόφορος, '*Христофоръ*' – № 6685: Χρηστοφορος

Α

ad, *'до'* – № 420: ad
Adam, *особ., ч., 'Адам'* – № 6453, № 6827: Adam; № 6590: Adamek
Agnelia, *особ., ч., 'Агнелія'* – № 420: Agneliis

Albertus, *особ., ч., 'Альберт'* – № 6431: Albertus
Alexander, *особ., ч., 'Олександр'* – № 6469, № 6629, № 6896: Alexander; № 6519: Alexande(r); № 6395, № 6576: Al(exander); № 6834: Alek(sander)
Andrzey, *особ., ч., 'Андрій'* – № 6412: Andr(zey); № 6882: Andrzej; № 6449: Andre[i]
anima, *'душа'* – № 420: anima
Antoni, *особ., ч., 'Антоній'* – № 6696, № 6902: Antoni
august, *'серпень'* – № 6904: augu[s]ta
Augustin, *особ., ч., 'Августин'* – № 6673: Au(gustin)
annus, *'рік'* – № 6904: anno; № 6868: an(n)o; № 6550: a(nn)o; № 6419, № 6430, № 6613, № 6630, № 6720, № 6746, № 6825: a(nno)

B

Baltazar, *особ., ч., 'Бальтазар'* – № 428: Baltazar
Basil, *особ., ч., 'Василь'* – № 6894: Basyl
Bazluk, *особ., ч., 'Базлук'* – № 6399: Bazlu[k]
Berney, *особ., ч., 'Берней'* – № 6395: Berney
Boguslaw, *особ., ч., 'Богуслав'* – № 6782: Bo[h]us[law]
Bonicki, *особ., ч., 'Боницький'* – № 6554: Bonicky
Bobowski, *особ., ч., 'Бобовський'* – № 6445: Bobowski
Boczkowski, *особ., ч., 'Бочковський'* – № 6515: Boczkowski
być, *'бути'* – № 6827, № 6835: byl; № 6894, № 6904: bil; № 6814 (мн.): bilem
Bychow, *'Бихів'* – № 6478: z Bychowa
Byłewski, *особ., ч., 'Білевський'* – № 6701: Byłewski; № 6702: Byłewsky
Bylanowski, *особ., ч., 'Біланowський'* – № 6720: Bilanowsky

C

Chowski, *особ., ч., 'Ховський'* – № 6469: Chowsky
Claius, *особ., ч., 'Клай'* – № 6825: Klaius
Czarnowski, *особ., ч., 'Чарновський'* – № 6453: Czarnowsky

D

Dawid, *особ., ч. 'Давид'* – № 6437: David
Damian, *особ., ч. 'Дамиан'* – № 6788: Da[mian]
Demian, *особ., ч. 'Дем'ян'* – № 6669: Demian
Deus, *'Бог'* – № 420: Deum
digno, *'благоволити'* – № 420: digneris
Dobek, *особ., ч. 'Добек'* – № 6602: Dobek
Dolanowski, *особ., ч. 'Доланowський'* – № 6435: Dola[nowsky]/Dola[nsky]
Dolanski, *особ., ч. 'Доланський'* – № 6435: Dola[nsky]/Dola[nowsky]
Dolski, *особ., ч. 'Дольський'* – № 6576: Dolsky
Dominus, *'Божий'* – № 6419, № 6430, № 6613, № 6720, № 6746, № 6825: D(omini); № 6868: [D](omini)
During, *особ., ч. 'Дюрінг'* – № 154б: During
dzień *'день'* – № 6904: dn[i]a
Dzierżkowski, *особ., ч. 'Дзєржковський'* – № 6568: Dzierzkowsky

E

Erasmus, *особ., ч., 'Еразм'* – № 6765: Erasmus
Ewanski, *особ., ч., 'Еванський'* – № 6616: Ewansky

G

Georgius, *особ., ч., 'Георгій'* – № 6438: Georgius

Gregorius, *особ., ч., 'Григорій'* – № 6711: Gregor(ius); № 6868: Grigo(rius)
grzeszny, '*грішний*' – № 6478: hreszny
Grodzicki, *особ., ч., 'Гродзицький'* – № 6468: Grodzycky
Grzegorz, *особ., ч., 'Ґжеґож'* – № 244б: Grzegorz; № 6895: Grzegor;

H

Haloski, *особ., ч., 'Галоський'* – № 6577: Halosky
Holowinski, *особ., ч., 'Головінський'* – № 426, № 427: Holowinsky
Hornowski, *особ., ч., 'Горновський'* – № 6525: Hornowsky
Hostyłowki, *особ., ч., 'Гостіловський'* – № 465: Hostył[o]w[s]ky
hic '*тут*' – № 6630, № 6789: hic
Hojski, *особ., ч., 'Гойський'* – № 6904: Hoysky
Hullo, *особ., ч., 'Гулло'* – № 6900 (двічі): Hullo

I

Iakobus, *особ., ч., 'Яків'* – № 6477, № 6881: Jakobos
Iakub, *особ., ч., 'Яків'* – № 465: [Iaku]b; № 6579: Jakub; № 6448: Jako[b]
Ian, *особ., ч., 'Ян'* – № 426, № 464, № 6413, № 6445, № 6515, № 6534, № 6593, № 6591, № 6597, № 6791, № 6888: Ian; № 6440, № 6461, № 6493, № 6525, № 6532, № 6533, № 6557, № 6572, № 6602, № 6666, № 6697, № 6702, № 6708, № 6718, № 6799; № 6835, № 6837, № 6843, № 6846: Jan; № 6577, № 6701: Ja[n]; № 6482: J(a)n
Idec, *особ., ч., 'Ідек'* – № 6778: Idec
Ioannes, *особ., ч., 'Йоанн'* – № 429, № 6419: Ioannes; № 6673: Io(annes); № 6613: Joan(nes)

J

ja, *'я'* – № 6835: ja
Jarczewski, *особ., ч., 'Ярчевський'* – № 6418: Jarcze[w]ky
Jasicki, *особ., ч., 'Ясицький'* – № 6708: Jasicky
Jencki, *особ., ч., 'Єнцький'* – № 6419: Jenczki
Johannes, *особ., ч. 'Йоганн'* – № 6616: Johan; № 154б: Iohannes
Josef, *особ., ч., 'Йозеф'* – № 6434: Jozef
junius, '*червень*' – № 6777: j(unia)/j(ulia)
julius, '*липень*' – № 6777: j(ulia)/j(unia)

K

Kadomski, *особ., ч., 'Кадомський'* – № 6903: Kadomsky
Kalski, *особ., ч., 'Кальський'* – № 6477: Kalsky/Katsky
Kątski, *особ., ч., 'Контський'* – № 6477: Katsky/Kalsky
Kaplowski, *особ., ч., 'Капловський'* – № 6765: Kaplowski
Kelewski, *особ., ч., 'Келевський'* – № 6835: Kelewsky
Kierski, *особ., ч., 'Керський'* – № 6846: Kiersky
Kobierski, *особ., ч., 'Коберський'* – № 6868: Kobier[s]k[i]; № 6711: Koberski
Kobylecki, *особ., ч., 'Кобилецький'* – № 6837: Kobylecky
Koleski, *особ., ч., 'Колеський'* – № 6519: Koleski
Kolenski, *особ., ч., 'Коленський'* – № 6799: Kolenski
Koloski, *особ., ч., 'Колоський'* – № 6696: Koloski
Krzysztof, *особ., ч., 'Кшиштоф'* – № 6682: Krysztof

L

Lajewski, *особ., ч., 'Лаєвський'* – № 6718: Lajewski; № 6718: Laj[e]w-s[ki]
Laski, *особ., ч., 'Ласький'* – № 6608: Lasky

Lerosz, *особ., ч., ‘Лерош’* – № 6782: Lero[s]z
Loiek, особ., ч., ‘*Лоєк*’ – № 6894: Loiek
Lominski, *особ., ч., ‘Ломінський’* – № 6843: Łominsky
Lomski, *особ., ч., ‘Ломський’* – № 6482: Lomsky
Lonski, *особ., ч., ‘Лонський’* – № 6811: Lonsky
Lukasz, *особ., ч., ‘Лукаш’* – № 427: Lukasz

M

Maciej, *особ., ч., ‘Мацей’* – № 6512: Macej
maj, *‘травень’* – № 6827: m(aja); № 6720: m{aja}; № 6825: maya
male, *‘бідно’* – № 420: mal[e]
Marcin, *особ., ч., ‘Мартін’* – № 6903: Marcin
Michał, особ., ч., ‘*Міхал*’ – № 6894: Mychal
Misławski, особ., ч., ‘*Мислявський*’ – № 6397: Misła[wski]
mnogi, *‘численні’* – № 6478: mnoho
Mocko, *особ., ч., ‘Моцко’* – № 464: Mocko
Munster, *особ., ч., ‘Мюнстер’* – № 6746: Munster
Mużko, *особ., ч., ‘Мужко’* – № 6443: Muzko
Mykolaj, *особ., ч., ‘Миколай’* – № 6621: Mikolaj; № 6778: [M]ikoley

O

orare, *‘молитися’* – № 420: orare
oraz, *‘і’* – № 6814: or(az)

P

Pan, *‘Пан, Бог’* – № 6814: Pana
Palusz, *особ., ч. ‘Палюш’* – № 6557: Palusz
Paul, *особ., ч. ‘Пауль’* – № 6904: Paul
Paulus, *особ., ч. ‘Павло’* – № 6811: Paulos
Piotr, *особ., ч. ‘Петро’* – № 6618: Piotr; № 6575, № 6778: Pietr; № 6513: Petr
pleban, *‘плебан’* – № 6903: pleban
Polosecki, *особ., ч., ‘Полосецький’* – № 6796: Polosecky
Poniawski, *особ., ч., ‘Понявський’* – № 6609: Poniawski
pro, *‘за’* – № 420: pro
Prokop, *особ., ч. ‘Прокіп’* – № 6629: Prokop
Przelski, *особ., ч., ‘Пшельський’* – № 6438: Przelsky
Przepolski, *особ., ч., ‘Пшепольський’* – № 6613: Przepolsky

R

rab, *‘раб’* – № 6478: rab
rok, *‘рік’* –№ 6629, № 6814, № 6827: roku; № 6782: ro[k]u; № 6835: w roku; № 6837: r(oku); № 6438: roko
Rogoyski, *особ., ч., ‘Рогойський’* – № 6527: Rogoj[sky]
Ruszeka, *особ., ч., ‘Рушека’* – № 6814: Ruszeka

S

Samuel, *особ., ч., ‘Самуїл’* – № 6720: Sa{muel}
sanctus, *‘святий’* – № 420 (ж.): sancta
Sakowski, *особ., ч., ‘Саковський’* – № 6697: Sakowsky
Seweryj, *особ., ч., ‘Северій’* – № 6464: Seweryj
Siedkiewicz, *особ., ч., ‘Сєдкєвіч’* – № 6827: Siedkiewicz
siła, *‘сила’* – № 6478 (mn.): syłom
Simon, *особ., ч., ‘Симон’* – № 6448, № 6671: Simon
Snowski, *особ., ч., ‘Сновський’* – № 6671: Snowskiy
Soniewski, *особ., ч., ‘Соневський’* – № 6882: Soniewski
Sophia, *особ., ‘Софія-Премудрість’* – № 420: Soph[ia]
Stephan, *особ., ч., ‘Стефан’* – № 6770: Stephan; № 6478: Stefan
Stanislaw, *особ., ч., ‘Станіслав’* – № 6468, № 6568, № 6608, № 6609,

№ 6796: Stanislaw; № 6430: Sta-n[islaw]; № 6895: St(anislaw); № 6527: Stanyslaw

Stocka, *особ., ж., ‘Стоцька’* – № 420: Stocka

Stocky, *особ., ч., ‘Стоцький’* – № 428, № 429: Stocky

Studnicki, *особ., ч., ‘Студницький’* – № 6413: Studnicky

sum, ‘*бути*’ – № 6630, № 6789: fuit

Symeon, *особ., ч., ‘Симеон’* – № 6746: [S]emi[o]n

Szah, *особ., ч., ‘Шах’* – № 6398: Shah

Szalo, *особ., ч., ‘Шало’* – № 6846: Szalo

Szewski, *особ., ч., ‘Шевський’* – № 6621: Szewsky

Szyacki, *особ., ч., ‘Шияцький’* – № 6814: Szyacky

T

Theodor, *особ., ч., ‘Теодор’* – № 6784: Theodor

Todorski, *особ., ч., ‘Тодорський’* – № 6895: Todorsky

Tomasz, *особ., ч., ‘Томаш’* – № 6471: Tomasz; № 6398: Thomasz

Tomaszewski, *особ., ч., ‘Томашевський’* – № 6881: Tomaszewsky

tu, *‘тут’* – № 6827, № 6835, № 6894, № 6904: tu

U

Uszacki, *особ., ч., ‘Ушацький’* – № 6434: Usza[cky]

W

w, *‘у’* – № 6835: w

Walenty, *особ., ч., ‘Валентин’* – № 6554: Walenty

Wiszenka, *особ., ч.*, ‘*Вішенка*’ – № 6489: Wiszenka

Wojciech, *особ., ч., ‘Войцех’* – № 6489: Wojciech; № 6418: Woycych; № 6904: Woyceh

Woiczieckі, *особ., ч., ‘Войчецький’* – № 6883 (двічі): Woiczieckу

Wozniczki, *особ., ч., ‘Возницький’* – № 6902: Wozniczky

Z

z, *‘з’* – № 6478: z

Zabloczki, *особ., ч., ‘Заблоцький’* – № 6461: Zabloczky

Ziankowski, *особ., ч.*, ‘*Зянковський*’ – № 6437: Zian[kowsky]

złotowski, *‘злотовський’* – № 6814: zlotowski

Zunk, *особ., ч.*, ‘*Цунк*’ – № 244б: Zunk

Ա

ազատել, *‘звільняти’* – № 6668: կազա[տի]

Ալէքս, *особ., ч., ‘Алекс’* – № 320: Ալէքս

ամէն, *‘амінь’* – № 320: ամէն

ամուր, *‘міцний’* – № 320: [ա]մո(ւ)ր

այս, *‘це’* – № 320: այս; № 320: [ա]յս

Աստուծոյ, *‘Божий’* – № 320: Ա(ստուծո)յ

ավաղ, *‘на жаль’* – № 320: ավաղ

Գ

գնալ, *‘йти’* – № 320: գնայ

Զ

զգիրս, *‘написане’* – № 320: զգիրս

զձեռն, *‘рука, праця’* – № 320 (двічі): զձեռն

Ե

ե, *цифр, 5* – № 6635: ռձ̄ե

Թ

թվի, *‘рік’* – № 6635: թվ(ին)

Ի

իմ, *‘мій’* – № 320: իմ

Ծ

ծառայ, *‘слуга’* – № 320: ծառայ; № 320: ծառայի

Կ

կարդալ, *‘прочитати’* – № 320: կարդսւյ

Մ

մեր, *‘наш’* – № 320: մէրոյ

մնալ, *‘залишитися’* – № 320: մն[ր]ոյ

Յ

Յիսուս, *особ., ч. ‘Ісус’* – № 320: Յ(իսուսի)

ձ

ձ, *цифр, 80* – № 6635: ռձ̄է

Ո

ողորմիր, *‘помилувати’* – № 320: ողորմին

որ, *‘який, хто’* – № 320: որ

Ռ

ռ, *цифр, 1000* – № 6635: ռձ̄է

Տ

տեր, *‘пан’* – № 320: տե(ր); № 320: տ(է)ր

Ք

Քրիստոսը, *‘Христос’* – № 320: Ք(րիստոսի)

և

և, *‘та’* – № 320: և

Вказівки років

1399 – № 6408
1453 – № 6769
1596 – № 6825, № 6835
1600 – № 6492, № 6647, № 6827, № 6904
1601 – № 6701
1602 – № 6882
1603 – № 6549
1605 – № 6646, № 6739
1606 – № 6491
1607 – № 6746
1608 – № 6490
1610 – № 6617, № 6814
1613 – № 6682
1614 – № 428, № 429
1616 – № 6436, № 6527, № 6529, № 6799
1619 – № 6458, № 6470, № 6478, № 6505
1620 – № 6836
1625 – № 6629
1626 – № 420, № 6463, № 6569, № 6635, № 6780, № 6796
1627 – № 6419, № 6446
1628 – № 6601
1629 – № 6588, № 6837
1630 – № 6868
1635 – № 6517
1636 – № 6413
1637 – № 6525
1640 – № 6880
1642 – № 244, № 6583, № 6613
1644 – № 6643
1645 – № 245, № 6779
1648 – № 427, № 6765
1649 – № 6776
164(…) – № 6875
1650 – № 6777
1651 – № 6550
1654 – № 418, № 6656
1670 – № 6651, № 6652, № 6654
1671 – № 6891
1674 – № 6720
1676 – № 6624
1686 – № 6630
168(…) – № 6661
1692 – № 6658
1(…) – № 6566, № 6782

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Августин, згад. в гр. (№ 6673) 244
Авраам 242
Аврам Лях, згад. в гр. (№ 176) 20–21, 31
Агафія, авт. гр. (№ 60) 304
Агафія, згад. в гр. (№ 6906) 327
Агнелія Стоцька, авт. гр. (№ 420) 83
Адам Сєдкєвіч, авт. гр. (№ 6827) 300
Адам Чарновський, авт. гр. (№ 6453) 38
Адамек Г., авт. гр. (№ 6590) 80
Адріан, авт. гр. (№ 6596) 82
Алекс, авт. гр. (№ 320) 242–243
Альберт, авт. гр. (№ 6431) 32
Андрієва сноха, Володимирова дружина, Олегова сестра, Всеволодова сестра, Ігорева сестра, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Андрій, авт. гр. (№ 6412) 26
Андрій Соневський, авт. гр. (№ 6682) 319
Андрій (…)вський, авт. гр. (№ 6449) 37
Андрій Д., авт. гр. (№ 6422) 29
Андрій Кр(…), авт. гр. (№ 6383) 9
Андрій Полтин, ієрей, авт. гр. (№ 6631) 93
Андрій, згад. в гр. (№ 6432; № 6433) 32
Андрій, згад. в гр. (№ 6447) 36
Андрій Володимирович, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Андрійович Володимир, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Андрій Рудина 226
Анна, св. 3
Анна, сестра віз. імп. Василя II 39
Анна Огінська 84
Антон, авт. гр. (№ 6605) 85
Антоній Возницький, авт. гр. (№ 6902) 326
Антоній Колоський, авт. гр. (№ 6696) 253
Астрапа Михайло 241
Афанасій, згад. в гр. (№ 6845) 307

Базлук, авт. гр. (№ 6399) 14
Бальтазар Бочковський, авт. гр. (№ 6209) 59
Бальтазар Стоцький, авт. гр. (№ 428) 23
Бартікян Р. 242
Бельський Йоахим 271
Бельський Мартін 271
Берней Олександр, авт. гр. (№ 6395) 13
Білановський Самуїл, авт. гр. (№ 6720) 264
Білевський Ян, авт. гр. (№ 6701 та № 6702) 257
Бобовський Ян М., авт. гр. (№ 6445) 36
Бобовські 36
Богуслав Лерош, авт. гр. (№ 6782) 285
Болеслав Хоробрий, пол. кор. 278
Бонецький А. 22–24, 33, 36, 38, 45, 48–49, 59, 62, 70, 75, 77, 86, 90, 253, 259–260, 306
Боницький Валентин, авт. гр. (№ 6554) 70
Боницькі 70
Бочковський Бальтазар, авт. гр. (№ 6209) 59
Бочковський Ян, авт. гр. (№ 6515) 59
Бочковські 59

Валєвський В. 296
Валентин Боницький, авт. гр. (№ 6554) 70
Василь II, віз. імп. 18, 51
Василь, авт. гр. (№ 6517) 60
Василь, авт. гр. (№ 6541) 66
Василь, авт. гр. (№ 6586) 79
Василь, авт. гр. (№ 6588) 80

Василь, авт. гр. (№ 6842) 306
Василь, авт. гр. (№ 6889) 322
Василь Деліївський, авт. гр. (№ 6414) 27
Василь-Міхал Лоєк, авт. гр. (№ 6894) 324
Василь Митрицький, авт. гр. (№ 6559) 72
Василь, князь, згад. в гр. (№ 31) 312
Василь, згад. в гр. (№ 6476) 48
Висоцький С.О. 16, 18–22, 39–41, 52, 226, 242, 248–250, 254–256, 261, 276–279, 293–294, 303–305, 312–314, 318, 321, 323
Вільгельм Стеткевич 84
Вішенка Войцех, авт. гр. (№ 6489) 51
Влоско, авт. гр. (№ 244а) 40
Возницький Антоній, авт. гр. (№ 6902) 326
Войцех Вішенка, авт. гр. (№ 6489) 51
Войцех-Пауль Гойський, авт. гр. (№ 6904) 326
Войцех Ярчевський, авт. гр. (№ 6418) 28
Войчецький, авт. гр. (№ 6883) 320
Володимир Андрійович, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Володимир Святославич, князь 6
Володимирова дружина, Андрієва сноха, Олегова сестра, Всеволодова сестра, Ігорева сестра, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Володимирович Андрій, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Володимирович Святополк-Петро, князь, згад. в гр. (№ 27) 6, 277–280
Володимирович Ярослав, князь 6, 26, 90
Всеволод Святославич, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Всеволодова сестра, Володимирова дружина, Андрієва сноха, Олегова сестра, Ігорева сестра, згад. в гр. (№ 307) 255–256

Гаврило, авт. гр. (№ 6499) 54–55
Гаврило Рудницький, авт. гр. (№ 6880) 319
Гайдуков П.Г. 6
Галоський Ян, авт. гр. (№ 6577) 77
Гасик Тарасій, авт. гр. (№ 6457) 42
Георгій, св. 3, 241
Георгій, мечник, авт. гр. (№ 31) 312
Георгій Пшельський, авт. гр. (№ 6438) 34
Герасим, авт. гр. (№ 6736) 268
Гертруда 277
Гіпіус А.А. 5
Гнат, прізвиськом Маєстат, авт. гр. (№ 146) 254–255
Гойський Войцех-Пауль, авт. гр. (№ 6904) 326
Головецька З.В. 28
Головінська, дружина Лукаша 23
Головінський Лукаш, авт. гр. (№ 427) 22–23
Головінський Стефан 22–23
Головінський Ян, авт. гр. (№ 426) 22–23
Головінські 22–23
Горновський Ян, авт. гр. (№ 6525) 62
Горновські 62
Гостіловський Яків, авт. гр. (№ 465) 24
Гостіловські 24
Грек М. 28
Григорій (…)вич, авт. гр. (№ 6591) 81
Григорій, авт. гр. (№ 6686) 250
Григорій Дідович-Трипольський, авт. гр. (№ 6420, № 6648) 28, 97
Григорій Коберський, авт. гр. (№ 6711, № 6868, № 7058) 260, 315
Григорій Повхович, авт. гр. (№ 6570) 75
Григорій Юрійович, іподиякон, авт. гр. (№ 175) 19–20
Григорій, згад. в гр. (№ 6509) 57
Григорій, згад. в гр. (№ 6803) 291
Григорян Г. 94, 242
Гришко-Стефан Козмович, авт. гр. (№ 250) 41

Грукович Йосип, авт. гр. (№ 6598) 83–84
Гуло Самуїл 325
Гулло, авт. гр. (№ 6900) 325

Ґжеґож Цунк, авт. гр. (№ 244б) 40, 48
Ґжеґож-Станіслав Тодорський, авт. гр. (№ 6895) 324
Ґродзицький Станіслав, авт. гр. (№ 6468) 45
Ґродзицькі 45

Давид Зянковський, авт. гр. (№ 6437) 34
Даміян, отець, авт. гр. (№ 6737) 268
Даміян Золін, авт. гр. (№ 6458) 42
Даміан Ке(…), авт. гр. (№ 6788) 287
Данило, старець, авт. гр. (№ 6455) 39
Данилович Михайло, авт. гр. (№ 6712) 260
Деліївський Василь, авт. гр. (№ 6414) 27
Дем'ян, авт. гр. (№ 6454) 38
Дем'ян, авт. гр. (№ 6462) 44
Дем'ян, авт. гр. (№ 6658) 228
Дем'ян, авт. гр. (№ 6669) 243
Дем'ян Манасев, авт. гр. (№ 6749) 271
Дем'янович, авт. гр. (№ 6516) 59
Дзєржковський Станіслав, авт. гр. (№ 6568) 74
Дзєржковські 75
Дідович-Трипольський Григорій, авт. гр. (№ 6420, № 6648) 28, 97
Дідовичі-Трипольські 29
Дмитро, піп, авт. гр. (№ 307) 255–256
Добек Ян, авт. гр. (№ 6602) 85
Долановський/Доланський А., авт. гр. (№ 6435) 33
Доланський/Долановський А., авт. гр. (№ 6435) 33
Дольський Олександр, авт. гр. (№ 6576) 77
Дольські 77
Дометій, св. 245–246
Дорофій, авт. гр. (№ 6510) 57–58
Дунін-Борковський Є. 23

Дюрінг Йоганн, авт. гр. (№ 154б) 19

Еванський Йоганн, авт. гр. (№ 6616) 88
Еразм Капловський, авт. гр. (№ 6765) 276

Євдоким, св. 241
Євдокимова О.О. 7
Євстафій, авт. гр. (№ 6703) 257
Євстафій, авт. гр. (№ 6704) 257
Євтихій 241
Єжи Лясота 22–23
Єлисей, авт. гр. (№ 6750) 272
Єлисей, згад. в гр. (№ 6687) 250
Єнцький Йоанн, авт. гр. (№ 6419) 28

Жадко, згад. в гр. (№ 76а) 313

Заблоцький Ян, авт. гр. (№ 6461) 43
Залізняк А.А. 5, 19–20, 248, 254–255, 276, 312, 323, 330
Запаско Я.П. 6
Захов Стефан, авт. гр. (№ 6439) 34
Зварич В. 84
Золін Даміян, авт. гр. (№ 6458) 42
Золотов Петро, авт. гр. (№ 6470) 46
Зянковський Давид, авт. гр. (№ 6437) 34

Йоаким, св. 3
Йоанн I, митрополит, авт. гр. (№ 105) 29
Йоанн, авт. гр. (№ 6408) 25
Йоанн, авт. гр. (№ 6436) 33
Йоанн, авт. гр. (№ 6475) 47–48
Йоанн, авт. гр. (№ 6546) 68
Йоанн, авт. гр. (№ 6553) 70
Йоанн, авт. гр. (№ 6612) 87
Йоанн, авт. гр. (№ 6653) 226
Йоанн, авт. гр. (№ 6681) 246
Йоанн Єнцький, авт. гр. (№ 6419) 28
Йоанн Малинос, авт. гр. (№ 6564) 73
Йоанн Пшепольський, авт. гр. (№ 6613) 87

Йоанн Савич, авт. гр. (№ 6656) 227–228
Йоанн Стоцький, авт. гр. (№ 429) 23–24
Йоанн Шимакович, авт. гр. (№ 6566) 74
Йоанн, згад. в гр. (№ 6409) 25
Йоанн, згад. в гр. (№ 6432; № 6433) 32
Йоанн, згад. в гр. (№ 6673) 244
Йоанн, згад. в гр. (№ 6803) 291
Йоанн Святополкович, згад. в гр. (№ 452) 280
Йоганн Дюрінг, авт. гр. (№ 154б) 19
Йоганн Еванський, авт. гр. (№ 6616) 88
Йосафат, згад. в гр. (№ 6476) 48
Йосафат, згад. в гр. (№ 6687) 250
Йоахим Бельський 271
Йосип, авт. гр. (№ 291а) 22
Йосип, авт. гр. (№ 6826) 299
Йосип Грукович, авт. гр. (№ 6598) 83–84
Йосип Ушацький, авт. гр. (№ 6434) 33–34
Йосип, згад. в гр. (№ 6790) 288

Іван Мазепа, гетьман 7
Іван, авт. гр. (№ 6558) 72
Іван, авт. гр. (№ 6634) 93
Іван, авт. гр. (№ 6645) 97
Іван, інок, авт. гр. (№ 6503 та № 6504) 56
Іван, монах, авт. гр. (№ 6757) 274
Іван А., авт. гр. (№ 6417) 27
Іван Кив(…), авт. гр. (№ 6655) 227
Іван Камінський, авт. гр. (№ 6625) 91
Іван Кожуховський, авт. гр. (№ 6603) 85
Іван, згад. в гр. (№ 6552) 70
Іван-Меркурій Святополкович, згад. в гр. (№ 30) 279
Іван (Ян) Савич Картель 227
Іванко-Решило, авт. гр. (№ 6855) 309
Ігор Святославич, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Ігорева сестра, Володимирова дружина, Андрієва сноха, Олегова сестра, Всеволодова сестра, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Ідек Микола-Петро, авт. гр. (№ 6778) 284
Ієв, авт. гр. (№ 6690) 251
Ізяслав Ярославич 277
Ізяславич Святополк-Михайло 277
Ілля, авт. гр. (№ 62) 304–305
Іов Ян(…), авт. гр. (№ 6654) 227
Іполит, авт. гр. (№ 6444) 35

Кадомський Мартін, плебан, авт. гр. (№ 6903) 326
Камінський Іван, авт. гр. (№ 6625) 91
Кальський/Контський Яків, авт. гр. (№ 6477) 48
Капловський Еразм, авт. гр. (№ 6765) 276
Каріон, авт. гр. (№ 6451) 37–38
Каріон, чернець, авт. гр. (№ 246 та № 6651) 226
Карп П., авт. гр. (№ 6672) 244
Карський Є.Ф. 6
Картель Іван (Ян) Савич 227
Керський-Шало Ян, авт. гр. (№ 6846) 307
Клай, авт. гр. (№ 6825) 299
Клим, авт. гр. (№ 6518) 60
Келеський Ян, авт. гр. (№ 6835) 302
Коберський Григорій, авт. гр. (№ 6711, № 6868, № 7058) 260, 315
Коберські 260
Кобилецький Ян, авт. гр. (№ 6837) 302
Кобилецькі 302
Козма, св. 226
Козмович Гришко-Стефан, авт. гр. (№ 250) 41
Кожуховський Іван, авт. гр. (№ 6603) 85
Колесов В.В. 19
Коленський Ян, авт. гр. (№ 6799) 290
Колеський Олександр, авт. гр. (№ 6519) 60
Колоський Антоній, авт. гр. (№ 6696) 253

Колоські 253
Коментарій, авт. гр. (№ 6456) 42
Коментарій, ігумен Межигірського монастиря 42
Контський/Кальський Яків, авт. гр. (№ 6477) 48
Контський Ян 48
Контські 48
Кореницький Стефан, авт. гр. (№ 6491) 53
Корнієнко В.В. 3, 6–7, 22–23, 26, 48, 59, 70, 82, 84, 90, 225–229, 237, 245–246, 248, 276–281, 298, 325
Костянтин VIII, віз. імп. 13
Кривошея В.В. 226–227
Кузьмук О.С. 42
Кшиштоф Ко(…)ів(…), авт. гр. (№ 6682) 247

Лаєвський Ян, авт. гр. (№ 6718) 263
Лазар, авт. гр. (№ 61) 304, 309
Лазар, згад. в гр. (№ 6917) 330
Ласький Станіслав, авт. гр. (№ 6608) 86
Лаські 86
Леонтій, авт. гр. (№ 6709) 259
Леонтій, згад. в гр. (№ 6845) 307
Лерош Богуслав, авт. гр. (№ 6782) 285
Лисенко Л. 29
Литвинова В.Д. 28
Літвін Г. 29
Лоєк Василь-Міхал, авт. гр. (№ 6894) 324
Ломінський Ян, авт. гр. (№ 6843) 306
Ломінські 306
Ломський Ян, авт. гр. (№ 6482) 49
Ломські 49
Лонський Павло, авт. гр. (№ 6811) 295
Лукаш, авт. гр. (№ 6803) 291
Лукаш Головінський, авт. гр. (№ 427) 22–23
Лясота Єжи 22–23
Лях Аврам, згад. в гр. (№ 176) 20–21, 31

Маєстат, прізвисько Гната, авт. гр. (№ 146) 254–255
Мазепа Іван, гетьман 7
Макарій (Булгаков), митр. 84
Макарій, авт. гр. (№ 200) 261–262
Максим, згад. в гр. (№ 6841) 305
Максим, згад. в гр. (№ 6845) 307
Максимович М.О. 28
Малинос Йоанн, авт. гр. (№ 6564) 73
Манасев Дем'ян, авт. гр. (№ 6749) 271
Марена 330
Марко, згад. в гр. (№ 6476) 48
Марко Си(…), авт. гр. (№ 6660) 229
Мартін Бельський 271
Мартін Кадомський, плебан, авт. гр. (№ 6903) 326
Матвій, авт. гр. (№ 6578) 77
Матвій, авт. гр. (№ 6779) 284
Матвій, авт. гр. (№ 6815) 296
Матвій-Федір Одоєвич, авт. гр. (№ 6569) 75
Матвій Попович, авт. гр. (№ 6549) 69
Мацей Пом(…), авт. гр. (№ 6512) 58
Мацей Ясицький 259
Мединцева А.О. 6
Меліксет, єпископ 94
Мелітон-Митрофан Рудинський, авт. гр. (№ 6652) 226
Меркурій-Іван Святополкович, згад. в гр. (№ 30) 279
Микола, св. 240, 242, 245, 248, 254, 258, 261–263, 266, 276, 292–293, 297, 301, 303, 312, 318, 320–321, 323, 332–333
Микола-Муніжир, авт. гр. (№ 6819) 297
Микола-Петро Ідек, авт. гр. (№ 6778) 284
Микола Шевський, авт. гр. (№ 6621) 90
Милуша 330
Мирославський, авт. гр. (№ 6397) 14
Митрів Юрій, авт. гр. (№ 6555) 71
Митрофан-Мелітон Рудинський, авт. гр. (№ 6652) 226
Митрицький Василь, авт. гр. (№ 6559) 72
Михайло, авт. гр. (№ 6524) 62
Михайло, авт. гр. (№ 6610) 87

Михайло, авт. гр. (№ 6679) 246
Михайло Данилович, авт. гр. (№ 6712) 260
Михайло Кор(…), авт. гр. (№ 6891) 322
Михайло Михайлович, авт. гр. (№ 6583) 79
Михайло, згад. в гр. (№ 6552) 70
Михайло, згад. в гр. (№ 6611) 87
Михайло Астрапа 241
Михайло-Святополк Ізяславич, князь 277–278
Михайло Святополкович, згад. в гр. (№ 28) 278, 281
Михайлович Михайло, авт. гр. (№ 6583) 79
Михайлович Федір, авт. гр. (№ 244) 40
Міхал-Василь Лоєк, авт. гр. (№ 6894) 324
Могила Петро, митрополит 28
Мойсієнко В.М. 28
Моцко Ян, авт. гр. (№ 464) 24
Муніжир-Микола, авт. гр. (№ 6819) 297
Мужко М., авт. гр. (№ 6443) 35
Мюнстер Симеон, авт. гр. (№ 6746) 271

Наум, згад. в гр. (№ 6509) 57
Неп'ян Ходорець, авт. гр. (№ 238) 249, 253
Несецький К. 22–23, 28, 33, 36, 38, 45, 48–49, 62, 77, 86, 302
Нікітенко Н.М. 246, 276–281
Німчук В.В. 254–255, 276–277, 293–294
Нічик В.М. 28
Норокович Філон, авт. гр. (№ 245) 41

Огінська Анна 84
Однороженко О.А. 271
Одоєвич Матвій-Федір, авт. гр. (№ 6569) 75
Оксимія, авт. гр. (№ 6561) 72
Олег Святославич, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Олегова сестра, Володимирова дружина, Андрієва сноха, Всеволодова сестра, Ігорева сестра, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Олекса, авт. гр. (№ 6689) 251
Олександр, св. 262
Олександр, авт. гр. (№ 6834) 302
Олександр, авт. гр. (№ 6896) 324
Олександр Берней, авт. гр. (№ 6395) 13
Олександр Дольський, авт. гр. (№ 6576) 77
Олександр Колеський, авт. гр. (№ 6519) 60
Олександр Ховський, авт. гр. (№ 6469) 46
Олександр, згад. в гр. (№ 6629) 92
Олексій, авт. гр. (№ 6915) 329
Олексій, ігумен, авт. гр. (№ 6909) 328
Олексій Римар, авт. гр. (№ 249) 21
Олексій, ієрей, згад. в гр. (№ 6906) 327
Олісава, мати Святополка-Петра Володимировича, згад. в гр. (№ 27) 277–281
Ольгович Святослав 256
Омелян, згад. в гр. (№ 6447) 36
Онисим, згад. в гр. (№ 6790) 288
Остап, згад. в гр. (№ 6687) 250
Острозькі 271
Отченашко В.Ф. 225–230

Павло, св. ап. 3, 258, 261–263, 297, 301
Павло Лонський, авт. гр. (№ 6811) 295
Палюш Ян, авт. гр. (№ 6557) 71
Панашенко В.В. 6
Пауль-Войцех Гойський, авт. гр. (№ 6904) 326
Пекалід С. 28
Петро, св. ап. 3, 258, 261–263, 297, 301
Петро, авт. гр. (№ 106) 319
Петро, авт. гр. (№ 6459) 43
Петро, авт. гр. (№ 6513) 58
Петро, авт. гр. (№ 6571) 76
Петро, авт. гр. (№ 6575) 77

Петро Золотов, авт. гр. (№ 6470) 46
Петро-Микола Ідек, авт. гр. (№ 6778) 284
Петро Ма(…)івський, авт. гр. (№ 6618) 89
Петро Попротинський, авт. гр. (№ 6870) 316
Петро Могила, митрополит 28
Петро, згад. в гр. (№ 6522) 61
Петро-Святополк Володимирович, князь, згад. в гр. (№ 27) 6, 277–280
Повхович Григорій, авт. гр. (№ 6570) 75
Полосецький Станіслав, авт. гр. (№ 6796) 289
Полтин Андрій, ієрей, авт. гр. (№ 6631) 93
Понявський Станіслав, авт. гр. (№ 6609) 86
Попович Матвій, авт. гр. (№ 6549) 69
Поппе А. 277
Попротинський Петро, авт. гр. (№ 6870) 316
Поцей Я. 24
Почаський Софроній 28
Пшельський Георгій, авт. гр. (№ 6438) 34
Пшепольський Йоанн, авт. гр. (№ 6613) 87
Прокіп, згад. в гр. (№ 6629) 92
Прокопій, священик, авт. гр. (№ 248) 52
Прокопій, авт. гр. (№ 6918) 331

Рейський А. 49, 86, 306
Решило-Іванко, авт. гр. (№ 6855) 309
Рибаков Б.А. 5, 276–277
Римар Олексій, авт. гр. (№ 249) 21
Рождественська Т.М. 293–294
Рогач Федір, авт. гр. (№ 237) 249
Рогойський Станіслав, авт. гр. (№ 6527) 63
Роман, згад. в гр. (№ 6803) 291
Рудина Андрій 226
Рудинський Митрофан-Мелітон, авт. гр. (№ 6652) 226
Рудницький Гаврило, авт. гр. (№ 6880) 319
Рушека, згад. в гр. (№ 6814) 296

Сава, авт. гр. (№ 6500) 55
Савич Йоанн, авт. гр. (№ 6656) 227–228
Савич Іван (Ян) Картель 227
Саковський Ян, авт. гр. (№ 6697) 253
Самуїл, згад. в гр. (№ 6486) 50
Самуїл Білановський, авт. гр. (№ 6720) 264
Самуїл Гуло 325
Самуїл Шевський 90
Святослав Ольгович 256
Святославич Володимир, князь 6
Святославич Всеволод, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Святославич Ігор, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Святославич Олег, згад. в гр. (№ 307) 255–256
Святополк-Михайло Ізяславич, князь 277–278
Святополк-Петро Володимирович, князь, згад. в гр. (№ 27) 6, 277–280
Святополкович Йоанн, згад. в гр. (№ 452) 280
Святополкович Меркурій-Іван, згад. в гр. (№ 30) 279
Святополкович Михайло, згад. в гр. (№ 28) 278, 281
Святополкович Стефан, згад. в гр. (№ 451) 280
Северій, авт. гр. (№ 6464) 44
Семен, згад. в гр. (№ 6906) 327
Семен Ва(…), авт. гр. (№ 6887) 321
Симеон, авт. гр. (№ 6423) 29
Симеон Мюнстер, авт. гр. (№ 6746) 271
Симеон, згад. в гр. (№ 6486) 50
Сєдкєвіч Адам, авт. гр. (№ 6827) 300
Симон, авт. гр. (№ 6764) 275
Симон Сновський, авт. гр. (№ 6671) 244

Симон-Стефан, авт. гр. (№ 6866) 315
Симон С., авт. гр. (№ 6620) 89
Симон, згад. в гр. (№ 6448) 37
Сінкевич Н.О. 7, 22–23, 82, 245
Сновський Симон, авт. гр. (№ 6671) 244
Соневський Андрій, авт. гр. (№ 6682) 319
Сотникова М.Л. 6
Софроній Почаський 28
Спаський І.Г. 6
Ставрон, авт. гр. (№ 453) 278, 281, 289
Станіслав Ґродзицький, авт. гр. (№ 6468) 45
Станіслав Дзєржковський, авт. гр. (№ 6568) 74
Станіслав Дз(…), авт. гр. (№ 6430) 31
Станіслав Ласький, авт. гр. (№ 6608) 86
Станіслав Полосецький, авт. гр. (№ 6796) 289
Станіслав Понявський, авт. гр. (№ 6609) 86
Станіслав Рогойський, авт. гр. (№ 6527) 63
Станіслав-Ґжеґож Тодорський, авт. гр. (№ 6895) 324
Степан К. Терех, авт. гр. (№ 232) 321
Стеткевич Вільгельм 84
Стефан, авт. гр. (№ 6394) 13
Стефан, авт. гр. (№ 6452) 38
Стефан, авт. гр. (№ 6699) 253
Стефан, авт. гр. (№ 6770) 282
Стефан, авт. гр. (№ 6785) 286
Стефан-Симон, авт. гр. (№ 6866) 315
Стефан з Бихова, авт. гр. (№ 6478) 48
Стефан Головінський 22–23
Стефан Захов, авт. гр. (№ 6439) 34
Стефан-Гришко Козмович, авт. гр. (№ 250) 41
Стефан Кореницький, авт. гр. (№ 6491) 53
Стефан Святополкович, згад. в гр. (№ 451) 280
Стефан Яровицький, авт. гр. (№ 6551) 69
Стефан, згад. в гр. (№ 6774) 283
Стефан, згад. в гр. (№ 6845) 307
Столярова Л.В. 6
Стоцька Агнелія, авт. гр. (№ 420) 83
Стоцький Бальтазар, авт. гр. (№ 428) 23
Стоцький Йоанн, авт. гр. (№ 429) 23–24
Стоцькі 23–24, 83
Студницький Ян, авт. гр. (№ 6112 та № 6413) 26
Студницький Г.Й. 26
Студницькі 26

Тарасій Гасик, авт. гр. (№ 6457) 42
Теодор Ко(…), авт. гр. (№ 6784) 286
Терех Степан К., авт. гр. (№ 232) 321
Тимофій Федорович, авт. гр. (№ 6505) 56
Тимофій, згад. в гр. (№ 6803) 291
Тодорський Станіслав-Ґжеґож, авт. гр. (№ 6895) 324
Томаш Лі(…), авт. гр. (№ 6471) 46
Томаш Шах, авт. гр. (№ 6398) 14
Томашевський Яків, авт. гр. (№ 6881) 319
Трипольський-Дідович Григорій, авт. гр. (№ 6420, № 6648) 28, 97
Трипольські-Дідовичі 29
Турилов А.А. 254, 293–294

Уар, св. 297–298
Ушацький Йосип, авт. гр. (№ 6434) 33–34
Ушацькі 33

Фадей, згад. в гр. (№ 6845) 307
Федір, авт. гр. (№ 6521) 61
Федір, авт. гр. (№ 6528) 63
Федір, авт. гр. (№ 6599) 84
Федір, авт. гр. (№ 6601) 84
Федір, авт. гр. (№ 6664) 240
Федір, авт. гр. (№ 6731) 266
Федір Михайлович, авт. гр. (№ 244) 40
Федір-Матвій Одоєвич, авт. гр. (№ 6569) 75

Федір Рогач, авт. гр. (№ 237) 249
Федір С(…)говський, авт. гр. (№ 6514) 59
Федір, згад. в гр. (№ 6409) 25
Федір, згад. в гр. (№ 6611) 87
Федір, згад. в гр. (№ 6774) 283
Федорович Тимофій, авт. гр. (№ 6505) 56
Феодора, авт. гр. (№ 6567) 74
Феодосія, св. 292
Філон Норокович, авт. гр. (№ 245) 41
Фома, згад. в гр. (№ 6841) 305

Хлєбовський С. 296
Хміль А. 43
Ховський Олександр, авт. гр. (№ 6469) 46
Ходорець Неп'ян, авт. гр. (№ 238) 249, 253
Христина, св. 312, 314
Христофор, св. 247–248

Цунк Ґжеґож, авт. гр. (№ 244б) 40, 48

Чагровський А. 28
Чарновський Адам, авт. гр. (№ 6453) 38
Чарновські 38
Черепнін Л.В. 6

Шало-Керський Ян, авт. гр. (№ 6846) 307
Шапошников О.К. 40
Шах Томаш, авт. гр. (№ 6398) 14
Шевський Микола, авт. гр. (№ 6621) 90
Шевський Самуїл 90
Шевський 90
Шимакович Йоанн, авт. гр. (№ 6566) 74
Шияцький, згад. в гр. (№ 6814) 296

Юда 254
Юліан Відступник, імп. 246
Юрій Митрів, авт. гр. (№ 6555) 71
Юрійович Григорій, іподиякон, авт. гр. (№ 175) 19–20

Яків, авт. гр. (№ 6472) 47
Яків, авт. гр. (№ 6617) 89
Яків Гостіловський, авт. гр. (№ 465) 24
Яків Кальський/Контський, авт. гр. (№ 6477) 48
Яків Контський 48
Яків Томашевський, авт. гр. (№ 6881) 319
Яків (…)цький, авт. гр. (№ 6579) 78
Яків, згад. в гр. (№ 6448) 37
Яким, авт. гр. (№ 6529) 63
Яким, авт. гр. (№ 6832) 301
Якун, авт. гр. (№ 29) 278, 281
Ян, авт. гр. (№ 6440) 34
Ян, авт. гр. (№ 6493) 53
Ян, авт. гр. (№ 6533) 64
Ян, авт. гр. (№ 6534) 65
Ян, авт. гр. (№ 6572) 76
Ян, авт. гр. (№ 6593) 81
Ян, авт. гр. (№ 6597) 83
Ян, авт. гр. (№ 6666) 241
Ян, авт. гр. (№ 6888) 322
Ян Білевський, авт. гр. (№ 6701 та № 6702) 257
Ян М. Бобовський, авт. гр. (№ 6445) 36
Ян Бочковський, авт. гр. (№ 6515) 59
Ян Галоський, авт. гр. (№ 6577) 77
Ян Головінський, авт. гр. (№ 426) 22–23
Ян Горновський, авт. гр. (№ 6525) 62
Ян Добек, авт. гр. (№ 6602) 85
Ян Заблоцький, авт. гр. (№ 6461) 43
Ян Зл., авт. гр. (№ 6791) 287
Ян (Іван) Савич Картель 227
Ян К., авт. гр. (№ 6532) 64
Ян Келеський, авт. гр. (№ 6835) 302
Ян Кобилецький, авт. гр. (№ 6837) 302
Ян Коленський, авт. гр. (№ 6799) 290
Ян Лаєвський, авт. гр. (№ 6718) 263
Ян Ломінський, авт. гр. (№ 6843) 306
Ян Ломський, авт. гр. (№ 6482) 49

Ян Моцко, авт. гр. (№ 464) 24
Ян Палюш, авт. гр. (№ 6557) 71
Ян Саковський, авт. гр. (№ 6697) 253
Ян Студницький, авт. гр. (№ 6112 та № 6413) 26
Ян Шало-Керський, авт. гр. (№ 6846) 307
Ян Ясицький, авт. гр. (№ 6708) 259
Янін В.Л. 5–6, 19, 248, 254–255, 276, 323, 330
Янос, авт. гр. (№ 198) 248–249
Яровицький Стефан, авт. гр. (№ 6551) 69
Ярослав Володимирович, князь 6, 26, 90
Ярославич Ізяслав, князь 277
Ярчевський Войцех, авт. гр. (№ 6418) 28
Ясицький Ян, авт. гр. (№ 6708) 259
Ясицький Мацей 259

ПОКАЖЧИК ГРАФІТІ

27 *276–277*, 333, *388*
28 276, *277–278*, 281, 333, *389*
29 276–277, *278–279*, 281, 333, *389*
30 276–277, *279*, 333, *388*
31 *312–313*, 333, *429*
60 *303–304*, 333, *420*
61 303, *304*, 309, 333, *420*
62 303, *304–305*, 333, *420*
76 312, *313*, 333, *429*
76а 312, *313*, 333, *429*
82 *293*, 333, *405*
105 276, *279–280*, 333, *387*
106 *318–319*, 333, *435*
128 *293–294*, 333, *406*
146 *254–255*, 333, *354*
154 *18*, 100, *115*
154а *18–19*, 100, *115*,
154б 18, *19*, 100, *115*,
175 18, *19–20*, 100, *116*,
176 18, *20*, 21, 31, 100, *117*,
176а 18, *21*, 100, *117*,
198 *248–249*, 333, *344*
200 *261–262*, 333, *364*
225 312, *314*, 333, *430*
229 *323*, 333, *442*
232 *321*, 333, *440*
237 248, *249*, 333, *345*
238 248, *249*, 253, 333, *345*
244 *39–40*, 101, *146*
244а 39, *40*, 101, *147*
244б 39, *40*, 48, 101, *146*
245 39, *41*, 101, *148*
248 *52*, 101, *163*
249 18, *21*, 100, *118*
250 39, *41*, 101, *147*
266 *16–17*, 100, *113*
274 293, 303, *305*, 333, *421*
275 293, *294*, 333, *406*
289 248, *250*, 333, *346*
291 18, *21–22*, 100, *119*
291а 18, *22*, 100, *118*
307 254, *255–256*, 333, *355*
320 *242–243*, 333, *336–337*
418 *245*, 333, *341*
420 *82–83*, 101, *206*
426 18, *22*, 23, 100, *118*
427 18, *23*, 100, *120*
428 18, *23*, 24, 83, 100, *120*
429 18, *23–24*, 83, 100, *120*
451 276–277, *280*, 333, *390*
452 276–277, *280*, 333, *390*
453 276–278, *281*, 289, 333, *391*
464 18, *24*, 100, *121*
465 18, *24*, 100, *122*
466 18, *24*, 100, *121*
6379 *8*, 99, *102*
6380 *8*, 99, *102*
6381 *9*, 99, *103*
6382 *9*, 99, *103*
6383 *9*, 99, *104*
6384 *10*, 99, *104*
6385 *10*, 99, *105*
6386 *10*, 99, *105*
6387 *10–11*, 99, *106*
6388 *11*, 99, *106*
6389 *11*, 99, *106*
6390 *11*, 99, *106*
6391 11, *12*, 99, *107*
6392 *12*, 99, *107*
6393 *12*, 99, *108*
6294 *12*, 100, *108*
6395 *12*, 100, *109*
6396 *12–13*, 100, *109*
6397 12, *13*, 100, *109*
6398 12, *13*, 100, *110*
6399 12, *13*, 100, *110*
6400 12, *14*, 100, *111*
6401 *15*, 100, *111*
6402 *15–16*, 100, *111*
6403 *16*, 100, *112*,
6404 16, *17*, 100, *112*,
6405 16, *17*, 100, *112*,
6406 16, *17*, 100, *112*,
6407 16, *17*, 100, *114*,

6408 18, 22, *25*, 100, *123*
6409 18, 21, *25*, 100, *123*
6410 18, *25*, 100, *121*
6411 18, *26*, 100, *121*
6412 18, *26*, 100, *121*
6413 18, *26*, 100, *124*
6414 18, *27*, 100, *124*
6415 18, *27*, 100, *125*
6416 18, *27*, 100, *125*
6417 18, *27*, 100, *125*
6418 18, *27–28*, 100, *126*
6419 18, *28*, 100, *127*
6420 18, *28–29*, 97, 100, *128*
6421 18, *29*, 100, *129*
6422 18, *29*, 100, *129*
6423 18, *29–30*, 100, *129*
6424 18, *30*, 100, *130*
6425 18, *30*, 100, *131*
6426 18, *30*, 100, *132*
6427 18, *30–31*, 100, *133*
6428 18, *31*, 100, *134*
6429 18, 30, *31*, 100, *135*
6430 18, *31*, 100, *135*
6431 18, *32*, 100, *135*
6432 18, *32*, 100, *136*
6433 18, *32*, 100, *136*
6434 18, *32–33*, 34, 38, 100, *137*
6435 18, *33*, 100, *137*
6436 18, *33*, 100, *137*
6437 18, *33–34*, 100, *138*
6438 18, *34*, 100, *138*
6439 18, *34*, 38, 100, *139*
6440 18, *34*, 100, *139*
6441 18, *35*, 100, *139*
6442 18, *35*, 100, *140*
6443 18, *35*, 100, *140*
6444 18, *35*, 100, *140*
6445 18, *36*, 100, *141*
6446 18, *36*, 100, *141*
6447 18, *36*, 100, *142*
6448 18, *36–37*, 100, *142*
6449 18, *37*, 100, *142*
6450 18, *37*, 100, *142*
6451 18, *37*, 38, 100, *143*
6452 18, *38*, 100, *143*
6453 18, *38*, 100, *144*
6454 *38–39*, 100, *145*
6455 38, *39*, 100, *145*
6456 39, *41–42*, 101, *148*
6457 39, *42*, 101, *148*
6458 39, *42*, 101, *149*
6459 39, *42–43*, 101, *149*
6460 39, *43*, 101, *150*
6461 39, *43*, 101, *150*
6462 39, *44*, 101, *151*
6463 39, *44*, 101, *151*
6464 39, *44*, 101, *151*
6465 39, *44–45*, 101, *152*
6466 39, *45*, 101, *152*
6467 39, *45*, 101, *152*
6468 39, *45–46*, 101, *153*
6469 39, *46*, 101, *153*
6470 39, *46*, 101, *153*
6471 39, *46*, 101, *154*
6472 39, *46–47*, 101, *154*
6473 39, *47*, 101, *155*
6474 39, *47*, 101, *155*
6475 39, *47*, 48, 101, *155*
6476 39, *47–48*, 101, *156*
6477 39, *48*, 101, *156*
6478 39, *48*, 101, *157*
6479 39, *49*, 101, *157*
6480 39, *49*, 101, *158*
6481 39, *49*, 101, *158*
6482 39, *49–50*, 101, *159*
6483 39, *50*, 101, *159*
6484 39, *50*, 101, *160*
6485 39, *50*, 101, *160*
6486 39, *50–51*, 101, *161*
6487 39, *51*, 101, *161*
6488 39, *51*, 101, *162*
6489 39, *51*, 101, *162*
6490 *52*, 54–55, 101, *163*
6491 *52–53*, 101, *164*
6492 52, *53*, 101, *164*
6493 52, *53*, 101, *164*
6494 52, *53*, 101, *165*
6495 52, *53–54*, 101, *165*
6496 52, *54*, 101, *165*
6497 52, *54*, 101, *165*
6498 52, *54*, 101, *165*
6499 52, *54–55*, 101, *166*

6500 52, *55*, 101, *166*
6501 52, *55*, 101, *166*
6502 52, *55*, 101, *166*
6503 52, *55–56*, 101, *167*
6504 52, *56*, 101, *167*
6505 52, *56*, 101, *168*
6506 52, *56–57*, 101, *169*
6507 52, *57*, 101, *169*
6508 52, *57*, 101, *169*
6509 52, *57*, 101, *169*
6510 52, *57–58*, 101, *170*
6511 52, *58*, 101, *170*
6512 52, *58*, 101, *170*
6513 52, *58*, 101, *170*
6514 52, *59*, 101, *171*
6515 52, *59*, 101, *171*
6516 52, *59*, 101, *171*
6517 52, *60*, 101, *172*
6518 52, *60*, 101, *172*
6519 52, *60*, 101, *173*
6520 52, *60–61*, 101, *173*
6521 52, *61*, 101, *173*
6522 52, *61*, 101, *174*
6523 52, *61*, 101, *174*
6524 52, *62*, 101, *174*
6525 52, *62*, 101, *175*
6526 52, *62*, 101, *175*
6527 52, *62–63*, 101, *176*
6528 52, *63*, 101, *176*
6529 52, *63*, 101, *177*
6530 52, *63–64*, 101, *177*
6531 52, *64*, 101, *177*
6532 52, *64*, 101, *178*
6533 52, *64*, 101, *178*
6534 52, *64–65*, 101, *178*
6535 *65*, 99, *178*
6536 *65*, 99, *179*
6537 *65*, 99, *179*
6538 65, *66*, 99, *180*
6539 65, *66*, 99, *180*
6540 65, *66*, 99, *180*
6541 65, *66*, 99, *181*
6542 65, *66–67*, 99, *181*
6543 65, *67*, 99, *181*
6544 65, *67*, 99, *182*
6545 *67*, 99, *182*
6546 *68*, 100, *182*
6547 *68*, 100, *183*
6548 *69*, 100, *183*
6549 *69*, 100, *184*
6550 *69*, 100, *184*
6551 *69–70*, 100, *185*
6552 69, *70*, 100, *185*
6553 69, *70*, 100, *185*
6554 69, *70–71*, 100, *186*
6555 69, *71*, 100, *187*
6556 69, *71*, 100, *187*
6557 69, *71*, 100, *188*
6558 69, *71–72*, 100, *188*
6559 69, *72*, 100, *189*
6560 69, *72*, 100, *189*
6561 69, *72*, 100, *190*
6562 69, *73*, 100, *190*
6563 69, *73*, 100, *191*
6564 69, *73*, 100, *191*
6565 69, *73–74*, 100, *192*
6566 69, *74*, 100, *192*
6567 69, *74*, 100, *193*
6568 69, *74–75*, 100, *194*
6569 69, *75*, 100, *195*
6570 69, *75*, 100, *195*
6571 69, *75–76*, 100, *196*
6572 69, *76*, 100, *196*
6573 69, *76*, 100, *197*
6574 69, *76*, 100, *197*
6575 69, *76–77*, 100, *197*
6576 69, *77*, 100, *198*
6577 69, *77*, 100, *198*
6578 69, *77*, 100, *199*
6579 69, *78*, 100, *199*
6580 69, *78*, 100, *199*
6581 69, *78*, 100, *200*
6582 69, *78*, 100, *200*
6583 69, *78–79*, 100, *201*
6584 69, *79*, 100, *201*
6585 69, *79*, 100, *202*
6586 69, *79*, 100, *202*
6587 69, *79–80*, 100, *202*
6588 69, *80*, 100, *203*
6589 69, *80*, 100, *203*
6590 69, *80*, 100, *203*
6591 69, *81*, 100, *204*

6592 69, *81*, 100, *204*
6593 69, *81*, 100, *204*
6594 69, *81*, 100, *205*
6595 69, *82*, 100, *205*
6596 69, *82*, 100, *205*
6597 82, *83*, 101, *205*
6598 82, *83–84*, 101, *207*
6599 82, *84*, 101, *207*
6600 82, *84*, 101, *208*
6601 82, *84*, 101, *208*
6602 82, *85*, 101, *208*
6603 82, *85*, 101, *209*
6604 82, *85*, 101, *209*
6605 82, *85*, 101, *209*
6606 82, *86*, 101, *209*
6607 82, *86*, 101, *209*
6608 82, *86*, 101, *210*
6609 82, *86*, 101, *210*
6610 82, *87*, 101, *211*
6611 82, *87*, 101, *211*
6612 82, *87*, 101, *211*
6613 82, *87*, 101, *211*
6614 82, *88*, 101, *212*
6615 82, *88*, 101, *212*
6616 82, *88*, 101, *212*
6617 82, *89*, 101, *212*
6618 82, *89*, 101, *213*
6619 82, *89*, 101, *213*
6620 82, *89*, 101, *213*
6621 82, *90*, 101, *214*
6622 82, *90*, 101, *214*
6623 82, *90*, 101, *215*
6624 82, *90–91*, 101, *215*
6625 82, *91*, 101, *216*
6626 82, *91*, 101, *216*
6627 82, *91–92*, 101, *217*
6628 82, *92*, 101, *217*
6629 82, *92*, 93, 101, *218*
6630 82, *92*, 101, *218*
6631 82, *92–93*, 101, *219*
6632 82, *93*, 101, *219*
6633 82, *93*, 101, *219*
6634 82, *93*, 101, *220*
6635 82, *94*, 101, *221*
6636 *94–95*, 101, *220*
6637 94, *95*, 101, *222*
6638 94, *95*, 101, *222*
6639 94, *95*, 101, *222*
6640 94, *95*, 101, *222*
6641 94, *96*, 101, *222*
6642 94, *96*, 101, *222*
6643 94, *96*, 101, *223*
6644 94, *96*, 101, *223*
6645 94, *96–97*, 101, *223*
6646 94, *97*, 101, *223*
6647 94, *97*, 101, *223*
6648 94, *97*, 101, *224*
6649 *98*, 101, *224*
6650 *98*, 101, *224*
6651 225, *226*, 230, *231*
6652 225, *226*, 230, *232*
6653 225, *226*, 230, *232*
6654 225, *227*, 230, *233*
6655 225, *227*, 230, *234*
6656 225, *227*, 230, *234*
6657 225, *228*, 230, *235*
6658 225, *228*, 230, *235*
6659 225, *228*, 230, *235*
6660 228, *229*, 230, *236*
6661 *229*, 230, *236*
6662 *237*, 238, *239*
6663 *237*, 238, *239*
6664 *240*, 333, *334*
6665 *240–241*, 333, *334*
6666 240, *241*, 333, *335*
6667 240, *241*, 333, *335*
6668 242, *243*, 333, *338*
6669 242, *243*, 333, *338*
6670 242, *243*, 333, *338*
6671 242, *244*, 333, *339*
6672 242, *244*, 333, *339*
6673 242, *244*, 333, *339*
6674 242, *244*, 333, *340*
6675 242, *244–245*, 333, *340*
6676 242, *245*, 333, *341*
6677 242, *245*, 333, *341*
6678 245, *246*, 333, *341*
6679 245, *246*, 333, *341*
6680 245, *246*, 333, *342*
6681 245, *246–247*, 333, *342*
6682 245, *247*, 333, *343*
6683 245, *247*, 333, *343*

6684 245, *247*, 333, *344*
6685 245, *247–248*, 333, *344*
6686 248, *250*, 333, *345*
6687 248, *250*, 333, *346*
6688 248, *250–251*, 333, *347*
6689 248, *251*, 333, *348*
6690 248, *251*, 333, *348*
6691 248, *251*, 333, *349*
6692 248, *252*, 333, *349*
6693 248, *252*, 333, *350*
6694 248, *252*, 333, *351*
6695 248, *252*, 333, *351*
6696 248, *253*, 333, *352*
6697 248, *253*, 333, *352*
6698 248, *253*, 333, *353*
6699 248, *253–254*, 333, *353*
6700 254, *256*, 333, *353*
6701 254, *256–257*, 333, *356*
6702 254, *257*, 333, *357*
6703 254, *257*, 333, *357*
6704 254, *257*, 333, *358*
6705 *258*, 333, *359*
6706 *258*, 333, *359*
6707 *258–259*, 333, *359*
6708 258, *259*, 333, *360*
6709 258, *259*, 333, *360*
6710 258, *259–260*, 333, *361*
6711 258, *260*, 315, 333, *361*
6712 258, *260*, 333, *362*
6713 258, *260*, 333, *362*
6714 258, *261*, 333, *363*
6715 258, *261*, 333, *363*
6716 *262*, 333, *365*
6717 *262*, 333, *365*
6718 262, *263*, 333, *366*
6719 262, *263*, 333, *367*
6720 *263–264*, 333, *368–369*
6721 263, *264*, 333, *368–369*
6722 263, *264*, 333, *368–369*
6723 263, *264*, 333, *370*
6724 263, *264–265*, 333, *370*
6725 263, *265*, 333, *371*
6726 263, *265*, 333, *371*
6727 263, *265*, 333, *372*
6728 263, *265–266*, 333, *372*
6729 263, *266*, 333, *373*
6730 263, *266*, 333, *373*
6731 *266–267*, 333, *373*
6732 266, *267*, 333, *374*
6733 266, *267*, 333, *374*
6734 266, *267*, 333, *374*
6735 266, *267–268*, 333, *374*
6736 266, *268*, 333, *375*
6737 266, *268*, 333, *375*
6738 266, *268–269*, 333, *375*
6739 266, *269*, 333, *376*
6740 266, *269*, 333, *376*
6741 266, *269*, 333, *377*
6742 266, *270*, 333, *377*
6743 266, *270*, 333, *377*
6744 266, *270*, 333, *377*
6745 266, *270*, 333, *377*
6746 266, *270–271*, 333, *378*
6747 266, *271*, 333, *379*
6748 266, *271*, 333, *379*
6749 266, *271–272*, 333, *380*
6750 266, *272*, 333, *380*
6751 266, *272*, 333, *380*
6752 266, *272*, 333, *381*
6753 266, *273*, 333, *381*
6754 266, *273*, 333, *381*
6755 266, *273*, 333, *381*
6756 266, *273*, 333, *381*
6757 266, *273–274*, 333, *382*
6758 266, *274*, 333, *383*
6759 266, *274*, 333, *383*
6760 266, *274*, 333, *383*
6761 266, *274*, 333, *383*
6762 266, *275*, 333, *384*
6763 266, *275*, 333, *384*
6764 266, *275*, 333, *385*
6765 266, *275–276*, 333, *386*
6766 266, *276*, 333, *387*
6767 276, *281*, 333, *383*
6768 276, *281*, 333, *383*
6769 276, *282*, 333, *385*
6770 276, *282*, 333, *386*
6771 276, *282*, 333, *390*
6772 276, *282*, 333, *391*
6773 276, *283*, 333, *391*
6774 276, *283*, 333, *392*
6775 276, *283*, 284, 333, *392*

6776 276, *284*, 333, *393*
6777 276, 283, *284*, 333, *393*
6778 276, *284*, 333, *393*
6779 276, *284–285*, 333, *394*
6780 276, *285*, 333, *394*
6781 276, *285*, 333, *395*
6782 276, *285*, 333, *395*
6783 276, *285–286*, 333, *396*
6784 276, *286*, 333, *396*
6785 276, *286*, 333, *397*
6786 276, *286*, 333, *397*
6787 276, *287*, 333, *397*
6788 276, *287*, 333, *398*
6789 276, *287*, 333, *398*
6790 276, *287–288*, 333, *398*
6791 276, *288*, 333, *399*
6792 276, *288*, 333, *399*
6793 276, *288*, 333, *399*
6794 276, *288*, 333, *399*
6795 276, *289*, 333, *399*
6796 276, *289*, 333, *400*
6797 276, *289*, 333, *400*
6798 276, *289–290*, 333, *401*
6799 276, *290*, 333, *401*
6800 276, *290*, 333, *401*
6801 276, *290–291*, 333, *402*
6802 276, *291*, 333, *402*
6803 276, *291*, 333, *403*
6804 276, *291*, 333, *404*
6805 276, *292*, 333, *404*
6806 *292*, 333, *404*
6807 *292*, 333, *405*
6808 *292*, 333, *405*
6809 293, *294*, 333, *405*
6810 293, *294–295*, 333, *407*
6811 293, *295*, 333, *407*
6812 293, *295*, 333, *408*
6813 293, *295*, 333, *408*
6814 293, *296*, 333, *409*
6815 293, *296*, 333,*409*
6816 293, *296*, 333, *409*
6817 293, *296*, 333, *410*
6818 293, *297*, 333, *410*
6819 293, *297*, 333, *411*
6820 293, *297*, 333, *411*
6821 *298*, 333, *411*
6822 *298*, 333, *411*
6823 297, *298*, 333, *412*
6824 298, *299*, 333, *412*
6825 298, *299*, 333, *413*
6826 298, *299*, 333, *413*
6827 298, *299–300*, 333, *414*
6828 298, *300*, 333, *414*
6829 298, *300*, 333, *415*
6830 298, *300*, 333, *415*
6831 298, *300–301*, 333, *416*
6832 298, *301*, 333, *416*
6833 *301*, 333, *417*
6834 301, *302*, 333, *417*
6835 301, *302*, 333, *418*
6836 301, *302*, 333, *418*
6837 301, *302*, 333, *419*
6838 301, *303*, 333, *419*
6839 301, *303*, 333, *419*
6840 301, *303*, 333, *419*
6841 303, *305*, 333, *420*
6842 303, *305–306*, 333, *421*
6843 303, *306*, 333, *422*
6844 303, *306*, 333, *422*
6845 303, *306–307*, 333, *423*
6846 303, *307*, 333, *423*
6847 303, *307*, 333, *424*
6848 303, *307*, 333, *424*
6849 303, *307–308*, 333, *424*
6850 303, *308*, 333, *424*
6851 303, *308*, 333, *425*
6852 303, *308*, 333, *425*
6853 303, *308–309*, 333, *426*
6854 303, *309*, 333, *426*
6855 303, *309*, 333, *426*
6856 303, *310*, 333, *427*
6857 303, *310*, 333, *427*
6858 303, *310*, 333, *427*
6859 303, *311*, 333, *428*
6860 303, *311*, 333, *428*
6861 303, *311*, 333, *428*
6862 303, *311*, 333, *428*
6863 303, *311*, 333, *428*
6864 312, *314*, 333, *430*
6865 312, *314*, 333, *430*
6866 312, *315*, 333, *431*
6867 312, *315*, 333, *431*

6868 312, *315–316*, 333, *432*
6869 312, *316*, 333, *432*
6870 312, *316*, 333, *433*
6871 312, *316*, 333, *433*
6872 312, *317*, 333, *433*
6873 312, *317*, 333, *434*
6874 312, *317*, 333, *434*
6875 312, *317*, 333, *434*
6876 312, *317*, 333, *434*
6877 312, *317–318*, 333, *434*
6878 312, *318*, 333, *435*
6879 312, *318*, 333, *435*
6880 318, *319*, 333, *436*
6881 318, *319*, 333, *437*
6882 318, *319*, 333, *437*
6883 318, *320*, 333, *438*
6884 318, *320*, 333, *439*
6885 318, *320*, 333, *439*
6886 318, *320*, 333, *439*
6887 *320–321*, 333, *439*
6888 *321–322*, 333, *438*
6889 321, *322*, 333, *440*
6890 321, *322*, 333, *440*
6891 321, *322*, 333, *441*
6892 321, *322*, 333, *442*
6893 323, *324*, 333, *442*
6894 323, *324*, 333, *443*
6895 323, *324*, 333, *443*
6896 323, *324–325*, 333, *444*
6897 323, *325*, 333, *444*
6898 323, *325*, 333, *444*
6899 323, *325*, 333, *444*
6900 323, *325*, 333, *445*
6901 323, *326*, 333, *445*
6902 323, *326*, 333, *446*
6903 323, *326*, 333, *446*
6904 323, *326–327*, 333, *447*
6905 323, *327*, 333, *447*
6906 323, *327*, 333, *448*
6907 323, *327*, 333, *448*
6908 323, *328*, 333, *449*
6909 323, *328*, 333, *449*
6910 323, *328*, 333, *450*
6911 323, *328*, 333, *450*
6912 323, *328–329*, 333, *450*
6913 323, *329*, 333, *450*
6914 323, *329*, 333, *450*
6915 323, *329*, 333, *452–453*
6916 323, *330*, 333, *451*
6917 323, *330*, 333, *454*
6918 323, *330–331*, 333, *454*

ЗМІСТ

Передмова 4

Розділ I. Графіті північної сходової вежі 8

Розділ II. Графіті на фасадному тиньку ший
північно-західної групи глав 225

Розділ III. Графіті у другому ярусі північної внутрішньої галереї
(колишнього Богоявленського приділу) 237

Розділ IV. Графіті на фресках північних хорів
(колишнього приділу св. Миколи Мокрого) 240

Поділ епіграфічних пам'яток за категоріями 455

Вказівник слів 458

Іменний покажчик 470

Покажчик графіті 480

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Вячеслав Васильович Корнієнко

КОРПУС ГРАФІТІ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ (XI – початок XVIII ст.)

Ч. X, т. 1:

Північні сходова вежа та хори

Оригінал-макет, верстка – *В. Корнієнко*
Редагування – *Д. Гордієнко*
Дизайн обкладинки – *А. Кальченко*

Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
вул. Трьохсвятительська, 4
01001 Київ

Видавець ФОП Брехуненко Наталія Андріївна
Свідоцтво про державну реєстрацію Серія ВОО №2662148
e-mail: wbrekhunenko@ukr.net
тел.: +380 (67) 656–21–49

Підписано до друку 30.04.2020.
Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Ум.-друк. арк. 39,65. Обл.-вид. арк. 40,60